

LIBRERIA JIMENEZ

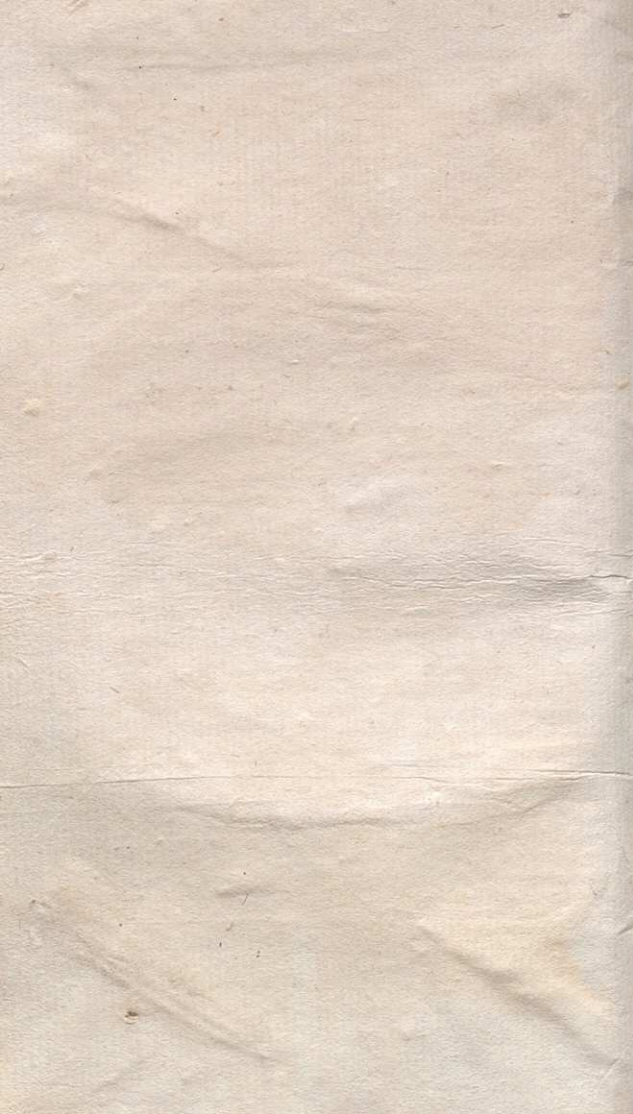
Mayor, 66

MADRID

Handwritten marks, possibly initials or a signature, located in the bottom right corner of the page.

CB1001149077

FRXVII/5

EPITOME
JURIS CANONICI,
Juxta Decretalium Libros
GREGORIANÆ COLLECTIONIS
EXPLANATI,

Quam,

In usum maxime Discipulorum,

E suis Libris collegit Auctor ipse,

N E M P E

R. P. VITUS PICHLER

E Societate JESU.

Sac. Theologiæ, & SS. Canonum Doctor,
horumque in Dilingana, & Ingolsta-
diensi Universitate olim Professor.

P A R S P R I O R.

V E N E T I I S, M D C C L V.

Apud Nicolaum Pezzana.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

Typographus Lectori.

Epitomen Juris Canonici, a Vito Pichler, R.R. inter JURISCONSULTOS celeberrimo, in lucem editam, magna ubilibet, quo pervasit, cum laude exceptam, potissime ob nitorem ac perspicuitatem, cum mirifica brevitate conjunctam, hac prima editione Italica exhibemus tibi, Lector benevole, multis, quibus affluebat Germanica, mendis typographicis expurgatam. Aliquot præterea pro argumenti varietate innuimus Constitutiones novissimas Bened. XIV. quæ prodierunt, postquam Cl. Pichler diem extremum obierat. Ab iis autem, ut religiose præstitit erga illas, quæ a superioribus Pontificibus perfectæ fuerant, ne latum quidem unguem discessisset Auctor noster; si, se superstite adhuc, emanassent: quod sentire nos cogit, tum perspecta morum ejus ac vitæ probitas, tum postrema, quibus hanc Epitomen clausit, verba, summam ejus obedientiam Apostolicæ Sedi, veritatis magistræ, redolentia. Probe item noscimus, quanti hæc Epitome sit facienda; Virorum enim, quibus SS. Ca-

nonum studium magnopere cordi fuit, & qui nocturna diurnaque manu illam versarunt, judicium id extitit, aliorum etiam auctoritate confirmatum: eadem a Juvenibus perlecta, una cum aureis sapientissime Pontificis hodiedum regnantis feliciter Operibus, quæ ad Jus Canonicum attinent; nihil admodum videri ad eos in Jurisprudencia perficiendos posse amplius desiderari. Verumtamen, ut facilius in Adolescentium animis insiderent potiora saltem, quæ indicatis ab hac Epitome Auctoribus, Operibusque Pontificis O. M. continentur; necesse esset, ut quæpiam inde Institutio exprimeretur, & Canonicae Critices Regulis, & vigentibus nunc Italiae usibus accommodatior. Hæc porro, ut aliquando evulgetur, optandum maxime; neque id laboris prætermissum iri confidimus. Interim, amice Lector, vota studiumque erga te nostrum ne despice; ac diu sospes atque integer vive.

E L E N C H U S
T I T U L O R U M .

L I B E R P R I M U S .

P Rolegomena .	pag. 1
TITULUS I. De Summa Trinitate , & Fide Catholica.	27
TITULUS II. De Constitutionibus.	32
TITULUS III. De Rescriptis.	75
TITULUS IV. De Consuetudine.	86
TITULUS V. De postulatione Præla- torum .	97
TITULUS VI. De electione , & electi potestate .	100
TITULUS VII. De translatione Episco- pi .	126
TITULUS VIII. De auctoritate & usu Pallii .	128
TITULUS IX. De Renuntiatione .	130
TITULUS X. De supplenda negligentia Prælatorum .	134
TITULUS XI. De temporibus Ordinatio- num , & qualitate Ordinandorum .	136
TITULUS XII. De scrutinio in Ordine faciendo .	150
TITULUS XIII. De Ordinatis ab Episco- po , qui renuntiavit Episcopatu .	153
TITULUS XIV. De ætate & qualitate , & ordine præficiendorum .	154
TITULUS XV. De Sacra Unctione .	158
TITULUS XVI. De Sacramentis non ite- randis .	160
TITULUS XVII. De Filiis Presbytero- rum Ordinandis , vel non .	162

Elenchus Titulorum.

- TITULUS XVIII. De fervis non Ordinandis, & eorum manumissione. 165
- TITULUS XIX. De obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non. 166
- TITULUS XX. De corpore vitiatis ordinandis vel non. 167
- TITULUS XXI. De Bigamis non Ordinandis. 169
- TITULUS XXII. De Clericis peregrinis. 171.
- TITULUS XXIII. De Officio Archidiaconi. 172.
- TITULUS XXIV. De Officio Archipresbyteri. 174.
- TITULUS XXV. De Officio Primicerii. 175.
- TITULUS XXVI. De Officio Sacristæ. 176.
- TITULUS XXVII. De Officio Custodis. 177.
- TITULUS XXVIII. De Officio Vicarii. ib.
- TITULUS XXIX. De Officio & Potestate Judicis Delegati. 184.
- TITULUS XXX. De Officio Legati. 194.
- TITULUS XXXI. De Officio Judicis ordinarii. 197.
- TITULUS XXXII. De Officio Judicis. 206.
- TITULUS XXXIII. De majoritate, & obedientia. 215.
- TITULUS XXXIV. De tregua & pace. 216.
- TITULUS XXXV. De Pactis. 219.
- TITULUS XXXVI. De Transactionibus. 234.
- TITULUS XXXVII. De Postulando. 237.
- TITULUS XXXVIII. De Procuratoribus. 240.

Elenchus Titulorum.

TITULUS XXXIX. De Sindico.	249
TITULUS XL. De his, quæ vi metusve causa fiunt.	246
TITULUS XLI. De in integrum Restitu- tione.	254
TITULUS XLII. De alienatione Judiciæ mutandi causa.	261
TITULUS XLIII. De Arbitris.	262

LIBER SECUNDUS.

TITULUS I. De Judiciis.	266
TITULUS II. De Foro competente.	273
TITULUS III. De oblatione libelli.	312
TITULUS IV. De mutuis petitionibus.	318.
TITULUS V. De Litis Contestatione.	322
TITULUS VI. Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam.	325
TITULUS VII. De Juramento calumniæ.	326.
TITULUS VIII. De Dilationibus.	329
TITULUS IX. De Feriis.	332
TITULUS X. De Ordine Cognitionum.	336.
TITULUS XI. De Plus Petitionibus.	338
TITULUS XII. De Causa Possessionis & Proprietatis.	339
TITULUS XIII. De Restitutione Spolia- torum.	358
TITULUS XIV. De Dolo & Contuma- cia.	364
TITULUS XV. De eo, qui mittitur in possessionem causa rei servandæ.	373
TITULUS XVI. Ut lite pendente nihil innovetur.	375

Elencbus Titulorum.

TITULUS XVII. De Sequestratione Possessionum & Fructuum.	377
TITULUS XVIII. De Confessis.	380
TITULUS XIX. De Probationibus.	390
TITULUS XX. De Testibus & Attestationibus.	397
TITULUS XXI. De Testibus cogendis, vel non.	414
TITULUS XXII. De Fide Instrumentorum.	417
TITULUS XXIII. De Præsumptionibus.	434
TITULUS XXIV. De Jurejurando.	436
TITULUS XXV. De Exceptionibus.	455
TITULUS XXVI. De Præscriptionibus.	460.
TITULUS XXVII. De Sententia, & rejudicata.	517
TITULUS XXVIII. De Appellationibus, Recusationibus, & Relationibus.	529
TITULUS XXIX. De Clericis peregrinantibus.	541
TITULUS XXX. De Confirmatione utili, vel inutili.	542

L I B E R T E R T I U S .

TITULUS I. De Vita & honestate Clericorum.	545
TITULUS II. De Cohabitatione Clericorum & Mulierum.	549
TITULUS III. De Clericis conjugatis.	552
TITULUS IV. De Clericis non residentibus in Ecclesia vel Præbenda.	558
TITULUS V. De Præbendis, & Dignitatibus.	568
TITULUS VI. De Clerico ægrotante vel debilitato.	599

Elenchus Titulorum.

TITULUS VII. De Institutionibus.	602
TITULUS VIII. De Concessione præbendæ & Ecclesiæ non vacantis.	605
TITULUS IX. Ne Sede vacante aliquid innovetur.	611
TITULUS X. De his, quæ fiunt a Prælato sine consensu Capituli.	615
TITULUS XI. De his, quæ fiunt a Majori parte Capituli.	618
TITULUS XII. Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.	621
TITULUS XIII. De Rebus Ecclesiæ alienandis, vel non.	624
TITULUS XIV. De Precariis.	636
TITULUS XV. De Commodato.	638
TITULUS XVI. De Deposito.	642
TITULUS XVII. De Emptione & Venditione.	646
TITULUS XVIII. De Locato & Conducto.	670
TITULUS XIX. De Rerum Permutatione.	689
TITULUS XX. De Feudis.	694

Reliqui Tituli transferuntur ad Partem posteriorem.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitor Generale del Santo Uffizio di Venezia nel Libro intitolato *Epitome Juris Canonici juxta Decretalium Libros Gregorianæ Collectionis explanatæ, quam in usum maxime discipulorum e suis Libris collegit Auctor ipse, nempe R. P. Vitus Pichler e Societ. Jesu*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concedemo Licenza a Niccolò Pezzana, che possi esser stampato osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padoa.

Dat. li 26. Novembre 1753.

{ Gio: Emo Proc. Rif.

{ Marco Foscarini Kav. Proc. Rif.

{ Alvise Mocenigo 4.º Kav. Proc. Rif.

Reg. in Lib. a c. 31. al n. 222.

Gio: Girolamo Zuccato Seg.

Adi 3. Dicembre 1753.

Registrato al Magistr. Eccell. degli Esec. contra la Bestemmia.

Alvise Legrenzi Seg.

DE.

DECRETALIUM
GREGORII PAPÆ IX.
LIBER PRIMUS.

Prolegomena.

SUMMARIUM.

- 1 *Jus varie accipitur.*
- 2 *Quid sit Jus naturale. An sit immutabile.*
- 3 *Quid & quotuplex sit Jus positivum.*
- 4 *Quid & quotuplex Jus divinum.*
- 5 *Quid Jus gentium proprie & improprie dictum.*
- 6 *Quid & quotuplex sit Jus civile, quibus libris comprehensum, & quomodo allegetur. Aliquod datur etiam extra Corpus Juris.*
- 7 *Quid Jus canonicum, ejus finis, & objectum.*
- 8 *Quibus libris comprehendatur, & quomodo cõtetur.*
- 9 *Quam habeat auctoritatẽ Decretum Gratiani.*
- 10 *Quam reliqua 5. volumina in Corpore Juris canonici contenta. Ubi etiam de Rubrica.*
- 11 *Quam habeat Tridentinum i & alia Concilia.*
- 12 *Declarationes Cardinalium.*
- 13 14 15 *Regule Cancellariæ: Decisiones Rote: & Bullarium Magnum.*

2
16 Quando Jus canonicum sit observandum in utroque foro.

17 Jus canonicum subinde suppletur a Jure civili, & vicissim Jus civile a canonico.

1 Missis aliis *Juris* acceptionibus notatu digniores sunt 1. quando jus sumitur pro potestate aliquid agendi aut omittendi, vel alterum obligandi ad aliquid dandum, faciendum, vel omittendum, vocaturque *jus activum*, cui respondens ex parte alterius obligatio dandi, faciendi, vel omittendi aliquid, appellatur *jus passivum*, vel debitum. Si autem illa potestas alios obligandi ad aliquam actionem vel omissionem principaliter respicit bonum & utilitatem obligantis, nominatur *jus proprietatis*, ac aliud est *jus in re*, seu *reale*, quando nempe res ipsa alicui est devincta, seu obligata, paritque *actionem realem*, vi cujus rem talem tanquam suam potest contra eam Judice persequi, & vindicare a quocumque illius possessore vel detentore: aliud vero *jus ad rem*, seu *personale*, quando nimirum non ipsa rem immediate alicui est devincta, sed persona, sive ex contractu vel quasi contractu, sive ex delicto vel quasi delicto paritque *actionem personalem*, seu *conditionem*, idest, jus cogendi personam in Judicio; ut satisfaciat. Si quis habeat tale jus in re seu reale proprietatis, quod ordinarie per traditionem aut apprehensionem actualem acquiritur, non per contractum vel conventionem, ut possit libere disponere de re, utendo, destruendo, alienando, ita ut per neminem propter jus, quod habet in tali re, impediri a libera dispositione possit, nuncupatur *dominium plenum*: si vero disponere valeat de re non perfecte, sed solum vel

vel de substantia & proprietate, ut dominus directus in re feudali aut emphyteutica, vel solum de fructibus & utilitate illius, uti feudatarius aut emphyteuta, vel alius quoque in eadem re jus habet, propter quod libere de illa disponere nequeat, dicitur *dominium imperfectum*, seu *non plenum*, uti feudum, emphyteusis, *fidei commissum*, aut *jura realia*, uti servitutes, & possessio effective sumpta, seu pro jure, quod oritur ex rei detentione, vocaturque *possessio juris*.

2. Sumitur *jus* pro Jurisprudencia, seu juris nempe Canonum & Legum, scientia, quam Ulpianus *l. i. ff. de I. & I.* vocat *artem equi & boni*, Imperator vero, nempe Justinianus, *§. i. Inst. eod.* appellat *Divinarum atque Humanarum rerum notitiam, justis atque injustis scientiam*, ex quo textu apparet præstantia Jurisprudentiæ.

3. Et huic loco propriissime accipitur *jus* pro Regula justis, seu pro Canone vel Lege. Et in hoc sensu *jus* dividitur in Naturale & Positivum: istud vero in Divinum & Humanum: hoc vero in *jus Gentium, Civilem, & Canonicum*.

2 Dico 1. *Jus naturale* recte dicitur esse *voluntas Dei necessario obligantis, intimata per lumen rationis, a Deo ut authore naturæ omnibus insitum*. Sicut enim promulgatio Legis Humanæ non est tota lex, ita & lumen rationis, per quod nobis innotescit voluntas Dei obligantis, non est totum *jus naturale*, sed solum una cum Dei voluntate partialiter illud constituit. Definitum paulo ante *jus naturale* est proprie & absolute tale, quia præcipit illa, quæ sunt intrinsece bona & essentialiter, uti sunt colere & amare Deum, obedire eidem præcipienti &c. atque ideo necessario facienda: ac e contra prohibet intrinsece & essentialiter mala, uti sunt blasphemare vel odisse Deum, pejerare, mentiri &c. atque ideo neces-

necessario omittenda. Atque hoc Jus naturale *absolutum est immutabile*, ita ut nec Deus in eo dispensare valeat, cum essentias rerum mutare non possit, nec ex essentialiter honesto facere inhonestum, aut ex essentialiter vel intrinsece inhonesto facere honestum vel bonum. Dixi, *absolutum*; nam aliud Jus naturale est *conditionatum*, seu sub certis conditionibus tantum obligans, vel in certis tantum circumstantiis: quod contingit, quando materia Juris naturalis dependet a dominio vel potestate Dei, aut Magistratus humani, vel etiam hominis privati, obligationem, quæ alias esset Juris naturalis, libere remittentis, vel licentiam dantis: sic occisio innocentis tantum est prohibita Jure naturali conditionato, nisi nempe Deus, in cujus dominio plena est vita hominum, dederit potestatem occidendi innocentem: sic rem alienam, postquam præscripseris, licite retines, quia Jus naturale retentionem tantum prohibet sub conditione, nisi Magistratus, in cujus dominio alto sunt res subditorum, per leges suas ex justa causa transferat dominium rerum ab uno in alium: sic licite non solvis, quod alteri promisisti, vel ex contractu debes, si promissarius vel creditor sponte tibi remittat; quia Jus naturale solum sub hac conditione te adstringit, nisi alter, in cujus potestate hoc est, tibi obligationem remiserit; sic, quia obligatio juramenti vel voti tantum est Juris naturalis ac Divini sub conditione, nisi Superior Ecclesiasticus in lege humana, quam quis sibi per juramentum vel votum posuit, tollat hanc legem humanam, in quam Superior potestatem obtinet, per dispensationem; Hinc ea lege sublata, cui innititur obligatio Naturalis & Divina juramenti vel voti, consecutive cessat obligatio juramenti vel voti, Atque hoc Jus naturale con-
 ditio-

ditionatum dici potest *mutabile*, nimirum mutatione impropria & indirecta, eo quod per mutatas circumstantias, vel certas conditiones positas, mutetur materia vel objectum Juris naturalis: consequenter nec Jus naturale amplius obligat, vel potius pro circumstantiis mutatae materiae, vel sub hujusmodi conditionibus positis, nunquam obligavit: & hinc mutatio dicitur solum impropria vel indirecta. Sic etiam Jus naturale *permittens* aliquid non datur pro circumstantiis, in quibus illud prohibetur vel praecipitur a Lege Positiva, Divina vel Humana. Porro ad Jus naturale non modo pertinent principia & dictamina quaedam generalia, uti sunt, *declina a malo: fac bonum: quod tibi non vis fieri, alteri non feceris &c.* sed etiam alia, quae ex illis in particulari per necessariam consequentiam vel evidenter deducuntur, uti sunt, *Deum esse colendum, parentes honorandos, non occidendum, non pejerandum, non furandum, non adulterandum &c.* adeoque tam praecipita affirmativa, quam negativa, circa materiam particularem.

3 Dico 2. Jus Positivum vocatur, quod aliquid ponit ultra ea, quae Jus naturale praecipit, vel prohibet, vel permittit: Si Deus aliquid libere superaddat, est *Positivum Divinum*: si homo, est *Positivum Humanum*. Adeoque Jus Positivum libera Dei vel hominum voluntate introductum est, vi cujus praecipiantur vel prohibentur non intrinsece & necessario bona aut mala (haec enim ad Jus naturale pertinent, & necessario praecipiantur, quia bona, vel prohibentur, quia mala sunt) sed ex libera Legislatoris dispositione; cum potuissent non praecipiri, non prohiberi.

4. Dico 3. *Jus Divinum* (nempe *Positivum*; nam naturale, quamvis etiam sit a Deo, ut Auctore naturae cordibus nostris insitum, ordinarie non

appellatur Divinum, quamvis revera sit) est, quod a Deo ipso latum, & promulgatum est vel per Moysen & Prophetas in antiquo Testamento, vel a Christo Deo homine, ejusque Apostolis, in novo Testamento, sive dein scriptum sive traditum sit. Itaque *jus Divinum* est Verbum Dei, & præcepta in utriusque Testamenti tabulis, seu Scripturis Sacris comprehensa, vel per Traditionem Divinam propagata. Vetus Testamentum, quod duravit usque ad Christi adventum & mortem, complectebatur triplicis generis præcepta. 1. *Ceremonialia*, quæ præscribebant modos Deum colendi, maxime per Sacrificia & multiplicis generis hostias. 2. *Judicialia*, quæ ordinabant regimen Politicum Republicæ Judaicæ, præsertim in ordine ad administrandam justitiam tam in causis Criminalibus, quam in Civilibus. 3. *Moralia*, nempe Decalogi, & similia; quamvis enim hæc sint Juris Naturalis, & in eo fundentur, tamen ut eorum vim efficacius & clarius cognoscerent passionibus excæcati mortales, illa specialiter etiam, & sensibili modo promulgare voluit Deus. *Ceremonialia* potissimum in *Levitico* sunt prodita: *judicialia* vero in *Exodo*. Utraque sunt abrogata, & expirarunt per mortem Christi, ut Catholici omnes intelligunt *c.7. Hebr.* ibi: *translato sacerdotio necesse fuit, ut etiam legis translatio fieret.* Concordat *c.3. de Constit.* *Moralia* tamen perseverarunt, utpote juris naturalis. *Opponunt Hæretici*: *Papistæ* tenentur observare discrimen ciborum, abstinendo a carnibus die veneris &c. sicut olim *Judæi* abstinere debebant a carne suilla: ergo apud *Catholicos* viget adhuc lex ceremonialis. *R.* Imprimis *Catholici* non observant illud discrimen ciborum, quod *Judæi*, quia non prohibent carnem suillam tantum, & semper,

sed omnem carnem ac certis tantum diebus .
Dein etsi idem omnino observarent, non tamen
observarent ut præceptum cæremoniale antiquæ
legis, sed tanquam legem in novo Testamen-
to de novo latam ab Ecclesia .

5 Dico 4 *Jus Gentium*, proprie dictum, est,
quo Gentes qua tales mutua obligatione, ex con-
sensu tacito vel expresso sibi imposita, consociantur in ordine ad ea, quæ ad communem eorum felicitatem & commercium pertinent. Vel brevius: est jus ab hominibus pro commo-
dum humani commercii inventum. Ad hoc pertinet jus legationum, vi cujus admittuntur legati, & dimittuntur incolumes: jus Belli ad vindicandam injuriam, vel damnum ab alio populo illatum, vi cujus Bellum debet prius denuntiari per officialem, antequam inchoetur: foedera pacis & induciarum, cum rationabiliter petuntur: jus commercii quæstivosi apud exteras & non hostiles nationes &c. Neesse tamen non est, ut omnes simpliciter gentes conspirent, modo aliquæ, magis moratæ, ita consocientur. Et hinc barbaræ Gentes, quis nunquam consensisse facta contraria probant, jure Gentium non obligantur. Sed unde provenit obligatio juris Gentium, cum hæc in se ipsas jurisdictionem vel potestatem legislativam non habeant, sed singulæ Gentes sint supremæ Potestates, nec aliis, seu simul seu seorsim sumptis subjectæ? R. Ex illo principio juris naturalis: *fides data est servanda*: fidem autem Gentes dederunt sibi mutuo, dum convenerunt vel expressis verbis in quædam mutua commercia, vel tacite moribus, aut usu constanti, quo modo posteriori plerumque fit, & promulgatur. 1. Jus hoc differt a jure naturali. 1. Quia ortum habet a libera gentium plurium voluntate, non a Deo ut conditore naturæ humanæ. 2. Quia non obligat

ligat Gentes, nisi quæ illud receperunt vel voluntate expressa, vel tacita per usum & consuetudinem declarata. 3. Quia, quæ præcipit vel prohibet, non sunt intrinsece ac essentialiter honesta aut inhonesta, sed contingenter tantum &c. Dixi. *Jus Gentium proprie dictum*; aliqua enim dicuntur in communi usu esse Juris Gentium, quod proprie tale non est, quia citra ullam obligationem recepta sunt apud & inter Gentes vel omnes, vel complures saltem, uti usus panis pro cibo, constructio ædium, munitio civitatum, rerum divisio seu dominiorum distinctio, contractus non pauci, uti emptio, venditio, locatio, conductio, & plerique modi acquirendi, quæ, sicut pro fine non habent communem Gentium inter se felicitatem, ita nec mutuam inter illas obligationem inducunt, sine qua, tanquam necessario effectu, tamen nulla datur lex seu *Jus proprie dictum*.

6 Dico 5. Jus civile in §.1. *Inst. de I. N. G. & C.* dicitur esse, quod quisque Populus vel Civitas sibi proprium constituit. Per antonomasiam, & ex recepto usu, per illud intelligitur *Jus Romanorum*. Fundatur proxime in voluntate Legislatoris humani, remote autem in illo principio naturali: *Legislatori juste imperanti parendum est*. Respicit tantum unius Reipublicæ bonum, & particularis communitatis felicitatem: per quod differt a jure Gentium. Dividitur in *Commune*, quod apud nos hodie est *Romanum*, vel potius *Romano Germanicum*, atque obligat omnes Imperii Romano-Germanici provincias, urbes, & populos. Et in *Particulare*, seu *Statutarium*, quod est vel Provinciale, vel *Municipale*, eo quod tantum unius provinciæ vel Civitatis Imperialis subditos adstringat, uti jus *Bavaricum*, *Saxonicum*, *Lubecense* jus *Romanum*
com-

commune pro diversitate Conditorum fortiebatur varia nomina, & modo *Lex*, modo *Plebiscitum*, modo *Senatus consultum*, modo *Responsa Prudentum*, modo *Edictum Prætoris*, modo *Placitum Principis*, vel *Constitutio* appellabatur; quamvis hodie communi usu omnes hæc ordinationes promiscue vocari soleant *leges*. Et quia populus hodie non amplius habet potestatem leges ferendi, sic describi potest jus Civile: est jus Positivum, auctoritate Principis, vel Magistratus Sæcularis conditum, ad Politicam Reipublicæ Civilis gubernationem, pacem, ac felicitatem temporalem civium conservandam & promovendam immediate ordinatum. Libri, in quibus continetur jus Civile commune, vocantur

Corpus juris Civilis, quod complectitur quatuor volumina. 1. *Institutiones*. 2. *Digesta*. 3. *Codicem*. 4. *Authenticum* seu *Novellas*. Quibus additur *Feudum*, seu duo libri *Feudorum*. *Institutiones* (vel *Instituta*) sunt quasi quoddam compendium legum, prima elementa Scientiæ Legalis exhibens, auctoritate Justiniani Imperatoris senioris, qui antonomastice *Imperator* salutatur a Jurisperitis ex *Digestis* & *Codice* Justiniano antiquo, aliisque antiquioribus *Constitutionibus* collectum, ac in quatuor libros, certis titulis & paragraphis distinctos, divisum. Quando citatio fit ex *Institutionibus*, primo loco ponitur § deinde *titulus*, in hunc modum §. inter *eas Institutionis. de nuptiis.* vel loco *initii* §. ponitur numerus v.g. §. 2. *Inst. de nuptiis.* vel ponitur & initium & numerus, sic: §. inter *eas 2. Inst. de nuptiis.* Si quid allegetur, quod habetur initio tituli ante §§. ponitur *pr.* quod denotat principium v.g. *pr. Inst. de nuptiis.* *Institutiones* nonnumquam exprimuntur per unicam litteram *I.* vel *S.*

Digesta, Græce *Pandectæ*, vocantur, quia Imperator omnia veterum juris consultorum responsa, quibus auctoritatem juris tribuit, in 50. libros digessit, in tria volumina dispersitos. 1. Vocatur *Digestum vetus*, constans 24. libris. 2. *Digestum Infortiatum*, forte sic dictum, quia continet Leges de Testamentis & ultimis voluntatibus, quæ sunt fortissimæ, vel quia versatur circa *fortuitas* successiones: complectitur 14. libros. 3. *Digestum novum*, quod absolvitur 12. libris. Hi libri habent plures *titulos*, tituli *leges*, & leges longiores sub se *§§*. Quando citantur *Digesta*, formatur duplex *ff.* vel majuscula littera *D.* vel Græca littera π . primo loco allegatur lex per litteram *l.* deinde initium, vel numerus, vel initium & numerus simul legis, subinde etiam *§.* si lex sit longior, tum additur *ff.* demum *titulus* libri seu Rubrica, hoc modo: *l. Juris Gentium 7. §. ait Prætor 7. ff. de Pactis.* vel: *l. 7. §. 7. ff. de Pactis* vel *l. Juris Gentium. §. ait Prætor ff. de Pactis.* Subinde post *§.* si longior sit, additur *V.* h. e. verbum, ubi res habetur, v. g. *l. 7. §. 6. v. Sed cum ff. de Pactis.*

Codex modernus, & Justinianus, quem ex triplici Codice antiquiori, Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano concinnavit Justinianus, quædam ex illis expungens, alias autem & suas & antecessorum leges inferens, complectitur 12. libros. Modus citandi fere est idem, qui in *Digestis*, nisi quod loco *ff.* ponatur *C.* vel *Cod.* & quod subinde *Codex* per majus *C.* statim allegatur primo loco, Speciale est, quod, si lex aliqua in lib. X. XI. & XII. comprehensa citatur, addi soleat numerus libri, hac ratione: *l. i. C. de Jure Fiscii lib. 10.* Ceterum quasdam *Novellas* (nempe Constitutiones Imperatorias) in epitomen reductas quibusdam titulis Codicis inseruit Irnerius, quæ appellantur *Authenticæ*, sic citantur:

Auth.

Auth. bona damnatorum C. de bonis Proscriptorum. vel sic: *l. generaliter C. de Episc. & Cleric. auth.* Hæ authenticæ in tantum obtinent vim juris, in quantum cum suo fonte consonant.

Authenticum (alio nomine *Novellæ*) continet novem *Authenticas Collationes*, quæ distinguuntur in *titulos & capita*, quandoque etiam in *§§*. Vocantur hæ constitutiones *Novellæ*, vel *jus Novissimum*, quia eas fecit Justinianus post Codicem suum editum. Modus allegandi est hujusmodi: *Nov. (vel N.) 118. c. 2. v. si autem.* Vel: *cap. si igitur 2. v si autem Nov. 118.* vel *Nov. 118. de heredib. ab intestato.* Vel: *in Authentico de heredib. ab intest. cap. si igitur collat. 9.* Vel: *authentica de heredib. ab intest. collat. 9. tit. 1. c. 2.* Notandum tamen, quod, quando citantur *authenticæ*, plerumque non intelligantur istæ, sed aliæ, quas diximus Codici esse insertas ab Irnerio: istæ sub nomine *Novell.* allegari solent, quæ sunt numero 168.

Feudum, seu liber (vel potius duo libri feudorum) comprehendit consuetudines feudales, partim ex observationibus, quas initio collegerunt sine ordine duo Consules Mediolanenses, Gerardus Niger, & Obertus de Orto, partim ex Constitutionibus quibusdam Imperatorum, Conradi II. Henrici II. Lotharii III. Friderici I. depromptas. Dividuntur hi libri in *titulos* isti in *capitula* (alii vocant *capita*) hæc rursus in *§§*. Quando citantur, ponuntur initio libri feudorum per unum *F.* vel duplex *FF.* majus, vel vocem *Feud.* quamvis subinde etiam prius *cap.* exprimat, vel etiam *Feud.* vel *F.* omnino omittatur, expresso tamen titulo, in hunc modum: *F. 1. tit. 8. cap. 2.* vel: *1. FF. tit. 8. cap. 2.* vel: *cap. 2. de successione feudi §. in alio.* vel: *cap. filia §. in alio de successione feudi,* vel: *cap. 2. de suc-*
cessio-

cessione feudi in usibus feudorum (aut consuetudinibus feudorum.) Post hos duos libros subjungitur alius, qui vocatur *quintus* de feudis: qui omnes obtinent vim juris, exceptis textibus, qui post libri II. titulum 58. usque ad librum V. extant, quia adjecti sunt a Cujacio & aliis Jurisconsultis Papiensibus, juris condendi potestate destitutis, nisi & his auctoritatem tribuat usus & consuetudo.

Præter recitata juris Civilis volumina dantur adhuc aliæ Constitutiones, vim juris obtinentes in Imperio Romano-Germanico, in ordinario *Corpore Juris* non clausæ, uti 1. Bulla Aurea, per *B. A.* citari solita. 2. Capitulatio Cæsarea. 3. Pax Profana. 4. Pax Religiosa, nempe Pontificatio Passaviensis de anno 1552. firmata Augustæ anno 1555. & extensa per Instrumentum Pacis Osnabrugensis, quod per *P. O.* exprimi solet, anno 1648. in qua certarum Sectarum, nempe initio Lutheranae, postmodum & Calvinianæ, liberum exercitium in Imperio permissum est præter Religionem Catholicam. 5. Ordinatio judicii Camerae Imperialis. 6. Ordinatio judicii Aulico-Imperialis. 7. Nemesis, seu Ordinatio Criminalis Carolina. 8. Recessus Imperii, per initiales litteras majuscula *R. I.* denotari soliti, quos etiam Constitutiones Imperii nominant.

7 Dico 6. *Jus Canonicum*, a Græca voce *κανον*, Latine, regulam denotante, appellatum, quia continet regulas ab Ecclesia propositas ad Christiani populi actiones in ordine ad felicitatem supernaturalem dirigendas, sic describi potest: est jus Positivum a Summis Pontificibus, Ecclesiae Catholicæ nomine traditum, vel constitutum, vel approbatum, quo actiones & mores Christianorum ad cultum Divinum, ad ordinem politicum in statu Ecclesiastico, ad pacem & ju-

nitiam in populo fideli conservandam & augendam, ultimato autem ad finem supernaturalem æternæ beatitudinis diriguntur . Unde differt a jure Civili ex parte causæ efficientis , quæ est Summus Pontifex , Christi in terris Vicarius ; ex parte subjecti , seu illorum , qui jure Canonico obligantur , qui sunt omnes omnino Christiani per totum Orbem diffusi , quousque nulla potestas Sæcularis per suas leges se potest extendere ; atque ex parte finis , qui est homines dirigere ad Deum per fidem & pia opera ; ad honeste vivendum secum ipso , iuste cum proximo , ac ultimato ad beatitudinem animæ supernaturalem & æternam consequendam . Ex quo præstantissimo fine elucet eminens præstantia , utilitas , ac necessitas juris Canonici , quod etiam appellatur *Pontificium* , *Ecclesiasticum* , *Sacrum* . Et cum ex fine suo principali & immediato dirigat actiones fidelium ad recte pie & iuste vivendum , patet , quod *Habitus Canonicus* sit *directivus* , consequenter *præctivus* , actiones vero fidelium , quas immediate dirigit , sint ejus *objectum materiale* , immediatum & principale , eo quod actus elicitus juris Canonici sint *Regulæ* , *Canones* , *leges* , *præcepta* . Unde melius vocatur *Prudentia* , quæ est species virtutis intellectualis practica , sicuti *Ars* , vel potius *Jurisprudencia* , quam *Scientia* , cum non tam cognitionem vel demonstrationem veritatis per suos actus intendat , quam directionem morum & actionum humanarum .

§ Dico 7. Jus Canonicum in *Corpore juris* , prout defacto circumfertur , clausum continet sex volumina . 1. Decretum Gratiani . 2. Quinque libros Decretalium Gregorii Papæ IX. 3. Sextum Decretalium Bonifacii VIII. 4. Clementinas constitutiones Clementis V. 5. Extravagantes Ioannis XXII. 6. Extravagantes Communes . Dixi ,

Prout

prout defacto circumfertur; nam anthac solum Gratiani Decretum erat in corpore juris Canonici, exclusis etiam Decretalibus Gregorii IX. & ideo, quando eorum fiebat citatio, addebatur vox *extra*, vel ejus loco littera X. x. ut indicaretur, *titulum & capitulum* citatum non in *Decreto* reperiri, sed extra illud v.g. *c. dilectus 19. extra de Præbendis.* quod & hodie, sed raro, a quibusdam observatur: sicut, quando fit citatio ex sexto Decretalium, addi solet ac debet *in 6. v. g. c. licet de sepulturis in 6. h. e. in sexto.*

Decretum, quod Gratianus, Monachus Bononiensis Ord. S. Benedicti, circa annum 1151. ex SS. Litteris, SS. Patrum sententiis, Summorum Pontificum variis Responsis, & Conciliorum tum Generalium tum Particularium decretis, quin & ex juris Civilis quibusdam textibus, collegit, illudque, quia ad conciliandos textus in speciem contrarios suam quandoque sententiam adjecit, *Concordiam discordantium Canonum* appellavit, dividitur in tres partes. Prima complectitur 101. *distinctiones*, divisas in *Canones*, vel, ut a quibusdam vocantur, *capitula*, atque sic citari solent: *can. jus Gentium 9. D. 1. vel can. 9. D. 1. vel D. 1. can. jus Gentium 9. vel Dist. 1. c. 9. vel c. 9. dist. 1.* Secunda pars continet 36. *causas*, seu casus controversos, quarum fere singulæ habent plures *questiones*, istæ autem *Canones*, quos iterum aliqui vocant *capitula*. Citantur sic: *Can. si justus 30. caus. 1. q. 1. vel c. si justus 1. q. 1. vel 1. q. 1. Can. si justus §. quia per illum.* Nota, vocabulum *causa* sæpissime non exprimi scripto, licet pronuntiari debeat: ut autem scias, num cifra indicet numerum *causæ* vel *Canonis*, attendere debes, utrum statim sequatur littera *q.* seu *questio*; si enim sequitur *q.* præcedens cifra, etiam solitarie posita, significat quotam *causæ*, non *Canonis*. v.g. 2. q. 3. §. *Eu-*

c. Euphemium. Rursus nota, *causa* 33. q. 3. subdividi in 7. *dist. de Pœnit.* tractantes, quæ sic allegantur: *can. homicidior. 24. d. 1. de pœnit.* vel *c. homicidior. dist. 1. de pœnit.* vel *de pœnit. d. 1. c. homicidior.* Tertia pars inscribitur *de consecrat.* & habet 5. *distinct.* divisas in *canones*, quos iterum aliqui appellant *capitula*. Modus citandi est hujusmodi: *can. Filius Dei 8. dist. 4. de consecrat.* vel *can. filius Dei d. 4. de consecr. vel de consecrat. d. 4. c. 8.* In fine Decreti recensentur *canones pœnitentiales n. 47.* in quibus pro gravioribus criminibus publicis statuitur certum tempus & modus agendi pœnitentiam: sed horum Canonum rigor hoc tempore antiquatus & fere abolitus est. Sequuntur postea *Canones Apostolorum*, sic dicti, quia ab ipsis Apostolis traditi sunt: eos collegit S. Clemens Pontifex Romanus, D. Petri Discipulus. In *corpore juris* nostri recensentur 84. quamvis Baronius recensent tantum 52. tanquam Authenticos cum Turriano (qui integrum de iis librum conscripsit) & ingens opinionum varietas circa illorum numerum reperitur apud Auctores. Aliqui abjerunt in defuetudinem, ut *can. 36.* ubi jubetur, ut bis in anno celebretur Episcoporum Synodus: nec enim faciunt Jus Divinum, sed solum Ecclesiasticum, utpote ab Apostolis solum ut Ecclesiæ Prælati conditi.

Decretales (intellige *epistolæ* variorum Pontificum, ad propositas sibi quæstiones respondentium) jussu & auctoritate Greg. IX. per S. Raymundum de Pennafort Ord. S. Dominici, Pœnitentiarium ejusdem Pontificis, collectæ & vulgatæ anno 1230. constant ex 5. libris, divisas in *Titulos*, qui ordinarie sub *Rubrica*, quæ præmittitur, habent plura *capitula*. Et hi libri

explicantur in scholistanquam Jus Ecclesiasticum Univerſale, in Foro & Judiciis obſervandum. Citari ſolent hoc modo: *c. ſuper litteris 20. X.* vel: *c. 20. de Reſcr.* vel: *c. ſuper litteris de Reſcr.* In libro I. poſt generalia principia Juris agitur præcipue de modo conſtituendi Prælatos, & ordinandi perſonas Eccleſiaſticas, ipſumque Judicem Eccleſiaſticum: in II. de Proceſſu Judiciali: in III. de Clericorum tum Sæcularium tum Regularium vita, rebus, obligationibus: in IV. de Sponſalibus & Matrimonio: in V. de Delictis, eorumque Pœnis. Quæ omnia in dictis V. libris Decretalium comprehenſa exprimere ſolent unico hoc verſu: *Judex: Ju-
dicium: Clerus: Sponſalia: Crimen.*

Sextus Decretalium, ita appellatus, quod quinque libris Gregorii IX. tanquam complementum additus ſit a Bonifacio VIII. circa annum 1300. collectus fuit ex Summorum Pontificum, Gregorio IX. poſteriorum, Reſcriptis & Conſtitutionibus, item ex duorum Conciliorum Generalium Lugdunenſium Decretis: complectitur pariter 5. libros, qui rurus dividuntur in *Titulos* (eoſdem quidem, quos habent 5. libri Decretalium Greg. IX. at non omnes, cum plures ſint omiſſi) iſti autem in *capitula*: unde & eadem hic citandi ratio obſervatur, additis tamen in fine vocibus in *ſexto*, ſeu *in 6.* nimirum ſic: *ut quis 25. de Elect. in 6.* vel: *c. un. de Bigamis in 6.* Si vero prius ex libris Greg. IX. fuit aliquid citatum, & quidem ex eodem titulo, v. g. de *Electione*, non amplius reperitur *titulus*, ſed ponitur illius loco vox *eodem.* v. g. *c. 25. eod. in 6.* Id quod etiam obſervatur, quando prius fuit aliquid citatum ex Jure Civili, poſtea ex Jure Canonico, vel viciffim, quando utrumque

Jus habet *titulos* ejusdem rationis v. g. l. 19. *seqq. ff. de Procurator. c. 2. eod. in 6.*

Clementina (constitutiones) auctorem habent Clement. V. quis eas vel ante-vel in-vel post Concilium generale Viennense in Galliis anno 1310. celebratum a se latas compilari jussit, sed morte preventus non vulgavit: publicavit tamen ejus Successor Joann. XXII. Avenione residens anno 1317. Constant itidem 5. libris, in *eadem titulis*, licet paucioribus, qui rursus dividuntur in *capitula*. Citantur hoc modo: *Clem. un.* (unica) *de renunt.* vel: *Clem. cum illusio de renunt.* vel: *c. un. de renunt. in Clementinis*, vel: *de renunt. cum illusio in Clement.*

Extravagantes Joann. XXII. sic appellatae, quia diu extra *Corpus juris*, quasi incerta sede vagabantur, & a dicto Joanne sunt editae numero viginti, habent iterum 5. libros, distributos in eisdem *titulos*, sed valde paucos, & in *capitula*, more *Clementinarum*, *Decretales imitantium*, in quarum modum etiam citantur, nempe sic: *Extravag. Joan. XXII. 3. de V. S.* (h. e. de *verborum significatione*) vel: *Extrav. ad conditorem*, 3. *Joann. XXII. de V. S.* vel: *c. ad conditorem de V. S. in Extravag. Joan. XXII.* Pro voce *Extrav.* subinde ponitur syllaba *ex*, vel littera *X*.

Extravagantes communes, sic nominatae, quia a pluribus Pontificibus editae, adeoque pluribus communes sunt, & diu extra *Corpus juris* vagatae; habent itidem 5. libros, & communes cum *Decretalibus titulos*, licet pauciores. Citari solent sicut *Extravag. Joan. XXII. cum hoc solo discrimine*, quod loco *Joan. XXII.* addatur *commun.* vel *inter communes*, vel *in comm.* v. g. *extrav. ambitiosae int. commun. de reb. Eccl'es. non alien.* vel: *c. ambitiosae, int. extrav.*

comm. de reb. eccl. non alien. vel: in extrav. comm. ambit. de rebus eccl. non alien. &c.

Atque ex his Partibus constat hodie corpus juris canonici; nam Liber VII. (septimus) *Decretalium* constans ex Constitutionibus posteriorum Pontificum, a Petro Matthæo J. C. Lugdunensi collectus, licet Corpori Juris sit insertus, pars tamen Juris Canonici non est, nec vim Juris Canonici obtinet, cum ista collectio non sit facta alicujus Pontificis auctoritate, sed solum illam habent vim, quam independenter ab ista collectione obtinent, sicut Bullæ, quæ continentur in *Bullario*, de quo postea. Pariter Pars Juris Canonici non sunt *Institutiones juris canonici* a Lancelloto J. C. conscriptæ, & *corpori juris* adjici solitæ. Idem judicium est de *Glossa*, & *Notis*, quæ reperiuntur in corpore Juris *Glossato*, vel *Notis illustrato*. *Glossa*, quæ est uberior textuum explicatio in margine apposita, facta est ab Accursio J. C. *Notæ* autem adjectæ a Dionysio Gothof. J. C. quando in textu vel *Glossa* occurrat litt. I. significat *infra*, quando litt. S. significat *supra* quando litt. C. significat *contra*. *Glossa* fundat quidem magnam auctoritatem & probabilitatem, ita ut cujuslibet alterius Doctoris opinioni præferenda sit, cedit tamen plurimum Doctorum consensui, vel etiam unius Doctoris opinioni, si hæc meliori nitatur Juris fundamento, ubi adversatur *Glossæ*.

Extra *Corpus juris canonici* dantur adhuc & aliæ sanctiones Canonice, nimirum 1. liber Concilii Trid. 2. *Bullarium Magnum*, uti & aliæ Bullæ, quæ identidem a Summis Pontificibus eduntur. 3. *Regulæ Cancellariæ Apostolicæ*. 4. *Declarationes Cardinalium*. 5. *Decisiones Rotæ Romanæ*. Quæ quantam habeant auctoritatem, declarandum quoque est, prius
tamen

tamen de iis, quæ extant in *corpore juris* tanquam partes illius.

9 Dico 7. *Decretum* Gratiani per se non habet auctoritatem legalem, seu vim juris decisi-
vi in Foro & Scholis: quamvis in eo contenta retineant vim illam, quam habent fontes, ex quibus desumpta sunt; quia Compilator Gratianus, utpote vir privatus caruit potestate legis condendæ, nec ejus operi auctoritatem legalem ullus Pontificum attribuit. Illud tamen jussu Gregorii XIII. ab erroribus ita purgatum est, ut Canones in Gratiani Decreto contenti censeantur esse conformes fontibus, seu scriptis originalibus, ex quibus collecti sunt. Unde si textus, in dicto Decreto repertus, ex *SS. litteris* sit desumptus, habet auctoritatem Divinam: si ex *Conciliis Generalibus*, vel *particularibus* quidem, specialiter tamen approbatis a Pontifice aliquo, vel ex *Decretis Summorum Pontificum*, vim legis Ecclesiasticæ: si ex *SS. Patribus*, majorem quidem probabilitatem, quam aliorum Doctorum sententiæ, non tamen vim legis, quia *SS. PP.* in materia disputabili censentur esse instar Doctorum privatorum: si ex *Constitutionibus Imperatorum*, vel *jure civili*, tunc obtinent vim juris in foro etiam Ecclesiastico, quando supplet defectum Juris Canonici, nec immunitati Ecclesiasticæ contrarium statuit, nihilque determinat circa res & personas Ecclesiasticas, vel quando approbatur ab Ecclesia, aut communi usu: si Gratianus de suo aliquid addit, propriam dicendo sententiam, facit probabilitatem, sicut judicium alterius viri periti.

10 Dico 8. Reliqua 5. Volumina in *corpore juris canonici* comprehensa, nempe 5. Decretales, 6. Decretalium, Clementinæ, Extravagantes Joan. XXII. & Extravagantes communes,

imo singuli illorum textus decisivi pollent auctoritate legali, nisi vim Juris amiserint per consuetudinem contrariam, vel per constitutionem recentiorem. Ratio: quia hæc volumina (& singuli eorum textus decisivi) a Legislatore Ecclesiastico edita, vel approbata sunt in vim Juris, ac per modum legum ad dirigendas actiones Christianorum.

Quæres, quid sit *Rubrica*, & cujus auctoritatis? R. 1. *Rubrica* sic dicta, quia, olim saltem, rubris exprimi solebat litteris, est duplex, una *titulorum*, alia *canonum & capitulorum*. Neutra in Decreto Gratiani habet vim Juris, quia auctorem non habent Summ. Pontif. imo nec Gratianum, sed alium ignotum, potestate legislativa destitutum. R. 2. *Rubrica titulorum* (seu ipsi tituli) in aliis Juris Canonici voluminibus, si contineat sensum seu orationem perfectam, v. g. hæc, *ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur*, obtinet auctoritatem legalem: non vero, si orationem perfectam non contineat, uti hæc: *de constitution. de consuetud. de postulando &c.* licet & istæ in dubio habeant magnam auctoritatem interpretativam, & declarativam. v. g. ex eo, quod *c. cum Monasterium de elect.* ponatur in tit. *de Elect.* non *de Postulat.* recte inferitur, quod in casu dicti capit. fuerit celebrata Electio, non Postulatio. Gl. *in d. c. v. postulantis*. Et hinc dicitur *rubrum explicare nigrum*. R. 3. *Rubricæ Capitulorum*, quæ continent summam brevem materiæ in textu subjecto comprehensæ, atque ideo etiam *Summarium* vel *Summaria* appellantur, vim Juris non sortiuntur, nisi in quantum concordant cum textu subsequenti, adeoque doctrinales tantummodo sunt, quia additæ sunt non a Pontificibus Legislativam potestatem habentibus, sed a variis Doctoribus,

uti

uti Abbate Panormitano, Joanne Andreae &c. pro majori legentium commoditate.

11 Dico 9. *Conc. Trid.* quod anno 1545. inchoatum, & 1563. finitum, complures Fidei articulos contra Lutheranos & Calvinistas definivit, simulque plurima ac saluberrima fecit morum decreta. Quoad *articulos Fidei* definitos est infallibilis auctoritatis, & ab omnibus Christianis ubique recipi, atque constanter retineri debet, utpote congregatum, directum, & approbatum a Papa, infallibili in rebus Fidei Doctore; quoad *Decreta morum & reformationes* autem pollet auctoritate Legali, & Jus Novissimum ac universale constituit, ubicumque promulgatum, vel contraria consuetudine aut privilegio Apostolico derogatum ei non est; cum in Ecclesia Dei non sit major potestas legislativa, quam Conc. Generale suo Capiti, Rom. Pontifici, unitum. Et hæc intelligenda quoque veniunt de aliis *Conciliis Generalibus Legitimis*, qualia octodecim a Conc. Nic. I. usque ad Trid. celebrata sunt, & a me recensita in *Cursu Theologiæ Polemicæ*, quem in aliisque materijs, Juri Canonico affinibus, utiliter inspicias propter Hæreticos, quibus circumdamur. Aliud est de Conciliis Particularibus, nempe unius tantum Nationis, Provinciæ, vel Diœcesis; hæc enim, præterquam quod nullos Fidei articulos definire valeant, leges & decreta morum ac statuta non pro universali Ecclesia, sed solum pro certa natione, provincia, Diœcesi condere possunt, nisi a Pontifice approbata & recepta fuerint pro tota Ecclesia: sic a Leone IV. *can. 1. dist. 20.* recepta & approbata sunt Ancyranum, Neo-Cæsareense, Gangrense, Antiochenum, Laodicense, & quædam alia. Ceterum *Concilia Generalia* legitima sunt, quæ

congregantur auctoritate Summi Pontif. convocatis omnibus Christiani Orbis Episcopis (licet non omnibus comparentibus) quibus præsidet Papa vel per se, vel per suos Legatos. Unde & *Oecumenica*, quasi Orbis terræ Concilia, dicuntur, aut *Plenaria*. Econtra *Particularia* sunt, quæ celebrantur convocatis solum certi districtus Episcopis aut Clericis. Quando a Papa, vel Patriarcha seu Primate aliquo, convocantur integræ Nationis vel Regni Episcopi, dicuntur *Nationalia*: quando ab Archiepiscopo convocantur sui Episcopi suffraganei, Abbates, & Clerici totius Provinciæ, *Provincialia*: & quando ab Episcopo convocantur Abbates & Clerici suæ diœcesis, *Diœcesana* vel *Episcopalia*.

12 Dico 10. *Declarationes S. Congr. Cardinalium*, quinempe constituti sunt a Papa *Interpretes* Conc. Trident. quoad decreta morum, adempta omnibus aliis facultate Glossas, annotationes, commentarios, & quodvis interpretationis genus in præfatum Concilium edendi, probabilius tunc faciunt Jus universale (alias certe non) si sint *comprehensivæ*, h. e. comprehendantur in verbis Concilii, seu si sint secundum propriam & communi usu receptam verborum significationem, atque eam solummodo declarent, non extendant, ac insuper Papa prius consulto, hujusque expresso in litteris nomine datæ sint, uti statuit Sixtus V. & Greg. XIV. Card. de Luca *in annot. ad Conc. Trid. disc. 1. n. 17.* Notat autem Pelliz. *Man. tr. 4. n. 108.* ex Salas, quod Cardinales raro consulant Pontificem. Requiritur præterea, ut producantur in forma Authentica, h. e. ut sigillo S. Congregat. Cardinalium munitæ, & a Cardinale Præfecto, ac Secretario subscriptæ sint, ut ordinavit Urbanus VIII. anno 1631. Card. de Luc. *l. c.* Pelliz.

liz. l. c. Si proin habeant has tres conditiones, sunt declarationes authenticæ, & vim Juris obtinent, saltem si dentur generaliter & sine restrictione tacita vel expressa ad certum locum; quia censentur esse datæ ab ipso Pontifice: id quod confirmat quoque Praxis, præsertim Rotæ Romanæ, dictas declarationes reverenter & absque ambiguitate recipientis, & merito, quia, si sint comprehensivæ, censentur esse ipsum Jus Tridentini, jam antecederent conditum & promulgatum debite, ad quod retrahuntur etiam quoad casus præteritos, *arg. Nov. 145. inf.* non vero Jus Novum. Idem fere dicendum est de aliarum Congregationum Romanarum, uti Congregationis *super negotiis Episcoporum & Regularium*, Congregationis *Rituum*, Congregationis *de Indice librorum prohibitorum*, Congregationis *de propaganda fide*, Congregationis *S. Officii Inquisitionis* contra Hæreticam pravitatem &c. declarationibus, quod nempe tunc tantum fortiantur vim Juris, quando explicant Jus Commune, nempe si habeant tres prædictas conditiones. Ceterum Sanch. Salas, Fagnan. alii DD. apud & cum P. Schmalzgrueber *in dissert. præm. n. 386.* observant, haud ægre deferri dictarum Congregationum declarationibus, licet sigillo & subscriptione debita munitæ non producantur, modo referantur a probatis Doctoribus, & aliunde non reddantur suspectæ, v. g. quod a Jure Communi, proprietate verborum, vel recta ratione recedant; tunc enim in praxi ab iis non facile recedendum esse ajunt.

13 Dico II. *Regulæ Cancellariæ*, hoc nomine appellatæ, vel quod magna earum pars concernat expeditionem litterarum Apostolicarum, quæ fit in Cancellaria Papali, vel quod in Cancellaria Apostolica publicentur, vim Juris universa-

lis non obtinent quoad ea, quæ spectant ad expeditionem litterarum in Cancellaria faciendam, sed solos Cancellariæ Officiales ligant: bene tamen quoad illa, quæ generaliter statuunt, v.g. de reservationibus & resignationibus Beneficiorum, de dispensationibus & indulgentiis impetrandis, de triennali & annali possessore beneficii &c. etiam observandæ in Judicio, modo producantur impetratæ a S.R.E. Vice-Cancell. sub plumbo. Chokier in *earundem Regul. rubr. n. 22. 23.* Id præterea speciale habent hæ Regulæ, quod in morte Summi Pontif. expirent, ac Sede Papali vacante nullam retineant vim, donec a Successore iterum resuscitentur & reassumantur vel omnes, vel aliquæ tantum, vel etiam quibusdam additis, ad libitum recens electi Pontificis, qui altero mox ab electione die eas instaurare solet. Neque extra Curiam Rom. promulgari solent, sicut aliæ Leges; imo effectum nullitatis actus in contrarium gesti fortiuntur etiam ante hanc publicationem. Initium sumpsisse dicuntur circa tempora Joann. XXII.

14 Dico 12. *Decisiones Rotæ*, quæ nihil est aliud quam Tribunal Rom. Pontificis ad decidendas causas litigiosas ordinatum, constans ex 12. Prælatiis, partim Italis & Hispanis, partim Gallis & Germanis, iisque in Jure versatissimis, qui vocantur *Auditores Rotæ*, eo quod in orbem sedentes audiant controversias ad se delatas, examinent, & dirimant, faciunt quidem jus inter partes litigantes, sicut aliæ sententiæ Judiciales, non tamen inter alios, vel jus universale; quia huic tribunali non reperitur concessa potestas Legem vel Jus novum condendi. Fere sicut decisiones Cameræ Imperialis non faciunt jus, nisi inter Partes litigantes, licet majoris censeantur esse auctoritatis, quam inferiorum Tribunalium,

lium, & si plures extant uniformes super eadem quæstione, indicant consuetudinem & stylium Curiaë, cui & alii Judices non immerito se conformant, uti & Doctores.

15 Dico 13. *Bullarium*, ut vocant *Magnum*, quod auspicio Sixti V. primitus vulgatum a Laetio Cherubino J.C. Romano, & postea ab ejus filio Angelo Maria Cherubino continuatum & augmentatum, diversas Romanorum Pontificum Bullas & constitut. extravagantes complectitur, majori auctoritate præditum non est, quam Bullæ, in Bullarium non relatæ, utpote a nullo Pontificum in vim juris approbatum. Sed quam auctoritatem debemus tribuere Bullis extravagantibus in Bullario non contentis, & post illius vulgationem hinc inde editis, & quæ hodie dum adhuc emanant; R. Si de illis certo constet, & sint promulgatæ pro tota Ecclesia debito modo, faciunt jus universale: at quia sæpe de iis non certo & legitime constat, an nempe vere & sine subreptione emanaverint, item an suis originalibus concordent exempla, quæ circumferuntur, an pro tota Ecclesia latæ, promulgatæ, & usu receptæ sint, sæpe juris auctoritate destituuntur, & negliguntur. V. Card. Tuschum *Litt. E. conc. 679. n. 1. 2.* Ceterum Bulla Pontificia differt a Brevis Apostolico per hoc, quod illa sit scriptura in membrana, plumbo de funibus pendente munita, salutationem cum narratione, & concessionem Papæ &c. continens: istud vero sit diploma seu rescriptum a Papa (aut Pœnitentiario Magno) emanatum, sitque scriptura modica in parvis concessa negotiis, in papyro frequenter scribi solita, cera rubra annuloque Piscatoris sigillata, ac signo Secretarii notata, & subscripta.

16 Dico 14. Jus Canonicum (non Civile, si

hoc discrepat ab illo) in utroque foro, ecclesiastico & sæculari, observandum est 1. quando agitur de Ecclesiis, personis, vel rebus ecclesiasticis, per *o. 10. de constit. c. 4. de censib. in 6.* Ratio est, quia Legislatores sæcularis nullam in his causis habet jurisdictionem, ut ex claris textibus tenent omnes. 2. Quando agitur de rebus spiritualibus, v. g. de Matrimonio & aliis Sacramentis, de beneficiis ecclesiasticis & Decimis &c. *c. 2. de judic. c. 12. de sent. excom. in 6.* Ratio est eadem. 3. Quando agitur de peccato *c. fin. de præscr.* Ratio: quia ubi agitur de peccato coram Deo, agitur de re factem animæ spiritualem concernente.

17 Dico 15. Quando agitur de materia profana, Clericos, aut animarum salutem non concernente, v. g. de Contractibus, Testamentis, actibus civilibus &c. & Jus Canonicum discrepat a Jure Civili, quodlibet est observandum in suo foro, canonicum in ecclesiastico, & territorio temporali Papæ. Civile in politico & sæculari *arg. can. 6. dist. 96. c. 7. & 13. qui filii sint legit.* Ratio est, quia in hujusmodi materiis nec potestas sæcularis ab ecclesiastica, nec ista dependet a sæculari, ac neutra alteri subordinata.

18 Dico 16. Quando jus canonicum in materia profana nihil decernit, vel tantum dubie, jus vero civile circa illam disponit clare, sequi oportet jus civile in foro etiam ecclesiastico: & vicissim, quando jus civile nihil decernit vel tantum dubie, jus vero canonicum disponit clare, standum est decisioni juris canonici in utroque foro. Ita regulæ instar tradunt Doctores ex *c. 1. de N. O. N.* ubi: *sicut leges non dedignantur Sacros Canones imitari, ita & Sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvan-*

vantur. Itaque jus civile supplet defectum juris canonici, & jus canonicum supplet defectum juris civilis, quando defunt propriæ leges. Dixi, *in materia profana*, nam si jus civile aliquid disponat circa res vel personas ecclesiasticas, nullius est auctoritatis, nisi ejus leges contineant merum favorem vel privilegium, uti *in auth. Item nulla C. de Episc. & Cleric.* ubi Ecclesiæ & Ecclesiasticæ personæ pronuntiantur exemptæ ab exactiõibus & oneribus per Sæculares Magistratus imponendis: talis enim favor, nullum onus habens annexum, in concedente non requirit jurisdictionem, sed etiam non subdito concedi potest: vel nisi tales leges juris civilis a jure canonico vel expresse sint approbatæ, vel Ecclesiæ usu receptæ: sic jus canonicum approbavit leges civiles de cognatione legali, matrimonium dirimente, *Rubr. & c. de cognat. legali.*

T I T U L U S I.

De Summa Trinitate, & Fide Catholica.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid de SS. Trinitate, & præcipuis Fidei nostræ Mysteriis credendum.*
- 2 *Quid intelligatur per Fidem Catholicam.*
- 3 *Quinam teneantur edere professionem Fidei.*
- 4 *Quam pœnam incurrant illam omittentes.*

1 **C**UM juris canonici finis sit fideles dirigere, ad Deum, unum & trinum, per quem Reges regnant, & Legum conditores justa discernunt. Prov. 8. & ad felicitatem supernaturalem, quæ nonnisi per Fidem supernaturalem, cogno-

cognoscitur, & per media Divinitus revelata obtinetur, recte ante omnia de *Fide Catholica*, ejusque præcipuo objecto: *Summa Trinitate*, initium capitur. Per *Summam Trinitatem* intelligitur ens increatum, ineffabile, unum & simplex in Natura seu essentia, subsistens tamen in tribus Personis (Patre, Filio, & Spir. S.) quæ quidem inter se realiter distinguuntur, cum essentia tamen Divina in se simplicissima realiter identificantur. Sicut autem datur distinctio in Personis, ita & in proprietatibus Personalibus atque prædicatis Relativis, ut vocant, quæ sunt *generare, generari, procedere*. Nam Natura Divina nec generat, nec generatur, nec procedit, sed *Pater* generat, *Filius* generatur a Patre, & *Spir. S. procedit* ab utroque, Patre & Filio, tanquam ab uno principio (non a duplici) adeoque ab una spiratione activa. Omnes autem tres Personæ sunt consubstantiales, cœquales, quælibet omnipotens, æterna, immensa, Deus &c. non tamen tres sunt Dii, immensi, æterni, omnipotentes &c. sed unus unicus. Unum itaque Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate venerari oportet, ut nos docet & jubet Fides Catholica in *Symbolo S. Athan. in c. firmiter c. damnamus h. t. x. c. un. in 6. & Clem. un. eod.* Ubi & alia Fidei nostræ mysteria præcipua specificantur, & nobis credenda proponuntur, uti secundam Trinitatis personam, Dei Filium, Patri consubstantialem, assumpsisse Naturam humanam, ac in ea pro nobis passum, & mortuum esse, resurrexisse, ascendisse in cælum &c. in Sacrificio Missæ offerri & immolari Jesum Christum sub specie panis & vini, in corpus & sanguinem Christi per veram transubstantiationem conversi: dari unam Sanctam Catholicam Ecclesiam, extra quam nulla salus speranda, &

quæ sit infallibilis in definiendis ac declarandis Fidei veræ articulis, a Deo revelatis &c. Unde saltem implicite ac generaliter credenda sunt prorsus omnia firmissime, quæ ab Ecclesia Catholica proponuntur credenda, nimirum ab Ecclesiæ supremo capite, Christi in terris Vicario, sive dein proponat in Conciliis Generalibus, sive extra illa, loquens tamen *ex Cathedra*, ut ajunt, h. e. invocato Dei auxilio, & debita diligentia adhibita, intendens docere totam Ecclesiam tanquam Caput Ecclesiæ, & Pastor universalis ab ipso Christo constitutus.

2 Per *Fidem* hic non intelligitur actus Fidei, quo firmissime amplectimur per assensum ea, quæ Divinitus revelata nobis ab Ecclesia proponuntur credenda, sed objectum Fidei, sive res a Deo revelatæ & a nobis credendæ; adeoque intelligitur Fides objectiva, imo Fides maxime hic sumitur pro summa, & collectione præcipuorum Fidei nostræ articulorum, quos Ecclesia non solum a nobis credi in specie cupit interius, sed etiam a quibusdam per publicam professionem teneri exterius præcipit; quos articulos Conc. Trid. & Pius IV. qui illud confirmavit, in certam formulam redegit, secundum quam hodie Professio Fidei externa & publica a quibusdam quandoque fieri debet, uti dicemus. Per *Catholicam* vero, quæ vox idem sonat, ac *universalis*, intelligitur illa fides, quam tenet & tradit Ecclesia Romana; hæc enim sola est, & semper vocata fuit Catholica, seu universalis, teste S. August. *t. de vera Relig. c. 7.* etiam ab inimicis & Adversariis suis: quod hodie dum adhuc videmus: siquidem moderni Hæretici, utut honorificum hoc nomen summopere invideant Ecclesiæ Romanæ, ejusque membris, tamen, si intelligi velint, *Catholicam*, appellare debent, ac solent: sic in

In-

Instrumento pacis Monasteriensis Romanæ Ecclesiæ addicti plusquam octuagies appellantur *Catholici*, nescio qua vi adigente, ceteri vero vocantur *A catholici*, *Protestantes*, *Reformati*, *Confessioni Augustanæ addicti* &c. nec immerito, quia teste Vincentio Lirinensi, Doctore antiquissimo, *l. cont. Heres. c. 3. vere proprieque Catholicum est tenere, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est.* Sola autem Ecclesia Romana fuit *ubique* & per totum mundum diffusa, extitit *semper* a temporibus Christi, veræ Ecclesiæ auctoris, & quod credidit unus ejus verus alumnus, credidere *omnes*, atque sic sola fuit, & adhuc est, Catholica seu universalis quoad locum, tempus, & doctrinæ unitatem, adeoque est illa Ecclesia, contra quam portæ inferi numquam prævaluerunt, nec deinceps prævalebunt, juxta Christi promissionem *Matth. 16.*

3 Dico 1. Publicam Fidei Catholicæ professionem juxta Formulam Tridentini, & Pii IV. cum juramento, se in Ecclesiæ Romanæ obedientia permanuros, edere tenentur sequentes. 1. Promovendi ad Episcopatus, in prima Synodo Provinciali, cui interfuerint. 2. Provisi de Canonicatibus & Dignitatibus in Ecclesia Cathedrali intra duos menses a die pacificæ & fructiferæ possessionis. 3. Provisi de beneficiis, curam animarum habentibus, pariter intra duos menses a die adeptæ possessionis, *Trid. sess. 25. c. 2. de ref. & sess. 24. c. 12. de ref.* Rursus 4. Prælati Regulares, & 5. non tantum Doctores, Magistri, Regentes, & quicumque artem aut disciplinam, sacram vel profanam, docere vel profiteri volunt, sed etiam qui ad gradus litterarios, & *licentiam* docendi in Academiis promoveri cupiunt

piunt, ubi nempe Constitut. *Injunctum* Pii IV. & in *Sacrofancta* Pii V. sunt usu receptæ.

4 Dico 2. Provisi de canonicatu vel dignitate in Ecclesia Cathedrali, item provisi de beneficio curato, si intra duos menses ab adepta possessione culpabiliter omiserint edere professionem Fidei, non possunt fructus facere suos post illud bimestre perceptos, donec dictam professionem emittant, sed eos non obstante professione postea secuta tenentur erogare in pauperes, aut in Ecclesiæ fabricam. 2. Probabilius etiam ante sententiam Judicis. Pars prima habetur *Trid. sess. 24. cap. 12. de ref. cit.* Altera probatur ex eodem Trident. quia noluit, ut provisi faciant fructus suos post bimestre perceptos, nisi sub conditione intra id temporis emissæ professionis: ergo isti fructus, post lapsum duorum mensium percepti, donec emittatur professio Fidei, non sunt in absoluto dominio provisorum: ergo sunt res aliena: atqui res aliena debet restitui ante omnem sententiam: ergo. *Objicies* cum Sanch. Barb. & P. Vviestner *h. t. n. 48.* Tridentinum privans fructibus ob non emissam professionem Fidei est lex pœnalis: sed lex pœnalis non obligat ante sententiam Judicis, saltem declaratoriam criminis, *arg. c. 19. de Heretic. in 6.* ergo: *Resp. neg. maj.* non enim tam est lex pœnalis: quam conventionalis & conditionalis: quia fructus non concedit, nisi *sub conditione* emissæ intra duos menses professionis: fere sicut contrahentes subinde adjiciunt suis conventionibus certas condiciones, sub quibus, & non aliter, velint transferre dominium rei in alterum,

De Constitutionibus.

SUMMARIUM.

- 1 Constitutiones sunt leges. Differunt a præceptis.
- 2 Quid sit lex.
- 3 4 5 6 Quæ ejus materia. An etiam actus interni.
- 7 Quæ forma.
- 8 9 Promulgatio est de essentia legis. Fieri debet probabiliter in singulis Provinciis, ut ubique obliget lex Ecclesiastica universalis.
- 10 Acceptatio legis non est de ejus essentia.
- 11 12 Quæ sit causa finalis, efficiens, & effectus legis.
- 13 Leges Ecclesiasticas universales fert Papa solus.
- 14 Particulares etiam inferiores Prælati.
- 15 Leges Civiles Universales Imperator, at non solus.
- 16 Particulares, seu Statuta Principis & Status Imperii, etiam juri communi contrarias.
- 17 Potestas Legislativa tam ecclesiastica quam secularis restringitur ad suum forum.
- 18 Omnis Legislato humanus obligare potest per legem suam etiam in conscientia.
- 19 Imo omnis lex, etiam humana necessario obligat in conscientia saltem ad aliquid.
- 20 Qui sit effectus legis irritantis.
- 21 22 Lex simpliciter prohibens non hoc ipso irritat actum.
- 23 Lex simpliciter irritans actum non hoc ipso irritat eundem pro foro etiam interno.
- 24 Quod sit subjectum legis. Quotuplex ejus cessatio.

- 25 *Legislator an teneatur legibus suis.*
 26 *An pueri, & puellæ legibus humanis. An ebrui ignorant legem &c.*
 27 *An Peregrini legibus locorum, ubi morantur:*
 28 *An legibus sui domicilii.*
 29 *An vagi legibus locorum, ad quæ veniunt.*
 30 *An Clerici legibus civilibus.*
 31 32 *Quomodo Lex interpretanda & intelligenda.*
 33 *An per interpretationem extendi possit.*
 34 *An quoque epikia habeat locum.*
 35 *Quotuplex sit interpretatio legis.*
 36 *Quando Lex cesset cessante fine.*
 37 *Quis in lege dispensare possit.*
 38 *An vâlide sine justa causa.*
 39 *Quæ ignorantia excuset ab observantia legis.*
 40 *Et an metus.*
 41 *Nec illa, nec iste impedit effectum Legis irritantis.*

§. I.

*De essentia: causa Materiali: Formali:
& Finali Legis.*

PER Constitutiones in Rubrica positas intelliguntur *leges*, quo vocabulo, utpote breviori, deinceps utemur: *lex* quidem sæpe sumitur pro jure Civili, ut a SS. Canonibus distincto, & ideo Juris Civilis interpretes appellantur *legistæ*: at nos sumimus in ampliori significatione, prout complectitur jura tam ecclesiastica quam civilia. Unde apparet, quam nobilém iste Titulus tradat materiam, utpote per totum jus utrumque diffusam, & generalia principia, non modo Juristis, sed etiam Theologis, scitu per necessaria complectentem, ac per aliquot SS. explicandam. Differt *Lex a Præcepto*, seu
man-

mandato 1. Quod lex detur communitati quã tali præceptum vero homini privato, & personis singularibus. 2. Quod lex sit ex se perpetua, præceptum vero expiret per mortem tum præcipientis, tum ejus, cui datum est. 3. Quod lex immediate afficiat locum, & territorium Legislatoris, præceptum vero adhæreat ipsis personis immediate. Nihilominus tamen Lex & Præceptum quandoque sumuntur pro synonymis, uti & Statutum ac Jus; quamvis *Statutum* strictè dictum denotet legem particularem, a Principe subordinato, vel Magistratu civitatis, pro loco particulari latam, *Jus* vero a Supremo Principe, plures Magistratus sibi subordinatos habente, pro tota amplitudine sui territorii universaliter constitutum.

2 Dico 1. Lex nempe positiva humana, est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata. S. Th. 1. 2. q. 90. art. 4. *in corp.* & cum eo communis. Sensus est iste: *Lex est rationabile decretum Superioris legitimi, subjctam sibi communitatem obligare volentis ad aliquid faciendum vel omittendum communis boni gratia, legitime promulgatum.* Unde de essentia Legis est 1. ut procedat a Superiore jurisdictionem & potestatem legislativam obtinente. 2. Ut sit honesta, & rationabilis, nec repugnans juri naturali aut divino. 3. Ut sit possibilis, nec nimis ardua. 4. Ut respiciat integram communitatem. 5. Ut sit utilis communitati. 6. Ut superior intendat obligare ad aliquid; alias enim foret consilium, non lex. 7. Ut sit promulgata. Sed quia de promulgatione, uti & acceptance communitatis, est aliquod dubium, postea de his ponemus speciales assertiones. Neque dictis obstat, quod datur lex *permittens*: lex autem *permittens* non obli-

obliget . 2. quod finis legis tendat in bonum privatorum hominum, puta pupillorum, minorum, mulierum, nobilium &c. nam R. ad 1. lex permittens non obligat quidem illum, cui aliquid permittit: obligat tamen alios, ne illum impediunt a faciendo vel omittendo id, quod ipsi permittitur a lege. Ad 2. Hoc ipso, quod lex faveat pupillis, minoribus, mulieribus &c. saltem indirecte & mediate cedit in bonum commune seu communitatis, quia hujus interest has personas defendi privilegiis specialibus. Deinde hujusmodi leges non attendunt bonum singularium personarum, qua talium, sed sub aliqua ratione communi, prout omnes pupilli &c. constituunt aliquam communitatem. Ceterum licet aliquæ sanctiones extent, quæ sunt directæ ad unam personam singularem, & ad casum particularem, hoc ipso tamen, quod relatæ sint in corpus juris communis, se extendunt ad omnes casus similes quarumcumque personarum, & vim legis communis sortiuntur.

3 Dico 2. Causa materialis; seu materia legis sunt actiones hominum, quæ vel præcipiuntur, vel prohibentur, vel permittuntur, vel puniuntur, *l. 7. ff. de legib.* hi enim quatuor actus legis ibi exprimuntur, verbis: *legis virtus hæc est imperare, vetare, permittere, punire.* Adeoque Lex omnis vel est præcipiens, vel prohibens, vel permittens, vel puniens (uti est poenalis) humanas actiones, bonas, vel malas, vel saltem indifferentes ex se.

4 Dico 3. Legis humanæ objectum seu materia directè probabilius non sunt actus mere interni: adeoque præcipi vel prohiberi per se & directè nequeunt. Ita ingens agmen cum S. Thom. 1. 2. q. 100. ar. 9. & P. Suar. *l. 3. de legib. c. 13. n. 2. & l. 4. c. 12. n. 4.* contra *gl. in Clem. 1. de hæret. S. verum v. eo ipso*, Adrian, Rosell. Clarum,

Baldum, Jo: Card. & plurimos alios. Prob. 1. negat. quia hucusque nondum sufficienter probatum est, quod Deus vel Christus dederit Magistratui humano, vel politico vel ecclesiastico, potestatem præcipiendi per se & directe ac solitarie actus internos; cum per actus externos, si rite fiant, felicitas humana sufficienter obtineri possit, licet per accidens ad actus externos rite ponendos requirantur actus interni, propter quod indirecte præcipi possunt a Lege humana. 2. ex c. 34. de simon. ubi Pontifex fatetur: *nobis datum est de manifestis tantummodo judicare.* Et can. cogitationis dist. 1. de Pœnit. dicitur: *nemo patitur cogitationis penam*, nempe in foro humano. Unde 3. Potestas legislativa debet esse conjuncta cum potestate coactiva, seu punitiva transgredientium leges; alias est inefficax teste Aristot. l. 3. *Ethic. c. 5.* ergo legem ferens debet posse cognoscere transgressionem legis: sed legis, actum mere internum respicientis, transgressionem Legislator humanus cognoscere nequit: ergo actus mere internus est extra sphæram potestatis humanæ, nil nisi sensibile cognoscentis.

5 Objic. 1. Ecclesia exercet jurisdictionem in actus mere internos, v. g. absolvendo a peccatis mere internis & pravis cogitationibus, dispensando in voto mere interno &c. ergo non est, cur negetur eidem potestas ferendi legem de actibus mere internis; cum in hos habeat jurisdictionem. 2. præcipit *devotam & attentam* Breviarii recitationem, c. *dolentes de Celeb. Miss.* præcipit Confessionem validam peccatorum, & Communionem annuam reverentem, & non sacrilegam in paschate, ut patet ex propositionib. ab Alex. VIII. & Innoc. XI. damnatis, contrarium asserentibus: sed devotio ac attentio in precibus, dolor animi ad validam confessionem necessarius, & pro Communion-

munione Eucharistica requisita reverentia & debita animæ dispositio, sunt actus interni: ergo. 3. Confessio dolorosa peccatorum, & devota Communio vel oratio sunt actus misti, h. e. involvunt simul actum externum & internum: cum ergo Ecclesia præcipiat directe hos actus mistos, præcipit simul directe actus internos. 4. Utique potuisset Ecclesia prius præcipere actum mere externum, v. g. orationem vocalem, dein ex intervallo superaddere præceptum de attentione interna; sed hoc modo adjecisset directe præceptum actus mere interni. 5. Jus ecclesiasticum directe spectat finem supernaturalem: sed iste non potest obtineri sine actibus internis fidei, spei, charitatis &c. ergo 6. Innoc. XI. in virtute S. obedientiæ prohibet, ne quis propositiones a se damnatas deducat ad praxim, inter quas tamen aliquæ versantur circa actus internos, v. g. hæc: *non tenemur proximum diligere actu interno & formali*: ergo prohibetur omissio amoris interni directe. 7. Nostra ratio tertia supponit falsum, nempe omnem legem humanam debere esse *coactivam* simul, & non mere *directivam*, nam leges civiles respectu clericorum habent tantum vim *directivam*, non *coactivam* vel *coercitivam*: ergo.

R. Ad 1. *dist. ant.* exercet jurisdictionem & potestatem legislativam in actus mere internos, absolvendo a peccatis internis, dispensando in vovis internis, *n. ant.* Non legislativam sed extraordinariam pro foro interno tantum a Deo & Christo specialiter ipsi concessam, & nomine Dei exercendam, non nomine proprio *c. ant.* & *n. conf.* Jurisdictio pro foro interno, de qua hic quæritur legislativa non est, utpote non contentiosa, sed voluntaria. Ad 2. His exemplis plus non probatur, quam quod Ecclesia indirecte possit

possit præcipere vel prohibere actus internos, de quo postea. Ad 3. Ecclesia præcipiendo actus mistos ex interno & externo præcipit quemlibet eo modo, quo potest, nempe externum directe, internum indirecte. Ad 4. Quando Ecclesia ex intervallo præciperet actum internum cum externo conjungendum, iterum indirecte tantum præciperet, cum necdum probatum sit, directe, vel solitarie, eum cadere defacto posse sub legem humanam. Ad 5. *dist. maj.* spectat finem supernaturalem, vi legis ecclesiasticæ procurandam per actus externos tantum, *c. ma.* per actus internos directe ab Ecclesia præceptos vel præceptibiles, *n. ma.* Argumentum hoc rursus plus non probat, quam quod actus interni a jure ecclesiastico præcipi possint indirecte, in quantum nempe sine his actus externi rite, & ut oportet, poni nequeunt. Ad 6. Innoc. XI. solum declaravit, ad quid obliget jus divinum & naturale circa dilectionem proximi, & Dei, non posuit novam legem humanam, cum hujus materia esse nequeant actus mere interni. Ad 7. Quamvis potestas *directiva* speculative loquendo sit separabilis a *coactiva*, non tamen moraliter, & juxta præsentem Dei ordinationem, Suar. *l. 4. de LL. c. 12. n. 8.* Clerici neque vi *directiva*, quatenus hæc est vis obligandi a potestate sæculari descendens, obligantur lege civili, quamvis obligentur ex decencia naturali, quam aliqui vocant vim *directivam*.

6 Dico 4. Possunt tamen a Legislatore humano præcipi vel prohiberi actus interni indirecte & concomitanter, quantum nimirum necessarii sunt ad actum externum in suo esse physico vel morali rite ponendum, v. g. ut contractus in suo esse physico rite ponatur, debet libere & cum consensu interno poni: ut Sacramentum in ratione morali rite cõficiatur, requiritur intentio faciendi

id, quod Christus instituit: ut oratio rite peragatur, opus est attentione aliqua interna &c. & qui istos actus internos non poneret, peccaret contra legem Ecclesiæ. Ita cum Suar. l. 4. cit. c. 13. an. 5. communior contra Vasq. Silv. Dian. & alios, quorum sententiam Fill. & Laym. censent probabilem. Ratio est, quia præcipi actum internum indirecte & concomitanter nihil est aliud, quam illum præcipi quidem, at non immediate ratione sui, sed ratione actus externi, ad quem rite ponendum necessarius est internus: sed Ecclesia ita præcipere potest, & defacto ita præcipit, uti patet in lege de devota recitatione Breviarii, & similibus. Item procedit de lege vel præcepto, quo præcipitur intentio applicandi ad certum finem v. g. Sacrificium Missæ, orationes: vel gratis administrandi Baptismum, digne suscipiendi Sacramenta &c. quamvis enim hujusmodi intentio ad hos actus externos in suo esse physico vel morali rite ponendos non sit intrinsece & absolute necessaria, tamen extrinsece cum iisdem connectitur, ut fiant certo modo; & ideo hujusmodi intentio saltem est necessaria ad *aliquod esse morale* actus externi. Suar. l. c.

7 Dico 5. Causa formalis, seu forma Legis, sunt signa externa, quibus voluntatem suam obligandi legislator manifestat, & promulgat subditis. Hæc autem signa & verba debent esse talia, ut clare indicent, legislatorem non suadere tantum, sed præcipere ac jubere, qualia verba sunt, *præcipimus, mandamus, obligamus, prohibemus, interdiciamus, teneantur, necesse est, non liceat; nemo possit &c.* Si sint verba dubiæ obligationis, uti hæc, *statuimus, ordinamus, sancimus, decrevimus, volumus &c.* ex circumstantiis, v. g. ex consuetudine loci, materiæ gravitate vel necessitate &c. colligendum erit, an superior obligare intenderit, necne: si

omnibus consideratis maneat dubium de voluntate obligandi, non pro lege, sed pro consilio haberi debet; cum subditorum libertas sit in possessione. Dixi, & promulgat subditis: quare ad formam Legis spectat etiam *promulgatio*, & quidem talis, quæ apta sit populo & toti communitati, voluntatem Legislatoris obligare intendentis notam facere, uti quæ fit per vocem præconis, aut per programma in publico loco affixum. Nec sufficit solemnis constitutio legis in consistoria Principis vel decretum in Senatu factum, vel Consiliariis intimatum; cum lex essentialiter respiciat totum populum & communitatem, atque ideo necesse sit, ut legislator tamquam persona publica modo publico seu modo communitati accommodato illi loquatur publice, ac voluntatem suam taliter promulget, ut innotescere communitati valeat ratione modi, quo fit promulgatio. Quæstio jam est, utrum promulgatio prædicta requiratur solum ut conditio ex parte populi, qui obligari non potest, nisi legem cognoscat; vel an requiratur etiam ex parte legis, ita ut hæc essentialiter non sit completa, nisi debito modo sit promulgata, seu an spectet ad formam legis accidentalem tantum, vel ad substantialem. Ad hoc

8 Dico 6. Promulgatio legis est de essentia legis, & necessaria non tantum per modum conditionis ex parte hominis, qui sine notitia legis obligari nequit, sed etiam ex parte ipsius legis, ita ut ista vim obligandi completam obtineat per promulgationem tanquam partem essentialem. Ita communis cum Suar. *de legib. l. 1. c. 11. n. 3. 6.* Ratio; quia lex est regula totius communitatis, & locutio Principis vel legislatoris ad communitatem & totum populum directa, ita ut ab omnibus subditis intelligi possit, per *l. 9. C. de legib. ibi; leges Sacratissime, quæ constringunt hominum vitas intel-*

intelligi ab omnibus debent: sed locutio hæc publica Principis essentialiter involvit signum vel verba, voluntatis obligandi manifestativa, nec apta est ab omnibus percipi ista voluntas obligandi sine hujusmodi signo vel verbis: ergo lex essentialiter involvit pro parte signum vel verba, quibus manifestatur, vel promulgatur lex: ergo promulgatio est de essentia legis. Confirmatur ex definitione legis supra data, quæ involvit promulgationem: *ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*. Unde promulgatio legis se non habet ad obligandum, sicut applicatio ignis se habet ad urendum; nam promulgatio partialiter tribuit vim obligandi, non vero applicatio vim urendi. Postquam vero promulgatio legis debite facta est, statim in actu primo obligat omnes, cum totam vim obligandi jam sit consecuta; non vero in actu secundo illos, ad quos notitia non pervenit: quæ proin notitia requiritur solum per modum conditionis, ut detur obligatio in actu secundo; quamvis enim omnes jam sint obligati, per accidens tamen ignorantes legem sunt excusati, ita ut contraveniendo non peccent.

Quæres, an lex universalis a supremo Principe lata censeatur debite promulgata, ut vim obligandi statim obtineat in omnibus provinciis, quamprimum fuerit per Præconem aut publicum programma affixum promulgata in sola Urbe præcipua, supremi Principis Sede? R. i. Loquendo de lege civili, pro toto Imperio lata, non statim obligat; sed debet promulgari in singulis provinciis Imperii, ac insuper expectari fluxus duorum mensium ab hac promulgatione facta. Ita quoad utrumque ordinatur in *Rubrica &c. l. i. Nov. 66*. Ratio est, ut tollatur confusio, & ne aliqui citius, alii serius obligari incipiant. Unde infertur, incolas illius provinciæ, in qua

nondum promulgata est lex, licet sciant alibi esse promulgatam, non obligari: nec illos subditos, in quorum provincia jam facta est promulgatio, ante lapsum duorum mensium, licet in notitiam legis jam prius venerint.

R. 2. Loquendo de lege ecclesiastica universali probabile admodum esse, eandem solemnitatem promulgationis regulariter requiri, itaut non obliget in Provinciis & Diocesisibus, antequam in iis fiat specialis promulgatio, & ab hoc fluxerint duo menses. Gl. in *c. 2. h. t. v. ante prohibitionem*, & in *c. 1. de concess. præb. in 6. Abb. Arm. Sot. Bec. Less. de J. & J. l. 2. c. 22. dubit. 13. Nicol. Serar. disp. de legib. a n. 56. Mol. tr. 2. de J. & J. d. 395. a n. 6. Zypæus Anal. Fur. Pont. ad h. t. nu. 1. Gibal. de Scient. Can. l. 7. c. 2. q. 1. Nav. in Manual. c. 23 n. 44. & utramque sententiam ex Nav. & Alex. communem dici notat Cherub. in Comp. Bullar. to. 3. ad Const. 95. Proh. 1. ex communi regula in *c. 1. de N. O. N.* tradita, vi cujus jus canonicum sequitur leges civiles, ubi ipsum nihil clare disponit, disponunt tamen leges civiles in re non spiritali, aut peccatum vel immunitatem ecclesiasticam non concernente, 2. ex *c. 13. de Pœnit. & remiss.* ubi statuitur, pœnam in Medicos ibi decretam non incurri, antequam *Prelati locorum* particularium illam legem promulgaverint. 3. Ex Bulla Pii IV. *Sicut ad Sacrarum*, ubi Pontifex vult, decreta Conc. Trid. non obligare ante lapsum 3. mensium a finito Concilio, & nisi in singulis parochiis fuerit promulgatum prius, subjungens hanc rationem, *quia jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim non nisi post certum tempus obtineant*: ergo approbat leges civiles. Neque dicas, hæc exempla ex *c. 13. cit. & Bulla Pii IV.* desumpta non esse approbationem juris civilis, sed *exceptionem**

a via ordinaria, per quam firmatur potius regula in contrarium, ac tacite insinuatur, obligationem legis ecclesiasticæ statim, ubi Romæ fuerit promulgata, seu publice affixa in *Campo Floræ* ut solet fieri, vel ad *valvas Basilicæ Apostolorum*, induci per totum mundum Christianum, nisi Pontifex specialiter velit, ut promulgetur in singulis provinciis vel diocæsesibus, vel nisi statuat certum obligationis inchoandæ terminum. Negatur enim, quod sint exceptiones a communi regula; sed sunt potius declarationes recepti generaliter juris civilis pro casibus, in quibus jus canonicum nihil diversi statuit, adeoque sunt exempla hujus approbationis: quod inde etiam confirmatur, quod Pontifices *ordinarie* non statim solent obligare post promulgationem Romanam, & ubique intra idem tempus, sed bi-nestree pro regionibus intra montanis & Italiæ vicinioribus, quadrimestree autem pro ultra-montanis ad inducendam obligationem statuere. 4. Ex ratione; quia eadem videtur pugnare ratio pro lege ecclesiastica, quæ induxit Imperatores pro novis legibus civilibus totum Imperium spectantibus, ut nimirum vitetur confusio, & alii non obligentur citius; præsertim cum in particularibus locis dari possint speciales rationes, propter quas Episcopi Diocæesium juste se possint opponere novæ legi: & hinc expedit, ut Papa non obliget, nisi prius per Episcopos, qui melius norunt mores & indolem suorum subditorum, aliasque circumstantias particulares, curet promulgari, & aliquo tempore post promulgationem suspendat obligationem. Ceterum in legibus *reservationem casuum* continentibus, privilegiorum vel Indulgentiarum *revocatoriis*, contractus, matrimonium, & alios actus *irritantibus* &c. etiam Ad-

versarii passim nobiscum sentiunt. Dixi tamen, *regulariter*; nisi nempe Papa per specialem clausulam indicet, se statim & ubique post promulgationem Romanam obligare velle; vel nisi usus & actualis observantia alicujus legis suppleat vicem promulgationis particularis: sic *Bulla Censæ*, & *Regulæ Cancell.* obligant apud nos, licet specialiter non promulgentur apud nos.

Objic. 1. Papa non dependet in suis legibus ferendis a modo promulgandi, a legibus civilibus præscripto: ergo. 2. Pro opposita sententia stat praxis & stylus Curia Romanæ. R. ad 1. *dist. ant.* non dependet dependentia necessitatis. *C. ant.* dependentia ultroneæ acceptationis. *N. ant. & cons.* Ad 2. esto, quod forsan praxis moderna Curia Romanæ, fundantis se in probabilitate opinionis contrariæ, pro foro externo ita judicet; in foro tamen interno propterea non prohibentur subditi nostram benigniorem sequi sententiam, vere probabilem. Non igitur eadem est necessario praxis in foro interno, quæ forte est Romæ in foro externo, ut apud Palao *p. 1. tr. 3. disp. 1. pun. 12. n. 3.* docent Valent. Reginal. Menoch. Imo Gibal. *l. c.* fuse ostendit, praxim veteris Ecclesiæ pro nostra stetisse sententia.

10. Dico 7. Acceptatio legis humanæ, si sumatur pro consensu populi in legem constituendam, non est de essentia legis, extra statum Democraticum, seu ubi suprema potestas non est penes totum populum. 2. Neque si sumatur pro voluntate recipiendi legem, a Principe vel Magistratu promulgatam. 3. Ad durationem tamen & stabilitatem legis accidentaliter necessaria est acceptatio populi, vel potius actualis observatio legis. Pars 1. sumitur ex *l. 1. ff. de const. Princ.* ubi habetur, quod populus, penes quem olim erat suprema potestas, etiam

etiam legislativa, hanc postea absolute transtulerit in Principem in statu Monarchico. Idem dic, quod transtulerit ad optimates seu Proceres in statu Aristocratico. In statu autem ecclesiastico potestas legislativa numquam fuit penes populum, sed a Christo immediate Summo Pontifici, a quo etiam derivata est in Episcopos pro suis Dioecesibus, cum limitatione tamen, ne contra jus commune legem ferant: ergo leges in sui constitutione non dependent ab acceptance vel consensu populi. Pars 2. ex prop. ab Alex. VII. damnata hujus tenoris: *populus non peccat, et si absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam*: ergo leges obligant; consequenter totam habent essentiam, antequam recipiantur a populo; alias non peccaret non recipiendo: ergo voluntas recipiendi legem non est de ratione legis. Et si hæc populi acceptatio requireretur, exigua plane foret potestas legislatorum, qui præcise tantum possent, quantum vellet populus: quod non tam esset regere populum, quam regi ab ipso. Pars 3. ex l. 32. ff. de legib. ibi: *cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sint*, item ex can. 3. d. 4. ibi: *leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur: sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abrogatæ sunt; ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur*. Atque in hoc sensu verum est axioma: *lex non acceptata non obligat*; uti contingit in multis Bullis Pontificis tum in Germania, tum aliis locis. Si lex numquam fuit deducta in usum; cessavit per *desuetudinem*: si aliquando viguit ejus observantia, & postea vigere desuit, cessavit per *consuetudinem*: plus tamen temporis requiritur ad consuetudinem, quam ad desuetudinem legi contrariam.

Objic. Suavior est modus regendi populum, si ad inducendam vim obligandi legum requiratur consensus & acceptatio populi: ergo dicendum, quod populus sub conditione sui consensus transfulerit potestatem legislativam in Principes, & Magistratus. R. Non tam attendi debet, quis modus regendi sit suavior; quam qui sit efficacior, & bono communi utilior: sed longe efficacior, & utilior modus regendi est, si populus, ex quo longe plures averfari solent leges etiam utilissimas reipublicæ, in leges constituendas consentire non debeat, sed latas a Principibus recipere: unde sub conditione sui consensus prudenter non potuit transferre suam potestatem legislativam in Principes: certe de tali conditione non fit mentio in *l. 1. cit. & §. 6. Inst. de I. N. C. & C.* ubi populus suam potestatem in Principes sæculares transfulisse refertur.

11 Dico 8. Causa finalis legis est bonum commune, seu utilitas publica, quam velut finem omnis lex spectare debet. Patet ex *can. 2. d. 4.* & definitione legis. Unde quando lex desinit esse utilis communitati, cessat & ipsa.

§. II.

De causa efficiente, & effectu legis.

12 Sicut *causa efficiens* legis est legislator, seu ille, penes quem est condere leges, potestate gubernativa seu jurisdictione legislativa instructum in alios tamquam subditos, seu in integram communitatem perfectam; ita *effectus* præcipuus omnis legis est obligatio subditorum in conscientia saltem ad aliquid *l. 2. ff. l. 3. C. de legib.* Vis obligandi sub culpa vocatur *vis directiva* legis, & vis obligandi ad poenam appellatur *vis coactiva*. Præter obligationem, quam lex inducit ad aliquid

quid faciendum vel omittendum, & ad pœnam subeundam, quam infligit lex *pœnalis*, datur adhuc subinde alius effectus, nempe irritatio seu nullitas actus, quam statuit lex *irritans*. De his omnibus modo agendum.

13 Dico 1. Leges ecclesiasticas universales, quibus obligentur omnes Christiani per totum mundum, ferre potest Papa, & quidem solus. Prob. quia Summus Pont. est successor S. Petri, cui Christus ipse, & quidem soli independenter a reliquis Apostolis, licet præsentibus, dedit universalem potestatem gubernandi totam Ecclesiam, adeoque jurisdictionem in omnes Ecclesiam ingresses per Baptismum, Catholicos & Hæreticos, ubicumque extiterint, per illa verba Matth. 16. *tibi dabo claves regni cœlorum, super te edificabo Ecclesiam meam, quodcumque ligaveris super terram*, sive legibus sive alio vinculo. Item Jo: 21. *pasce oves meas*, illimitate omnes.

14 Dico 2. Leges Ecclesiasticas particulares pro suis Ecclesiis, provinciis, Diœcesibus, & districtibus suæ curæ pastorali commissis condere possunt. 1. Cardinales. 2. Legati Sedis Apostolicæ. 3. Patriarchæ, Primate, Archiepiscopi, & Episcopi. 4. Abbates & Prælati alii jurisdictionem quasi Episcopalem obtinentes. Sumuntur hæc ex c. 2. 11. *de majorit. c. fin. de offic. legatic. 2. h. t. in 6. cum can. 4. seqq. caus. 9. q. 3. & c. 6. de statu Monachor.* Idem concessum est Conciliis particularibus, *can. 6. d. 18. Capitulo Cathedrali Sede Episcopali vacante, c. 11. 14. de majorit. & communitatibus Religiosis, sive per solum caput, sive per membra in capitulo vel congregatione capituli unita. Innoc. in c. 7. de statu Monach.* quia nempe his omnibus competit jurisdictionis & potestatis gubernativa alicujus communitatis. Limitatur tamen horum omnium potestas 1. quod ne-

queant statuta vel leges facere juri communi Pontificio contrarias, aut statutis a Pontifice confirmatis adversantes; cum inferior secundum *Clem. 2. de elect. pr.* nequeat immutare legem Superioris. 2. Quodeorum potestas se non extendat ad res gravioris momenti, utpote quæ Summo Pontifici in signum supremæ potestatis reservantur, vel propter arduitatem sublimius tribunal requirunt, per plures *can. 6. 18. d. majores de Baptis. c. 1. de translat. Epis. c. fin. de Offic. Vicar. in 6.* cujusmodi causæ sunt, quæ pertinent ad declarationem articulorum fidei, vel ad statum universalis Ecclesiæ, ad canonizationem Sanctorum, ad uniendos vel dividendos Episcopus, ad translationem Episcoporum, ad matrimonii impedimenta dirimentia &c.

15 Dico 3. Leges civiles universales, seu totum Imperium Romanum obligantes, ferre potest Imperator vel solus, ut olim *l. 1. & ult. C. de legib.* vel cum consensu Statuum Imperii, ut hodie; cum ipsi successu temporis ita restricta sit potestas legislativa ab Imperii Principibus & Statibus partim in *Imperii Recessibus*, partim in *Capitulationibus*, ut vocant, seu pactis publicis cum eligendo in Imperatorem iniri solet. Cum enim Imperatores initio a populo, postea a Proceribus Imperii suam potestatem obtinuerint, ac obtineant, ab his limitari & restringi potest: non vero potestas Pontificis, utpote qui non a populo fidei, vel ab Episcopis eam accepit, sed immediate a Christo Domino. Eamdem cum Imperatore potestatem ferendi leges obtinent Reges, Principes, & optimates Republicæ, superiorem in temporalibus non agnoscetes, pro suis regnis & provinciis sibi subiectis, per *l. 9. ff. de J. & J.*

16 Dico 4. Leges civiles particulares, seu statuta.

tuta localia , pro suis territoriis condere possunt Principes & Status Imperii, tam ecclesiastici quam sæculares , uti Electores , Episcopi , Principes , Civitates liberæ & Status immediati Imperii ; & quidem etiam juri communi contraria . Sumitur ex *l. 9. cit. ibi : quod quisque populus ipse sibi jus constituit , id ipsius proprium civitatis est .* Suffragatur praxis & consuetudo , in qua fundatur illud vulgatum : *quivis Imperii Status tantum potest in suo territorio , quantum Imperator in Imperio ,* exceptis tamen iis , quæ Imperatori in signum eminentiæ specialiter sunt reservata . Ergo , infæres , potuerunt etiam Episcopi ferre leges juri communi Pontificio adversantes . R. non sequitur , quia jus canonicum id non concedit inferioribus Prælati & Episcopis , bene tamen jus civile Statibus Imperii . *Urgebis : per consuetudinem potest derogari juri communi ecclesiastico in loco particulari : ergo etiam per Episcopum talis loci . R. n. cons. Quia consuetudo rationabilis fulcitur consensu saltem legali Sapæ c. fin. de consuet. statutum vero Episcopi non fulcitur tali consensu Papæ , imo reprobatur expresse Clem. 2. de elect. .*

17 Dico 5. Nec Imperator , vel ullus Princeps sæcularis , ferre potest leges concernentes Ecclesiam , rem sacram vel spiritualem , causas pias , aut personas ecclesiasticas , præsertim si his onerosæ sint . 2. Nec Summus Pontifex (minus inferior illo Prælatus ecclesiasticus) per se & directe leges circa res temporales & personas sæculares extra suum territorium temporale . Pars prior constat tuum ex *c. 7. 10. b. t. c. 49. de sent. excomm. Bullæ Cœnæ casu 18. Suffragatur , & id agnoscit etiam jus civile in Auth. Cassa C. de SS. Eccles. tum ex defectu jurisdictionis in Ecclesiam , res sacras , & personas ecclesiasticas , utpote jure tam divino quam ecclesiastico exemptas a jurisdictione Lai-*

cali Trid. *sess. 25. c. 20. de ref.* Hinc Principes laici non possunt ecclesiasticis personis imponere collectas, angarias, vectigalia &c. auferre jus hæreditariæ successionis, auferre potestatem emendi bona immobilia a sæcularibus, aut his prohibere, ne ea illis vendant &c. Si dicas, rationem & bonum publicum exigere tales leges, præsertim ne bona immobilia veniant ad manus mortuas, & sic nervus fere omnis & optimus subtrahatur Reipublicæ politicæ; repono, si ita se res haberet, & vere tales circumstantiæ adessent, recurrendum foret ad Summum Pontificem, qui re ad se delata, & iustitia legis cognita, facile in illam consentiet: & tunc laici obtinebunt finem suum licite ac valide. Neque tantum periculi versatur in eo, quod bona immobilia ad Ecclesias vel personas ecclesiasticas deveniant, uti passim clamatur; quia non permittuntur transire ad illas sine pristino onere concurrendi ad necessitates Reipub. politicæ. Accedit, quod teste experientia tantundem, vel plus bonorum temporalium a personis ecclesiasticis, præsertim ad Episcopatum evectis &c. perveniat ad Laicos, præsertim nobiles familias, quam ab his ad illas: ut nihil dicam de pauperibus. Pars posterior sumitur *ex can. 8. d. 10.* ubi Nicolaus I. asserit, Christum ecclesiasticæ & politicæ potestatis officia discevisse, nec Pontificem sæcularibus se debere negotiis immiscere, & *ex can. 6. d. 96.* ibi: *cum ad verum ventum est, ultra sibi nec Imperator jura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium usurpavit.* Ratio, quia nec Christus, nec Principes sæculares potestatem ferendi leges circa res & personas sæculares Pontifici extra suum territorium unquam tribuisse leguntur. Addidi tamen, *per se & directe*; nam per accidens & indirecte competit Papæ leges Imperatorum &

Regum iniquas, libertati Ecclesiasticæ præjudiciosas, & peccatum foventes, corrigere.

18 Dico 6. Legislatores humani, civilis æque ac ecclesiastici, per leges suas obligare possunt subditos sub peccato in conscientia coram Deo. Ita Catholici omnes contra modernos hæreticos libertatis, ut jactant, evangelicæ assertores, ut nempe jugum Summi Pontificis excutiant, ejusque legibus se liberent. Ratio est clara, quia legislator humanus quilibet agit vices Dei. *Proverb. 8. Luc. 10. Matth. 18. Non enim est potestas, nisi a Deo. Rom. 13.* ergo legislator humanus quilibet fert leges nomine & auctoritate Dei, & qui his legibus non pareat, mediate agit contra legem Dei, & juris naturalis, præcipientis, ut superiori juste imperanti pareatur: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Potestas enim Dei minister est: ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam:* verba & mandata sunt D. Pauli *Rom. 13.* Idem jubet D. Pet. *Ep. 1. c. 2. subditi igitur estote propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum; quia sic est voluntas Dei.* Quis igitur dubitet de doctrina Fidei Christianæ tam pathetice in SS. Litteris expressæ, quod sit obligatio in conscientia & sub peccato coram Deo parendi legislatoribus humanis, tam sæcularibus quam ecclesiasticis, juste ac justa præcipientibus? ergo & penes hos est potestas sic obligandi.

Obji. Peccatum in conscientia consistit in actu voluntatis mere interno: sed juxta nos legislator humanus non potest, saltem directe, præcipere actum mere internum: ergo. R. Syllogismus tam est vitiosus, quam non ad rem; si enim velis infer-

re legitimam conclusionem, debet esse hæc: ergo Legislator humanus non potest præcipere peccatum in conscientia; quod quidem est verissimum; at non ad intentum tuum, aut contra nos. *In forma* negatur suppositum *Minoris*, quod Legislator humanus obligando in conscientia directe præcipiat actum mere internum; præcipiendo enim actum externum hoc ipso obligat in conscientia ad ponendum actum externum, non multum sollicitus, qua mentis interna dispositione subditus ponat vel non ponat actum externum.

19 Dico 7. Omnis lex, etiam humana, necessario obligat in conscientia, saltem aliquid. Suar. *de legib. l. 3. c. 22.* Glettle *in select. qq. p. 1. q. 3. n. 4.* Gibal. Palao &c. Ratio; quia lex essentialiter differt a consilio per hoc, quod obliget ad aliquid, non vero consilium, uti fatentur omnes: si autem obliget, hoc ipso obligat in conscientia & coram Deo; quia jus divinum & naturale, quæ utique obligant in conscientia & coram Deo præcipiunt, ut obediatur legitimo Superiori aliquid iuste præcipienti vel prohibenti per legem suam, ut vidimus in assertione præcedente. Confirmatur. Si aliqua lex non obligaret in conscientia, ea esset vel lex pure pœnalis, vel lex irritans seu valorem auferens actui, v. g. Testamento non secundum ordinationem Legislatoris facto, vel fundata in falsa præsumptione. Sed & istæ leges obligant in conscientia, saltem ad aliquid, & quidem 1. *Lex pure pœnalis*, quia licet non obliget ad actum, vel omissionem, v. g. venationis, directe intentam, obligat tamen in conscientia ad pœnam subeundam, si delinquenti imponatur propter culpam juridicam; imo & iudicem inferiorem obligat in conscientia ut pœnam a lege determinatam infligat. Dixi, *pure pœnalis*, quæ nimirum præcise statuit pœnam, & nihil prohibet, vel

vel præcipit, ut si sic sonet: *qui exportaverit frumentum ex provincia, 50. florenis mulctabitur*: vel si consuetudo aut communis sensus declaret legem, quod præcise ad pœnam obliget; si vero sit pœnalis mixta, seu præter pœnam statutam aliquid prohibeat vel præcipiat, ut si dicat: *nemo exportet frumentum, & qui exportaverit, solvet mulctam 50. florenorum*: per se obligat in conscientia ad utrumq; & ad non exportandum, & ad pœnam, si quis exportaverit, & condemnatus fuerit; nisi nempe lex pœnalis fuerit mixta disjunctive hoc modo tendens: *vel nemo exportet, vel si exportaverit, 50. solvet*; tunc enim ad solam pœnam obligaret in conscientia. . 2. *Lex irritans*, licet non obliget ad certas solemnitates, sine quibus voluit actum, v. g. testamentum esse nullum & irritum, adhibendas, obligat tamen in conscientia, ut actum sine requisitis solemnitatibus nulliter generens eum non defendat ut validum, & ut Judex ei vires non tribuat. . 3. *Lex fundata in falsa præsumptione* obligat tam diu, quam diu manet lex, nam potest lex fundari in præsumptione dupliciter. 1. In præsumptione *universalis periculi*, v. g. fraudum, peccatorum, incommodorum &c. uti lex requirens ad valorem matrimonii præsentiam parochi & 2. vel 3. testium, item lex requirens 7. testes ad valorem testamenti. 2. In præsumptione *particularis facti*, qualitatis, culpæ, negligentie &c. uti lex præcipiens redditionem debiti conjugalis post contractum matrimonium. In priori casu, licet in casu particulari periculum fraudis, vel peccati &c. non subesset, & eatenus præsumptio respectu alicujus in particulari esset falsa, nihilominus maneret adhuc lex generaliter præsumens periculum (quod generaliter datur vere, & eatenus præsumptio non est falsa); consequenter obligaret etiam in casu particulari,

in quo periculum non datur per accidens. In posteriori autem, quando id, quod lex præsumit, in casu particulari non datur, non amplius manet lex, & ideo nec obligat, & hinc, si post contractum matrimonium putatitia conjux resciat impedimentum dirimens matrimonii, v. g. affinitatis, non tenetur parere legi ecclesiasticæ etiam sub excommunicatione præcipienti redditionem debiti conjugalis, imo non potest: quia matrimonium, quod præsumit lex validum in hoc particulari casu, revera non est validum. Sic sententia Judicis te condemnantis ad solvendum, quod scis te non debere, te non obligat in conscientia; quia fundatur in præsumptione falsa particularis debiti.

Obj. Obligatio legis totaliter pendet a voluntate legislatoris, obligare intendentis: ergo in ejus arbitrio est obligare, vel non: ergo potest dari lex, quæ in conscientia non obliget. *R.* Pendet quoad existentiam, h. e. legislator potest ferre vel non ferre legem, & sic obligare vel non obligare. *C. ant.* quoad essentiam, ita ut posita semel lex obliget in conscientia vel non *n. ant.* & ultimam *conf.* Id etiam concedo, in arbitrio legislatoris humani esse, ut in re gravi obliget sub peccato levi; quamvis non vicissim, ut in re levi obliget sub gravi, ut docet communis.

20 Dico 8. Lex irritans actum contra legem celebratum reddit irritum, seu nullum, aut invalidum, 2. & quidem *ipso jure*, seu *ipso facto*, h. e. ante ministerium & sententiam Judicis, si vel directe irritet actum per verba nullitatem vel irrationem importantia, qualia sunt: *irritus sit: non valeat: robur non habeat: pro infecto habeatur: nullam obligationem inducat: teneatur acceptum restituere in conscientia* &c. vel si indirecte nullitatem talem statuatur inhabilitando personas ad gerendum actum,

actum, aut solemnitatem per modum formæ substantialis, aut aliquid per modum *conditionis sine qua non* requirendo. 3. Non autem ipso jure, vel facto, si requirat ad nullitatem inducendam ministerium Judicis, vel declarantis, actum esse nulliter gestum, sine qua declaratione non vult actum haberi pro nullo, vel per sententiam rescindentis, ut si dicat: *irritetur: annulletur: rescindatur: pronuntietur nullus &c.* Idem contingit, quando lex irritat pœnaliter, seu in pœnam principaliter, licet utatur verbis directe nullitatem ipso jure incursum denotantibus; quia pœna regulariter non incurritur sine sententia judicis, uti nec ab ignorantibus, pœnam statutam esse. 4. Si legislator irritet actum principaliter in pœnam delicti, vocatur & est *irritatio pœnalis*, uti juxta me est irritatio matrimonii propter impedimentum criminis, utpote principaliter in pœnam introductum: si vero principaliter propter bonum commune, vel certarum personarum, vocatur & est irritatio *non pœnalis*, ac incurritur etiam ab ignorantibus legem. Ratio horum omnium patet ex intelligentia terminorum, & modo loquendi apud Auctores usitato.

21 Dico 9. Lex simpliciter prohibens aliquem actum, & non addens clausulam irritantem, nec personas reddens ad agendum inhabiles, actum non facit irritum, sed solum illicitum. Ita cum plerisque Theologis & Canonistis, Felino, Innoc. & Suar. l. 5. de legib. c. 25. n. 169. ubi hanc sententiam putat communiter esse receptam, contra Baldum & Legistas innumeros, contra Panorm. P. Kon. & alios Canonistas; quorum tamen non pauci nobiscum sentiunt quoad leges juris canonici, licet dissentiant quoad leges juris civilis; quod discrimen omnino consideratione dignum esse patebit ex sequentibus. De jure canonici

nonico non magna est difficultas, utpote in quo generalis regula in *c. 16. de regular.* traditur hæc: *multa fieri prohibentur, quæ, si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*: ergo tamdiu pro validis habenda sunt omnia, quæ de jure canonico prohibentur, quamdiu non ostenditur, expresse vel tacite, irritationem esse adjectam prohibitioni, ut patet etiam ex variis exemplis: sic matrimonium clandestinum olim in *c. fin. de clandest. desp.* fuit quidem prohibitum, at non irritum: sic hodie contractum cum voto simplici castitatis, aut alio impedimento impediendo, est quidem prohibitum, at non irritum: sic susceptio Ordinum Sacrorum multis, imo omnibus irregularibus est prohibita, non tamen invalida &c. Accedit ratio efficax: *prohibere actum, & irritare actum*, sunt effectus valde diversi, & separabiles, sicut actum esse *illicitum*, & esse *invalidum* sunt prorsus diversa, ut patet in allatis exemplis: ergo lex simpliciter *prohibens* sistendo in verbis mere prohibitoriis non est hoc ipso *irritans*. Confirm. irritatio omnis est odiosa, & repugnans naturæ actus, utpote qui de jure naturæ est validus: ergo verbum *prohibendi* non debet extendi ad effectum *irritandi*, quem ex se non significat, per *c. 15. de R. J. in 6.* præsertim cum *in obscuris minimum sit sequendum c. 30. eod.* Interim tamen

Obji. 1. Et opponitur reg. 64. *eod.* *Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi*: ergo de jure canonico generaliter sunt irrita, quæcumque sunt prohibita. 2. Lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum: ergo & lex positiva. R. Ad 1. ut concordentur jura, & salvetur allata ratio pro nostra assertione satis evidens, *dist. ant.* quæ contra jus irritans fiunt. *C. ant.* quæ solum contra jus prohibens. *N. ant.* Imo & hæc pro *infectis* habentur. h. e. pro infirmis, itaut
judex

judex talem actum possit ac debeat dissolvere & rescindere, adeoque facere, quasi factus non fuisset, & vires post rescissionem nullas habeat amplius. Dices: Matrimonium & Ordines sacri, contra legem prohibentem suscepti, non possunt rescindi, & in dicto sensu pro infectis aut non susceptis haberi. Repono: possunt dissolvi aut rescindi secundum quid a iudice ecclesiastico, nempe conjuges separando ad tempus, ordinatos suspendendo ab exercitio Ordinis. Ad 2. *N. ant.* nam jus naturale generaliter non irritat actum, quem prohibet, sed, ut docet Suar. & Sanch. tantum in duobus casibus irritat. 1. quando actus fit ab eo, qui caret potestate eum celebrandi, ut si quis donet rem non suam. 2. quando actus perpetuam continet malitiam, & ipsa etiam executio turpitudinem, ut si quis paciscatur de fornicatione committenda, de usuris illicitis accipiendis; nam ad illicitum non potest dari obligatio, & talium usurarum acceptio, imo & retentio perseverat esse illicita.

22 Quæres, an idem procedat etiam de jure civili? R. De hoc major est difficultas; quia ibi reperitur unus & alter textus, qui per modum regulæ generalis videntur statuere, omnia, quæ prohibentur a legibus civilibus, hoc ipso esse irrita; nisi nempe ex verbis legum, vel aliunde colligi possit, quod stent in sola prohibitione, uti v. g. contingit in *l. 1. §. biduum ff. quando appellandum*, ubi sententia sub conditione ferri prohibetur, sic tamen lata valet; & in *l. 15. ff. de R. V.* ubi prohibetur res vendita iterum vendi alteri, venditio tamen altera, si accedat traditio, valet ac tenet. Generaliter autem jus civile videtur statuere claris verbis oppositum; siquidem in *l. non dubium 5. C. de legib.* sic ait: *nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contra-*
ctum

ctum inter eos videri volumus secutum, qui contra-
bunt lege contra prohibente, . . . ut ea, quæ lege
fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inuti-
lia, sed etiam pro infectis habeantur, licet legisla-
tor fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit,
inutile esse debere, quod factum est &c. Concordat
l. 6. C. de pactis, ibi: pacta, quæ contra leges con-
stitutionesque fiunt, nullam vim habere, indubitati
juris est. Hæc juris civilis tam clara dispositio cog-
git me, ut cum Suar. l. 5. c. 28. n. 9. de legib. & Laym.
c. 1. 6. de legib. n. 3. 6. loqui, & limitare cogar tra-
ditam superius doctrinam. Dico proin: lex prohi-
bens actum de jure civili eundem non hoc ipso
irritat cum effectu in foro etiam externo, antequam
a judice declaretur aut judicetur irritus actus. Ra-
tio sic interpretandi allegatos textus est 1. quod
l. non dubium cit. non dicat, actum absolute esse
nullum, sed nullum videri volumus, h. e. declara-
ri, judicari nullum, 2. quod dicat, pro infectis
habeantur (nullam vim habeant, ut ait l. 6. cit.)
nempe in Judicio juxta can. 10. d. 10. ibi: quod con-
tra leges accipitur, per leges dissolvi meretur.
3. Quod interserat, nec pœnas insertas legibus evi-
tabit: ergo de irritatione pœnali, quæ ante senten-
tiam non incurritur, intelligenda est. 4. Quod hoc
modo jus civile aliquo modo concilietur cum jure
canonico, secundum quod lex prohibens non est
hoc ipso irritans, ut satis clare ostendimus: de-
bet autem fieri conciliatio jurium, quantum po-
test, ac specialiter in hac materia ideo, quod 5. pla-
ne sint prorsus diversa prohibere, & irritare actum:
si ergo propter dictas leges absolute negari non
posse videatur, actum contra leges factum de jure
civili esse irritum, saltem limitandum est jus ci-
vile in tantum, ut non censeatur per prohibi-
tionem actus illum irritare in effectu, antequam
Judex declaret nullum: quæ tamen declaratio id
habet

habet singulare a sententia Judicis rescissoria actus prohibiti, quod illa declaratio retrahat nullitatem ad tempus, quo celebratus est actus, ita ut retro etiam habeatur pro nulliter gesto: sententia rescissoria autem nullitatem inducat, & vim actui auferat a tempore, quo per Judicem rescissus est. Denique cum aliis forte etiam responderi ad dictas leges posset, de jure civili actus prohibitos esse quidem irritos in tantum, ut non pariant actionem civilem efficacem, non tamen esse ita irritos, ut non subsistant, & obligationem naturalem non pariant.

23 Dico 10. Lex simpliciter irritans actum non hoc ipso irritat pro foro interno, nisi addat clausulam, ex qua colligi possit, quod etiam irritet pro foro interno, & obligationem in conscientia tollat: vel nisi Judicis sententia declaraverit nullitatem actus. Abb. Innoc. Fel. Vvading. Molin. Sichard. Clarus, Suar. Less. Mantic. Fachin. P. Vviestn. *ad tit. de Elect. an. 191.* ubi adhuc alios allegat Laym. *l. c. nu. 9.* contra Vasq. Bonac. Dian. Dicast. Azor. Cov. Menoch. Arnold. Rath, Engel, & recentiores Jurisconsultos passim. Probat. 1. Irritatio pro foro interno & externo simul est effectus diversus & separabilis ab irritatione pro foro externo tantum, uti est innegabile: ergo lex simpliciter irritans: & nihil dicens de irritatione pro foro interno, pro hoc foro non irritat, partim quia lex irritans actum ipso jure recedit a jure naturali, quo solo spectato actus foret validus pro utroque foro: ergo est odiosa & strictæ interpretationis, adeoque non extendenda ad forum internum: partim quia *in obscuris minimum est sequendum, c. 30. de R. J. in 6.* h. e. quod minus obligat vel gravat: partim quia sæpe ad obtinendum finem legis sufficit, modo actus pro foro externo sit irritatus; tunc enim Judex jam tenetur

netur eum pronuntiare nullum, eique omnem vim auferre, postquam sententiam declaratoriam fateor nasci obligationem in foro etiam interno parendi. Prob. 2. Aliquæ leges, præsertim juris canonici, quando irritant actum, subinde addunt clausulam, qua insinuant irritationem etiam pro foro interno, v. g. dicendo: *etiam in foro animæ non suffragetur: quod obtentum est, non valeat retineri: viribus careat absque omni alia declaratione &c.* ergo. Ubi similis clausula non reperitur, recte censetur legislator non irritare pro foro interno.

Obji. 1. Lex justa pro foro externo, est etiam justa pro interno, ut habet receptum axioma: ergo etiam lex irritans pro foro externo est etiam irritans pro interno. 2. Lex irritans actum auferit ipsi valorem, consequenter omnem obligationem, etiam naturalem: ergo talis actus nec in foro conscientiæ obligat. 3. Lex irritans actum reddit homines inhabiles ad illum ponendum: sed actus gestus ab inhabili, & potestatem gerendi non habente, idem est, ac actus omnino non gestus: ergo. R. ad 1. *c. ant. n. conf.* & paritatem; quia non potest dari lex justa, quæ non pariat obligationem in conscientia saltem ad aliquid, ad quod nempe obligare intendit, adeoque sensus est primæ propositionis: lex justa pro foro externo obligat etiam pro foro interno, quod est verum: at irritatio pro foro externo tantum, dari potest absque irritatione pro foro interno, ut nemo negat: ergo lex irritans simpliciter, vel pro foro externo, licet iuste, non hoc ipso est irritans pro interno; quia sunt effectus separabiles. Ad 2. *dist. ant.* auferit omnem obligationem, etiam naturalem, si lex irritet, vel valorem actui auferat pro utroque foro per clausulam id denotantem, vel si irritet actum ex natura sua irrefcindibilem, uti est

est matrimonium, & professio religiosa, *c. ant.*
 Si tantum simpliciter irritet, & actus ex se sit
 rescindibilis, *n. ant. & C. Ad 3. dist. ma.* red-
 dit homines inhabiles ad agendum, vel pote-
 statem agendi adimit, quando id exprimit, uti
 exprimit Trident. Matrimonia clandestina ir-
 ritans, *c. ma.* quando non exprimit, *n. ma.*

§. III.

De subjecto, interpretatione, & cessa-
 tione Legis.

24 *Subjectum* legis sunt homines, rationis &
 doli capaces, ac Legislatoribus subditi, ut om-
 nes fatentur. Unde infantes & amentes non
 obligantur legibus; nec ecclesiasticis infideles, seu
 non baptizati, *c. 8. de divort.* uti Judæi, Genti-
 les, Turcæ, Pagani &c. *Interpretatio* legis est
 declaratio illius, quousque nimirum se exten-
 dat. *Cessatio* legis autem datur, quando obli-
 gare desinit, quod fit vel *irritatione*, quando
 ipse Legislator statim initio vult, ut neminem
 obligare incipiat: vel *abrogatione*, quando post-
 quam obligare cœpit, totaliter omnem vim
 obligandi rursus amittit, vel per revocationem
 Superioris expressam, aut per legem, consue-
 tudinemve ei contrariam: vel *derogatione*, quan-
 do lex uno ex dictis modis quoad aliquam par-
 tem tollitur: vel *cessatione partis constitutive*
 legis, ut si cesset finis totaliter, vel ejus materia
 reddatur impossibilis, inhonesta &c. vel *privile-
 gio*, quo unus vel plures eximuntur ab observa-
 tione legis stabiliter: vel *dispensatione*, qua unus
 vel plures eximuntur ab observatione non stabili-
 ter, sed plerumque quoad unum vel plures tan-
 tummodo actus, Hic de duplici tantum mo-
 do,

do, quo cessat lex, nempe ratione finis cessantis; & dispensatione, quæ dicitur esse *relaxatio legis publicæ auctoritate facta pro aliquo particulari casu vel persona, manente interim aliorum obligatione.* *Bar. de legib. l. 6. c. 10.* agemus, uti & de ignorantia, ac metu, quibus per accidens aliqui excusantur ab observatione legum alias obligati.

Dico 1. Legislatores Princeps non obligatur legibus qua suis, licet sæpe obligetur vel ex jure naturali, vel ex decentia. *Prob. 1. ex l. 31. ff. de LL. ibi: Princeps legibus solutus est, & l. 23. ff. de Legat. III. ibi: decet enim tantæ Majestati eas servare leges, quibus ipse solutus esse videtur.* *Prob. 2.* Obligatio legis humanæ tota pendet a jurisdictione & voluntate legislatoris: sed iste in se ipsum jurisdictionem non habet, nec efficaciter se potest velle obligare, quia ipsi liberum est semper pro libitu se eximere ab obligatione legis, a sua voluntate penitus dependentis. *Dixi 1. qua suis;* si enim idem præcipiat jus divinum vel naturale, quod ipse, utique obligatur, sicut alii, obedire Deo & Naturæ. *Dixi 2. Licet sæpe obligetur vel ex jure naturali,* v. g. ex justitia commutativa, uti adhibere solemnitates ad contractus, quos celebrat cum subditis, vel taxam mercibus a se præscriptam observare, vel ratione scandali, cum exemplum Principis plurimum valeat in populo ad observantiam vel transgressionem legum. *Dixi 3. vel ex decentia,* seu æquitate naturali, quando nempe leges respiciunt materiam communem, & legislatori æque ac subditis convenientem. Atque in hoc sensu intelligenda est *l. 4. C. de LL. digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri, & can. 2. d. 9.* ubi affirmatur, *Principem legibus teneri suis.* Unde Pontifex non audiens Sacrum die festo non quidem peccat contra legem

gem ecclesiasticam, utpote suam, potest tamen peccare contra jus naturale ratione scandali, vel venialiter contra decentiam, & justitiam legalem, quæ obligat, ut caput se conformet corpori, & pars toti, *can. 2. d. 8.* Sic testamentum Principis absque solemnitatibus a se præscriptis conditum utique valeret, imo & licitum foret per se; licet per accidens forte fieri posset illicitum.

26 Dico 2. Pueri & puellæ ante 7. ætatis annum completum non obligantur legibus humanis sub culpa, bene tamen post illum completum, licet non statim sub poena saltem ordinaria, per se. Ita communis. Pars 1. fundatur in eo, quod ordinarie ante ætatis annum septimum non censeantur capaces rationis & doli, leges autem humanæ non attendant ad ea, quæ Per accidens & raro contingunt: licet jus naturale & divinum obligent, quando citius per accidens adest usus rationis sufficiens. Pars 2. in eodem principio, quod post septennium præsumatur adesse usus rationis, & jura attendant ea, quæ communiter evenire solent. Pars 3. in *c. 1. & 2. de delict. pueror.* ubi pœnis a jure humano decretis non subjiciuntur impuberes, imo de jure civili pœna ordinaria regulariter mitiganda est, quamdiu delinquant minores *l. 37. ff. de minor.* Ebrii, & dormientes, item ignorantes legem, ea quidem obligantur, sed per accidens excusantur a peccato formali, si eam transgrediantur. Eodem modo infantes, & perpetuo amentes, licet non obligentur legibus humanis, comprehenduntur tamen sub legibus divinis & naturalibus, quamvis per accidens excusentur ab illis, ut agendo contra non peccent formaliter. Unde infertur, dictis personis apponere carnes in die jejunii non esse quidem illicitum, quia a legibus humanis non compre-

henduntur, non vero licitum esse eas concitare ad blasphemias, actus lascivos &c.

27 Dico 3. Peregrini (h. e. qui e loco Domicilii sunt egressi, & alibi transeunt vel commorantur, non fixo ibidem domicilio vel quasi domicilio) non obligantur legibus particularibus locorum, ubi transeunt vel morantur, saltem regulariter. Valde communis cum Sanch. & Laym. contra Navar. & Suar. aliosque. Ratio; quia peregrini & advenæ non subsunt jurisdictioni Magistratum, in quorum territoriis existunt. Unde si veneris ad locum ubi est festum particulare, quod in loco tui domicilii non celebratur, non teneris audire Sacrum per se. Dixi, *saltem regulariter*, nam obligari possunt per accidens. 1. Ratione scandali, quod forte darent in loco, ubi commorantur, ignorantibus suam exemptionem ab observatione legis. 2. Si in tali loco extent leges in ipsos peregrinos latæ; his enim ultro se subicere censentur, qui talem locum adeunt, v. g. ad solvenda vectigalia &c. 3. Si in tali loco delinquant, vel celebrent contractus; tunc enim sortiuntur forum, & sunt subiecti ratione delicti, vel contractus. 4. Possunt in tali loco confiteri & sic alienæ jurisdictioni, quam Parochus loci, vel alii Confessarii, ex tacito consensu proprii Pastoris peregrinorum in hos obtinent delegatam in tali casu, se subicere.

Objic. illud axioma: *si fueris Romæ, Romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi.* Ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem ærva, ait S. Aug. *can. 11. d. 12.* R. ista dicta habent rationem consilii propter convenientiam, non præcepti: vel intelligenda sunt de casu, quo quis jam est sortitus domicilium, vel celebrat contractum, vel timor scandali &c. obser-

vantiam exigit. Possunt igitur peregrini sentire commoda locorum, ubi existunt, licet per se non teneantur ad onera legum; quia hæc Magistratus loci propter defectum jurisdictionis illis nequit imponere.

28 Dico 4. Iidem peregrini, seu forenses, neque obligantur legibus sui domicilii aut patriæ, si tales leges non obligent in loco, ubi morantur vel transeunt. Communis ex c. 2. h. t. in 6. ibi: *extra territorium jus dicenti impune non paretur*. Leges nimirum non obligant nisi subditos, & quia respiciunt territorium, extra illud existentes non amplius sunt subditi, licet essent, si egressi non forent e territorio, ubi habent domicilium. *Domicilium* habere dicitur qui in aliquo loco habitare actualiter cœpit cum animo ibidem perpetuo manendi: *quasi domicilium*, qui in loco habitare actualiter cœpit cum animo non perpetuo, sed tantum per notabilem anni partem ibidem subsistendi, v.g. per dimidium, vel majus anni tempus, vel per plures annos: sic studiosi in Academiis, famuli, & milites præsidarii in urbibus obtinent quasi domicilium. Igitur ad utrumque obtinendum requiritur animus, & factum seu actualis habitatio cœpta, copulative. *Obji. 1.* Si peregrinus non obligatur legibus sui domicilii, tunc veniens ad locum, ubi dispensatum est in esu carnis tempore jejunii quadragesimalis, poterit ibi vesci carnibus, licet in loco sui domicilii vel quasi non sit dispensatum. 2. Quod talis etiam ex hoc loco sine, ut possit comedere carnes, in talem locum licite ingrediatur: sed hæc sunt absurda, & in casu ultimo etiam ageretur in fraudem legis: ergo. R. Ad utrumque negando, hæc esse absurda: cur enim aliquis non possit uti privilegio & favore loci, ad quem defer-

tur, cum leges sui loci ultra territorium se non extendant, eumque non ligent? Dein in fraudem legis non agit, qui utitur jure suo: sed qui egreditur in alium locum etiam ex dicto fine, utitur jure suo; quia egressus ex hoc fine ipsi nusquam reperitur esse prohibitus.

29 Dico 5. Neque vagi (qui nempe nullibi habent verum domicilium, vel quasi domicilium, ut quidam nundinatores, & circumforanei) tenentur legibus particularibus locorum, ad quæ deveniunt. Ratio; quia ex nullo capite sunt subiecti quoad has leges, æque parum ac peregrini. Dissentit tamen forte communior Doctorum, qui sic *objiciunt*: hoc modo vagi nullis omnino astringuntur legibus, sed sunt exleges, consequenter non satis gubernantur ad suam salutem obtinendam. R. Id non sequi; nam vagi baptizati saltem universalibus Ecclesiæ legibus astringuntur, alii autem (uti & baptizati) saltem obligantur legibus divinis & naturalibus, quæ sufficiunt ad eos gubernandos, quantum requirit salus tum illorum, tum Reipublicæ. Adde, quod legibus particularibus subinde obligentur ratione scandali, ratione delicti, vel contractus, si ibi delinquant vel contrahant, item legibus, quæ sunt latæ pro extraneis ad certum locum accedentibus.

30 Dico 6. Clerici obligantur vi directivâ iis legibus civilibus; quæ nec lædunt immunitatem ecclesiasticam, nec dedecent eorum statum, v. g. quæ formam præscribunt contractibus, taxam ponunt mercibus, exportari prohibent frumenta &c. at non vi legum civilium, cum ab his exempti sint exemptione & immunitate personali; sed vel ex æquitate & decencia naturali, ut aliqui volunt cum Vasquez, vel ex voluntate saltem tacita Summi Pontificis, quam
vide-

videtur exigere æquitas naturalis, & Reipublicæ quies.

31 Dico 7. Lex odiosa stricte, favorabilis autem late est interpretanda, quantum patitur proprietas verborum. Communis ex regula juris 15. de R. J. in 6. ibi: *odia restringi, & favores convenit ampliari*. Sic in lege favorabili nomine *Civium* veniunt etiam Clerici, & nomine *Clericorum* etiam Episcopi; non item in odiosa. At quia in eadem lege sæpe concurrunt odium & favor, uti quando in *can. si quis suadente* 17. q. 4. statuitur excommunicatio tamquam poena in percussores Clericorum, in quorum favorem lata est lex, difficultas est in discernendo, an lex pro odiosa vel favorabili habenda sit. Juxta Covar. & alios lex *Odiosa* absolute dicenda est, quæ secundum intentionem legislatoris principaliter spectat alicujus odium, secundario autem alterius favorem. *Favorabilis* vicissim, quæ principaliter alicujus favorem, secundario alterius spectat odium. In dubio lex habenda est pro favorabili, quia de Principe potius beneficium, quam onus præsumendum est. Si vero odium & favor, quos continet eadem lex, separari abinvicem possunt, tum, quatenus uni favet, favorabilis; quatenus alterum premit, odiosa dicenda est. Lex odiosa duas potissimum species sub se continet, *pœnalem* & *irritantem*, de quibus dictum §. præcedente.

32 Dico 8. Verba legis accipienda sunt in propria significatione, communi usu recepta, 2. præprimis autem juxta mentem legislatoris unde unde elucescentem, 3. atque ita, ut non deroget legi prius existenti, si cum hac conciliari possit. Ita communis quoad omnia. Ratio regulæ primæ est, quia ex verbis in propria significatione acceptis mens legislatoris optime

cognoscitur; secundæ, quia mens legislatoris est anima & virtus legis: unde illud *can. humane aures 22. qu. 5. non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*: quare non tam verba, quam voluntas legislatoris attendi debet: tertiæ, quia correctio juris & contrarietas omni modo evitanda est.

33 Dico 9. Per interpretationem possunt quidem & debent Judices in iudicando extendere leges ad casus vel personas, non expressas, ob paritatem vel similitudinem rationis, 2. non tamen privati homines regulariter in ordine ad asserendam obligationem in foro conscientiæ, 3. licet generaliter ab omnibus possit lex extendi ad casus similes vel etiam majores propter identitatem rationis, modo late & aliquo saltem modo significantur per verba legis, præfertim, si verba legis sunt generalia: vel materia favorabilis: vel cogit evitatio absurditatis, quæ sequeretur, nisi fieret extensio: in correlativis; quod enim de uno correlativo est dispositum, censetur etiam dispositum de altero: in æquiparatis a jure: in connexis: in subordinatis, quando nempe unum se habet ut pars, alterum ut totum, unum ut continens, alterum ut contentum &c. Pars 1. sumitur ex *l. 10. 12. 13. ff. de LL.* ubi redditur hæc ratio, quia non possunt omnes casus & causæ singulatim exprimi in legibus: cum ergo Judices debeant omnes casus & causas decidere, debent a casu simili, qui exprimitur a jure, vel a paritate rationis jvari, proin extendere legem possunt, vel, ubi aliunde non habent sufficiens fundamentum decidendi, debent: unde axioma: *casus similis expresso a lege non censetur omissus*. Pars 2. colligitur tum inde, quod *ratio legis non sit lex*, ut habet commune effatum, tum ex eo, quod
penes

penes privatos homines non fit illa necessitas, quæ apud Judices, legem extendi ad casus similes. Pars 3. ex l. 9. §. 2. ff. de Edendo, & l. 32. ff. ad l. Aquil. ex quibus deduxerunt DD, hanc regulam: *ubi est eadem ratio, ibi debet esse eadem juris dispositio* (exceptis tamen legibus odiosis & pœnalibus, ubi etiam propter identitatem veletiam majoritatem rationis non est facienda extensio) quia, ubi eadem prorsus ratio reperitur in aliis quoque casibus & personis similibus, persona vel casus, in lege positus, censetur poni potius per modum exempli, quam restrictionis ad hanc personam vel casum dumtaxat. Ceterum in casibus, ubi reperitur correlatio, vel connexio tanta, ut unum reperiat in altero tamquam pars in toto, aut contentum in continente, tamquam minus in majore, vel ubi sequitur absurdum, si non fiat extensio legis, etiam leges *odiosæ* per interpretationem extendendæ sunt. Sicut autem dantur causæ extendendi legem, ut vidimus, ita dantur causæ eam restringendi, nempe 1. si lex est odiosa vel pœnalis, 2. si specialis ratio insinuata in lege non reperitur in aliis casibus & personis, sed tantum in expressis a jure, 3. evitatio absurditatis secuturæ, nisi lex restringeretur, 4. cessatio causæ adæquatæ, quam spectabat legislator.

34 Dico 10. Per epijkiam (quæ est species interpretationis, *æquitas* latine dicta, magis mentem quam verba legislatoris attendens, & indicans, credibile non esse, quod legislator in his circumstantiis, obligare velit, licet casus in verbis legis alias comprehendatur) licet a quolibet restringitur lex omnis (excepta irritante) modo adsit justa causa credendi, mentem legislatoris non fuisse in & pro his circumstantiis

obligare. Sumitur ex l. 8. C. de Judic. ibi: *placuit in omnibus rebus precipuam esse justitiæ, æquitatisque, quam stricti juris, rationem, & l. 90. ff. de R. J. ibi: in omnibus quidem, maxime tamen in jure, æquitas spectanda est.* Sic monialibus clausuræ adstrictis per episkiam licitum est egredi in casu incendii, hostilis incurfionis &c. fugere, alias enim lex clausuræ evaderet nimis dura. Ratio assertionis est; quia legislator non potuit omnes circumstantias & eventus prævidere aut exprimere in lege, sed debuit particulares casus prudentum judicio, ex æquo bono procedentium, relinquere.

35 Dico 11. Si interpretatio legis fit a legislatore, vel ejus Successore aut Superiore, vocatur *authentica*, & habet vim legis, si rite promulgetur. Si inducta est per consuetudinem vel usum, dicitur *usualis*, & optima legum dubiarum interpretis, ac vim legis obtinet, si de ea fatis constet. Si autem provenit a Doctoribus, vel Judicibus, vel etiam ab homine privato & docto in tali materia, appellatur *doctrinalis*, quæ legem non facit, quamvis eam sequi liceat. Et de hac fere hucusque sermo fuit.

36 Dico 12. Lex cessat cessante fine intrinseco & adæquato legis respectu communitatis. Plerique cum S. Thoma 1. 2. qu. 90. art. 2. Ratio petitur ex definitione legis, ex qua patet, quod essentialiter pro fine habeat bonum communitatis: ergo hoc cessante cessat aliquid essentialis legis: ergo & ipsa lex. Ex hoc capite cessarunt leges cæremoniales Veteris Testamenti. Si finis extrinsecus tantum legis cessaret, uti v. g. maceratio corporis respectu legis jejunii, non cessaret lex: & si finis partialis solum cessaret, nempe in uno vel altero articulo legis, non desineret totaliter, sed tantum quoad illum

illum articulum; nam *utile per inutile non debet vitari*, c. 37. de R. J. in 6. Demum si finis legis solum cessaret respectu unius tantum vel paucorum, maneret tamen respectu majoris partis communitatis. v. g. periculum rixarum, quod spectat lex prohibens noctu gestari arma, pariter non cessaret.

37 Dico 13. Dispensare in lege potest, qui tulit, ejusque Successor: & in jurisdictione superior. Clarent ista per se. Non vero inferior in lege superioris, nisi expresse vel tacite ipsi specialiter fit concessum. Communis contra Cov. & Sor. Constat ex c. 16. de major. & adhuc clarius ex c. 15. de tempor. ord. & Clem. 2. de elect. Expresse conceditur dispensandi potestas Episcopo tamquam *ordinario*, quando jus indefinite dicit *dispensari posse*, quia Papam posse, per se manifestum est: tamquam *delegato* Pontificis in Trident. sess. 24. c. 6. de ref. quoad irregularitates ex delicto occulto ortas. Tacite autem, quando in aliqua materia valde frequentes occurrunt casus, in quibus opus est dispensatio, v. g. in jeuniis & festis, quia prudenter præsumitur de mente Pontificis, quod fidelibus non velit imponere tantum onus recurrenti toties ad se &c. *Obji.* commune axioma: *quilibet Episcopus potest in sua diœcesi, quod Papa in tota Ecclesia*. R. potest ea, quæ sunt præter jus commune & Leges Pontificias, non quæ contra: imo nec illa potest omnia, uti pro sua diœcesi canonizare Sanctos, dispensare in matrimonio rato &c.

38 Dico 14. Sine justa causa legislator ipse in sua lege dispensat quidem valide, 2. at non licite, 3. inferior autem in lege superioris, in qua ipsi dispensare concessum, nec valide nec licite. Pars 1. videtur certa, si legislator sciat, non adesse justam causam; quia lex pendet ab ejus voluntate, & hinc etiam totaliter abrogare

absolute potest valide: ergo a fortiori dispensare cum uno vel altero. Pars 2. probatur tum ex Trid. *sess. 25. cap. 18. de ref.* tum ex ratione, quia talis legislator imprudenter abutitur sua potestate. Pars 3. ex hac ratione; quia inferior sine justa causa dispensans in lege Superioris transgreditur limites suæ potestatis, sibi concessæ non ad temere, sed ad prudenter dispensandum: sed qui transgreditur limites potestatis suæ, agit invalide, *c. 22. de rescr. l. 5. ff. mandati*. Ceterum si dispensans ex errore probabili putavit adesse justam causam, re ipsa tamen non adfuit, censent plerique dispensationem valere. Sicut in dubio, an adsit justa causa, superior potest, & sic exigente suavi regimine Ecclesiæ, debet inclinare in partem benigniorem; alias enim, si de sufficientia causæ certo constare deberet, anxii superiores fere numquam auderent dispensare. Porro potestas dispensandi, præsertim ordinaria, vel universaliter delegata, amplæ interpretationis est, utpote favorabilis; cum ex una parte sit necessaria bono communi, ex altera vero juri communi non repugnet. Licet econtra ipsæ dispensationes sint strictæ interpretationis, utpote exorbitantes a jure, ac odiosæ, atque ideo vocentur *vulnera legum*.

39 Dico 15. Ignorantia invincibilis humanæ legis, etiam manifestæ, excusat transgredientem a culpa formali, & pœna pro foro interno, per *c. 2. h. t. in 6. & l. fin. ff. de decretis ab ordine faciendis*. Ratio, quia ignorantia tollit voluntarium, *cum nihil sit volitum, nisi cognitum*: sed, quod voluntarium non est, formaliter & coram Deo peccaminosum non est: & ubi culpa non est, nec pœna locum habet, *c. 23. de R. J. in 6. Dixi 1. invincibilis*, seu inculpabilis, probabilis, quæ nimirum morali dili-

diligentia vinci non potuit vel deponi, ut si nihil tibi incidat, v. g. quod hodie lex jubeat observari jejunium, vel nullam apprehendisti obligationem inquirendi, vel incidit quidem, ac post diligentem inquisitionem tibi non innotescit. Si vero sit *vincibilis* seu culpabilis, quæ nimirum deponi potuit, & debuit ob apprehensam obligationem inquirendi veritatem, non excusaris a culpa, & poena pro foro interno; multo minus, si ignorantia fuit crassa, supina, & valde culpabilis; licet poenam pro foro externo etiam tali casu non incurras, si lex, poenam etiam secundo statuens, utatur similibus verbis: qui *scienter, temere, præsumptuose, contumaciter* hoc vel illud fecerit; ut alias ignorantia crassa, supina, vincibilis pro foro saltem externo in jure æquiparetur scientiæ, & adhuc magis, si sit affectata. Dixi 2. *etiam manifesta*; quia coram Deo invincibilis *ignorantia juris manifesti*, seu legis certo existentis, est absque culpa. At pro foro externo ignorantia juris manifesti ignorantem regulariter non excusat a culpa juridica, uti nec a poena; quia leges humanæ facta promulgatione, præsumuntur sciri ab omnibus: ergo tamdiu habentur pro reis, qui illas transgrediuntur, donec probaverint ignorantiam inculpabilem; quod non facile fiet contra præsumptionem juris in contrarium; nam *regula est, juris ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere*, ait *l. regula §. sed juris ff. de J. & F. J.* Nec permittitur legum ignorantia, *l. penult. C. eod.* Accedit praxis tribunalium. In quibusdam tamen personis toleratur ignorantia juris, & scientia non præsumitur, si se scivisse legem inficientur, quales sunt minores 25. annis: milites: rustici: mulieres, saltem quando certant de damno vi-

tando. Et has personas excusat ignorantia legis humanæ, etiam certæ alias, a culpa juridica, & pœna.

40 Dico 16. Metus, vel periculum, gravis mali, v. g. jacturæ in vita, membris, fama, fortunis &c. regulariter excusat ab observatione legis mere humanæ, & quidem in utroque foro. Communis. Colligitur ex *c. 2. de observ. jejun. c. 31. de sent. excomm.* Ratio; quia legislator humanus nec vult, nec potest per se, cum tam gravi incommodo obligare subditos, nempe extra casum, publicum bonum respicientem; cum lex humana non debeat esse nimis ardua, nimiumque difficilis infirmitati humanæ. Interim tamen, si cum lege humana concurreret lex naturalis, item prohibens vel præcipiens, nullus metus excusaret ab observatione legis, etiam humanæ, utpote urgentis observationem legis naturalis, *c. 31. cit. in fin.* Sic, si quis in contemptum Religionis Catholicæ per minas mortis te impelleret ad comedendas carnes die Veneris, comedendo peccares contra legem ecclesiasticam simul & naturalem. Atque in hoc sensu verum est illud *c. 5. de his, quæ vi, licet metus attenuet culpam* (quia minuit voluntarium) *non tamen eam prorsus excludit, propter stringens jus naturale.*

41 Dico 17. Nec ignorantia invincibilis, nec metus ullus, impedit effectum legis irritantis non pœnalis, quæ nimirum irritat actum non principaliter in pœnam, sed principaliter ob bonum publicum. Ratio, quia bonum publicum exigit, actus uniformiter fieri, & quamvis ignorantia, vel metus gravis, excusare possit a culpa, legis tamen irritantis valorem tollere nequit, aut irritationem, quæ non in pœnam propter culpam est statuta, impedire. Adde,

de, quod actus sine sua forma substantiali nunquam subsistere possit. Sic validum non est matrimonium clandestinum, licet ignoraveris legem Tridentini irritantem illud, aut licet metu mortis adactus esses ad clandestine contrahendum.

T I T U L U S III.

De Rescriptis.

S U M M A R I U M.

- 1 2 *Quid, & quotuplex sit rescriptum.*
- 3 *Quibus modis vitietur.*
- 4 5 *Dolo obtentum semper est nullum totaliter.*
- 6 *Sine dolo, sub-vel obreptitie tamen, impetratum rescriptum gratie irritum, Justitiæ autem irritabile est, si suppressa veritas vel expressa falsitas habet rationem causæ finalis.*
- 7 *Quenam in petitione rescripti exprimi debeant.*
- 8 *Quomodo interpretanda sint rescripta.*
- 9 *A quibus & quomodo danda executioni.*
- 10 *An expirent cum concedente.*

1 **R**escriptum, quasi *responsum scriptum*, dicitur a rescribendo, ac in genere sumptum comprehendit omnia responsa scripto data, etiam a privatis: *specificè* autem & in sensu Juris denotat responsa a Summo Principe, videlicet a Papa, vel ab Imperatore, in scripto expedita: si hæc late accipiantur, comprehendunt omnia *secundum*, *præter* & *contra jus commune* emanata. Si *strictè*, solum illa, quæ *secundum jus* dantur, illud
vel

vel explicando, si dubium sit, vel observari mandando, si clarum. In sensu lato & stricto consideratum sic describi potest: *est responsum Principis (supremi) scripto datum ad instantiam vel supplicantis vel consulentis*. Communis ex *l. fin. C. de diversis rescr.* Si in rescripto reperiatur clausula, *motu proprio*, inde non sequitur, quod instantia, vel supplicatio vel consultatio, non præcesserit, sed solum indicatur, quod Princeps magis motu proprio & sua clementia, quam precibus & alicujus instantia, inductus sit ad dandum rescriptum. Habet tamen illa clausula hunc effectum, quod vitium *subreptionis* opponi rescripto non possit. Ex verbis, *vel supplicantis vel consulentis* colligitur.

2 Divisio in Rescriptum gratiæ & justitiæ. *Rescriptum gratiæ* est, quo conceditur alicui favor, gratia, indulgentia, beneficium, privilegium, exemptio ad ejus supplicationem. *Rescriptum justitiæ* seu ad *lites*, ut etiam vocatur, est, quo vel ad consultationem alicujus explicatur jus dubium, vel ad petitionem delegatur judex ad decisionem alicujus litis, aut alias jubetur administrari justitia. Inter alias differentias inter utrumque est etiam hæc, quod Rescriptum *gratiæ* valorem ac vim suam obtineat a die *datæ*, quamprimum nempe expeditum est, v. g. in *Dataria Romana, c. 7. & 9. h. t.* e contra Rescriptum *justitiæ* vim & valorem suum non statim a die, quo expeditum est, sed primum a die vel tempore *præsentatæ* vim & valorem suum consequitur, h. e. quo litteræ sunt actu præsentatæ judici delegato, *cap. 12. & 59. de appell.* Expeditionem juxta stylum Romanum præcedit subscriptio supplicationis pro gratia, dum Pontifex subscribit supplicationi

unicum verbum *fiat*, & supplicationi pro discernenda justitia verbum *placet*, addita initiali littera sui nominis. Necessaria nihilominus tamen adhuc est expeditio litterarum Apostolicarum, sine quibus gratia nondum dicitur *collata*, sed *conferenda*. Dein Rescripta gratiæ solent bullari cum filo serico rubro & croceo, atque dirigi ad ordinarios locorum: Rescripta vero Justitiæ expediri cum filo cannabis, in quo pendet plumbum, & mitti ad ipsos Judices delegatos.

3 Dico 1. Rescriptum vitiatur 1. per hoc, quod non sit debite formatum juxta stylum curiæ, v. g. si in Rescripto Pontificis non exprimat eum nomen, si non annus incarnationis & Pontificatus, si dies expeditionis non per integras voces, sed per cifras & notas numerorum, si rescribens debito nomine non compellet illos, ad quos mittit; nam Papa rescribens Episcopos confirmatos, vocat *venerabiles fratres*, Imperatorem, Principes, ceterosque fideles omnes appellat *dilectos filios* &c. si contineat solecismum non excusabilem contra latinum: si contineat rasuram, cancellationem, vel deletionem litterarum in loco substantiali, idest, in conclusione, seu in parte dispositiva, nisi facta sit in ipsa Cancellaria; quod præsumitur, si Rescriptum adhuc clausum, in quo reperitur rasura, fuerit Ordinario exhibitum. Communis. Vitiatur 2. Si careat clausula, *si preces veritate nitantur*, vel æquivalente, quæ in Rescriptis Cæsareis exprimi debet, *l. fin. C. de div. rescr.* in Pontificiis autem, ubi non exprimitur, subintelligitur, *c. 2. h. t.* Si careat clausula, *salvo jure tertii*, aut simili, si Rescriptum cedat in præjudicium tertii; quia Princeps non solet derogare juri alieno, nisi id exprimat.

Si careat clausula derogativa, *non obstantibus quibuscumque privilegiis &c.* casu quo rescriptum derogat alienis privilegiis. De clausulis derogatoriis nota, eas, non sufficere ad derogandum prioribus dispositionibus, clausula *prægnante*, seu *derogatoria derogatarum* instructis, vi cujus derogatum est derogatoriis subsequentiis, nisi nimirum expressa fiat mentio derogatoria clausulæ prægnantis seu derogatoriæ derogatarum, *cap. 28. h. t.* Begnudellius *V. Clausule Apostolicæ*, ubi tamen addit, juxta aliquos non opus esse hac expressione de stylo Curiae. Vitiatur 3. Si adversetur juri communi, aut consuetudini legitime præscriptæ, vel recepto stylo Curiae: nisi id exprimat *c. 1. de offic. deleg. c. 6. de confirm. util. l. fin. cit Nov. 134. c. 6.* Item si impetretur post transactionem jam initam a Patribus: si contra sententiam & post appellationem desertam: si lite pendente, & quidem in præjudicium litis, si nempe horum non fiat expressa mentio in rescripto *l. 16. C. de transact. l. fin. C. sententiam rescindi non posse c. 1. & fin. ut lite pend.* Vitiatur 4. per subreptionem & obreptionem. *subreptio* dicitur quando supprimitur vel retinetur verum a supplicante, quod debeat exprimi: *obreptio* quando exprimitur & narratur falsum aliquid.

4 Dico 2. Rescriptum tam justitiæ quam gratiæ, per dolum sub-vel obreptitio obtentum, est ipso jure nullum, & vitiatur totaliter, etiam si suppressio veri, vel expressio falsi non fuerit causa finalis, modo tamen pertineat ad substantiam rei petitiæ. Desumitur ex *c. 15. h. t. ibi: mendax peccator penitus careat impetratis; quia fraus & dolus ei patrocinari non debent.* Consonat *c. 20. eod. qui per fraudem vel malitiam falsitatem exprimunt, vel supprimunt veritatem, in sue perversitatis pœnam nullum ex illis litteris*

teris commodum consequantur. Dixi 1. *tam justitiæ quam gratiæ*; quamvis enim *cit. cc.* determinate loquantur de Rescriptis justitiæ, ex communi tamen DD. calculo extenduntur etiam ad Rescripta gratiæ ex ratione a fortiori, quia Rescripta gratiæ sunt magis odiosa in jure, utpote contraria plerumque, vel saltem non conformia juri communi, illudque relaxant. Dixi 2. *per dolum*; quid tenendum, si ob-vel subreptio contingat innocenter, vel ex errore inculpabili, dicetur postea. Dixi 3. *ipso Jure nullum*: de Rescripto gratiæ nemo dubitat: Rescriptum justitiæ vero P. Krimer, Schambogen, & alii putant solum esse irritandum per exceptionem: melius tamen Gonzal. & alii censent, pariter esse irritum propter verba textuum citatorum: *careat penitus impetratis: nullum commodum consequantur*. Dixi 4. *Vitiatur totaliter*, ita nimirum, ut nulla ex parte profit impetranti: proin si Rescriptum contineat plures partes, five sint connexæ inter se, five non, quoad omnes carebit effectu, quia jura sic videntur indistincte velle: *penitus careat: nullum commodum consequantur*. Dissentiunt Sanch. & P. Vviestn. pro casu, quo partes Rescripti inter se non sunt connexæ, & ab invicem dependentes. Dixi 5. *etiamsi suppressio veri vel expressio falsi non fuerit causa finalis*; quia citati textus, ibi agunt de dolosa impetratione, non distinguunt inter causam finalem & impulsivam: sicut tamen *cit. c. 20.* diligenter distinguit, ubi agit de impetratione non dolosa. Dissentire iterum videtur P. Vviestn. *b.t.n. 42.* cum Cov. *Causa finalis* dicitur esse illa propter quam, tamquam motivum principale, Princeps concedit Rescriptum, & sine qua non concederet; an talis sit, colligi debet vel ex stylo curiæ, vel more Principis, vel judicio prudentis viri, maxime Judicis. /

dicis. Si unica tantummodo causa fuit a supplicante expressa, censetur esse finalis, cum Princeps sine omni causa non censetur dare Rescriptum. Idem est, si una tantum ex pluribus causis allegatis movere Principem prudenter possit, eaque falsa sit. *Causa impulsiva* autem est, qua absente Princeps nihilominus concessisset Rescriptum quoad substantiam saltem in forma communi, quamvis non ita prompte, vel non in ea forma & modo accidentali, quo concessit defacto. Sumunt DD. ex c. 20. cit. ubi pro causa finali habetur, si Princeps *nullas prorsus litteras dedisset*; ergo non finalis, sed impulsiva tantum erit, si aliquas dedisset litteras illa etiam absente, licet non prorsus eodem modo, vel non tam prompte.

5. *Objic. 1.* In l. 2. C. si contra jus habetur, quod Rescriptum Principis mendacio impetratum valeat quoad iudicem in eo datum; ergo Rescriptum iustitiæ non vitiat totaliter per obreptionem dolosam. 2. *Utile per inutile non debet vitari c. 37. de R. J. in 6.* ergo nec Rescriptum quoad partem, in qua dolus nec intervenit, sed preces veritate nituntur, 3. dispositiones aliæ, v. g. legata non vitiantur, si sola causa impulsiva non subsistat. l. 72. §. 6. ff. de condit. & demonstr. ergo nec Rescripta per dolum obtenta, si sola causa impulsiva non subsistat: quia, licet falsa sit causa mere impulsiva, manet tamen adhuc voluntas absolute concedendi Rescripta. 4. Nihil interest, an Rescriptum dicatur esse nullum ipso jure, an vero irritandum ope exceptionis: ergo male fuit a nobis adhibita distinctio. R. Ad 1. ibi sermo non est de mendacio doloso, sed per ignorantiam vel errorem commisso, ut interpretatur Panormit. vel sermo est non de Iudice per Rescriptum dele-

delegato, sed de Judice ordinario, cujus jurisdictioni suberant litigantes, qui non vi Rescripti, sed vi jurisdictionis suæ ordinariæ poterat de causa cognoscere, cum a Superiore non fuerit inhibitus, ut forte melius explicat glossa. Ad 2. regula illa locum non habet, ubi lex, vel voluntas legislatoris totum actum, totum negotium, totam gratiam invalidat, uti *c. 15. & c. 20. cit.* totum Rescriptum penitus carere effectu, & nullum inde commodum obtineri voluerunt. Fateor tamen oppositam sententiam esse vere probabilem, maxime ideo, quia poenæ non videntur extendendæ, ubi partes Rescripti non sunt invicem connexæ. Ad 3. *trans. ant. dist. conf.* si falsitas, quæ habet rationem causæ impulsivæ, inspersa est petitioni per ignorantiam vel simplicitatem. *C. conf.* si scienter, per dolum vel malitiam. *N. conf.* nempe in *pervenstitatis poenam*, ut ait textus. Ad 4. Interest enim vero; si enim Rescriptum justitiæ sit ipso jure nullum, acta judicis delegati sunt invalida, licet nihil opponatur: si vero irritari solum posset de ope exceptionis, valent, si pars se non opponat, vel excipiat contra Rescriptum. Si Rescriptum gratiæ ipso jure foret nullum, impetrans numquam illo frui, si autem irritandum dumtaxat, tamdiu frui, quamdiu nihil opponitur, posset, sed advertete, Rescripta gratiæ, si habeant vitium, plerumque ipso jure irrita esse; Rescripta justitiæ vero ordinariæ solum ope exceptionis irritanda. Unde

Dico 3. Rescripta gratiæ, per ob-vel subreptionem non fraudulentam vel dolosam obtenta, sunt irrita ipso jure, si falsitas expressa vel qualitas aut circumstantia, quæ intrinsece ad rem pertinet, suppressa vel reticita habeat ratio-

tionem causæ finalis, sine qua non fuissent concessa. 2. Rescripta vero justitiæ sunt tantum irritabilia ope exceptionis. Pars prior fundatur in *c. 31. h. t. & c. 23. de præb. in 6.* & in hac ratione, quod Rescripta gratiæ tribuant impetranti aliquod jus complete statim, & negotium quasi definiant. Posterior in *c. 9. & 23. h. t.* & in ratione contraria: quia Rescripta justitiæ solum præparant negotium dato Judice, qui merita causæ examinet, & jus per sententiam primum tribuat ei, cui deberi deprehendet. Dixi 1. *non fraudulentam*, h. e. ex errore, ignorantia, simplicitate factam. Dixi 2. *quæ intrinsece ad rem pertinet*; si enim expressa falsitas non concernat materiam in Rescripto contentam, ut si impetrans se falso dixerit nobilem, gradu litterario conspicuum &c. & hæc qualitas non requiratur tamquam conditio necessaria ad impetrandum, quod petitur; vel si suppressa veritas solum extrinsece se habeat ad id, quod petitur, ut si petens sit reus criminis, quod per se exprimi non debet, illudque reticeat; valet Rescriptum, etiamsi Princeps cognita veritate Rescriptum non concessisset. Dixi 3. *si habeat rationem causæ finalis*; si enim esset tantum *causa impulsiva*, nec irritum, nec irritabile propterea foret Rescriptum, licet ea esset falsa, quia non deficit consensus concedentis. Excipiunt tamen multi cum Covar. casum, quo causa impulsiva falsa induxit Principem ad dandum Rescriptum *gratiæ* in alia forma & modo, quam quo dedisset cognita veritate: quam opinionem nonnemo vocat communem. Ceterum in dubio æquali; utrum causa Rescripti concessi fuerit finalis vel impulsiva, præsumendum est posterius, & standum pro valore Rescripti *arg. c. 25. de V. S. post medium* ibi: *perfecto sic intelligenda*

da sunt verba, ut res, de qua agitur, valere possit potius, quam perire, cum potius præsumendum, ut actus valeat, quam ut pereat.

7 Quæres, quid petens rescriptum exprimere debeat in sua supplica? R. 1. si petatur rescriptum justitiæ, vel *ad lites*, debet exprimi rescriptum anterius, si quod obtentum sit in eadem causa: distantia Rei a loco Judicii ultra dietam, si inde tantum distet conditio personæ privilegiatæ, si contra talem impetretur rescriptum: lis pendens, & Judex, si causa jam sit inchoata in Judicio: sententia lata, vel appellatio interposita, si alterutrum jam contigit: transactio, vel laudum, si alterutro modo causa jam sit finita: diffamatio, si petatur inquisitio specialis contra aliquem. R. 2. Si petatur rescriptum gratiæ in causa Beneficii Ecclesiastici obtinendi, debet exprimi beneficium etiam tenue, vel jus ad aliquod beneficium, si tale jam habeat petens: qualitas beneficii ante obtenti, & valor: modus, quo vacare cœpit beneficium, quod petitur: jus, si quod alius ad illud habeat: possessio, etiam colorata, imo & detentio non notorie injusta, qua alius occupavit beneficium idem: rescriptum anterius, si quod vel ipse petens, vel alius jam obtinuit super idem beneficium: patrimonium, quod habet petens, si petat rescriptum *in forma pauperum*: habitas, vel potius inhabilitas, propter quam, si non dispensetur, petens est incapax, si petitur & datur rescriptum *in forma gratiosa*, non *in forma dignum*, ut appellantur: denique nomen Sancti Ecclesiæ, in qua est beneficium, nisi sit Ecclesia Cathedralis; tunc enim sufficit hanc exprimere. DD. passim tum ad *Regulas Cancellariæ* tum ad *h. t.*

8 Dico 4. Rescripta sunt interpretanda se-

cun-

cundum mentem rescribentis per verba in propria significatione accepta, & clausulas adjectas, quæ diligenter observari debent, insinuatam, sicut de legibus dictum *Titulo* præcedente; nam Rescripta sunt leges particulares. In dubio tamen Rescripta gratiæ sunt regulariter strictè interpretanda: vel enim respiciunt beneficium, quod petitur? (cujusmodi Rescripta beneficialia principaliter veniunt nomine Rescriptorum gratiæ) & patet ex *c. 4. de præb. in 6.* cum sint *ambitiosa*, ut ibi dicitur: vel sunt dispensationes, & contra jus commune? & sumitur ex *c. 28. de R. J. in 6. & l. 141. ff. eod.* Nisi nempe sit dispensatio motu proprio, vel intuitu utilitatis publicæ concessa, vel clausa in corpore juris. Sic etiam alia Rescripta gratiæ, quæ non sunt contra jus commune, neque contra jus tertii privati, latæ sunt interpretationis, per *c. 15. de R. J. in 6.* Rescripta justitiæ ita debent accipi, ut concordent juri communi, imo, si non exprimant saltem generaliter, quod intendant derogare juri communi, & eidem contraria sint, sunt omnino nulla: si vero mentionem juris communis faciant, strictæ sunt interpretationis tamquam odiosa, *c. 15. cit.* Sicut omnia Rescripta *ad lites*, quibus datur Judex delegatus, strictè accipi debent, itaut non extendantur ad personas & causas in iis non expressas, *cap. 40. de offic. deleg.* quia derogant jurisdictioni Judicis ordinarii loci, & sovent potius, quam tolerant lites.

9 Dico 5. Executio Rescriptorum, quæ dantur a Papa ejusve Legatis, & causæ cognitionem requirunt ac jurisdictionem, committi de jure daberet personis habentibus dignitatem ecclesiasticam, vel saltem Canonatum in Ecclesia

clesia Cathedrali, vel Superioribus Regularium, c. 11. h. t. in Clem. 2. eod. Verum Episcopus, cujus tamen litteræ non sunt proprie dictum Rescriptum: sed *Responsa*, vel *littera commissionis*, aut *absolutionis* vocantur, executionem committere potest cuilibet idoneo Clerico. Executoribus autem incumbit diligenter inquirere, an Rescriptum non sit vitiosum, an preces veritate nitantur, item clausulas accurate observare, & executionem Rescriptorum beneficiorum ultra 30. dies non differre &c.

10 Dico 6. Rescripta justitiæ expirant cum concedente, si nempe Rescribens moriatur *re adhuc integra*, h. e. antequam initium executionis factum sit. Rescripta gratiæ autem durant, etiam si Rescribens moriatur *re adhuc integra*. Membrum 1. colligitur ex c. 20. & 30. de offic. deleg. Membrum 2. ex c. 9. eod. in 6. c. 36. de Præb. in 6. & c. 16. de R. J. in 6. ibi: *decet concessum a Principe beneficium esse mansurum*. Excipe, nisi Princeps aliud infinet, v. g. per hanc aut similem clausulam: *quamdiu voluero: usque ad beneplacitum meum* &c. c. 5. h. t. in 6. Sed contra hoc objic. ergo etiam expirabit Rescriptum gratiæ cum Papa concedente, si is adjecit has clausulas: *quamdiu Papa voluerit: usque ad beneplacitum Sedis Apostolicæ*. Vel 2. Si adjecit has clausulas: *donec revocavero: quamdiu aliter non disposuero*: sed hæc sunt falsa, per c. 5. cit. & ibi: *Gl. R. Negando omnes has sequelas: quia Sedes Apostolica numquam moritur, nec Papa in genere*. In duobus ultimis exemplis concedens alligat cessationem gratiæ ad expressam revocationem positivam, & actum voluntatis in contrarium: qualis actus aut positiva revocatio per mortem concedentis non ponitur: si-

cut

cut tamen, si gratiam restrinxit ad suum beneplacitum, vel quamdiu voluerit, cum ipso extinguitur beneplacitum ejus, & voluntas semel posita.

T I T U L U S IV.

De Consuetudine.

S U M M A R I U M.

- 1 2 3 *Quid, & quotuplex sit consuetudo.*
 4 5 *Etiam consuetudo contra legem debet esse rationabilis.*
 6 *Quales & quos actus.*
 7 *Quale tempus requirat consuetudo.*
 8 *Quomodo per legem derogetur consuetudini.*
 9 *Quomodo probetur consuetudo.*

1 **C**onsuetudo legem imitatur, imo vim legis obtinet, & dupliciter sumi potest. 1. *Materialiter* seu *causaliter* pro ipso usu diuturno & actibus a populo frequentatis, & dicitur *consuetudo facti*, de qua *can. 5. d. 1.* sic ait: *Vocatur autem consuetudo, quia in communi est usu.* 2. *Formaliter*, seu pro ipso jure seu lege ex actibus populi frequentatis resultante. De hac

2 Dico 1. *Consuetudo est jus non scriptum, diuturnis populi moribus, & cum aliquo legislatoris consensu, introductum.* Ita quoad sensum communis ex *can. cit. & l. 32. 33. 35. ff. de legib.* Dicitur 1. *Jus*, ut indicetur, ad consuetudinem requiri plerasque conditiones, ad legem necessarias, cum sit lex: scil. debet esse honesta: possibilis: utilis communitati: rationabilis: & obligationem inducens, vel declarans, vel tollens. 2. *Non*

Scri-

Scriptum, per quod differt a lege scripta: nec definit esse jus non scriptum, licet postea, etiam jussu Principis vel Magistratus, redigatur in scripturam. 3. *Moribus*, h. e. per actus plures uniformiter exercitos: per quod iterum differt a lege; nam hæc unico actu seu volitione legislatoris debite promulgata introducitur. 4. *Diuturnis*, h. e. debito tempore continuatis sine interruptione. 5. *Populi*, h. e. communitatis perfectæ vel totius, vel saltem majoris partis, eorum nempe, quostalis res, circa quam dantur actus frequentati, concernit. *Perfectæ*, inquam, quæ nimirum moraliter unita ab uno capite gubernatur cum potestate publica jurisdictionis, & communium bonorum participatione, qualis censetur esse integra provincia, diocesis, districtus, non vero una vel altera familia, domus, vel alia hujusmodi modica & imperfecta communitas, cujus membra diriguntur non ad commune bonum omnium, sed solum ad patrisfamilias v. g. privatam bonum, 6. *cum aliquo legislatoris consensu*; quia, cum consuetudo habeat rationem legis, lex autem non constituatur, nisi per voluntatem ejus, qui habet potestatem legislativam, quæ non reperitur in populo extra statum democraticum, legislatoris consensum aliquem, sive *personalem* tacitum, sive *legalem*, qui a legislatore in lege vel jure exprimitur, requiri clarum est. Et iste consensus legis datur pro omni consuetudine rationabili, legitime præscripta, & diuturnis populi moribus uniformiter operantis firmata, clare expressus in *c. fin. b. t. & l. 32. cit. & l. fin. C. quæ sit longa consuet.* generaliter omnem hujusmodi consuetudinem approbantibus, licet legislator eam nesciat quidem, & ideo personaliter nec expresse nec tacite in eam consentiat. 7. *Introductum*, quod duplici modo

fieri potest: *per viam conniventiae*, si legislator populi mores sciat & dissimulet; quo casu personaliter tacite consentit; si enim expresse approbaret, esset potius lex a legislatore immediate introducta, quam per mores populi: dein *per viam praescriptionis*, si nempe legislator mores populi debito tempore & modo continuatos ignoret: quo casu datur consensus ejus legalis, nullo modo personalis. Ceterum *consuetudo* & *observantia* saepe confunduntur, sed stricte loquendo observantia & usus est potius causa, consuetudo autem ejus effectus inde ortus. *Stylus Curiae & Fori* est species consuetudinis, nimirum consuetudo certae curiae, vel tribunalis, quae observatur in Judiciis in certis causis, vel quoad certam scribendi aut procedendi formam.

3 Dico 2. Consuetudo alia est *secundum legem* scriptam, ac *observantia* potius, vel *consuetudo facti* meretur dici; quia non inducit novum jus, sed legem prius latam actuali executione confirmat, vel dubiam declarat; & de hac consuetudine dicitur *l. 37. ff. de LL. & c. 8. h. t. consuetudo est optima legum interpretis*. Alia est *praeter legem*, quae nimirum jus novum constituit, ubi non datur lex scripta: & de hac dicitur in *can. 5. cit. quod fit jus, quod pro lege suscipitur, ubi deficit lex*, nempe pro casibus, quos jura scripta non decidunt. Alia demum *contra jus*, per quam jus aliquod ante existens abrogatur, & tollitur vel simpliciter vel secundum partem. Et hinc directe non inducit jus obligans, sed permissivum, vi cuius licite fit, vel omittitur, quod stante lege fieri non potuisset. Omitto reliquas divisiones consuetudinis, quas, quia lex est, cum lege scripta fere communes habet.

4 Dico 3. Etiam consuetudo contra legem debet esse rationalis, saltem negative, h. e. non debet

debet adversari juri naturali, aut divino, aut humano specialiter reprobanti consuetudinem ut corruptelam morum, vel ut secum ferentem in moribus nimiam licentiam; quamvis, ut verum fatear, vix possibile sit, ut consuetudo in prædictis non peccans, non simul fiat *positive* rationabilis propter aliquam rationem generalem, v. g. quod stante consuetudine legis abrogatoria diminuatur legum copia, tollantur conscientiarum laquei, adeoque populus regatur suavius, minuantur lites &c. Prob. assertio 1. ex *cap. fin. b. t. c. 2. eod. in 6. l. 1. C. quæ sit longa consuetudo*, 2. a pari cum lege scripta, ad quam sufficit rationabilitas negativa; quæ enim ratio specialis positiva reperitur in lege 7. testes ad valorem Testamenti præcise requirente? cur enim non 6. vel 8. testes exigit; in dubio præsumitur consuetudo esse rationabilis, sicut lex.

5 *Obji. 1.* Quod est contra aliquid rationabile, non potest esse rationabile: sed consuetudo contra legem est contra aliquid rationabile, nempe contra legem: quæ essentialiter est rationabilis; ergo. 2. Actus contra legem sunt peccaminosi: ergo non sunt rationabiles: ergo neque consuetudo ex illis orta potest esse rationabilis. 3. Consuetudo legi aut rationi prævalere non potest. *l. 2. C. eod.* fere idem habetur *c. 3. & 7. b. t.* ergo consuetudo contra legem non potest esse rationabilis, ita ut legem abroget. 4. Consuetudo debet esse *legitime præscripta c. fin. eod.* ergo debet introduci cum bona fide, quam requirit omnis præscriptio: sed bona fides non potest esse in iis, qui scienter transgrediuntur legem, eamque per actus contrarios tollere intendunt: ergo. R. Ad 1. *retorq. arg.* in lege scripta posteriori contra legem anteriorem lata, per quam juxta omnes abrogari potest lex prior: sicut ergo lex legi con-

traria potest esse rationabilis, ita & consuetudo legi contraria. *In forma dist. ma.* quod est contra aliquid rationabile tam in facto esse, quam in fieri, non potest esse rationabile. *C.ma.* quod tantum in fieri, non in facto esse, est contra aliquid rationabile. *N.ma.* Quando consuetudo per actus frequentatos populi, tempus, & consensum aliquem legislatoris est completa, seu in facto esse, non amplius est contra legem, utpote quæ tunc jam cessavit, adeoque non amplius contra aliquid rationabile.

Ad 2. *dist. illatum* eodem modo: ergo consuetudo in fieri non est rationabilis *C.* in facto esse. *N.* Viderint alii, quid respondeant, qui cum Azor. Laym. Pirhing. Engel. contra Suar. Sal. Lug. negant, per actus peccaminosos posse introduci consuetudinem; dum enim respondent, primos legis transgressores cum scientia legis non abrogare legem, sed primum posteriores, qui successu temporis bona fide non observant legem, eo quod per errorem putent, antecessores suos licite egisse contra legem vel propter dispensationem, vel alium honestum titulum. Hæc enim responsio non videtur Juribus conformis; partim quia consuetudo sine consensu populi non introducitur, cum sit *tacita civium conventio*, uti appellatur *l. 35. ff. de LL. & diuturni mores consensu utentium approbati legem imitari* dicantur §. 9. *Inst. de I. N. G. & C.* ergo actus, ex quibus fit consuetudo, debent esse voluntarii, quales non sunt, qui procedunt ex ignorantia aut errore, quo iudicatur aut putatur lex non existere, contra quam tendunt; cum nihil adeo sit contrarium consensui voluntario, quam ignorantia & error *l. 15. ff. de Jurisd. & qui errant, non consentiunt, l. 116. §. 2. ff. de R. J.* partim quia actus non operantur ultra intentionem agentium, ut habet receptum axioma

ex l. 19. ff. de reb. cred. & de essentia legis cujuscumque est, ut ponatur cum intentione obligandi, vel obligationem tollendi, si est contra legem præexistentem: ergo, nisi agentes contra legem sciant legem existere, eamque velint abrogare seu expresse seu tacite, eam non abrogant, neque consuetudinem efficiunt. Sicut igitur actus *meræ facultatis* (v.g. devotionis, vel liberalitatis) & absque opinione obligationis positi, utut diutissime frequentati, non faciunt consuetudinem legalem, & obligationem *præter jus*, v. g. usus universalis aspergendi se aqua benedicta in ingressu Ecclesiæ, quotidie audiendi Sacrum &c. quia nimirum actus non operantur ultra intentionem agentium. Ita actus contra legem non cognitam, & cum opinione, legem non existere, positi numquam faciunt consuetudinem legalem & deobligatoriam *contra jus* propter eandem rationem, & simul alteram, quod tales actus non sint voluntarii contra legem, nec indicent consensum populi in abrogationem legis. Unde actus per quos introducitur consuetudo contra legem, non tantum possunt esse peccaminosi; sed etiam regulariter debent esse, quamdiu consuetudo est in fieri: quando autem actus sunt dubio tempore & modo continuati, accedit consensus aliquis legislatoris, & consuetudo ponitur in facto esse, seu est completa, atque tunc actus incipiunt esse liciti, cum lex cessaverit, utpote facta inutilis, imo noxia communitati, si ejus observantiam urgere vellet legislator, evaderet.

Ad 3. *dist. ant.* prævalere non potest consuetudo debitis conditionibus destituta. *C. ant.* iis prædita, si nempe sit rationabilis & legitime præscripta. *N. ant. & cons.* propter clarum textum in *c. fin. h. t.* Ad 4. vel est sermo de consuetudine *præscriptiva*, quæ tamen proprie consuetudo non

est, sed præscriptio, quæ non communitatem qua-
 talem, sed privatos respicit? & tunc utique re-
 quiritur bona fides, & exclusio peccati in præ-
 scribente: & de ista hic sermo non est. Vel de
 consuetudine *legali*, qua scienter contravenitur
 legi ad eam abrogandam a majori saltem parte
 communitatis; & tunc non requiritur bona fi-
 des aut exclusio peccati contraveniente commu-
 nitate, quamdiu nempe consuetudo est in fieri,
 ut cum Suar. Vasq. Lug. Barb. Haun. de Bassis
 &c. docet P. Vviesn. *h. n.* 35. Unde, quando in
d. c. fin. ad consuetudinem requiritur, ut sit *le-
 gitime præscripta*, non denotatur, quod ad con-
 suetudinem requirantur omnes conditiones ad
 veram præscriptionem necessariæ, sed tantum
 una vel altera, nempe quod habere debeat actus
 diuturno tempore, & sine interruptione fre-
 quentatos, sicut præscriptio: in aliis autem dif-
 fert *Consuetudo a Præscriptione*, nimirum quod
 hæc detur solum inter personas privatas & par-
 ticulares, itaut, licet contra communitatem cur-
 rat, tamen ista consideretur non ut communi-
 tas, sed ut persona privata: quod requirat ti-
 tulum & bonam fidem, item tempus, a jure
 claris terminis determinatum; quod secum fe-
 rat lucrum unius, & damnum vel gravamen
 alterius &c. quæ omnia non sunt necessaria ad
 consuetudinem legalem.

6 Dico 4. Actus ad introducendam consuetudi-
 nem necessarij non tantum debent esse voluntarii,
 & cum intentione introducendi consuetudinem
 positi, ut paulo ante ostendi, sed etiam frequen-
 tati, seu non unus aut duo, sed plures, ac tot, ut
 ex iis arbitrio prudentis, vel iudicis, colligi possit
 consensus communitatis in consuetudinem, uti de-
 sumitur ex *§. 9. cit. l. 33. 35. ff. de LL. l. 1. c. 2. l. que
 sit longa consuet.* ubi requiruntur actus *diuturni*,
 fre-

frequenter longævi: quia vero numerum eorum non exprimunt jura, optime relinquitur arbitrio Judicis, & extra Judicium viri prudentis, quot hic & nunc necessarii sint ad colligendum populi consensum, per *l. 10. seqq. ff. de legib. l. 137. §. 2. ff. de V.O.* Præterea debent actus uniformiter, & sine interruptione, a majori saltem parte communitatis esse positi, quia alias non sufficienter constaret de conformi consensu & tacita conventionione populi, quam jura requirunt. Denique debent esse notorii propter eandem rationem. Non tamen est necesse, ut sint notorii notorietate juris, h. e. publicati in Judicio contradictorio, sed sufficit, notorietas facti, si nempe fiant præsentibus & scientibus multis.

7 Dico 5. Tempus ad complendam consuetudinem debet esse continuum. 2. Regulariter tamen sufficit longum, seu 10. annorum. Pars prior constat inde, quod, ubi jura simpliciter requirunt aliquod tempus, istud debeat esse continuum, seu non interruptum, ut patet in præscriptione, anno novitiatus ante professionem Religiosam &c. quare si major pars communitatis ageret adversus consuetudinem, nondum completam, etiam unico tantum actu, vel si Superior puniret aliquando transgressores legis &c. tempus censeretur interruptum, & consuetudo deberet de novo inchoari. Posterior exinde, quod jura, quamvis clare non determinent 10. annos, tamen videantur requirere tempus longum *l. 32. l. 35. ff. de LL. l. 1. 2. C. quæ sit longa consuet.* ubi consuetudinem vocant *longam, longævam, inveteratam*, &c. sed tempus longum in jure sunt ordinarie 10. anni, per *l. 11. C. de præscr. long. temp.* Atque sic communitertenant civilistæ, & quia jus canonicum nihil determinat, plurimi etiam Canonistæ; quia tale tem-

pus ipsis videtur sufficere ad declarandam populi voluntatem, quod hoc vel illud pro lege observari velit, aut hanc vel illam legem abrogari. Quamvis alii cum Menoch. & Lauterbachio relinquunt, forte non male, longitudinem temporis, ad consuetudinem complendam necessarii, arbitrio prudentis Judicis; cum ratio dicat, plus temporis requiri ad consuetudinem in rebus magni momenti vel præjudicii, quam in levioribus. *Objic.* Ad præscriptionem contra Ecclesiam vel bona Ecclesiæ requiruntur 40. anni, *c. 6. & 15. de Præscr.* ergo etiam ad præscriptionem contra legem ecclesiasticam. *R. N. conf.* quando enim contra Ecclesiam præscribitur, tunc dominium vel jus aliquod, ad utilitatem Ecclesiæ pertinens, tollitur, & propter hoc præjudicium Ecclesiæ SS. Canones 40. vel plures annos requirunt: at ex consuetudine contra legem ecclesiasticam, utpote quæ non utilitatem Ecclesiæ concernit, sed subditorum, nullum Ecclesia patitur præjudicium.

8 Dico 6. Quando lex habet clausulam, qua derogat consuetudini simpliciter, v. g. dicendo *non obstante consuetudine contraria*, solum intelligenda est de consuetudine jam existente tempore legis, non de futura. 2. Quando autem derogat consuetudini futuræ contra legem, illam vero non reprobatur tamquam corruptelam, vel ut irrationabilem, non facit, quo minus contraria consuetudo introduci possit. 3. Si vero ut corruptelam &c. damnet vel reprobet, etiam consuetudini futuræ omnem vim adimit, nisi mutantur circumstantiæ, & post talem legem nova causa emergat, propter quam consuetudo reprobata evadere possit rationabilis. 4. Si lex abroget vel reprobet consuetudinem in genere, non comprehenditur immemorialis.

5. Neque consuetudo particularis actu existens in aliquo loco, si Princeps universalis talem legem ponat. Pars 1. quæ supponit recte, quod legislator per legem consuetudini contrariam possit hanc tollere, si velit, juxta *c. 1. de constit. & c. 9. h. t.* probatur inde, quod lex talis solum videatur velle consuetudinem sibi contrariam abrogare: sed consuetudo futura, & nondum existens tempore legis, non est legi contraria; cum non-ens nullas habeat qualitates, adeoque nec contrarietatem. Ita verior cum Abb. Bart. Suar. Kon. *gl. in Clem. 7. de Elect. v. consuetudinem*, contra communioem. Pars 2. fumitur ex *c. 1. 3. 7. 9. fin. x. & c. 2. h. t. in 6.* quia nimirum omni legi humanæ, consequenter & consuetudinem futuram simpliciter prohibenti, sicut per legem oppositam, derogari potest per consuetudinem, pari passu cum lege ambulantem. Pars 3. ex ratione, quia, si non mutantur circumstantiæ, consuetudo manet irrationabilis, quam irrationabilitatem habet vel ex jure naturali, vel ex jure positivo: sic reprobantur consuetudines, quæ adversantur bonis moribus, aut bono communi, aut immunitati ecclesiasticæ, reali aut personali, vel enervant disciplinam ecclesiasticam, vel vergunt in præjudicium Ecclesiarum &c. *c. 5. 10. h. t. c. 4. de Immunit. Ecclesiar. c. 49. de Sent. Excomm.* Si autem mutantur circumstantiæ, & nova causa superveniens reddat consuetudinem rationabilem, nihil impedit, quo minus tali lege non obstante introduci valeat. Pars 4. ex *c. 26. de V. S.* ubi consuetudo immemorialis æquiparatur privilegio, & ideo specialem mentionem requirit, nisi nempe consuetudo sit contra jus naturale aut divinum, aut nisi jus humanum etiam immemoriam

prohibeat vel reprobet. Pars 5. ex eo, quod Princeps censeatur ignorare consuetudines particulares locorum: ergo non censeatur illas vel abrogare, nisi earum mentionem facit, saltem terminis generalibus, v. g. dicendo: *non obstante quacumque consuetudine*: cum nihil sit volitum, nisi cognitum. Aliud est, si non supremus Princeps, sed inferior, & proprius alicujus territorii dominus, ferat legem pro suo territorio derogantem consuetudini talis loci; cum præsumatur scire consuetudinem sui territorii, ver. gr. provinciæ vel Episcopatus communem.

9 Dico 7. Ut consuetudo vim habeat in Judicio, debet ab allegante convincenter probari c. 8. h. t. l. 1. C. *que sit longa consuet.* cum consuetudo sit facti. Probatur autem vel per literas publicas, uti sunt Instrumenta publica, aut acta Judicialia aut per testes saltem duos, qui in tali communitate uniformiter, & multis scientibus, debitoque tempore aliquid observatum esse, se vidisse testari debent: vel per famam publicam. Unus Doctor, etiam excellens, pro foro externo non concludenter, sed solum præsumptive probat consuetudinem. Ceterum probatio consuetudinis *contra claram legem* a Doctoribus dicitur esse difficillima. Bart. Bald. Abb. Menoch. *conf.* 179. n. 3. imo a quibusdam etiam impossibilis, uti ab Hostiensi & Cravetta *conf.* 886. n. 15. allegante plures: nimirum propter tot condiciones, quas talis consuetudo requirit, & propter resistantiam, vel possessionem legis.

T I T U L U S V.

De Postulatione Prælatorum..

S U M M A R I U M.

1. *Quid sit postulatio, & quomodo differat ab Electione.*
2. *Quinam postulare, & postulari possint.*
3. 4. *Postulatio requirit solemnitates, quas Electio..*

1. **P**ostulatio, Juridice & huic loco proprie accepta, est Capituli vel Collegii, jus eligendi Prælatum ecclesiasticum habentis, concors petitio, ad Superiorem destinata, ut aliquem admittat ad prælaturam ecclesiasticam, qui propter aliquem defectum de jure communi eligibilis non est, licet ceteroquin dignus & habilis sit. *Concors* erit, si saltem major pars capitularium conspiret, & omnes postulent, nulli eligant: vel si duæ partes tertiæ conspirent in unum, v. g. ex. 15. Canonicis 10. ubi aliqui postulationem, aliqui electionem facere intendunt. Postulatio est duplex, *solemnis*, quando quis postulatur a Superiore, qui super omni impedimento, quo laborat postulatus, dispensare potest, uti fere solus Papa. *Simplex*, quando quis postulatur a Superiore, qui super impedimento dispensare non potest, requiritur tamen ejus consensus, ut postulatus acceptare possit prælaturam; uti si Religiosus assumatur in Episcopum, vel in Prælatum alterius Monasterii, ubi professionem non emisit. Postquam vero Superior consensit, & dedit licentiam, eligi potest talis Religiosus subditus, non amplius postulari; cum nullo labore alio impedimento

ut suppono, juris communis : si vero superior nondum dedit consensum, postulari talis potest ac debet a suo superiore, nimirum postulatione simplici. Sed de hac non amplius erit sermo. Quamvis autem tam *Postulatio* quam *Electio* tendant ad eundem finem, & in *can. 14. d. 63.* confundantur, secundum jura tamen recentiora in multis differunt; nam 1. *Postulatio* est via extraordinaria perveniendi ad Prælaturas, *electio* autem ordinaria. 2. *Postulatio* supponit in postulato defectum vel impedimentum Canonicum, in quo tamen dispensari non potest & solet, non *electio*. 3. Innititur gratiæ, non tamen ita, ut superior non tenëatur vi officii postulatum admittere, si dignus alias sit: *electio* autem innititur justitiæ, & electus habet jus rigorosum, ut confirmetur. 4. *Postulatio admittitur*: *electio confirmatur* secundum terminos juris: interim tamen admissio postulati habet vim electionis confirmatæ, itaut confirmatione alia opus non sit. 5. Postulantes quamdiu *postulatio* superioris non fuit præsentata, variare, & illam revocare possunt, quia præsentato necdum est acquisitum jus: eligentes vero nequeunt revocare electionem factam. 6. Postulandus, si concurrat cum eligendo, debet habere duas tertias suffragiorum: electus vero solum unum suffragium ultra unam tertiam: hinc si ex 24. suffragiis 9. conspirent in eligendum, & 15. in postulandum, valet *electio c. 40. de Elect.* Aliud est, si *postulatio* concurrat cum *postulatione*, h. e. si omnes postulent; tunc enim sufficit major pars capituli; sicut, quando *electio* concurrat cum *electione*, sufficit majoritas votorum, & requiritur.

2 Dico 1. Postulare possunt omnes, & soli illi, qui eligere Prælatum. 2. Postulari autem soli, qui laborant aliquo impedimento Canonico. 3. Non tamen omnes aliquo impedimento laboran-

rantes. Pars 1. colligitur ex *c. 4. h. t.* Pars 2. inde, quod per hoc differat postulatio ab electione, quod persona promovenda propter impedimentum eligi nequeat: & hinc dici consuevit: *nec postulandus potest eligi, nec eligendus postulari.* Postulari proin possunt ac debent laborantes defectu natalium, ætatis, modo sint 27. annorum, si postulentur ad Episcopatum: præscripti Ordinis Sacri: & vinculo spiritualis matrimonii suis Ecclesiis aliis, quibus præsumt, astricti, uti Episcopi confirmati, etiam *Titulares*, ut vocant, seu in partibus infidelium, carentes Clero & populo. Pars 3. ex *c. 2. de Bigamis, c. 10. de Renunt. c. 1. & Extrav. un. int. com. h. t. &c.* & ex eo, quod in quibusdam impedimentis non possit dispensare Superior, uti sunt impedimenta juris naturalis & divini, vel non soleat, quali impedimento laborant bigami: spurii in sensu canonico, seu ex damnato coitu nati: temerarii violatores interdicti: falsarii: simoniaci: infames ratione delicti: Religiosi mendicantes ad Ecclesiam Sæcularem Cathedrali inferiorem &c. DD. passim.

3 Dico 2. In postulatione probabilius spectato jure communi observari debet forma & solemnitas, quæ in *c. 42. de Elect.* præscribitur pro electione. Qualis autem hæc sit, videre potes *tit. seq. n. 18.* Ita Panorm. Innoc. P. Vviesn. *h. n. 23.* contra Host. Silv. & Pirh. *h. n. 31.* Laym. variavit. Prob. 1. quia postulatio est quasi pars electionis, huic subrogata, vel accessoria: sed dispositio juris de uno, in quo alterum continetur velut pars, est extendenda etiam ad istud alterum: subrogatum sapit naturam ejus, cui subrogatur. text. & DD. *in l. 24. ff. de mort. caus. donat.* & accessorium sequitur suum principale, *c. 42. de R. J. in 6.* ergo: Prob. 2. Postulatio non exigit minorem

rem accuratorem & circumspeditionem, quam electio; imo majorem, quia tendit ad promotionem alicujus de jure impediti: ergo eadem, imo major est ratio requirendi solemnitates juris in postulatione, quam in electione ergo.

4 Dico 3. Qui scienter postulant indignum: qui repetunt postulationem indigni temere factam, & jam semel rejectam: & qui in litteris postulationis non exprimunt omnes defectus illius, quem postulant: hi omnes pro ea vice privati existunt jure postulandi, consequenter & eligendi. Colliguntur hæc ex c. 1. 2. h. 1. & c. 20. de elect. atque ex paritate cum electione indigni. Interveniente igitur sententia declaratoria hujus delicti ad innocentes capitulares, utut paucos, qui non consenserunt in postulationem indigni &c. sed expresse contradixerunt, pro illa vice pertinet provisio.

TITULUS VI.

De Electione, & electi potestate.

SUMMARIUM.

- 1 Quid sit Electio..
- 2 3 Quenam deceat, & oporteat illi præmittere..
- 4 An & qualem tractatum liceat præmittere..
- 5 Quinam ad electionem vocandi sint.
- 6 An absentes possint constituere procuratorem.
- 7 8 Quo tempore & loco facienda sit electio.
- 9 10 Quinam possint eligere ad Prælaturam Eccles.
- 11 12 An etiam Laici.
- 13 Quinam possint eligi..
- 14 An etiam indignus..

15. *An iste, si eligatur, licite acceptet prælaturam.*
 16. *Est obligatio eligendi digniorem.*
 17. *Modus eligendi est triplex.*
 18. *Si fiat per scrutinium, requiruntur 5. actus.*
 19. *Quid circa hanc formam adhuc observandum.*
 20. 21. *Quid observandum in forma compromissi.*
 22. *Electio debet esse libera.*
 23. *An & quomodo impugnari possit.*
 24. *Debet intimari electo intra certum tempus.*
 25. *Et ab hoc acceptari, vel repudiari.*
 26. *Non tamen statim administrari prælatura.*
 27. *Sed petere debet Confirmationem prius.*
 28. *Quid consequatur per Confirmationem.*
 29. *Confirmatus debet petere Consecrationem, vel benedictionem.*
 30. *Quid per illam consequatur.*

1. **E**lectio latissime sumitur pro quacunque institutione, provisione, vel assumptione Clerici ad Beneficium ecclesiasticum: late autem pro collatione cujuscumque dignitatis ecclesiasticæ intervenientibus plurium suffragiis, & accedente legitimi superioris confirmatione: stricte demum & huic loco propriissime pro vocatione personæ habilis ad dignitatem pastorem, seu ad prælaturam in Ecclesia aliqua primum facta per suffragia capitularium, & subsequentem superioris confirmationem. Et hæc definitur esse *Canonica vocatio personæ idoneæ ad prælaturam vacantem per vota legitimorum electorum, auctoritate superioris confirmanda.* Ita plerique ex c. 7. & 42. h. t. Per hoc, quod fiat per vota, seu suffragia eligentium, maxime differt a libera collatione, præsentatione, insti-

institutione, & aliis beneficia acquirendi modis, de quibus agitur in *lib. III.* Votum dicitur etiam *vox*, & est duplex, *activa*, quam habet, qui potest eligere, & *passiva*, quam habet, qui potest eligi. Ut ordinate procedamus, dicemus, quæ ante-in-& post electionem observanda sunt.

§. I.

De observandis ante Electionem.

2 Antequam procedatur ad actualem electionem, decet præmittere preces per civitatem indicendas pro bono Pastore obtinendo, ipso autem electionis die cantari Missam de Spir. S. in loco electionis ab electoribus recitari hymnum. *Veni Creator Spiritus*, per testes vel instrumenta doceri, omnes legitime esse vocatos, non comparentes de contumacia, prius per unum nomine Capituli accusata condemnari &c. pro ut moris est in singulis Ecclesiis.

3 Quæres, an liceat præmittere *tractatum* aliquem, antequam fiat electio? R. distinguendo inter duplicem *Tractatum*; unus est, quo Capitulares prævie tractant & deliberant de una vel pluribus personis, quæ præ ceteris dignæ videantur; & quem tenere modum vel formam eligendi placeat adhibere. Et iste tractatus omnino licitus est, non tamen necessarius; quamvis enim in electione Summi Pontificis præscribatur *can. 1. d. 23.* de aliis vero electionibus non probatur necessitas talis tractatus, licet ex *c. 30. b. t.* ubi illius fit mentio, eruatur, quod possit præmitti, dum autem in *c. 55. eod.* videtur requiri tractatus hujusmodi, ibi tamen per tractatum intelligitur longe aliud, nempe *collatio suffragiorum*, post scrutinium faciendam, quam utique necessariam esse docebimus infra de

de Scrutinio in §. 2. Alter tractatus, qui communiter vocatur *Capitulatio*, est, quo Capitulares inter se paciscuntur super quibusdam articulis ab eligendo observandis circa Ecclesiæ regimen: rerumque & jurium ad eam pertinentium administrationem. Et iste tractatus tunc est illicitus, imo & invalidus, non obstante, quod electuri forte juramento firmare intendant, quando per illos articulos præjudicatur vel Ecclesiæ, vel Prælato eligendo, v. g. si Capitulares eligendum obligare intendant, ut de sua mensa aliquos fructus cedat sibi, vel aliis, aut quando inde minuitur ejus jurisdicção, aut mutatur Ecclesiæ status &c. Patet ex *tit. Ne Sede vac.* & ex *Const. Ecclesia* ab Innoc. XII. 22. Sept. 1695. edicta, ubi simul adjectum Capitulationi juramentum declaratur irritum, attentantes vero privantur ipso facto illius rei, cujus causa jurarunt, jussu & commodo, atque censuris feriuntur. Ratio autem est, quia pacta hujusmodi præjudiciofa tendunt ad obligationem rei illicitæ, ac SS. Canonibus adversæ; consequenter, cum ad illicitum implicet obligatio subsistere & valere nequeunt, non obstante juramento, quod pariter nullum est jure tum naturali, cum non possit vinculum esse iniquitatis, tum positivo *cit.* Constitutionis Innocentii XII. Confirmatur ex eo, quod inferior leges & onera nequeat imponere Superiori: sed Capitulum per hujusmodi Capitulationem, futuro Prælato vel Episcopo præjudiciosam, id facere attentaret, cum sit inferius Prælato vel Episcopo. Consuetudo, quæ dicitur passim vigere, præmittendi Capitulatione, solum tunc & eatenus valet, quando & quatenus non cedunt in præjudicium Ecclesiæ vel electi.

4 Necessarium vero est ante electionem statuere

ruere diem electionis, & absentes capitulares, jus eligendi habentes, debite vocare (de quo statim) non tamen vivente adhuc priore prælato, vel ante ejus sepulturam, imo nec ante tertium depositionis diem hæc valide fiunt, uti nec ullus tractatus de nova electione *capitulariter* institui potest. *Can. 7. d. 79. c. 36. h. t.* Justis autem persolutis præsentibus Capitulares capitulariter congregati decernunt diem electioni, eamque absentibus significant, & secundum morem Ecclesiæ ad novam vocant electionem, nisi ex particulari consuetudine id ad solum Decanum, vel Capituli seniore pertineat.

5 Dico 1. Vocandi ad electionem sunt non modo præsentibus, sed etiam absentes, *qui debent, volunt, & commode possunt interesse.* Textus expressus in *c. quia propter 42. h. t.* Ratio est clara, quia nemo privandus est suo jure invitus & sine justa causa: sed qui *debent* interesse electioni, habent jus ferendi suffragium; & *si volunt* interesse, excluduntur inviti: atque si *commode possunt* comparere, non adest justa causa eos excludendi. Unde vocandi non sunt, qui jure eligendi, v. g. propter censuram, privati existunt: qui sponte suo juri renuntiant: qui tam remote distant, ut consideratis locorum & temporis circumstantiis arbitrio prudentum commode adesse nequeant & citra periculum Ecclesiæ, ex diuturna dilatione electionis imminens. Si unus, vel plures, qui vocari debuissent, non sunt vocati, possunt agere, si velint, de contemptu ad irritandam electionem, licet forte jam a Superiore confirmatam *c. 28. 36. eod.* Sed agere debent intra terminum a jure præscriptum profacienda electione, alias non amplius audiuntur; sicut illi, qui publico edicto ante confirmationem electionis moniti hanc non impugnarunt; quia censentur suo juri

renuntiassent. Ceterum si plures, quam tertia pars electorum, non fuissent vocati per contemptum, v. g. sex de 15. electoribus, electio non irritanda, sed ipso jure irrita foret, propter defectum potestatis eligendi, quæ residet in duabus saltem partibus jus suffragii habentium, qui volunt & possunt eligere, ut cum Abb. docent communiter.

6 Quæres, an absens, legitime impeditus, possit constituere procuratorem, qui loco sui ferat suffragium? R. Potest, per *c. 42. cit. §. illud autem*, & quidem vel cum mandato speciali de certa persona nomine constituentis eligenda: vel cum mandato generali, vi cujus arbitrio procuratoris relinquit personæ suo nomine eligendæ determinationem, quam nimirum judicat esse dignissimam, ut adeo non possit procurator alium suo, & alium constituentis nomine in hoc casu eligere, nec alium procuratorem sibi substituere; sicut tamen utrumque potest in priori casu. Debet tamen constitui procurator, qui est membrum Capituli; nam extraneum, quamvis possit, non tenetur admittere Capitulum, *c. 46. h. t. in 6.*

7 Dico 2. Tempus, intra quod facienda est electio in Ecclesiis Cathedralibus & Regularibus a jure præscriptum sunt 3. menses a die notæ vacationis, & justo impedimento cessante *c. 41. h. t.* In aliis Ecclesiis autem, Dignitatibus, & Beneficiis tam electivis quam collativis, sunt 6. menses, per *c. 2. de concess. præb. c. 26. h. t. in 6.* & si electus iterum renuntiet, vel ante confirmationem moriatur, rursus incipit de novo dictum tempus. Cur autem minus tempus in Ecclesiis Cathedralibus & Regularibus sit præscriptum, ratio est; quia in his Prælati obtinent jurisdictionem ordinariam & generalem, etiam fori externi, in Clericos & Religiosos, aliosque subditos, non vero
(de

(de jure communi) inferiorum Ecclesiarum Prælati & Rectores, ac proinde majus in illis, quam in his, ex diuturniore vacatura immineret periculum damni. Quod si intra trimestre (vel semestre) cessante legitimo impedimento non fieret electio, aut provisió, jus eligendi, aut providendi, pro illa vice amitteretur ipso jure, & ad proximum Superiorem devolveretur, cujus nimirum est confirmare electum.

8 Dico 3. Locus, intra quem fieri debet electio, est ambitus Ecclesiæ suo pastore viduatæ, nimirum locus Capituli, vel Chorus, vel aliud honestum conclave juxta cujuslibet Ecclesiæ consuetudinem, nisi gravis causa aliud exigat, *c. 28. h. t.* Secus si fieret, electio vel esset irrita, vel saltem irritabilis, utpote facta contra SS. Canones per *c. 18. h. t. in 6.*

9 Dico 4. Eligere Prælatum Ecclesiasticum de Jure Communi Recentiori possunt, seu vocem activam obtinent, soli Capitulares Ecclesiæ vacantis, nimirum Canonici in Sæcularibus, Religiosi in Regularibus Ecclesiis. *Can. 3. 4. caus. 18. q. 2. c. 8. de consuet. c. 1. c. 14. h. t.* Unde Clerici, vel Beneficiati, vel Regulares, qui non sunt de *Capitulo* vel *Conventu*, quibus vocibus intelligitur collegium Clericorum vel Religiosorum communi sigillo utentium, & communem Syndicum constituere valentium, *arg. c. 14. de Excess. Præl.* jus eligendi non habent. Dixi 1. *de jure communi*; nam jure speciali vel extraordinario privilegii, consuetudinis, præscriptionis, foundationis aut unanimis electorum consensus, etiam aliis competere potest. 2. *Recentiori*: nam secundum antiquiores canones per alios quoque solebant constitui Prælati & Episcopi, sicut hodie in quibusdam provinciis nominari a Regibus & Imperatore. 3. *Ecclesiæ*

vacantis; unde Capitulares aliarum Ecclesiarum, tamquam extranei, non admittuntur per se.

10 Dico 5. Non tamen omnes capitulares semper sunt admittendi ad electionem, quos nimirum jus vel inhabiles reddit, uti 1. impuberes, 2. nondum initiatos Ordine Subdiaconatus, 3. excommunicatos, suspensos ab officio, personaliter interdictos (nimirum non toleratos, vel toleratos quidem, sed per exceptionem repulsos) 4. temere violantes interdictum locale per celebrationem Missæ, 5. absentes sine legitimo impedimento, quibus nec permittitur constituere Procuratorem &c. Sumuntur hæc ex *c. 32. h. t. in 6. Clem. 2. de etat. & qualit. cum Trid. sess. 22. c. 4. de ref. c. un. ne Sede vac. in 6. c. 18. de sent. excom. in 6. c. 42. h. t.* &c. Vel quos privat jure eligendi, saltem pro una vice; propter delicta, vel negligentiam, uti sunt 1. qui scienter postulant, vel eligunt indignum. 2. Qui ad Episcopatum scienter postulant minorem 27. annis. 3. Qui eligunt per abusum sæcularis potestatis contra libertatem ecclesiasticam, h. e. qui scienter & sponte petunt vel admittunt laicos ad coeligendum, vel immiscentes se electioni cum auctoritate & interessentes tolerant. 4. Qui præscripto tempore non perficiunt electionem. 5. Qui eam attentant contra formam in *c. 42. h. t.* præscriptam. Habentur hæc *c. 1. de postul. Præl. juncto c. 7. x. & in 6. h. t. Extrav. un. h. t. int. Comm. c. 41. c. 42. 43. 56. eod.* Porro si aliqua tantum capituli pars (etiam major) privetur propter hujusmodi delictum jure eligendi, istud manet adhuc penes reliquos innocentes.

11 Quæres an laici eligere possint Prælatum ecclesiasticum? R. Secluso privilegio Summi Pontificis speciali sunt ita inhabiles, ut alio modo (ni-

mirum consuetudine, præscriptione, consensu eligentium, vel inferioris Prælati) ad id habilitari nequeant. Ita Catholici contra Hæreticos, qui pertinaciter contendunt, populo competere jus eligendi pastores suos jure divino. Sumitur ex *c. 2. 43. 51. b. 1.* Ratio; quia jus eligendi Prælatum Ecclesiasticum est jus spirituale, seu jus tractandi negotium spirituale, quo nimirum agitur de persona promovenda ad curam animarum, ad salutem æternam ac supernaturalem adducendarum: sed Laici *c. 2. de Judic.* pronuntiantur inhabiles ad tractanda negotia spiritualia, ita ut nec possessionis vel quasi hujusmodi potestatis sint capaces: ergo. Nihil tamen impedit, quo minus laici tamquam protectores, vel testes, vel notarii interesse electioni valeant, aut vi privilegii etiam tamquam Principum sæcularium Commissarii, uti in Bavaria vi Concordatorum, cum Pontifice initorum, interfunt electionibus Prælatorum, maxime Regularium.

12 *Objic. 1.* Laici sunt capaces juris præsentandi Clericos ad beneficia ecclesiastica: ergo & juris eligendi ad Prælaturas ecclesiasticas; cum illud sit æque spirituale ac istud, & tendat ad similem finem. 2. Quidquid acquiri potest per privilegium, etiam acquiri potest per consuetudinem & præscriptionem immemorabilem. ut habet commune brocardicum ex *c. 26. de V. S. de sumptum*: ergo jus eligendi laicis acquiri potest etiam per consuetudinem vel præscriptionem. 3. Electio Episcoporum olim fiebat non a Clero tantum, sed etiam a populo, *can. 13. 18. 34. d. 63.* Id quod S. Cypr. *ep. 68.* dicit esse traditionem Divinam & Apostolicam: ergo. R. Ad 1. *N. conf.* quia ad jus præsentandi Papa universaliter habilitavit laicos *c. 1. 2. 7. 10. 25. de Jurepatr. c. fin. de concess. præb.* non vero generaliter habilitasse legi-

legitur ad jus eligendi. Ad 2. Illud axioma limitandum est sic: nisi jus resistat consuetudini vel præscriptioni, & acquirere volentem reddat possessionis incapacem, uti laicos reddit incapaces quoad jura spiritualia. Ad 3. Populus quidem olim interfuit electionibus Episcoporum, at non dando suffragium, vel eligendo, sed vel postulando, vel nominando aliquem a Clero postea eligendum, vel ferendo testimonium de qualitatibus eligendorum, vel consentiendo in electionem a Clero factam *c. 1. d. 62. can. 12. 26. d. 63.* Et hoc, non plus voluit S. Cyprian. per *traditionem Divinam & Apostolicam* non intelligendo præceptum Divinum aut Apostolicum, sed usum & morem, quo tum in Veteri Testamento, tum in Novo (ex gratuita Apostolorum & Pontificum permissione) electionibus interfuit populus.

13 Dico 6. Eligi possunt, seu vocem passivam obtinent omnes & soli digni, *c. 7. b. 1. x. c. 7. & 37. eod. in 6.* Per *dignos* intelliguntur, qui nullo impedimento juris naturalis, uti infantes, amentes, & rationis usu destituti, vel juris divini, uti feminæ, vel juris Ecclesiastici, uti legitimis natalibus aut ætate carentes, laborant. De jure ecclesiastico autem multi sunt indigni & ineligibiles redditi, nim. 1. vel propter *defectum*, uti carentes debita ætate, nempe 30. annorum in ordine ad Episcopatum, & 25. annos nondum ingressi in ordine ad inferiores Dignitates, & Parochias: illegitimi, illiterati, & ad Episcopatum, qui in Theologia vel jure canonico licentiati aut Doctores non sunt, vel saltem testimonio alicujus Academiæ non judicantur idonei ad alios docendos: debito Ordine Sacro non initiati: Neophyti Novitii in ordine ad Prælaturas Regulares: & qui.

quicumque irregulares ex aliquo defectu. 2. Vel propter *delictum*, ut consentientes in sui electionem per abasum Sæcularis potestatis: ambitiosi, qui nempe in sui electionem, ut jam factam consenserunt ante formatum & publicatum communis electionis decretum: intrusi, h. e. qui sine titulo & canonica institutione prælaturam, vel aliud beneficium propria auctoritate accipiunt, vel retinent: simoniaci, ac universim infames propter crimen notorium, siue infamia juris siue facti sit, *c. 43. 46. h. t. c. 5. eod. in 6. c. 23. 27. 33. Extrav. 2. de simon. int. comm. c. 11. de excess. Præl. cum, c. 87. de R. J. in 6.* Denique 3. vel propter *Censuras*, uti excommunicati quicumque (etiam tolerati, quia per tolerationem ipsis censuratis nullum voluit præstare commodum Mart. V. *in Extrav. Ad evitanda*) suspensi, etiam a beneficio tantum: personaliter interdicti: violatores interdicti localis per celebrationem Missæ *c. 7. & fin. de Clerico excom. c. 8. de consuet. c. 18. de sent. excomm. in 6.* Quo etiam referendi sunt omnes irregulares ex delicto; quamvis enim non extet textus generaliter loquens de omnibus irregularibus, ratio tamen id evincit; quia nullus irregularis est habilis ad officium administrandum: beneficium vero (uti & Prælaturæ Ecclesiasticæ) datur propter officium, *c. fin. de Rescr. in 6.* Adstipulatur communis DD. sensus.

14 Quæres, an electio indigni irrita sit ipso jure? R. 1. affirmat. si sint indigni & ineligibiles ex defectu, cum tales debeant postulari, & electio postulandi sit irrita, *c. 20. h. t.* vel si ratione censurarum: propter jura citata (excepta excommunicatione minore) R. 2. Si ex delicto sint ineligibiles, tunc, quando nullitatem exprimit jus, ut apud intrusos, simoniacos, & infames, R. 3. Idem est

est de irregularibus ex delicto: irritanda tamen erit electio, ubi irritatio ipso jure non est statuta in taliter irregulares; quia superior electionem contra juris prohibitionem factam confirmare nequit *arg. c. 1. de etat. & qualit.* Quamvis Pontifex dispensative possit admittere.

15 Petes ulterius, an indignus propter defectum vel impedimentum juris humani, cujus electio pro foro externo est irrita, licite acceptet, vel retineat Prælaturam, vel aliud beneficium? R. Si impedimentum est occultum, & electus per exceptionem vel sententiam non repellitur, affirmative. Ita enim in simili propter defectum formæ substantialis a jure humano *c. 42. h. t.* introductæ respondet P. Vviestn. *h. t. nu. 191.* cum Innoc. Panorm. Fel. Jo: Andr. Silv. Navar. Laym. Passer. Pirhing. *h. nu. 101.* contra Suar. Barb. & alios magni nominis DD. Probatur illis argumentis, quibus ad *Tit. II. de Constit. n. 33.* probatum est, actum simpliciter a jure irritatum non hoc ipso nullum esse pro foro interno; ac simul inde, quod non reperitur lex prohibens acceptationem & retentionem prælaturæ vel beneficii, si indignitas fundetur solum in jure humano. Jus quidem prohibet electoribus, ne eligant indignum, sed non adimit vocem activam, licet passivam auferat indigno, & faciat ineligibilem, sed ordinarie tantum pro foro externo, ubi nempe electionem non irritat simul etiam pro foro interno.

16 Dico 7. Licet valide eligatur dignus, non tamen licite, sed est obligatio per se gravis eligendi digniorem ad prælaturas ecclesiasticas, sicut & ad beneficia curata. *Trid. sess. 6. & sess. 24. c. 1. de ref.* Dixi 1. *per se* nam a peccato, saltem mortali excusantur electores, si modicum sit discrimen inter dignum & digniorem: si dignior utilius occupe-

rum, vel reservetur ad aliam Prælaturam vel beneficium brevi vacaturum: si dignior non credatur diu permanens in prælatura vel beneficio: si non satis sit certum, & manifestum, quis sit dignior. Dixi 2. *digniore*, per quem intelligitur ille, qui pensatis omnibus creditur utilior fore Ecclesiæ; quam majorem dignitatem pro varietate circumstantiarum facere potest modo major probitas vitæ, modo major zelus animarum, modo major scientia, modo major dexteritas agendi & prudentia, modo major nobilitas & potentia, qualis est apud Magnatum & Principum filios.

§. II.

De observandis in ipsa electione.

17 Præcipue est observandus modus & forma eligendi, quem præscribit *c. quia propter*, 42. *h. t.* desumptum ex Conc. Lateran. cujus tenor sic habet: *quia propter diversas electionum formas, quas quidam invenire conantur, & multa impedimenta proveniunt, & magna pericula imminet Ecclesiis viduatis: statuimus, ut, cum electio fuerit celebranda, presentibus omnibus, qui debent, & volunt, & possunt commode interesse, assumantur tres de Collegio fide digni, qui secrete & sigillatim vota cunctorum diligenter exquirant, & in scriptis redacta mox publicent in communi: nullo prorsus appellationis obstaculo interjecto: ut is collatione habita eligatur, in quem omnes, vel major & sanior pars Capituli consentit. Vel saltem eligendi potestas aliquibus viris idoneis committatur, qui vice omnium Ecclesiæ viduatae provideant de Pastore. Aliter electio facta non valeat: nisi forte communiter esset ab omnibus, quasi per inspirationem, absque vitio celebrata. Qui vero contra præscriptas formas eligere*

gere attentaverint, eligendi ea vice potestate priventur. Ex quo textu apparet, tres formas electionis approbari. 1. Quæ fit per secretam votorum collectionem, factam à tribus ad id prius electis, ac denuntiationem illius, in quem major pars conspiraverit; & vocatur *Scrutinium*. 2. Quæ fit per commissam viris idoneis potestatem; & appellatur *Compromissum*. 3. Quæ fit per unanimum omnium electorum, nullo præcedente tractatu, consensionem in unum; & dicitur *quasi inspiratio* Divina, eo quod aliquo modo similis sit veræ inspirationi divinæ per revelationem specialem, quo modo S. Nicolaus, & S. Ambr. olim non sine prodigio fuerunt electi in Episcopos. Una ex dictis formis necessario adhiberi debet juxta præscriptum *d. c. 42.* itaut alias electio non valeat, & eligentes pro illa vice amittant (per sententiam tamen præviam) jus eligendi. De *quasi inspiratione* Divina, quia rara est, & si contingat, difficultatem non habet, nihil ulterius dicendum, bene tamen de *Scrutinio*, & *Compromisso*. Itaque

18 Dico 1. Ad formam scrutini per *c. cit.* requiruntur 5. actus sine morali interruptione sese consequentes hoc ordine. 1. *Electio scrutatorum*; qui quidem ab omnibus electoribus capitulariter congregatis ex ipso gremio, non plures vel pauciores, quam tres, eligi quocumque modo prius deberent ad colligenda, & fideliter annotanda, atque conferenda, pronuntiandaque vota; per consuetudinem tamen introduci potest, ut electio scrutatorum non pertineat ad totum collegium, sed ad quosdam tantum digniores collegii; sicut probabile est numerum augeri vel minui posse, ubi collegium vel magis vel minus est numerosum, item extraneos qui non sunt de gremio, assumi, modo clerici sint. 2. *Secreta Suf-*

fragiorum Collectio, quam facere debent scrutatores; hi enim a singulis, itaut reliquis non innotescat, cui quis dederit suum suffragium, exquirere debent vota, sive scripto per schedam clausam sive per vivam vocem, sive alio modo data, explorando etiam (si viva voce dentur) quo zelo & ob quæ merita dentur, eaque statim annotare scripto per se vel per tabellionem, nempe tum ad faciliorem memoriam, tum ad probationem. Ipsi autem scrutatores, si sint de collegio, & voce activa præditi, vel statim initio, vel saltem post receptum votum illius, qui collegio præest, a se ipsis mutuo excipere debent.

3. *Publicatio scrutinii*; dum nempe unus scrutatorum collecta secreto suffragia statim manifestat (nam collectio secreta votorum juxta etymologiam suam vocatur *Scrutinium*) an vero publicandus tantum fit numerus votorum & eligentium, v. g. dicendo; *vota, quæ a DD. Capitularibus exquisivimus, sunt universim* 24. vel etiam exprimendum, in quot, & quas personas vota colliment, pendet ex consuetudine locorum. Mihi utilius fieri secundum videtur. Facta hac publicatione scrutinii electores functi sunt suo officio, itaut, quatenus sunt personæ singulares, non amplius habeant, quod agant, nec mutare suum votum valeant, vel accedere alteri parti, quæ plura tulit suffragia, nondum tamen sufficientia seu absolute majora, & sic ejus electionem complere *per accessum*, ut vocant, c. 58. h. t. quamvis accessus locum habeat in electione Summi Pontificis, & Abbatissarum, c. 6. h. t. c. 43. eod. in 6. Possunt tamen electores (si electio est facta in discordia, h. e. si vota fuerunt ita dispersa in plures, ut nullus tulerit ad canonicam electionem sufficientia) vel ad novum scrutinium procedere, vel in alios communi consensu compromitt-

mittere, qui soli eligant. 4. *Collatio Suffragiorum*, nimirum *numeri ad numerum*, ut appareat, quis a majori parte sit electus: *zeli ad zelum*, ut appareat, quis a faniori parte electus sit: & *meriti ad meritum*, ut, si duo concurrerent, appareat, quis eorum sit dignior. Interim major pars præsumitur etiam fanior, nisi clare appareat, vel ostendatur, electum a majori parte esse indignum seu inhabilem, vel majorem partem esse muneribus corruptam &c. *c. 57. b. t.* Quod si probaretur, præferendus foret electus a minori & faniori parte, *c. 22. eod.* cum tali casu totum jus & potestas eligendi fuisset penes partem minorem. Ut autem aliquis censeatur esse electus per *majora*, seu *canonice*, debet habere *absolute majora* respectu totius capituli & omnium suffragia ferentium, & non tantum *comparative majora* habito respectu ad coelectos, quibus etiam aliqua vota obtigerunt. Seu debet habere ultra medietatem votorum, comparatione facta ad eligentes, non ad coelectos, *cap. 55. eod. & c. 23. in 6.* Unde si electores 24. tulissent suffragia, 13. deberent conspirare in unum. 5. *Decretum electionis communis*, quod mox formari debet, & solemniter promulgari, si quis sufficientem sortitus est numerum votorum. Nempe quærendum est ex capitularibus, an placeat electum publicari? si respondeant, *placet*, communis electio est *decreta*, proin qui prius e singulis, nunc est *communiter* electus ab omnibus. Et hæc electio communis, seu decretum solemniter promulgari debet, seu is publicari, qui fuit canonice electus, verbi gratia in hunc modum: *Ego NN. nomine meo, & eligentium, mibique consentientium, invocata gratia Spiritus S. in Episcopum hujus Ecclesie N. eligo, & electum coram vobis pronuntio*

(hic ponitur nomen electi) *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S.* Sufficit quidem hanc publicationem fieri coram solis capitularibus, modo non occultetur populo: expedit tamen, ut etiam ex loco publico denuntietur populo. Debet autem promulgatio fieri ab uno, sive is sit Præses capituli, sive unus ex scrutatoribus, sive alius ad id constitutus a capitulo, nomine omnium, c. 21. eod. in 6.

19 Circa hanc formam notandum adhuc est 1. quod electio Summi Pontificis multa habeat specialia, quæ, quia nullum apud nos usum habent, omittuntur sine dispendio. Id tamen observo, quod Summo Pontifici, præcise adhuc a Cardinalibus electo, nullum impedimentum vel defectus juris ecclesiastici opponi possit, nisi tale quid sit, quod tollat substantiam & libertatem electionis. Si vero electioni Cardinalium jam accessit acceptatio Ecclesiæ, quæ est ultimata & absoluta electio, ac quasi confirmatio prioris, nullum prorsus impedimentum juris humani eidem opponi potest, cum sanet omnes defectus tam electionis quam electi ex jure humano descendentes. Utrum vero opponi possit impedimentum juris divini aut naturalis, qualia sunt, non esse marem, non esse baptizatum, vel manifeste esse hæreticum, disputatur. Quidquid tamen sit, sive Deus permittere possit, ut eligatur tali impedimento laborans, sive non, certum tamen est, quod Deus etiam talem Pontificem putatum (si possibilis esset) deberet reddere *infallibilem*, supposito, quod aliquid definirer, vel præciperet toti Ecclesiæ. Notandum 2. quamvis electiones Prælatorum & Præfectarum Regularium regulandæ sint secundum præcepta juris canonici, nisi aliud præscribant statuta Ordinum vel Monasteriorum,

rum, privilegia, aut consuetudines, non tamen ita scrupulose & quoad omnes apices observandum est *c. 42. cit.* ut cum aliis monet P. Vviefstn. *b. t. n. 222.* Insuper jus canonicum aliqua specialiter ordinavit circa electiones Regularium, uti in specie Trident. *sess. 25. c. 6. de Regular.* ubi vetuit, ne *unquam publicentur eligentium nomina* tam in ipsa electione, quam postea, tam ab ipsis eligentibus, quam a scrutatoribus. Secus si fiat, electio tamen non semper est invalida, sed tunc tantum, quando ante electionem vel major pars eligentium, vel unus cum consensu majoris partis manifestat suum suffragium, vel quando ex propalatione unius suffragii promoveri posse judicatur electio certæ personæ, ut notant DD. Plura tamen specialia de electione Abbatissarum & Priorissarum in jure ordinata reperiuntur, uti 1. quod eligenda debeat esse virgo, saltem communiter existimata, 40. annos egressa, & per 8. annos post professionem laudabiliter versata, nisi tantæ ætatis, quæ digna foret, non reperiretur, tunc enim 30. ætatis, & 5. anni professionis possent sufficere. 2. Quod electa per discordiam debeat habere duas tertias, saltem per accessum, qui in his permittitur, quando electa jam semel obtinuit majora absolute. 3. Quod contra electam in discordia, etiamsi per accessum fortita duas tertias, & jam confirmata & benedicta sit. Moniales adhuc agere possint vel per denuntiationem vel per accusationem, si velint &c. vid. *c. 43. b. t. in 6.*

20 Dico 2. Ad formam compromissi requiritur 1. ut in hunc modum consentiant omnes & singuli electores nemine discrepante per *c. 29. de R. J. in 6.* ibi: *quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet.* Sed in compromisso res tangit omnes & singulos capitulares, quia agitur de vocis

activæ usu, quo nullus invitus privari debet.

2. Ut compromissarii, seu in quos compromittitur, & transfertur potestas eligendi (sive sint de gremio, sive extranei; nam & extranei assumi possunt, c. 8. h. t. runit. junct. gl. v. *contulerint*) accurate observent modum sibi præscriptum; siquidem ipsis committi potest vel *absolute* potestas eligendi quemcumque idoneum, & tunc etiam extraneum possunt eligere, & modum eligendi, quemcumque voluerint, tenere: vel *limitate*, ut nempe adhibeant prius unius vel plurium consilium: aut ut eligant illum, quem requisitis secreto singulorum capitularium votis a majori parte invenerint nominatum: qui ultimus modus participat aliquid de scrutinio, & ideo *missus* est, approbatus tamen c. 32. h. t. aut denique sic, ut nullus ex compromissariis eligatur; nam si non expresse capitulum prohibeat, possunt compromissarii (si plures sint constituti, & non unus tantum, uti fieri posset) unum ex se ipsis eligere, per c. 30. eod. in 6. cum officium suum nemini debeat esse damnosum: imo compromissarius, postquam ab uno vel pluribus collegis suis se electum esse novit, sibi ipsi dare suffragium, sui que electionem comple-
re permittitur c. 33. h. t. modo non utatur verbis: *eligo*, vel, *coeligo meipsum*, sed his, *consentio alterius voto*, vel, *electioni de me factæ*; talis enim non proprie eligit se ipsum, nec oritur a se ipso, nec judicat vel testatur in propria causa, & de sua dignitate, sed potius aliorum de se Judicium & testimonium approbat, eorumque suffragium acceptat consentiendo & accedendo. Nec est paritas cum scrutinio, in quo nulli conceditur suum sibi dare suffragium; quia in hoc nullus scit, an ab uno vel pluribus jam tulerit suffragium, cum vota dentur secreto; in compromisso autem den-
tur

tur audientibus compromissariis. 3. Requiritur; ut ex compromissariis conspiret absolute major pars; sicut in scrutinio per *c. 23. eod. in 6. v. g.* ex tribus duo, ex quinque tres: & hinc consultum est, ut compromissarii numero impares constituentur, ne suffragiorum æqualis prodeat numerus, & sic frustretur compromissum, 4. ut fiat electio communis, ab uno ex compromissariis promulganda, *c. 21. eod. in 6.* sicut in scrutinio decretum electionis commune, ab uno promulgandum nomine omnium, dicendo in singulari, *ego &c. (non nos) eligo &c.*

21 Circa hanc formam notandum adhuc, quod compromissum finiatur 1. per revocationem re adhuc integra factam, h. e. antequam ullustratus de certa personâ eligenda inchoatus, vel nominatio facta sit. 2. Per lapsum temporis a capitulo vel jure præscripti. 3. Per factam electionem, etiamsi hæc non fortiatur effectum, v. g. si electus non acceptet, vel renuntiet iterum juri suo, si elegerint indignum, sive scienter sive ignoranter *c. 30. 41. n. 37. eod. in 6.* Et in his casibus jus eligendi redit iterum ad capitulum.

22 Dico 3. Electio debet esse libera a vi & metu, itaut, si extorqueatur gravi metu instigante ad certam aliquam personam eligendam, ipso jure sit nulla *c. 14. b. t.* & excommunicationem ipso facto incurrant, qui vexant, vel vexari mandant eos, qui non eligunt certam personam, quam ipsi volunt, *c. 12. eod. in 6.* & ibi Glossa. Quod etiam extenditur ad extorquentes postulationem, confirmationem, institutionem certæ personæ; quia hæc lex est favorabilis Ecclesiarum libertati.

23 Dico 4. Qui sciunt aliquod impedimentum electi, vel notarunt, formam electionis non rite observatam esse, possunt vel ipso electionis actu durante, vel eo finito, contra eam protestari,

vel appellare ad superiorem, aut ad Summum Pontificem; *c. 22. h. t.* Appellans tamen debet opponenda in instrumentum publicum redigere, eique inferere juramentum coram personis authenticis præstitum, quo juret, se vera credere, & se probare posse, quæ objicere cogitat: item, si appellat ad Papam, intra mensem a die appellationis interpositæ vel per se vel per procuratorem iter Romanum aggredi &c. Vid. *c. 1. 4. 11. 19. 20. 38. 41. eod. in 6. cum Clem. 4. eod.*

§. III.

De observandis post electionem.

Hæc præcipue sunt 5. nimirum 1. intimatio, 2. acceptatio electionis, 3. petitio confirmationis, 4. ipsa confirmatio electi, 5. ejusdem confirmati consecratio, vel benedictio. Accidentalibus, uti deductio electi ad Ecclesiam, inthronizatio seu collocatio electi in throno Episcopali, cantatio Hymni Ambrosiani *Te Deum laudamus &c.* relinquuntur cujuslibet Ecclesiæ consuetudini.

24. Dico 1. Electionem canonicè factam debent, secluso impedimento, saltem intra 8. dies electores intimare electo, hujusque consensum petere sub gravibus pœnis, *c. 16. h. t. in 6.* nempe privationis potestatis prosequendi electionem, & suspensionis triennalis.

25. Dico 2. Electus tenetur intra mensem, ab intimata sibi electione numerandum, eam acceptare, vel illi renuntiare, ita, ut, si intra hoc tempus non acceptet, omne jus per electionem quæsitum amittat, *c. 6. eod. in 6.* Si renuntiaret, posset tamen intra illum mensem, si electores interea non processerint ad alium eligendum, mutare mentem & acceptare, sicut semel acceptam electionem iterum repudiare pro arbitrio suo.

suo. Per *mensē* intelliguntur tot dies, quot habet ille mensis, quo fuit intimata electio: proinde, si aliquot dies tempore intimationis jam fluxissent de mense, suppleri deberent ex diebus sequentis mensis, *arg. c. 2. de suppl. negl.* Id quod etiam intelligendum monent DD. de aliis casibus, in quibus de jure conceditur unus vel plures menses. Ceterum electus, qui laborat impedimento juris humani tantum, eoque occulto, probabiliter licite acceptat prælaturam, ut §. *præced.* jam dictum; quia non sufficienter probatur obligatio, admodum difficilis, vel se ipsum diffamandi defectum suum prodendo, vel carendi prælatura & honore per electionem delato. Quamvis autem per acceptationem acquirat electus majus jus, quam consecutus est per electionem canonicam, vi cujus electores non poterant recedere ab electione, & alium eligere, cum per acceptationem accedat consensui Ecclesiæ tamquam sponsæ per electores expressè consensus electi tamquam sponsi, & sic quasi sponsalia de futuro inter ipsum & Ecclesiam constituentur; illud tamen necdum est jus in re; & quasi dominium in prælatura, sed solum jus ad rem adhuc, licet magis perfectum & auctum, per *c. 3. h. t. & c. 16. de accusat.* nam sponsalia de futuro tribuunt non jus in re, sed jus ad rem dumtaxat. Unde

26 Dico 3. Electus etiam post acceptatam electionem regulariter non obtinet potestatem administrandi Ecclesiam tam in temporalibus quam in spiritualibus, quamdiu non est confirmatus, ita ut, si se ingereret, etiam sub titulo œconomi tantum, vel procuratoris &c. per se vel per alium, in administrationem, v.g. recipiendo census, debita, homagium &c. judicando, excommunicando, a censuris absolvendo &c. amitteret ipso facto

(accedente tamen sententia declaratoria) jus per electionem sibi quæsitum, ejusque gesta essent rescindenda, *c. 9. c. 17. h. t. c. 5. eod. in 6. & Extrav. 1. int. com. eod.* Interim tamen in *c. 44. §. ceterum h. t.* conceditur Episcopis in concordia electis (quibus nempe nihil opponitur) multum distantibus Roma, & extra Italiam existentibus, ac Romæ confirmandis, administratio ante obtentam confirmationem: qua tamen indulgentia Episcopi Germaniæ non uti solere dicuntur.

27 Dico 4. Electus tenetur intra 3. menses, a consensu in electionem computandos, petere confirmationem a legitimo superiore: alias enim privatur jure per electionem acceptatam quæsito, *cap. 6. h. t. in 6.* Imo Episcopi & Prælati Regulares; quorum confirmatio spectat ad Sedem Apostolicam, deberent personaliter (nisi justa causa excusaret) venire Romam, & intra mensem primum arripere iter Romanum, *c. 44. cit. c. 16. eod. in 6.* Episcopi tamen Germaniæ satisfaciunt, si totum electionis, & examinis (nam super quibusdam qualitatibus prius examinandi sunt Episcopi, & Prælati promovendi) processum mittant Romam. *Constit. Onus Apostolicæ Gregor. XIV. Dixi 1. tenetur;* nam confirmatio est necessaria, *c. 3. & 7. h. t.* nisi per privilegium sit remissa, uti apud Generales & Præpositos Ordinum Mendicantium, vel per consuetudinem, uti apud inferiores Dignitates, v. g. Decanatum electivum introduci potest, abrogata. Sicut autem electus petere, ita vicissim superior dare regulariter tenetur confirmationem, si nempe electus sit dignus, & electio valida, *c. 3. cit. Dixi 2. a legitimo superiore,* scilicet illo, cui immediate subjecta est Dignitas vel Ecclesia electiva per *can. fin. d. 64. c. 32. h. t.* Episcopi tamen Germaniæ
con-

confirmandi sunt a Summo Pontifice, ut concordata Germaniæ disponunt.

Antequam vero petatur confirmatio, citandi sunt contradicere volentes, & quidem, si adsit coelectus, vel alius electioni se opponens, nominatim, ad agendam causam; si vero nullus talis adsit, & electio facta in concordia, per editum generale valvis Ecclesiæ affixum peremptorie & simul assignato die, quo comparere debeant contradicere volentes: secus confirmatio est ipso jure irrita, *c. fin. h. t. in 6.* Antequam vero superior det confirmationem, debet diligenter inquirere in electi qualitates, quas intelliget ex testimonio Episcopi examinantis, vel electo diu conviventium, & in formam electionis adhibitam, quam cognoscet ex decreto vel instrumento electionis, *c. 3. 19. 40. 44. h. t. Trid. sess. 22. c. 2. & sess. 24. c. 1. de ref.* Si electum deprehendat indignum, debet repellere, si electionis formam non debite observatam esse advertat, casare electionem sub poena privationis juris confirmandi proximum successorem, *c. 44. cit.*

28 Dico 5. Confirmatus per confirmationem consequitur 1. jus in re, seu quasi dominium in prælatura; imo per eam conjugium spirituale inter ipsum & Ecclesiam fit *Ratum*. 2. Potestatem plenæ administrationis & jurisdictionis in temporalibus & spiritualibus, exceptis tamen actibus *Ordinis* Episcopalis, & quæ Episcopo competunt jure speciali, puta privilegii vel delegationis. 3. Jus petendi investituram, seu solemnem installationem, & corporalem introductionem in possessionem prælaturæ, nisi vi consuetudinis, vel specialis clausulæ, hanc possit capere per seipsum. 4. Titulum *Episcopi*, cum addito tamen *Electi*, simulque privilegium, vi cujus Episcopi non censentur interdicti vel suspensi, nisi

nisi fiat expressa ipsorum mentio, eligendi Confessarium &c. Sumuntur hæc ex *c. 1. de transl. Episc. c. 15. b. t.* & communi DD.

29 Dico 6. Confirmatus Episcopus intra tres menses ab impetrata confirmatione debet suscipere consecrationem ab alio Episcopo; secus tenetur restituere fructus perceptos; & si intra 3. alios menses iterum non suscipiat, ipso jure privatus est Ecclesia sua. *Trid. sess. 23. c. 2. de ref. Dixi 1. Episcopus*; nam inferiores Prælati, uti Abbates, sive regulares sive sæculares, non consecrantur, sed benedicuntur ab Episcopo, si non sint exempti, secus a Pontifice, vel ejus substituto, sicut Episcopi Germaniæ, qui confirmantur a Pontifice Romano, & consecratorem ab isto designatum habere debent. Imo Abbatissæ (quæ quidem non omnes benedicuntur, sed tantum perpetuæ non vero temporales, nisi aliud habeat consuetudo vel statutum) si sunt sub jurisdictione superiorum sui Ordinis, a Generali, vel Provinciali, vel ab Abbate, cui subsunt, benedicuntur. *Dixi 2. Consecrationem*, quæ ex *can. 7. d. 23. & c. un. de Sacra Unct.* cum communi sic describi potest: *Est impositio manuum super caput electi, & confirmati Episcopi sub certis verbis, inunctione chris-matis, ac aliis ceremoniis* (quas videre est in Pontificali Romano) *facta a legitimo Consecratore, tamquam Ministro*. Probabilius est Sacramentum; & sola manuum impositio pertinet ad substantiam consecrationis Episcopalis, ut habet verior & prope certa sententia contra Francum & Sylvium. Differt a benedictione Abbatum &c. quod in hac non interveniat unctio sacri chris-matis, & impositio manuum, quæ quidem adhibetur, non fit Sacramentalis, sed tantum deprecatoria, nec ultra benedicientem requirat assistentiam duorum Episcoporum vel Abbatum. Præterea benedictio inferioribus.

Bus Prelatis & Abbatibus non tantopere necessaria est, quantopere consecratio Episcopis; nam si illi ter eam humiliter petant, & non impetrent, vel si per consuetudinem in aliquo loco sit abrogata, totum officium exercere etiam sine illa possunt. *c. 1. de suppl. neglig. actus quoque Ordinis*, uti est benedicere populo solemniter, consecrare sacra vasa, suis subditis Regularibus primam Tonsuram & Minores Ordines conferre, quos alias sine benedictione extra dictos casus exercere nequeunt. Sufficit quoque, si benedictionem petant & obtineant intra spatium unius anni a die electionis. *Clem. 2. de stat. Monach. §. statuimus junct. gl.*

Dixi denique 3. *ab alio Episcopo*, cui tamen de jure debent assistere alii duo Episcopi, *can. fin. d. 51. can. 1. Apostol.* vel ex dispensatione Pape aut vi consuetudinis, duo Abbates, aut alii in dignitate ecclesiastica constituti sacerdotes. Ex quo, uti & ex communi DD. ac praxi colligitur, numerum ternarium Episcoporum ad consecrationem Episcopi non absolute necessarium esse; nec sufficienter probatur ista necessitas. Confirmatur inde, quod Pontificale Romanum semper faciat mentionem *Consecratoris* in singulari, duos autem reliquos appellet *assistentes*; quorum igitur cooperatio, & impositio manus est ritus solum accidentalis.

Obji. 1. In can. 5. d. 68. dicitur: quod autem Episcopi non sint, qui minus, quam a tribus sunt ordinati Episcopis, omnibus patet. 2. Joan. III. Pape ad Epp. Germ. & Gall. scripsit: *Omnia maxima Concilia affirmant, eum necesse Episcopum, qui minus, quam a tribus Episcopis, auctoritate etiam Metropolitanis, fuerit factus.* R. ad 1. ibi a numero Episcoporum excluduntur tantum Chorepiscopi, non quia a tribus Episcopis non sunt ordinati, sed quia omnino in Episcopos non sunt ordi-

ordinati, sed solum in sacerdotes cum potestate tamen conferendi Minores Ordines, sicut hodie hæc potestas confertur Abbatibus. Ad 2. Quamvis auctoritate Metropolitanæ, seu Archiepiscopi, numerus Episcoporum in consecratione Episcopali nequeat imminui, ut libenter fateor, potuit tamen a Papa, vel dispensante, vel consuetudinem approbante.

30 Dico 7. Episcopus consecratus per consecrationem consequitur 1. appellationem *Episcopi* sine addito *electi*. 2. Consummationem conjugii spiritualis cum sua Ecclesia. 3. Plenitudinem Officii Episcopalis, ita ut etiam actus *Ordinis* Episcopalis, uti est conficere sacrum Chrisma, benedicere virgines, consecrare Ecclesias & sacra vasa, conferre Sacramenta Confirmationis & Ordinis &c. exercere valeat per seipsum; nam per alium etiam *Confirmatus* tantum potest, scilicet hanc potestatem delegando alteri Episcopo pro sua Dioecesi, v. g. Suffraganeo; siquidem delegare est actus *jurisdictionis*, quam consequitur per Confirmationem. Sumuntur hi tres effectus ex *c. 8. de his, quæ fiunt a Prælat. cap. fin. de transl. Episc. & c. 15. h. t.* Demum beneficia, quæ promotus in Episcopum prius habuit, primum vacare incipiunt post adeptam consecrationem, vel per lapsum temporis ad eam petendam præfixi, *c. 7. eod. §. cum vero.*

T I T U L U S VII.

De Translatione Episcopi.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit translatio Episcopi.*
- 2 3 *Quid ad illam requiratur.*

Transla-

Translatio, quæ tertius est modus perveniendi ad dignitates & prælaturas ecclesiasticas, est alicujus personæ ab una Ecclesia ad aliam mutatio, facta superioris auctoritate, & juxta de causa *can. 11. 34. 35. caus. 7. q. 1.*

1 Dico 1. Ut possit Episcopus jam confirmatus, vel hoc superiores Prælati, ad aliam Ecclesiam transferri, opus est consensu & auctoritate Summi Pontificis. 2. Hujus autem auctoritate transferri valet etiam jam consecratus. Pars 1. constat ex *c. 2. b. t.* ubi redditur hæc ratio, quod inter Episcopum (eoque superiores Prælatos) detur conjugium spirituale, quod per Confirmationem fit *Ratum* cum sua Ecclesia; sicut per Consecrationem evadit *Consummatum c. fin. eod.* Matrimonii autem rati dissolvere vinculum ad solum Pontificem pertinet. *Objic.* Archiepiscopus potest eum, qui post obtentam confirmationem negligit per 5. menses petere consecrationem, compellere, ut cedat Episcopatu *can. 1. d. 100.* ergo etiam Archiepiscopus potest dissolvere matrimonium spirituale ratum. *R. dist. conf.* potestate specialiter pro hoc casu sibi concessa a Summo Pontifice, *c. conf.* independentem a concessione speciali ejusdem, *n. conf.*

2 Pars 2. Constat ex praxi & communi sensu DD. *Objic.* matrimonium carnale consummatum nec auctoritate Pontificis est dissolubile: ergo nec spirituale, quod per consecrationem efficitur *consummatum*; cum matrimonii spiritualis vinculum sit fortius, quam carnalis *c. 2. cit. R. n. conf.* quia dissolutio matrimonii spiritualis consummati Papæ est a Deo concessa *Matth. 16.* ut declaratur *c. 2. & 3. b. t.* sicut per renuntiationem vel depositionem Episcopi *consecrati* juxta omnes dissolvi potest hoc vinculum; licet ma-
tri-

rimonii carnalis consummati dissolutio non reperiatur concessa Pontifici, uti nec per renuntiationem conjugibus. Matrimonium spirituale non simpliciter est vinculum fortius quam carnale, ac in ratione insolubilitatis, ut patet ex renuntiatione &c. secundum quid tantum, & partim quia ratione spiritualitatis est dignius, partim quia ratione characteris spiritualis, quem imprimat consecratio Episcopalis, operatur fortius.

3 Dico 2. Ut fiat valida translatio, requiritur etiam consensus translati vel transferendi. Ratio est clara; quia per translationem Episcopi, vel inferioris Prælati aut beneficiati, confertur & obtinetur nova Prælatura vel beneficium: sed ab invito, & non consentiente, obtineri nequit jus reale vel quasi dominium ullius rei, consequenter nec Prælaturæ vel beneficii. In Episcopis specialis adhuc datur ratio; quia isti per translationem matrimonium spirituale contrahunt cum nova Ecclesia, quod sine consensu sponsi valide non fit, *c. 21. de Elect.*

T I T U L U S . V I I I .

De auctoritate & usu Pallii.

S U M M A R I U M .

- 1 2 *Quid sit Pallium, & quis ejus effectus.*
 3 4 *Quando peti debeat, ac eo uti liceat.*

1 **P**ER Pallium hic intelligitur *singulare & precipuum eminentiorum Episcoporum* (nempe Archiepiscoporum omnium, & quorundam Episcoporum ex privilegio vel consuetudine, uti Ostiensis prope Romam, Dolensis in Gallia, Bambergensis in Germania &c.) *insigne & ornamentum.*

mentum, Pontificalis officii plenitudinem designans, de Corpore S. Petri sumptum; quia nempe significat quasi particulam ecclesiasticæ potestatis, quæ in Episcopos descendit originaliter a S. Petro. Unde & a solo Pontifice, D. Petri Successore, confertur. Ejus materia est alba ovium lana contexta, referens formam coronæ vel circuli, pectus & humeros circumeuntis, ac quatuor nigris vel rubris crucibus distincti, anteriore parte non nihil dependente. Est privilegium personale, nec ad successores transfertur, sed Pallium obtinens cum eo sepeliri debet *c. 2. h. t.* Si vero transferatur ad alium Archiepiscopatum, debet petere novum Pallium, *c. 4. de Postulat.*

2. Dico 1. Pallium ab iis, quibus de jure vel consuetudine competit, debet intra 3. menses a die consecrationis instanter peti sub poena privationis suæ dignitatis & potestatis, nec tamen prius conceditur, quam juramentum fidelitatis præstiterint Romanæ Sedi, *can. 1. 2. 4. d. 100.*

3. Dico 2. Archiepiscopi per Pallium consequuntur 1. appellationem *Archiepiscopi c. 3. h. t.* prius enim solum dicuntur *Metropolitani*, 2. iidem (uti & Episcopi eminentiores) obtinent plenitudinem suæ potestatis *c. 3. cit.* nam ante obtentum Pallium non licet ipsis exercere actus *Ordinis Episcopalis majores*, qui nempe inter Missarum solemnias, vel in ornamentis Pontificalibus obiri solent, uti conficere Chrisma, dedicare Ecclesias, consecrare Episcopos, ordinare Clericos &c. *c. 28. §. præterea de Elect.*

4. Dico 3. Papa uti Pallio potest ubique per totam Christianitatem, & quovis die, si velit *c. 4. h. t.* econtra Archiepiscopis & aliis, jus Pallii habentibus, ejus usus non conceditur ubique & semper, sed tantum in suis Ecclesiis & inter Missarum solemnias, certisque tantum diebus,

bus, nempe solemnibus *c. 1. 4. 5. 6. & fin. h. t. can. 8. d. 100.* Ratio disparitatis est, quod Pontifex in totam Christianitatem ubique obtineat jurisdictionem illimitatam, ac ubique & semper ipsi incumbat officium & sollicitudo pastoralis, cujus signum & actus est usus Pallii; inferiores autem solum *vocati sint in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis c. 4. cit.* & pro suis tantum Ecclesiis jurisdictione instructi, nec eam obtineant in Ecclesiis exemptis suarum provinciarum vel Diocesum.

T I T U L U S IX.

De Renuntiatione.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit renuntiatio.*
- 2 *A quo fieri possit.*
- 3 4 5 6 *Et qualis esse debeat.*

I **S**icut *renuntiatio* (resignatio, abdicatio, cessio &c.) in genere est libera & spontanea alicujus juris dimissio, ita huic loco accommodate est libera ac spontanea dimissio juris, quod quis habet in vel ad Prælaturam, dignitatem, vel beneficium ecclesiasticum. Alia dicitur *Tacita*, quando nempe aliquis vel assumit statum cum beneficio &c. impossibilem, ut si beneficiatus in Minoribus constitutus contrahat matrimonium, vel ponit actum, ex quo jura præsumunt animum renuntiandi, aut ipso facto inducunt privationem beneficii. *Expressa* alia, quæ fit verbis expressis, vel per scripturam: quæ iterum duplex est: *simplex* seu *pura*, quando sine omni adjecta conditione, pactione, aut modo resignatur

tur beneficium: & *conditionalis*, cui nempe adjicitur conditio, pactum vel modus, v. g. *si*, vel ut beneficium dimissum conferatur certæ personæ, & hæc dicitur *renuntiatio in favorem*: vel ut ex illo solvatur certa pensio resignanti aut alteri, & hæc appellatur *reservatio fructuum*: vel ut alter mihi vicissim resignet suum beneficium, & hæc vocatur *resignatio ex causa permutationis*.

2 Dico 1. Quamvis de se quilibet possit renuntiare beneficio suo tam conditionate, quam pure, per *c. 12. de for. comp. c. 16. & 23. de Regular.* Infirmus tamen (imo & sanus) invalide renuntiat, si renuntians non 20. dies supervivat. Ita enim habet *Reg. 18. Cancellariæ* (quæ vocatur *Regula de viginti*) & praxis Curia Romanæ. Dies autem illi computari debent a die, quo superior legitimus acceptavit resignationem. Si tamen beneficium esset patronatum, electivum, reservatum Papæ, vel litigiosum, opus foret, si quis resignare vellet in favorem certæ personæ, consensu Patroni, eligentium, Pontificis, aut resignatio in favorem colligantis fieri deberet.

3 Dico 2. Resignatio non tantum debet esse libera; cum nemo sine propria voluntate (nisi jus vel superior cogat) amittat res vel jura sua: sed etiam spontanea, h. e. metu gravi injuste incusso non extorta *c. 3. 4. de his quæ vi c. 5. h. t.* Quia vero metus hujusmodi non tollit penitus libertatem, licet minuatur, communius censent DD. cum Panorm. contra Hostiens. & Gonzal. taliter extortam resignationem valere quidem, cum nullum jus eam clare irritans ostendi possit, rescindendam tamen esse propter allegata Jura. *Nec obstat*, quod electio metu extorta non valeat *c. 14. c. 43. de Elect.* quia de hac id satis clare reperitur in jure expressum, non de renuntiatione. vid. *Leuren. p. 3. q. 703.* Excipe tamen renuntia-
tio-

tionem illius, quem sæculares captum vel detentum compulerunt ad renuntiandum; hæc enim renuntiatio *nullius omnino firmitatis esse pronuntiatur Clem. 2. ff. sane de pœnis*. Si quis tamen ex justa causa a superiore ecclesiastico compellatur ad resignandum, non tantum valida, sed etiam firma est renuntiatio, itaut rescindibilis non sit aut rescindenda, v. g. si compellatur propter scandalum infirmorum, alio modo non auferibile, propter irregularitatem beneficiati, in qua dispensari ordinarie non solet &c.

4 Dico 3. Resignatio, saltem ut licite fiat, requirit justam causam *c. 10. h. t. Const. quanta Ecclesie* S. Pii V. tales causæ sunt debilitas virium, defectus scientiæ, malitia plebis suo Præsuli se opponentis &c. Respectu Episcopi voluntas ingrediendi Religionem per se non est sufficiens causa, nisi nempe vel in periculo salutis propriæ propinquo se videret, vel alium Ecclesiæ utilio rem fore. Respectu inferiorum beneficiatorum sufficiunt causæ minores, & fere quælibet teste experientia in Germania.

5 Dico 4. Resignatio beneficii, non litigiosi, & in quo quis jam obtinuit jus in re, ut valide fiat, ordinarie requirit consensum legitimi superioris, seu fieri debet in manibus superioris *c. 4. c. 8. h. t. c. 7. de consuet.* quia res, per quas causas nascitur, per easdem & dissolvitur *c. 1. de R. J. Dixi 1. in quo quis obtinuit jus in re;* nam jus ad rem, ex electione vel præsentatione quæsitum, dimittere sine consensu superioris nemo prohibetur. 2. *Ordinarie*; nam beneficium Episcopatu inferius resignari ex causa Religionis ingrediendæ potest sine consensu superioris *per c. 10. cit.* Demum 3. *legitimi Superioris*, qui respectu renuntiationis puræ & simplicis est ille, penes quem est potestas instituendi, & de-

stituendi seu deponendi beneficiatum, uti est Episcopus, & Sede vacante capitulum: non vero Vicarius Generalis sine speciali mandato *c. 7. de off. Vicar. in 6.* Respectu autem renuntiationis conditionatæ, scil. *in favorem* (item cum reservatione *accessus, ingressus regressus*) spectato jure communi solus Pontifex: nam renuntiationo *in favorem* prohibetur *c. 1. de concess. præb.* eo quod ibi prohibeatur collatio beneficii, antequam vacet: sed beneficium, quod resignatur in favorem, nondum vacat, quia resignatur sub conditione, *si conferatur certæ personæ*, quæ conditio nondum est impleta, quando fit resignatio. Si dicas, talem resignationem non fieri sub conditione, sed *sub modo*, ut conferatur certæ personæ, vel sub conditione *de presenti* & jam impleta, *si velit* collator conferre certæ personæ. R. Hujusmodi pactiones, per quas imponitur obligatio in materia beneficii, alibi in jure communi, in quo inferior Pontifice nihil potest, esse prohibitas, nempe *c. fin. de Pactis.* Accedit, quod jura detestentur speciem hæreditariæ successionis in beneficiis, per *c. 1. de Præb.* qualis species sæpe daretur, si liceret in favorem resignare; quia passim id fieret in favorem consanguineorum. Interim resignans coram Episcopo potest huic certam personam commendare, vel pro ea rogare. Reservatio autem *accessus, ingressus, regressus* in beneficium resignatum prohibetur in Trid. *sess. 25. c. 7. de ref. & in Constit. S. Pii V. anno 1571. edita*, quæ incipit *Romani Pontificis.* Quid Episcopus possit circa reservationem pensionis aut fructuum, quam facit resignans, dicitur ad *tit. 12. lib. III.*

6 Dico 5. Quamvis in *Reg. Cancell. 34. & Const. Humano vix judicio Greg. XIII.* resignatio beneficiorum publicari deberet certo modo, & cum

& cum certis solemnitatibus ; eas tamen consuetudo in Germania vel numquam admisit , vel rursus per non usum abrogavit .

T I T U L U S X.

De supplenda negligentia Prælatorum.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid per negligentiam ; quid per Prælatos intelligatur.*
- 2 *In Beneficiis a quo suppleri debeat.*
- 3 *An etiam negligentia Episcopi in administranda Justitia ab Archiepiscopo possit.*

1 **P**ER negligentiam intelligitur hic ommissio ejus, quod ratione officii, potestatis, & jurisdictionis fieri debet, v. g. in administratione bonorum ecclesiasticorum, restauratione disciplinæ, extirpatione abusus &c. maxime in administranda justitia, & provisione beneficiorum, de qua duplici specie hic solum agitur. Nomine *Prælatorum* veniunt non modo omnes personæ ecclesiasticæ jurisdictionem exercentes, sed etiam collegia, nimirum capitula & congregationes jurisdictionem ecclesiasticam obtinentes. *Suppleri* autem negligentia potest vel devolutione juris ad Prælatum superiorem, adjunctione Coadjutoris idonei, depositione ab officio, vel privatione dignitatis, excommunicatione, vel alio modo, pro varietate circumstantiarum.

Dico 1. Negligentia Prælatorum, electorum, patronorum, debito tempore non facientium provisionem beneficiorum ecclesiasticorum suppleri debet ab immediato superiore, ad quem de-

volvitur pro illa vice jus providendi *c. 3. 4. & fin. b. t. c. 41. de Elect. c. 2. de concess. Præb.* Quia vero privatio potestatis providendi, quam negligentes ipso jure incurrunt non providendo intra debitum tempus, licet eo elapso statim provide-
rent, est introducta jure positivo humano in pœ-
nam, provisus ab ipsis nulliter post lapsum tem-
poris non tenetur in conscientia ante senten-
tiam nullitatis declaratoriam, & nemine se
ipsi opponente, beneficium dimittere.

3 Dico 2. Negligentia Episcopi in admini-
stranda justitia (vel munere pastorali) non po-
test suppleri a capitulo, ut tenent omnes, nec
probabilius ab Archiepiscopo (extra casum ap-
pellationis, vel visitationis actualis) ita ut Archie-
piscopus in prima instantia a subditis suffraganei
nequeat adiri potestate judicandi ad ipsum devo-
luta, vel ad capitulum. Abb. & P. Vviestn. *h. n.*
46. contra Engl. & Kon. Ratio est partim nega-
tiva, quia id nec capitulo nec Archiepiscopo le-
gitur in jure concessum, partim affirmativa, quia
jus generaliter prohibet Archiepiscopo exercere
jurisdictionem in subditos suffraganeorum, seu
Episcoporum sibi subordinatorum, *c. 11. de offic.*
ord. c. 1. b. t. in 6. Sed contra *Objic. 1.* In toto
hoc titulo id agitur generaliter, ut superior sup-
pleat defectum inferioris: ergo & defectum in
administranda justitia. 2. Si nec ad capitulum,
nec ad Archiepiscopum fieret devolutio in or-
dine ad supplendam negligentiam Episcopi justiti-
am non debite administrantis, non satis con-
sultum & provisum esset subditis Episcoporum:
sed hoc admitti nequit. R. ad 1. *n. ant.* quia fere
id dumtaxat agitur, ut suppleatur negligentia præ-
latorum in causis *beneficialibus*. Ad 2. *neg. maj.*
quia superest aliud remedium, nempe vel recur-
sus ad Papam; ut is negligentem Episcopum adi-

gat ad faciendum officium : vel etiam ad Archiepiscopum, deferendo ipsum Episcopum, ut hunc, tamquam sibi immediate subiectum, compellat ad justitiæ administrationem. Dein concedo, quod Capitulum tunc, quando Episcopus valde diu abesset a sua Diœcesi, vel redderetur inhabilis, potestatem habeat immediate exercendi jurisdictionem in diœcesanos, donec Papa aliter provideret, per *c. 3. h. t. in 6.* quia Capitulum Sede vacante (qualistali casu moraliter esset) succedit in jurisdictionis exercitio, consequenter & in Justitiæ administratione.

T I T U L U S XI.

De temporibus Ordinationum, & qualitate Ordinandorum.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit Ordinatio seu ordo, & quotuplex.*
- 2 3 *An prima tonsura sit ordo.*
- 4 *An Episcopatus.*
- 5 *Quis sit Minister conferens ordines.*
- 6 *Illicite ordinatur non subditus sine dimissoriis.*
- 7 *Quis istas concedere possit.*
- 8 *Quid ex parte ordinandi, ut valide.*
- 9 *Et quid, ut licite ordinetur, requiratur.*
- 10 *A quo, & qualis titulus mensæ.*
- 11 *In Ordinatione certa tempora.*
- 12 *Et interstitia observari debent.*
- 13 *Quæ sit pœna male ordinantis & ordinati.*

1 **C**UM in vera Religione dari debeat Sacrificium verum ac proprie dictum, utpote præcipuus Dei cultus, & latreuticus; Sacri-

crificium vero sine Ministro debito & Sacerdote peragi nequeat, quod in nova Lege & in vera Christi Ecclesia aliud non est, quam Eucharistia, seu Sacrificium Missæ, quod offerre soli Sacerdotes possunt (licet simul Sacramentum sit) Sacerdotes vero non nascantur, sed *ordinentur*, & quidem non simul & semel, sed gradatim juxta ritum a Christo in genere institutum, ab Ecclesia autem determinatum: rursus cum Prælati, Judices, & Ministri Ecclesiæ, de quibus hucusque, non obtineant suam potestatem regendi Ecclesias sibi commissas, & populum fidelem, sine debita vocatione seu ordinatione; idcirco hic agitur de *ordinatione* Sacerdotum & Ecclesiæ Ministrorum, per quam ipsis non modo confertur potestas in *verum Corpus Christi*, nempe illud ponendi sub speciebus panis & vini, & sic conficiendi Eucharistiam, ut *Sacrificium*, & *Sacramentum* est, offerendo Christum in Missa sub specie panis & vini, atque illum distribuendo fidelibus sub specie panis, sed etiam in *mysticum Corpus Christi*, h.e. in fideles, eos absolvendi a peccatis, aliisque vinculis, & regendi, dirigendique ad salutem æternam per varia ministeria sacra. *Ordinatio* igitur, seu *ordo active sumptus*, est *actio illa seu cæremonia sacra, qua alicui conceditur potestas ad aliquod Altaris officium stabiliter peragendum*; seu qua traditur spiritualis & stabilis potestas consecrandi Eucharistiam, vel ad hunc finem ministrandi, vel ministerium aut functionem sacram exercendi. Et hinc *Ordo*, saltem aliquis, Sacramentum est novæ Legis: nam plures extant, nimirum, *Ostiariatus*, *Lectoratus*, *Exorcistatus*, *Acolytatus* (& hi quatuor Ordines dicuntur *Minores*) *Subdiaconatus*, *Diaconatus*, *Presbyteratus* seu *Sacerdotium*, qui appellantur *Majores*, vel *Sacri*; quia proprius

accedunt ad conficiendam Eucharistiam, & per annexum castitatis votum magis consecrant Deo suscipientes. De *prima tonsura*, ut vocant, quæ confertur ante omnes prædictos controversia est, an sit *ordo* proprie dictus, & de *Episcopatu*, an sit *ordo substantialiter distinctus* a presbyteratu, vel solum accidentalis extensio istius: de quibus postea. De presbyteratu saltem certum est, quod sit Sacramentum: de subdiaconatu & diaconatu communis habet doctrina: de quatuor minoribus saltem defacto est communior sententia: de prima tonsura & Episcopatu, si sint ordines veri & distincti, id ipsum per consequentiam doctrinæ affirmandum censeatur. *Ordinationi*, seu *ordini active sumpto*, respondet, *ordo passive sumptus*, qui est effectus ordinationis, & certus gradus ministrorum Ecclesiæ, vi cuius alii dicuntur *minoristæ*, scil. *ostiarii, lectores, exorcistæ, acolythi*, alii autem *subdiaconi, diaconi presbyteri*. Quia vero ordo non confertur sine legitimo ministro, & nullus rite ordinatur nisi debito tempore & sine debitis qualitatibus; ideo hic agitur de qualitate *ordinantis*, de qualitatibus *ordinandorum*, & de *temporibus ordinationum*; prius tamen præmittendum aliquid videtur de numero ordinum, an nimirum præter 7. recensitos etiam pro ordine proprie dicto habenda sit prima tonsura, & pro speciali ordine episcopatus.

2 Dico 1. *Prima tonsura* (quæ in iure etiam *psalmistatus* vocatur *can. 20. d. 23. can. 2. d. 44. can. si quis Episcopus caus. 17. q. 1.*) probabilius est ordo proprie dictus. Ita communis Canonistarum antiquiorum & præstantiorum cum Abbat. Hofst. Jo: Andr. Ant. de Butrio, Felino, quibus accedunt recentiores, Barb. Fagn. &

Begnudellius nuper Vicarius Generalis Frisingæ, contra communem Theologorum. Prob. 1. ex *c. cum contingat* 11. *de ætat. & qualit.* ubi Innoc. III. interrogatus, an Abbates conferendo primam tonsuram conferant *Clericatus ordinem*, respondit, quod *per primam tonsuram, juxta formam Ecclesiæ datam, Clericalis ordo conferatur* ab ipsis, si sint Abbates Sacerdotes, & benedicti ab Episcopo. 2. ex *can. Cleros* 1. d. 21. ibi: *Clericorum gradus & nomina hæc sunt: ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter, Episcopus*. En novem ordines, ac inter hos etiam *psalmistatum*, qui in jure sumitur pro prima tonsura, ut notant DD. in *can. psalmista* 20. d. 23. Concordat *can. si quis Episcopus* 27. q. 1. ubi psalmista, seu tonsura initiatus, non minus ac alii ordinati, nempe lector, subdiaconus &c. jubetur deponi, si sponsam Christi, seu monialem corrumpit, & *c. 2. de penis in 6.* ubi præscribitur modus degradandi clericum solemniter usque ad *primam vestem* inclusive (nempe usque ad superpellicium) *quæ datur in collatione tonsuræ; tuncque radatur caput illius, ne tonsuræ, seu Clericatus vestigium remaneat in eodem*: sed depositio, & degradatio clerici est dejectio ab ordine clericali, ut omnes fatentur: ergo cum tonsuratus possit secundum SS. Canones deponi & degradari, & sic dejici ab ordine, tonsura debet esse ordo, a quo talis dejicitur. 3. ex Trident. quod *sess. 21. c. 1. de ref.* prohibet quidquam accipi *pro collatione quorumcumque ordinum, etiam clericalis tonsuræ*: notetur particula *etiam*, quæ est implicativa præcedentium. 4. Ex Bulla *Sanctum* Sixti V. ubi ait: *ad suscipiendum Clericalem, aliosve ordines &c.* & ex *decis. Congreg. Cardd. apud Fagnan. ad*

tit. c. 11. n. 118. quæ respondit, primam tonsuram imprimere *Charactèrem*, quod convenit Ordinis Sacramento. 5. Ex Pontificali Romano, quod *tit. de Clerico faciendo*, dicit: *quilibet ordinandorum debet habere suum superpellicium super brachium sinistrum*: item: *ordinati* (nempe ad primam tonsuram) *redeunt ad loca sua*; ergo tonsurati sunt *ordinati* seu Ordinem Clericalem consecuti.

3 *Objic. 1.* Pontifex in *c. cum contingat 11.* cum respondit, per collationem primæ tonsuræ conferri Ordinem, sumpsit Ordinem improprie. 2. Prima tonsura est dispositio ad Ordines: ergo non est ordo. 3. *Trid. sess. 23. c. 7.* recensendo ordines omitti tonsuram, imo ab illis eam distinguit, dum ait: *Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi sunt, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent*. 4. Si tonsura esset ordo, esset etiam Sacramentum: sed Sacramentum non est, quia nec habet materiam & formam specialem, nec confert specialem potestatem cum relatione ad Eucharistiæ Sacramentum, vel facientem aliquid ad Eucharistiæ. R. ad 1. Negando assertum; partim quia non est ratio verba Pontificis accipiendi in sensu improprio, partim quia non est credibile, quod Pontifex interrogatus sit, an tonsura sit improprie dictus ordo, vel Papa decidere hoc voluerit (cum nemo dubitaverit, tonsuram esse ordinem, saltem improprie dictum) partim quia pari jure dicam, quod reliqui ordines minores non sint proprie dicti ordines. Ad 2. *diff. ant.* est dispositio ad ordines tantum, *n.* simul ordo, *c. ant. & n. conf.* Etiam quatuor minores sunt dispositio ad ordines majores, & Subdiaconatus ac Diaconatus ad Presbyteratum, at
non.

non tantum, sed simul ordines proprie dicti etiam juxta Adversarios. Ad 3. Trid. *loc. cit.* tonsuram explicite non recensuit inter ordines, quia noluit sententiam oppositam damnare; propterea autem non exclusit, imo per verba, *qui jam clericali tonsura insigniti essent*, implicite videtur insinuasse, quod tonsura sit ordo; cum *insigniri* denotet impressionem signi, nempe characteris spiritualis, qui in omni ordine imprimitur in anima. Sed de mente Trident. & S. Congreg. jam audivimus paulo ante. Ad 4. *c. ma. n. min.* Si enim ordo est, hoc ipso non minus Sacramentum esse meretur, ac reliqui quatuor minores ordines, distinctum a reliquis: nam communis Theologorum cum S. Thoma in 4. d. 24. qu. 1. ar. 1. & 2. Trid. *sess. 14. de Sacram. Pœnit. c. 2. & de Extr. Unct. c. 1.* docet, tunc dari ordinem & Sacramentum speciale a reliquis distinctum, quando datur specialis materia & forma, atque confertur specialis potestas ad certum ministerium sacrum rite obeundum cum gratia interna: sed in collatione primæ tonsuræ datur specialis materia, & quidem remota *superpellicium* seu vestis alba, & materia proxima illius traditio, cum rasure capillorum: datur & specialis forma, quæ consistit in verbis, quæ profert ordinans, dum tradens illam vestem dicit, *induat te Dominus &c.* & dum ita deprecatur, *oremus Dominum nostrum Jesum Christum pro his famulis suis, qui ad deponendum comas capitum suorum pro ejus amore festinant, ut donet eis Spir. S.* (nempe internam gratiam) ut habet Pontificale Romanum *l. c.* Sed & confertur specialis potestas ad certum ministerium sacrum, nempe ad cantandos Psalmos, Lektionen, & Responsorialia: sicut Lector deputatur ad Lektionen simpliciter pronuntiandas: si au-

tem hæc potestas, per ordinem *lectoratus* collata ad simpliciter legendum, facit aliquid & habet relationem ad Sacramentum Eucharistiæ, etiam potestas, ad pie cantandum per *tonsuram* collata facit aliquid, & relationem habet ad Eucharistiæ Sacramentum, scil. excitando corda fidelium ad illud devote suscipiendum.

4. Dico 2. Episcopatus probabilius est ordo distinctus a presbyteratu, consequenter & Sacramentum distinctum. Ita communis Canonistarum, quibus ex Theologis inter alios etiam consentit Tannerus *to. 4. d. 7. q. 2. n. 32. Prob. 1. ex epist. S. Anacleti 3. c. 1.* ubi ait: *Sacerdotum ordo, prout Dominus eum instituit bipartitus est, nempe Sacerdotalis & Episcopalis.* 2. ex *Trid. sess. 23. c. 4.* ubi sic loquitur: *docet in super Sacrosancta Synodus, in ordinatione Episcoporum, Sacerdotum, & ceterorum ordinum, nec populi &c. consensum, sive vocationem, siue auctoritatem requiri.* En! clare insinuat, aliam esse ordinationem seu ordinem Episcoporum, quam Sacerdotum, adeoque distinctum.

3. In collatione Episcopatus, seu in consecratione & ordinatione Episcopali adhibetur materia, & forma specialis, & confertur potestas specialis spiritualis: sed propter has causas admittitur distinctio inter alios ordines, qui omnes juxta communem sunt Sacramenta. *Objic. 1.* Si omnes ordines, qui juxta nos sunt novem, sunt Sacramenta, tunc dantur plura Sacramenta ordinis quam unum, consequenter male nos instruit Catechesis, dum docet tantum septem esse Sacramenta. 2. Episcopatus essentialiter præsupponit Sacerdotium: ergo tantum est pars Sacerdotii accidentaliter perfectiva, non ordo substantialiter diversus a Sacerdotio. *R. ad 1.* plura Sacramenta Ordinis physice

fice quidem distincta, unum tamen moraliter; per aggregationem, & ratione finis, ad quem referuntur omnes ordines, nempe ad constituendum idoneum Ministrum Eucharistiæ qua Sacramenti & qua Sacrificii: ad quem tamen finem diversimode se habent. Ad 2. *trans. antec. n. conf.* Episcopatus etiam essentialiter præsupponit Baptismum, itaut invalide conferatur non baptizato, & tamen est Sacramentum a Baptismo distinctum.

5 Dico 3. Minister ordinis ordinarius est Episcopus, & quidem consecratus necessario. Communis ex *c. 1. de ordinatis ab Episcopo &c.* & *Trid. sess. 23. c. 4. & can. 7. de Sacr. Ord.* Dixi 1. *Ordinarius*, seu ad quem spectat conferre ordines ratione officii; nam extraordinarius minister, nempe ex delegatione & privilegio speciali Pontificis, possunt esse simplices Sacerdotes, & defacto respectu suorum regularium, quoad primam tonsuram sunt Abbates Sacerdotes; & benedicti *c. 11. de etat. & qual.* item ex consuetudine quoad 4. minores, modo habeant jus utendi mitra, pedo, & anulo; imo aliqui ex speciali privilegio, sed pauci, quoad subdiaconatum & diaconatum; nullus autem quoad presbyteratum. Dixi 2. *Consecratus*; nam electus tantum, aut confirmatus Episcopus, & nondum consecrationem adeptus, non habet potestatem & exercitium ordinis Episcopalis, quia hunc nondum accepit. Dixi 3. *Necessario*, ita nimirum, ut alias ordinaret invalide; si autem consecratus sit, ordinatio valet, licet esset improbas, excommunicatus, suspensus, interdictus, degradatus, schismaticus, hæreticus &c. quia potestas ordinandi fundatur in caractere Episcopali indelebili, per consecrationem Episcopalem impresso,

& per Ecclesiam inaufertibili; & hinc valet ordo, quem confert consecratus, modo adhibeat debitam materiam ac formam, atque intentionem ordinandi habeat. Nec obstat, quod in *c. 1. de schismat.* dicantur ordinationes, ab Episcopo hæretico factæ, esse *irritæ*; sensus enim est, quod sint irritæ quoad executionem, quæ taliter ordinatis prohibita est, non quoad substantiam. Cetera, nempe probitas, & status gratiæ, negatio censuræ, irregularitatis, hæresis &c. solum requiruntur ad licitam, non ad validam ordinationem, seu ut ordinando non peccet Episcopus.

6 Dico 4. Ut Episcopus licite ordinet, etiam requiritur, ut sit proprius, seu ut ordinandus ipsi sit subjectus, *c. 3. h. t. in 6. Trid. sess. 14. c. 2. & sess. 23. c. 8. de ref.* nisi nimirum proprius ordinandi Episcopus consentiat vel viva voce, vel, ut habet usus communis, in scripto, seu per litteras, quas vocant *dimissorias*, vel *dimissoriales*, vel *commendatitias*, aut *reverendas*, aut nisi ordinandus habeat privilegium a Papa, vi cuius ordinari possit a quolibet Episcopo habente communionem cum Sede Apostolica, quale habent Religiosi Societatis Jesu, & Alumni Pontificii in Germania. *Proprius* autem Episcopus, vel ordinandus Episcopo subditus esse potest triplici modo. 1. Ratione originis, si nempe ordinandus natus seu oriundus est in diœcesi, in qua pater habet domicilium. 2. Ratione domicilii, si nempe ordinandus e loco originis egressus habitare cœpit in aliqua diœcesi cum intentione ibi perpetuo manendi, nisi per accidens quid avocet: proin quasi domicilium, dum videlicet quis habitare quidem cepit in aliqua diœcesi, at cum animo non stabiliter manendi, sed solum per notabilem anni partem, vel etiam per plures tantum annos, uti studiosi in Academiis,

non sufficit, per *c. 3. cit.* Denique 3. ratione beneficii, quod nimirum quis actu obtinuit in titulum, & possidere coepit in aliqua dioecesi *c. 3. cit.* Si Episcopus ex nullo horum capite sibi subditum ordinet sine licentia proprii Episcopi, agit illicite. *Objic.* Si Abbas sine licentia ordinet non subditum, v. g. Regularis saecularem, sine licentia proprii Episcopi, agit invalide: ergo etiam Episcopus ordinans non subditum sine licentia proprii Episcopi. *R. c. ant. n. conf.* nam Episcopus ordinat vi characteris Episcopalis, quem ipsi nec Pontifex auferre potest; Abbas vero tantum vi privilegii, quod ipsi a Pontifice restrictum est.

7 Quæres, quis concedere possit litteras dimissorias? *R. 1.* Solus Episcopus proprius ordinandi, confirmatus tamen & non excommunicatus; quia hæc concessio est actus jurisdictionis, *c. 3. cit.* Unde Vicarius Generalis sine speciali mandato, aut nisi Episcopus degat in remotis, non potest, *c. 3. cit.* Neque capitulum Sede vacante infra annum a die vacationis, nisi arctatis ratione beneficii ecclesiastici. *Trid. sess. 7. c. 10. de ref.* *R. 2.* Superiores Regulares suis subditis Regularibus (imo & Novitiis suis ad Ordines minores. *S. Pius V. in Constit. Romanus Pontifex*) at non ad Episcopum alienum, sed ad Episcopum suæ dioecesis, nisi sint exempti. *Trid. sess. 23. c. 10. de ref.* vel nisi longo tempore ordinationem non institueret Episcopus proprius. Saecularibus vero, si quos forte habeant subditos Prælati Regulares, dare dimissorias ad alienum Episcopum nequeunt, etsi essent exempti, *c. 3. cit. §. fin. Trid. l. c.* Excipe, nisi essent plenissimo jure exempti, & in saeculares jurisdictionem quasi Episcopalem obtinerent.

8 Dico 5. Ex parte ordinandi, ut *validè* ordinetur, requiritur 1. ut sit mas. 2. Ut si bapti-

zatus. 3. Ut non positive invitus, *c. 8. de convers. conjug. c. 1. de presbyt. non baptiz. c. 3. §. item de baptismo.* Ratio, quia hæ conditiones jure divino, & ultima jure naturali, necessariae sunt. *Obji.* In jure canonico fit mentio diaconissarum, presbyterarum, imo & episcoparum, *can. 23. caus. 27. q. 1. can. 18. 19. d. 32. &c.* ergo feminæ ordinantur valide. *R. n. conf.* non enim appellantur his nominibus, quod ordinem diaconatus, presbyteratus &c. receperint, & ad ministerium Altaris deputatae sint, quod exercetur vi ordinis; sed vel ideo, quia erant conjuges virorum, qui cum illarum consensu in diaconos, presbyteros, vel Episcopos fuerunt assumpti; vel quia erant præpositæ monialium: vel quia voto continentiae emisso deserviebant in temporalibus tum Ecclesiæ tum sacris ministris, aut supellectilis lineæ ad usus sacros deputatae munditiam sibi habebant commissam.

9 Dico 6. Ut licite quis ordinetur, requiruntur plura, nempe 1. ut confirmationis Sacramentum prius susceperit. 2. Ut sit in statu gratiæ. 3. Ut sit ordinanti subiectus secundum dicta. 4. Ut habeat plenum rationis usum. 5. Legitimam ætatem, nempe pro prima tonsura annos discretionis *c. fin. b. t. in 6.* & pro 4. minoribus etiam; cum tempus non sit determinatum in jure: pro subdiaconatu annum 22. pro diaconatu 23. & pro presbyteratu 25. *Trid. sess. 23. c. 12. de ref.* sufficit autem, si hi anni sint inchoati, ut explicat communis sensus DD. & praxis: pro Episcopatu 30. annos completos. 6. Debitam scientiam. 7. Competentem morum probitatem. 8. Ut non sit Neophytus, seu recens conversus ex Judaismo vel Paganismo. 9. Ut non sit uxoratus, nisi accedat consensus uxoris, vel Religionem ingredientis, vel saltem emittentis votum casti-

stitatis . 10. Ut non sit infamis , infamia , vel juris vel facti , atque universim . 11. Ut non sit irregularis quacumque irregularitate , ex defectu orta vel delicto , cujusmodi irregulares comprehenduntur his versibus :

Infirmus : demens : vitiatus : femina : servus :

Infamis : novus : ignorans : baptisinate peccans .

*Ordine ve : occidens : mutilans : bigamusque :
notusque :*

Hæresis : obstrictus : pauper : puer exulat aris .

Nota , per *feminam* intelligi hermaphroditum , in quo nempe reperitur uterque sexus , masculus & femineus , modo femineus non prævaleat , nam femina mera , vel prævalens sexu femineo , jure divino est incapax ordinis , ac invalide ordinatur : *pauperem* vero , si sit persona vilis , referri ad infantes ; alias enim irregularis non est , nisi respectu Ordinis Sacri , qui prærequirit titulum mensæ : de quo statim . Ceteræ irregularitates explicantur in titulis pluribus tum hujus lib. I. tum lib. V.

10 Dico 7. Ut aliquis ordinetur licite in subdiaconum , requiritur etiam titulus mensæ . Trident. *sess. 21. c. 2. de ref.* Ratio est , ne Ordine Sacro initiatus , qui tenetur in clericatu permanere , ex defectu alimentorum cogatur cum dedecore status clericalis mendicare , vel sordidum quæstum exercere . Per *Titulum mensæ* intelligitur cautio , qua providetur ordinando de sufficienti eaque perpetua sustentatione . Est triplex 1. *Titulus beneficii* (qui proprie est titulus , reliqui vero solum vicem tituli obtinent , & ei tantum æquiparantur) quando nempe ordinandus actu jam habet beneficium perpetuum , pacifice possessum , & ad congruam sustentationem sufficientes præbens redditus . 2. *Titulus patrimonii* , quando nimirum ordinandus actu habet bona

propria, ac certa, & immobilia, ad suam sustentationem sufficientia; quæ proin ab ordinato nequeunt valide alienari, aut aliis obligari. Nec sufficit, si alius privatus (de communitate integra, & Principe aliter sentiendum) caveat in scripto de pensione in sustentationem ordinati singulis annis solvenda, donec consequatur beneficium, vel ubi ad beneficium redditus fuerit inhabilis, si non accedat cautio realis, seu non assignetur res frugifera, ex qua solvatur pensio, per Trid. *sess. 21. c. 2. de ref. cit.* quæ pensio non quidem stricte est titulus patrimonii, sed ex consuetudine ipsi substituitur, & simpliciter *Titulus mensæ* vocatur. 3. *Titulus paupertatis*, videlicet apud Religiosos, approbatam Religionem professos, *can. 1. d. 70.* & in Societate Jesu post emissa vota simplicia Religiosa. Gregor. XIII. *in Constit. Ascendente Domino.*

II Dico 8. Tempora ordinationum sunt dies illi, quibus jura permittunt conferri Ordines. *Prima tonsura* conferri potest quolibet anni die & hora, ut patet ex Pontificali Romano & consuetudine. *Quatuor minores* quovis dominico die, aut festo, saltem quod celebratur in foro, mane tamen *c. 3. h. t. & Pontifex Rom. majores* autem, nempe *Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus*, non nisi Sabbatis quatuor temporum, Sabbato sancto, nempe ante Dominicam Resurrectionis, & Sabbato Dominicam *Passionis* præcedente, *c. 3. cit.* Demum *Episcopatus* non nisi dominica die *can. 5. d. 75.* suffragante consuetudine. *Extra Tempora* prædicta si quis ordinetur, illicite ordinatur, nisi habeat privilegium Apostolicum, quod subinde datur Episcopis, subinde ordinandis. Generale hujusmodi privilegium (contra communicationem, qua alias gaudent alii Religiosi) Societati Jesu concessit Gregorius XIII.

in *Constit. Pium & Utile*, vi cuius possunt Societatis homines non solum *extra tempora*, sed etiam *non servatis interstitiis*, ordines majores suscipere, etiam tribus festis diebus continuis. Et quia hoc privilegium est concessum post Tridentinum, ei nihil obest revocatio hujusmodi privilegii, aliis Regularibus olim concessi, facta ab eodem Trid. *sess. 23. c. 13. de ref. juncta sess. 25. c. 22. de Regular.*

12 Dico 9. Inter unum & alterum ordinem de jure servanda sunt *Interstitia*, seu intervalla unius anni, scil. a susceptis ordinibus minoribus ad subdiaconatum, ab isto usque ad diaconatum, ab hoc usque ad presbyteratum semper intercedere debet unius anni spatium, nisi aliud Episcopo magis expedire videatur. Trident. *sess. 23. c. 11. 13. 14. de ref.* ut nimirum major tum aestimatio, tum preparatio & aptitudo ad tam sublimia ministeria in ordinandis procuretur. Dispensare tamen potest Episcopus, & quando Litteras dimissorias dare possunt, etiam Vicarius Generalis, & Sede vacante capitulum, non tamen Prælati Regulares cum suis Religiosis. *Objic.* Episcopus non potest dispensare in jure communi, & hinc neque in *Temporibus* ordinationum: ergo neque in *interstitiis*. R. n. *consequ.* quia in interstitiis concessit ipsi Trid. dispensare, non in temporibus ordinationum. Ceterum annus non sumitur hic mathematicè pro 12. mensibus, sed ecclesiasticè & moraliter, v. gr. a Pentecoste ad Pentecosten, a Paschate ad Pascha &c. licet altero anno citius veniant Pentecostes vel Pascha nondum elapso anno Solari.

13 Dico 10. Poena culpabiliter *ordinantis* extra tempora, vel ante legitimam aetatem, vel non subditum, est suspensio vel ferendæ vel latæ sententiæ, prout videre est in *c. 2. 8. 13. 14. b. t. & c. 2. & fin. eod. in 6.* Poena autem *ordinati*, seu

culpabiliter ordinari se facientis in majoribus extra tempora, vel ante legitimam ætatem, vel ab alieno Episcopo sine licentia proprii, est pariter suspensio latæ sententiæ ab executione Ordinum susceptorum. *Constit. Cum ex Sacrorum. Pii II. c. 2. h. t. in 6. Trid. sess. 23. c. 8. de ref. Ceteræ ordinationes illicitæ & contra SS. Canones factæ & susceptæ fere non habent pœnam in jure determinatam, nisi Episcopus conferat primam tonsuram illiterato, vel conjugato; tunc enim est etiam suspensus in ipso jure per annum a collatione primæ tonsuræ c. fin. cit. Episcopus autem ordinem Sacrum culpabiliter conferens non habenti titulum mensæ contrahit obligationem eum alendi (si aliunde non habeat sustentationem) donec ei provideat de beneficio c. 2. 4. 16. de præb. quæ non tam pœna est, quam favor status clericalis, & ideo ad successorem transit.*

T I T U L U S XII.

De scrutinio in ordine faciendo.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit scrutinium.*
- 2 *An examen subire debeant omnes ordinandi.*
- 3 *Super quibus rebus illud instituendum.*
- 4 *Pœna ordinantis ignotum, & furtive accedentis.*

1 **N**omine *scrutinii* intelligitur examen ordinandorum, quo in eorum ætatem, vitam, scientiam inquiritur. In jure triplex occurrit scrutinium. *Primum* a Parocho vel alio, quem Episcopus constituerit, faciendum per mensem ante Ordinationem. *Trid. sess. 25. c. 5. de ref.*
Sed

Sed hujus in Germania vix est usus, sed suppletur per testimonia a professoribus & præfectoris scholarum. *Secundum* ab Episcopo, ascitis aliis viris peritis, una vel pluribus immediate ante ordinationem diebus instituendum. Trid. c. 7. Ex consuetudine fit a Vicario Generali & aliis ab Episcopo deputatis. *Tertium* in ipso ordinationis actu præmittendum circa eos, qui in diaconos vel presbyteros ordinantur, dum nempe Episcopus Archidiaconum (hodie Sacellanum Episcopo ordinanti assistentem) interrogat: *scis illos dignos esse?* is autem respondet: *quantum humana fragilitas nosse sinit, & scio & testificor, ipsos dignos esse ad hujus onus officii, c. un. h. t. Pontif. Rom. De secundo*

2 Dico 1. Examen immediate ante ordinationem institui solitum regulariter subire debent ordinandi, saltem qui majoribus initari petunt, etiam Religiosi. Trid. *sess. 23. cit. c. 12. can. 2. & 5. d. 24. Dixi regulariter*, de quorum enim dignitate & idoneitate Episcopo aliunde constat, vel qui a suo Episcopo jam examinati cum dimissoriis adveniunt, non necessario examinantur; neque Theologiæ aut SS. Canonum *Doctores*, vel *Licentiati*, sicut qui ab aliqua Universitate, vel Generalium Studiorum Collegio nominantur ad beneficia, per Trid. *sess. 7. c. 13. de ref.* Per privilegium (non communicabile aliis Religiosis) ab hoc examine exempti sunt Religiosi Societatis Jesu a Greg. XIII. *in Constit. Pium & utile* anno 1582. quod Paulus V. *in Constit. Quantum* anno 1606. restau-ravit, vi cujus de vita, moribus, natalibus, ætate, & aliis in ordinando requisitis ab Episcopis examinari non debent.

Dico 2. In præfato examine diligenter inquirendum est in genus, personam, ætatem, institu-

tutionem, mores, doctrinam, & fidem ordinandorum, *c. 5. cit. Trid. sess. 23. c. 7. de ref.* An nimirum ordinandus non descendat ex genere maculato, seu ex hæreticis (quod tamen in Germania non multum attenditur) an non sit servus, bigamus, illegitimus, vel alia irregularitate laborans &c. Per *institutionem* meo Judicio non male intelligitur notitia, quam ordinandus habere debet circa suum officium, ad quod deputatur: officium autem *tonsurati* seu *psalmistæ* est cantare Psalmos, Responsoria &c. *Ostiarium* custodire Ecclesiam, dignos admittere, excludere indignos: *Lectoris* sacra Lectione fidelium animos ad pietatem excitare: *Exorcistæ* invocare super energumenos & cathecumenos: *Acolythi* deferre lumina, vinum & aquam ad Sacrificium: quæ omnia licet a Laicis fieri possint & soleant, a taliter tamen ordinatis fiunt *ex officio* & speciali Deputatione: *Subdiaconi* calicem in Missa solemniter deferre ad Altare, cantare Epistolam, deferre habitum & tonsuram clericalem, recitare breviarium, servare castitatem ex voto tacito: *Diaconi* immediate in omnibus ministrare sacerdoti solemniter sacrificanti, cantare Evangelium prædicare Verbum Dei &c. *Presbyteri* demum administrare Sacramenta, docere populum necessaria ad salutem, sacrificare &c.

4 Dico 3. Pœna ordinantis aliquem ignotum sine prævio examine, est arbitraria, ordinantis vero aliquem, quem scit laborare impedimento, privatio potestatis ordinandi per sententiam, *can. 55. dist. 50.* Pœna autem ordinari se facientis sine examine, & furtive se immiscentis ordinandis, est suspensio per sententiam, licet alias fuisset dignus, per *can. fin. d. 24.* Si quis autem suum impedimentum in examine reticeat, deponi jubetur *can. 55. cit.* quod intelligo de impedimento alias

manifesto, vel postea comperto, & de foro externo; nam puto, probabilius esse. Ordinandum non teneri in conscientia manifestare impedimentum vel defectum occultum Juris ecclesiastici; quia tam difficilis obligatio vel seipsum infamandi, vel impediendi a tanto favore, quem consequitur ex ordinibus, non satis probatur.

T I T U L U S XIII.

De ordinatis ab Episcopo, qui renuntiavit Episcopatu.

S U M M A R I U M.

1 *Quid in hoc Titulo tradatur.*

1 **D**ico. Episcopus, qui renuntiavit vel *loco tantum*, h. e. curæ, officio, & administrationi, Episcopatus: vel *loco & dignitate simul*, h. e. Ordini Episcopali, vel potius hujus executioni, quia v. g. timet depositionem ob delictum, ordinat valide quidem, at non licite, etiam cum licentia alicujus Episcopi, si confert ordines majores *c. 1. h. t.* quod valide ordinet, patet inde, quod retineat characterem Episcopalem, utpote inauferbilem: quod non licite, quia ipsi prohibetur *c. 1. cit.* Unde & recipiens ordines majores a tali non potest exercere Ordines, donec cum ipso dispensetur *c. 1. cit.* Episcopus autem, qui tantum renuntiavit *loco*, non *dignitati simul*, ordinet licite, quando ordinat cum licentia alicujus Episcopi, cujus subditum ordinat *c. 1. cit.* illicite vero, si sine licentia; quia post renuntiationem non amplius habet subditos.

T I T U L U S XIV.

*De ætate, & qualitate, & ordine
præficiendorum.*

S U M M A R I U M.

- 1 *Qualis ætas in promovendo ad beneficium.*
- 2 *Et qualis ordo requiratur.*
- 3 *Et quænam aliæ qualitates.*
- 4 *An valeat collatio beneficii indigno facta.*
- 5 *Et nondum habenti debitum ordinem.*
- 6 *Beneficia curata dignioribus conferenda.*

Nomine præficiendorum veniunt hic illi, de quorum promotione ad beneficia & dignitates ecclesiasticas agitur: quales igitur hi esse debeant, hoc loco examinatur.

I Dico I. *Ætas* in promovendis est varia, a jure novissimo Tridentini potissimum determinata, & quidem ad consequendum beneficium quodcumque etiam simplex, annus 14. Trident. *sess. 23 c. 6. de ref. ad dignitates, curam animarum non habentes annexam, annus 22. completus: ad dignitates, quibus cura animarum annexa est, 25. inchoatus saltem. Trid. sess. 24. c. 12. de ref. sicut ad beneficia curata & parochialia atque ad vicarias perpetuas curatarum Ecclesiarum, c. 7. §. inferiora de Elect. Clem. un. de offic. Vicar. quia de his Trident. nihil diversi statuit, sicut de pensionibus, ad quas proin hodie adhuc sufficiunt 7. anni, uti & de Episcopatu, ad quem requiruntur 30. anni completi, quos requirit c. 7. de Elect. Ad canonicatus, præbendas, & portiones denique requiritur talis ætas, ut saltem infra tempus a jure præscriptum (h. e.*

infra annum, ut explicat *Clem. 2. h. t.*) initiari valeat illo ordine, quem canonicatus, præbenda, vel portio illa requirit. Ceterum collatio beneficii (idem est de præsentatione, electione &c. nam etiam tunc jam debet adesse legitima ætas juxta communem) ante debitam ætatem facta, est ipso jure nulla, saltem pro foro externo, per *c. 14. de Elect. in 6.* quia facta est inhabili. Nec potest dispensare Episcopus excepto casu, quo quis 20. annos complevit, & aspirat ad dignitatem, quæ curam animarum non habet annexam; hoc enim Episcopo conceditur *c. un. h. t. in 6.*

2 Dico 2. Ordo aliquis necessarius ad omne beneficium vel dignitatem ecclesiasticam consequendam: sed pro varietate beneficiorum varius. Adeoque nullum beneficium vel dignitas valide acquiritur, nisi promovendus saltem sit initiatus prima tonsura, per quam fit clericus, seu ponitur in statu clericali *c. 2. de Instit. c. 6. de transact.* Præterea ille ordo est necessarius, quem requirit beneficium vel de jure, vel de consuetudine, vel ex fundatione: sic ad beneficia curata, & dignitates, quibus cura animarum subest, requiritur ordo presbyteratus, & juxta Tridentinum *sess. 22. c. 2. de ref.* Ordo aliquis sacer, saltem subdiaconatus ante 6. menses susceptus, antequam quis promoveatur ad Episcopatum. Notandum tamen est, quod, ubi jus vel fundatio requirit certum ordinem, v. g. Presbyteratum ad beneficium curatum, sufficiat, modo intra annum talis ordo suscipiatur. *c. 14. de Elect. in 6. c. 8. de præb. in 6.*

3 Dico 3. Præter legitimam ætatem, & præscriptum ordinem, promovendus ad beneficium etiam habere debet illas *qualitates*, quas habere oportet promovendum ad Ordines, & ad *tit. XI.* supra recensuimus, excepta tamen subjectione,

etione, & Titulo. Qui illas autem habet, regulariter quoque *dignus* censetur beneficio, *c. 13. b. r.* licet alius possit eas habere in gradu excellentiori, & ideo esse *dignior*. Neque de novo examinare necesse est illis qualitatibus instructum, nisi preñset beneficium curatum, vel beneficium sit in aliena dioecesi, vel iusta causa aut suspicio novi impedimenti vel defectus superveniat. Singulariter attendenda est in præficiendo probitas morum, & scientia litterarum, *c. 7. de elect. c. 29. de præb. Clem. 1. b. t. Trid. sess. 24. c. 18. de ref.* quia ex his plurimum pendet administratio beneficii, & officii, propter quod datur beneficium, executio. Idem Trid. requirit vel saltem optat in quibusdam etiam Doctoratum, vel Licentiatum, ex Theologia aut Jure Canonico, uti 1. in Episcopis: ubi tamen apud hos moris non est susceptio dictorum graduum, requirit saltem publicum alicujus Academiæ testimonium, vi cuius idonei declarentur esse ad alios docendos. 2. In scholastico, ubi apud eum est munus actu docendi. 3. In Pœnitentiario Canonico, & Capituli Vicario Generali. 4. In Archidiacono. Trid. *sess. 22. c. 2. de ref. sess. 23. c. 18. de ref. sess. 24. c. 8. 12. 16. de ref.* quod tamen non ubique est usu receptum. Præterea subinde quædam qualitates requiruntur ex fundatione, consuetudine, statuto, v.g. ut non alius assumatur, nisi ex certa regione, vel civitate oriundus, aut non nisi nobiles vel illustres ad canonicatus aut dignitates promoveantur: cujusmodi statutum de meris nobilibus assumendis, quamvis a quibusdam impugnetur, fieri probabilius potest, præsertim si ei accedat confirmatio Sedis Apostolicæ vel expresse vel tacite; quia nullibi prohibetur, & Ecclesiis per se non infertur damnum

per tale statutum; licet per accidens inferri posset, si ex nobilibus assumerentur etiam indigni & criminosi; quod utique nullo statuto vel consuetudine induci potest.

4 Dico 4. Collatio beneficii facta indigno, v. g. infami, vel penitus illiterato, qui prorsus non scit ea, quæ ad ipsius officium pertinent, aut excommunicato aut suspenso &c. est nulla, saltem pro foro externo, per *c. 7. c. 22. de Elect. c. 7. de Clerico excomm. c. 8. h. t.*

5 Dico 5. Collatio beneficii Parochialis (aut Curati) facta ei, qui intra annum, cessante legitimo impedimento, non suscepit ordinem presbyteratus, valuit quidem, sed elapso anno rursus amittitur ipso jure beneficium, &, si recipiens nec animum suscipiendi presbyteratum habuit, tenetur restituere fructus perceptos. Si tamen recipiens non quidem habuit animum intra annum suscipiendi presbyteratum, mutata tamen postea mente susciperet, peccasset quidem graviter, fructus tamen restituere non teneretur. Sumuntur hæc ex *c. 14. 35. de elect. in 6.* Qui recipit beneficium simplex, cui annexus est certus ordo, & infra annum non suscipit illum Ordinem, huic subtrahenda est pars fructuum, per *Clem. 2. h. t.* &, si crescat contumacia, recte auferuntur omnes.

6 Dico 6. Beneficia curata conferri debent non quomodocumque dignis, sed dignioribus, seu iis, qui attentis omnibus superant alios in requisitis qualitatibus, & Ecclesiæ ac animabus censentur *utiliores* fore. *Trid. sess. 24. c. 18. de ref. S. Pius V. in Constit. in conferendis.* Si autem conferantur minus digno, nulla est obligatio digniori aliquam faciendi restitutionem; quia non est læsum ipsius jus proprietatis, sed solum dignitatis.

T I T U L U S XV.

De Sacra Unctione.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit Unctio sacra, oleum simplex, chrisma.*
- 2 *A quo benedici utrumque debeat.*
- 3 4 *An unctio sit necessaria ad valorem ordinis Sacerdotalis, & Episcopalis.*

1 **U**NCTIO Sacra, de qua hic agitur, quia in ordinatione Sacerdotum adhibetur, est delibutio per oleum olivarum materiale & benedictum, facta secundum formam ab Ecclesia traditam. Adhibetur in 4. Sacramentis, Baptismo, Confirmatione, Extrema unctione, & Ordine presbyterali & episcopali. Oleum vel est *simplex*, vel *mistum*, ex oleo & balsamo, quod appellatur *Chrisma*. Simplex aliud dicitur *cathechumenorum*, quod principaliter ad inungendos baptizandos, & aliud *infirmorum*, quod ordinatur ad inungendos moribundos in Extrema unctione. Mistum vero, seu *Chrisma*, applicatur in Confirmationis & Ordinis presbyteralis & episcopalis Sacramentis. Quamvis probabiliter valeret Sacramentum Confirmationis, quod per oleum simplex: Extrema unctio, quæ per *Chrisma* conferretur.

2 Dico 1. Oleum simplex utrumque, & *Chrisma*, debet esse novum, seu illo anno, quo adhibetur, benedictum & confectum, juxta traditionem Ecclesiæ & *can. 18. d. 3. de Consecr.* Quamvis autem utrumque oleum benedici, & *Chrisma* confici debeat ex traditione Ecclesiæ ab Episcopis, a Summo tamen Pontifice tam benedictio olei quam

quam confectio Chrismatis delegari potest simplici Sacerdoti; quia non apparet, quare id fieri non possit, cum collatio ordinum delegari possit a Pontifice simplici Sacerdoti. *Objic.* in Conc. Florent. §. secundum in Decreto Eugenii pro materia Sacramenti Confirmationis requiritur *Chrisma ab Episcopo benedictum*: ergo benedictio Episcopalis est de essentia materię Sacramenti Confirmationis: ergo ab alio, quam ab Episcopo, fieri non potest. R. Concilium Florentinum ibi non tantum exprimit necessaria necessitate Sacramenti sed etiam alia, quę sunt necessaria necessitate præcepti ecclesiastici, in quo Papa dispensare potest.

3 Dico 2. Unctio Sacerdotis non est necessaria ad valorem Ordinis Sacerdotalis: partim quia id nec ex Scripturis nec aliunde probari potest, partim quia materia Sacerdotii proxima in ordine ad potestatem in verum Christi Corpus, seu ad conficiendam Eucharistiam, est traditio patenę cum hostia & calicis cum vino: in ordine autem ad potestatem in mysticum Corpus Christi, seu ad fideles absolvendos a peccatis, est impositio manuum episcopaliū, non inunctio chrysmatica.

4 Dico 3. neque unctio ad valorem consecrationis episcopalis requiritur. Ita communis contra paucos, fundata partim in *c. un. pr. b. t.* ubi unctio Episcopi, quę secundum morem Gręcę Ecclesię fuerat omiſſa, ex mandato Innoc. III. debet *suppleri* secundum morem Ecclesię Romanę: ergo Pontifex declaravit, ordinem & consecrationem valuisse; alias *reiterari* debuisset: partim quia non satis probari necessitas unctiois ad valorem potest, cum alia sit materia consecrationis episcopalis, nempe impositio manuum juxta *1. Timoth. 4. v. 14.* ubi S. Paulus monet Timotheum Episcopum, ne negligat gratiam, quam accepit per *impositionem manuum*.

T I T U L U S X V I .

De Sacramentis non iterandis.

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid sit Sacramentum, & quæ reiterari nequeant.*
- 2 *Quid si in his aliquid fuerit omissum.*

1 **S**acramentum Novæ Legis, ut definit Catechismus Romanus, est signum aliquod sensibile (scilicet practicum) gratiæ invisibilis ad nostram justificationem divinitus institutum. Unde singula Sacramenta requirunt rem sensibilem velut materiam, certa verba tamquam formam, & personam ministri intendentis facere, quod Christus instituit, & per applicationem materiæ ac per verba significatur. Tria ex Sacramentis, quæ interveniente unctio-
ne conferri solent, imprimunt characterem in anima, seu signum aliquod spirituale indelebile nimirum Baptismus, Confirmatio, & Ordo. Trid. *sess. 7. can. 9. de Sacram. in genere*, atque ideo reiterari non possunt, h. e. semel valide collata de novo conferri valide aut suscipi. Trid. *l. c.* & qui hoc attentarent scienter, gravissimum sacrilegii peccatum committerent.

2 Dico. Si in collatione Ordinis (Confirmationis, Baptismi) certo fuit aliquid omissum, quod pertinet ad essentiam talis Sacramenti, de novo totaliter conferri debet: si vero, quod omissum est, non spectet ad valorem, sed solum requiritur ex præcepto, caute (h. e. debita cum reverentia, & cura, ut evitetur scandalum) supplendum est. Text. & DD. *in c. 1. h. t.*
Objic.

Objic. *inc. 3. eod.* habetur, quod, si in ordinatione presbyteri, vel diaconi, omissa fuerit impositio manuum, ordinatio non sit reiteranda, sed supplendum, quod omissum: sed impositio manuum est de essentia ordinationis saltem presbyteri: ergo. Resp. ibi est sermo de prima manuum impositione, quæ in ordinatione Sacerdotis præcedit porrectionem patenæ cum hostia &c. qua confertur potestas conficiendi Eucharistiam & sacrificandi; & hæc impositio non est de essentia ordinationis sacerdotalis (uti nulla impositio est de essentia ordinationis in diaconum) ut omnes fatentur: sed tantum altera impositio manuum, qua traditur potestas absolvendi a peccatis, est de essentia ordinationis sacerdotalis inadæquatæ. Vel est sermo de impositione manuum, quæ non est facta per contactum physicum, qui ex præcepto Ecclesiæ tantum, non ex necessitate Sacramenti requiritur. Dixi, certo; si enim dubium dumtaxat sit, an aliquid essenziale sit omissum, sub conditione conferri potest, imo Sacramentum Baptismi, & Ordinis, saltem sacerdotalis, debet ob summam necessitatem Baptismi, & ob gravia animarum præjudicia, si sacerdotium non valide esset collatum.

T I T U L U S XVII.

De filiis Presbyterorum ordinandis, vel non.

S U M M A R I U M.

- 1 *Qui dicantur filii presbyterorum, legitimi & illegitimi.*
- 2 *Omnes illegitimi sunt irregulares.*
- 3 *Et speciale quid habent filii presbyterorum.*

4 Defectus natalium quomodo tollatur.

5 6 Si occultus sit, etiam Episcopus dispensat.

1 **P**ER filios presbyterorum veniunt hic, qui patrem habent clericum in Ordine sacro constitutum: si pater post susceptos in legitimo matrimonio filios Ordine sacro initiatus est, sunt *legitimi*: si vero post susceptum Ordinem sacrum eos genuit, sunt *illegitimi*. De utrisque his agitur, uti & de omnibus illegitimis, seu defectu natalium laborantibus, quia sunt irregulares, & inhabiles tum ad ordines, tum ad beneficia ecclesiastica, sicut & servi, obligati ad ratiocinia, corpore vitiiati, & bigami, de quibus in sequentibus *titulis*. Porro *illegitimi* in genere dicuntur, qui non sunt procreati ex legitimo thoro, h. e. ex matrimonio vel vere vel saltem putative valido. Si nati sunt ex parentibus quidem solutis, inter quos tamen potuit validum consistere matrimonium vel tempore conceptionis, vel nativitatis, vel intermedio, appellantur *naturales*, vel *nothi*: si vero inter parentes nec tempore conceptionis potuit consistere validum matrimonium, nec tempore nativitatis, nec intermedio, vocantur *orti ex damnato coitu*, aut secundum jus canonicum *Spurii*, uti sunt adulterini, sacrilegi, incestuosi.

2 Dico 1. Illegitimi omnes sunt irregulares, itaut nec ad ordines minores sine prævia legitimatione aut dispensatione promoveri licite possint, vel jam ordinati ad beneficia ecclesiastica. c. 1. x. & in 6. h. t. *Objic.* culpa parentum non debet nocere filiis, nec filius debet portare iniquitatem patris. *Ezech.* 18. R. id verum est in tantum, ut filii non proprie puniendi sint propter delicta parentum; non tamen, ut ipsis negari nequeat favor alias non debitus, ubi iusta
sup-

suppetit causa negandi, nimirum reverentia erga ordines & ministeria ecclesiastica, ad quæ promoveri macula, quam inducit defectus natalium, laborantes non convenit, & timor, ne filii imitentur parentum incontinentiam. Hæcigitur exclusio ab ordinibus fundatur non tam in pœna, quam in defectu & inhâbilitate quadam ex delicto parentum redundante in filios.

3 Dico 2. Filii presbyterorum illegitimi præter inhâbilitatem ad ordines & beneficia, aliis illegitimis communem, specialiter inhâbilitati sunt ad beneficium quodcumque etiam dissimile, in iis Ecclesiis, in quibus patres eorum habent, vel habuerunt beneficium, nec in dictis Ecclesiis quoquomodo ministrare, nec pensiones ex beneficiis suorum patrum capere possunt. Trid. *sess. 25. c. 15. de ref. Dixi, illegitimi*; nam legitimi solummodo prohibentur immediate patri succedere in beneficio, quod pater habuit titulum, *c. 7. 13. 17. h. t.*

4 Dico 3. Illegitimi habilitantur ad ordines & beneficia non modo per subsequens matrimonium a suis parentibus postea contractum, & per Rescriptum Papæ, vel dispensationem, ut habet communis ex variis juribus, sed etiam per Professionem & vota Religiosa, licet non ad Prælaturas, etiam Ordinis Religiosi. Textus & glossa in *c. 1. & fin. h. t.*

5 Quæres, an Episcopus dispensare possit in defectu natalium; R. 1. ad ordines minores, & beneficia simplicia, potest, *c. 1. h. t. in 6.* R. 2. probabiliter etiam ad ordines majores, ad beneficia curata, & ad dignitates, si defectu natalium sit occultus. Ita cum Diana, Avila, Barb. Engel. P. Franciscus Schmier *de potestate ordinis c. 6. n. 86. 196. 470.* contra communem. Probatur ex Trid. quod *sess. 24. c. 6. de ref. dicit: liceat*

Episcopis in omnibus irregularitatibus, & suspensionibus, ex delicto occulto provenientius, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum dispensare: cum igitur irregularitas illegitimitatis oriatur ex delicto, quamvis non proprio, bene tamen ex alieno parentum, recte ad eam videtur extendi dispositio Tridentini, utpote beneficium Principis & mera gratia, in nullius præjudicium cedens, quod est largissimæ interpretationis, c. 16. de V. S. c. 22. de Privil. Et sane, si non extenderetur ad irregularitatem inductam propter delictum alienum, melioris forent conditionis irregulares ex proprio delicto, quam irregulares ex delicto alieno, & ex defectu. Adde, quod sub voce *delicti* in lata acceptione etiam venire possit *defectus*, ex aliquo tamen delicto ortus. Ergo, si defectus natalium sit occultus, seu non notorius, probabiliter in eo dispensare concessit Episcopis Tridentinum. Accedit, quod dici valeat, Tridentinum in suo privilegio Episcopis concesso vocem *delicti* retulisse ad *suspensiones*, non ad *irregularitates*; cum irregularitates sæpe contrahantur absque delicto, suspensiones numquam sine delicto.

6 Quamvis vero privilegium hoc & facultas dispensandi in vitio natalium sit latæ interpretationis, ipsa tamen actualis dispensatio, quia derogat juri communi, stricte accipienda est. Quare simpliciter dispensatus ad ordines, ad beneficia &c. non hoc ipso censetur dispensatus ad ordines majores, ad beneficia curata &c.

TITULUS XVIII.

De servis non ordinandis, & eorum
manumissione.

SUMMARIUM.

- 1 Servi alii sunt proprie, alii improprie tales.
- 2 Omnes sunt irregulares.

1 **S**ervi alii sunt proprie tales, qui nempe contra naturalem libertatem jure gentium alieno dominio instar jumentorum subjecti sunt, quod fit vel captivitate in bello justo, vel natiuitate, si quis nempe ex matre serua, seu ancilla stricte dicta, natus est. Tales inter Christianos non dantur in reverentiam nominis & libertatis Christianæ, in quam nos Christus posuit. Alii autem sunt improprie tales, nimirum homines *adscriptitii*, &, qui ex istis generantur, *originarii*, vel, ut aliqui vocantur, *proprii*, qui nimirum dominis suis non solum ratione honorum & possessionum suarum, uti *emphyteutæ*, & *feudatarii*, sed etiam personaliter devincti sunt, vel ad colendos agros, aliave obsequia perpetuo, *adscripti*, itaut sine eorum voluntate, consensu, seu manumissione ab hac cultura, vel obsequiis recedere non possint. Qui a servitute per domini consensum dimittuntur plene, vocantur *manumissi*, qui vero non plene, sed sub conditione operarum temporalium, ex personali obligatione adhuc præstandarum, dicuntur *liberti*, vel *libertini*.

2 Dico. Nec servi proprie dicti: nec liberti: nec homines *adscriptitii*, *originarii*, & *proprii*, licite ordinantur, *tot. h. t. de servis non ordin.* item *can. 1. 5. 12. 21. & fin. d. 54.* Con-

sentit communis DD. & praxis. Ratio est, quia dignitas clericalis non convenit conditioni fervili, & horum hominum vilitati. Neque sine injuria dominorum hi homines possunt abstrahi a debitis servitiis & obsequiis, quæ cum ministerio Ecclesiæ compatiblea vel non sunt, vel sine indecore præstari nequeunt.

T I T U L U S X I X.

*De obligatis ad ratiocinia ordinandis,
vel non.*

S U M M A R I U M.

- 1 *Quinam dicantur obligati ad ratiocinia.*
- 2 *Quomodo sint irregulares.*

1 **O**bligati ad ratiocinia dicuntur, qui propter administrationem alienorum bonorum temporalium, vel publicam, qualem habent Curiales, seu qui procurant negotia & officia curiæ, uti Quæstores, tributorum Collectores, Procuratores Collegiorum, Præfecti Urbium, Commissarii militum, &c. vel privatam, uti Tutores, Curatores, Testamentorum Executores &c. adstriguntur alteri ad rationes reddendas. Ad hos non pertinent administratores rerum Ecclesiasticarum, causarum & locorum piorum, defensores pauperum: neque obligati aliis ex mutuo, aut alio contractu.

2 Dico. Obligati ad ratiocinia non ordinantur licite, nisi deposito prius officio rationes reddiderint, & plenam a suis principalibus liberationem obtinuerint, *can. 59. d. 50. can. 3. d. 54. cap. un. b. 1.* Ratio est partim, ne

ne contingat inde Ecclesiam litibus aliisque incommodis vexari. Ordinatos vero temporali-
bus curis nimium involvi, partim ne fiat præ-
judicium & fraus iis, quibus obligati sunt:
si enim ordinati fuerint, consequuntur privi-
legium competentiae, vi cuius in ipsos plena
executio fieri nequit, sed relinqui eis debet
congrua sustentatio.

T I T U L U S XX.

De corpore vitiatis ordinandis, vel non.

S U M M A R I U M.

- 1 *Vitiati corpore sunt in triplici classe.*
- 2 *An promoveri ad aliquem ordinem, & an
promoti ministrare in aliquo possint,*
- 3 *Quis dispenset in vitio corporis.*

1 **V**itiati corpore, quos ordinari non con-
venit, sunt in triplici classe. In 1. *Mu-
tilati*. In 2. *Debilitati*. In 3. *Deformes*. Ad
Mutilatos spectant, qui carent aliquo corporis
membro, v. g. lingua, oculis, auribus; manu,
uti muti, cœci, surdi, unimani; item qui cum
peccato mortali sibi ipsis vim intulerunt et-
iam partem membri tantum, v. g. digitum am-
putando, & qui seipso castrarunt, vel castra-
ri fecerunt, aut sponte permiserunt. Ad *Debi-
litatos*, qui unum vel plura membra, quæ ad sa-
crum ministerium requiruntur, habent prorsus
inutilia, uti quibus est lingua valde ligata, manus
arida, aut digitis canonicis, indice & pollice de-
stituta, crus valde contractum: item laborantes
morbo gravi moraliter incurabili sive corporis, uti
leprosi, epileptici seu morbo caduco correpti; sive

animi, uti furiosi, lunatici &c. Ad *Deformēs*: denique, qui vel notabilem circumferunt maculam in vultu, v. g. foedam cicatricem, oculos valde distortos &c. ut horrorem generent aspicientibus: vel in alia corporis parte defectum patiuntur, ex quo alii commoventur ad risum, uti truncati auriculis, habentes strumam, gibbum magnum, caput monstruose vel magnum vel parvum, unum brachium notabiliter brevius altero, turpiter claudicantes, pigmæi &c. Vitiatis corpore tamen non accensentur surdaſtri, qui blæſæ ſunt linguæ, qui habent unum oculum potentia videndi deſtitutum (modo non ſit omnino erutus) etiamſi ſit ſiniſter, qui vocatur oculus *canonicus*, qui caret uno digito ad ſacras functiones non neceſſario. In dubio, an vitium corporis aut deformitas ſit tanta, ut inducat irregularitatem, ſeu inhabilitatem ad ordines, arbitrari pertinet ad Episcopum, per *c. 2. b. t.*

2. Dico. Vitiati corpore ad nullum ordinem licite promoventur. 2. Semel tamen ordinati, ſi vitium ſuperveniat, ſolum prohibentur exercere illos ordines, quorum functiones ſine indecore, ſcandalo, vel irreverentia peragere non amplius valent. Pars 1. ſumitur ex *can. 1. d. 36. can. 59. d. 70. can. 4. ſeqq. d. 55. c. 3. ſeqq. b. t.* ubi generaliter ordinari prohibentur, licet forte ſolum functiones ſacerdotum obire nequeant. Pars 2. ex *c. 1. de Cler. egrot.* Quia jam ordinati, quibus ſupervenit vitium, jam obtinuerunt jus quæſitum. Unde Sacerdos, qui ſit cæcus, abſtinere quidem debet a celebratione Miſſæ, non vero ab audiendis confeſſionibus. Item ſi cui ſuperveniat deformitas, ut in loco publico celebrare ſine indecore nequeat, is tamen poterit admitti ad celebrandum in loco privato juxta arbitrium Episcopi, vel ſuperioris Regularis, ſi ſit Religioſus.

3 Quæres, quis dispensare possit in vitio corporis? Resp. solus Papa: si tamen vitium sit ortum ex occulto delicto (& juxta me etiam ex defectu occulto) Poterit etiam Episcopus dispensare, per Trid. *sess. 24. c. 6. de ref.* uti deduces ex dictis ad *tit. de fil. presb.* Sicut etiam permittitur eidem a DD. dispensatio in vitio non notabili, item ad ordines minores & beneficium simplex. Pirhing. *b. t. n. 15. ad fin. cum Piafec. & Laym.*

T I T U L U S XXI.

De bigamis non ordinandis.

S U M M A R I U M.

- 1 Quid & quotuplex sit bigamia.
- 2 Inducit irregularitatem.
- 3 An, & a quo dispensabilem.

1 **B**igamus, quasi bis conjugatus, constituitur per matrimonium iteratum, & copulam carnalem affectu maritali exercitam: quod triplici modo contingere potest. 1. Quando quis duo (vel plura) matrimonia contrahit valide, eaque per copulam carnalem consummat: & tunc datur *bigamia vera*. 2. Quando quis revera quidem unicum matrimonium contrahit, sed fictione juris & interpretative duplex, illudque consummat ut si quis contrahat valide, aut invalide, cum vidua a marito suo prius cognita, vel cum femina ab alio prius corrupta, eamque carnaliter cognoscat, vel conjugatur cum propria uxore, postquam hæc commisit adulterium seu sponte, seu vi oppressa, non obstante, quod ignoraverit adulterium uxoris, aut fornicationem cum alio commissam ab

ea, cum qua conjungitur affectu maritali, aut nullitatem matrimonii, quam contrahit cum corrupta ab alio, propter impedimentum dirimens occultum: & hæc bigamia vocatur *interpretativa*. 3. Quando quis post professionem Religiosam, aut susceptos Ordines sacros, & sic in matrimonio spirituali constitutus, attentat contrahere matrimonium carnale cum una eaque virgine, ac maritali affectu consummat: & hæc bigamia appellatur *Similitudinaria* propter similitudinem matrimonii spiritualis, quod oritur ex voto solemni cum Christo & Ecclesia, & carnalis. Si quis igitur non contrahat matrimonium cum unica, eaque virgine, adeoque contrahat vel vere vel interpretative vel similitudinarie duplex (sed scienter seu ignoranter) illudque consummet, bigamiam contrahit, quæ est impedimentum ordinum clericorum propter *defectum Sacramenti*, vel potius *significationis Sacramenti*, nempe matrimonii, quod ex institutione sua significat perfectam conjunctionem Christi cum Ecclesia per assumptionem carnis humanæ, & quidem unci cum unica, eaque immaculata, c. 5. b. t. Unde

Dico: Bigami non ordinantur licite, nisi prius cum ipsis dispensetur. De Bigamis vere constat ex *can. 59. cit. c. 2. 3. 5. b. t.* De bigamis *interpretative* ex *can. 9. 10. 13. 15. d. 34. c. 3. 4. eod.* De Bigamis *similitudinarie* ex *can. 24. caus. 27. q. 1. c. 4. de cleric. conjug.*

2 Quæres, quis dispensare possit cum bigamis? Resp. 1. in bigamia vera & interpretativa solus Papa regulariter, c. 3. & *fin. b. t. Trid. sess. 23. c. 17. de ref.* Si tamen occulta sit, juxta me etiam Episcopus propter *Trid. sess. 24. c. 6. de ref.* per ea, quæ tradidi ad *tit. de fil. Presb. R. 2.* in similitudinaria, saltem post

post peractam poenitentiam, idem Episcopus, c. 4. de cler. conjug. c. 1. qui Clerici vel vov. item superiores Regulares cum suis Religiosis. Suar. de censur. disp. 51. sect. 6. nu. 18. quia in hos obtinent jurisdictionem quasi episcopalem.

3 *Objic.* 1. Bigamia est impedimentum juris divini juxta illud 1. Tim. 3. *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum.* 2. *In bigamis contra Apostolum dispensare non licet,* c. 2. h. t. Papa non potest immutare significationem Sacramenti, ex cujus tamen defectu oritur irregularitas bigamiæ: ergo nec ejus defectum tollere potest dispensando. Ergo nec Papæ concessum est dispensare cum bigamis. R. ad 1. Ille textus non inducit jus divinum, quia scriptus a Paulo ut a Prælato Ecclesiæ, non ut ab Apostolo, jus divinum promulgante, sicut canones Apostolorum provenerunt ab Apostolis ut a Prælati Ecclesiæ jus ecclesiasticum statuentibus. Ad 2. Ibi solum insinuat difficultas in dispensando in reverentiam S. Pauli, qui primus induxit irregularitatem bigamiæ. Ad 3. Quamvis Papa nec immutare, nec tollere possit significationem Sacramenti, nihilominus tamen ea manente potest admittere ad Ordines laborantem defectu significationis Sacramenti; quia a sola Ecclesia propter hunc defectum exclusio ab ordinibus introducta est.

T I T U L U S XXII

De Clericis Peregrinis.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quinam clerici dicantur peregrini.*
- 2 *An ordines superiores suscipere, & in susceptis ministrare permittendi sint.*

1 **P**ER Clericos *peregrinos* hic denotantur, qui extra suas dioeceses peregrinantur, aut vagantur, ac ita ignoti sunt, ut de illorum ordinatione ac vita non constet, nihilominus tamen ulterius in ordinibus promoveri, vel in susceptis ministrare volunt.

2 Dico clerici peregrini ad superiores ordines non promoventur licite sine litteris dimissoriis, doctrinae morumque testibus, & licentiam ab alieno Episcopo recipiendi ordines exprimentibus. 2. Nec admittendi ad divina saltem publice celebranda sine litteris fidem facientibus, quod ordines, in quibus ministrare volunt, susceperint, ac impedimento eos exercendi careant; vel saltem sine alio testimonio; quo de dictis sufficiens fiat fides, v. g. per testes, famam, vel alia indicia. Pars 1. liquet ex *tit. XI. in 6.* ubi egimus de dimissoriis. Pars 2. ex *c. 1. 2. 3. h. t.* & ex *Trid. sess. 22. in Decreto de observ. in Celebr. Missae sess. 23. c. 16. de ref.* nimirum ad vitandas fraudes pravorum hominum clericos, vel etiam Sacerdotes se mentientium. Dixi *saltem publice*; nam ad privatim celebrandum & absque stipendio facilius admitti possunt, modo parati sint juramento se probare sacerdotes, nec adsint rationes peculiare, quae ipsos reddant suspectos de fraude, per *c. 3. cit.* in privato enim non decipiunt populum, & nemo facile praesumitur malitiosus sine aliquo suo commodo, aut stipendio.

T I T U L U S XXIII.

De officio Archidiaconi.

S U M M A R I U M.

1 2 *Quid sit Archidiaconus, & quod ejus officium.*

ii *Ar-*

Archidiaconus, quasi primus vel Princeps inter diaconos, de jure communi primum ab Episcopo locum obtinet, non quidem dignitate Ordinis Sacri, cum non fit necessario Sacerdos, & ratione ordinis ipsum præcedat Archipresbyter, sed potestate jurisdictionis quoad forum externum: hinc etiam *oculus Episcopi*, & *Vicarius primus* salutatur, utpote jurisdictionem cum Episcopo (huic tamen subordinatam) exercens in totum Clerum & Ecclesias in temporalibus ac spiritualibus, visitando diocesim, examinando ordinandos, investiendo beneficiatos &c. *tot. tit. de offic. Archidiac.* Sed jus recentius in Trid. aliqua ademit Archidiacono, & reservavit Episcopo, uti visitationem diœcesis, examen ordinandorum, judicium in causis criminalibus, matrimonialibus, beneficalibus, & concubinatus. *Trid. sess. 24. c. 3. 18. 20. de refor.* Adhuc plura circa officium Archidiaconi immutavit fere ubique consuetudo. Unde

2. Dico. In quo hodie consistat officium Archidiaconi, & quid possit, ex consuetudine singularum Ecclesiarum dependet, & cognosci debet. Siquidem hodie in quibusdam Ecclesiis Cathedralibus ne quidem nomen *Archidiaconi* extat amplius: in aliis autem viget quidem adhuc nomen, at sine præeminentia & jurisdictione: in aliis retinet quidem præeminentiam inter canonicos, at sine jurisdictione & administratione; in aliis obtinet quidem aliquam jurisdictionem, at limitatam vel ad civitatem Episcopalem, vel ad certum diœcesis districtum, *finis Archidiaconatus*, dictum &c. Totum vero hodie officium Archidiaconi residet penes Archipresbyterum, Officialem & Vicarium Generalem, qui ultimus etiam spectato jure communi, secundum quod Archidiaconus,

nus est primus Episcopi Vicarius, ab hoc plurimum differebat: nam Archidiaconus erat Vicarius *natus* & intitulatus, jurisdictionem immediate ac directe proveniente[m] a jure, eamque distinctam ab episcopali tribunali exercens: contra Vicarius Generalis est Vicarius *datus* jurisdictionem immediate & directe ab Episcopo proveniente[m], ac ab ejus tribunali indistinctam obtinens.

TITULUS XXIV.

De officio Archipresbyteri.

SUMMARIUM.

1 2 *Quis sit Archipresbyter, & quod ejus officium.*

1 **A**rchipresbyter, quasi primus ex presbyteris, alio nomine appellatur *Decanus*, c. 7. de off. Archid. item *Plebanus*, c. 3. de off. jur. ord. De jure communi præest aliis presbyteris, & in iis, quæ sunt Sacerdotalis officii, imperat, ac jurisdictionem pro foro interno exercet, curatque ea, quæ pertinent ad Officium Divinum, Missarum solemniam, & Sacramentorum, præcipue Baptismi, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ administrationem c. 1. seqq. h. t. In hoc Archipresbyteri officio iterum consuetudo plurimum immutavit, cum in quibusdam Ecclesiis nec nomen ejus extet amplius: in aliis extat quidem nomen, sed officium ab aliis exercetur, maxime ab eo, qui *Decanus* appellatur, præsertim quoad officium Divinum, & ab alio, qui *Pœnitentiarius* dicitur, saltem quoad casus reservatos in sacro pœnitentiæ tribunali: cum sacerdotes nunc valeant cuivis sacerdoti sua non refer-

reservata peccata confiteri . Unde quid hodie possit Archipresbyter , non ex jure communi , sed ex specialibus Ecclesiarum statutis , & consuetudinibus desumendum est . Archipresbyter seu Decanus distinguitur duplex *c. 3. 4. b. t.* scil. *Civitatensis* , seu *Urbanus* , qui in Urbe Episcopali præest reliquis Ecclesiæ suæ presbyteris : & *Ruralis* seu *Forensis* , qui extra Urbem Episcopalem in plebe exercet curam animarum , & simul sub se habet alios presbyteros per certum districtum . De hoc

2 Dico . Officium decani Ruralis indicatur *c. 4. cit.* vi cuius gerit curam presbyterorum sui districtus , tum ut illi rem divinam rite obeant & Sacramenta administrent , tum ut rixas , ebrieta-tes & alia scandala evitent . 2. Executioni mandat per se vel per alios decreta Episcopi . 3. Congregat capitula . 4. Controversias inter Parochos & Clericos sibi commissos ortas disponit , at sine figura iudicii ; nam negotia , quæ cognitionem & decisionem judicalem requirunt , refert ad Episcopum vel Vicarium Generalem . Probabiliter tamen habet aliquam jurisdictionem , quasi *bassam* , sine jure gladii spiritualis . Pirhing *b. t. n. 11. 12.* non tamen proprie dignitatem , itaut possit esse delegatus Sedis Apostolicæ , *gl. in c. fin. eod.*

T I T U L U S XXV.

De officio Primicerii.

S U M M A R I U M.

1 2 *Quis sit Primicerius , & quod ejus officium.*

1 **P**rimicerius , quasi primus in cera , seu tabula cerata Ecclesiæ scriptus , quod primum in Cho-

Choro psallentium, & in schola clericorum habuerit locum, hodie mutato nomine vocatur vel *Cantor*, aut *Præcentor*, vel *Scholasticus*, quamvis fere munus docendi, vel præcinendi, non exercent per seipsum, & subinde præbendam canonicalem, quam Trid. conferri voluit docenti clericos & adolescentes, obtineat. Ejus officium insinuatur in *can. 1. d. 25. c. un. b. t.* & Archipresbytero quoad hoc subest *d. c. un.* ac de jure dignitatem obtinet *c. 8. de Const.*

2 Dico. Quale sit hodie officium primicerii, seu scholastici aut cantoris, discere rursus oportet ex peculiaribus statutis & consuetudinibus cujuslibet Ecclesiæ.

T I T U L U S X X V I .

De officio Sacristæ.

S U M M A R I U M .

1 2 *Quis sit Sacrista, & quod ejus officium.*

1 **S**acrista, a Sacrorum custodia dictus, quia ejus officii est sacra vasa, vestimenta, ornamenta, cimelia, imo & totum thesaurum custodire, atque ideo etiam *thesaurarius*, vel *cimeliarcha* appellatur.

2 Dico. Sacrista habet nudum officium, non dignitatem vel personatum aut præminentiam inter Canonicos, imo in nostris Ecclesiis hodie nullus est inter Canonicos, qui hoc nomen gerat, vel officium, utpote quod fere Laicis ædituis est commissum, vel etiam Clerico tamquam Vicario *Custodis*, qui propterea appellatur *Sub-Custos*, reservata tamen suprema cura Custodi, cujus, & Sacristæ, officia non videntur distincta.

TITULUS XXVII.

De officio Custodis.

SUMMARIUM.

1 2 *Quis sit Custos, & quod ejus officium.*

1 **C**ustos, quamvis de jure sit minister Sacristiæ, ac utensilia Ecclesiæ, & rei divinæ instrumenta minus pretiosa custodire debeat, panem & vinum parare ad Sacrificium Missæ, & sacras vestes sacrificantibus, signumque ad Horas dare Canonicas per pulsum &c. c. 1. 2. b. t. & sic merum ministerium, satis humile, habeat, vi consuetudinis tamen vix distinguitur a Sacrista, exercens munus per Sub-Custodem & ædituum Laicum, uti notavi, in quibusdam Ecclesiis. Quapropter

2 Dico. Vi consuetudinis in nostris partibus uni quidem ex Canonicis nomen *Custodis*, non *Sacristæ*, attribuitur: in quo autem ejus versetur officium, & an non habeat præeminentiam inter reliquos Canonicos, vel dignitatem, ex peculiaribus statutis & usu Ecclesiarum dicendum est.

TITULUS XXVIII.

De officio Vicarii.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid & quotuplex sit Vicarius.*
- 2 *Vicarius Generalis qualis esse debeat.*
- 3 *Ejus jurisdictio est ordinaria.*

4 5 *Quo-*

4 5 *Quousque se extendat.*6 *Quomodo cesset.*7 *Vicarius capituli Sede Episc. vacante.*8 *Vicarius in Divinis perpetuus, & temporalis.*

1 **V**icarius in genere est, qui alterius vices gerit, ad id legitime substitutus. Hoc loco consideratur triplex: Vicarius *Episcopi*: Vicarius *Capituli* Sede Episcopali vacante: & *Vicarius beneficiatorum*, maxime *Parochorum*, seu *in Divinis*, ut appellatur, sive sit perpetuus sive temporalis. Vicarius Episcopi iterum alius est in *Pontificalibus*, & dicitur *Suffraganeus*, vel *Pro-Episcopus*, atque vices Episcopi gerit quoad actus Ordinis Episcopalis: alius autem *in Spiritualibus*, & appellatur Vicarius in *Spiritualibus*, aut Vicarius jurisdictionis, geritque vices Episcopi quoad actus jurisdictionis: passim vocari consuevit *Vicarius Generalis*, & in jure etiam *Officialis*, quamvis in nostra Germania *Officialis* dicatur, quem sibi Episcopus substituit ad certas tantum causas, nempe matrimoniales, *in Consistorio*, ut vocant, decidendas, atque distinguitur a Vicario Generali, sicut & iste a Vicario *foraneo*, qui pro certa diocesis parte & ad certas causas extra Civitatem Episcopalem loco Episcopi gerendas constituitur, cum jurisdictione solum delegata: alius demum *in Temporalibus*, qui a Trid. vocatur *æconomus*. Hic nobis præcipue de Vicario jurisdictionali seu in spiritualibus, sive de *Vicario Generali*, sermo erit, non vero de aliis, uti nec de *Commissariis*, quibus nempe ab Episcopo certæ causæ particulares etiam generaliter committuntur dijudicandæ.

2. Dico 1. Vicarius Generalis debet esse Clericus, 2. Annum 25. saltem ingressus. 3. In

Theo-

Theologia vel Jure Canonico Doctor aut Licentiatum, vel saltem alias rerum & jurium peritus. Pars 1. Sumitur ex *can. 22. caus. 16. q. 7.* convenit autem, ut constituatur Clericus secularis, nisi gravis causa adesset constituendi Regularem: Religiosi autem Mendicantes omnino removentur ab hoc officio. *Clem. 1. §. Ad prioratus de regular.* Pars 2. ex *c. 7. §. inferiora de elect.* Trid. *sess. 24. c. 12. de ref.* Pars 3. ex Trid. *sess. 24. c. 16. de ref.*

3 Dico 5. Jurisdictio Vicarii Generalis est ordinaria (non delegata) respectu eorum, quæ potest intuitu Vicariatus. Ita communis cum Barb. *de offic. & pot. Episc. alleg. 54. n. 26. 37.* contra Goffredum, Sotum, & alios paucos. Prob. 1. Jurisdictio, quæ competit vi officii, quod quis habet, & quæ cum ipso officio defertur ex dispositione juris, est ordinaria, *l. 5. ff. de jurisd.* sed jurisdictio competit Vicario Generali ratione officii, eaque defertur cum officio ex dispositione juris, non ex concessione speciali Episcopi, qui solum designat personam, *c. 2. h. t. in 6.* ergo. Prob. 2. Jurisdictio Vicarii Generalis est eadem cum jurisditione Episcopi, *c. 2. de consuet. in 6. c. 3. de appell. in 6.* & ideo ibidem negatur appellatio a Vicario generali ad Episcopum, eo quod ab eodem tribunali ad idem non detur appellatio: sed jurisdictio Episcopi utique est ordinaria: ergo & Vicarii. *Objic. 1.* Si jurisdictio Vicarii est ordinaria, & eadem cum jurisditione Episcopi, tunc eadem jurisdictio est penes duos: sed ejusdem rei possessio & dominium non potest esse penes duos, *l. 3. §. 5. ff. de acquir. poss. l. 5. §. 15. ff. commod.* ergo. 2. Jurisdictio ordinaria debet esse perpetua: talis non est jurisdictio Vicarii, utpote expirans cum morte Episcopi eam conceden-

dentis. R. ad 1. *dist. ma.* eadem jurisdictio est penes duos diverso modo, *c. ma.* eodem modo, *n. ma.* penes Episcopum est principaliter & independenter: penes Vicarium autem est accessorie, & dependenter ab Episcopo Vicarium constituyente: sicut fundus idem possideri potest a duobus diverso modo, ab uno naturaliter, & ab altero civiliter. Ad 2. *n. ma.* quia jurisdictio Legati Pontificii, & Rectoris magnifici; est ordinaria, licet neutra sit perpetua. Dein *dist. ma.* debet esse perpetua, quæ alicui competit principaliter & independenter, *transseat maj.* quæ competit accessorie, & dependenter, *n. ma.* deum negatur etiam *suppositum minoris*, quod Vicario competat jurisdictio ex concessione Episcopi, nam competit ratione officii.

4 Dico 3. Vicarius generalis vi officii & vicariatus sui generaliter potest omnia, quæ Episcopus, ut ordinarius, seu jure ordinario, exceptis nempe solum iis, quæ requirunt speciale mandatum, vel quæ Episcopus potest ut delegatus Pape, vel ex speciali privilegio. Communis ex *c. 2. & fin. h. t. in 6.* cum in generali concessione non veniant, quæ speciali nota sunt digna, & quæ quis verisimiliter in specie non esset concessurus *c. 2. de penit. in 6. c. 81. de R. J. in 6.*

5 Quæres, quænam sint illa, pro quibus indiget Vicarius Generalis mandato speciali, vel expresse vel tacito, Episcopi? R. pro iis, quæ vel ex dispositione juris, vel ex consuetudine, vel propter rei arduitatem juxta prudentis viri arbitrium reservantur Episcopo ipsi, & in mandato generali non comprehensa esse creduntur. In specie autem censentur esse talia. 1. *Causæ criminales* graviores *cap. 2. h. t. in 6.* ut est deponere Clericos, privare beneficiis, &c. quamvis possit incarcerare delinquentes, moderate

rate verberare &c. 2. *Causæ arduæ*, uti visitare dicecesim, nisi impedito Episcopo, congregare Synodum dicecesanam, ultimas voluntates exequi, alienare res Ecclesiæ, causas feudales cognoscere, & a vassallis Episcopi iuramentum fidelitatis recipere, pensionibus aut collectis vel subsidio charitativo onerare clericos aut beneficia, adire hæreditatem Ecclesiæ Cathedrali delatam, dare coadjutorem Parocho, constituere Vicarium perpetuum in Parochia, exequi mandata & pœnas edictorum, judicare in causa Episcopi vel ejus Ecclesiæ, procedere contra Canonicos, etiam si exempti sint, Ecclesiæ Collegiatæ, interesse electioni Prælatorum, dare licentiam Clericis prorogandi jurisdictionem judicis ecclesiastici alieni.

3. *Causæ beneficiales*, uti conferre beneficia ad liberam Episcopi collationem pertinentia, aut præsentare ad illa, quæ spectant ad jus præsentandi Episcopi, recipere resignationes beneficiorum, erigere novam Parochiam, transferre Ecclesias vetustate collapsas ad Matricem vel ad aliam viciniorem, unire vel suppressere beneficia, dividere Ecclesias parochiales, dare consensum in reservationem juris patronatus.

4. *Abusus jurisdictionis voluntariæ, & gratiæ liberalis*, uti concedere indulgentias, dare dimissorias, nisi Episcopus agat in remotis, absolvere a casibus Episcopo reservatis a jure dispensare in votis, juramentis, impedimentis canonicis, statutis & legibus dicecesanis, observatione festorum, jejuniorum, in irregularitatibus &c. nisi in his casibus potestatem dispensandi tribuat Vicario necessitas vel consuetudo (sicut hæc eidem in Germania potestatem tribuit dispensandi quoad jejunia, festa, denuntiationes matrimoniorum, & similia frequenter occur-

currentia) demum commutare vota , vel penas , aut facere compositionem cum reis . 5. *Actus Ordinis Episcopalis* , uti consecrare calices , patenas , benedicere corporalia , virgines , Abbates , & Abbatissas , conficere olea sacra , conferre ordines &c. licet Vicarius sit simul Episcopus : reconciliare tamen Ecclesias & benedicere paramenta , quia ordinis episcopalis actus non sunt , cum mandato speciali Vicarius potest , licet Episcopus non sit . 6. *Translatio suæ potestatis Vicarialis in alium* , per c.4. h. t. & Nov. 128. c.20. quamvis possit ad breve tempus unam vel alteram causam ex justa causa alteri delegare totam . Ita Begnudellius *V. Episcopus* , qui ipsemet per plures annos nuper sustinuit officium Vicarii Generalis Frisingæ in Germania . In dubio , an Vicarius Generalis indigeat mandato speciali , recurrere in negotiis arduis decet ad Episcopum , si præsens sit .

6 Dico 4. Jurisdictio & officium Vicarii Generalis finitur 1. renuntiatione , qua sponte dimittit Vicariatum . 2. Revocatione potestatis facta ab Episcopo , & per ipsum , vel alium ad hoc specialiter deputatum , intimata Vicario . 3. Episcopi morte naturali , aut civili per depositionem , aut per translationem illius ad alium episcopatum , aut per renuntiationem episcopatus : cum potestas Vicarii sit eadem cum jurisdictione Episcopi : ergo , quamprimum iste suam amittit , etiam amittit Vicarius Generalis , licet causa non amplius esset integra , & de ea is jam cœpisset cognoscere . Si Episcopus esset solum excommunicatus , suspensus &c. retineret quidem Vicarius jurisdictionem habitualiter , exercere tamen non posset propter impedimentum , donec istud cessaverit , jurisdictione interea devoluta ad Capitulum .

7 Dico 5. Vicarius capituli , qui Sede vacante intra 8. dies vacationis sibi notificatæ a capitulo

(ad

(ad quod devolvitur jurisdictio, c. 3. & fin. de suppl. negl. in 6.) constitui debet novus, vel confirmari antiquus. Trid. sess. 24. c. 16. de ref. Itaque plus potest, quam Vicarius Episcopi; quia etiam illa ipsi censentur esse concessa, quæ Sede Episcopali plena requirunt speciale mandatum, modo ea possit capitulum. Garz. de benef. p. 5. c. 7. num. 28. cum aliis contra Barb. & alios. Ratio; quia, si talia negotia majora componi deberent per suffragia omnium capitularium, quæ raro & difficulter conspirant, facile contingeret proterelari causas, & oriri confusionem; quæ fuit causa, cur Trident. jussit constitui a capitulo Vicarium. Per hoc tamen non prohibetur capitulum suo Vicario adimere jurisdictionem in causas particulares; easque alteri delegare. Officium Vicarii capitularis finitur, quamprimum novus Episcopus fuerit confirmatus, & possessionem episcopatus adierit; quia ipsius capituli jurisdictio non durat diutius.

§ Dico 6. Vicarius perpetuus in divinis, quæ potissimum in Parochiis, quæ sunt unitæ Monasteriis, Collegiis, & locis piis, constitui solet, habet verum beneficium proprie dictum, c. 27. de rescr. itaut pro libitu & absque causa in Jure expressa amoveri nequeat, c. 3. h. t. Clem. un. eod. quia est intitulatus, seu titulum in beneficio & jus obtinet. Æquiparatur vero Parocho in cura animarum & fere in omnibus, itaut Rector Ecclesiæ, cui Parochia incorporata est, qui appellatur *Parochus principalis & in habitu tantum*, se immiscere non possit in cura animarum vivente Vicario & invito; ut adeo, quidquid in jure statutum reperitur de Parocho, etiam intelligendum veniat de Vicario perpetuo. Clem. cit. Aliud est in Vicario temporali, qui Parocho v. g. ægrotante, vel absente, ad tempus constituitur; is

enim jus in beneficio & titulum non obtinet, atque ideo ad nutum amovibilis est: sicut etiam *Cooperatores* Parochorum, ut vocamus, qui quidem vicini sunt Vicariis temporalibus, differunt tamen per hoc, quod illi habeant jurisdictionem solum delegatam, atque distinctam a jurisdictione Parochi, Vicarii autem temporales ordinariam. *Objic.* Quando præsens est principalis, cessat potestas vices gerentis: ergo etiam præsente Rectore principali Ecclesiæ cessat potestas Vicarii perpetui, & actualis animarum rectoris. *R. dist. ant.* Si Principalis retinet potestatem & curam actua-lem, uti retinent, qui constituunt Vicarios temporales, *c. ant. secus n. ant.* Vel: si vices gerens habet suam jurisdictionem ab eo, cujus vices gerit, *transf. ant.* si ab alio, uti Vicarius perpetuus ab Episcopo *n. ant. & conf.* Ceterum Vicario perpetuo debetur congrua sustentatio ex redditibus Ecclesiæ Parochialis, quam administrat, nimirum tertia eorum pars. *Trid. sess. 7. c. 7. de ref.* ita tamen, ut arbitrio Episcopi major vel minor portio pro ratione locorum & temporum determinari possit, vel aliunde assignari. *Trid. loc. cit.*

T I T U L U S XXIX.

De officio & potestate Judicis Delegati.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit Judex.*
- 2 *Ordinarius, & delegatus.*
- 3 *Quid & quotuplex sit jurisdictio & imperium.*
- 4 5 *Quinam delegare, & delegari Judices possint.*

6 Et in quibus causis.

7 In quo consistat officium.

8 Et potestas delegati.

9 Quomodo finiatur.

1 **J**udex jurisdictionis est persona publica ad id ordinata, ut secundum leges & consuetudines locorum populo jus dicat, c. 10. de V.S. l. 78. ff. de judiciis. Dixi 1. *Jurisdictionis*; datur enim & Judex, minus tamen proprie, qui *notionem* dumtaxat habet sine jurisdictione, seu facultatem cognoscendi tantum vel circa causam ipsam vel circa depositiones testium, ac postea suam mentem dicendi, & referendi ad suos principales, non vero causam decidendi, ac in jure vocatur *Pedanus*, vel *Nationalis* Judex: in foro civili quibusdam in locis appellatur *Consulens*, aut *Commissarius*, in foro ecclesiastico *Auditor*. Dixi 2. *Persona publica*, h. e. auctoritate publica vel Juris, vel Consuetudinis, vel Principis, vel alterius, qui dare Judicem potest, constitutus. Dixi 3. *Jus dicat*, scil. prævia causarum cognitione eas juste deciddat ferendo sententiam. Alius est *Summus* seu supremus, cui nempe competit suprema jurisdictione, uti est Papa in foro ecclesiastico, cujus jurisdictione vocatur *Potestas clavium*, & in foro civili Imperator, & alii in suis terris superiorem non recognoscentes, ac horum jurisdictione appellatur *Majestas*. Alius *Subalternus*, qui obtinet jurisdictionem summæ Potestati subordinatam, quam dicunt *Territorialem*, qualem in foro ecclesiastico habent principaliter Episcopi in suis diocesisibus, in sæculari Principes & status Imperii in suis ditionibus.

2 Specialiter hoc loco consideratur Judex delegatus, & ordinarius. *Ordinarius* est, qui habet

jurisdictionem ordinariam, vel propriam, h. e. ratione officii proprii competentem, eamque proprio nomine exercet. *Delegatus*, qui habet jurisdictionem delegatam (alio nomine mandatam, vel alienam) h. e. ex commissione & mandato alterius, sive juris, & tunc vocatur *delegatus juris*, qualis in multis causis, præsertim in exemptos, a Tridentino constituitur Episcopus: sive hominis, & tunc vocatur *delegatus hominis*, seu Judicis ordinarii: si delegans sit supremus Princeps, Papa vel Imperator, est *delegatus Principis*: si alius, *delegatus inferioris*; si alicui omnes causæ universim, vel saltem in aliquo genere subalterno, v. g. omnes causæ decimales, committantur, appellatur *delegatus ad universitatem causarum*; si vero una, vel plures quidem, sed certo numero, vel inter certas personas, *delegatus simpliciter*, & *proprie*, vel *specialis* dicitur. Qualiscumque sit delegatus, differt a Vicario per hoc, quod Vicarius quidem nomine & vice alterius exercent jurisdictionem, sed eandem cum suo principali, delegatus vero distinctam a jurisdictione illius, qui vices suas alteri committit ad iudicandum; nam *delegatio* nihil est aliud, quam unius vel plurium causarum terminandarum, ab alio facta commissio, per c. 5. & 40. h. t. Unde & tales Judices a practicis vocantur *Commissarii*, a jure civili etiam *Judices dati* l. 5. C. de judic. quamvis alibi Judex datus confundatur cum pedaneo.

3 *Jurisdictio*, qua omnem Judicem instructum esse oportet, est *potestas publica* (nempe a publica auctoritate Juris, vel Principis aut Magistratus acquisita, & hinc differt a potestate patria, dominica, & œconomica) *de causis controversis iudicandi, ordinata ad gubernationem*
sub-

subditorum: alia est *simplex*, seu sine imperio, quæ respicit causas civiles, sine iussione, coercitione, & jure exequendi sententiam: alia est *imperium*: quæ nimirum exercetur per iussionem & coercitionem. Imperium aliud vocatur *merum*, quod est potestas gladii ad animadvertendum in facinorosos, l. 3. ff. *de jurisd.* a Practicis dicitur *jurisdictio Alta*, vel *Judicium Sanguinis*. Ad illud referuntur etiam *Regalia*, ut vocant, & quæ pertinent ad Justitiam vindicativam, uti causæ criminales. Aliud vero mixtum, quod nempe conjunctum est cum jurisdictione simplici, licet principaliter in iussione vel coercitione consistat. Ad hoc pertinent causæ civiles, vel criminales civiliter intentatæ, item pœnæ mitiores propter leviora delicta, v. g. pœna carceris, multa pecuniaria &c. saltem vi consuetudinis. Hoc imperium mixtum a modernis vocatur *jurisdictio Bassa*. Hodie non facile conceditur, vel concessa esse censetur jurisdictione (sive ordinaria sive delegata) sine omni imperio, seu sine potestate coercendi & puniendi inobedientes (cum alias fere esset inutilis) imo raro etiam sine potestate exequendi sententiam. Et hinc, quando conceditur jurisdictione, censentur concessa hoc ipso esse omnia, quæ sunt necessaria ad cognitionem & expeditionem plenariam causarum, c. 5. II. 26. b. t. l. 2. ff. *de jurisd.* & clarissime l. fin. ff. *de offic. ejus, cui mandata est jurisd.*

Porro alia jurisdictione (consequenter & Judex) est *Ecclesiastica*, quæ personas sacras, vel res sacras aut spirituales, vel spirituali annexas respicit, sive pro foro interno conscientia, quæ in sacro Pœnitentiæ tribunali, sive pro externo, quæ extra pœnitentiæ tribunal locum habet, & a solis personis ecclesiasticis exerceri potest. Alia vero

Politica seu *Secularis*, quæ in solos Laicos, & circa res profanas exercetur. Rursus alia vocatur *Voluntaria*, quæ afficit volentes, ac sine contentione partium, & coercitione, exercetur: cujus actus sunt concedere privilegia, legitimare, dispensare, absolvere, administrare Sacramenta &c. Alia *Contentiosa*, quæ exercetur in invitos, vel cum aliqua contentione Partium, aut coercitione, cujus actus sunt ferre Leges vel Statuta, causas civiles vel criminales definire &c.

4 Dico 1. Delegare possunt omnes Judices ordinarii, seu jurisdictione ordinaria pollentes. 2. Non vero Judices delegati subdelegare totam causam. 3. Nisi sint delegati ad universitatem causarum. 4. Delegati juris, aut Principis supremi. Pars 1. constat ex l. 5. 16. 17. ff. de jurisd. & c. 7. de off. ord. in 6. Pars 2. ex l. 12. ff. de Jud. l. fin. cit. c. 27. h. t. c. 62. ff. de appell. possunt tamen & isti aliquem causæ articulum alteri committere, & sic dare Judicem. Pars 3. ex communi sensu DD. cum gl. in l. 1. ff. quis & a quo appell. & gl. in l. 12. ff. de offic. Procons. Pars 4. ex c. 3. h. t. & c. 2. cit. Excipe, nisi Princeps alicui committat nudum ministerium, aut si Papa dispensationem in particulari casu, c. fin. §. fin. h. t. Aliud esset, si Papa alicui concederet potestatem dispensandi perpetuo. *Objic.* In omni delegatione censetur electa personæ industria: sed, quando censetur electa personæ industria, non potest causa committi alteri, c. fin. cit. ergo a nullo delegato potest causa alteri committi, seu subdelegari. R. n. maj. nisi nimirum delegans specialiter exprimat, se elegisse industriam personæ, aut præcipiat, ut delegatus personaliter per seipsum agat causam vel negotium.

5 Dico 2. Delegari Judices possunt omnes qui non prohibentur esse Judices ordinarii in tali causa. Text. & DD. in *l. 12. cit. & in c. 11. de Rescr. in 6.* Pontifex tamen non solet delegare causam nisi personis in dignitate ecclesiastica vel personatu constitutis, aut Canonicis Cathedralibus *c. 11. cit.* Ratio; quia quoad qualitates æquiparantur Judex ordinarius & delegatus, excepta sola ætate: nam ordinarius debet esse 25. annorum, *l. 41. de receptis.* Delegatus autem tantum 20. annorum, *l. c. imo cum consensu partium 18. annorum completorum, c. 41. h. t.* Addidi, *in tali causa:* hinc, quia laicus nequit esse Judex ordinarius in causis ecclesiasticis, & personarum ecclesiasticarum, neque delegatus esse potest etiam cum Clerico. Non obstante, quod laicus possit esse consiliarius; imo & arbiter una cum clerico; quia in consiliariis & arbitris, qui præcise suam dicunt sententiam, seu mentem, quid sentiant, aperiunt, jurisdictio non requiritur.

6 Dico 3. Delegari causæ regulariter possunt omnes, quæ jurisdictione delegantis subjiciuntur. 2. Etiam imperium merum supponentes in Judice, saltem de jure canonico. 3. Nec integræ tantum causæ, sed etiam singulæ partes, v. g. citatio, examen testium, inspectio instrumentorum &c. licet ille, cui delegatur hujusmodi pars, non vero cognitio de justitia causæ, vel decisio causæ, non sit proprie Judex, sed mere delegatus. Pars 1. patet ex *l. 1. & ult. de Offic. ejus, cui mand. l. un. c. qui pro sua jurisd.* nam potest quis per alium, quod potest facere per seipsum, *c. 68. de R. J. in 6.* Pars 2. ex *c. 2. de offic. Vicar. in 6. c. 7. de offic. ord. in 6.* De jure civili merum imperium delegari nequit, nisi delegans esset absens, vel infirmus, *l. 1. & ult. cit. Constit.*

Crim. Caroli V. a. 2. Vi tamen consuetudinis id fieri notant aliqui DD. Pars 3. eruitur argumento a fortiori. Dixi, *regulariter*; nam aliquæ causæ, uti Regalia majora Principum, quia inferioribus non possunt competere, vel soli Summo Principi reservantur, delegari non valent, vel certe non solent. Sic Summo Pontifici reservantur causæ majores, uti sunt controversias Fidei definire, Concilium generale convocare, Laicis concedere Jura spiritualia, &c.

7 Dico 4. Officium Judicis delegati, qua delegati, consistit in his. 1. Tenetur, si una vel utraque pars litigantium petat, fidem authenticam facere de sua delegatione, vel ostensis litteris, si sit delegatus Principis, *l. 1. C. de mandatis Princ. c. 24. de rescr.* vel saltem per testes &c. si sit delegatus inferioris: alias partes non tenetur comparere, vel, licet compareant, acta sunt nulla. 2. Non procedere ante præsentatas sibi litteras suæ delegationis, *c. 12. in f. de appell.* licet sciat, eas jam expeditas esse. 3. Observare formam in delegationis mandato præscriptam, *c. 37. b. t. c. 22. de rescr. l. 5. ff. Mandati*; alias, nisi aliunde constet, formam non esse substantialem, procedit nulliter, ut si certum tempus, vel certus locus sit ipsi præscriptus, & partes non consentiant in locum vel tempus aliud, & sic prorogent delegato jurisdictionem. Pariter nec potest cognoscere de causa alia, quam in mandato sit expressa, & expressæ non necessario sit connexa, nec procedere contra personam in commissione non nominatam, ita quidem, ut nec cum consensu partium delegati jurisdictionis a causa ad causam, & a persona ad personam (nisi sit delegatus ad universitatem causarum) extendi & prorogari valeat, *c. 32. c. 40. b. t.* Dixi 1. officium;

officium; hoc enim stricte loquendo differt a *potestate*; nam *potestas* denotat actum primum, & quid *possit*; officium vero actum secundum, & quid *debeat* facere delegatus vi suæ commisionis. Dixi 2. *qua delegati*; quippe *qua iudicis* officium est admittere probationes, exceptiones, appellationes, concedere dilationes, jurisque ordinem observare, ac alia, quæ incumbunt Judici, item gratis exercere Judicium, nullumque a partibus munus accipere, exceptis tamen esculentis & poculentis ex mera liberalitate oblatis, ac in ea quantitate, quæ intra paucos dies absumi possint; id enim Judici delegato permittitur, *l. 11. §. insuper de Rescr. in 6.* uti & repetere sumptus, v. g. itineris, si quos facere debuit in gratiam partium.

8 Dico 5. Potestas delegati est tanta, quantum sonat mandatum seu commissio. Ratio, quia delegans non omnem suam potestatem committit alteri, nec propriam, sed distinctam, suæ tamen subordinatam, ampliori & principali sibi reservata *l. 6. de jurisd.* Unde a Judice delegato, si appelletur, appellandum est ad delegantem (vel ad ejus successorem) & a subdelegato ad subdelegantem (nisi iste omnem suam potestatem demandasset subdelegato; tunc enim ad superiorem fieret appellatio) *l. 1. & fin. ff. quis & a quo appelletur, c. 27. §. porro b. t.* Interim tamen delegatus potest omnia, sine quibus causa sibi commissa expediri nequit, etsi in mandato delegationis expressa non sint, *c. 5. 7. eod. l. 2. ff. de jurisd. l. ult. ff. de offic. ejus, cui mand.* Quod etiam verum est de subdelegato, *c. 29. b. t.* Quare in specie potest 1. punire citatos, & contumaciter non comparentes. 2. Impedientes suum Judicium coercere, si delegatus sit Papæ, per censuras, licet

impediens foret Episcopus, quem tamen prius oporteret interdicere ingressu Ecclesiæ, *cap. 11. eod.* 3. Assumere officiales necessarios. 4. Spoliatum mittere in possessionem. 5. Admittere transactionem. 6. Exequi suam sententiam, probabilius etiam, licet non sit delegatus Principis, vel executionem demandare Judici ordinario loci, vel relinquere deleganti. Abb. & alii ex *cap. 4. de for. compet. § l. 15. ff. de re jud.* contra Bartolum. Ceterum si plures sint delegati ad eandem causam, tunc videndum est, an cumulative & indivisim delegatio sit facta, seu simpliciter, ut ordinarie contingit: vel an in solidum aut divisim, v. g. hoc modo, *ut omnes, vel duo, vel unus procedat.* In priori casu, si vel unicus non concurrat, licet morbo impeditus, vel morte abreptus, processus est nullus *c. 16. 42. h. t. l. 39. ff. de re jud.* In posteriori valet processus, & datur locus præventioni, itaut, si unus cœperit causam, reliqui nec licite nec valide se amplius immiscere possint, nisi, qui cœperat, non posset, vel non vellet ulterius in causa progredi, *c. 8. h. t. in 6. l. un. ff. de offic. consul.* Si vero adjiciatur hæc clausula conditionalis, *si nequeant, aut nolint omnes interesse, judicent reliqui, vel duo, vel unus,* non est necesse concurrere omnes, vel subdelegatum admittere, *c. 21. 34. h. t.*

9 Dico 6. Officium & potestas delegati finitur 1. Morte delegantis vel naturali vel civili, si mors sit publice nota, & delegans delegavit nomine propriæ personæ, non dignitatis, atque causa adhuc integra sit, h. e. quando nullus adhuc actus substantialis Judici exercitus, v. g. citatio partium, *c. 20. 30. h. t. l. 6. ff. de jurisd.* 2. Revocatione delegantis vel expressa vel
taci-

tacita, atque delegato per delegantem aut ejus substitutum intimata, *c. 3. de elect. lib. 58. ff. de Judic.* etsi res non amplius sit integra. Laym. *ad cap. 37. num. 4. h. t.* Excepto casu, quo compromissariis data est potestas eligendi ad Prælaturam, *cap. 30. cit. 3.* Morte delegati, etsi res non amplius sit integra, per *c. 42. eod. l. 27. 57. ff. mand.* Aliud foret, si fuisset delegatio non personalis, sed realis, seu facta intuitu & sub nomine dignitatis aut officii, ut si Papa delegaret Episcopo, aut Vicario Generali certæ Diœcesis, non expresso nomine Episcopi, vel Vicarii: tunc enim delegatio transit ad Successorem, *c. 14. h. t. 4.* Lapsu temporis a delegante præfixi, *c. 4. 24. eod.* nisi antelapsum communi partium consensu fuerit ipsi ulterius prorogata jurisdicctio. 5. Confecto negotio sive per transactionem vel pactum, sive per sententiam latam, & executioni datam, vel si alteri demandata & jam cœpta sit executio, *c. 9. eod.* quia tunc delegatus ad unam hanc causam censetur esse functus suo officio. Excipe eum, qui solum est delegatus executor gratiæ; is enim, si prima provisio fuisset nulla, posset aliam facere. 6. Recusatione delegati tanquam suspecti, si in termino competente causa suspicionis alligata & probata fuerit, *c. 5. eod. in 6.* Si recusetur delegatus Principis supremi, pronuntiare de justitia recusationis spectat ad arbitros a partibus eligendos: si delegatus inferioris, ad delegantem: si plures delegati, ad condelegatum, *cap. 39. h. t. cap. 4. eod. in 6.*

TITULUS XXX.

De officio Legati.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid & quotuplex sit Legatus.*
 2 3 4 5 *Quod sit ejus officium & potestas.*
 6 *Quomodo finiatur.*

1 **L**egatus in genere est, qui a Principe vel Magistratu quodam mittitur ad tractandum aliquod negotium. Si mittitur a Papa, dicitur *Legatus Apostolicus*. Mitti autem potest vel sine jurisdictione, v. g. ad excipiendum imperatorem, ineundum foedus &c. & est *Nuntius merus*, vel cum jurisdictione spirituali, & est *Legatus Judex*, de quo hic agitur. Est autem triplex: *Legatus a latere*, qui nempe Cardinalitia dignitate eminent, & quasi de latere Summi Pontificis, cui in arduis negotiis Romae assistere debent Cardinales, assumitur ad legationem: *Legatus missus*, seu *Nuntius Apostolicus*, qui non est Cardinalis, quamvis subinde mittatur *cum potestate Legati a latere*, quales in Germania sunt, qui constanter residere solent Viennae in Austria, Coloniae ad Rhenum, & Lucernae in Helvetia: ac demum *Legatus natus*, qui non mittitur, sed munus Legati auctoritate Apostolica annexum habet suae dignitati, & quasi adnatum; qualis in Germania olim erat Archiepiscopus Magdeburgensis, hodie Saliburgensis, in Gallia Rhemensis, in Hispania Toletanus, in Hungaria Strigoniensis, in Bohemia Pragensis, qui ferre solent esse harum Nationum Primates.

- 2 Dico 1. Officium & potestas Legatis Judicibus

cibus omnibus communis est exercere jurisdictionem ordinariam in dioecesibus & provinciis sibi commissis, concurrentem cum jurisdictione Episcopi & Archiepiscopi locorum, ubi agunt Legatos, *c. 1. seq. c. 7. h. t. & c. 2. eod. in 6.* In specie ipsis competit inspectio in Episcopos, Principes, & populos in ordine ad negotia ecclesiastica, ad reformandos mores, ad Constitutiones Pontificias in usum deducendas &c. Concurrunt quoque cum Episcopis in collatione beneficiorum, sed non in Germania; quia ipsis obstant concordata Germaniæ cum Nicolao V. inita, nisi beneficia sint reservata Summo Pontifici, vel Episcopi (non inferiores collatores) debito tempore ob negligentiam non provideant, quam utique etiam in Germania supplere possunt, per *Trid. sess. 24. c. 20. de ref.* Vi cujus *Trid.* etiam non possunt adiri in prima instantia Legati in causis ecclesiasticis, nisi ordinarii per biennium a die litis motæ causam terminare negligant.

3 Dico 2. Legati a latere possunt 1. exercere jurisdictionem in exemptos, *gl. in c. 1. h. t. v. universas.* 2. Confirmare electiones Archiepiscoporum, Episcoporum, & Abbatum exemptorum, *c. 36. §. fin. de Elect. in 6.* non tamen in Germania propter concordata, 3. a die egressus ex Urbe quoscumque absolvere ob percussorem Clerici etiam enormem excommunicatos, ex quocumque loco advenientes, *c. 6. h. t. c. 20. de sent. excomm.* 4. Ipso præsentente suspenditur aliorum Legatorum jurisdictionis & potestas *c. 8. h. t.*

4 Dico 3. Legatus non Cardinalis seu Nuntius Apostolicus, plus non potest, quam ordinarius provinciæ, ad quam mittitur *c. 2. h. t. in 6.* & ea, quæ omnibus Legatis communia esse dixi; nisi nimirum in litteris Legationis plus ipsi sit concessum.

sum. In specie tamen ipsi competit potestas absolvendi subditos suæ provinciæ ob percussionem clerici, etiam enormem, excommunicatos *c. 9. cit.* Si tamen sit missus *cum potestate Legati a latere*, probabilius potest omnia, quæ Legatus a latere; quia verba privilegiorum debent accipi cum effectu, & operari id, quod significant, *c. 10. de privil. in 6. Objic.* Talis Nuntius habet se ad Legatum a latere, sicut se habet Vicarius Generalis ad Episcopum: sed Vicarius Generalis constitutus cum hac clausula, ut *possit omnia, quæ potest Episcopus*, non hoc ipso potest omnia, quæ Episcopus, sed solum ea; quæ non requirunt mandatum speciale: ergo. *R. n. ma.* Dein, quod Vicario Generali per clausulam illam generalem non sint concessa absolute omnia, quæ potest Episcopus, constat ex jure: quod vero Legatus cum clausula seu cum *potestate Legati a latere* missus non possit omnia, quæ Legatus a latere, non constat ex jure, imo colligitur oppositum ex *c. 10. cit.*

5 Dico 4. Legatus natus per se plus non potest, quam quod ipsi competit ratione dignitatis Archiepiscopalis, cui Legatio perpetua est annexa, per *c. 9. cit.* Nisi nempe per privilegium speciale ipsi plus concedatur, v. g. conferre beneficia in mensibus papalibus, dispensare in certis gradibus consanguinitatis ad matrimonium &c. ut concessum esse perhibent Archiepiscopo Salisburgensi.

6 Dico 5. Officium & potestas Legati finitur
 1. Revocatione Pontificis Legato debite intimata, saltem post hujus egressum e provincia, per *l. 3. ff. de offic. præscr. c. 2. h. t. in 6.*
 2. Egressu spontaneo ex provincia cum animo non reverendi, *c. fin. h. t. arg. l. 3. cit.*
 3. Lapsu temporis præfixi, aut finito negotio, ad quod confi-

cient.

ciendum missus est, *arg. c. 4 de offic. deleg. 4.* Morte ipsius Legati: non tamen morte Pontificis. Quia jurisdictio Legati est ordinaria, *c. 2. est.* dein Legati dicuntur esse *Sedis Apostolicæ*, quæ numquam moritur. Officium tamen Legati nati est perpetuum, & durat, quamdiu obtinet dignitatem, cui annexum est.

TITULUS XXXI.

De officio judicis ordinarii.

SUMMARIUM.

- 1 *Judex ordinarius, præsertim ecclesiasticus, quis.*
- 2 *Papa est infallibilis, & suprema pollet potestate legislativa univ ersali, etiam extra Concilium.*
- 3 *Quæ sit potestas Cardinalium.*
- 4 *Patriarcharum minorum.*
- 5 *Archiepiscoporum.*
- 6 7 *Et Episcoporum.*
- 8 *An & quando in exemptos.*
- 9 *Quæ sit prælatorum Regularium.*
- 10 *Et parochorum potestas & officium.*

Judex ordinarius, uti dictum tit. XXIX. est, qui exercet jurisdictionem ordinariam, seu nomine proprio, & vi officii, v. g. Prælatu ræ, Magistratus &c. quem gerit, nec vices agit alterius, ut delegatus, & Legatus. In statu ecclesiastico alii ordinarii sunt superiores Episcopis, uti Papa per totum mundum Christianum, tamquam Pastor omnium fidelium a Christo constitutus, per verba, *pasce oves meas, Joan. 21.* item Cardinales, Patriarchæ, Primate s, Archiepi-

chiepiscopi seu Metropolitanis : alii sunt ipsi Episcopi ; ac alii inferiores Episcopis , uti Vicarii generales, Prælati regulares, Parochi.

2 Dico 2. Summus Pontifex non tantum est infallibilis in definiendis fidei dogmatis, sed etiam suprema pollet potestate, & jurisdictione spiritali in omnes Christi fideles, itaut per leges obligari omnes possit, etiam extra Concilium generale. Patet ex textibus Scripturæ Sacræ. *Rogavi pro te* (Petro, & ejus in Pontificatu successoribus dixit Christus) *ut non deficiat fides tua.* Luc. 22. *Portæ inferi non prævalent adversus eam.* Matt. 16. nempe Ecclesiam, quam Pontifici Christus regendam commisit: *tibi dabo claves regni cælorum: quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Matth. 16. cit. *Pasce oves meas.* Jo: 21. Ubi notandum, quod Christus soli Petro in singulari, licet præsentes fuerint & alii Apostoli ac Discipuli, dictam infallibilitatem promiserit, & illimitatam potestatem ligandi, solvendi, pascendi dederit, adeoque soli in Cathedra Petri successori seorsim, & independentem ab aliis Ecclesiæ Prælatibus, ac Episcopis, in Concilio generali congregatis: ergo Papa, etiam extra Concilium generale, cujus superior & caput est constitutus a Christo (cum Episcopi in Concilio generali congregati maneant oves Christi, quas omnes Petro subjecit, & pascendas commisit idem Christus) prædicta omnia potest, itaut ab ejus sententia appellari nequeat, cum non habeant ullum Superiorem in terris etiam Concilium: imo nec ad Christum, cum a Vicario, qualis est Papa respectu Christi in terris, ad principalem non detur appellatio, ut ad tit. XXVIII. dictum.

Obje. Papa est pars Ecclesiæ; ergo est minor to-

ta Ecclesia, quam repræsentat Concilium generale, & nihil potest in ipsum Concilium generale. *R. transf. ant. dist. conf.* est minor extensive, h.e. in Concilio Generali sunt plures Prælati & homines *c. conf.* est minor intensive, auctoritate, infallibilitate, potestate, præsertim respectu Concilii sine Papa associato tanquam Capite sumpti *n. conf.* Totam infallibilitatem, vim & efficaciam consequitur Concilium generale ab influxu Papæ assistentis, dirigentis, & approbantis, sine quo nihil potest Concilium. Si hoc jungatur Pontifici, accedit major auctoritas humana, non divina. Ceterum Papa in suo territorio temporali obtinet quoque potestatem temporalem summam, sicut Principes sæculares summi in suis territoriis.

3 Dico 2. *Cardinales*, præterquam quod assistant Pontifici consilio & auxilio in regenda Ecclesia universali: & eligant hodie Pontificem, eaque facere possint Sede papali vacante, quæ sunt necessaria ad defendendam Ecclesiam, per *c. 3. de Elect. in 6. Clem. 2. eod.* in Ecclesiis sui Tituli obtinent jurisdictionem quasi episcopalem, itaut circa subditos suarum Ecclesiarum quoad actus jurisdictionis omnia possint, quæ Episcopi in suis diocesis, etsi tantum sunt diaconi, per *c. 11. de major.* Plus non legitur ipsis concessum, imo nec vacante Papatu succedunt in jurisdictionem Papæ. *Clem. 2. cit.* Sicut tamen Capitulum Sede Episcopali vacante succedit in jurisdictionem Episcopi.

4 Dico 3. *Patriarchæ minores*, uti Venetus, Aquilejensis &c. item *Primates*, qui ab ipsis nonnisi titulo & nomine differunt, præter jurisdictionem Episcopalem in suas dioceses, sunt etiam Judices ordinarii Archiepiscoporum, & Episcoporum sui districtus, per *c. 9. b. t.* exceptis tamen hodie causis criminalibus, quas *Trid. s. 24. c. 5. de ref.* si majores sint, nempe depositionem vel privatio-

tionem promerentes, a solo Papa, minores vere a Concilio Provinciali, vel ab illo deputatis, cognosci ac terminari voluit. Præterea iisdem Patriarchis nulla competit potestas immediate in subditos dictorum Archiepiscoporum & Episcoporum *c. 9. cit.* uti nec Archiepiscopis in suorum Suffraganeorum subditos, quod statim exponam. Dixi, *Patriarchæ minores*: nam quatuor *majores* per Orientem, nempe Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Jerosolymitanus, hodie tantum sunt titulares; cum eorum provincias & Ecclesiasteneant Pagani. De Patriarcha Romano per totum Occidentem, qui est Episcopus Romanus, seu Summus Pontifex, nihil attinet amplius dicere.

5 Dico 4. *Archiepiscopi* præter jurisdictionem episcopalem, quam habent in suas dioeceses, aliis Episcopis communem, sunt etiam Judices ordinarii suorum Suffraganeorum, seu Episcoporum suæ provinciæ, *c. 11. h. t. c. 54. de appell. c. 1. de offic. Vicar. in 6.* exceptis tamen hodie iterum causis horum Episcoporum criminalibus juxta Trid. *l. c.* Quamvis autem obtineant jurisdictionem in ipsos Episcopos suæ provinciæ, eorumque Vicarios, quoad personas ipsorum, in subditos tamen illorum immediate jurisdictionem non obtinent, *c. 11. cit. & c. 1. eod. in 6.* extra hos casus. 1. Quando actualiter visitant dioeceses suorum Suffraganeorum; sed tunc cum suis limitationibus, *c. 1. & fin. de censib. in 6. c. 1. de pœnis in 6. & Trid. sess. 24. c. 3. de ref. 2.* Quando subditi appellant a suis Episcopis vel Vicariis ad Archiepiscopum. *c. 3. de appell. in 6.* 3. Quando Suffraganei sunt negligentes in collatione beneficiorum, *c. 3. de suppl. negl.* 4. Quando iter instituunt per dioeceses suorum Suffraganeorum; tunc enim possunt

sunt solemniter benedicere populo, sicut ubique, etiam in loco exempto, celebrare in pontificalibus, & curare sibi crucem præferri &c. *Clem. 2. de privil.*

6. Dico 5. *Episcopi*, qui ordinariam in sua diœcesi & supremam potestatem spiritualem obtinet in Clerum & populum, etiam principem, atque etiam *Ordinarius loci* vocari consuevit, officium est partialem Ecclesiam regere. *Act. 20. v. 28.* & Summum Pontificem juvare juxta mensuram potestatis ab eo sibi concessæ; nam *Episcopi sunt vocati in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis, can. 12. caus. 2. q. 6.* item diœcesanos instruere in rebus fidei, verbo divino pascere, Sacramenta, præsertim poenitentia, administrare vel per se, vel per alios idoneos, corrigere excessum Regularium extra Monasteria degentium, visitare Ecclesias, & diœcesim &c. *c. 15. h. t. Trid. sess. 5. c. 2. de ref. sess. 6. c. 3. 4. de ref. sess. 21. c. 4. 6. &c. de ref.*

7 Dico 6. *Episcopi* potestas est duplex, *Ordinis*, vi cujus consecrat Ecclesias, confert Ordines, & Sacramentum Confirmationis, solemniter benedicat &c. & *Jurisdictionis*, vi cujus in sua diœcesi potest omnia, ad jurisdictionem pertinentia, quæ Papa in tota Ecclesia, exceptis tamen iis, quæ Pontifici specialiter sunt reservata, & quæ sunt juris communis *c. 1. & fin. de offic. Archipresb. c. 16. h. t. Clem. 1. eod. &c.* In specie autem potest 1. Ferre leges & statuta. 2. Cognoscere & decidere omnes causas ad forum ecclesiasticum pertinentes, invocato etiam, si opus sit, ad id brachio sæculari. 3. Punire malefactores. 4. Turbantes suam jurisdictionem excommunicare, & alias ferre censuras, atque ab iisdem absolvere. 5. Instituire & destituere clericos beneficiatos. 6. Conferre beneficia.

ficia . 7. Dispensare in votis non reservatis , observatione festorum & jejuniorum , denuntiationibus matrimonio præmittendis , relaxare juramenta &c. visitare diocesim , Ecclesias , beneficia , monasteria , collegia , & hospitalia non exempta &c. Potestatem jurisdictionis acquirit per *Confirmationem*, Ordinis per *Consecrationem*. Multi Interpretes ex *c. 16. h. t.* totam Episcopi potestatem reducunt ad duplicem *legem*, *diocesanam* nempe, & *jurisdictionis*; ad hanc referunt omnia, quæ ex parte Episcopi consistunt in dando & faciendo, sive sint actus ordinis sive jurisdictionis, uti conferre ordines, consecrare templa, ferre sententias, dispensare, punire, & alia facere, quæ jam recensuimus, omissis tamen plurimis, quæ videri possunt apud Barb. *de off. & potest. Episcopi*. Ad *legem diocesanam* vero, quæ ex parte Episcopi consistunt in recipiendo, uti sunt exigere cathedraticum & sinodaticum, subsidium charitativum, quartam decimationum, quartam mortuorum seu *portionem canonicam*, procuraciones in visitatione diocesis, seu moderata victualia, &c. Sed ab hac lege diocesana exempti sunt omnes Regulares & Monasteria, alias etiam non exempta a jurisdictione Episcopi, *can. 1. q. 1. can. 8. q. 3. caus. 10.* exceptis procuracionibus visitabilibus.

8 Dico 7. Episcopus jure extraordinario & delegato in multis casibus etiam in regulares, alias per generale privilegium ab ejus jurisdictione exemptos, jurisdictionem obtinet, & quidem de *Jure novo Tridentini* in his casibus .
 1. Quoad editionem librorum sine approbatione ordinarii . 2. Quoad visitationem & correctionem Regularium extra Monasterium habitantium .
 3. Quoad prædicationem Verbi Divini in eorum Ecclesiis curatis . 4. Quoad reparationem Ecclesiarum .

fiarum Parochialium . 5. Quoad celebrationem Missæ extra Ecclesias non faciendam . 6. Quoad ordinationem , & prævium examen ordinandorum , nisi quoad hoc speciali privilegio muniti sint . 7. Quoad approbationem in ordine ad Confessiones sæcularium audiendas . 8. Quoad censuras in Ecclesiis publicandas, si ita petat Episcopus . 9. Quoad observationem festorum diocesis . 10. Quoad promulgationem Indulgentiarum non faciendam sine consensu Ordinarii . 11. Quoad clausuram & gubernationem Monialium , quæ non sunt sub ordinis Prælatis &c. Vid. Trid. *sess.* 4. 5. 6. 7. 22. 23. 24. *de ref.* Idem de *Jure antiquiore* in causa hæresis & criminum ad S. Inquisitionis tribunal pertinentium, *c. 9. §. fin. de hæret.* in executione ultimarum voluntatum . *Clem. un. de Testam.* quoad Sacramenta Eucharistiæ & Extremæ unctionis non conferenda (extra necessitatem extremam) parochianis sine licentia Parochi . *Clem. 1. de privileg.* in petitione Chrismatismis, consecratione Ecclesiarum, & omnibus, quæ sunt ordinis Episcopalis, *cap. 19. de præscr.* quoad Confessarios monialium, quoad electionem Abbatissæ, cui per se vel per alium præesse potest cum superioribus Regularibus. Vid. Barb. qui *de off. & pot. Episc. alleg.* 105. a nu. 14. refert 52. casus, & Chokier, qui *de jurisd. ord. in exempt. tom. 1. par. 2. qu. 45.* adducit 116. casus, in quibus Exemptos ait subjectos esse Episcopis.

9 Dico 8. *Praelati regulares* in suos Religiosos præter potestatem dominativam propter votum obedientiæ etiam habent jurisdictionem ordinariam quasi Episcopalem in foro tam externo quam interno. Sumitur ex *c. 2. de sent. excomm.* & communi DD, Ut adeo Episcopus quoad

ea, quæ spectant ad disciplinam domesticam, observationem regularum, votorum, modum vivendi, officia, promotiones, coercitiones Religiosorum se immiscere nequeat, per *c. 5. de tempor. ord.* nisi forte discretio Prælati non sufficiat, per *c. 2. cit.* vel nisi Prælati Regularis negligens sit, aut nisi Religiosus extra claustra degens scandalose delinquat. *Trid. sess. 6. c. 3. de ref.* Dixi, *Prælati Regulares*, nempe Abbates, Generales, Provinciales, & Superiores locales. Abbatissæ autem, & Præfectæ Monialium pollent quidem in suas subditas potestate dominativa, gubernativa, œconomica, & materna, vi cujus possunt Monialibus præcipere, delinquentes corrigere, officia dividere, bona temporalia administrare, & alia agere, quæ cuivis matrifamilias competunt; jurisdictionem tamen proprie spiritualem, quæ supponat *Ordinem Sacramentalem*, non habent, imo nec ex dispensatione Papali ejusdem capaces sunt; licet ipsis non male tribuatur aliqua jurisdictio spiritualis improprie talis in ordine ad præcipiendum ea, quæ ad salutem animæ, & regularem observationem pertinent, cum talem potestatem videatur exigere utilitas spiritualis, & salutare regimen Monialium.

10 Dico 9. *Parochi* (seu *Curionis*, *Plebani*, aut *proprii Sacerdotis*) sicut jurisdictio est ordinaria pro foro interno in suos parochianos, non in externo, *gl. in can. 38. caus. 11. q. 1.* communiter recepta; ita officium est per seipsum, vel (si impeditus est) per alios idoneos suis parochianis administrare Sacramenta Baptismi, Extremæ Unctionis, Pœnitentiæ, Eucharistiæ, Matrimonii: diebus Dominicis & festis, quibus populus tenetur audire Sacrum, celebrare Missam: iisdem diebus Dominicis & festis suos sub-

subditos instruere Verbo Dei & rebus ad salutem necessariis tum in Catechesi, tum dicendo pro concione: habere certas matriculas, videlicet librum, in quo diligenter annotet eos, qui ex suis parochianis contraxerunt matrimonium cum testibus, die, & loco; item librum, in quo describat omnes baptizatos cum eorum parentibus, patrinis, anno & die, ut de contracta cognatione spirituali inter certas personas legitime constare possit; & propter eandem rationem deberet etiam ita describere Confirmatos cum eorum parentibus & patrinis. Aliqui etiam requirunt librum mortuorum, seu in parochia sepultorum, &c. Sumuntur hæc ex *can. 8. caus. 16. qu. 1. cap. 2. de Parochiis*. Trident. *sess. 5. cap. 2. de reform. sess. 24. capit. 1. & 2. de reform. matrim.* Volebant olim aliqui, quod Parochiani sint obligati diebus festis & Dominicis audire Sacrum in Ecclesia parochiali, alias non satisfacturi præcepto Ecclesiæ, si alibi audiant: quibus etiam favere videtur *c. 2. cit. & Extrav. 2. de Treuga. int. comm.* Verum hanc obligationem, si qua fuit aliquando, pridem sustulit tum universalis consuetudo in contrarium, tum privilegia ordinum Religiosorum, per quæ indulgetur omnibus audire Sacrum etiam diebus festis apud Religiosos, uti & Eucharistiam, saltem extra tempus Paschale, sumere, imo sua peccata confiteri etiam tempore Paschali apud Mendicantes vel Ordines Regulares, tum Trid. *sess. 22. in Decreto de observ. & evit. in celebr. miss.* ubi populum *monendum* (non cogendum) ait, ut saltem Dominicis diebus & majoribus festis ad suas parochias accedant.

TITULUS XXXII.

De officio Judicis.

SUMMARIUM.

- 1 *Judicis jurisdictionalis officium nobile & mercenarium.*
- 2 *Quis possit esse Judex.*
- 3 *In quo consistat ejus officium mercenarium.*
- 4 5 *Non potest condemnare juridice probatum reum, quem privatim scit esse innocentem.*
- 6 *Debet supplere, quæ juris, non, quæ facti sunt.*
- 7 *An possit acceptare munera, sportulas, xenia.*
- 8 *Ad quid teneatur male judicans.*

1 **J**udex dicitur a jure dicendo, seu a judicando inter partes litigantes. Debet ergo esse instructus jurisdictione, sibi communicata vel a Jure, aut consuetudine, præscriptione, vel a Principe aut alio constituere Judicem valente. Ejus officium aliud vocatur Nobile, aliud Mercenarium. *Ex Officio Nobili* procedit, quando vel motu proprio, aut si pupillis constituit tutores, inquit in crimina &c. vel ad instantiam quidem partis, actionem tamen proprie dictam non habentis, vel non proponentis; ut si minorem, aut læsum infra dimidium, qui stricte dictam actionem de jure non habet, implorat tamen Judicem, restituit in integrum: si restituit illegitimum Natalibus: si lite per sententiam finita facit executionem &c. *Ex Officio Mercenario* autem, quando procedit ad instantiam partis, actionem proprie dictam proponen-

nentis, & ex stricto jure actoris ea facit, quæ jus præscribit, uti sunt citare partes, audire testes, concedere dilationes, ferre sententiam vel interlocutoriam vel definitivam &c. Mercenarium igitur officium deservit actioni.

2 Dico 1. Judex esse potest quilibet, qui non prohibetur vel a natura vel a jure. Quibus modis prohibentur amentes, surdi, muti, servi, impuberes, feminæ, senatu moti ob turpem causam, infames, *l. 12. §. 2. ff. de Judic. l. 2. 32. ff. de R. J. l. 2. C. de dignit. lib. 12.* item excommunicati, *c. 24. de sent. & re jud.* Impuberes & feminæ, exceptis locis, in quibus (ut in Germania subinde contingit) jurisdictio politica transit ad hæredes per successionem, exercenda tamen per tutores, curatores, vel administratores; tunc enim quasi in habitu sunt Judices.

3 Dico 2. Judex tenetur ex officio mercenario audire partes litigantes, rationes & momenta, quæ pro se afferunt, ponderare, secundum jura & æquitatem ferre sententiam & exequi, atque sic jus dicere, seu cuilibet jus suum tribuere. Ad hoc enim constituitur, & per quasi contractum se obligat. Unde, si non sit Judex supremus (qui solus regulariter potest moderari pœnas a jure statutas in judicio criminali) tenetur procedere & ferre sententiam secundum leges, statuta, consuetudines, maxime in causis civilibus, *c. 1. constit. pr. Inst. h. t. Nov. 82. cap. 13.* Statuta & consuetudines particulares præferendæ sunt juri communi, utpote jus novissimum, quod derogat antiquiori *l. 1. ff. ad L. Aquil.* Dein in iisdem causis civilibus tenetur Judex pronuntiare pro illa parte, quæ pensatis & discussis diligenter omnibus ipsi videtur habere probabiliorem causam, & majus jus; ita enim exigit pactum taci-

tum cum Republica & Partibus initum, atque Innoc. XI. prohibens hanc propositionem: *Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem, etiam minus probabilem.* Sed hinc

Objic. ergo saltem poterit Judex judicare secundum opinionem æqualiter probabilem, & in pari causa favere, cui voluerit. *R. n. illatum.* Quia Judex non est dominus rei controversæ, atque ideo, ubi æqualis utrimque apparet probabilitas, & æqualia causæ merita, eam non potest totam adjudicare uni Parti sine injusta personarum acceptione, sed debet, ut cuique tribuatur jus suum, vel rem, si divisibilis sit, dividere, & cuilibet partem assignare, vel partes inducere ad transigendum, aut ad compromittendum in arbitros, aut ad rem committendam sorti, si indivisibilis sit res. Dixi, *in causis Civilibus*; nam in causis Criminalibus, si Reus habeat causam æque probabilem, vel etiam minus, verè tamen probabilem. Reo magis favendum est, quam accusatori, per *c. 11. de R. J. in 6. l. fin. C. de Probat. cum satius sit impunitum, relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare l. 5. ff. de pœnis.* Ceterum in dubio facti, pro qua parte stet major probabilitas, vel ubi æqualis utrimque videtur esse probabilitas, etiam in causis civilibus pronuntiandum est pro illa parte, quæ præsumptionem pro se habet, vel possessionem, per *c. 65. de R. J. in 6.* vel causam in jure favorabilem, quales causæ favorabiles sunt causæ dotis, matrimonii, libertatis, pietatis, & ultimæ voluntatis *c. fin. de sent. & re jud. l. 10 ff. de inoff. testam.*

4 Dico 3. Judex casu, quo privatim certo scit reum esse innocentem, vel nihil debere, probabilius non potest illum condemnare, tam in causis civilibus, quam in criminalibus, licet ju-
ridi-

ridice, secundum allegata & probata, ut loquantur, probatus sit reus delicti, vel debitor esse. Ita cum Abb. in c. 28. §. quia vero n. 8. de off. & pot. jud. deleg. multi & graves DD. contra S. Th. & asseclas, maxime antiquos Theologos, qui ex toto nobis adversantur, & contra Haunol. qui cum Less. Laym. Lug. & Pirhing nobis contradicunt ex parte, nimirum quoad causas civiles, & criminales minores, ubi nempe non agitur de pœna mortis vel mutilationis. Prob. 1. ex jure naturali, & natura justitiæ commutativæ & vindicativæ, quæ exigit æqualitatem & proportionem inter obligationem & solutionem; inter pœnam & delictum: sed inter obligationem nullam, & solutionem veram: inter delictum nullum vel apparens tantum, & pœnam, nulla datur æqualitas vel proportio: ergo. Cum igitur non sufficienter probetur, jura humana recessisse a jure naturali fundato in natura justitiæ tam commutativæ quam vindicativæ, imo in causis criminalibus majoribus, ubi agitur de vita & membris hominum, non potuerint recedere, ipso Deo Exod. 23. prohibente Judici, non suscipies vocem mendacii: nec in Judicio plurimorum (testium) acquiesces sententiæ, ut a vero devies ∴ insontem & justum non occides, adeoque potestas in vitam vel membra innocentis Reipublicæ humanæ aut Judici, non legatur esse concessa; sed potius negata; ideo etiam nec jura humana permittunt innocentem quemcumque, a Judice cognitum ut talem, condemnari ad solutionem, vel ad pœnam. Ex quibus insuper positive

Prob. 2. Imprimis ex jure canonico, quod c. 1. de sent. & re jud. jubet Judices procedere secundum conscientiam, & justitiam, solum-

que Deum præ oculis habere ; cum æterni tribunal Judicis illum reum non habeat, quem injuste Judex condemnat . Confirm. Judex non potest ferre sententiam juxta opinionem minus probabilem, ut dictum nu. 3. ex propositione damnata : ergo multo minus juxta opinionem vel testimonium certo falsum . Dein ex *jure civili*, quod quidem vult Judicem procedere secundum allegata & probata, at unice ideo, ut Judici certius innotescat veritas, & ut minus fallatur circa merita causæ, non vero, quando jam aliunde certo ipsi constat de veritate, ut patet ex *l. 6. ff. de offic. Præs.* ibi : *Præsides provincie id sequatur, quod convenit eum ex fide eorum, quæ probabuntur, ne veritas vitietur erroribus* : sed quod falsum esse certo cognoscitur, probari ut verum non potest : & nullius sunt *fidei testes*, qui sciuntur falsum testari : item quando veritas, quam velut finem obtineri volunt jura per testes, jam aliunde ex privata certa noticia habetur, cessat testimonium, velut inutile medium ad veritatem detegendam . Confirm. 1. Jus civile prohibet fidem adhiberi testi suspecto : ergo multo magis testi certe falso . Confirm. 2. Idem jus vult Judicem procedere secundum suam, non aliorum, sententiam & judicium, per *l. 1. §. 6. C. de vet. jure enucl.* Confirm. 3. Idem jus tot cautelas quoad testes & probationes adhiberi exigit præcise ideo, ne innocens opprimatur : quis ergo credat illud velle, ut condemnetur & sic opprimatur innocens per testimonia & probationes, quas Judex certo scit esse falsas, & sic detorqueatur in dispendium, quod in innocentis favorem est introductum, contra *reg. 61. in 6.*

5 *Objic.* 1. In ore duorum vel trium stabit omne verbum *Matth. 18.* ergo per duos testes

convictus condemnari potest ac debet. 2. Judex plus debet credere pluribus aliquid testificantibus, quam sibi soli. 3. Judex tenetur sequi scientiam publicam *juris*, h. e. judicare secundum jura & leges: ergo etiam tenetur sequi scientiam publicam *facti*, quæ habetur per duos testes, vel alias probationes juridicas. 4. Executor debet exequi sententiam, licet *sciat eam esse injustam* c. 28. §. *quia vero*, de off. jud. deleg. ergo etiam Judex ferre sententiam, licet sciat esse injustam. 5. Juridice probatus nocens non est innocens: ergo recte condemnatur. R. ad 1. Illo textu probatur quidem sufficere ordinarie duos testes ad plene probandum (& pauciores regulariter non sufficere) at non pro omni casu, maxime illo, quando scitur, testes deponere falsum. Ad 2. Judex tunc debet plus credere aliis, quam sibi, quando non habet evidentiam vel certitudinem veritatis ex sua, & falsitatis ex parte aliorum; hoc enim casu aliis credere ac fidem aliis habere esset impossibile: neque proprie *credit* sibi, sed scit. Ad 3. *neg. conf.* vel suppositum, quod, ubi Judex certo scit, factum aliter se habere, quam testes asserant, detur *scientia* publica contra reum; cum sit error vel calumnia, quam utique sequi non tenetur. Ad 4. *n. conf.* & paritatem; quia executor, cui a superiore demandatur executio, parere tenetur, & *obsequi mandanti*, ut jubet textus; nec ipsi conceditur examinare sententiam: econtra Judex non tenetur obsequi ex ullo juris præcepto testibus, sed potest imo debet eorum fidem examinare. Deinde nec executor potest exequi sententiam *notorie* injustam; cum talis sit nulla: neque sententiam, quæ condemnat ad mortem, si eam privatim tantum sciat esse injustam, vel, ut S. Thomas

loquitur, intolerabilem continere errorem; alias excusare posses etiam carnifices, qui SS. Martyres occiderunt, & Judæos Christum crucifigentes. Ad 5. *dist. ant.* non est innocens apparenter *c. ant.* reipsa, & Judici, qui veram innocentiam attendere debet, *n. ant. & cons.* Si testes falsi possent facere nocentem, nec Christus fuisset innocens, sed juste condemnatus. Quid ergo Judex in tali casu, ubi privatim scit innocentiam rei, debet facere? R. omnia tentare, ut talem liberet, increpare testes, repellere actorem vel accusatorem, dicendo, sibi constare de opposito: differre sententiam, ut interim veritas detegatur magis: vel negotium deferre ad Superiorem, ibique testem agere pro innocente: vel, si hæc non sufficerent, & ipse periclitaretur de amittendo officio, si non condemnaret, posset se conformare aliorum opinioni probabili, & condemnare, saltem in causis civilibus, & criminalibus minoribus; quia cum tam notabili suo incommodo non tenetur alteri consulere: id tamen forte non posset in criminalibus majoribus, ubi agitur de vita innocentis, sed potius deberet sustinere privationem officii; nisi sententiam illorum, qui etiam in his causis potestatem condemnandi tribuunt Judici, judicet æque probabilem, & sequi malit.

6 Dico 4. Judex debet supplere ea, quæ juris sunt, & a partibus omissa; non autem, quæ sunt facti. Text. & DD. *in l. un. C. ut, quæ desunt Advocatis.* Quia debet administrare justitiam secundum jura. *Juris* autem sunt v. g. examinare libellum, & ineptum rejicere: deferre juramentum calumniæ, ubi opus est: dilationes concedere: testes non legales repellere: exceptionem præscriptionis, Senatus consulti
Vel-

Vellejani suggerere : præscriptionem illegitimam , instrumentum falsum &c. rejicere , & similia *Facti* autem sunt producere testes , instrumenta : vel alias probationes : exceptiones opponere , quæ non sunt juris : allegare privilegium speciale &c. si enim ista suppleret Judex , redderet se suspectum de studio partium . Interim tamen potest imo debet Judex supplere etiam , quæ facti sunt , si factum sit notorium , aut reluceat ex actis , v. g. quod reus jam præscripserit , quod habeat privilegium : vel ubi versatur periculum animæ : vel agitur de bono publico , aut de causa pia .

7 Dico 5. Judex peccat accipiendo munera .
 2. Probabilius tamen non tenetur accepta restituere ante sententiam Judicis superioris . 3. Nisi dans non sponte obtulerit , sed præcisè ad redimendam vexam iniquam , eo quod v. g. viderit , Judicem , nisi ei dederit pecunias , notabiliter fore segnem & tardum in expedienda causa , vel omnino injustæ sententiæ periculum esse , &c. Pars 1. probatur partim ex jure naturali & divino ; quia munera nimis propensum reddunt animum danti , & excæcant intellectum . *Deut. 16.* ut adeo communiter sit periculum pervertendæ Justitiæ ; partim ex legibus humanis , *c. 11. de rescr. in 6. §. 4. l. 3. ff. de L. Jul. repetund. Auth. novo jure C. de pœna Judicis* , etsi per accidens periculum recedendi a justitia non incurreret Judex ob ferium propositum non recedendi . Pars 2. probatur inde , quia hæc obligatio non sufficienter probatur . Pars 3. ex communi Doctorum ; quia in dante deest animus sufficienter liber ad donandum , & sic injuste extorquentur munera . Dixi autem , *munera* ; nam *sportulas* , quas utraque pars solvit æqualiter per modum sti-

pendii vel mercedis juxta loci consuetudinem, vel ubi Judex aliunde salarium sufficiens non habet: item *xenia*, quo nomine vocantur liberaliter oblata in modica quantitate, ac fere in esculentis & poculentis consistunt, licite potest accipere (quamvis melius non acceptet) per *c. 11. §. 4. cit. & l. 18. ff. de offic. Præs.* quia ex sportulis nullum, ex xeniis autem saltem non notabile aut verisimile nasci censetur periculum pervertendæ justitiæ.

8 Dico 6. Judex injuste judicans, sive per imperitiam sive per malitiam, litem facit suam, h.e. conveniri potest de findicatu ad refarciendum damnum parti inde illatum, *pr. Inst. de oblig. quæ quasi ex delicto l. 15. ff. de Judic. & Auth. cit. c. 1. de sent. & re jud. in 6.* in quo etiam statuitur suspensio latæ sententiæ per annum in Judicem ecclesiasticum. Sed cum discrimine: si *ex imperitia* tantum male judicavit in gravamen Patris, & sic tantum ex quasi delicto, non condemnatur in totum damnum, sed solum in id, quod æquo Judici videbitur, *pr. Inst. cit. l. ult. ff. de extraord. cognit.* Si vero *ex malitia*, scilicet inductus odio, gratia, timore, in totum damnum, & fit infamis; imo si corruptus pecunia jam accepta, insuper in triplum, si tantum promissa, in duplum ultra totam æstimationem litis, ac simul dignitatem amittit; in causa vero criminali confiscatis omnibus bonis mittendus est in exilium, *auth. cit. & nov. 124. c. 2.* Præterea ex malitia vel culpa mortaliter peccaminosa male judicans tenetur in conscientia, & ante omnem sententiam, omne damnum parti illatum refarcire: sic enim exigit justitia commutativa.

TITULUS XXXIII.

De majoritate & obedientia.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid sit majoritas & obedientia.*
- 2 *Quibus competat præcedentia.*
- 3 *Quis sit Judex in causa præcedentiæ.*
- 4 *Quibus in rebus præstanda obedientia.*

1 **P**ER *majoritatem* intelligitur prærogativa, vel excellentia unius præ altero, & inde ortam jus præcedentiæ; quod personis ecclesiasticis compellit vel ratione ordinis majoris, consecrationis aut benedictionis, quam quis habet, jurisdictionis, vel dignitatis, privilegii, antiquitatis vel senii; imo & ratione ordinantis, ut si quis sit ordinatus a Papa. *c. 1. 7. h. t.* Per *obedientiam* vero reverentia erga majores & superiores, paritio, ac executio mandatorum, *c. 8. de offic. jud. ord. c. 2. h. t.*

2 Dico 1. Quamvis in clero sæculari de jure communi (olim Archidiaconus) hodie autem Vicarius Generalis Episcopi obtineat primam locum post Episcopum, & Sede vacante nulli cedat, nisi præcipuam dignitatem in capitulo obtinenti; de consuetudine tamen, præsertim Germaniæ, canonicos cathedrales non præcedit, saltem seniores se, si & ipse sit canonicus. Barbof. *de off. & pot. Episc. alleg. 54. n. 167.* Item quamvis in clero regulari de jure præcedant *Canonici*, tum *Clerici Regulares*, dein *Monachi*, demum *mendicantes Religiosi*. In concursu autem cleri sæcularis & regularis post Episcopum primi sint Abbates & Prælati regulares in

dignitate constituti, adeoque canonicos singulariter & solitarie (non capitulariter & in corpore) incedentes præcedant tum propter jurisdictionem, quam habent, tum propter benedictionem: in hac tamen re maxime attendenda est consuetudo locorum, vel etiam conventiones. Sic vidi in aliqua civitate ex ordinibus Religiosis præcedere, qui antiquiorem in illa stationem obtinent.

3 Dico 2. Si controversia inter personas ecclesiasticas Episcopo inferiores, vel inter Confraternitates, super præcedentia, Judex est Episcopus, qui illam statim componet remota omni appellatione. *Trid. sess. 25. c. 13. de Regular.* nimirum ne per similes controversias non statim sopitas, quarum fundamentum videtur esse ambitio, cultus Divinus minuatur, vel populus scandalizetur.

4 Dico 3. Quamvis omni jure superioribus debeatur obedientia, hæc tamen ad alia se non extendit, quam in quibus alteri quis subest. Ratio; quia in aliis se habet instar non subditi: sic Religiosus habens parochiam Episcopo subjectam tenetur quidem ipsi obedire in iis, quæ spectant ad curam animarum, non vero in iis, quæ spectant ad observantiam Regularem, nisi quoad hanc curandam Prælatus Regularis esset negligens.

T I T U L U S X X X I V .

De Treuga & Pace.

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid sit Treuga, Pax, Bellum.*
- 2 *Quid si Treuga, & Pax violetur.*
- 3 *Quid requiratur, ut licitum sit bellum offensivum.*

Treuga, fidem vel securitatem denotante, dicta, est securitas rebus aut personis præstita nondum finita discordia aut bello, per *c. 2. h. t.* Alio nomine dicitur Armistitium, Induciæ. Dividitur in conventionalem & canonicam: *Conventionalis* est, quando ipsi diffidentes, vel bellum gerentes, ex pacto solemniter consentiunt in cessationem ab armis ad tempus: & hæc est juris gentium, imo & juris naturalis, quod jubet etiam hostibus servare fidem. *Canonica* autem, quam SS. Canones statuunt; hi enim *c. 1. & 2. h. t.* Treugam servari volunt ab occasu solis in die Mercurii usque ad ortum solis diei Lunæ, & ab Adventu usque ad Octavam Epiphaniæ, item a Septuagesima usque ad Octavam Paschæ. Dein securitate inter arma gaudere volunt clericos, religiosos, peregrinos, mercatores, rusticos in agricultura existentes, eorumque animalia, quibus arant, vel semina portant ad agrum. Sed tristis bellorum experientia ostendit, etiam has leges inter arma filere, & abrogatas, vel numquam receptas esse. *Pax* est plena ac perpetua discordiæ vel belli sedatio: unde differt a treuga, quod discordiam vel bellum omnino tollat, treuga autem ad tempus & secundum quid tantum, seu securitatem præstet durante adhuc discordia. *Bellum*, quod opponitur paci, est discordia Principum vel Rerumpublicarum, vim & arma sibi mutuo inferentium per exercitus. Si discordia vel pugna oriatur inter Principem & subditos, *Rebellio*, si inter Rempublicam & subditos, *seditio*, si inter privatos, *rixa* vel *duellum* appellatur.

2 Dico 1. Si treuga vel pax frangatur facto publico ab una parte, ab altera possunt arma resumere sine nova belli indictione. Gonzal. *ad c. 1. h. t.*

b. t. n. 16. quia ut habet commune proverbium, *frangenti fidem fides frangatur eidem*. Si vero frangatur factō privato, pax non debet dissolvi, vel ad arma convolari, sed a violante satisfactio præstanda est. Gonz. *ibid.* cum Grotio.

3 Dico 2. Ut bellum *offensivum*, seu aggressivum, sit justum & licitum, requiritur 1. justa causa, moraliter certa, v. g. ut recuperetur provincia, urbs, vel res aliæ magni momenti, ab alio injuste detentæ; ut vindicetur gravis injuria Principi vel Reipublicæ, aut grave damnum illatum; ut bellum justum gerenti afferantur suppetiæ; ut defendatur vera religio &c. 2. Ut inferatur ab habente potestatem inferendi, uti sunt Principes, & Reipublicæ Superiorem in temporalibus non recognoscentes. 3. Ut, antequam indicatur bellum, tententur omnia alia media mitiora ad refarciendum damnum injustum, impediendam vel reparandam injuriam &c. 4. Ut, qui bellum infert, recta ducatur intentione, non odio ad vindicandum &c. sed amore Justitiæ, Religionis, Reipublicæ, Pacis stabilientiæ &c. 5. Demum ut in belli prosecutione ferventur leges belli, nimirum ut Ecclesiæ maneat illæsæ, & locorum personarumque ecclesiasticarum bona non diripiantur, uti & innocentium, saltem directe, ut personæ innocentes, puta clerici, religiosi, agricolæ, feminae, infantes, & alii arma non tractantes, directe non occidantur, imo nec militantes finita jam pugna, & parta victoria, nisi aliunde ob speciale delictum promeriti sint mortem, multo minus obfides &c. Ita communis DD. cum S. Th. Videri potest Schiara in *Theologia Bellica*.

Objic. 1. Bellum offensivum est contra dilectionem inimicorum Christianis præceptam a Christo. *Matth. 5.* & a Paulo *Rom. 12.* ibi: *nulli malum pro malo*

malo reddentes. 2. Ex bello plerumque, & fere inevitabiliter, gravissima peccata, uti cædes innocentum, expilationes templorum, oppressiones pauperum, corruptiones Virginum &c. item maximæ calamitates ac devastationes provinciarum & urbium consequuntur; ergo bellum offensivum nunquam potest esse licitum. R. ad 1. Christus quidem præcipit dilectionem proximi magis tamen Reipublicæ, & Paulus vetat quidem vindictam privata auctoritate, non publica, quærendam, dum ipse ait *c seq.* Magistratus non frustra portat gladium; est enim *Minister DEI, vindex in iram ei, qui malum agit.* Igitur per bellum alias justum infertur quidem inimicis malum, non tamen ut ipsis est malum, sed proat Reipublicæ, quam oportet tueri, est bonum: nec infertur privata, sed publica auctoritate. Ad 2. Sit, quod ista mala plerumque sequantur ex bello præter intentionem bellum moventis, & per accidens, majora tamen forent timenda, si bellum non inferretur; quia perversis hominibus daretur ansa audendi, invadendi, & rapiendi omnia. Adde, quod DEUS ipse in SS. Litteris sæpe approbaverit vel jusserit bella. Accedit communis sensus & praxis omnium populorum.

TITULUS XXXV.

De Pactis.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid sit pactum, quid contractus.*
- 2 *Quotuplex sit pactum, præsertim nudum & vestitum.*
- 3 *Qualem requirat consensum.*
- 4 *Quinam pacisci, & contrahere possint.*

- 5 6 7 *An & quomodo pupilli. Quinam dicantur pupilli, minores, filii-familias, impubes & puberes: quotuplicia illorum bona.*
- 8 *An & quomodo Minores.*
- 9 *An & quomodo filii-familias.*
- 10 *Super quibus rebus iniri pacta valeant.*
- 11 *Ex pacto nudo non datur actio de jure.*
- 12 *Quæ sint substantialia, naturalia, solemnia, & accidentalia contractuum.*
- 13 *Divisio contractuum.*
- 14 *Quid sit dolus, & culpa, & quotuplex, quid casus fortuitus.*
- 15 *In contractibus innominatis licet pœnitere.*
- 16 *Quis in contractibus præstare debeat dolum, culpam, casum fortuitum.*

1 **P**actum in genere est duorum pluriumve in idem placitum consensus, l.1. §. 2. ff. de pact. Et sic idem est atque conventio, quæ est genus respectu pacti in specie, & contractus in genere sumpti, imo comprehendit omnes species obligationum, quas sibi ipsi aliquis per suum consensum imponit. Pactum in specie autem, seu specificè acceptum, & prout contradistinguitur a contractu in genere, non male definitur esse conventio ultro citroque (seu mutuo) habita, ex se non pariens actionem, seu obligationem civilem: Contractus autem in genere: Conventio ultro citroque habita pariens per se actionem civilem. Harprecht in §. 2. inst. de oblig. n. 5. 8. Haun. de J. & J. tr. 8. n. 12. 17. Obligationem naturalem quidem parit omne pactum & omnis contractus c. 1. & 2. h. t. l. 1. ff. eod. Civilem vero seu actionem, vi cujus alter in judicio conveniri posset, pactum per se non parit, bene tamen contractus, & per hoc inter se diffe-

ferunt. Est autem *obligatio* in generis *juris vinculum*, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendæ (vel faciendæ, vel omittendæ) *pr. inst. de oblig.* quamvis enim pacta *vestita*, uti vocantur, & *legitima*, etiam pariant actionem, seu obligationem civilem, hanc tamen non pariunt *per se* & ex se, sicut contractus, sed ex adjecto & per accidens, vel ex speciali juris assistentia, vel consuetudinis. Sumo hic occasionem aliqua principia tradendi de contractibus in genere, quia de his in nostro jure nullus est *titulus* specialis, utut scitu maxime necessariis, licet in *lib. III.* multi extent tituli de variis contractibus in specie, ubi supponi debent principia de contractibus in genere.

2. Pactum dividitur in *expressum*, quod fit consensu, verbis, litteris, vel aliis signis manifestato, & in *tacitum*, quod elicitur ex præsumpta paciscentium voluntate, eo quod a lege præsumatur, vel fingatur ex justa causa consensus, ut si creditor debitori reddat chirographum *l. 2. §. 1. ff. h. t.* præsumitur enim remisisse debitum, & pactum *liberatorium* ab obligatione inivisse, seu pactum de non petendo. Omissis aliis famosa pacti divisio est in *nudum* & *vestitum*. Pactum *nudum* dicitur, quod in sola conventionione & consensu paciscentium consistit, neque nomen certi contractus v.g. mutui, emptionis-venditionis, sortitur, neque causam habet (per *causam* intelligitur datio vel traditio, aut factum, quo inita conventio ab uno jam impleta est) neque juris assistentiam, paciscenti actionem tribuentis: *Vestitum* vero, quod præter consensum habet aliud *admiculum* juris, nempe vel nomen certi contractus, vel causam, vel juris assistentiam. Unde pacta vestiuntur variis modis. 1. Si transeant in contractum specificum. 2. Si in continenti ad-

adjiciantur tali contractui. 3. Si ex alterutra parte traditio secuta est. 4. Si fiant in judicio. 5. Si super iis conficiatur instrumentum publicum. 6. Si accesserit stipulatio, h.e. si interroganti, an promittas te daturum vestem v. g. respondeas, promitto. 7. Si accesserit juramentum, saltem in casu, quo jura tribuunt actionem ex promissione jurata. Demum 8. Si jus Civile specialiter assistat tribuendo actionem civilem, ut assistit donationi simplici, promissioni dotis acceptatae, pactis Sponsalitiis, constituto, seu promissioni de solvendo debito, proprio vel alieno, item pacto de usuris, & de pignore. Et haec pacta vocantur propterea *legitima l.6. ff. b. t.*

3 Dico 1. Consensus in omni pacto (uti & contractu) essentialiter necessarius, debet esse verus, seu non fictus. Item liber a dolo, errore, ac metu. Quamvis enim dolus vel error accidentalis circa rem conventam, etsi antecedens sit & causa negotii, uti & metus, etiam gravis injuste incussus non tollant consensum omnino, & sic negotium non reddant irritum, tamen reddunt aliquo modo infirmum, vel rescindibile, ut magis declarabitur ad *tit. de his, quae vi, & ad tit. de dolo*. Debet insuper consensus sufficienter manifestari.

4 Dico 2. Pactum (vel contractum) inire possunt omnes, qui ponere liberum consensum, eumque satis manifestare, & sic se obligare, nec a jure positivo prohibentur. Ratio, quia spectato jure naturali plus non requiritur, quam consensus. Prohibentur autem de *jure Canonico* Praelati Ecclesiastici circa alienationem rerum Ecclesiasticarum sine certis solemnitatibus, ut explicabitur ad *tit. de reb. Eccl. alien.* & Religiosi circa res temporales sine consensu Superioris vel expresso,

presso, vel tacito, vel saltem præsumpto, propter votum paupertatis, & incapacitatem domini inde ortam ex dispositione Ecclesiæ, per *c.2. de test. in 6. c.2.4.6. de statu Monach. & Trid. s.25. c.2. de regular.* Rursus de *jure civili* prohibentur (ita ut saltem obligationem civilem non contrahant) servi proprie dicti, *l.14. ff. de O & A.* item prodigi juridice tales, quibus nempe a Magistratu interdicta est administratio bonorum, *l.6. ff. de V.O.*

5 Quæres, an Pupilli, Minores, & Filiifamilias pacisci vel contrahere possint? Antequam respondeam, notandum 1. *Pupillos* vocari liberos impuberes, patre orbatos, & his constitui solet Tutor: *Minores* vero seu *Minorenes*, illos liberos, qui patre quidem orbati sunt, sed annos pubertatis (qui in masculis sunt 14. in foemelis 12. completi) jam sunt consecuti; & his dari solet Curator, qui res ipsorum & utilitatem curet patris loco. Postquam vero impleverunt annum 23. (& de Jure Bavarico annum 21.) appellantur *Majorenes* vel *Majores*. *Filiifamilias* (vel *filiifamilias*) dici liberos, qui patrem adhuc habent, adhuc tamen in patria potestate sunt constituti, sive dein sint *majorenes*, sive *minorenes* seu *puberes*, sive *impuberes*, sive etiam *infantes*: quæ infantia durat usque ad 7. ætatis annum completum; quamvis autem & hi sint, sæpe tamen non appellantur impuberes. Notandum 2. Bona istorum, præsertim filiorumfamilias, quadruplicis generis considerari. 1. *Castrensia*, quæ filius habet independentem a patre vel matre, sed acquisivit vel intuitu militiæ, vel ex liberalitate Principis, vel per industriam in Officio Militari vel Aulico. 2. *Quasi castrensia*, quæ obtinuit vel ex officio publico Medici, Judicis, Consilarii, Professio-

fessoris &c. vel ex beneficio Ecclesiastico, aut post susceptum clericatum. Utriusque hujus *peculii* (sic vocantur) plenum dominium, & si pubes sit, etiam libera administratio est penes filium-familias. 3. *Profectitia*, quæ ipsi obveniunt a patre, vel principaliter intuitu patris, uti alimenta, vestes, libri, & ea, quæ ipsi donantur intuitu, vel ad instantiam patris, uti v.g. stipendium ad prosequenda studia, item quæ ipsi conceduntur a patre ad negotiandum. Et horum tam administratio & usufructus, quam dominium plenum ad patrem spectat. 4. *Adventitia*, quæ consequitur filius aliunde, puta ex hæreditate de linea materna, ex donatione alterius quam Principis, ex artificio eventu fortuito &c. Et hæc sunt in duplici classe, aliqua vocantur *regularia*, uti ordinariæ sunt; & horum usufructus ac administratio competit patri, dominium vero directum est penes filium-familias: alia *irregularia & extraordinaria*, quando nimirum pater concedit filio aut filia families tacite vel expresse eorum usumfructum præter dominium, quod aliunde jam ipsi competit. Jam

6 Dico 3. Pupillus paciscendo (vel contrahendo) sine auctoritate tutoris non solum non contrahit obligationem civilem. 2. Sed probabiliter nec naturalem, & in conscientia, si tutorem habeat. 3. Nisi inde factus sit ditior. 4. Quamvis alterum sibi obliget civiliter & naturaliter, casu quo rem suam facit meliorem. Pars 1. certa est ex *pr. inst. & l. 5. & c. ff. de auth. tutor.* Pars 2. est valde controversa, probatur tamen valde efficaciter ex *l. 59. ff. de O. & A.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo ne quidem jure naturali obligatur.* Et ex *l. 41. ff. de condict. indeb.* ibi: *quod pupillus sine auctoritate tutoris stipulantis promiserit, solverit, repetitio est* 2

est; quia nec natura debet: quod enim naturaliter, ac in conscientia debetur, & solutum est, repeti non potest, *l. 10. ff. de O. & A* ergo, cum pupillus sine auctoritate tutoris solutum repetere possit generaliter, & sine dubitatione, ut ait *l. 29 q. de condic. indeb.* clarum est signum, quod in conscientia, seu naturaliter non obligetur. Atque ita sentiunt multi Juristæ cum Covar. & Vvesenbec. multique Theologi Recentiores cum Haunoldo *tr. 8. c. 3. n. 196. seqq.* & Vvadingo, contra Theologos plerosque præsertim antiquiores, & non paucos Juristas. Pars 3. iterum est certa ex *l. 5. cit.* ubi tam civilem quam naturalem contrahere obligationem dicitur in hoc casu; uti & in casu, quo pupillus dolum committit, per *l. 1. §. 15. ff. depositi.* Pars 4. rursus est certa ex *pr. cit. & l. 28. ff. de pact.* vi quarum legam alios sibi quidem obligat tam in pacto vel contractu oneroso & bilaterali, quam in gratuito & unilaterali, quamvis ipse non obligetur aliis: potest igitur pupillus rem suam facere meliorem sine auctoritate tutoris, non vero deteriolem.

7 Objic. contra 2. partem 1. Multi extant textus in jure civili, in quibus adstrui videtur obligatio naturalis pupilli, paciscentis vel contrahentis sine auctoritate tutoris, v.g. in *l. 25. §. 1. ff. quando dies Legator.* ubi pupillus, quod solvit, repetere non posse dicitur, quod est signum obligationis naturalis, per *l. 10. cit.* 2. Spectato jure naturali certe obligatur pupillus naturaliter ex pacto vel contractu: spectato autem jure positivo & Legibus dubium est ac incertum, an obligetur naturaliter, cum leges allegentur in utramque partem. Sed in dubio non est asserenda correctio jurium, aut divortium juris positivi a naturali, atque in concursu juris dubii & certum standum est certo: ergo. R. ad 1. Quamvis
in

in oppositum afferantur plures Leges, eæ tamen nullatenus sunt tamen claræ sicut sunt, quas pro nostra sententia adduximus, rotunde ac diserte negantes obligationem juris naturalis. Leges autem minus claræ debent explicari secundum clariore. Deinde Leges, quæ allegantur in oppositum, vel intelligendæ sunt de pupillo ditioe effectu, uti *l. 21. ff. ad l. falcid. l. 1. ff. de Novat. l. 64. ff. ad SC. Trebel.* vel de non habente tutorem, uti *l. 26. ff. de fidejuss.* & in hoc casu naturalem obligationem amittimus propter. 3. *C. de integr. rest.* Vel de obligatione ad libitum pupilli, etiam extra iudicium, revocabili, ut multi discunt de obligatione orta ex promissione gratuita per dolum obtenta: sed talis obligatio in effectu nulla est. Ad *l. 25. cit.* in specie, quæ valde obscura est, ut legenti patet, dico, ibi sermonem esse de pupillo tutorem non habente. Nicol. de Passer. apud Haun. *n. 220.* Vel de pupillo, qui solvit, vel solutionem approbavit jam majorennis. De in huic legi admodum obscure oppono longe clariorem, nempe *cit. l. 41* ubi in terminis conceditur repetitio. Ad 2. hoc argumentum supponit, quod est in quæstione; tota enim quæstio est facti, consistens in eo, utrum jus positivum sustulerit obligationem naturalem, quam alias induceret jus naturale, seu an recesserit a jure naturali: ergo, dum Adversarii sic arguunt: jus naturale certo obligat pupillum naturaliter, supponunt, certo adhuc dari jus naturale, & ab eo per leges positivas non esse recessum: ergo supponunt, quod est in quæstione, quia de hoc ipso quæritur; & spectatis legibus positivis longe probabilius est, jus naturale iis stantibus non amplius stringere, & esse per leges ab illo recessum, uti ostensum est.

8 Dico 4. Minor sine curatore, si quem habet, paciscens (vel contrahens) pariter nec civiliter nec naturaliter obligatur. Auctores iidem ex similibus principiis, maxime ex *l. 3. C. de integr. rest. cit.* Ratio; quia curator non minus a jure datur minori, ne sibi propter inconsultam ætatem præjudicet in rebus suis, quam tutor Pupillo. Hoc tamen a Pupillo singulare habet minor, quod sine curatore se valide obliget personaliter, seu ad actiones personales, v.g. per Sponsalia, Matrimonium, professionem Religiosam, & ad operam personalem quamcumque, per *l. 101. ff. de V.O. & commune brocardicum: Curator non datur personæ, sed rebus, Nov. 117. c. 1.* Econtra Tutor datur & personæ & rebus. Ceterum si agatur de rebus immobilibus, vel mobilibus pretiosis, pupilli vel Minoris per pactum (vel contractum) alienandis, præter auctoritatem tutoris vel curatoris requiritur etiam Decretum Judicis *l. 22. C. de administr. tutor. & curat.* nisi disponant per testamentum, vel professionem Religiosam; quia tali casu non amplius indigent bonis & rebus suis, & sic cessat finis legum.

9 Dico 5. Filiusfamilias pubes circa bona adventitia Regularia, vel profectitia, paciscens (vel contrahens) sine consensu patris saltem tacito, agit invalide, per *l. 4. §. 1. ff. l. 2. C. Castrens. pecul. lib. 12. l. fin. §. 4. C. de bonis, quæ liberis.* Impubes autem etiam cum consensu patris, *§. 10. inst. de inutil. stipul.* Personaliter autem obligare se potest filiusfamilias pubes, & ad operam personalem, sine consensu patris, etiam ad alienandum pro tempore, quo fuerit sui juris; licet durante patria potestate immobilia bona, & mobilia pretiosa, alienare nequeat sine Decreto Judicis, sicut minor & pupillus. *Objic.* Pupillus cum consen-

fensu tutoris paciscens obligatur: ergo & filius-
familias impubes cum consensu patris. *R. m.
cons. & paritatem*; nam pupillus permittitur
tutorem suo tempore convenire ob consensum
male præstitum, non vero filius Patrem.

10 Dico 6. Pacta (& contractus) iniri pos-
sunt de rebus, & actionibus omnibus, ubi spe-
ciale jus non obstat. Communis. Obstat autem
1. Quando convenitur de re spirituali danda
pro temporali; id enim esset Simonaicum. 2.
Quando convenitur de rebus a commercio hu-
mano exemptis, & communibus, uti sunt fo-
rum publicum, platea &c. 3 Quando de rebus
alienis in ordine ad transferendum dominium.
4 Quando de factis illicitis, primum commit-
tendis, & quæ sunt contra bonos mores. vid.
pr. § 1. seqq. & § 7. inst. de R. D. l. 26. 27 ff. de V. O.
Pariter invalidum est pactum de delicto, quod
nondum est patratum, remittendo, v.g. de non
accusando, de non agendo actione injuriarum,
vel doli *l. 7. §. 15. 16. & l. 27. §. 4 ff. b. t.* quia
invitat ad liberius peccandum. Imo nec valet
pactum de delicto non committendo pro pre-
tium; quia turpe reputatur pro pretio, & non
gratis, abstinere a scelere.

11 Dico 7. Ex pacto nudo non datur actio
de jure civili. *l. 7. § 4. l. 10. & 13. C. b. t. &c.*
Imo probabilius nec de jure canonico; quia
nullibi clare reperitur concessa actio in hoc ju-
re: ergo juxta regulam *c. 1. de NON SS.* Ca-
nones censentur sequi jus civile; maxime cum
de jure canonico pugnet eadem ratio, nempe
ne tribunalia obruantur litibus nimis frequen-
tibus. Ita multi cum Covar. & Fachin. contra
plurimum cum Bald. & Butr. Dixi *1. actio*; nam
exceptio contra eum, qui ex pacto me vult
urgere in Judicio, conceditur de jure, uti &
im-

imploratio officii Judicis, ut compellat stari pacto nudo. Dixi 2. *de jure*, nimirum scripto; nam ex consuetudine in utroque foro datur actio in judicio ex pacto nudo, quæ propterea vocatur *condictio ex moribus*. *Objic.* 1. Violatio pacti nudi est peccatum: ergo de jure canonico ex eo datur actio, quia alias non sufficienter impediret peccata. 2. Cum Antigonus Episcopus in Concilio Carthaginensi quereretur contra Optantium Episcopum, quod pactum, quo diviserunt plebes, ab utraque parte manuscriptum, nollet servare, Gratus Episcopus dixit: *aut inita pacta suam obtineant firmitatem, aut conventus Ecclesiasticam sentiat disciplinam*, ut habetur *c. 1. h. t.* ac universi subjunxerunt: *Pax servetur, pacta custodiantur*. Ubi notetur verbum *conventus*, nimirum actione in judicio. R. ad 1. *n. cons.* & *retorq. argumentum* in læsione infra dimidium justii prætii, quæ etiam peccatum est, & tamen nec de jure canonico inde datur actio, sufficit ad absterrendum a violatione pactorum, quod de jure canonico *c. fin. de for. comp. in 6. & c. 3. h. t.* detur denuntiatio canonica, & imploratio nobilis officii Judicis, ut is compellat ad pacta custodienda. Ad 2. imprimis nihil infertur ex verbis: *Pax servetur, pacta custodiantur*; nam similibus verbis generalibus, quibus pacta servari vult, utitur etiam jus civile, specialiter *l. 7. cit. §. 7 l. 5 §. 2. ff. de sol.* Neque ex verbo *conventus*, partim quia incertum est, an denotet conventionem seu actionem, partim, quia licet hanc indicaret, & in casu *d. c. 1.* fuisset ex pacto concessa actio, illud tamen non fuit nudum, sed vestitum, tum quia fuit redactum in scripturam, tum quia accessit divisio actualis plebium, & sic traditio facta, ex qua *actio præscriptis verbis* oritur, *GONZ. ad c. 1. h. t. n. 13.*

De contractibus in genere.

12 Quid iste fit, jam sup. diximus *n. i.* Aliqua in contractibus sunt *substantialia*, sine quibus non habetur essentia contractus, v. g. consensus signo externo manifestatus, & in emptione v. g. insuper merx & pretium: alia sunt *naturalia*, quæ tanquam proprietates insunt, ita tamen ut a contrahentibus per pactum speciale possint tolli salvo valore contractus: sic venditor obligatur de evictione, licet specialiter ad hanc se non obligaverit; quamvis ab ea liberare se possit per pactum speciale: alia sunt *solemnia*, quæ nimirum, præter substantialia & naturalia requiruntur a Lege, vel Statuto, vel consuetudine ad formam vel ritum contractus: si requiruntur tanquam forma substantialis, & ad valorem, vocantur *intrinseca*, si præcise ad licentiam, *extrinseca*: demum alia sunt *accidentalia*, quæ possunt adesse vel abesse a contracta pro libitu contrahentium, v. g. in emptione pactum de redimendo vel retrovendendo.

13 Contractus dividitur 1. in *nominatum*, qui certum & specificum in jure nomen habet, uti commodatum, depositum, mandatum, societas, ludus, pignus &c. & *innominatum*, qui certum & specificum in jure civili nomen non habet, sed generali permutationis nomine venit, cujus 4. species recententur, *do, ut des: do, ut facias: facio, ut des: facio, ut facias*. Dividitur 2. in *consensualem*, qui perficitur solo contrahentium consensu, ut emptio-venditio; in *verbalem*, qui certa verborum solemnitate, uti stipulatio, & verborum obligatio: in *litteralem*, qui pro sua constitutione requirit scripturam, uti obligatio chirographaria, & emphyteusis saltem Ecclesiastica:

ca: ac in *realem*, qui re contrahitur, seu qui non perficitur, nisi secuta traditione rei, uti sunt mutuum, depositum, commodatum, pignus, seu contractus pignoris. 3. In *bilateralem* vel *onerosum*, qui obligat utrumque contrahentem vel principaliter & initio statim, ut Emptio-Venditio, vel per accidens & ex postfacto, ut commodatum, administratio tutelæ: & in *unilateralem* vel *lucrativum*, qui unum dumtaxat obligat, ut mutuum, chirographum, stipulatio, precarium, donatio, si sit contractus verus. 4. In contractus *juris civilis*, qui suam originem debent juri civili Romano, uti hi quatuor, stipulatio, donatio propter Nuptias, emphyteusis, & obligatio litterarum: atque in contractus *juris gentium*, quales sunt cæteri omnes. 5. In contractus *bonæ fidei*, in quibus nempe non præcise ad verba contrahentium & ad leges attendere debet Judex, sed ex æquo & bono extendere permittitur ad ea, ad quæ mens contrahentium verisimiliter se potuit extendere, ut est Emptio-Venditio &c. Sic, qui vendidit equum, censetur etiam una cum eo vendidisse frænum & ephippium, quibus ille instructus erat: & in contractus *stricti juris*, in quibus Judex adstringitur ad Leges, verba contrahentium, & ad id, quod expressis verbis conventum est: quales sunt mutuum, aditio hæreditatis, solutio indebiti, donatio, & omnes unilaterales ac lucrosi, item permutatio & contractus æstimatorius, ac probabiliter etiam contractus innominati. Glette *de pactis c. 3. §. 1.* Actiones (consequenter & contractus) *bonæ fidei* recensentur §. 28. *inst. de act.*

14 Cum vero sæpius contingat, ut res in contractum deducta, antequam fiat traditio, pereat aut deterior reddatur, vel dolo, aut culpa unius contrahentium; vel casu fortuito, quæstio movetur quisnam teneatur ferre damnum, seu (ut Juristæ

loquuntur) quisnam teneatur præstare dolum, culpam vel casum fortuitum. Per *Dolum* intelligitur hic omnis voluntaria læsio, non vero calida machinatio læsione non secuta: per *Culpam* negligentia ab aliquo contrahentium commissa, omittente, quod facere, vel faciente, quod omittere debuerat, si inde secutum est damnum: quæ triplex consideratur. 1. *Lata*, quando omittitur illa diligentia in re aliena custodienda, quam homines ejusdem conditionis etiam parum diligentes adhibere solent in rebus hujusmodi propriis custodiendis, ut si quis relinquat rem in loco, quo patet accessus etiam ignotis hominibus. 2. *Levis*, quando omittitur illa diligentia, quam homines ejusdem conditionis diligentiores adhibere solent, detinendo nimirum rem in ædibus suis, vel in cista, & quidem, si qualitas rei aut circumstantiæ exigere videntur, etiam clausa. 3. *Levissima*, quando omittitur diligentia, quam homines ejusdem conditionis solertissimi adhibere solent: hi enim non solum claudunt ostia, & obserant cistas, sed etiam manu v. g. tentant, an serra sit bene clausa. Quæ tamen omnia in particularibus casibus pro qualitate rerum, magis vel minus pretiosarum, & pro varietate circumstantiarum, prudentis Judicis arbitrio æstimanda requiruntur. Itaque culpa *lata* est omissio diligentia communis & ordinaria: culpa *levis* omissio diligentia mediæ: culpa *levissima* omissio diligentia exactæ & extraordinaria. Et hæc triplex culpa appellatur *Juridica*, quamvis quælibet conjungi possit cum *Theologica* (h. e. coram Deo) seu gravi seu levi. Denique per *casum fortuitum* intelligitur eventus inopinatus, qui prævideri non potuit, vel prævisus non præcaveri, uti fulmen, grando, furta,

ta, rapinæ, hostiles incurfus, naufragia &c.
 Alio nomine vocatur *Fatum*, vel *Fortuna*.

15 Dico 1. In contractibus innominatis regulariter pœnitere (seu resilire) potest pars, quæ ex sua parte jam implevit, etiam re non amplius integra, seu licet altera pars jam fecerit præparatoria ad implendum, modo re ipsa nondum impleverit: vel potest alteram partem compellere ad pariter implendum actione *præscriptis verbis l. 3. §. 2. 3. l. 5. ff. de cond. causa data causa non secuta. Objic.* Contractus innominatus, antequam & altera pars eum impleat dando, vel faciendo, habet saltem rationem pacti: sed stante pacto non licet pœnitere altera parte invita: ergo. R. Habet quidem rationem pacti, sed de jure aliter regulatur contractus innominatus propter inbibitam conditionem, *nisi rem traditam repetivero: vel nisi pœnituerit. l. 5. cit.*

16 Dico 2. Dolum, & culpam latam, quæ in contractibus æquiparatur dolo præstare tenetur, qui illum, vel hanc commisit. 2. Culpam levem vero, qui illam commisit, in iis contractibus, qui cedunt in utriusque contrahentis utilitatem. 3. Culpam levissimam; qui illam commisit, in iis contractibus, qui in solius accipientis utilitatem cedit, uti est commodatum, excepto tamen precario. 4. Casum fortuitum vero nemo, ut adeo dominus rei ferre debeat damnum; nisi quis specialiter ad id se obligaverit, vel per dolum aut culpam dederit causam casui fortuito, quia cuilibet mora sua debet esse nociva, *c. 25. de R. J. in 6.* vel nisi debeat rem non in specie, sed in genere tantum, v.g. aliquam pecuniam, aliquem equum indeterminatum, quia genus perire non censetur. Pars 1. constat ex *l. 1. §. 5. ff. de O. & A. l. 23. ff. de R. J.* cum cuilibet debeat nocere factum pro-

prium, non alteri arg. c. 22. de R. J. in 6. pars 2. eo l. 5. §. 2. l. 18. pr. ff. commod. pars 3. ex LL. citt. juncta l. 8. § 3. ff. de Precario pars 4. ex dd. l. 5. §. 4. 7. l. 18. & l. 23.

T I T U L U S X X X V I .

De Transactionibus.

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid sit transactio, & quomodo ineatur.*
- 2 *Quinam transigere valeat.*
- 3 *Et super quibus rebus.*
- 4 *Transactio non facile rescinditur: Probabilius neque propter lesionem ultra dimidium.*

1 **T**Ransactio, late & generaliter sumpta denotat modum quemcumque, quo negotium inter partes componitur; presse autem pactionem non gratuitam, qua partesterminant litem, vel rem dubiam: ac definitur esse *conventa decisio rei dubie vel controversae, aliquo dato, aliquo retento l. 1. ff. l. 38. Codic. b. t. c. 7. eod* Res dubia, vel lis incerta dicitur propter dubium & incertum eventum: sive dein lis jam sit mota, sive timeatur movenda. Deinde aliquid dari aut remitti, & aliquid retineri vel accipi debet; alias esset gratuita remissio, vel donatio, & non pactio *non gratuita*. Iniri potest vel nudo pacto, & tunc de jure scripto non datur actio, bene tamen *exceptio litis finitae, c. 1. de lit. contest. in 6.* vel per stipulationem, & tunc datur actio *ex stipulatu*: ac per contractum innominatum, & tunc, si pars una implevit, datur actio *praescriptis verbis*, Nihilominus tamen in
tran-

transactione poenitere non licet, sicut in contractibus innominatis *l.39. C. b. t.*

2 Dico 1. Transfigere possunt omnes & soli illi, qui pacisci, & rerum suarum liberam administrationem, ac alienandi potestatem habent, *per l.27. C.b.t. l.21. C. Mandati.* Ratio, quia transactio involvit conventionem, qua devenitur ad alienationem. Unde pupillus, minor, hæres fideicommissio gravatus, Prælati Ecclesiæ, circa res suas, vel fideicommissio subjectas, aut immobiles ad Ecclesiam pertinentes, sine juris solemnitatibus & aliis requisitis transfigere possunt tunc tantum, quando rem suam faciunt meliorem, aut rem retinent data pecunia; non vero, quando rem alienant, vel faciunt deteriolem suam conditionem.

3 Dico 2. Transfigi potest super omni & sola re dubia vel litigiosa, si non specialis obstat prohibitio juris *l.1.2. ff. b.t.* Prohibetur autem transactio 1. de beneficiis Ecclesiasticis, ac de omni re spirituali, vel huic annexa, si interveniat pretium temporale *c.7. b.t.* ubi tamen permittitur gratuita & amicabilis compositio. 2. Super Matrimonio in ordine ad illud dissolvendum, si validum, vel ad continuandum, si invalidum fuerit. 3. Super alimentis per ultimam voluntatem relictis sine auctoritate Prætoris *l.8. ff. & C. eod.* 4. Super eo, quod in testamento relictum est, antequam inspectæ sint tabulæ & verba testamenti *l.6. 12. ff. eod.* 5. Super causis criminaliter intentatis, si non agitur de pœna capitali, & sanguinis, excepto forsân crimine falsi; ne delicta maneant impunita contra jus & bonum publicum. Si autem agatur de pœna mortis (excepta causa adulterii) permittitur Reo transfigere *l.18 C. eod.*

4 Dico 3. Transactio legitime inita (h. e. sine dolo,

dolo, metu gravi injuste incusso, errore substantiali, ac sine falsis instrumentis) ita stringit, ut altera parte invita rescindi aut revocari nulla ratione possit *c. i. h. t.* etiam per Rescriptum Principis *l. 17. C. eod.* aut sub prætextu novorum instrumentorum repertorum *l. 19. 29. C. eod.* cum habeat vim rei judicatæ *l. 20. C. eod.* & Republicæ expediat, lites semel sopitas non amplius resuscitari. Excipe, nisi versetur causa publica *l. 35. ff. de re jud.* vel nisi cum minore, vel Ecclesia transactum; his enim ob gravem læsionem conceditur restitutio in integrum: vel nisi læsio sit *enormissima*, ut communiter notant DD. quia tunc præsumitur dolus. Unde nec ob læsionem gravem majorennis, etiam sufficienter probatam, ad rescissionem transactionis agi potest. An vero ob læsionem *enormem*, seu ultra dimidium, concedatur rescissio, quæstio est. Ego cum Bald. Menoch. & Manzio contra Bart. Fachin. & Molin. censeo veriore esse negativam spectato rigore juris propter textum in *l. 65. §. 1. ff. de cond. indeb.* ibi: *quod transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit* (adeoque læsio ultra dimidium) *non repetitur*, & propter *l. 2. C. de re jud. & l. 2. C. sentent. rescindi non posse*, ubi negatur rescissio rei judicatæ sub prætextu læsionis ultra dimidium: sed transactio æquivalet rei judicatæ, uti dictum.

Objic. In *l. 5. C. de dolo* tribuitur filix *actio in factum* propter immodicam læsionem, quam passa est ex transactione cum patre: ergo. R. Ibi conceditur rescissio non propter læsionem, sed propter dolum, qui intervenerat, ut indicat ipse textus, & species actionis concessæ, quam lex vocat *in factum* nempe ob reverentiam patri debitam, non *doli*. Per hoc tamen non negatur, quod lædens in foro interno teneatur ad dam-

damnum refarciendum, nisi læserit bona fide; si enim bona fide læsit, securus est in conscientia quoque, sicut, qui præscripsit. Ceterum læsio ultra dimidium in transactione difficulter probatur ob dubium litis eventum; fieri enim potuisset, ut læsus per sententiam parum consequeretur.

TITULUS XXXVII.

De Postulando.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid sit postulare, & quis dicatur Advocatus.*
- 2 *Quis possit esse Advocatus.*
- 3 *Quod ejus officium & obligatio.*
- 4 *Quando peccet graviter, & obligetur ad restitutionem.*
- 5 *Licite suscipit causam minus probabilem.*

Postulare hic idem est, ac patronum vel Advocatum agere in causa aliena; siquidem *Advocatus* vel *Causidicus* dicitur, qui litigantibus, in judicio præsentibus (per quod maxime differt a Procuratore judiciali, qui partes absentis sustinet, & ut dominus litis) patrocinium præstat, causam legitime deducendo secundum jura. Constituitur vel a partibus, vel, si partes per se ipsas agere, & Advocatum habere nequeant, v.g. ob paupertatem &c. a judice l. 1. §. 4. l. 2. seqq. b. t. Officium Advocati est publicum, honoratum, gaudens multis privilegiis, & exigit virum jurium peritum, non item Officium Procuratoris per se; quamvis hodierno usu sæpe confundantur Advocatus & Procurator, vel saltem Advocatus simul constituatur Procurator.

2 Dico 1. Postulare, seu Advocatos agere possunt omnes, qui non specialiter prohibentur, *arg. l. 45. ff. de procur.* est ergo de re generaliter permessa, & edictum hoc est prohibitorium, sicut illud de dandis procuratoribus. Imo etiam per se prohibiti agere Advocatos, uti minores 17. annis, feminae, surdi, caeci &c. postulare permittuntur, seu desiderium suum in judicio exponere, vel alterius desiderio contradicere, pro se ipsis, personis valde propinqua consanguinitate conjunctis, pro pupillis, & fatuis *l. 1. ff. h. t. inf.* Prohibentur insuper, qui legitimam personam standi in judicio non habent, qui fuerunt iudices vel arbitri in causa, in qua patrocinari volunt, potentiores contra infirmiores, jurium imperiti, & qui salarium a civitate vel domino aliquo recipiunt, contra hunc vel illam &c. DD. passim. Item Religiosi sine consensu sui Praelati, & extra casum utilitatis Monasterii *c. 2. eodem.* Clerici Saeculares in majoribus constituti coram iudice Laico, & coram Ecclesiastico contra Ecclesiam, in qua habent beneficium *c. 1. & 3. eod.* Quamvis hi Clerici omnes etiam in tribunali Laico advocare possint in causa propria, vel suae Ecclesiae, item pro personis sanguine junctis usque ad quartum gradum, & pro personis miserabilibus *c. 1. & 3. cit. junct. gloss.*

3 Dico 2. Advocati officium & obligatio est sedulo rimari factum cum suis circumstantiis, inspicere jura, consulere libros, & omnia facere, quae in utilitatem clientis serviunt: contra abstinere a fallaciis & falsis allegationibus, a studiosa litis protractione, a conviciis & sarcasmis, a collusionione cum parte adversa, ei revelando arcana causae sibi creditae, aut iis cognitae ad partem adversam transeundo, a pacto de quota litis sibi solvenda, aut de palmario seu

seu de aliquo extraordinario ultra salarium , in eventum victoriæ dum lis adhuc durat, vel priusquam inchoetur, a defensione causæ certo injustæ &c. Ita DD. communiter ex variis legibus, & conformiter juri naturali.

4 Dico 3. Advocatus peccat graviter, & tenetur ad restitutionem parti læsæ. 1. Si vel ex malitia, vel ignorantia culpabili, suscipiat causam injustam. 2. Si ad hanc in judicium deducendam inducat clientem. 3. Si post acquisitam in processu notitiam injustitiæ non statim desistat. 4. Si sciens injustitiam causæ sui clientis disponat Adversarium ad transactionem. 5. Si adversario pandat secreta sibi credita, ut cliens perdat causam. 6. Si lucri capiendi gratia protrahat notabiliter litem & ad longum tempus. 7. Si culpabili negligentia, aut ignorantia legum, vel meritorum causæ perdat litem, si nempe ignoravit imperitiam, vel negligentiam sui Advocati; si enim scivit, & tamen elegit, sibi imputare debet damnum. Ratio dictorum omnium est, quia Advocatus in his casibus est injusta causa damnorum in partes redundantium. Advertendum vero est, quod Advocatus, si causam injustam sui clientis, quem prius de injustitia non monuit, perdat, huic solum obligetur refarcire expensas, quia in his solis eum læsit: si vero causam injustam sui clientis lucretur, teneatur alteri patri non solum restituere litem principalem, seu æstimationem litis, sed etiam expensas.

5 Dico 4. Licite tamen defendendam suscipit Advocatus causam, etiam minus probabilem, modo vere sit probabilis, & prudens victoriæ spes affulgeat. Communis contra Sotum. Ratio est partim, quia non raro minus probabilia sunt vera, partim quia ipse cliens potest suam minus probabilem defendere causam; ergo & per Advocatum.

Tenetur tamen Advocatus monere clientem de minori probabilitate, non litigaturum forte, si scivisset causæ suæ statum. Nec suscipere potest etiam vero probabilem causam, si prudens victoriæ spes non affulgeret, ut, si sciret, in suo Dicasterio constanter practicari sententiam suo clienti adversantem: vel Reum, contra quem suscipit patrocinium, esse in possessione rei litigiosæ, probationes tamen contra ejus possessionem, vel dominium præsumptum, sufficientes afferri non posse. *Objic.* Illi tenetur favere Advocatus, cui favent jura: sed jura favent habenti causam probabiliorē: ergo. *R. dist. maj.* cui favent jura certa ac vera, *q. ma.* apparentia tantum & existimata. *n. ma.*

TITULUS XXXVIII.

De Procuratoribus.

SUMMARIUM.

1. *Quid & quotuplex sit Procurator. Indiget mandato.*
2. 3. *Quis constituere, & constitui possit.*
4. *At in quibus causis Procurator.*
5. *Quanta sit potestas.*
6. *Et quod sit officium Procuratoris.*
7. *Qualis actio competat ex mandato procuratorio.*

1. **P**rocurator, in genere est, qui aliena negotia administrat mandato Domini *l. 1. ff. h. t.* scil. absentis, vel per se ipsum negotia sua tractare non valentis, aut non volentis. Differt a negotiorum gestore, quia hic aliena gerit negotia sine mandato, *l. 3. ff. de negot. gest.*
 Alius.

Alius est procurator *ad litem*, vel *ad lites*, seu *judicialis*, qui nempe ad litigandum in iudicio: alius *ad negotia*, seu *extrajudicialis*, qui ad unum vel plura negotia extra iudicium gerenda constituitur. Si ad omnia negotia, vel ad omnes lites constituitur *generalis* appellatur, ac subinde constituitur *cum libera*; h. e. cum plena libertate ac potestate agendi omnia, quæ posset ipse dominus, seu principalis. Judicialis alius est procurator *in rem suam*, cui nempe actiones & jura sua cessit principalis vel per donationem, vel per venditionem, vel per simplicem cessionem, ut adeo præter mandatum habeat etiam titulum ad transferendum dominium habilem, consequenter, si rem obtinet, eam acquirat sibi: alius autem, & ordinarie, *in rem alienam*, qui nimirum litem gerit in utilitatem domini constituentis. Post litem contestationem procurator fit dominus litem ut ipse, non dominus, deinceps citetur, & in Procuratorem feratur sententia; licet in camera Imperiali ordinarie feratur directe in Dominum, & in foro Ecclesiastico sæpe. Constitui autem potest procurator, vel coram, & in iudicio, vel per litteras, & extra iudicium. Si per litteras seu instrumentum, privatum vel publicum, debent exprimi 1. nomina constituentis, & Procuratoris constituti, Adversarii, & Judicis. 2. Qualitas causæ demandatæ. 3. Actus, ad quos gerendos datur potestas; post quos specificè expressos plerumque additur clausula: *Et ad reliqua omnia, quæ ego ipse, si præsens essem, agere possem.* 4. Clausula, per quam constituens ratum habet, quidquid Procurator egerit: 5. Annus, & dies DD. passim. De reliquo *mandatum Procuratorium*, ita est regulariter necessarium, ut Procurator eo deftitutus.

dicatur *falsus*, & nihil agat valide, ac sententia subsequens, nisi ante hanc Dominus rata haberet acta talis procuratoris, ipso jure fit nulla *c. 4. & l. 24. C. b. t.* Excipe, nisi jura voluntatem eorum, pro quibus aliquis intervenit, præsumant, & speciale mandatum non requirant, uti fit, si persona interveniens sit valde conjuncta cum principali, v.g. pater, filius, frater, maritus, socius, confors litis, vel si dominus sciat, aliquem suo nomine agere, & non contradicat. Quod si dubium sit, an procurator habeat legitimum mandatum, admitti quidem potest sed cum cautione *derato*, seu quod dominus ratum habiturus sit, quod ejus nomine aggreditur agere *l. 1. Cod. eod.*

2 Dico 1. Procuratorem constituere potest, quisquis rei dominus est, & liberam administrationem habet; quia hoc edictum est prohibitorium *l. 43. ff. b. t.* adeoque quisquis non prohibetur specialiter, ei permissum esse censetur. Si sermo sit de procuratore in litem, requiritur, ut constituens sit Dominus litis, & ipse per se ipsum stare in judicio possit. Unde tutor, Curator, Syndicus, & Procurator sibi alium substituere non valet ante litem contestatam *l. 11. C. eod.* bene tamen post litis contestationem, per quam hæ personæ fiunt domini litis. Sic etiam pupillus, minor, filiusfamilias sine consensu eorum, quibus subsunt, item excommunicatus, saltem ad agendum, procuratorem constituere prohibentur. Pro minore curatorem non habente dandus est a Magistratu *l. 43. cit. c. fin. de Judic. in 6.*

3 Dico 2. Procurator constitui potest, & quidem ad negotium extrajudiciale quilibet, qui capax est illud gerendi, & ad litem, qui suo nomine in judicio stare potest, nisi prohibeatur. Communis. Prohibentur autem milites, & feminæ *l. 7. C. b. t. l. 4. 41. ff. eod.* nisi in rem suam, & pro personis
val-

valde conjunctis in defectu alterius constituentur. Item (de jure canonico saltem) minores, & infames, *c. 5. eod. in 6. can. 1. 2. caus. 3. q. 7.* Item clerici sæculares in causis laicorum & coram JUDGE laico, sicut a munere Advocati pro hoc casu repelluntur juxta dicta *tit. præcedenti n. 2.*

4 Dico 3. Procuratorem admittunt omnes causæ & negotia, quæ sunt in arbitrio domini seu principalis. Iterum communis ex *l. 1. & 41. ff. h/t.* Excipiuntur causæ criminales, in quibus de jure statuta est poena relegatione major, *l. penult. §. ad crimen ff. de public. judic. c. 15. de accusat.* ne judicium reddatur elusorium, aufugiente forsan accusatore, si in probatione deficeret, vel reo, si succumberet; nam in procuratorem poena corporalis statui nequit. Defensor tamen rei absentis admittendus est. In causis criminalibus *famosis* (seu condemnato infamiam irrogantibus) præstat litigare per procuratorem, ut evitetur infamia juris; non enim infamis redditur procurator, qui excipit sententiam, utpote non reus delicti, neque principalis, quia in ipsum non fertur sententia: quod procedit saltem in iis delictis, in quibus infamia non principaliter, sed per consequentiam tantum infligitur.

5 Dico 4. Potestas procuratoris tanta est, quantum ei concedit jus, consuetudo, & mandatum domini. Ratio, quia omnem potestatem non a se, sed a domino vel tacite secundum jura, vel specialiter & expresse in mandato sibi concessam obtinet. Unde si in forma communi est constitutus, ejus potestas est solum *generalis*, prout ex dispositione juris vel ex consuetudine communis est omnibus procuratoribus, & vi hujus potest contestari litem, substituere sibi alium, appellare &c. Si autem in forma speciali constitutus est, & ipsi concessa aliqua sunt, quæ alias speciale mandatum

datum exigunt, uti sunt jurare de calumnia, deferre parti adversæ juramentum litis decisorium, compromittere in arbitros, transigere, fide jubere, debitum remittere, donare, petere restitutionem in integrum, tractare causam matrimonialem sui principalis, vel criminalem criminaliter intentatam &c. potestas ipsius est *specialis*, & ex mandato procuratorio tota dependet. Censetur quoque talis potestas, se extendens ad ea, quæ speciale mandatum alias exigunt, ipsi concessa per clausulam *cum libera* mandato adjectam. Text. & DD. *in c. 4. b. t. in 6. l. 58. ff. eod.* vel si est procurator in rem suam, *gl. fin. in d. c. 4.* Non vero per hanc clausulam, *possit omnia, licet mandatum speciale exigat*, per *c. 4. cit.* & ibi Laym. quia adhuc generalis est concessio, per quam non veniunt ea, quæ speciali nota sunt digna, per *l. 81. de R. J. in 6.* Excipe, nisi in mandato per modum concessionis (non exceptionis) aliqui articuli, speciale alias mandatum requirentes, essent specificati; tunc enim posset alia etiam, quæ requirunt speciale mandatum, specificatis similia aut minora, non vero majora. *Clem. 2. b. t.*

6 Dico 3. Officium procuratoris consistit in hoc, ut negotium sibi demandatum fideliter agat nihilque ex necessariis omittat, nec principali suo sive per dolum, sive per culpam, seu omissionem diligentiam, quam alias requirit natura negotii, præjudicet aut damnum inferat, atque finito negotio rationes reddat domino, eique restituat, quæ consecutus est. Ita communis. Sed quam culpam tenetur præstare procurator? R. 1. Per se ex contractu *mandati*, quia redundat in favorem solius mandantis (nisi mandatarius vel procurator mercedem accipiat) præstanda foret solum culpa lata & dolum *l. 5. §. 2. ff. commod. R.* tamen 2. Procurator ad litem tenetur præstare etiam

cul.

culpam levissimam, per *l. 5. cit. & l. 13. C. Mandati*. Quia gravitas negotiorum judicialium censetur exigere diligentiam exactissimam. Iste etiam, si condemnatus fuerit, tenetur appellare a sententia, vel dominum monere, ut appellare possit, si sibi consultum censuerit, quamvis non teneatur appellationem prosequi, ut habetur *c. 14. h. t.*

7. Quæres, an & qualem actionem adversus se habeant dominus, & procurator. Resp. uterque habet *actionem mandati*, si unus ab altero sit læsus: & quidem dominus *directam* ad prosequendum id, quod sua interest ratione litis non exactissime administratæ, vel negotii non cum debita diligentia gesti, *l. 9. 13. 21. C. Mandati*. Procurator autem *contrariam* ad consequendum id, quod ex causa mandati bona fide præstitit, vel expendit, *l. 46. §. 5. ff. h. t.* Si autem procurator salarium accipiat pro suo munere, domino & procuratori non actio Mandati, sed actio *locati & conducti* ipsis competit, §. 13. *Instit. de Manum.* De reliquo contractus Mandati nihil est aliud, quam contractus consensualis, bilateralis, quo negotium gratis gerendum alteri committitur, & suscipitur.

TITULUS XXXIX.

De Sindico.

SUMMARIUM.

1. *Quis dicatur Sindicus.*
2. *Quæ sit ejus potestas & officium.*

1. **S**indicus est procurator non qualiscumque & alicujus privati, sed universitatis, constitutus.

tus ad solas lites ejusdem generaliter omnes: unde pleraque de procuratoribus dicta etiam sindaco conveniunt. Per *universitatem* intelligitur omnis collectio hominum, unum morale corpus constituens, & res communes habens, uti Civitas, Ecclesia, Monasterium, Collegium Clericorum &c. Differt a *Procuratore*, tanquam species a genere; & a *Fiscali*, quia hic tantum causas criminales tractat, & multas universitati debitas ac poenas persequitur; ab *Actore* autem, quia hic non ad omnes generaliter lites, sed ad unam, vel ad certas tantum constituitur.

2 Dico. Potestas & officium sindici fere coincidit cum potestate ac officio procuratoris; quia revera procurator est, sed generalis, & integræ communitatis, non hominis privati. Amplior tamen est potestas sindici, quia censetur esse constitutus *cum libera*. Gail. l. 2. observ. 72. n. 11. Unde & ea, quæ speciale alias mandatum exigunt, potest, præterquam donare, & liquidum remittere debitum. Et quando jurat, non in animam universitatis, sed in suam propriam jurat, per c. 3. de juram. cal. Et quamvis constituatur communi omnium, vel majoris partis communitatis consensu, revocari tamen a solo Prælato vel capite Universitatis potest, per c. 21. de rescr. ubi soli Prælato conceditur administratio, & ut per se solum procuret causas communitatis.

T I T U L U S XL.

De his, qui vi metusve causa fiunt.

S U M M A R I U M.

- 1 2 *Quid sit vis, ac metus, & quotuplex.*
- 3 *An metus faciat actionem licitam.*

4 *An*

- 4 An invalidam, vel rescindibilem, si metus ab
intrinsicco, vel juste sit incussus, aut levis sit.
5 6 Valent actus per metum etiam gravem & inju-
stum extorti de jure naturali, imo & positivo.
7 Licet sint rescindibiles, & rescindendi.

1 **V**is, nempe absoluta, seu præcisa, quæ dici-
tur esse *majoris rei impetus, qui repelli non
potest*, l. 2. ff. quod met. caus. h. e. corporalis co-
actio ad faciendum vel patiendum aliquid: ut si ti-
bi violente curventur genua coram Idolo, vel e
manibus eripiatur liber: hæc omnino tollit vo-
luntarium & liberum consensum. *Vis conditiona-
lis*, seu *compulsiva*, quæ coincidit cum metu, de-
finitur esse *instanti vel futuri periculi causa mentis
trepidatio* l. 1. ff. eod. seu est violentia externa,
compellens aliquem, ut consentiat in aliquam
actionem vel omissionem, non consenturum, si
talis violentia abesset; ut si quis te minis compel-
lat, ut des ei 10. aureos: hæc vis (seu metus)
non tollit omnino voluntarium & liberum con-
sensum, sed tantum secundum quid, & facit,
ut consensus non sit spontaneus; nam *coacta vo-
luntas est voluntas*, ut habet axioma desumptum
ex l. 21. §. 5. ff. eod. ibi: *quamvis, si liberum
esset, noluissem, tamen coactus volui*.

2 Porro metus, de quo hic potissimum sermo,
potest incuti *ab intrinsicco*, ut loquuntur DD. h. e.
a causa naturali non libera, v. g. morbo, incen-
dio, periculo naufragii &c. & *ab intrinsicco*, seu
a causa libera creata, puta ab homine. Si homo
metum inferens habet jus incutiendi, vel patiens
metum sua improbitate causam dedit, *juste incus-
sus*, vel *justus* appellatur metus: si vero inferens
nullum habet jus inferendi, vel minitandi malum,
nec patiens dedit causam ullam, *injuste incussus*,
vel *injustus* dicitur propter injuriam, quæ infertur
alte-

alteri, ut si latro tibi minetur mortem, nisi ipsi solvas 100. vel si homo privatus minetur occisionem deprehenso cum puella impudice agenti, nisi hanc sibi matrimonio jungat. Præcipue vèro dividitur metus in gravem & levem; *Gravis*, quam aliqui etiam *justum* vocant & *probabilem*, est, qui cadit in virum constantem, vel constantissimum, l. 6. ff. eod. h. e. qui hominem, alias fortem, & non nimis meticulosum, movere potest, ut aliquid faciat vel omitrat, quod alias non faceret, vel non omitteret. Si malum, quod timetur, est tantum, ut quemlibet virum constantem a proposito dimovere valeat, ut est mors, mutilatio, carcer diuturnus, atrox cruciatus, amissio status honorifici, amissio bonorum fortunæ in notabili valde quantitate &c. dicitur metus *absolute gravis*: si vero malum sit tale, quod non quemlibet virum fortem, sed tantum magis meticulosos homines, uti pueros, minores, senes, feminas, vel viros etiam minus cordatos, dimovere a proposito possit, *respective gravis*; quia hujusmodi homines subinde malum levius perturbare magis potest, v. g. verberatio non nimis sæva, indignatio, &c. quam viros fortes majus. Ad metum gravem igitur requiruntur hæ conditiones, 1. ut malum sit grave, seu magnum vel absolute respectu omnium, vel respective ad certas personas, 2. ut metum inferens possit minas exequi, 3. ut metum patiens non ex vano, sed verisimiliter saltem, credat, illum minas executurum, adeoque sibi grave malum imminere, 4. ut alia via, v. g. rogando, fugiendo, Judicis vel aliorum auxilium implorando, non facile malum avertere queat, sive a se, sive a personis valde conjunctis, v. g. parente, liberis, uxore, consanguineis vel affinibus propinquis; quia talium per-

personarum mala putamus nostra. Unde facile apparet, quid sit metus *levis*, qui nempe non cadit in virum constantem, seu quando vel malum non est magnum, vel si quidem sit magnum, tamen illud a minitante inferri non potest aut non solet, vel solum ex vanis conjecturis apprehenditur inferendum, vel alio modo haud difficulter evitabile est. Ad metum *levem* reducitur probabilius *metus reverentialis*, seu ortus ex pudore, verecundia aut reverentia certis personis debita, qualem liberi debent parentibus, uxor marito, subditus superiori. Suar. & Sanch. *l. 4. de matr. d. 6. n. 7.* contra Bart. & Menoch. nisi nempe accedat aliquid aliud, v. g. rigida tractatio, continua exprobratio, perpetua vultus asperitas, importunæ preces ac repetitæ, minæ graves, rixæ, vel saltem probabilis horum malorum existimatio; tunc enim evadit gravis. Palao *p. 1. tract. 2. d. 1. pun. 7. n. 6. seq.* cum aliis.

3 Dico 1. Non licet ex metu quocumque aliquid committere, quod est contra jus naturale, & intrinsece malum, aut contra jus divinum utilitatem publicam spectans, *c. 5. b. t.* quia Deus & natura tam arcte possunt & solent obligare; nec enim habemus rationem dicendi, quod stante quocumque metu obligare cessent.

4 Dico 2. Valet actus, aut contractus, quem extorquet metus ab intrinseco incussus, 2. gestus ex metu levi, etiam injuste incusso, 3. extortus per metum gravem, iuste tamen incussum, 4. nec tales actus sunt rescindibiles in foro externo per Judicem. Pars 1. est omnium, qui censent, votum v. g. emissum metu mortis, ex morbo, naufragio, vel alio casu sinistro imminentis valere. Favet *c. 17. de regular.* Pars 2. sumitur ex *c. 6. b. t. l. 7. ff. quod met. caus. l. 184. ff. de R. J.*

Conspirant iterum plerique omnes. Pars 3. quam tenet communis contra paucos, ex *l. 21. cit. pr.* & ex ratione, quia adest consensus absolute liber, licet non spontaneus, nec intervenit injuria. Sicut ergo actus, quem leges extorquent per metum v. g. excommunicationis, ab omnibus habetur pro valido, etiam actus, quem extorquet homo juste, v. g. Judex ecclesiasticus, ad contrahendum matrimonium compellens per minas excommunicationis eum, qui cum aliqua prius contraxit sponsalia, erit validus, cum metus ab homine juste incussus non magis minuat voluntarium & liberum, quam metus a lege incussus. Pars 4. patet inde, quod jura non dent actionem hujusmodi metum passis, & quod in his casibus nulla interveniat injuria, propter quam rescissio peti possit, excepto metu levi injuste incusso, qui tamen a jure positivo non attenditur, neque conceditur actio ad rescissionem, ne tribunalia nimirum multis obruantur litibus, *c. 6. & l. 184. cit.* Interim tamen metum levem injuste incutiens in conscientia obligatur rescindere contractum, quem extorsit, si metum passus exigat (excepto matrimonio & professione religiosa, quæ dissolvi nequeunt) vel damnum illatum resarcire. Molina, Sanch. Less. &c. contra Med. & Pontium. Ratio, quia metum levem injustum inferens alteri fecit injuriam: ergo jure naturali pro hac tenetur satisfacere: sed non satisfaciet, nisi rescindat actum altero petente, vel damnum resarciat. Si tamen metum passus vellet stare contractui, quia forsan ipsi est utilis, teneatur metum inferens illum implere; quia libere & sine injuria sibi illata consensit.

5 Dico 2. Valet quoque actus, vel contractus, etiam metu gravi injuste incusso extortus spectato jure

jure naturali. 2. Imo & regulariter spectato etiam jure positivo, paucis tantum exceptis. Pars prior, quam tenet communis cum Palao contra Molin. & Tamb. dissentientes quoad contractus lucrativos, probatur exinde, quia jus naturale ad valorem actus non plus requirit, quam consensum simpliciter voluntarium, & absolute liberum, atque justum titulum; sed metus voluntarium & liberum simpliciter non tollit; cum *coacta voluntas sit voluntas*, & interna potentia volendi cogi nequeat: nec metus excludit titulum empti, donati, &c. dati & accepti: ergo. Interim tamen metum incutiens tenetur in conscientia ad omnia, ad quæ obligatum esse diximus eum, qui metum levem injustum incussit, & contractum, vel ex contractu aliquid extorsit. Pars posterior, quam rursus amplectitur communis cum Sanch. *l.4. de matrim. d.8. n. 4.* Lessi. Palao &c. contra Molin. & Sot. prob. 1. negative; quia nullum extat jus positivum generaliter irritans, consequenter standum juri naturali. 2. Positive ex §. 1. *Inst. de except. §. 27. inst. de Act. l. 1. & 9. §. 3. 4. ff. quod met. caus.* ubi datur exceptio, & actio quod metus causa ad actum rescindendum, & quod metus causa gestum est, *prætor ratum non habet, l. 1. cit.* adeoque rescissionem indulget jus positivum: item ex *l. fin. C. h. t.* ubi venditiones, donationes, transactiones per metum extortæ jubentur *infirmari*, & ex *c. 2. 4. eod. X.* ubi per metum gesta *de jure in irritum revocari debere* dicitur, & conceditur *restitutio*: Sed actio ad rescindendum, infirmandum, irritandum manifesta sunt indicia valoris; quod enim numquam valuit, vel coaluit, irritari & rescindi non potest. Addidi, *paucis tamen exceptis*, nempe 1. Matrimonio. 2. Professione religiosa. 3. Testamento, ad quod testes

testes sunt metu coacti. 4. Promissione per incarcerationem directe extorta. 5. Absolutione a censuris. 6. Promissione & traditione rerum Ecclesiæ, ac juramento de iis non repetendis. 7. Actis tutoris per vim retenti. Hi actus specialibus juribus sunt irritati propter metum gravem injuste incussum. Quibus addunt multi sponsalia: promissionem, & solutionem dotis: constitutionem procuratoris: jurisdictionis prorogationem metu obtentam. Sed alii reclamant.

6 *Objic.* 1. Metus tollit consensum; quia consensui, ut ait *l. 116. ff. de R. J.* nihil est tam contrarium, quam vis & metus. 2. Est iniquum, ut aliquis ex injuria sua consequatur commodum: sed metum injustum inferens ferret commodum ex sua injuria, si actus, quem per injuriam extorsit, valeret, & sibi alterum sic obligaret. 3. Est contra jus naturale, ut ex injustitia oriatur obligatio justitiæ, & ex injuria obtineatur jus: sed hoc fieret, si actus metu injuste extorti valerent: ergo jure naturali debent esse invalidi. 4. In *l. 1. C. de rescind. Vendit.* venditio metu extorta dicitur *irrita*: ergo saltem jure positivo actus metu extorti non valent. R. ad 1. *dist.* Metus tollit consensum spontaneum. C. liberum simpliciter. N. & retorqueo argumentum in metu gravi juste incusso. Ad 2. retorq. imprimis in metu levi injuste incusso. Dein commodum, quod acquirit metum injustum inferens, vix æstimabile est, partim quia in conscientia tenetur liberare alterum ab obligatione, & siquid emolumenti accipit, alter vero damnum, tenetur ad restitutionem, imo ad idem tenetur in foro externo, si metum passus instituat *actionem quod metus causa*, quam habet contra quemcumque possessorem rei per metum sibi extortæ. *l. 14. §. 3. ff. quod met. caus.*

partim quia oprabilius est metum passio, si contractus valeat; nam casu, quo contractus est ipsi utilis, habet sibi obligatum alterum ad standum contractui, ad quod alter non esset obligatus, si contractus non valeret: si vero metum passio contractus est noxius, potest petere rescissionem, restitutionem in statum antiquum, adeoque & refarcitionem damni. Ad 3. retorq. iterum in metu levi injusto. Dein *n. min.* non enim obligatio justitiæ nascitur ex injustitia, & jus ex injuria, sed ex contractu per consensum absolute liberum inito. Ratione autem injuriæ fit actus infirmus & rescindibilis. Ad 4. *dist. ant.* pronuntiatur *irrita* quoad effectum, seu debet irritari. *C. ant.* immediate & in se. *N. ant.* & *conseq.* Ratio sic respondendi est partim, quia illa lex ponitur ad rubricam de *rescind. vendit.* partim quia addit, quod præses Provinciæ debeat *interponere auctoritatem suam*, partim quia plures, & aliæ leges satis clare dicunt, actus metu gestos valere.

7 Dico 3. Actus & contractus, metu gravi injuste incusso extorti, rescindibiles sunt, & rescindendi, *l. 7. §. 1. ff. quod met. caus. l. fin.* & aliis pro priori assertione *cit.* Conspirat communis ex ratione, quod æquitas postulet, ut injuriam passis, & gravi metu injuste læsis, per Juris & Judicis remedia succurratur. Unde duplex remedium Jura suppeditant. Primum est *actio quod metus causa*, quæ est actio prætorica, personalis in rem scripta, rei persecutoria, & perpetua, ac transiens utrinque ad hæredes, lædentis & læsi, nimirum quatenus est rei persecutoria (nam qua pœnalis ad quadruplum annalis est, nec transit ad hæredes) *§. 27. inst. de act. l. 1. 9. 12. 14. 16. ff. quod met. caus.* Alterum est *exceptio quod metus causa*, in rem scripta. *§. 1. Inst. de except.*

l. 4. §. 33. ff. de doli mali & met. except. Et hæc datur, quando res nondum est tradita, quæ interveniente metu promissa, ad repellendum, qui petit traditionem: Actio vero datur, quando res jam est tradita, vi cujus ita restitui debet metum passus, ut non tantum res illi tradatur, sed etiam emolumenta & fructus, quos percepit metum inferens, vel qui mala fide rem detinuit, imo & quos metum passus percipere potuisset, *l. 12. cit.* quia mala fide detinens fuit injusta causa hujus lucrifessantis. Si tamen res metu extorta pervenit ad possessorem bonæ fidei, is per sententiam solum ad rem & fructus formaliter extantes restituendos condemnatur, ut magis declarabo ad *tit. de caus. possess. & propr.*

T I T U L U S X L I.

De in integrum restitutione.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit restitutio in integrum, & quando habeat locum.*
- 2 *Competit per se minoribus, & quando.*
- 3 *Item Ecclesiis, communitatibus, & quandoque majoribus.*
- 4 *An etiam contra minores, vel Ecclesias.*
- 5 *Ubi & quomodo petenda sit.*
- 6 *Ac intra quale tempus. Ignoranti læsionem currit hoc tempus.*
- 7 *Qualiter fieri debeat restitutio.*

1 **R**estitutio in integrum formaliter sumpta ac in genere est repositio in pristinum statum: causaliter vero & specificè est remedium extraordinarium a prætore introductum, quo

quo læsi ex æquitate vel justa causa per officium Judicis reponuntur in statum, in quo fuerunt ante læsionem. Dicitur *extraordinarium*; quia conceditur pro casu, quo deficit remedium juris ordinarium, seu actio, *l. 16. pr. ff. de minor.* uti apud minores, quibus ratione ætatis lubricæ de actione provisum in jure non est. Per accidens tamen competere etiam potest, licet non desit remedium ordinarium, si nimirum illud extraordinarium sit isto pinguius, *l. 3. & ult. C. si tut. vel curat. interveneyit*, v. g. si minor est læsus ultra dimidium, habet quidem actionem ex *l. 2. C. de rescind. vendit.* potest tamen, & recte petit restitutionem in integrum, quia in hac non tenetur probare læsionem ultra dimidium, sed solum notabilem, quod facilius est; ac insuper rem ipsam recuperat, cum tamen in arbitrio lædentis ultra dimidium esset vel rem redhibere, vel supplere pretium, si ageret ex *d. l. 2.* Ab initio est quidem introducta restitutio in integrum a Prætore, *l. 1. ff. h. t.* postea tamen ab Imperatoribus extensa. Petitur non per actionem, sed per implorationem officii Judicis.

2 Dico 1. Beneficio restitutionis in integrum regulariter gaudent minores utriusque sexus, 2. eorumque hæredes & successores, 3. modo probent notabilem læsionem, 4. quam passi sunt ex negotio civili, valido, & ex se rescindibili, ob ætati infirmitatem, vel aliorum nequitiam, aut curatorum negligentiam, &c. Pars 1. manifesta fit ex *l. 1. seqq. l. 31. seqq. ff. de min. l. 1. 2. 7. 8. ff. h. t.* Dixi *regulariter*; nam nec minores restituuntur, si dolum commiserunt in contractu, vel alios per injuriam & delictum, v. g. per furtum læserunt, licet ipsi simul sint læsi: si casu fortuito sunt læsi: si fraudulenter se finxerunt majorenes, seu 25. annis majores: si post impe-

trata matris veniam contraxerunt, nisi immoderatam donationem facerent: si actum vel contractum juramento firmarunt, vel jurati renuntiarunt huic beneficio: si majorenes effecti approbarunt in minorenitae gestum, vel in hac coeptum perfecerunt majorenes: si lædantur a parentibus. Pars 2. ex *l. 6. ff. eod. l. 18. §. 5. ff. de minor.* non obstante, quod hoc privilegium sit personale, quia aliquo modo est reale, utpote concessum non tantum ratione personæ, sed etiam ratione damni: qua de causa etiam privilegium SC. Vellejani transit ad hæredes, *l. 20. C. ad SC. Vellej.* hæredes igitur & successores minorum restituuntur toto tempore, quo poterunt ipsi minores restitutionem petere. Pars 3. ex *l. 3. 4. 8. ff. h. t.* nam de minimis non curat prætor, ut habet commune axioma, & nisi læsio, unde unde orta, deberet vel esse manifesta, vel convincenter probari, nemo vellet contrahere cum minoribus, uti &, si ipsis concederetur restitutio ob casu fortuito evenientem læsionem; & sic in ipsorum dispendium retorqueretur, quod est in eorum favorem introductum, contra *c. 61. de R. J. in 6.* Pars 4. tum ex *l. 1. C. si adversus delictum*, ibi: *in criminibus ætatis suffragio minores non juvantur; etenim malorum mores infirmitas animi non excusat*: ergo negotium non debet esse criminale, vel delictum, sed civile, sive dein sit contractus vel aliud negotium extrajudiciale, gratuitum vel onerosum, sive sententia, vel actus Judicialis, ex quo datum, aut lucrum cessans ipsis secutum est: tum ex *l. 16. §. 3. ff. de minor.* & ex ratione; si enim negotium non esset validum (vel rescindibile non esset, uti matrimonium a minorenni valide contractum) locum non haberet restitutio in integrum proprie dicta, utpote remedium rescissorium *l. 1. ff. de integr. restitutionibus, & de minor.*

3 Dico 2. Ad exemplum minorum etiam Ecclesie gaudent restitutionis in integrum beneficio, 2. & aliqui majorenes ex justa causa. Pars prior constat ex *c. 1. seqq. h. t. & c. 1. eod. in 6.* quia earum res etiam curari debent aliena industria & administratione, sicut res minorum, atque idcirco facile læduntur vel negligentia, vel malitia administratorum, in proprium commodum illarum bona vertentium. Nomine *Ecclesiarum* autem veniunt omnia loca Pia & Religiosa, uti Collegia Clericorum, Monasteria, Hospitalia auctoritate Episcopi erecta, confraternitates ad Religionis augmentum institutæ: Respublica, civitates, Princeps seu Caput Reipublicæ, imo & vici, castra &c. quæ habent bona communia, per administratores curari solita. Pars posterior ex *l. 1. ff. ex quibus causis majores*, ubi Ulpianus ex Edicto Prætorio recitat hanc clausulam generalem: *item si qua alia mihi justa causa esse videbitur in integrum restituiam.* Justæ autem causæ sunt 1. si quis fuit læsus tempore, quo fuit absens Reipublicæ causa, vel propter morbum, pestem, metum, captivitatem, vel injustam detentionem, 2. si sint personæ, in quibus toleratur ignorantia juris, uti mulieres, rustici, milites in actuali expeditione morantes. 3. justus error, & probabilis ignorantia, at probabilius non ignorantia facti in ordine ad restituendum contra præscriptionem completam.

4 Quæres, an minor contra minorem, & Ecclesia contra Ecclesiam restituenda sit? R. affirmative *l. 11. §. 6. ff. de minor. c. 3. h. t.* Si obijcias, privilegiatum non gaudere suo privilegio contra pariter privilegiatum, R. id verum esse, si par sit utriusque conditio, non vero, si dispar, ut si unus sit lædens, & certet de lucro captando, alter autem læsus, & certet de

damno vitando: quia tali casu lædens non est privilegiatus. Aliud foret, si uterque esset læsus, & certaret de damno vitando, ut si minor dedisset minori mutuam pecuniam, & iste hanc absumpsisset prodige, vel perdidisset; tunc enim non daretur restitutio *l. & §. cit.*

5 Dico 3. Restitutio in integrum peti debet a Judice, qui competens est respectu rei, contra quem petitur, 2. citata parte adversa, & causa cognita, nisi læsio sit notoria, 3. intra debitum tempus. Pars 1. sumitur ex *c. 8. de for. comp.* ubi habetur, quod actor debeat sequi forum rei, præsertim ubi actio realis (qualis non datur petenti restitutionem ob læsionem, imo nulla actio proprie dicta, sed solum imploratio officii Judicis) locum non habet, quæ posset etiam in locorei sitæ proponi. Nihil autem interest, utrum Judex sit ordinarius, vel delegatus Principis, vel inferioris, modo non sit pedaneus, vel subdelegatus ad unum tantum causæ articulum, ac omni jurisdictione & imperio destitutus, vel arbiter: & modo non attentet restitititè adversus sententiam Superioris, per *l. 18. ff. de minor.* Pars 2. ex *l. fin. ff. h. t. l. 11. cit. §. 3.* Pars 3. ex *l. ult. C. de tempor. in integr. restit. c. 1. in 6. & Clem. un. h. t.*

6 Quæres igitur, intra quod tempus peti debeat restitutio? R. 1. Respectu minorum, si non petita est durante minorennitate, intra quadriennium ab adepta majorennitate, *l. ult. cit.* ubi correctum est jus antiquum, *l. 19. ff. de minor.* ubi annus utilis tantum fuit concessus. Quadriennium vero in decursu est *continuum*, initio tamen est *utile*, h. e. non incipit fluere, nisi cessante impedimento. R. 2. Respectu majorennium pariter concessum est quadriennium, quod statim incipit a die læsionis factæ, & cessantis impedimenti,

v. g. absentia: si tamen illud impedimentum fuit dolus, per biennium tantum, si metus, per annum dumtaxat impeditur initium quadriennii *l. fin. C. de dolo, l. 14. §. 1. ff. quod met. caus. R. 3.* Respectu Ecclesiae, vel Reipubl. rursus quadriennium a die factae laesionis, & cessantis impedimenti, licet impedimentum sit dolus vel metus, quod saltem respectu Ecclesiae perpetuo impedit initium quadriennii, & probabiliter usque ad 30. vel 40. annos, per *c. 1. cit. c. penult. de reb. Eccl. alien. & arg. l. 3. C. de praescri. 30. vel 40. annor. juncta gl. marg. litt. C.* quia Ecclesia semper manet quasi minor, & res ejus semper curantur per administratores. Quaestio est, utrum ignorantia laesionis sit impedimentum & causa talis, propter quam Ecclesiae non incipiat currere quadriennium, seu, an respectu Ecclesiae incipiat quadriennium a die laesionis factae vel cognitae, cum Arnaldo Rath *de usucap. c. 5. §. 45. P. Vviestner b. num. 71.* & multis Recentioribus (contra Engel, Konig, Menoch. & plerosque antiquos, qui ajunt sibi suffragari praxin) a die laesionis factae; adeoque ignorantia laesionis nec Ecclesiae patrociniatur, per *c. 1. 2. in 6. Clem. un. b. t.* Confirmatur 1. ab exemplo majorennium, & minorennium majorennitatem adeptorum, 2. quia alias nemo facile contraheret cum Ecclesia, eo quod nunquam foret securus, ne Ecclesia post 40. 100. 1000. annos sub praetextu non cognitae prius laesionis peteret Restitutionem, 3. ex paritate cum praescriptione, quae currit etiam contra ignorantes: ergo etiam praescribitur contra Ecclesiam, quae ignorat laesionem, intra quadriennium, sicut aliis actionibus, quashabet Ecclesia, praescribitur tempore a Jure determinato non obstante ignorantia; alias enim praescriptio

numquam haberet locum; quis enim sciens rem suam ab alio detineri non repetit? vel quis sciens contra jus suum aliquid fieri, vel damnum ab altero sibi illatum esse, non reclamat?

7 Dico 4. Restitutio in integrum ita fieri debet, ut læsus recuperet rem suam absque ullo detrimento, lædens vero (si bona fide egit) nihil perdat de suo, adeoque ut neuter fiat ditior. Ratio, quia restitutio est repositio in pristinum statum, *c. 1. h. t. l. 24. §. 4. ff. de minor.* Unde restitutus debet compensare expensas utiles in rem factas restituenti, & æstimationem laboris in colligendis fructibus, *l. 27. 39. ff. eod. l. 10. C. de prædiis minorum.* Contra si minor, cui restituitur, pretium, pro re sibi solutum sine decreto Judicis, dilapidasset, non cogendus esset ad illud refundendum; quia non factus est ditior. Quod ad fructus attinet, vel restituitur majorennis, & tunc debent restitui una cum re fructus formaliter extantes, si lædens fuit in bona fide, item fructus omnes post litis contestationem percepti, *l. 22. C. de R. V.* Si vero fuit in mala fide, etiam consumpti præter extantes, imo & percipiendi, ut alibi docetur, & insinuatur *l. 22. cit.* Si vero restituatur minor vel Ecclesia, tunc ipsi debent restitui fructus rei, quando & quatenus in his est læsus vel læsa. *Objic.* Res fructificat domino: ergo fructus non debent restitui a lædente; quia per actum vel contractum, qui supponi debet tanquam validus, ut locum habeat restitutio, acquisivit dominium rei. R. Lædens factus est quidem dominus rei & fructuum, qui per se cedunt domino, sed solum revocabiliter, & non absolute, propter privilegium restitutionis in integrum.

TITULUS XLII.

De alienatione iudicii mutandi causa.

SUMMARIUM.

1. *Quid sit alienare iudicii mutandi causa.*
2. *Quale remedium competat læso per talem alienationem.*

1. **A**lienare iudicii mutandi causa dicitur, qui rem, de qua litem timet vel suspicatur sibi movendam, dolose transfert in alium vel quoad dominium, vel quoad possessionem, ut adversario rem faciat difficiliorem, ut si credat potentiori, vel valde rixoso, vel existenti sua aliena iurisdictione *l. 1. seqq. ff. c. 2. h. t.* non vero, si ex justa causa vel morbi, senii, ad solvenda debita, alienat, vel per ultimam voluntatem, quia tunc dolo non facere censetur.

2. Dico. Læsis ex prædicta alienatione succurritur duplici remedio pro ipsorum voluntate eligendo. 1. *Actione in factum* prætoria adversus alienantem, vi cuius restitui debet in integrum, quanti nempe interest læsi alium adversarium non habere, salvo tamen alienationis valore *l. 1. 3. 4. ff. h. t.* ut adeo dolose alienans resarcire debeat petitori expensas & alia damna atque lucrum cessans ex alienatione secutum. 2. *Actione in rem*, seu *utili rei vindic. l. un. C. eod.* vi cuius potest læsus contra possessorem rei alienatæ, imo & contra alienantem (quia dolo desiit possidere, & hinc pro possessore habetur *l. 27. §. 3. l. 36 ff. de R. V.*) petere potest restitutionem in integrum, contra quem ex prædictis voluerit.

TITULUS XLIII.

De Arbitris.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid & quotuplex sit arbiter, & quid arbitrator.*
- 2 3 *A quibus, & in quos arbitros compromitti possit, ac in quibus causis.*
- 4 5 *Quæ sit potestas & officium Arbitri.*
- 6 *Quis sit effectus arbitrii, seu, laudi.*
- 7 *An laudum reduci possit ad arbitrium boni viri.*

1 **A**rbiter est vir bonus, qui constituitur ad aliquod negotium arbitrandum seu æstimandum, rel terminandum. Si eligatur libero partium consensu, quæ ad parcendum tempori & sumptibus recte deferunt causam vel litem suam ad unum, vel plures, ut secundum æquum & bonum pronuntient *laudum* (sic appellatur sententia seu arbitrium ab arbitris pronuntiatum) & litem dirimant, vocatur *Arbiter compromissarius*, vel *voluntarius*, de quo potissimum hic agitur: unde & *arbitrium* dicitur *compromissum l. 1. ff. de Receptis, qui arbitrium*. Si vero constitui debeat ex præscripto Legis, vel statuti, vel Judicis appellatur *arbiter juris*, vel *necessarius*: sic si recusetur Judex delegatus, ut suspectus, jubet *c. 39. de off. & pot. Jud. Deleg.* constitui arbitros: item si Episcopus habeat controversiam cum Clerico sibi subiecto, *can. 46. caus. II. q. 1.* debent eligi arbitri, qui causam dirimant. Arbiter juris, utpote auctoritate publica constitutus, habet aliquam jurisdictionem quasi mediam inter ordi-

na-

nariam & delegatam : non vero arbiter compromissarius : adeoque iste multum discrepat a Judice ; & Arbitrium a Judicio , licet Arbitrium aliquam cum Judicio similitudinem habere dicatur *l. 1. cit.* quia nempe lites dirimit , & ordinem ac formam Judicii requirit . Arbitro vicinus est *Arbitrator* qui assumitur ad complananda negotia extrajudicialia , v. g. contractus . Iste per *arbitramentum* , (sic vocatur ejus sententia) secundum æquitatem naturalem sine ullo Judicii ordine & forma Judiciali , v. g. citatione partium , examine testium &c. ac sine jurisdictione pronuntiat , quid sentiat , cui Arbitramento stare tenentur partes , nisi illud velint reduci ad *arbitrium boni viri* , h. e. submitti vero Judici ; nam *vir bonus* in Jure dicitur Judex competens *l. 18. ff. judicatum solvi* . Et per hoc , quod Partes stare debeant pronuntiato arbitratoris , iste differt a *Mediatore* , *vel amicabili Compositore* , potius consilium dante , quam sententiam edicente .

2 Dico 1. Compromittere in arbitros possunt omnes , & soli , quibus permissum est transigere : arbitrium vero recipere seu arbitri esse possunt (non tenentur) omnes & soli , qui possunt esse Judices , per *c. 5. 9. b. t. l. 1. 3. seqq. ff. de Receptis &c.* Arbitri tamen esse non prohibentur (licet nequeant esse Judices) infames , *l. 7. ff. eod.* item Laici una cum Clerico (non sine isto) in causa spirituali cum consensu Episcopi , *c. 9. cit.*

3 Dico 2. Compromitti in Arbitros potest super omnibus & solis causis , super quibus transigere licet . Communis ex *c. 9. cit. & l. 32. §. 6. 7. ff. de Receptis &c.* cum Panormit. in *c. 9. de in integr. Restit.* Videatur igitur *titulus de transactionibus* .

4 Dico 3. Potestas arbitri tota dependet a voluntate compromittentium, seu ex compromisso, quod diligentissime custodire debet *l. 32. cit. §. fin. c. 6. h. t.* quia totam facultatem iudicandi habet a partibus: illa tamen se extendit ad necessario connexa, uti ad cognoscendum & pronuntiandum de fructibus & expensis, ad condemnandum in poenam a compromittentibus conventam, ad diem solutionis præfigendum &c. executionem tamen laudi debet relinquere Judici ordinario; quia executio supponit jurisdictionem.

5 Dico 4. Officium Arbitri consistit in his, 1. ut illud semel susceptum non deponat invitis partibus absque gravi causa, *l. 13. l. 15. ff. de Receptis*, dein 2. ut proferat laudum iustum, servato ordine Judiciali (nisi partes velint, ut summariter & de plano procedat) adeoque sententiam edat in præsentia partium, quas proin citare oportet, *l. 27. §. 5. ff. eod. c. 10. h. t.* quamvis enim proprie Iudex non sit, nec exerceat actus jurisdictionales, exercet tamen Judiciales, 3. ut, si plures sint arbitri, vel omnes proferant laudum, vel unus in præsentia aliorum (de Jure Canonico sufficit omnes fuisse vocatos, & saltem majorem partem esse præsentem *c. 2. h. t. in 6.*) & quidem nomine omnium in numero plurali: *nos &c.* per *c. 21. de elect. in 6.* nam ut singulis non ut Collegio, committitur pluribus arbitrium, 4. ut non pronuntiet in feriis, per *l. 36. ff. de receptis*, 5. ut laudum semel pronuntiatum non mutet, *l. 19. 20. ff. eod.*

6 Dico 5. Effectus Arbitrii prolati est 1. quod finem causæ imponat ita, ut ab eo, licet iniquum fuerit, appellari nequeat, *l. 1. C. de Receptis Arbitris, c. 19. 11. h. t.* cum æquivalcat.

valeat transactioni, & sententia proprie judicialis non fit, 2. quod acta coram arbitro retineant vim probandi inter eosdem compromittentes in quolibet Judicio, 3. quod producat *actionem*, non quidem *judicati*, sed, si pacto nudo sit compromissum, *conditionem ex moribus*, adeoque ex consuetudine, non de Jure scripto, nisi laudum sit homologatum; tunc enim parit *actionem in factum l. 5. C. de Receptis*, vel *conditionem ex lege*, vi cujus compelli potest, qui laudo non vult stare, & reddere rem, alteri adjudicatam; sicuti rem possidenti datur similis exceptio ad alterum repellendum. Si vero compromissum sit per Juramentum, de Jure Canonico quidem inde datur actio, *c. 2. h. t.* non vero de Jure Civili noviore. *Nov. 82. c. 11. Auth. decernit C. de Receptis.*

7 Quæres, an laudum non possit saltem reduci ad arbitrium boni viri, seu a parte, quæ se læsam existimat, submitti Judici, ut is revideat & corrigat? Resp. Si sit homologatum, non potest de Jure *c. 5. h. t. l. 27. cit. §. 2.* Aliud est, ut observat P. Vviestn. *h. n. 52.* de consuetudine in casu enormis læsionis. Porro *homologatum* dicitur, quando a partibus est approbatum vel expresse, vel tacite intra 10. dies nihil movendo *c. 9. h. t. l. 5. C. de Receptis.*

D E C R E T A L I U M
G R E G O R I I P A P Æ I X .
L I B E R I I .

IN hoc libro instruitur processus iudicialis, ea claritate ac ita ordinate proditus in iure canonico, ut hunc ordinem procedendi non modo ecclesiastica, sed etiam sæcularia, imo & hæreticorum tribunalia, passim amplectantur, & usu observent.

T I T U L U S I .

De Iudiciis.

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid sit Iudicium, & quæ illius constitutiva.*
- 2 *Quotuplex sit Iudicium.*
- 3 *Quis possit esse actor, & reus.*
- 4 *An valeant acta Iudicis putatitii.*
- 5 *Quando instituendum sit Iudicium Summarium.*
- 6 *Quid sit actio, realis & personalis.*
- 7 *Aliæ divisiones actionis.*

1 **J**udicium, prout hic sumitur, ex c. 10. de V. S. & l. 19. 14. C. b. t. definitur esse legitimæ causæ inter actorem & reum controversæ per Iudicem facta discussio & definitio. Unde in omni Iudicio tres personæ necessario interveniunt: actor, reus, & iudex. In criminalibus tamen vices actoris sæpe supplet fama, aut indicia delicti, vel iudex per viam inquisitionis procedens, vel

vel notorietas facti. *Actor* est, qui primus movet litem apud Judicem: *Reus*, non tamen a *reatu*, quam a *re*, circa quam convenitur, dictus, cui movetur lis: *Judex*, qui competenti jurisdictione instructus litigantibus prævia cognitione jus dicit proferendo sententiam &c. Præter dictas personas principales & necessarias possunt & solent iudicio interesse etiam aliæ auxiliares & accessorias, uti *referendarii* & *consultentes*, ut vocant, qui præcise cognitionem habent de causa, ejus merita ad Judicem referunt sine potestate ferendi sententiam, *Advocati*, & *Procuratores*, *Notarii*, *Secretarii*, *Actorii* & *Protocollistæ*, qui in iudicio acta annotant, vel in Protocollum referunt, demum *Nuntii*, *Pedelli*, & *apparitores*, qui in jus vocant, mandata ad partes perferunt, & actus judicarios exequentur. Differt iudicium ab *instantia*, quia hæc potius dicitur tempus, intra quod lis agitur, & finiri debet: finitur autem maxime per sententiam: a qua si appellatur, incipit nova & *secunda instantia* coram Judice Superiore; quamvis subinde altera instantia locum habeat coram priori Judice, ut si Judex interloquendo Reum absolvit ab observatione iudicii &c. *Objectum* seu *materia* iudicii est omnis res, circa quam controversi potest. *Forma* consistit in Ordine iudiciario, & formalitatibus a jure præscriptis, quas successive in hoc libro explicabimus. *Partes essentielles* sunt tres, *litis contestatio*, quæ dicitur basis & fundamentum iudicii: quæ enim a citatione, per quam minus stricte inchoatur iudicium, usque ad liti contestationem geruntur, vocantur præparatoria iudicii: dein *probationes* ex parte Actoris, & *exceptiones* seu responsiones ex parte rei: demum *sententia*, ac ejus executio ex parte Judicis. Quia vero res contra *personas* in iudicium deferuntur

per

per *actiones*, etiam de his præter morem aliorum Canonistarum breviter aliqua delibabimus.

2. Judicium dividitur 1. in *ecclesiasticum*, quod agitur coram iudice Ecclesiastico qua tali, seu quando vel ratione causæ vel ratione Rei conventi necessaria in Iudice est iurisdicção spiritualis & Ecclesiastica: & in *Sæculare*, quod tractatur coram Iudice Sæculari qua tali. 2. In *Criminale*, in quo non solum super delicto agitur, sed etiam *criminaliter*, h. e. eum in finem, ut delinquenti infligatur poena & vindicta publica: ac in *civile*, in quo agitur *civiliter*, h. e. quando Actor intendit suam utilitatem ac interesse, etsi agat super delicto, modo intendat suam utilitatem privatam, aut poenam quidem, v. g. multam pecuniariam, at sibi adjudicandam & applicandam. 3. In *petitorium*, in quo principaliter controvertitur de dominio & proprietate rei ratione juris vel in re, vel ad rem; & in *possessorium*, in quo principaliter disceptatur de possessione rei vel juris, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda. 4. In *ordinarium*, quod & *plenarium* dicitur, quando litigatur servata juris forma ac solemnitatibus per oblationem libelli, solemnem litis contestationem, feriarum observationem &c. & in *summarium*, quod & *extraordinarium* appellatur, in quo proceditur de plano, simpliciter, levato velo, ut ajunt, ac sine scripturis, sine forma & solemnitatibus juris; servatis tamen iis, quæ jure naturali ad cognitionem & decisionem causæ sunt necessaria.

3. Dico 1. Actor, & Reus esse quilibet potest, qui habet legitimam personam standi in iudicio, per *l. 2. C. qui legit. pers. standi*: modo aliunde prohibiti aut impediti non fuerint. Talem personam autem non habent 1. muti, surdi, furiosi, prodigi, pupilli, & minores 25. annis, nimirum
 sine.

sine tutore, vel curatore, qui ipsis, si aliunde non habent, ad litigandum a iudice dari debet, per *l. 1. 2. eod. l. 1. C. de curatore furiosi l. 12. ff. de tutorib. & curat. §. 2. inst. de curator.* Excipe, nisi minores agant in causa spirituali: vel super alimentis: nisi convenient suum curatorem tanquam suspectum: vel nisi pro ipsis feratur sententia. 2. Filii familias sine consensu patris, si agant contra extraneum *l. 8. pr. v. sancimus C. de bon. qua. lib. c. ult. h. t. in 5.* Excipe, nisi filius agat in causa spirituali: vel super bonis castrensis vel quasi-castrensis: vel in criminalibus: vel in causa personali: vel si pater sit absens: si tamen vellet agere contra patrem, & non super peculio castrensi, opus haberet consensu iudicis *l. 13. ff. de in jus voc.* 3. Religiosi sine consensu Superioris sui *arg. c. fin. de Sepult. in 6.* Excipe, nisi absentes sint a Monasterio: nisi litem instituant contra ipsum Superiorem: nisi defendant Monasterium suum: nisi habeant beneficium, cui annexa est administratio, & lis sit super causa beneficii: nisi agant in causa se conservandi in Religione, vel super jure, quod ipsis competit ratione professionis; & probabilius nisi agant in causa famæ propriæ, aut sint actores necessarii. 4. Excommunicati in ordine ad agendum, nisi in causa suæ excommunicationis *c. 5. de exception.* Si sint tolerati, possunt, sed non debent repelli per *c. 1. eod. in 6.* si sint non tolerati, necessario debent repelli vel a parte conventa, vel a iudice *c. 1. cit. c. 2. & 12. eod. X.* ut Rei tamen conveniri possunt, ac ipsi respondere tenentur, non quidem per se ipsos, sed per procuratores. Idem est de Bannitis seu deportatis juxta ordinationem Cameræ.

4 Dico 2. Quæ geruntur a vel coram iudice putato, vel existimato tantum, qui tamen commu-

ni & probabili errore habetur pro legitimo, valent in utroque foro Civili & Ecclesiastico, interno & externo, modo defectus, quo laborat iudex, sit supplebilis a Republica, Ecclesiastica vel Civili. Communis ex *l. Barbarius 3. ff. de offic. Prætorum.* canonizata per *can. 1. caus. 3. q. 7.* quia nimirum Respublica propter utilitatem publicam, & gravia incommoda, quæ sequerentur, si acta huiusmodi non valerent, supplet defectum vel jurisdictionem *l. 3. cit.* Unde Parochus, qui vere talis non est, valide assistit Matrimonii, licet ipse sciat, vel etiam contrahentes coram ipso, Parochum verum non esse, modo communiter haberetur pro vero Parocho: e contra absolutio Sacramentalis, data a non Sacerdote, qui tamen communi errore habetur pro Sacerdote, non valet; quia defectum qualitatis Parochi supplere potest Ecclesia, non vero qualitatem Sacerdotii, utpote Jure Divino necessari ad valide absolvendum a peccatis. *Objic.* Absurdum est, jus nasci & jurisdictionem ex errore conferri: sed hoc fieret, si acta iudicis putatitia valerent: ergo *R. neg. min.* Non error, sed Respublica, vel Ecclesia, occasione erroris ob bonum publicum tribuit tali casu jurisdictionem.

5 Dico 3. Judicium summarium est instituendum in duplici casu. 1. Quando causa celerem requirit expeditionem, v. g. in electione & aliis provisionibus beneficialibus, in causis Matrimonialibus, imo in plerisque Ecclesiasticis, seu ad forum Ecclesiasticum pertinentibus *Clem. 2. Extrav. un. int. com. h. t. litium dispendiis 18.* *Clem. VIII.* in qua etiam ordinatur, ut Iudices territorio Ecclesiæ Romanæ subiecti nullas iudiciorum & Processuum nullitates attendant, nisi ortas ex defectu citationis, jurisdictionis, aut mandati. Idem pro foro civili tenendum

de causa status actionis ad exhibendum, alimentorum, mercedum, & de omnibus incidentibus: ac vi consuetudinis de litibus mercatorum, studiosorum, pupillorum, & miserabilium personarum, tributorum, collectarum &c. 2. Quando res, circa quam litigatur, est modica *auth. nisi breves C. de sentent. ex brevic. l. 6. ff. de accusat.* Et in his causis modicis, saltem civilibus, sufficit semiplena probatio. Demum observa, in quibusvis causis licitum esse Processum summarium instituire: imo etiam finito summario ad iudicium ordinarium transire coram eodem iudice, & absque appellatione, vi consuetudinis teste P. Konig. *b. t. n. 12.* cum Mathia Kaut.

6 Dico 4. *Actio* (nempe in civili, & petitorio iudicio proponenda: nam in criminali vocatur *accusatio*, in possessorio *interdictum*) definitur esse *jus persequendi in iudicio, quod sibi debetur*, sive ex jure reali sive ex personali debeatur *pr. inst. de action.* Dividitur 1. In realem, & personalem. *Realis*, seu *in rem*, oritur ex jure reali, vel ex dominio, vocaturque *vindicatio* generali nomine, si quis autem rem corporalem petat tanquam suam, dicitur *vindicatio in specie*, si autem incorporalem, v.g. servitutem prætendat, vocatur *confessoria*, si negat alteri servitutem, vel jus incorporale, appellatur *negatoria*. Si agatur de dominio ficto, triplex alia competere potest actio realis: *Publiciana*, quæ competit illi, qui rem bona fide sibi traditam accepit a non domino, & ideo repetere illam, quasi præscriptam (quamvis necdum præscripserit) potest a quocumque possessore, qui illam vel nullo, vel infirmiori, quam ipse, titulo detinet; & *rescissoria*, qua quis repetit rem, ab altero jam præscriptam, ac si non pre-

præscripta fuisset, adeoque datur ad rescindendam præscriptionem, & facta rescissione ad restitutionem rei; ac *Pauliana*, qua creditor rem, a debitore in fraudem creditoris alienatam, ac si alienata non fuisset, repetit, quia jus fingit, eam semper in bonis debitoris mansisse. Denique inter actiones reales recensetur. *Hypothecaria* duplex, resultans ex pignore; *Serviana*, quæ datur locanti prædium ad persequendas res a conductore in prædium illatas, utpote si prædium sit urbanum, tacite oppignoratas pro pensione &c. si vero prædium sit rusticum, opus est oppignoratione expressa; & *quasi-Serviana*, quæ datur cuique creditori ad persequendas res sibi vel tacite vel expresse oppignoratas, donec debitum sit solutum. Et sic prodeunt octo species actionis realis. Actio *personalis* seu *in personam*, quæ generali nomine vocatur *condictio*, oritur ex jure personali, seu ex jure ad rem, tanquam debitam ex contractu vel quasi-contractu, ex delicto vel quasi-delicto, adeoque non petitur res tanquam actu jam sua, sed solum ut debita.

7 Dividitur 2. In actionem *civilem*, quæ ex aliqua parte juris civilis, & in *prætoriam*, quæ ex jure prætorio descendit. 3. In *rei persecutoriam*, qua quis petit sibi reddi rem, vel suam, vel debitam, & in *pæne persecutoriam*, seu pœnalem, qua quis petit, ut alter ob delictum condemnetur in pœnam, sibi tamen applicandam, v.g. duplum, quadruplum ratione furti. 4. In actionem *bonæ fidei*, in qua judici conceditur potestas arbitrandi, quantum alter alteri ex æquo & bono præstare debeat, etsi expresse inter partes conventum non sit, uti est actio empti & venditi, ac aliæ, quæ recensentur §. 28. *inst. de action.* & in actionem *stricti juris*,

in qua Judex stricte ad verba contrahentium, vel legum attendere debet, nec ex æquo & bono extendere aut arbitrari permittitur ultra verba, uti est actio ex mutuo, & quæ ex contractu unilaterali, non supponente pactum utrinque obligatorium, descendunt. 5. In *perpetuam*, quæ (nimirum hodie) durat tempore longissimo 30. vel 40. annorum, & in *temporalem*, quæ durat tempore breviori, ut actiones prætoriaræ, quæ regulariter uno anno, & actio doli, quæ biennio terminatur. 6. In *transitoriam ad hæredes*, & non *transitoriam*; *transitoria ad hæredes active* est, quæ competit hæredibus actoris, *passive*, quæ competit contra hæredes Rei: uti sunt actiones ex contractu descendentes; *non transitoria*, quæ nec ad hæredes actoris, nec in seu contra hæredes Rei dantur, uti actiones ex delicto descendentes, & mere pœnales; quatenus enim rei persecutoriaræ essent, transirent ad & in hæredes. Demum aliquæ actiones vocantur *in factum*, quando nempe deficit proprium nomen actionis vel contractus, & tamen actionem dari æquum est. Alias actiones in specie explicamus in suis locis ad varios *titulos*, maxime ubi agitur de contractibus specificis.

TITULUS II.

De Foro competente.

SUMMARIUM.

1. *Quid, & quotuplex sit forum.*
2. *Actor debet sequi forum rei.*
3. *An reus teneatur semper comparere coram Judice, ad quem citatur.*
4. 5. 6. *Clerici & Religiosi sunt exempti a foro, & juris-*

jurisdictione Seculari, etiam in causis temporalibus realibus.

- 7 *Nec renuntiare possunt huic privilegio.*
 8 9 *Quod ipsis competit non solum jure humano, sed etiam Divino, & quidem immediate in thesi.*
 10 *An in causis realibus vi consuetudinis conveniri possit coram Judice laico.*
 11 *Clericorum inferiorum Judex competens est Episcopus proprius.*
 12 *Quale privilegium fori habeant nobiles immediati.*
 13 14 *Et quale studiosi. Quid si isti sint Clerici.*
 15 *Et quale Milites.*
 16 *Quod sit forum laicorum non privilegiatorum?*
 17 *Causæ Ecclesiasticæ pertinent private ad Judicem Ecclesiasticum.*
 18 *An etiam, si agatur super possessione.*
 19 *Vel si dubium sit, an causa sit Spiritualis.*
 20 *In causis mixtis & Laicus & Ecclesiasticus Judex est competens, ut adeo detur locus præventioni.*
 21 *Ubi causæ feudales tractari debeant.*
 22 *Qui sunt modi forum sortiendi.*
 23 24 25 *Quid requiratur, ut quis sortiatur forum ratione domicilii, & quasi.*
 26 *Forum domicilii concurret cum foro contractus, delicti, imo & rei sitæ.*
 27 28 *Ubi quis conveniri possit ratione contractus, & distractus.*
 29 30 *Ubi ratione delicti.*
 31 *Ubi ratione rei sitæ.*
 32 *Quid requiratur, ut quis Judici non suo per prorogationem subjiciatur.*
 33 *Apud quos & in quibus causis locum habeat prorogatio.*

- 34 Quando quis sortiatur forum ratione connexionis causarum.
- 35 Cause connexæ regulariter coram eodem Judice sunt tractandæ.

JUDICIA seu processus judiciales ut valeant, necessario institui debent in foro competente, seu coram judice competente, h. e. qui in personam conventam & causam litigiosam, jurisdictione præditus est; nam *extra territorium* (& absque jurisdictione) *jus dicenti impune non paretur c. 2. de const. in 6. & l. fin. ff. de jurisd.* Quapropter actor & Judex ante omnia dispicere debent, an respectu personæ, contra quam, & causæ, super qua judicium instituere volunt, fundata sit jurisdictione; dein videre, an persona huic judici subjecta sit ratione domicilii, delicti, contractus, vel rei sitæ, qui sunt 4. modi *ordinarii* sortiendi forum aut ratione delegationis, prorogationis, connexionis causarum, præventionis, reconventionis, &c. qui sunt *extraordinarii* modi sortiendi forum,

§. I.

De Foro in genere, ac de foro privilegiato certarum Personarum, & certarum Causarum.

I *Forum* est locus exercendarum litium necessario adeundus a litigantibus text. & DD. *in c. forus 10. de V. S.* Si judex talis loci in reum & causam uno ex dictis modis habet jurisdictionem, dicitur *forum competens*: si jurisdictionem non obtinet, vocatur *incompetens*, sicut & ipse Judex: imo si litigantes nec possint se subicere judici, is non quomodocumque est *incompetens*, sed *incapax*,

uti

uti *laicus* in causa spirituali. Dividitur ulterius. 1. in *Ecclesiasticum*, in quo Judex qua Ecclesiasticus, & in *Seculare*, in quo Judex laicus jus dicit. 2. in *Contentiosum*, in quo exercetur jurisdictio contentiosa, seu cum jussione, coercitione, in invitos, & ad invicem contententes: & in *Voluntarium*, in quo exercetur jurisdictio voluntaria, seu in volentes &c. 3. in *Externum*, quod etiam appellatur *forum fori*, in quo proceditur per actus externos, ac secundum allegata & probata aliquis absolvitur vel condemnatur, & in *Internum*, quod etiam dicitur *forum poli*, aut *conscientiæ* vel *animæ*, in quo præcise juxta internam rei conscientiam judicatur: si id fiat in administratione Sacramenti Pœnitentiæ, absolvendo a peccatis reum, qui simul est accusator & testis. *Pœnitentiale* seu *Sacramentale*: si extra hoc sacrum tribunal Pœnitentiæ quis absolvitur ab obligatione voti v. g. vel ligatur censuris pro foro solum interno, *non Sacramentale* nuncupatur. Porro a Foro vel Judice ordinario, ex privilegio vel dispositione Jurium, exemptæ sunt certæ non tantum personæ, uti clerici, principes, & nobiles, studiosi, & milites, sed etiam certæ causæ, uti spirituales & feudales; de quibus proinde hic agendum.

2. Dico 1. Actor debet sequi forum rei, h. e. illum adire Judicem, qui respectu rei est competens. Ita per modum regulæ statuitur in c. 5. §. 8. *h. t.* Conspirant Doctores plerique omnes. *Objic.* Siquis fuit ab altero diffamatus potest accedere Judicem proprium, qui perpetuum injungat silentium diffamanti, si in probatione deficiat, nec debet adire Judicem diffamanti proprium, non obstante, quod diffamatus sit reus, *l. diffamari 5. C. de Ingenuis*. Item si quis timeat litem sibi movendam ab alio, suum proprium

Judicem potest accedere, ac petere, ut Adversarium, alias ipsi non subjectum, citet, eoque præsentem suam exceptionem audiat, qua putat Adversarii sui jus adversus se enervari, *l. si contendat. 28. ff. de fidejuss. & mandatoribus*. Ergo reus debet sequi, subinde saltem, actoris, & non actor forum rei. *Be. N. Cons. & suppositum*, quod in duobus dictarum legum casibus reus sit diffamans, & is, a quo timeatur lis; nam quia primo movere litem de Jure censentur, unus accusando tacite eum, quem diffamat, alter dando indicia actionis & litis movendæ, potius sunt actores, ut adeo maneat regulæ nostræ sua generalitas etiam in foro *l. diffamari*, & in foro *l. si contendat*.

3 Dico 2. Reus, licet non teneatur comparere, si in competentia Judicis citantis sit notoria, v. g. ob privilegium in corpore juris expressum, quale habent clerici contra laicos, & studiosi contra eos, qui non sunt magistratus Academici; si tamen competentia est dubia, vel privilegium exemptionis fundatur tantum in jure speciali, tenetur competere eatenus, ut proponat exceptionem fori declinatoriam, & doceat de sua exemptione, *c. 7. de Privil. in 6. l. 5. ff. de Judic. ibi: si quis ex aliena jurisdictione ad Prætorum vocetur, debet venire; Prætoris est enim, æstimare, an sua sit jurisdictio, vocati autem non contemnere auctoritatem prætoris . . . ut in jus vocati veniant, privilegia sua allegaturi*. Ex quo textu, uti & *l. 2. C. si contra jus vel util. publ. item c. 2. de Rescr.* colligitur, penes Judicem, ordinarium vel delegatum, regulariter esse potestatem cognoscendi de sua competentia, seu an sua sit jurisdictio: nisi nempe utilitas & commodum proprium redundaret in Judicem ex tali cognitione, ut si dubitaretur, an hoc territorium subsit jurisdictio-

ditioni judicis, ex cujus proprietate plura emolumenta provenire possunt; vel nisi recusetur Judex in persona, v. g. ut suspectus, infamis &c. vel nisi quoad alterum membrum contradictionis incapax foret jurisdictionis, ut si laicus in dubio, an causa sit Spirituales vel non, vellet pronuntiare, non esse Spirituales, consequenter se esse competentem judicem.

4 Dico 3. Clerici, & Religiosi, quoad personas suas sunt exempti a foro & jurisdictione Sæculari non modo in causis & actionibus personalibus; sed etiam in causis & actionibus realibus quoad res temporales. Assertio est indubitata, & non tantum in SS. Canonibus definita, sed etiam a jure civili agnita. Pars 1. habetur *can. 2. 6. 15. 42. 43. 45. caus. 11. q. 2. c. 10. de constit. c. 4. 8. 10. de judic. c. 12. h. t. c. 4. de censib. in 6. cum concordantibus. Trid. sess. 25. c. 20. de ref. auth. Cassa. C. de sacr. Eccl. auth. Statuimus C. de cop. & cler. Nov. 123. c. 21. quia nempe fas non est, ut Divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio, uti loquuntur Imperatores Theodosius & Valentinianus in C. Theodos. l. 16 tit. 2. l. 46. 47. Pars 2. pariter fundatur in *citt. can. 2. 6. 42. 43. c. 12. h. t. & c. 4. de censib. in 6. item in c. 1. 3. fin. de immun. Eccles. in 6. auth. Statuimus cit. ac in aliis textibus; quia nempe res temporales & bona sequuntur conditionem personarum, adeoque & forum; cum accessorium sequatur suum principale l. 42. de R. J. in 6. & quæ Religiosis adherent, religiosa sunt l. 43 ff. de R. V. Atque ita sentiunt etiam Legistæ Catholici, quos inter Illust. D. Cancellarius Bavarix L. B. de Schmid. qui *Semicent. 2. contr. 11. n. 1.* sic pronuntiat: *si præcise inspiciamus dispositionem juris canonici, nobis certum esse vide-***

videtur, bona Ecclesiarum & Clericorum, tametsi patrimonialia sint, gaudere immunitate Ecclesiastica, etiam in actionibus realibus. Quid autem sit de consuetudine, paulo post videbimus.

5. Per Clericos intelligimus omnes in majoribus ordinibus constitutos; item Minoristas, vel prima tantum tonsura initiatos, sed cum limitatione, si habeant complete saltem unam ex conditionibus a Trid. *sess. 23. c. 6. de ref.* requisitis, nimirum 1. si habeant beneficium Ecclesiasticum, vel 2. si gestent habitum & tonsuram, ac insuper deferant alicui Ecclesie ex Episcopi mandato, h. e. voluntate saltem permittentis, ut explicant decisiones Cardinalium apud Pignatelli, vel 3. si gestent habitum & tonsuram, ac insuper versentur in Seminario Clericorum, aut in aliqua Schola vel Universitate de licentia Episcopi quasi in via ad majores ordines suscipiendos. Per Religiosos autem intelligimus omnes Regulares utriusque sexus, licet laici sint, & nullos ordines habeant. Extenditur a communi sententia etiam ad Novitios, item ad fratres & sorores tertii Ordinis S. Francisci & S. Dominici, si gestent habitum, & vivant in communi, imo etiam ad Eremitas non Religiosos in commune tamen viventes, & secundum modum ab Episcopo approbatum, quin a quibusdam etiam ad illos eremicolas, qui voto saltem paupertatis edito, aut suscepta obligatione, habitum deferentes alicui Ecclesie vel Oratorio sub obedientia Episcopi vel alterius Prælati deserviunt.

Objic. 1. cum Hæreticis: omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. Rom. 13. ergo & Clerici Principibus sæcularibus. 2. S. Paulus appellavit ad Cæsarem, dicens: ibi me oportet judicari. Act. 25. ergo Cæsarem agnovit pro suo iudice. 3. In l. 25. & 33. C. de Episc. & Cleric. Clerici sub-

jiciuntur Sæculari potestati; & Imperatores Catholicæ etiam Pontifices Romanos deposuerunt, uti Henricus IV. Benedictum X. 4. In multis casibus etiam juxta Catholicos Doctores tam in Criminalibus, quam in Civilibus actionibus personalibus subsunt Clerici, judicantur, & puniuntur a Laicis. 5. Actio realis non dirigitur in personam, sed *in rem*. §. 1. *inst. de action.* ergo, cum restemporales nihil Spiritualitatis habeant, super his conveniri possunt Clerici & Religiosi coram Laico judice, cum præcise spectentur solæ res in actione reali, non personæ conventæ. R. ad 1. *n. conf.* quia Clerici habent suos Superiores Ecclesiasticos, quibus subditi sunt. Ad 2. iterum *n. conf.* Paulus Cæsarem appellavit, non qua judicem suum, sed qua protectorem contra vim iniquam judæorum, quorum judex erat Cæsar. Ad 3. Justinianus per illas Leges misit falcem in messem alienam, ac illæ Leges propter defectum jurisdictionis in ferente fuerunt irritæ, ut agnovit ipse Imperator Fredericus in *auth. cassa. C. de SS. Eccles. in auth. item nulla. & auth. stauimus C. de Episc. & Cler.* imo ipse Justinianus aliter sensit, & disposuit in posteriori lege, nimirum *Nov. 123. c. 21.* Illi Imperatores, temere invadentes solum Pontificale, id ausi sunt via facti, non via juris, quod nullum in Pontifices habere possunt. Ad 4. in iis casibus judicantur, vel etiam puniuntur Clerici a Laicis juxta Catholicos DD. in quibus SS. Canones & Pontifices id concedunt, v. g. in causa feudali, ubi Clerici sunt Vassalli Laicorum; quando Clerici non nomine proprio conveniuntur, sed ut tutores, curatores, procuratores; ac in casu evictionis, ut defensores; item juxta aliquos, si sint hæredes, & lis cum defuncto jam fuit contestata. Sic ex permissione

Ecclesiæ etiam puniuntur a Laicis, quando degradati traduntur Curia Sæculari, quando ob enormia delicta, vel non gestatum, jam sunt privati privilegiis Clericalibus, & probabiliter quando immiscent se rebellioni, ac in flagranti apprehenduntur inter perduelles, & res non patitur moram, ac damnum publicum aliter averti nequit. In alii casibus nec judicatura, nec punitiono Clericorum conceditur Laicis tam in causis civilibus personalibus, quam in criminalibus. Ad 5. Etsi actio realis immediate tendat in rem, jurisdictio tamen, & judicium, quod instituitur super tali re; immediate & directe tendit in personam, quæ sola proprie capax est jurisditionis passivæ, judicaturæ, & condemnationis.

7 Dico 4. Clerici & Religiosi ita sunt exempti a foro Sæculari, ut huic privilegio nec renuntiare valeant, etiam interveniente juramento, & consentire in Judicem Laicum *can. 33. 42. 43. caus. 11. q. 1. c. 12. h. t.* ratio ibi redditur, quia hoc privilegium non est introductum in favorem singulorum, seu cujuslibet personæ Ecclesiasticæ in particulari, sed in favorem ac reverentiam totius status Ecclesiastici, adeoque est favor & jus publicum, cui renuntiare pacto privatorum etiam jurato non potest. Si præsumant consentire in Judicem Laicum, perdunt causam, si ea civilis sit, & censuris puniendi sunt, per jura *cit.* Laicus trahens Clericum ad judicium Sæculare extra permisos casus peccat graviter, & excommunicatur *c. 2. h. t.* & in Bulla Cœnæ.

8 Dico 5. Exemptio Clericorum & Religiosorum a foro & jurisditione laicali non solum statuta est a SS. Canonibus, ut ex dictis patet, sed etiam introducta a Jure Divino. 2. Probabilius immediate, saltem in thesi. Pars 1. Videtur innegabilis ab ullo Catholico propter claros textus non

solum c.4. de censib in 6. ibi: cum igitur Ecclesiæ Ecclesiasticæque personæ, ac res ipsarum, non solum jure humano, quin imo & Divino a sæcularium personarum exactionibus sint immunes; sed etiam duorum Conciliorum Generalium, nempe Lateran. sub Leone X. S. 9. in Bulla ref. ibi: cum a jure tam Divino quam humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit: & Conc. Trid. quod sess. 25. c. 20. de ref. pronuntiat, Ecclesia & personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & Canonicis sanctionibus constitutam esse. Ergo nullus Catholicorum inficias iverit, saltem aliquo modo Juris Divini esse immunitatem personarum Ecclesiasticarum. Unde, quando Catholici DD. plurimi eam Divini juris esse negant cum Covar. Mol. Farinac. Oliva, & Zoësio, intelligendi veniunt in eo sensu, quod dicta immunitas non *immediate* descendat a Jure Divino, sed solum mediate, originaliter, & initiative, quatenus nempe Christus dedit Ecclesiæ mandatum eximendi Clericos & Religiosos a foro sæculari, vel quatenus Clericos constituit velut Patres & Magistros reliquorum fidelium. Quod autem *immediate* Divino jure exempti sint (& sic pars 2 assertionis) probatur 1. ex allegatis verbis Conciliorum Lateranensis & Trid. quæ secundum communem regulam, sicut verba S. Scripturæ, accipi debent in sensu proprio, nisi ea impropriare cogat necessitas: sed verba dictorum Conc. *jure Divino, & Divina ordinatione*, non videntur sumi in propria significatione, nisi dicatur, exemptionem Clericorum *immediate* a jure Divino descendere, & Divina ordinatione constitutam esse, nec aliquid speciale per illa verba tribueretur statui Ecclesiastico; nunquid enim hoc pacto potestas Regia, & Ma-

gistratuum Sæcularium, posset dici esse juris Divini & naturalis, si ad hanc denominationem sufficeret, illam mediate a Deo & jure naturali (hominibus facultatem concedente, vel instinctum ingenerante, eligendi sibi Reges & Magistratus sæculares) descendere; cum non sit potestas nisi a Deo? Numquid per se clarum est, statum Ecclesiasticum saltem mediate jure Divino exemptum esse a jurisdictione Laicorum? quid ergo opus fuisset, ut Concilia exprimeret tam accurate, hanc exemptionem esse a *jure Divino*, seu *Divina ordinatione* constitutum, si solum mediate esset juris Divini? Atque ideo de immediata exemptione intelligendi sunt DD. illi, qui immunitatem personalem personarum Ecclesiasticarum absolute juris Divini esse pronuntiant, uti Abb. Felin. Azor, Fagn. Barb. Laym. Engel, ac alii, præsertim Theologi & Canonistæ. P. Friderich in egregio *tr. de for. comp. n. 229. Prob. 2.* Clerici & Religiosi non minus dicati & consecrati sunt ad cultum & servitium Dei, atque ideo Sacri existunt, imo magis, quam templa, altaria, vestes sacræ &c. sed ista propterea sunt jure Divino immediate exempta a dispositione Sæcularium, & onere Sæculari, ut plerique fatentur: ergo & Clerici ac Religiosi a jurisdictione Sæcularium. *Prob. 3.* hoc ipso, quod Christus Clericos constituerit patres, magistros, & pastores Laicorum, censetur illos ab horum jurisdictione exemptis immediate per se *arg. can. 9. II. dist. 96.*

Addidi tamen, *in thesi*, h.e. in genere, seu secundum rationem genericam, & abstrahendo a casibus & circumstantiis particularibus, vel ab hypothesis particulari, & applicatione ad materias, causas, circumstantias specificas aut individuales; adeoque *in hypothesis*, declarare ad Ecclesiam pertinere, an hic & nunc, atque in his particularibus

casibus illud generale privilegium, a Deo & Christo immediate concessum, habeat locum, nec ne. Accipe rem in exemplo: obligatio residendi personaliter in beneficiis Curatis est immediate Juris Divini, ut fatentur plerique adversarii; licet penes Ecclesiam sit, hoc Jus Divinum quoad casus particulares declarare, determinare, limitare, v.g. ex justa causa dando licentiam non residendi, & Episcopatum, Parochiam, & curam animarum exercendi per alium æque idoneum. Sic quoque Juris Divini & naturalis est in thesi colere Deum, hominem non occidere &c. licet modum specialem, quo colendus sit Deus, & circumstantias, in quibus prohibeat Deus hominem occidere, determinare & declarare sit Juris Ecclesiastici, & positivi humani.

9 *Objic.* 1. In Scripturis Divinis nullus reperitur textus eximens personas Ecclesiasticas a potestate Sæculari: ergo Jure Divino non sunt exemptæ. 2. Per hoc, quod aliquis ex Pagano fiat Christianus, non eximitur Jure Divino a vinculis, quibus ante erat adstrictus, v. g. conjugii, obedientiæ, debiti pecuniarii &c. ergo neque per hoc, quod ex Christiano fiat Clericus, eximitur aliquis Jure Divino a vinculo prioris subjectionis. 3. Exemptio Clericalis variari potest pro varietate temporum & locorum, ut hic & nunc sit restrictior vel amplior, vi privilegii Pontificis, aut consuetudinis: ergo non est Juris Divini; cum adversus hoc nihil virium habeat vel ipse Pontifex, vel populi mores. R. Ad 1. *transf. antec.* nam Christus Petrum, ac in eo omnes ejus in primatu Successores, Romanos Pontifices, satis clare exemit, dum constituit supremos omnium fidelium Pastores, verbis, *pasce oves meas Jo:21.* reliquos vero Apostolos eorumque in cura animarum successores, dum

dum illos constituit Judices Laicorum verbis, *quæcumque alligaveritis super terram &c. & quæcumque solveritis &c. Matth. 18.* Sed transmissio *antec. n. conseq.* Quia sufficit, quod hæc exemptio introducta immediate sit Jure Divino tradito, seu non scripto, per Ecclesiam & Concilia nobis declarato: sicut juxta adversarios in ordinatione Sacerdotum traditio patenæ cum vino est materia ordinis Sacerdotalis Jure Divino, per Ecclesiam declarato, licet nullum Scripturæ textum ad id probandum adducere valeant. Ad 2. *n. conf.* & paritatem; quod factus ex Pagano Christianus eximatur Jure Divino a dictis vinculis, nullum habemus fundamentum: bene tamen, quod ex Christiano factus Clericus eximatur Jure Divino a vinculo subjectionis Sæcularis. Ad 3. *dist. conf.* ergo non est Juris Divini in qualibet hypothesi. *C. conf.* in thesi, ac abstrahendo a circumstantiis particularibus. *N. conf.* Sed hinc

10 Quæres, an vi consuetudinis, quam vigere in Galliis, & multis Germaniæ locis, præsertim apud Cameram Imperialem, passim testantur Auctores, Clerici & Religiosi in causis *realibus*, seu quando intentatur actio *realis*, conveniri possint in foro Sæculari, seu coram Judice Laico? R. Cum Covar. Jul. Claro, Zæzio, Gail, Mynf. de Bassis, & Schambogen *b. n. 31.* & Clariff. D. Greneck in *exam. Can. h. t. n. 42.* ubi me ipsum citat, aliisque multis affirmative; modo sufficienter constat de consuetudine, quæ, quia facti est, utique probari debet, & quia odiosa utpote juri contraria, strictæ interpretationis est, adeoque extendi non debet a casibus, de quibus constat, ad alios, de quibus talem consuetudinem vigere non constat. Sed ex quo capite fastineri ac defendi potest talis consuetudo, immu-

nitati Ecclesiasticæ contraria, ac toties in jure reprobata? R. Ex duplici 1. ex jure reservationis, & advocatiæ; siquidem Imperatores ac alii Principes fundatores, teste Goldasto & Jo: Palatino, in erectione & fundatione Episcopatum, Monasteriorum &c. consensu Ecclesiæ reservarunt sibi cognoscendi & judicandi super bonis temporalibus, quæ Ecclesiis & Ecclesiasticis personis liberaliter tribuerunt; quod jus postea subin dederunt inferioribus, v.g. Magnatibus, & Magistratibus sæcularibus, quos sibi substituerunt advocatos & protectores Ecclesiarum, Monasteriorum &c. 2. ex tacito consensu Pontificis, hujusmodi consuetudinem scientis, & non reclamantis in specie: fere sicut consuetudo reconveniendi Clericos coram Judice Sæculari in causa non connexa ob tacitum Pontificis consensum, communiter a DD. Catholicis agnoscitur ut legitima, nec eam reprobare audent. Certe non videtur credibile, quod Pontifex omnes illos principes & Magistratus, in quorum territoriis non ignorat vigere talem consuetudinem, alias de Ecclesia præclare meritos velit vinculo excommunicationis esse innodatos, tanquam violatores immunitatis Ecclesiasticæ, urgendo suas leges circa hunc casum particularem, quarum observantiam propter invalescentem nimis usum contrarium, longissimo & immemoriali tempore continuatum, moraliter vix sperare posset. Ubi igitur immemorialis reperitur consuetudo conveniendi Clericos & Religiosos coram Judice Laico in causis realibus, non immerito præsumitur, eam fundari vel in jure Advocatiæ & reservationis, vel in onere reali aut jurisdictionis jam prius imposito bonis, postea in Ecclesias translatis; vel in tacito consensu Summi Pontificis, & sic legitimam esse.

Objic.

Objic. Jus Canonicum passim reprobatur consuetudinem, immunitati Ecclesiasticæ adversantem, velut corruptelam, uti in *c. 3. de consuet. c. 8. & 17. de Judic. in Concil. Lateran. sub Leone ac in sess. 10.* & quotannis in famigerata *Bulla Cœnæ constit. Romanus Pontifex Urbani VIII.* ergo sustineri non potest, præsertim ex tacito Pontificum consensu. R. retorquendo: in consuetudine reconveniendi Clericos coram Judice Laico, quam Catholicissimi DD. damnare non audent, licet adversetur immunitati Ecclesiasticæ. R. 2. *dist. antec.* passim reprobatur vel in genere tantum, & terminis generalibus: vel in specie quidem, at relate ad causas criminales, vel civiles personales: vel quæ non innititur tacito Pontificis consensui, aut alteri juri ex consensu Ecclesiæ Laicis competenti. C. *antec.* reprobatur consuetudo, de qua hic sermo est, in specie, eaque immemorali, & quæ innititur, ac inniti non absque fundamento præsumitur, vel juri, cum expresso consensu Ecclesiæ Laicis concesso in primæva Ecclesiarum &c. fundatione, vel tacito Pontificum consensui. N. *antec. & Cons.*

II Dico 6. Clerici inferiores, & non exempti a jurisdictione Episcopi, conveniri debent coram Episcopo, eoque proprio, nisi nempe ex causa particulari pro prima instantia subsint alteri Superiori. Communis ex *can. 43. 45. caus. 11. q. 1. c. 5. h. t. c. 7. de offic. ord. in 6.* sive dein sit proprius ratione domicilii, vel beneficii, sive contractus, &c. Loco Episcopi autem ordinarie venit quoque Vicarius Generalis, & Sede vacante Capitulum. Dixi, *inferiores*; ubi enim ipsi Episcopi, & eo superiores Prælati, conveniendi sint, dictum est *ad tit. de offic. ordin. n. 4.*

12 Dico 7. Principes, Nobiles immediati (nempe Laici) status Imperii, & Civitatum Imperialium Magistratus, in causis profanis exempti sunt a foro inferiori, ita ut conveniendi sint coram Summo aliquo Imperii vel Imperatoris tribunali, nimirum vel in *Camera Imperii*, quæ nunc est Vvezlariæ, vel in Consilio Imperiali Aulico Viennæ. Ita habent recessus Imperii, praxis, & sensus communis DD. Interim tamen Principes, & immediati Nobiles (non tamen Civitates Imperiales per se) habent privilegium, ut saltem in causis civilibus possint ex se ipsis eligere inferiores Judices, quos vocant *Austregas*, ut adeo horum prima instantia possit esse judicium Austregarum, seu Austregarium. *Ordinat. can. p. 3. tit. 27.* Dixi, *Nobiles immediati*, seu *Liberi*, h. e. qui nulli subsunt inferiori Principi aut statui Imperii, sed immediate Imperatori vel Imperio Romano, quales sunt in Svevia, Franconia, & ad Rhenum: qui vero immediate subsunt inferiori Principi aut statui, quia nempe in ejus territorio possident prædium, castrum, pagum &c. vocantur *nobiles mediati*, quia primum mediate subsunt Imperatori ac Imperio, vel *Landsassii*, quales sunt Nobiles plerique in Austria, Bavaria, Saxonia, Marchionatu Brandenburgico, Palatinatu, Hassia, &c. & hi in prima instantia conveniendi sunt coram tali suo Principe, vel Statu.

13 Dico 8. Studiosi, qui nempe in aliquo studio generali vel Academia immatriculati (aut in Lycæo vel Gymnasio publico, ut communiter extendunt) litteris addiscendis dant operam, gaudent speciali privilegio fori, ipsis concessa a Friderico I. a rubra barba dicto *Barbarossa*, anno 1158. in *Authent. Habita quidem C. Ne filius pro patre*, vi cujus Scholares, illorumque famu-

famuli, Matriculæ inſcripti, Profeſſores, & horum domeſtici, atque Notarii, Pedelli, ac Nuntii Academici in conſequentiam, non coram alio Judice conveniri poſſunt, quam coram Domino, vel Magiſtro ſuo, h.e. Rectore Uniuerſitatis aut Scholarum, vel Senatu Academico, aut, ſi malint, coram Epifcopo ipſius Civitatis (quæ tamen optio, vel poteſtas eligendi Epifcopum, teſte Beſoldo *de Jure Acad. c.6. n.2.* apud P. Schmalzgrueber *b. n.111.* per conſuetudinem ſublata eſt) ex adjecta ratione; quia *illorum ſcientia totus illuminatur Mundus, & ad obediendum DEO, & nobis (Imperatoribus) ejus Miniſtris vita ſubjectorum informatur.* Privilegium fic ſonat: *decernimus, ut nulus de cetero tam audax inveniatur, qui aliquam Scholaribus injuriam inferre præſumat, nec ob alterius cujuſcumque provincia delictum, ſive debitum, aliquod damnum eis inferat. . . Verumtamen ſi litem eis quiſpiam ſuper aliquo negotio movere voluerit: hujus rei optione data Scholaribus, eos coram Domino vel Magiſtro ſuo, vel ipſius Civitatis Epifcopo conveniat.* Ex verbis *delictum, ſive debitum*, atque ex verbis, *litem ſuper aliquo negotio*, quibus denotantur cauſæ tam criminales quam civiles, commune Doctorum votum, ut ait Ummius *ad Proceſſ. judic. diſp.4. tb.12.n.66.* cum Gloſſa in *d. auth. Bart. Mendo, & Lymnæo*, conſpirante communi Germaniæ praxi, deducit, Academiis de Jure Communi (niſi nempe Princeps territorii vel Fundator hoc privilegium limitent) competere etiam merum Imperium, & jus gladii in Studioſos ſubditos. Quidquid alii dicant contra cum Baldo, Cujacio, & Sichardo. Ratio, quia privilegium & beneficium Principis, maxime ſi in *corpore juris* clauſum ſit, ſicut iſtud,

latissime est interpretandum *l. 3. ff. de constit. Princ.* ergo etiam de causis criminalibus majoribus, ubi agitur de vita & sanguine intelligendum venit. *Objic.* In concessione generali jurisdictionis non comprehenditur jurisdictione alta, seu merum imperium, & judicium sanguinis, nisi nempe hujus fiat expressa mentio *l. 1. ff. de offic. ejus cui mandata.* Sed in *auth. Habita* solum generaliter fit mentio jurisdictionis, non vero meri imperii: ergo. *R. n. maj.* casu quo supremus Princeps jurisdictionem *ordinariam* illimitate concedit, vel expresse ad causas criminales & civiles sine exceptione, uti Fridericus concessit in *d. Auth. allegata lex 1.* loquitur tantum de jurisdictione *mandata* seu *delegata.* Si jurisdictione *ordinaria* illimitate conceditur a Principe, etiam merum imperium censetur esse concessum *l. 7. §. 2. l. 8. ff. de offic. Procons.*

14 Quæres, an etiam studiosus Clericus conveniri possit coram Rectore Universitatis, vel toto Magistratu Academico, saltem Ecclesiasticis permixto? *R.* De jure communi negative; quia de jure Canonico Clericorum Judex est Episcopus *can. 45. c. 1. & c. 7. sup. citt.* cui præjudicare non potuit Imperator per *auth. habita*, utpote incapax disponendi per legem de Clericis, a sua jurisdictione exemptis. Interim tamen jure speciali, nempe privilegii Apostolici, aut concessionis Episcopi, aut consuetudinis vel præscriptionis canonicæ, aut amicabilis compositionis possunt, & solent conveniri Clerici studiosi coram Rectore Clerico, aut membris Academiae Ecclesiasticis, non tamen in causis criminalibus criminaliter intentatis, *Abb. in c. 12. h. t. n. 29. 30.*

15 Dico 9. Milites quoque, nimirum qui præsti-

tò juramento rite relati sunt in numerum militum, in *l. 6. C. de jurisd. omn. Jud.* obtinuerunt privilegium, vi cujus tam in causis civilibus, quam in criminalibus, non alibi, nisi coram Judice militari, nempe suo duce vel colonello, aut Senatu militari, conveniendi sunt. Licet, si conveniantur civiliter ratione prædiorum, mercaturæ, tributorum, &c. dicantur non gaudere foro militari, per *l. fin. C. ubi quis curiali.*

16 Dico 10. Laici, non specialiter privilegiati, in causis profanis conveniri debent coram Judice laico, *c. 13. de Judic. cap. 10. 11. h. t.* eoque proprio, cui nempe subsunt ratione domicilii, vel delicti, vel contractus, vel rei sitæ &c. non obstante, quod clericus sit actor; cum actor sequi debeat forum rei, *c. 5. 8. eod.* nisi nempe admista reperiatur causa spiritualis, vel agatur de peccato; tunc enim ratione causæ debet esse Judex ecclesiasticus, *c. 13. cit.* & nisi subsint laici ecclesiastico Magistratui etiam in temporalibus.

17 Dico 11. Causæ ecclesiasticæ pertinent private ad Judicem ecclesiasticum. Ita omnes catholici, a quibus nec Heterodoxi plerique dissentiant, ut videre est apud Zanger *c. 1. p. 2. de Except. n. 421.* Patet ex variis juribus, maxime *c. 2. de Judic.* ubi generalis datur regula: *de negotiis ecclesiasticis, maxime illis, quæ spiritualia esse noscuntur, laicorum Judicio disponendum non esse,* scil. propter defectum jurisdictionis ecclesiasticæ & spiritualis, cujus secluso Papæ privilegio ne quidem capaces sunt. *Ecclesiasticæ* autem causæ censentur esse 1. spirituales *c. 2. cit.* seu versantes circa rem intrinsece sacram, uti sunt gratia sanctificans, virtutes & dona supernaturalia, Sacramenta, professio religiosa, votum, juramentum, & ea, quæ pertinent ad fidem, officia,

& ju-

& jurisdictionem ecclesiasticam, 2. spirituali annexæ, c. 3. eod. c. 3. de ord. cognit. &c. uti prælaturæ & beneficia ecclesiastica, jus patronatus, jus eligendi ad prælaturas, jus decimandi, res consecratæ, vel benedictæ, &c. 3. duo crimina, nempe Hæresis, c. 13. §. 3. & fin. de hæret. & simonia juxta communem, quia adversatur rei sacræ, nimirum religioni, sicut illa fidei, 4. quando reus conventus est clericus vel religiosus: de his, qui causam solum extrinsece ac improprie faciunt ecclesiasticam, jam egimus. Sicut autem causæ ecclesiasticæ ad forum ecclesiasticum, ita profanæ & temporales, quæ moventur inter meros laicos, private regulariter pertinent ad forum sæculare, si instituaturs actio; siquidem per viam *denuntiationis*, vel canonicæ, vel evangelicæ, possunt etiam deferri ad Judicem ecclesiasticum, ubi nempe agitur de peccato vitando. Communis ex c. 13. de Judic. cit. & c. 5. de raptor.

18 Quæres, an in casu, quo agitur de possessione nuda, vel mero factò, circa causam ecclesiasticam, possit esse competens judex laicus? R. Spectato jure scripto negative. Sumitur ex *Clem. un. de sequest.* item c. 12. de sent. excomm. in 6. & hac ratione; quia possessio, & factum tale, versatur circa rem sacram vel spiritualem, v. g. si quæritur, an & quanto tempore Titius possederit decimas, an matrimonium inter has personas fuerit contractum, an ordo sacer susceptus, vel iste homo sit clericus &c. ergo causa possessoria rei spiritualis recte dicitur spiritualis, & factum, quod contingit rem spiritualem, esse spirituale magis quam temporale c. 12. cit. Adde, quod facile, imo fere semper in quæstione facti, vel super possessione, involvatur *questio juris*, v. g. de valore facti, v. g. an matrimonium sit valide contractum,

Etum, ordo sacer rite susceptus &c. vel de titulo possessionis, an nempe ea sit iusta, præsertim si de possessione adipiscenda agatur, imo &, si de recuperanda, vel retinenda. Si autem moveatur, vel involvatur quæstio juris super re spirituali, juxta communem spectato Jure scripto debet esse judex ecclesiasticus. Interim tamen plurimi DD. testantur, spectata consuetudine quæstionem super nuda possessione, vel mero facto, circa rem spiritualem, posse coram Judice quoque laico tractari, cui proin, ubi sufficienter probata fuerit, me nolim opponere.

19 Dubitabis, an in dubio, num causa sit spiritualis vel ecclesiastica, private sit competens Judex ecclesiasticus, itaut laicus de tali dubio nequeat cognoscere? R. Cum receptissima omnium, tam Juristarum quam Theologorum, traditione, quos inter etiam est Covar. *practicar. qq. c. 33. pr. & nu. 1.* licet alias subinde lubricus in materia immunitatis ecclesiasticæ, indubitanter affirmative, non tantum propter *c. 12. cit.* ubi cognitio super dubio, an aliquis sit clericus, necne, tribuitur private judici ecclesiastico, sed etiam propter hanc efficacissimam rationem: si enim super tali dubio cognosceret & pronuntiaret judex laicus, deberet discutere naturam intrinsecam rei, & super natura vel qualitate spiritualitatis cognoscere ac pronuntiare: sed hoc excedit sphæram & jurisdictionem judicis laici, utpote requirens jurisdictionem spiritualem, cujus omnino incapax est laicus: ergo. Confirmatur: qui judicat super dubio, an causa sit spiritualis vel ecclesiastica, an vero temporalis vel profana, præditus esse debet jurisdictione quoad utrumque membrum contrarietatis vel contradictionis; alias enim pronuntians de membro, super quo jurisdictionem non habet,

habet, pronuntiaret invalide, & exponeret se periculo vel invalide pronuntiandi, si determinaret eam esse spiritualem, vel sacrilege invadendi causam spiritualem, si eam determinaret esse profanam, quia forte esset spiritualis: atqui Judex laicus quoad utrumque membrum, nempe quoad qualitatem spiritualitatis, evidenter præditus non est jurisdictione, imo ejus est incapax (non tamen ecclesiasticus quoad qualitatem temporalitatis) ergo Judex laicus de tali dubio cognoscere & judicare nequit. Quamquam alias & regulariter quilibet Judex in dubio cognoscat de sua competentia, seu an sua sit jurisdicção, si inde in ipsum non redundat emolumentum temporale, *l. 5. de Judic. c. 2. de rescr.*

20 Dico 12. In causis mistis, seu misti fori, datur locus præventioni, itaut ille Judex cognoscere de iis possit (sive sit ecclesiasticus, sive laicus) qui prævenit alterum per aliquem actum judiciale, etiam per solam citationem reo intimatam, ut adeo Judex alter, præventus nempe, non possit se amplius immiscere, *l. 7. ff. de Judic. c. 8. de off. deleg. in 6.* ubi enim coeptum est Judicium, ibi & finem accipere debet, *l. 30. ff. de Judic.* Porro *causæ mistæ* dicuntur, quæ pertinent ad plures & diversos Judices *in solidum*, seu si plures Judices respectu ejusdem causæ habent jurisdictionem *concurrentem* & seorsim, non *cumulativam*, & simul seu conjunctim; quod contingit vel in concurrentia fori, uti quando unus Judex est competens ratione domicilii, alter ratione delicti &c. vel ex qualitate ipsius causæ, quæ tam a laico quam ab ecclesiastico Judice tractari potest; quales sunt vel civiles, vel criminales: *civiles* sunt quæ quidem originaliter sunt sæculares, propter certam tamen qualitatem spiritualem, vel ex lege aliqua per-

pertinent ad forum utrumque, ecclesiasticum & sæculare, ad neutrum privative, uti contractus, quibus adjectum est juramentum, testamenta laicorum, quibus inserta sunt pia legata, vid. P. Friderich de *for. comp.* p. 5. c. 5. §. 1. aut vicissim quæ originaliter quidem sunt ecclesiasticæ, sed propter aliquam qualitatem temporalem ex consuetudine etiam coram laico Judice proponi solent, v. g. si moveatur quæstio facti (non juris) vel intentetur possessorium, non petitorium, super causa spiritali vel ecclesiastica. *Criminales* misti fori sunt delicta, quæ utramque Rempublicam offendunt, atque ideo tam a jure canonico quam civili certæ in illa poenæ statuuntur, uti blasphemia, perjurium, magia, assassinatus, crimen incendiariorum, fornicatio, concubinatus, incestus, adulterium, sodomia, polygamia &c. Hodie tamen punitionem horum delictorum, si rei sint laici, fere Judicibus sæcularibus relinquunt Judices ecclesiastici.

21 Dico 13. Causæ feudales, quia nimirum inter vasallos qua tales moventur, ordinarie spectant privative ad dominium directum seu ad eum, a quo sua feuda acceperunt, etiamsi dominus sit laicus, reus vasallus vero clericus. 1. *Feud.* 18. & 2. *F. 55.* §. 2. *fin.* & maxime c. 6. & 7. *h. t.* ubi jus canonicum pro hoc speciali casu tribuit laicis jurisdictionem in clericos reos. Dixi 1. *inter vasallos*; si enim inter vasallum & extraneum, vel inter dominum & extraneum, oriatur lis: item si inter dominum & vasallum, iste vero neget se esse vasallum, & *Pares curiæ*, h. e. plures vasalli ejusdem domini non existant, Judex competens est, qui alias est ordinarius; ne dominus sit Judex in propria causa: si vero dominus habeat pares curiæ, & lis est inter ipsum & va-
sal-

fallum super re feudali, judicant pares curiæ, seu convassalli; nisi aliud habeat consuetudo, 2. *qua tales*, h. e. litigantes de re vel jure feudali, non de re alia, 3. *ordinarie*, nisi nimirum iusta adsit causa recusandi dominum directum.

§. II.

De modis sortiendi forum, ordinariis & extraordinariis.

22 Postquam constiterit, an ratione personæ, vel causæ, competens forum sit ecclesiasticum vel sæculare, actori videndum ulterius est, quem Judicem ex ecclesiasticis vel sæcularibus adire possit vel debeat: plures enim possunt esse competentes, nimirum ratione vel *domicilii* aut *quasi domicilii* seu loci, in quo reus contractum, super quo lis est, celebravit: vel *delicti*, seu loci, in quo delictum commisit, super quo convenitur: vel *rei sitæ*, seu loci, in quo sita est res super qua litem vult movere actor; hi enim sunt quatuor modi communes seu ordinarii, quibus aliquis fortitur forum, si ve subijcitur jurisdictioni certi Judicis in particulari. Præter quos sunt & alii modi extraordinarii, quibus certo quis Judici subijcitur, nempe 1. ratione *privilegii*, quod obtinent certæ personæ, & certæ causæ, de quibus in præcedenti §. dictum, 2. ratione *præventionis*, de qua paulo ante, 3. ex *L. diffamari*, & ex *L. si contendat*, de quibus *n. 2. h. t.* egimus breviter, 4. ratione *reconventionis*, de qua ad *Tit. IV. de mutuis petitionibus*, infra 5. ratione *delegationis*, de qua *lib. I. tit. XXIX. de off. jud. deleg.* jam actum est, 6. ratione *prorogationis*, & 7. ratione *connexionis* seu *continentiæ causarum*,

rum, de quibus duobus ultimis hoc loco tractandum, uti & de 4. ordinariis modis.

23 Dico 1. Ut aliquis sortiatur forum ratione *domicilii*, nempe privati & accidentalis, consequenter ut fiat subditus, requiruntur duo, *factum & animus*, h. e. habitatio in aliquo loco actualiter cepta vel per momentum, & simul animus seu propositum stabiliter & perpetuo ibi manendi. 2. Ut autem ratione *quasi domicilii*, requiruntur eadem duo, cum discrimine tamen ex parte animi; nam ad constituendum quasi domicilium sufficit & requiritur propositum manendi in loco per notabile tempus, v. g. per aliquot saltem menses, aut per majorem, ut aliqui volunt, anni partem, ac non perpetuo; ut faciunt studiosi, famuli, milites præsidarii, negotiorum gestores, mercatores. Proin si aliquis venit ad locum, ibi autem non intendit subsistere perpetuo, nec ad tempus notabile, etiamsi per accidens ibidem subsisteret diu, v. g. per integrum annum, vel etiam per plures maneret peregrinus, & extraneus, nec fieret incola, & subditus. Pars 1. sustinetur a plerisque communiter ex *l. 5. in f. l. 26. ff. de captivis, l. 2. C. ubi Senatores l. 7. C. de Incolis*. Pars 2. sumitur ex *l. 19. §. 2. ff. de judic. & communi DD. Dixi 1. Privati*; nam aliud domicilium vocatur *commune*, nempe omnibus Imperii Romani membris, in quacumque illius provincia existentibus, quod olim erat Roma: hodie autem in foro civili sublatum est consuetudine: in foro autem canonico adhuc hodie Roma forum commune est respectu Clericorum, imo & laicorum in causis spiritualibus. *Oliva For. Eccles. p. 3. q. 25. n. 28. eoque teste omnes ex c. fin. h. t. itaut ibi in prima instantia conveniri possint; si tamen (ut recte limitatur, ne Curia*

Romana nimirum obruatur litibus, & inferiorum vilipendatur jurisdictio) Romæ existant rei, & jus non habeant causam inde avocandi domum; & si causa non sit ex majoribus, v. gr. circa fidem, Sacramenta, jura, obligationes, & immunitates ordinis clericalis &c. quæ reservantur Summo Pontifici; cui etiam concessum est causas minores, si velit, avocare ad se, & immediate ad se confugientes audire. Dixi 2. *accidentalis*, seu *adscititii*, vel *habitationis*; nam aliud est domicilium *naturale*, seu *originis*, quod est locus, in quo quis oriundus vel natus est, si pater ibi fuit incola, vel domicilium *habitationis* habuit. Hoc domicilium, postquam aliquis inde semel egressus alibi fixit domicilium *habitationis*, non amplius attenditur tam in foro civili quam canonico, excepta susceptione ordinum, in ordine ad quos ratione originis sit aliquis subjectus Episcopo loci originis suæ, c. 3. *de tempor. ord. in 6.* Porro sicut domicilium non acquiritur, nisi facto & animo, ita non amittitur nisi per utrumque, scilicet per discessum actualem cum animo non redeundi, *text. & gl. in l. 20. ff. ad Municip.*

24 *Objic. 1.* Nemo est ita comparatus, ut velit pro omni eventu persistere in loco, ubi habitare cepit: ergo ad constituendum verum domicilium *habitationis* non requiritur animus stabiliter permanendi in loco. 2. Animus perpetuo manendi in loco est internus, ideo latet: ergo, si requireretur talis animus, numquam foret certum, an aliquis sit incola aut civis, vel tantum peregrinus; quod foret noxium Reipub. 3. Si quis reliquit suum domicilium cum animo alibi illud figendi, at nondum attigit, sed adhuc est in itinere, iste in illo alio loco jam censetur habere domicilium (alias enim nullibi haberet, quod dici nequit)

quit) ergo actualis habitatio jam cœpta non requiritur ad constituendum domicilium. Resp. Ad 1. non est necesse, ut aliquis velit absolute pro omni eventu persistere in loco, sed solum tamdiu, quamdiu non mutaverit mentem, vel rationabilis causa inde non avocaverit, adeoque sufficit perpetuitas proposita: id quod insinuat etiam *lib. 7. cit.* verbis: *unde rursus non fit discessurus, si nihil avocet.* Ad 2. quamvis lateat animus, & per se introspecti nequeat, recte tamen colligitur ex quibusdam signis, v.g. ex translatione majoris partis bonorum ad talem locum: ex redempto vel impetrato jure civitatis: ex contracto matrimonio, vel adeptione beneficii in loco: ex longiori inibi habitatione &c. Ad 3. *N. ant.* talis enim recte dicitur pro illo tempore itineris nullum habere actu domicilium, & esse vagus, per *l. 7. §. 2. ff. ad municip.* per *vagos* enim intelliguntur illi, qui nullibi habent domicilium, vel verum, vel quasi domicilium. Et isti subjiciuntur Magistratibus locorum, ubi existunt, ut sentiunt plerique cum Panormit. in *c. fin. h. t. n. 13.* juxta illud: *ubi te invenero, ibi te judicabo.*

25 Dico 2. Non modo ratione domicilii veri aliquis sortitur forum, ut fiat subditus quoad actus jurisdictionis tam contentiosæ, ut obligetur legibus loci, & ibi judicialiter conveniri possit, quam voluntariæ, ut ibi suscipere possit omnia Sacramenta, dispensari in votis, &c. Sed etiam 2. ratione quasi domicilii. Pars 1. est certa apud plerosque ex *l. 29. ff. ad Municipalem, & c. 17. h. t.* Pars 2. est prope certa (si excipias Sacramentum Ordinis) ex *l. 19. §. 2. ff. de Judic.* quamvis enim Durand. Delbene, & alii apud Sanch. *l. 3. de matr. d. 18. n. 8.* existiment, eum, qui in loco non fixit domicilium, legibus & consuetudi-

tudinibus loci non obligari, eorum tamen sententiam pro practice probabili Suar. l. 2. de festis c. 14. n. 2. non vult agnoscere.

26 Dico 3. Forum domicilii, veri, & quasi domicilii, ita est universale, ut concurrat etiam cum foro contractus, delicti, & probabilius etiam rei sitæ, h. e. penes actorem est, an eum, quem posset convenire in loco contractus, vel delicti, vel rei sitæ, velit convenire in his locis, vel in loco domicilii communis ex l. 19. ff. de jurisd. l. 19. §. 2. & §. 4. ff. de judic. c. 17. b. t. saltem quoad concurrentiam cum foro contractus & delicti, licet contractus alibi sit celebratus, vel delictum alibi sit commissum, siquidem Judex domicilii acquirit & retinet jurisdictionem in incolam tanquam subditum, ubicumque locorum iste existat, l. 4. §. Prætor ait ff. de damno infecto, c. 3. de dolo & cont. Gail. 2. observ. 36. n. 12. Extendit se assertio probabilius etiam ad quasi domicilium, ut talis in hoc loco conveniri possit ratione contractus alibi celebrati, & delicti alibi patrati, propter l. fin. C. ubi de Crim. ubi habetur, plagii reum conveniri posse, ubi degit, h. e. ut explicat glossa, ubi conversatur, ut scholaris in scholis, licet domicilium non habeat; nam verbum *degit* in propria significatione denotat, & applicari potest tam quasi quam verum domicilium habenti. Neque dicas, sic verum & quasi domicilium quoad effectum non differre; nam adhuc differunt, quia verum domicilium facit, ut quis subjiatur etiam quoad onera & munera publica, non vero quasi domicilium. Accedit praxis, de qua testatur P. Engel, licet non nihil contrarius quoad theoriam. Dixi in assertione, & probabilius etiam cum foro rei sitæ; sic enim sentit communior & mihi verior cum Panorm. Bart. Bald. &c. licet contradicat Jus Ba-

varicum, D. de Bass. in 50. *decif. dec. 4. n. 10.* & P. Friderich *de for. comp. n. 216.* existimantes, reum necessario conveniendum esse in loco rei sitæ, seu in loco domicilii non posse proponi actiones reales, sed tantum personales. Prob. 1. ex *l. 3. C. ubi in rem actio*, ubi, postquam per modum regulæ statuit Imperator, ut actor sequatur forum (id est domicilium) Rei, subjungit: *sive in rem sive in personam sit actio*: ergo etiam actio realis in loco domicilii proponi potest, 2. ex *l. un. C. ubi de hæred.* ubi diserte dicitur hæreditas petenda, *ubi domicilium habet, qui convenitur, vel si ibi, ubi res hæreditariæ sitæ sunt, degit*, 3. ex praxi, optima Legum interprete, de qua testatur Vultejus in *l. ult. cit.* Sed huic doctrinæ ultimæ

Objic. 1. In *l. 3. cit.* textus sic habet; *sed & in locis, in quibus res, propter quas contenditur, constitutæ sunt, jubemus in rem actionem adversus possidentem moveri*: ergo necesse est actionem realem moveri in loco rei sitæ, & non in alio, 2. In *l. 38. ff. de Judic.* sic præcipitur: *si legatus per in rem actionem petetur, etiam ibi peti debet, ubi res est*: ergo. 3. Actio realis respicit ipsam rem: ergo proponenda est coram Judice rei sitæ. R. Ad 1. notandæ sunt particulæ, *sed &*; prius enim dictum erat, etiam in actione reali actorem debere sequi forum seu domicilium rei, consequenter per verba, *sed & in locis, in quibus res constitutæ sunt*, insinuatur, utrumque forum esse competens, nempe disjunctive, domicilii, vel rei sitæ. Ad 2. notanda est particula *etiam*, quæ, sicut ampliat, ita implicat, ac aliud præsupponit, & in hoc textu aliud forum, nempe domicilii. Dein circa legati præstationem posset esse specialis ratio, & exceptio. Ad 3. *dist. cons.* coram Ju-
dice

dice rei sitæ tantum, & necessario, *neg. cons.* etiam, & non necessario, *c. cons.* ac inverto argumentum: res & bona sunt accessoria personis: ergo recte petuntur coram Judice personarum ea possidentium; cum accessorium sequi conveniat suum principale, *c. 42. de R. J. in 6.*

27 Dico 4. Ratione contractus potest quidem aliquis conveniri in loco, ubi contractus vel conventio est inita mutuo consensu, licet alias Judicis talis loci subjectus non sit, *c. fin. h. t. c. 1. §. 3. eod. in 6. l. 19. ff. de Judic.* Limitatur tamen 1. nisi aliter sit conventum inter contrahentes, & executio contractus vel solutio in alium locum determinatum collata, *l. 19. cit. §. ult. l. 21. ff. de O. & A.* tunc enim in tali loco reum convenire oportet, nisi actor malit eligere locum domicilii, quod cum aliis foris concurrere diximus, 2. nisi contrahens sciatur statim abiturus, & in loco contractus moram non tracturus, per *l. 19. cit. §. 2.* Excipe ab hac limitatione, nisi aliud habeat consuetudo, vel conventio specialis obstat: nisi contrahens de fuga sit suspectus: aut nisi contractum sit de tali re, quæ mox dari debet executioni, ut si a peregrino emas equum, & pretium solvisti, 3. nisi contrahens sit absens, & jam discessit, ac ante abitum e loco contractus non fuit præventus citatione, *c. 1. cit.* Excipe iterum, nisi agatur de reddenda ratione super gesta aliqua administratione, v. g. tutelæ. *l. 1. C. ubi de Ratiociniis:* vel nisi ante citationem elapsus habeat alia bona in loco contractus; tunc ratione horum citari posset ad instantiam actoris a Judice loci contractus, non quidem eum in finem, ut contra non comparentem procedi possit in negotio principali, sed solum sub comminatione immittendi actorem in possessionem bonorum, si citatus non compareat, &

satisfaciat, c. 1. §. 3. cit. & hinc non obligatur absolute ad comparandum, sed alternative, vel ad comparandum vel ad patiendum immisionem in bona. Si quæras, an absens a loco contractus, qui citatione præventus non est, possit vel debeat remitti ad locum contractus, si remissio petatur a Judice domicilii? Resp. negat. quia nullum Jus tribuit potestatem Judici contractus remissionem petendi, & nullam imponit obligationem remittendi contrahentem Judici domicilii. Nec obstat, quod delinquens, qui jam fugit ex locodelicti, possit, & subinde etiam debeat remitti ad Judicem loci delicti prævia requisitione; quia jus & consuetudo aliud disponit de delinquente remittendo, & datur specialis ratio, ut nempe tollatur scandalum scelere datum per punitionem delicti in loco, ubi datum, quod interest Reipublicæ, non vero interest ejusdem, ut debitum expungatur in loco, ubi contractum est.

28 Quæres, an in loco contractus etiam agi possit super distractu, h. e. ad rescissionem vel annulationem contractus? Resp. cum distinctione: si contractus nondum ex utraque parte est impletus, v. g. nondum numerata pecunia, aut si laborat vitio intrinseco, v. g. iniquitate usuraria, tunc ad ejus sicut impletionem, ita ad ejus rescissionem, vel nullitatis declarationem agi potest coram Judice loci contractus, per l. 14. §. fin. C. de non num. pecun. quia nomine contractus venit etiam distractus, & iisdem uterque regulis continetur, ubi par utriusque est ratio, per l. 13. §. 2. ff. de acquir. poss. Si vero contractus jam ex utraque parte est impletus, nulloque vitio laborat, sed solum ex aliqua causa vel qualitate extrinseca impugnatur, v. g. qui contrahens fuit minor, ad ejus rescissionem, vel

annullationem declarandam agi debet coram Iudice domicilii, non contractus. Textus clarus in *l. 2. C. ubi & apud quem cognitio in integrum*, & ibi Godefr. *lit. D. Manz. de in integr. rest. tit. 1. q. 5. resp. 4.* quia per impletionem plenam contractus sublata est actio ex eo orta, *pr. Inst. quib. mod. toll. oblig.* consequenter & forum in ea fundatum, per regulam *Accessorium 42. in 6.* Atque hoc modo Auctores extreme dissidentes conciliat Petrus Barbosa, Aug. Barb. & Oliva apud & cum P. Vviestner *b. t. n. 45. seq.*

29 Dico 5. Ratione delicti potest quidem delinquens conveniri & puniri in loco, ubi delictum commisit, licet ibi alias non sit subditus, v. g. ratione domicilii, *c. 14. & fin. b. t. Auth. qua in provincia C. ubi de crim.* ut nempe exemplo pœnæ purgetur scandalum in loco, ubi datum est, & Reipublicæ per delictum læsæ satisfiat. Locus autem delicti non est ille dumtaxat, ubi delictum est consummatum, sed etiam ubi est inchoatum, vel de eo patrando mandatum datum, *l. 1. C. eod.* Quod si in uno loco inchoatum; vel causa posita, v. g. explosum sclopetum &c. in alio autem consummatum delictum, item si in confinibus sit perpetratum, ita ut nesciatur, in quo territorio patratum sit, utriusque territorii Iudex est competens, & datur locus præventioni, per *l. 19. pr. ff. comm. divid.* Limitatur tamen assertio in tantum, ut procedat de casu, quo delinquens adhuc est præsens; si enim ex loco delicti jam fugisset, tunc facienda est distinctio: vel ante fugam fuit citatus, seu citatione præventus, & iterum citari potest, ac, si non compareat, contra eum procedi, non quidem per sententiam definitivam, sed ad annotanda ejus bona, vel ad immiſsionem in ea, vel ad bannum, aut excommunicationem, *l. 1. ff. de requir. vel*
ab-

absentib. Vel non fuit præventus citatione, & de jure citari non potest amplius propter defectum jurisdictionis, *l. fin. ff. de jurisd. c. 2. de const. in 6.* saltem si constet, in quem locum auferit. Si vero non constet, ubi lateat, poterit citari per edictum publicum, in loco publico affixum. *Nov. 134. c. 5.* Interim tamen teste Carpz. *p. 2. pract. crim. c. 110. n. 47.* vi consuetudinis causa criminalis agitatur contra absentem etiam non præventum citatione. Idem, si habeat delinquens bona in loco delicti, poterit adhuc citari vel per edictum, vel per litteras mutui compassus, ad hoc, ut compareat & satisfaciat: si non compareat, annotatio bonorum ac immissio in ea decerni. P. Schmalzgrueber *hic n. 61.* Porro si delinquens esset prædo, latro, grassator, vel alius Reipublicæ perturbator, posset eum Judex delicti in alieno etiam territorio persequi, & capere, ac illi Judici, ubi capitur, sistere. *Recess. Imp. Augustæ 1559. §. 22. seqq.* Sic etiam Prælatus Regularis suum Religiosum fugitivum ubique locorum, ubi deprehenderit, capere potest, maritus uxorem, dux, belli militem, &c. utpote sibi personaliter adstrictos, *arg. l. 1. C. ubi quis de curiali.*

30 Quæres, quid possit, vel debeat facere Judex loci, in quem fugit delinquens? R. 1. de Jure scripto nec capere, nec judicare, si in tali loco non sit subditus ex alio capite, v. g. domicilii, potest, imo nec remittere ad locum delicti, si non requiratur. Communis, desumpta ex *c. fin. h. t.* ubi inter modos, quibus aliquis fortitur fori, non reperitur deprehensio vel commoratio rei, adeoque talis Judex jurisdictionem in fugitivum non habet. Interim tamen, ut plurimi testantur apud Clarum, solent Magistratus non raro hujusmodi fugitivos in suo territorio deprehen-

fos judicare & condigna pœna afficere. R. 2. Si Judex loci, ubi delictum est commissum, per litteras *requisitoriales*, seu, ut etiam vocantur, *mutui compassus* petat ad se remitti delinquentem, tunc quidem spectato Jure scripto l. 7. §. ult. ff. de Accus. & nov. 134. c. 5. requisitus Judex tenetur remittere, si uterque est sub eodem Principe supremo, v. g. Imperatore, Rege, Electore, &c. vi tamen consuetudinis ista remissio non amplius est necessitatis, nisi Judex requisitus careat jurisdictione ad condignam pœnam infligendam necessaria, sed urbanitatis & benevolentiae, petuntur insuper litteræ *reversales*, quod hæc remissio non sit futura in præjudicium jurisdictionis Judicis remittentis. Si vero uterque Judex, requirens & ille, a quo petitur remissio, non sint sub eodem Principe, nec de Jure Romano datur obligatio remittendi. Quamquam autem, ut notat Pirhing *b. n. 29.* non teneatur requisitus remittere delinquentem ad sumendam vindictam publicam, tenetur tamen arrestare reum, & compellere ad satisfactionem parti læsæ præstandam, si rogatur a læso.

31 Dico 6. Ratione rei sitæ potest quis, etsi alias ratione suæ personæ non sit subjectus, conveniri in loco, ubi res controversa est sita, 2. etsi absens ipse sit a loco rei sitæ, 3. vel lis moveatur super re etiam mobili, modo ea vel stabiliter vel notabili tempore sit in loco, 4. vel agatur tantum in possessorio. 5. Actio tamen personalis nequit intentari ratione rei sitæ, nisi sit in rem scriptam, uti v. g. est actio quod metus causa, petitio hæreditatis vel legati, actio familiæ erciscundæ &c. Pars 1. est certa ex c. 3. & fin. h. t. l. 1. & 3. C. ubi in rem actio. Pars 2. prope certa ex l. 2. C. eod. c. fin. §. fin. ut lit. non contest. communi praxi & sensu DD. Pars 3. pariter ex

l. 3. cit. & l. 38. ff. de Jud. & ratione: quia Jura, dum statuunt forum rei sitæ, plerumque non distinguunt inter res mobiles ac immobiles, & mobiles quoque, si notabili tempore existant in aliquo loco, recte dicuntur *sitæ & constitutæ* in loco, quibus verbis utuntur Jura. Si tamen cum re, quam præ tendis esse tuam, alius solummodo transfret in loco, nec ibi per aliquod tempus subsisteret, vindicare eam non posses in loco transitus ratione *rei sitæ*, sed, si furto forsitan tibi esset ablata, ratione *delicti*; vel si transiens cum re esset de fuga suspectus, posses agere ad illam sequestrandam vel arrestandam, *l. 7. §. 2. ff. qui satisfacere cog.* si tibi transiens non præstaret idoneam cautionem. Pars 4. sumitur ex *l. un. C. ubi de possess.* & *l. un. C. ubi de hered.* siquidem causa possessionis tam arcte est confederata causæ proprietatis, ut utraque coram eodem Judice ventilanda sit, *c. 1. de caus. poss. & propr.* & Judicia possessoria oriuntur vel fundantur in Jure reali. Pars 5. radicitur in *l. 3. cit. & l. 25. ff. de O. & A.* quia sicut actio personalis sequitur personam, ita actio realis & actio in rem, sequitur ipsam rem, seu in loco rei sitæ proponenda est, non vero actio mere personalis, quæ solum in foro personæ proponi debet. Conspirat communis. *Objic.* Actiones possessoriæ, quæ in Jure vocantur *Interdicta*, omnes sunt personales, *l. 1. §. 3. ff. de interdictis*, ibi: *interdicta omnia, licet in rem videntur concepta, vi tamen ipsa personalia sunt*; sed actiones possessoriæ possunt proponi in loco rei sitæ, uti docuimus paulo ante: ergo etiam actiones personales. *R.* actiones possessoriæ seu interdicta vocantur personalia non ideo, quod sequantur actiones personales, & non imitentur potius naturam actionum realium, cum *videantur concepta in rem*,

ut loquitur textus; sed ideo quia ex voluntate Prætoris stringunt solummodo certas personas; fere sicut servitus, licet sit jus reale, dicitur personalis, quando adhæret certæ personæ, qualis servitus est usufructus.

32. Dico 7. *Prorogatio*, per quam quis forum per accidens sortiri potest, alias non subjectus, nihil aliud est, quam *extensio jurisdictionis Judicis* *vel in non competentis facta consensu partium litigantium*, nempe vel de persona in personam, de re ad rem seu de causa ad causam, de tempore ad tempus, de loco ad locum, ad quas & pro quibus jurisdictione alias non daretur in Judice. Text. & DD. in *l. 1. 2. ff. de Judic. & c. 40. de offic. deleg.* Unde apparet 1. quod is, cui prorogatur jurisdictione, jam aliunde instructus esse debeat aliqua jurisdictione simili & sufficiente ad judicandam causam vel personam, quia partes litigantes, utpote homines privati, tribuere de novo jurisdictionem nequeunt, vel jurisdictionem pro aliqua causa aut persona incapacem habilitare. Unde Judici laico propogari nequit jurisdictione in Clericos & Religiosos, nec in causa spirituali, nec alteri cuicumque in causa feudali sine consensu domini directi, nec in causa specialiter reservata Principi, aut quam iste ad se avocavit, saltem sine Principis consensu. Apparet 2. quod litigantes scire debeant, tali Judici hic & nunc in se, vel in hanc causam, vel in hoc loco, aut tempore jurisdictionem non competere, & independentem a suo consensu; quia errantium nullus est consensus, *l. 2. cit.* sufficit autem consensus etiam tacitus, quem indicant ipso facto, v. gr. comparando, & exceptionem fori declinatoriam non opponendo. Ceterum licet Imperii Statibus, præsertim Electoribus, concessum hodie sit privile-

legium de nonevocando suos subditos ad Judicem alium & extraneum, imo & eorum causas alibi jam introductas pro qualitate rei avocandi ad sua tribunalia; tamen adhuc hodie etiam in foro civili prorogatio voluntaria (de legali seu necessaria, quæ fit per reconventionem, de qua ad *tit. de mutuis petit. infra*, per se clarum est) locum habere potest, & solet, ut observat Strick. in *us. mod. pandect. tit. de jurisd. §. 22.* & Manzius in *Decis. Palat. q. 97. n. 14. 15.* aliique contra multos; quia Status Imperii possunt recte non uti suo privilegio, vel intra territorium ejusdem Principis prorogatio fieri.

33 Dico 8. Clerici & Religiosi, a jurisdictione Episcopi alias exempti, non possunt Episcopo per viam prorogationis se subicere in iis, quæ pertinent ad jurisdictionem contentiosam, sine consensu Papæ, 2. bene tamen in iis, quæ concernunt jurisdictionem voluntariam, uti est absolutio a peccatis & censuris, dispensatio in jejuniis, votis, irregularitatibus &c. Religiosis tamen propter votum obedientiæ ad hoc opus est Superioris sui licentia, nisi irrationabiliter hanc negaret Prælatus, 3. nec laicis permissum est in causis spiritualibus Episcopo alieno sine consensu proprii ordinarii prorogare in se jurisdictionem etiam voluntariam, v. g. petere dispensationem in votis, impedimentis matrimonii, suscipere Sacramenta Ordinis, Confirmationis &c. 4. licet iidem valeant in causis profanis Judici ecclesiastico se subicere per prorogationem. Pars 1. fundatur in *c. 2. de integ. restit.* ubi habetur, Pontifici per exemptionem acquiri jus in exemptos, quod proin per subjectionem ad inferiorem sine ipsius consensu lædi existimant DD. satis communiter. Pars 2. quam tenent Silv. Sanch. Laym. P. Vviestner

contra Panorm. & Suar. *de Votis c. 11. nu. 7.* suadetur inde, quod Papa haud immerito creditur tacite consentire, ne privilegium exemptionis redundet in dispendium exemptorum, ac ipsi deterioris fiant conditionis, quam non exempti, contra *c. 61. de R. J. in 6. Pars 3.* desumitur ex *can. 10. caus. 16. qu. 1. c. 3. de Paroch. & Trid. sess. 23. c. 8. de reform.* Suffragantur DD. communiter & teste Oliva etiam praxis. Pars 4. tum ex *can. 43. caus. 11. 4. 1.* Ibi, *cum privatorum Christianorum causas Apostolus etiam ad Ecclesiam deferri, atque ibi determinari præcipiat*, tum ex communi DD. tum ex ratione, quia Judex ecclesiasticus non est incapax jurisdictionis in causa profana, & in personas sæculares; sicut tamen vice versa Judex laicus est incapax jurisdictionis in causa spirituali, & in personas ecclesiasticas.

34 Dico 9. Connexio vel continentia causarum, per quam forum per accidens sortiri quis potest, alias non subjectus, est *colligatio rerum controversarum, ut separationem non patientur, sed uno eodemque Judicio terminari exigant.* Unde causæ *connexæ* seu *continentes* dicuntur, quæ communem habent liquidationis & discussionis rationem: quod variis modis fieri potest, 1. ratione personarum, contra quas agitur, ut si plures sint cohæredes, tutores, socii, debitores &c. diversi alias fori: vel si idem reus res, quas peto, habeat sitas in diversis territoriis, 2. ratione rei controversæ, de qua plures quæstiones vel principaliter vel incidenter deducuntur in Judicium, v. g. si ex causa adulterii agas ad divortium, & ad lucrandam dotem: si contendas de rei possessione & proprietate simul vel successive; si ex eadem causa agas criminaliter & civiliter, 3. ratione actionis, si ex se sit vel

generalis, quæ se extendit ad res diversas, ut est petitio hæreditatis, actio tutelæ, negotiorum in diversis locis vel super diversis rebus gestorum: vel si sit *præparatoria* respectu alterius; ut actio ad exhibendum ad rei vindicationem: vel sit *præjudicialis*, ut est actio vel quæstio de statu, v. g. an sis filius legitimus, in ordine ad petitionem hæreditatis, quæ actio a priori dependet, 4. ratione integritatis, ut si una pars debiti petatur ab uno Judice, ab eodem & alteram peti convenit,

35 Dico 10. Causæ connexæ regulariter coram Judice, coram quo una jam est cæpta, tractari debent, si Judex respectu omnium, tam causarum quam personarum, est competens. Ita communiter DD. ex l. 1. & 2. ff. de quib. reb. ad eumd. Jud. eatur, l. 10. C. de Judic. l. 1. C. de ord. cognit. c. fin. de resc. c. 1. de caus. poss. & propr. ex quibus hanc regulam statuunt: *continentia causarum non est dividenda: seu, causæ connexæ non sunt dividendæ*. Ratio est, ut lites contrahantur, parcatur sumptibus, causæ facilius terminentur, & sententiæ contrariæ evitentur. Dixi tamen 1. *regulariter*; nam necessario dividi debent, quando Judex, apud quem causa jam est introducta, quoad alteram connexam est incapax jurisdictionis, uti Judex laicus respectu causæ spiritualis vel ecclesiasticæ incidentis: si vero ante introductionem causæ detur connexio causæ spiritualis cum profana, vel clericus conveniendus cum laico correus, vel cohæres &c. jungatur; ne fieri oporteat divisionem, adeundus est Judex ecclesiasticus, ut notant DD. arg. l. 1. 2. C. de ord. judicior. & l. 5. C. Arbitrium tutelæ, & ideo dixi 2. *Si Judex respectu omnium &c.* Id quod pluri mi etiam dicunt de casu, quo clericus & lai-

cus sunt correi ejusdem delicti ; quamvis alii fat multi , qui pro se allegant praxim , velint , causam dividendam , & clericum coram ecclesiastico , laicum coram sæculari Judice conveniendum esse . Dixi 3. *continuari debent* , h. e. licite non dividuntur , & apud diversos Judices ventilantur : si tamen dividerentur , valeret Processus , nisi contra divisiones pars exceperit .

T I T U L U S III.

De oblatione libelli .

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid, & quotuplex sit libellus .*
- 2 *Qualis causa exprimi debeat in libello .*
- 3 *An actio quoad nomen specificum .*
- 4 *An plures in eo actiones cumulari possint .*
- 5 *Quid, si libellus sit ineptus, vel vitiosus .*
- 6 *An eum mutare liceat, vel emendare .*
- 7 *Quis sit effectus libelli .*
- 8 *Quid, & quotuplex sit Citatio .*
- 9 *An hæc sit necessaria .*
- 10 *Quinam sint itandi .*
- 11 *Quis sit effectus Citationis .*

1 **L**ibellus in genere dici potest omnis Scriptura : specificè autem & huic loco propriè accepta definitur esse *scriptura brevis ordinata & clara , continens intentionem Actoris , eamque demonstrans Judici & Reo .* Alio nomine dicitur *Memoriale* . Postquam enim actor cognovit , quis Judex sit competens , in scripto (si instituat^r Judicium Ordinarium) Judici offerre debet libellum rite ordinatum , ut exinde appareat , *quis , quid , coram quo , quo jure* Petat ,

petat, & a quo. Unde in libello, quia dirigit totum Processum, illique, nempe petitioni, conformis debet esse sententia, exprimenda sunt (præter Judicem, qui exterius, actorem, qui in calce scribitur, & reum) hæc tria, 1. *narratio* seu species facti cum suis circumstantiis, 2. res quam actor petit: & hæc pars libelli vocatur *petitio*, vel *conclusio*, estque præcipua, atque exinde colligendum est genus actionis, uti & ex medio seu causa petendi, 3. *medium* seu jus vel causa, ex qua petat: quæ duplex est, proxima & remota: *proxima* in actione personali est obligatio, *remota* autem contractus vel quasi, ex quo obligatio orta est: in actione reali *proxima* est dominium, *remota* titulus vel modus, quo acquisitum est dominium vel jus reale, uti sunt contractus & testamenta. His addi solet clausula, ut vocant, salutaris per hæc vel similia verba: *super his omnibus peto mihi jus & justitiam administrari omni meliore modo & forma, qua de Jure, Statuto, vel consuetudine fieri potest, ac desuper imploro officium Judicis*. Hæc clausula sanat minora libelli vitia, & obligat Judicem, ut actori, si vicerit, adjudicare debeat fructus cum re, & super expensis pronuntiare; ad quod neutrum fuisset obligatus, si de fructibus & expensis specialis mentio facta, & dicta clausula posita non fuisset in libello, vel saltem in litis decursu. Judex accepto libello debet ejus copiam mittere reo per apparitorem vel curforem, una cum citatione, & concessio spatii 20. dierum (quod tamen a Judice restringi potest) ut reus deliberare possit, an litigare in Judicio, vel Actoris petitioni cedere malit. Unde hic etiam de *Citatione* agendum. Quæ hucusque dicta sunt, fere procedunt de *Libello Conventionali*, vel *Civili*; nam in *Querimoniâ* seu *Criminali*, cujus objectum est

causa criminalis criminaliter tractanda, finis autem non interesse accusatoris, sed vindicta publica reo infligenda, omittitur *Conclusio*; quia Lex ipsa concludit, & vel certam delicto penam determinat, vel Judici determinandam relinquit.

2 Dico 1. Si instituaturs actio realis, sufficit exprimere causam proximam, v. g. peto hanc domum, quia mea est jure domini: si vero actio personalis, necesse est etiam exprimere causam remotam, v. g. peto centum mihi debitos ex mutuo, deposito &c. *c. fin. h. t.* Ratio disparitatis est, quia res non nisi ex una causa potest esse nostra, *l. 3. §. 4. ff. de acquir. possess.* ex pluribus autem causis esse debita, quæ omnino sunt diversæ rationis. Et hinc, quia idem fundus potest esse alicui devinctus ex pluribus titulis ratione *hypothecæ*, quia varia est, una gaudens jure prælationis, alia non, si instituaturs actio hypothecaria, licet realis sit, oportet etiam causam remotam exprimere.

3 Dico 2. Non est necesse, ut nomen actionis exprimatur conceptis verbis in libello, modo ita sit formatus, ut ex contextu erui possit genus actionis. Text. & DD. in *c. 6. de Judic. l. 69. de fidejuss. & mandat. l. 3. C. ad SC. Maced.* Suffragatur praxis in utroque foro, optime explicans jus civile, quod quibusdam videtur dubium. Objic. in *c. 1. de mutuis petit. mandat. Pontifex*, ut *actione proposita negotium terminetur*: ergo debet exprimi actio. Resp. ita, ut ex contextu deprehendi possit actio, *c. conseq.* debet exprimi quoad nomen, *n. cons.*

4 Dico 3. In eodem libello cumulari possunt plures actiones, modo aliunde non sint incompatibiles, *l. 11. ff. de jurisd.* ne nimirum necesse sit plura institui Judicia. Incompatibiles autem sunt, quæ vel ex nullo capite connexionem

nem habent: vel ex eodem fonte descendunt, & ad eundem finem tendunt, ut conditio furtiva & rei vindicatio ex furto competens: vel contrariæ sunt, ut petitio hæreditatis ex testamento, & ab intestato.

5 Dico 4. Libellus *ineptus*, in quo nempe nec substantialia rite expressa sunt, ita ut jus agendi inde concludi nequeat, etiam per benignam interpretationem, rejici a Judice debet, licet Reus nihil opponat, adeoque iste absolvendus est ab instantia, actor vero condemnandus in expensas *c. 15. de Judic.* quia libello debet esse conformis sententia per *c. 31. v. eo semper de Sim.* Libellus autem *vitiosus*, qui nempe peccat in accidentalibus, ut si est obscurus, incertus, alternativus, vel nimis generalis, sustineri absolute potest, si Reus non contraxerit, vel si habeat clausulam salutarem, vel si Judex benigna illum interpretatione restituat per *l. 7. ff. de injur. l. fin. C. de Annali excepto.* Imo *alternativus* sustineri debet, quando tantum disjunctive aliquid debetur, vel cum aliqua incertitudine, uti & *generalis*, quando agitur judicio seu actione generali, v. g. actione tutelæ, item in petitione fructuum, expensarum, interesse; quia hæc accessoria ordinarie non sunt determinata, antequam super illis cognoscatur.

6 Dico 5. *Mutare* libellum, h. e. mutare in substantia, post litem contestatam non amplius licet Actori, *l. 23. ff. de Judic. arg. l. 21. §. 1. ff. qui testam. fac. bene emendare* h. e. aliquid addere, vel demere, quod ad substantiam non pertinet, v. gr. obscura declarare, fructus una cum re, vel expensas petere; quod licet usque ad conclusionem in causa *c. 15. l. 21. citt. l. 23. ff. de Judic. l. 3. C. de edendo.*

7 Dico 6. Efficæus oblatis libelli & Reo com-

municati sunt. 1. Obligat porrigentem ad prosequendam causam. *Auth. qui semel C. quomodo & quando.* 2. Contra eundem probat quoad ea, quæ in libello asserta sunt *arg. l. 13. C. de non num. pecun.* 3. Obligat Judicem, ut ferat sententiam libello conformem *arg. l. 18. ff. commun. divid.* Conformis autem erit, si concordet quoad rem petitam, quoad causam, & quoad actionem institutam.

De Citatione.

§ Dico 7. Citatio est in jus (seu iudicium) vocatio, mandato & auctoritate Judicis legitime facta. Text. & DD. in *l. 1. ff. de in jus vocando l. 68. ff. de Iudic.* nempe ad instantiam partis & per ministrum publicum ad id destinatum, cui, si juratus sit, credere debet citatus etiam absque litteris commissionem Judicis continentibus, ac ipse Judex eidem de facta citatione. Dividitur 1. In *Simplicem & peremptoriam*: Illa est, qua Reus tantum simpliciter & absque præcisa necessitate comparendi vocatur, ac de jure completitur 10. dies, & si ad primam non compareat Reus, secunda tertiaque vice repetitur: ista autem, qua Reus per vocem *peremptorie*, vel aliam similem, quæ imponit necessitatem comparendi intra præfixum tempus (quod secundum jura sunt 30. dies, adeoque tantum tempus, quantum habent tres simplices citationes) vocatur sub comminatione de procedendo contra non comparentem, tanquam contra contumacem *l. 68. seqq. l. 73. §. 3. ff. de Iudic.* licet nulla citatio præcesserit, & nulla sequatur. Facta citatione nuntius referre id debet judici, quæ relatio est necessaria, & actis inferenda. Dividitur 2. In *verbalem & realem*: illa

illa fit verbis aut litteris per nuntium, five de-
 in fiat in faciem Rei, five ad ejus domum so-
 litæ habitationis, five, si Reus se occultet, aut
 nec ipse, nec in ejus absentia domestici velint
 citationem recipere, in ipsa domo deponatur,
 vel portæ domus affigatur. Ista vero, nempe
realis, fit per capturam vel manuum injectionem
 & corporalem apprehensionem Rei, habetque
 locum in criminalibus, at præmissa brevi & sum-
 maria cognitione causæ, an crimen fit adeo atrox,
 & indicia ad capturam sufficientia, ac prudens
 fugæ timor &c. In civilibus vero solum tunc,
 quando verbaliter citatus contumaciter non com-
 paret, vel bona, ex quibus creditori satisfieri
 possit, in loco non habet, & merito de fuga su-
 spectus est; vel si post susceptum judicium im-
 probe deserat litem. Verbalis 3. subdividitur in
privatam & *publicam*: illa fit privatim, vel in
 faciem Rei aut Procuratoris ejus, vel in ejus
 absentia ad domum coram domesticis, vel affi-
 gitur ad januam domus, uti dictum: ista autem
 fit publice, nimirum vel per vocem præconis, vel
 per edictum in publicis locis affixum, saltem
 duobus v.g. ad valvas Ecclesiæ, & Curia. Ha-
 bet hæc locum, quando Reus latitat, vel con-
 tradiçtores, aut, qui aliquid prætendunt, sunt
 incerti, v.g. quinam sint creditores defuncti in
 processu subhastationis.

9. Dico 8. Citatio est simpliciter necessaria
 ad valorem judicii saltem, per *c. 10. de const.*
Clem. 2. de sent. & re jud. quia si absens sit
 Reus, & non citetur, ut possit audiri & se
 defendere, negatur ipsi defensio jure naturali
 omnibus permilla. Excipiuntur causæ notoriæ,
 & ea, quæ Judex potest facere ex officio suo,
 v.g. specialem inquisitionem instituendo in de-
 linquentem.

10 Dico 9. Citandus est non modo Reus omnis, sed etiam alii, quorum interest, seu quorum causa aliquo modo agitur. Ita enim exigit æquitas naturalis, & deducitur ex *l. 39. ff. de adoptione*. Nullus tamen, nisi subditus: quia citatio, & citationis executio, sunt actus jurisdictionis contentiosæ, quæ exerceri nequit nisi in subditos.

11 Dico 10. Effectus citationis validæ sunt. 1. Citatum adstringit ad comparendum, nisi justam habeat exceptionem, v.g. fori declinatoriam propter Judicis incompetentiam. 2. Actorem obligat ad prosequendam litem coram Judice citante, itaut variare non amplius ei sit concessum. 3. Operatur præventionem. 4. Inducit litis pendentiam, & rem, super qua litigatur actione reali, facit litigiosam. 5. De jure civili interrumpit præscriptionem odiosam, seu in odium negligentis inductam, qualis est præscriptio 30. vel 40. annorum 6. dat jus procedendi contra contumaciter non comparentem, ac si esset præsens.

TITULUS IV.

De Mutuis petitionibus.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid sint mutue petitiones, & quid operentur.*
- 2 *Quilibet potest reconvenire suum actorem.*
- 3 *An etiam Laicus Clericum coram Judice Laico.*
- 4 *In quibus causis procedat reconventio.*

1 **P**ER mutuas petitiones intelligitur conventio, quam instituit adversus Reum, & recon-

reconventio, quam Reus, viso libello, vicissim instituit contra actorem, itaut mutuo a se aliquid petant, & uterque fiat simul actor & Reus. Siquidem reconventio est actio contra actorem instituta a Reo convento coram eodem Judice, & durante adhuc judicio conventionis. Si proponatur reconventio statim initio litis, ante vel immediate post litis contestationem, operatur duplicem effectum. 1. Simultatem Processus, itaut utraque causa simul ventilanda sit *c. 1. h. t.* & ibi DD. ita tamen, ut de causa conventionis semper cognoscatur prius, & pronuntietur, quam de causa reconventionis, utpote posterius proposita; nisi nempe alterutra causa celeritatem exigeret ob periculum in mora. 2. Prorogat jurisdictionem, seu Judicem, qui alias respectu actoris non fuisset competens, facit competentem, itaut actor coram eodem Judice teneatur respondere Reo, si hunc velit respondere sibi *c. 1. 2. h. t. l. 14. C. de sent. & interlocut.* Si vero proponatur primum post alios actus judiciales, solum operatur prorogationem jurisdictionis, non simultatem Processus.

2 Dico 1. Reconvenire quilibet Reus potest suum actorem, modo ut actor alias standi in judicio capax sit. Communis ex *l. 14. cit. & subjuncta auth.* cum æquitas suadeat, ut quis patiatur eundem Judicem, ad quem traxit suum adversarium: *quod quisque juris in alterum statuit, eodem ipse utatur.* Rubr. & *l. 1. ff. quod quisque juris.* Sed hinc

3 Quæres, an Laicus reconvenire possit Clericum coram Judice Sæculari, coram quo conventus a Clerico? R. 1. De jure scripto negative. Ita communior; quia jus Canonicum absolute prohibet Clericos conveniri coram Judice Laico etiam in causa mere profana, tanquam a jurisdic-
ctio-

ctione Sæculari exemptos, uti demonstratum in
tit. de foro comp. Sed reconventio est aliqua
 conventio & species conventionis: ergo & re-
 conventionem prohibet; ubi enim genus pro-
 hibetur, censetur & omnis ejus species prohi-
 bita *arg. l. 147. ff. de R. J.* Nec minus exercetur
 jurisdictio a Laico in Clericum reconventum,
 quam in conventum. *Objic. 1.* Si Clericus, con-
 veniens Laicum coram Judice Laico, cadit cau-
 sa, condemnatur a Judice Laico, etiam in ex-
 pensas, si temere litigavit: ergo Clericus, se-
 mel incipiens litigare per conventionem Laici
 coram Judice Laico, quod a jure ipsi permit-
 titur, fit subditus istius: ergo etiam jus permit-
 tit ipsum reconveniri. 2. Reo permittitur om-
 ni jure defensio contra Actorem: sed reconven-
 tio Clerici est defensio, qua utitur Reus Lai-
 cus contra actorem Clericum: ergo. R. retor-
 quendo utrumque: ergo Clericus etiam in cau-
 sa criminali coram Laico reconveniri de jure
 potest; quod fors nullus Catholicorum admittit.
In forma ad 1. transmissio antec. nam quoad
 condemnationem in expensas non male nega-
 tur, quia puniretur Clericus a Laico propter de-
 lictum: proin expensæ tali casu, quo temere
 litigasset Clericos, petendæ forent a Judice Ec-
 clesiastico. *Neg. consequent.* Illa condemnatio
 Clerici, causa cadentis, non facit Clericum
 Judici Laico subjectum, quia non est proprie
 condemnatio, positive tendens in clericum, sed
 solum negative, dum Judex ferendo contra
 ipsum sententiam solum declarat nihil juris com-
 petere clerico adversus Laicum, & sic istum
 potius positive & directe absolvit a debito,
 quam jurisdictionem positivam exercet in cle-
 ricum. Dein jus canonicum hoc ipso, quod
 permittat Clericum convenire Laicum coram
 Lai-

Laico, permittit eum condemnari, & hoc pacto jurisdictionem, si in hoc casu condemnatio esset exercitium jurisdictionis, indulget, non vero permittit ullibi reconventionem clerici coram Laico, sed potius prohibet, prohibendo absolute & indistincte illius conventionem coram Laico. Ad 2. *dist. min.* reconventio clerici in causa connexa cum principali est defensio. *C. min.* & hinc in causa connexa admitto reconventionem clerici, ut si clericus conveniat Laicum super debito actione mutui, Laicus vero reconveniat eundem super debito actione venditi: vel si clericus Laicum conveniat ex empro, isto vero illum de evictione. Ratio, quia reconventio in causa connexa habet rationem exceptionis, adeoque quasi defensionis naturalis, sicut aliarum allegationes Rei; proin potius per modum exceptionis, quam actionis, proponitur reconventio. In causa non connexa. *N. Min. & Conf.*

Nihilominus tamen R. 2. Spectato jure consuetudinario affirmative, propter communem sensum DD. vi cujus clericum reconveniri in causa etiam non connexa coram Laico posse, & solere, plurimi imo plerique testantur & vix aliquis negare audet. In Bavaria tamen, ubi nec Laicos patriotas licet reconvenire in causa non connexa secundum statuta *tit. 6. art. 1.* talem consuetudinem reconveniendi clericos non dari existimo. *Objic. 1.* Nulla sustinetur consuetudo contra immunitatem Ecclesiasticam. *Bulla Cœnæ casu 15.* sed consuetudo reconveniendi Clericos coram Laico adversatur Immunitati Ecclesiasticæ. 2. Reconventio fundatur in prorogatione jurisdictionis: sed clerici nequeunt Laicis prorogare jurisdictionem in se. R. ad 1. *dist. ma.* si consuetudo non habeat consensum Pontificis vel tacitum vel legalem. *C. ma.* si ha-

habeat, uti ista. *N.ma.* Pontifex scit hanc consuetudinem, & specialiter non reclamatur. Ad 2. *dist. ma.* iterum: fundatur in prorogatione ex voluntate juris, & legislatoris. *C. ma.* ex voluntate litigantium. *N.ma.* Non Clerici ex suo consensu, sed Pontifex approbans consuetudinem reconveniendi Clericos tribuit pro hoc particulari casu jurisdictionem Judici Laico.

4 Dico 2. Reconventioni locus est regulariter in omnibus causis *l. i. ff. de extraord. cognit. S. ult. Clem. 2. de V. S. & DD.* communiter. Excipiuntur tamen. 1. Causæ, a jurisdictione Judicis, coram quo facta est conventio, exemptæ, uti causæ spirituales respectu Judicis Laici. 2. Omnes causæ executivæ, quæ nimirum paratam habent executionem, & celeritatem judicii exigunt, uti si debitum est liquidum, vel confessatum, si agitur super deposito, comodato, spolio &c.

T I T U L U S V.

De Litis contestatione.

S U M M A R I U M.

- 1 *In quo consistat litis contestatio.*
- 2 *An sit necessaria.*
- 3 *Quis ejus effectus.*

1 **C**ontestatio litis, est constitutio Judici facta per petitionem unius & contradictionem alterius cum animo litigandi. Fit ergo per petitionem actoris, & congruam responsionem Rei in judicio, quibus declarant & contestantur voluntatem litigandi: quæ tria necessario concurrere debent, non tamen simultate
phy.

physica, sed sufficit moralis: nec absolute necessaria sunt verba & scriptura secundum stylum curiæ concepta, sed etiam factum, quo declaratur petitio unius & contradictio alterius. *Contradictio*, inquam; non enim sufficit, si Reus respondeat affirmative, vel dicat, *volo litigare*, vel excipiat, sed contradicere intentioni actoris debet, & vel simpliciter *negare* libellum actoris, & ejus narrata, ut narrata sunt; vel, si fateatur, quod actor petit, excipiat tamen, se jam solvisse; sed in hoc casu, nisi solutionem neget actor, non fit litis contestatio, bene tamen, si illam neget, quia Reus excipiendo fit quasi actor; & tunc lis dicitur contestari *affirmative*. Pariter si Reus quidem respondeat negative, sed cum protestatione de lite non contestanda, addens, se hæc dicere tantum informationis causa, litis contestatio juxta communem non est, cum hæc involvat animum litigandi; nam litis contestatio est quasi contractus: nullus autem contractus vel quasi sine animo & consensu subsistit; nec quisquam tenetur agere vel contrahere invitus. *Objic.* hæc protestatio, casu quo Reus nihilominus respondet ad petitionem actoris, est contraria facto, adeoque nihil operatur. R. Hoc verum est tunc, quando quis per protestationem nititur aliquod factum tollere (nam factum infectum fieri nequit) non vero de casu, quo aliquis protestando negat adesse animum talem, qualem alias factum indicare posset. Interim praxis quorundam locorum dicitur non attendere ejusmodi protestationem responsioni adjectam. Post litis contestationem, quæ dicitur esse *basis ac fundamentum judicii*, actor ex libello deducit assertiones aliquas, quæ vocantur *positiones*, vel *positionalia*, quas autem ex illis negat Reus, appellantur *articuli*, nempe *probatoriales*, quos

proin actor probare tenetur: quamquam in pra-xi sæpe confundantur *positiones & articuli*.

2 Dico 1. Litis contestatio regulariter necessaria absolute est ad valorem iudicii ordinarii *c.un. h.t. l. 1. & auth. offeratur C. eod.* In iudicio enim *summario*, quamvis aliqua Rei responsio & contradictio sit necessaria, sufficit tamen simplex & qualiscumque, non vero requiritur solemnis contestatio litis, sicut nec aliæ juris solemnitates. Dixi *regulariter*; nam litis contestatione opus non est. 1. In notoriis causis, & in omnibus, in quibus non requiritur oblatio libelli. 2. Casu, quo Reus est contumax; tunc enim ex officio lis habetur pro contestata. 3. In causis, in quibus Iudex procedit ex officio, uti sunt causæ inquisitionis, & quæ concernunt utilitatem publicam. Ubi tamen omittitur litis contestatio, primus actus judicialis, qui alias ipsam sequitur, vim illius obtinet, ut si Iudex incipiat cum consensu partium de meritis causæ cognoscere. Pirh. *h.n. 10.*

3 Dico 2. Effectus contestatæ litis sunt. 1. Inducit quasi contractum inter litigantes, vi cuius neuter altero invito desistere potest a processu ante sententiam *l. 13. §. 2. & 3. C. de Judic.* 2. Prorogat Iudici jurisdictionem, ut tanquam suspectus recusari non amplius possit *l. 52. pr. ff. eod.* nec aliæ exceptiones dilatoriae, aut fori declinatoriae opponi *c. 20 de sent. & rejud. l. fin. C. de except.* 3. Eliminat cautiones judiciales de *Judicio sisti*, de *judicatum solvi*, de *rato l. un. C. de satisfando*. 4. Perpetuat actionem temporalem, ut duret 40. annis *l. 1. §. 1. C. de Ann. except.* 5. actiones poenales facit transire ad hæredes & contra hæredes *§. 1. inst. de perpet. & temp. action.* 6. Interrumpit præscriptionem longissimi, imo etiam longi temporis *l. 26. C. de R. V.* 7. Posses-

forem bonæ fidei in ordine ad perceptionem fructuum constituit in mala fide juridica, & fictione juris, ut eos reservare debeat victori *l. 22. C. eod. l. 38. §. 7. ff. de Usuris.* 8. Impedit libelli mutationem, uti dictum. Reliqui effectus se prodeunt in decursu quoad materias particulares.

TITULUS VI.

Ut Lite non contestata non procedatur ad Testium receptionem, vel ad sententiam definitivam.

SUMMARIUM.

- 1 *Regula ponitur in rubrica.*
- 2 *Patitur tamen suas exceptiones.*

1 **C**UM litis contestatio sit basis & fundamentum iudicii, hæc rubrica tradit regulam generalem, ne ante eam recipiantur testes, vel feratur sententia definitiva, per quam dirimitur causa principaliter in iudicium deducta. Si tales actus judiciales fiant, sunt nulli *c. 1. 2. h. t.* Habet tamen hæc regula suas exceptiones. Unde

2 Dico. Etiam lite non contestata recipi possunt testes. 1. In causis, in quibus necessaria non est litis contestatio, uti in summariis, in causa inquisitionis &c. & in casu contumaciter non comparentis partis; sed quomodo contra contumaces procedendum sit, dicetur plenius ad *tit. XIV.* infra: hic noto, quod, si Reus contumaciter absit in causa Matrimonii, vel in causa beneficii Ecclesiastici, v. g. electionis, & de tali causa liquido constet, etiam procedatur ad sententiam definitivam. 2. In casu, quo quis
ti-

timet sibi litem movendam; talis enim petere potest a Judice, ut ante omnem litem motam recipiat testes rei gnaros, etsi senes non sint, vel alio profecturi *c. 41. 43. de test. Nov. 90. c. 9.* ne nimirum contingat suo tempore sibi deesse copiam se defendendi; & hæc receptio testium dicitur fieri *ad perpetuam rei memoriam.* 3. In casu, quo agens in causa civili advertit, litis contestationem tam cito fieri non posse, ex altera vero parte periculum est, ne sibi interea testes subtrahantur, quia v.g. sunt valetudinarii, senes, ituri ad bellum vel in longe distitum locum, aut oblituri eorum, de quibus ferre testimonium deberent, aut aliter impediendi; hujusmodi enim testes recipi possunt ante litis contestationem *c. fin. h. t.* Hoc tamen non permittitur accusatori causam criminalem criminaliter tractanti, licet permittatur Reo ad probandam innocentiam; quia præstat nocentem dimittere, quam innocentem condemnare. Unde apparet, partes Rei, qui ad se defendendum potest producere testes etiam non senes, non discessuros &c. tam in causis civilibus, quam in criminalibus ante litem contestatam, non item actor, qui solum senes &c. vel accusator, qui nullos permittitur producere, in hoc esse favorabiliores, quam actoris vel accusatoris.

T I T U L U S V I I.

De Juramento calumniæ.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit Juramentum calumniæ, & malitiæ.*
- 2 *In quibus causis præstandum, & quid operetur.*
- 3 *A quibus sit præstandum.*

Post vel cum litis contestatione præstari, si exigatur, ab actore & Reo debet *juramentum calumnie* (scil. vitandæ in Processu) quo pars litigans jurat sequentia. 1. Quod credat (adeoque est juramentum *credulitatis*, non *veritatis* seu scientiæ) se fovere justam causam. 2. Quod in judicio interrogatus veritatem dicere velit. 3. Nec falsa probatione uti. 4. Nec Judici nec alteri dare vel promittere quidquam ad corrumpendum judicium. 5. Nec superfluas dilationes petere in fraudem & protelationem litis. Per has quippe cautelas censetur evitari calumnia; nam calumniari in civilibus causis est alios scienter & per fraudem vexare iniquis litibus, vel illas per frustrationes protelare. Differt a *juramento malitiæ* per hoc, quod istud exigatur solum super articulo particulari, & toties, quoties oritur suspicio specialis de mala alterius fide, aut fraude, exigi possit: Juramentum vero calumniæ tantum semel (vel initio, vel saltem ante conclusionem in causa) ac simul super tota causa generaliter præstari debeat. Quoad alia fere conveniunt.

2 Dico 1. Juramentum calumniæ in omnibus causis etiam summariis, ita necessario præstandum regulariter est, si ab alterutra parte exigatur, ut ejus ommissio vitiet Processum *c. 1. 2. h.t. in 6. Clem. sæpe de V.S. § citationem l. 1. 2. C de jurejur. propter cal.* Atque si actor recuset, cadit lite, si Reus, habetur pro confesso (interveniente tamen sententia Judicis hanc pœnam infligentis) *c. fin. h.t. l. 2. cit. §. 6. 7.* Si autem præstetur juramentum calumniæ liberat a calumnia præsumpta. *Objic. 1.* Si juramentum calumniæ solum tunc necessario præstandum est, quando alterutra pars exigit, poterunt partes ei renuntiare: sed hoc est falsum, & contra *l. 2. cit. §. 4.*

quia introductum est propter bonum publicum, & ejus omiffio repugnat bonis moribus, utpote fovens fraudes & malitiam hominum. 2. Si pars a qua exigitur hoc juramentum, & non præstatur, cadit instantia vel habetur pro confessa, tunc etiam id continget, quando Procurator præstare recusat *arg. c. fin. de confess. in 6.* sed hoc videtur nimis durum: ergo R. ad 1. poterant renuntiare tacite. *C. Ma. expresse N. Ma.* ista prohibetur *d. l. 2.* illa permittitur *c. 1. b. t. in 6.* Neque per tacitam renuntiationem, sicut per expressam, foventur fraudes, & datur libertas calumniandi, quia tacite remissum adhuc exigi potest ab altera parte usque ad conclusionem in causa, & a Judice imponi usque ad sententiam; in hoc igitur casu plus operatur tacitum quam expressum. An vero per consuetudinem abrogari possit exactio juramenti calumniæ, disputant DD. Ego inclino in affirmativam, si consuetudo est immemorialis, vel aliunde rationabilis propter periculum perjuratorum. Imo non desunt, qui testentur, de facto in quibusdam locis abrogatam esse in praxi, uti rarissimum juramenti hujus usum esse in inferiori Austria, & non nisi in causis revisionum, & apud Consistoria Ecclesiastica in causis appellationum adhuc præstari, testis est D. Greneck *ad b. t. n. 3.* In causis criminalibus, ubi agitur de vita & sanguine a Reo recte non exigitur juramentum calumniæ propter manifestum periculum perjurii. Ad 2. *N. sequel.* cum communiori ex *l. un. §. 2. ff. si quis jus dicenti*, ex qua colligitur, delictum personale procuratoris non debere nocere domino innocenti. In *c. fin. cit.* non de juramento calumniæ, sed de articulis positionalibus, ad quos respondere recusavit Procurator, sermo est: quæ culpa non tam personalis est,

quam

quam realis, respiciens ipsam litem & merita causæ, adeoque & principalem onerat.

3 Dico 2. Jurare de calumnia debent non solum principales personæ, Actor & Reus c. 3. h. t. l. 2. cit. junct. auth. principales licet Clerici sint vel Religiosi aut Episcopi, si in propria persona & coram Ecclesiastico Judice proprio litigent c. 5. & fin. h. t. Sed etiam 2. procurator particularis, si habeat mandatum speciale c. 2. & fin. eod. in 6. qui proin duplex præstare tenetur juramentum calumniæ, unum in animam propriam, alterum in animam sui principalis. 3. Qui generalem bonorum alienorum administrationem habent, & nomine aliorum litigant, uti Syndici & Oeconomi nomine universitatum, Tutores & Curatores nomine Pupillorum & Minorum c. 4. 6. 7. h. t. X. at isti jurant tantum in animam propriam, nec indigent mandato speciali. 4. Advocati l. 14. §. 1. C. de Judic. si tamen in susceptione muneris præstiterunt juramentum generale, non jurant de calumnia in singulis causis vi consuetudinis.

TITULUS VIII.

De Dilationibus.

SUMMARIUM.

- 1 Quid, & quotuplex sit dilatio.
- 2 An sit in potestate Judicis prolongare, abbreviare, prorogare, vel novas concedere dilationes.
- 3 Quis illarum sit effectus.

1 **D**ilatio, prout est hujus loci, definitur esse justum temporis intervallum ad aliquem

quem actum Judicialem melius expediendum, Reo vel actori datum a lege, vel a Judice, ut fit ordinarie, vel ex conventionem partium. Est quadruplex. 1. *Citatoria*, quæ in jus vocatis conceditur ad comparandum, habetque de jure terminum 10. dierum, vel, si distantia vocatorum est magna 30. si est *simplex*, &, si citatus prius non compareat, ter repetitur, si vero sit *peremptoria*, quæ tantum temporis complectitur, quantum ternæ simplices, requirit 30. dies: sed Judex hoc debet exprimere per vocem *peremptorie* vel similem. 2. *Deliberatoria*, quæ Reo indulgetur viso actoris libello ad deliberandum, an litigare velit, vel lite cedere, complectitur de jure 20. dies: ea tamen opus non est, si libellus una cum citatione communicatus est Reo. 3. *Probatoria*, quæ post litis contestationem usque ad conclusionem in causa statuitur actori ad probandam intentionem suam, Reo autem ad exceptionem: de jure 3. menses indulgeatur, &, si probationes petendæ sunt ex aliena Provincia, 6. menses. 4. *Executoria*, quæ condemnato præfigitur ad satisfaciendum, de jure extenditur ad 4. menses. In actionibus autem Realibus, & Criminalibus, ordinarie locum non habet.

2 Dico 1. Dilationes omnes, quæ conceduntur a Judice, spectato Jure Canonico, & recepta consuetudine, sunt arbitrariæ, ita ut, licet alias a legibus determinatum sit temporis intervallum, Judex possit longiores vel breviores concedere pro negotii qualitate, & circumstantiis personarum, aut distantia locorum, modo determinet tale intervallum, ut intra id commode actus judicialis perfici valeat, non decernendô longum vel breve nimis, ne pars alterutra merito possit conqueri per *c. 1. h. t.* & ibi & DD. Vallens *h. t. §. 1, Gail. l. 1, observ. 53. n. 20. observ. 91. n. 20.*

Licitum quoque est Judici datas dilationes prorogare, si ex justa causa videbitur, modo pars prorogationem petat ante lapsum termini prius concessi DD. communiter apud Gail *loc. cit.* Imo etiam finito termino, si novum impedimentum incidat, vel nova probatio mergat, indulgeri dilatio secunda & tertia potest, non obstante, quod dilationes probatoriæ sint per se peremptoriæ (uti & deliberatoriæ) licet causam non exprimat Judex. Quarta vero dilatio, quam concessisse videtur *auth. Atqui C. de prob. abrogata est per recess. Imper. an. 1654. §. 50.* & hinc solemnitas legalis, quam requirit *auth. cit. & c. 4. de except.* (nimirum prævia cognitio causæ, propter quam petitur dilatio, juramentum, quod non malitiose petatur) adhiberi debet jam ante tertiam. De reliquo jura detestantur superfluas dilationes, quibus protelantur lites. *Trid. f. 25. c. 10. in f. de ref. Objic.* A Judice nequeunt prolongari vel abbreviari 10. dies a jure statuti ad appellandum, quia Judex in jure communi dispensandi potestatem non habet: ergo neque dilationes, a jure communi determinatæ, pro ipsius arbitrio mutari. *R.N. cons. & parit.* nam illi 10. dies ad appellandum determinantur a jure simpliciter & absque ministerio Judicis, econtra terminus dilationum designatur, itaut Judicis ministerium interveniat: & sic ei potestas, saltem sic interpretante consuetudine, conceditur eas decernendi, prout visum fuerit pensatis circumstantiis.

3 Dico 2. Effectus dilationum est 1. quod conquiescat officium Judicis, adeo ut, si quid super articulo, super quo concessa est dilatio, innovetur vel fiat, invalidum sit *c. 1. & l. 3. C. h. t. 2.* quod perimat actum, qui in termino dilationis fieri debuerat, & factus non est, ita

ut pars postea super illo articulo non amplius audiatur. Bart. in *l.4. C. b.t. n.4.* & alii passim. Notant tamen aliqui, hunc effectum in quibusdam locis non adeo stricte observari, sed ex superabundanti indulgeri aliam dilationem *sub pœna præclusi*, ut ajunt: quam praxim pro justa habere nolim, nisi pars terminum elabi sinens afferat causam, quæ contumaciam purget; quia alteri parti per negligentiam compartis, in termino non agentis, videtur esse jus quæsitum, ut in causa pergatur.

T I T U L U S IX.

De Feriis.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sint feriæ.*
- 2 *Quis eas instituere valeat.*
- 3 4 *Quinam actus in feriis exerceri possint, vel non.*

1 **F**eriæ, nimirum judiciales, sunt dies; in quibus a strepitu forensi & contentiosæ jurisdictionis actibus, qui nempe exercentur a Judice pro tribunali sedente, conquiescere oportet, *c.5. l.5. ff. h.t.* Aliæ sunt *ordinariæ* seu *solemnes*, quæ quotannis *ordinarie solent* celebrari, & statis diebus velut definitæ recurrunt: aliæ autem *extraordinariæ* seu *repentinæ*, quæ nulla lege stabili, sed *extra ordinem* & pro negotiorum occurrentia *repente* seu inopinato emergente inducuntur a Principe vel Magistratu, v. g. ob partam victoriam, adventum Principis, grassantem pestem &c. Ambæ subdividuntur in *Sacras*, seu ad Dei vel Sanctorum ordinatas cultum, quales sunt omnes dies Dominici & alii, qui festive celebrantur.

tur in foro, tota hebdomada sancta, & Paschatis. Ac in *profanas*, quæ ex causa profana & ob utilitates vel necessitates humanas vel statis temporibus observantur, uti feriæ messis, vindemiæ, vel extra ordinem indicuntur ob pestem, vel publicam lætitiã &c.

2 Dico 1. Ferias sacras instituere possunt soli Principes Sacri seu Ecclesiastici, nempe Papa pro universali Ecclesia, & Episcopi per suam diocesim. Profanas autem Principes & Magistratus sæculares pro suo territorio. Pars prior sumitur ex *can. 1. d. 3. de consecr. c. fin. h. t.* quia Laicis de rebus Ecclesiasticis nulla est attributa potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, ut loquitur *c. 10 de constit. & c. fin. de reb. Eccl. alien.* Episcopus de jure indigeret consensu Capituli & Consilio populi per *can. 1. & c. fin. citt.* ex consuetudine tamen dicunt non requiri consensum Capituli, aut populi consilium, sed sufficere ajunt consilium Capituli. Pars posterior ex *l. 4. C. b. t.* & ibi gl. ac DD. *Objic. 1. Instrumentum pacis Religiosæ & Osnabrug. art. 5. §. 30.* jus Sacrorum annectit superioritati territoriali etiam Principum Sæcularium. 2. Abstinere a judiciis & strepitu forensi nihil est spirituale: ergo hæc abstinencia præcipi potest a potestate Laicali. 3. Magistratus Laicus potest votum facere de celebranda alicujus Sancti festivitate in foro: ergo etiam hujusmodi legem ferre, cum votum sit lex privata. R. Ad 1. Illa Comitia ex meris fere Laicis conflata, nihil de Religione & Sacris potuerunt statuere. Dein ibi aliud jus sacrorum vel potestas circa sacra non tribuitur superioritati territoriali, quam quod nullus status immediatus Imperii in exercitio Religionis pro suo territorio impediri possit, & quod nullus alie-

næ Religionis a sua exercitium in sua ditione pati teneatur, relicta tamen potestate subditis, qui a Religione sui Domini dissentiant, emigrandi. Si Acatholici plus sibi arrogent, mirum non est, quia nullam amplius habent superioritatem vere Ecclesiasticam, postquam a vera fide defecerunt, & Episcopi Catholico ritu olim ordinati defierunt. Ad 2. *dist. ant.* nihil est spirituale, nisi ratione finis ordinetur ad cultum Dei & venerationem Sanctorum. *C. secus n. ant.* & sub data distinctione *consequenziam*. Ad 3. facere votum non requirit jurisdictionem sacram, bene tamen ferre legem circa rem sacram. Votum neminem ligat nisi volentes & consentientes; bene tamen lex.

3 Dico 2. In feriis sacris regulariter ita prohibitum est exercere actus judiciales jurisdictionis contentiosæ, ut etiam invalide exercentur. 2. Non obstante, quod partes consentiant. 3. Idem est de feriis profanis ob causam publicam constitutis. 4. Si tamen utilitatem privatorum spectent, uti feriæ messium & vindemiarum, & partes consentiant, valide ac licite exercentur. Pars 1. habetur *c. 5. h. t.* Pars 2. *c. 12. de for. comp.* ubi dicitur, quod juri publico, vel publicam utilitatem vel causam spectanti, pactis privatorum derogari nequeat. Pars 3. *l. 1. §. 1. ff. h. t. & d. c. 12.* Pars 4. sumitur ex *c. 5. & c. 12. cit. l. 29. C. de pactis* quia quilibet renunciare potest favori propter se principaliter concessio. Ceterum in primo membro dixi 1. *regulariter*; nam excipitur 1. si instituatur iudicium summarium. *Clem. sepe 2. de V. S.* si nimirum feriæ ob necessitatem hominum sint indultæ. 2. Si aliud exigat necessitas, vel periculum sit in mora, ut si ex dilata-tione foret periculum, ne res pereat vel de-

terioretur, debitor fugiat, testes non amplius comparere valeant: si procedendum contra latrones: si petantur, vel constituentur alimenta: si rusticani homines, multum remoti, vel laboribus occupati necessariis, sine notabili incommodo comparere nequeant nisi in feriis, &c. cum necessitas etiam privata ex illicito faciat licitum *c. 4. de R. J.*

3. Si aliud exigit pietas, saltem accedente periculo ex mora; sic causa miserabilium personarum, mercedum, pacis & concordia, imo omnes pia & Reipublicae causae, in feriis tractari poterunt per *can. 17. caus. 22. q. 5. l. 43. ff. de relig. & sumpt. fun.* Dixi 2. *Actus judiciales jurisdictionis contentiosae*, uti sunt citatio a Judice pro tribunali sedente mandata, citatio per injectionem manuum, vel per publicam proclamationem facta, cognitio causae in judicii loco, depositio testium saltem jurata, sententiae publicatio, & probabiliter etiam oblatio libelli, executio citationis per apparitorem, &c. Non tamen actus jurisdictionis voluntariae, saltem si non requirant cognitionem causae, uti est concessio privilegiorum, absolutio, dispensatio, tutoris vel curatoris designatio, instrumentorum confectio, emancipatio &c. Text. & DD. in *c. 5. cit. l. 2. ff. & l. 7. C. h. t.* Item si actus ne quidem judiciales sint, uti appellatio, ferre arbitramentum (aliud est de actibus & laudo arbitri, quia hic instar Judicis procedit *l. 1. ff. de receptis & l. 7. cit.*) ferre censuras, si opus non sit cognoscere de causa, vel citare censurandum.

4. Dico 3. In feriis sacris prohibetur quidem etiam mercatus, & opera servilia *c. 1. & 3. h. t.* praecipitur e contra auditio Missae *cc. var. de celebr. Missar.* Sed de mercatu, quo nomine hic praecipue veniunt publicae nundinae multa immutavit contraria consuetudo. De operibus servilibus & auditione Sacri consulendi sunt Theologi Morales.

T I T U L U S X.

De ordine cognitionum.

S U M M A R I U M.

1. *Plures quæstiones in iudicio concurrere possunt.*
2. *Regulariter cognoscendæ & terminandæ sunt eo ordine, quo sunt propositæ.*

1. **C**UM sæpius contingat plures quæstiones, siue ab eodem actore, siue ab utraque parte propositas, concurrere in eodem iudicio tractandas, si Reus vicissim petat aliquid ab actore, & tunc datur *reconventio*, de qua ad *tit. de mutuis petitionibus* supra, vel excipit, & sic novam quæstionem per modum exceptionis, non actionis, proponit; ideo, ne oriatur confusio, præscribitur hic ordo, quo plures causæ inter easdem personas ac in eodem iudicio propositæ examinari, tractari, ac definiri debeant.

2. Dico. Regula quidem est, quod causæ eo ordine, quo propositæ sunt, cognoscendæ & terminandæ sint, ita nimirum, ut, quamvis causæ, quas vel idem Actor proponit, vel quando Reus aliam per modum actionis & reconventionis statim initio litis movet, simul tractari debeant, semper tamen tam in cognitione, quam in prolatione sententiæ præferenda sit, quæ prius fuit proposita *arg. l. 29 ff. de iud. c. 54. de R. J. in 6.* ea tamen notabiles patitur exceptiones. 1. Nisi actor, qui plures proposuit, velit unam citius tractari & finiri. 2. Nisi una sit major altera: tunc enim præferenda est major minori, ut si una est criminalis, altera civilis, nisi illa ab hac dependeat *l. fin.*

C. de ord. judicor. can. 3. caus. 3. q. 11. Unde 3. nisi prior quæstio in sui cognitione & decisione dependeat a posteriore *c. 3. h. t. l. 16. seqq. ff. de except. l. 37. l. 62. ff. de judic. l. 2. C. de ord. judic.* v. g. si posterior est *preparatoria* ad alteram, ut est cognitio de possessione ad cognitionem de proprietate, ut constet, penes quem sit onus probandi proprietatem: vel si est *præjudicialis* ad alteram, v. g. petis hæreditatem paternam, sed alius tibi objecit, te non esse filium, vel non esse legitimum; tunc enim prius cognosci & pronuntiari debet de filiatione, vel legitimitate. 4. Nisi Reus per modum exceptionis moveat novam quæstionem: vel enim exceptio est *peremptoria*, quæ tollit omne jus agendi in actore, & in continenti probari potest, & tunc utique prius illa discuti debet *c. 1. h. t.* ut si Berta te petat in conjugem, vel ut sibi cohabites maritaliter, tu vero eidem opponas impedimentum consanguinitatis; vel est *dilatoria*, per quam impeditur Processus tamdiu, quamdiu non fuerit per decisionem sublatum impedimentum? v. g. si recusas Judicem tanquam suspectum, vel tanquam incompetentem &c. & utique hoc impedimentum debet prius removeri. 5. Nisi Reus non per modum actionis, sed per modum exceptionis moveat actori civili quæstionem criminalem, tunc enim non præfertur criminalis tanquam major, sed utraque simul decidenda est *l. 3. C. de ord. judic.* nisi civilis præjudicialis sit respectu Criminalis; quo casu illa omnino præferenda: sive per modum actionis, sive per modum exceptionis proponatur *can. 3. cit. §. si crimen.* 6. nisi Reus per modum exceptionis objiciat actori spolium; tunc enim prius cognoscendum est de causa spoliū in ordine ad repellendum actorem *c. 2. h. t.*

T I T U L U S X I.

De plus petitionibus.

S U M M A R I U M.

- 1 Quot modis plus peti possit.
 2 3 Quæ sit pœna plus petentis.

1 **P**LUS, seu ultra debitum, petere potest actor quatuor modis. 1. *Re*, si petat majorem summam, quam debeatur. 2. *Causa*, si petat aliquid determinate, v.g. certum equum, cum tamen solum indeterminate, disjunctive, vel in genere debeatur, v.g. equus indeterminatus, aut equus vel 60. floreni disjunctive. 3. *Loco*, si petat in alio loco, quam conventum sit. 4. *Tempore*, si petit ante diem conventum, vel, ante conditionis, sub qua contractum est, eventum *c.un. h. t. §. 33. inst. de action.*

2 Dico. Dolose plus petens, & huic petitioni insistens, de jure recentiori condemnatur Reo in expensas, interesse, & damnum, quod inde ortum est Reo. 2. Plus vero petens tempore insuper condemnatur in duplicatas inducias. Pars 1. habetur *d. c. un. l. 1. 2. & 3. C. eod. §. 33. inst. cit.* ibi enim correctum est jus antiquum, vi cujus actor plus petens cadebat causa. Dixi tamen 1. *dolose*, h. e. scienter, & sine justa causa; nam si errore vel ignorantia probabili id fecit, vel si debitor suspectus est de fuga, aut in loco constituto nunquam reperitur, evadit omnem pœnam. Dixi 2. *huic petitioni insistens*: si enim ante litis contestationem mutet libellum, vel ut probabilius est per *c. un. cit.* si adhuc ante sententiam pœniteat, vel si Reus exceptionis plus-petitionis non ap-

ponat, rursus a poena liber erit. Pars 2. sumitur ex *d. c. un. & §. 10. v. hodie autem inst de except.* an vero per *duplicatas inducias* intelligatur totum tempus duplicandum, ut nempe, si reus intra unum annum fuisset obligatus solvere, actor citius petens condemnandus sit ad expectandum per duos annos, an vero solum illud tempus duplicetur, quod actor contrahere voluit, v. g. uno mense citius, quam annus elaboretur, petendo solutionem, & sic duos dumtaxat menses expectare jubendus sit, variant DD. posterior opinio videtur æquior, & *l. 8. §. 7. ff. de penis* conformior.

3 *Objic. 1.* Juxta *§. 24. inst. de action. & l. 2. C. b. t.* Actor *re* seu quantitate plus petens condemnatur etiam in triplum ejus, quod viatoribus est præstandum ratione majoris quantitatis in libello comprehensæ: ergo non tantum in expensas. 2. In *l. 3. C. eod.* Actor *re* plus petens dicitur causa cadere: ergo etiam de Recentiori adhuc jure cadit causa. R. ad 1. Illa poena tripli jure canonico non reperitur, & in foro civili per universalem consuetudinem abrogata est. Ad 2. ibi est sermo de casu speciali, quo non tantum plus petitur quantitate, sed etiam dolose exigitur cautio a reo super falsa quantitate petita. Et pro hoc casu non correctum, sed firmatum est jus antiquum *§. 33. cit.*

T I T U L U S XII.

De causa possessionis & proprietatis .

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid possessio, & quæ ejus commoda.*
- 2 *Quotuplex sit possessio.*

3 *Quid*

- 3 *Quid sit proprietas, ac dominium, plenum & non plenum.*
- 4 *Quid sit causa possessionis & proprietatis, seu Judicium Possessorium & Petitorium.*
- 5 *Quando acquiratur possessio.*
- 6 *Et quomodo amittatur.*
- 7 *An Possessor bonæ fidei teneatur cum re aliena in Judicio evicta restituere perceptos fructus formaliter extantes, item an quoque virtualiter extantes.*
- 8 9 *Quomodo acquiratur dominium, & amittatur.*
- 10 *Causa possessionis & causa proprietatis in eodem Judicio cumulari possunt.*
- 11 *Et utraque regulariter apud eundem Judicem tractari debet, licet non cumuletur.*
- 12 *Consultius est intentare Possessorium quam Petitorium; quia possessio facilius probatur, quam proprietas.*
- 13 *Quenam sint remedia, quibus intentari potest Petitorium, & Possessorium.*

1 **P**ossessio facti est detentio rei possideri a jure non prohibita & aliquando apprehensa cum animo eam sibi habendi. Communis quoad sensum ex *l. 1. §. 3. & 20. l. 3. §. 3. ff. de acquir. vel amitt. possess.* Unde tria ad hanc possessionem requiruntur, 1. apprehensio, quæ in rebus corporalibus fit corpore, vere vel ficte, in corporalibus per usum, vel exercitium alicujus juris, 2. animus rem sibi habendi, seu intentio habendi rem ut suam, cum vel sine opinione domini, 3. non resistentia Juris, vel personam reddentis incapacem possidendi, vel detentionem ita prohibentis, ut ea numquam habeat vim veræ possessionis. Quare multi hanc possessionem sic definiunt: est detentio rei concurrente corporis, ani-

mi,

De causa possessionis & proprietatis. 347
mi, & juris adminiculo. Dixi, *possessio facti*,
nam *possessio juris*, quæ constituit tertiam spe-
ciem *juris realis*, & velut effectus oritur ex rei
detentione, est *jus reale seu potestas insistendi*,
& *rem sibi habendi, fruendique commodis inde*
provenientibus: quæ *commoda & privilegia pos-*
sessionis sunt valde æstimabilia; nam *melior est*
conditio possidentis, *c. 65. de R. J. in 6.* relevat re-
gulariter ab onere probandi proprietatem, illud-
que rejicit in adversarium: parit præsumptionem
dominii; &, si longissimi sit temporis, præ-
sumptionem tituli: causat conditionem usuca-
piendi, seu præscribendi rem vel jus: tribuit jus
administrandi rem pendente lite: dat potestatem
repellendi invasorem etiam per vim: fundat actio-
nem realem, quæ appellatur *Publiciana*, vi cu-
jus potest quis licet dominus non sit, vindicare
rem possessam sibi ablatam adversus quemcumque
detentorem, excepto vero domino, & eo, qui
cum titulo non infirmiore detinet. Aliqui pos-
sessionem naturalem vocant *facti*: & civilem
appellant *possessionem juris*; de qua utraque
nos statim. Ceterum quamvis ad possessionem
veram requiratur animus rem sibi habendi, seu
detinendi ut suam, qua de causa depositarius,
commodatarius inquilinus, & alii, qui rem alie-
no nomine, & non ut suam detinent, veri pos-
sessores non sunt, licet in possessione esse dicantur
in *l. 10. ff. de acq. vel amitt. poss.* tamen non
est necesse, ut aliquis credat, rem esse suam, sed
sufficit, modo velit ab aliis haberi pro domino
rei; nam fur, licet sciat, rem non esse suam, il-
lam tamen vere possidet *possessione juridica* in or-
dine ad aliquos effectus civiles, non mere *asinina*,
qualem vocant Practici, vel mere *naturali*, ubi
animus rem sibi habendi non conjungitur. Por-
ro si detineatur res corporalis, vocatur, *possessio*
sim-

simpliciter, si jus vel res incorporalis, uti servitus &c. *quasi possessio*, dicitur: quamquam in praxi hoc discrimen non ita scrupulose observetur, sed etiam incorporalia dicantur possideri sine addito *quasi*, cum utraque possessio habeat eisdem effectus.

2 *Possessio* dividitur 1. in naturalem & civilem: *naturalis* est, quando quis rem sibi detinet, at sine opinione dominii, l. 13. §. 2. ff. de public. in rem act. E contra *civilis*, quando quis rem detinet cum opinione dominii, seu ut loquuntur, *cum opinione domini*, per l. 6. §. 1. ff. de acq. vel amit. poss. Aliter & a modo possidendi describunt alii, præsertim Theologi, possessionem naturalem ac civilem, *naturalem* vocant, quando quis corporaliter insistit rei, quam alius possidet civiliter, *civilem* vero, quando quis non corporaliter insistit rei semel apprehensæ, retinet tamen animum eam sibi habendi, ut si quis alio profectus retineat animum sibi ædes, quas corporaliter inhabitavit ut suas, porro habendi, l. 6. cit. denique *mistam* ex utraque, quando quis corpore & animo rem detinet, itaut nullus alius eam aliquo modo detineat vel possideat. Dividitur 2. in *justam*, quando quis rem possidet ex titulo justo, seu approbato a jure, & per se habili ad transferendum dominium, v. g. titulo emptionis, transactionis, legati &c. & in *injustam*, quando quis detinet rem absque justo titulo, v. g. si Titius possideat fundum, licet putet esse suum, quem tamen pater ipsius occupavit sine omni titulo, vel saltem non legitimo, & a jure non approbato, ut si emit e pupillo sine debitis solemnitatibus. 3. In possessionem *bonæ fidei*, quando quis detinet rem, quam putat esse suam, quamvis forte sit aliena, & in possessionem *malæ fidei*, quando quis detinet rem,

rem, quam scit vel credit esse alienam, quamvis forte aliena non sit possessio *vacua* dicitur, quando res a nemine detinetur vel corpore tantum, vel animo tantum, vel utroque, seu quæ nec naturaliter nec civiliter possidetur ab ullo, nec aliquis est in ejus possessione.

4 *Proprietas*, quamvis subinde sumatur pro solo dominio directo, generaliter tamen coincidit cum dominio generaliter accepto, & est facultas disponendi de aliqua re; quod dominium dividitur in *plenum*, & est *libera facultas perfecte disponendi de re* tam quoad substantiam quam quoad utilitatem & emolumenta illius, scilicet alienando, destruendo, &c. quin alius jure reali ejusdem rationis contrario, quod habet in eadem re, impedire possit. Et in *non plenum*, quod est facultas disponendi de re, at non perfecte, quia nimirum alius in eadem re habet jus notabile contrarium, ut contingit in fideicommissis & majoratibus, vel si quis tantum possit disponere de proprietate rei, uti dominus directus in bonis Feudalibus, vel de utilitate tantum, uti vassallus, & emphyteuta, &c. Et sic tenendum est de *dominio proprietatis*, spectante proprium commodum; nam aliud est *dominium jurisdictionis*, quod est potestas gubernandi subditos, judicandi, puniendi, defendendi, & aliquod emolumentum ab iis exigendi: si conjunctum sit cum imperio mero, & alteri non subordinatum, vocatur *altum*: si non sit conjunctum cum imperio mero, vel alteri tanquam Superiori sit subordinatum, dicitur *bassum*, vel *jurisdictio bassa*. *Objic.* Pupillus habet plenum dominium rerum suarum, & tamen libere ac perfecte de illis disponere nequit: ergo nostra definitio domini, pleni non convenit omni definito, adeoque ei addi debuissent verba, ut multi faciunt, *nisi lege*
Pro-

prohibeatur. Resp. *dist. ant.* Pupillus non potest libere, ac perfecte disponere de rebus suis propter jus reale contrarium, quod alius habet in iisdem *n. ant.* propter prohibitionem & dispositionem legis tantum, non fundatæ in jure reali alterius, *c. ant. & n. conf.* Sic utique manes plenus dominus tuæ ovis, licet propter prohibitionem legis illam comedere non possis die Veneris. De reliquo dominium plenum & perfectum ejusdem rei in solidum pro eodem tempore dari non potest; clare enim pronuntiat, *l. 5. §. 15. ff. commod. duorum in solidum dominium, vel possessionem esse non posse.*

4 *Causa possessionis* est controversia in Judicium deducta, in qua principaliter agitur de possessione rei, vel quasi possessione juris, abstrahendo interim de dominio rei, vel quasi dominio juris incorporalis, vocaturque *Judicium Possessorium*, quod triplex est, nempe possessionis *adipiscendæ*, quando agitur ad possessionem acquirendam prius non habitam: *retinendæ*, quando agitur ad conservandam possessionem prius habitam, ut si quis in ea turbetur ab alio: & *recuperandæ*, quando agitur ad possessionem, qua quis semel habita dejectus est, & sic eam amisit, rursus obtinendam. Si quaestio in Judicium deducatur præcise, an quis possideat, abstrahendo, an juste vel injuste, vocatur possessorium *Summarium*, vel *Summarissimum*, vel *causa momentaneæ possessionis*, quia brevissime proceditur, & pro interim (relicta adversario potestate intentandi postea possessorium ordinarium) definitur, quis possideat, v.g. ne veniatur ad arma, cum quilibet litigantium forte possessorem se dicat: si vero tractetur quaestio simul de justitia possessionis; possessorium *ordinarium* vel *plenarium* dicitur. E contra cau-

sa proprietatis est controversia in Judicium deducta, in qua principaliter agitur de dominio seu proprietate rei, vel super alio jure a possessione distincto, diciturque *Judicium petitorium*.

§ Dico I. Possessio rerum corporalium acquiritur per apprehensionem corporalem vel *veram*, v. g. per occupationem rei derelictæ, feræ silvestris, thesauri, per traditionem rei donatæ, venditæ &c. per positionem pedis aut sessionem in fundo, aut per ingressum in ædes, possessore carentes &c. vel per *fictam*, v. g. per traditionem alicujus signi, aut clavium ad ædes, aut instrumenti donationis &c. in quo continetur jus prioris possessoris, per ostensionem fundi, per signum rei impressum, per appositionem custodiæ, per *clausulam constituti*, ut si is, qui rem tibi vendidit, eam quidem non tradat tibi, nec in se nec in signo, constituat tamen & declaret, se illam deinceps tuo nomine possidere, & tu consentias. Sed non sufficit apprehensio sine animo possidendi, adeoque possessio non acquiritur siue corpore & animo simul, siue sine apprehensione corporali facta vel per se ipsum, vel per procuratorem aut alium ejus nomine, conjuncta cum voluntate consequendi possessionem. Constat ex §. 12. 18. 40. 45. *inst. de rer. divis. l. 1. §. 1. l. 3. §. 3. l. 8. l. 18. &c. ff. de acq. possess. item ex l. 4. C. de acq. & retin. poss. ibi: licet possessio nudo animo acquiri non possit, tamen solo animo retineri potest*. Dixi, *rerum corporalium*; nam quasi possessio jurium incorporalium, rebus corporalibus non inhærentium, v. g. juris venandi, eligendi, decimandi &c. acquiritur per unum vel plures actus non meræ facultatis, h. e. quos alius tibi non concedit ex mera gratia, adeoque non precario exercitos, nec vi, nec clam, cum animo tamen possessionem capien-

piendi vel acquirendi, & patiente illo, cujus est permittere vel prohibere illos actus. Havnold. *to. 1. tr. 3. n. 221.* cum Mol. Sumitur ex *c. 3. h. t. l. 1. ff. de itin. actuque & l. 2. junct. gl. C. de servit. & aqua*: sic possidere incipis jus eligendi, si vel semel admittaris (non ex mera gratia) ad faciendam electionem Prælati: sic exerces actum possessorium, & te constituis in possessione servitutis urbanæ negativæ, v. g. altius non tollendi ædes suas, contra vicinum per unicam prohibitionem, cui acquievit tuus vicinus, ædificare altius volens.

6 Dico 2. Possessio rerum tam corporearum quam jurium incorporalium, amittitur non solum per hoc, quod corpore relinquatur cum animo sibi non amplius habendi, sed etiam per solum hunc animum non amplius possidendi, *l. 3. §. 7. 13. & 17. 18. l. 7. l. 8. l. 15. 17. 18. 25. 46. ff. de acq. poss.* Sic possessio rerum *immobilium* (idem est de juribus incorporalibus, siue adhæreant rebus corporalibus, siue non) amittitur per voluntatem, vel expressam vel tacitam, deserendi, per diuturnam absentiam, longam oblivionem aut ignorantiam, quod res sit sua, si quis intelligat, rem ab alio esse occupatam, & eam recuperare negligat, vel recuperare volens repellatur, vel timens repulsam ne quidem audeat repetere aut invadere possessionem. Sic quoque possessio rerum corporalium *mobiliium* per voluntatem expressam vel tacitam, non amplius possidendi, per amissionem rei, v. g. annuli, talem, ut quis non amplius retineat in custodia aut rebus suis, vel non sciat, ubi sit, per furtum vel rapinam rei, per fraudem depositarii, qui rem depositam loco movet seu contrectat furti faciendi causa, & animo habendi ut suam, per traditionem

nem rei, etiam illi factam, qui possessionis est incapax, per fugam animalis non domestici, v. g. feræ silvestris, consuetudinem redeundi non habentis, &c. Communis DD. ex *citt. ll. Objic.* In *l. 8. cit.* sic habetur: *quemadmodum nulla possessio acquiri, nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est: ergo possessio rerum corporalium solo animo non amittitur.* R. & oppono alias leges, in specie, *l. 17. cit. ibi: possessio autem recedit, ut quisque constituit nolle possidere.* Itaque *l. 8. cit.* intelligi debet de casu, quo quis rem prius deseruit corpore; tunc enim necesse est, ut & animo relinquatur.

7 Dico 3. Possessor bonæ fidei tenetur cum re aliena, in Judicio evicta, perceptos ex illa fructus naturales & mistos (aliud est de mere industrialibus vel civilibus) & adhuc formaliter extantes restituere, nisi nempe præscripserit, quod fit per lapsum triennii. 2. Probabilius tamen non tenetur restituere virtualiter extantes, h. e. quos quidem consumpsit vendendo, absumendo, &c. ita tamen, ut inde factus sit ditior, modo possederit rem titulo singulari, & non ut hæres putatitius titulo universalis. Pars prior sumitur ex *l. 22. C. de R. V.* ibi: *certum est, male fidei possessores omnes fructus solere cum ipsa re præstare: bonæ fidei vero extantes: post litis autem contestationem universos.* Item ex *l. 48. ff. de acquir. rer. domin.* ibi: *bonæ fidei emptor non dubie percipiendo fructus, etiam ex alienare, suos interim facit,* h. e. quamdiu res non fuerit in Judicio evicta a domino. Pars posterior ex *§. 35. inst. de rer. divis.* ubi de fructibus consumptis textus dicit, illos *ejus esse pro cura & cultura,* qui bona fide percepit, & dominum rei, si postea comparuerit, *agere non posse ad repetendos*

dos hos fructus: sed fructus mere consumpti, utpote non ens, non possunt dici *alicujus esse*, & frustra negatur actio ad repetendum non ens: ergo ibi est sermo de fructibus aliquo modo adhuc extantibus. Confirm. solide ex *l. 4. §. 2. ff. fin. regund.* ibi: *fructus ante Judicium* (seu litem contestatam) *percepti non omnimodo hoc in Judicium venient: aut enim bona fide percepit, & lucrari eum oportet, si eos consumpsit, aut mala fide, & condici oportet: sed lucrari dici non potest, cui ex fructibus consumptis nihil remaneat, ex quo factus sit ditior, & nisi fructus virtualiter & in aliquo suo extent, licet in se consumpti sint, & in natura non amplius extent penes possessorem: ergo negatur in Jure actio ad repetendos fructus virtualiter extantes, nec datur obligatio illos, seu *lucrum* ex illis perceptum, restituendi. Accedit praxis, de qua testantur Sanch. & Rebelus Adversarii apud Haunoldum.*

Contra 1. partem *objic. l. 4. §. 19. ff. de usurp. & usucap.* ubi dicitur, quod lana ovium alienarum, quam percepit bonæ fidei emptor, *statim fiat emptoris, nec usucapi debeat, quoniam in fructu est:* ergo nec formaliter extantes fructus debent restitui, cum jura tribuant eorum dominium. Contra 2. partem *objic. 1. in l. 15. pr. & l. 26. §. 12. ff. de condict. indeb.* dicitur, quod debeant restitui fructus, ex quibus accipiens factus est ditior, quando restituitur indebitum: sed, quando restituitur res aliena in Judicio evicta, restituitur indebitum: ergo: 2. qui rem alienam bona fide possedit, eamque vel partem illius consumpsit ita, ut factus sit inde ditior, v. g. recipiens pretium pro illa tenetur in æquivalenti restituere: ergo etiam fructus consumptos, qui exinde factus est ditior, tenetur in æquivalenti restituere, 3. spectatis Legibus positivis est dubium, an fructus ex
alie-

aliena re percepti, & virtualiter extantes, debeant restitui, spectato autem jure naturali est certum, quod debeant restitui, cum res fructificet domino: sed in concursu juris certi & dubii debet observari certum: ergo.

Resp. Ad objectionem contra 1. partem *n. conf.* quia, licet possessor bonæ fidei acquirat dominium fructuum formaliter extantium, & hi statim ejus fieri dicantur, illud tamen dominium est solum revocabile, ut iste textus concordet cum *l. 48. cit.* ubi dicitur talis possessor suos *interim* facere fructus: & in ordine ad dominium revocabile obtinendum non opus habet usucapione & præscriptione, bene tamen ad obtinendum dominium irrevocabile, ut insinuat idem textus verbis præcedentibus, ubi fructus dicit usucapi posse. Ad 1. secundæ partis *n. min.* quia res aliena non bene dicitur *indebitum*, quod repeti debet conditione seu actione personali, cum res aliena vindicari debet actione reali. Et hinc distingui etiam potest *Maj.* quando restituitur *indebitum*, quod petitur per *conditionem indebiti*, seu actionem personalem, ab illo, qui ex contractu plus justo accepit, *c. maj.* quando restituitur *indebitum*, vel potius res aliena, que petitur per actionem realem ratione domini, uti contingit in nostro casu, *n. maj.* Ad 2. *n. conf.* quia rei alienæ dominium nullibi tribuunt Jura, bene tamen dominium *fructuum* ex realia aliena perceptorum, & quidem irrevocabile, ut colligitur ex *§. 35. & l. 4. §. 2. cit.* Ad 3. *dist. maj.* quoad alterum membrum: spectato jure naturali est certum independenter & præscindendo a Legibus positivis. C. post leges juris civilis jam positas *n. maj.* quia de hoc quæritur, an per Leges positivas sit recessum a jure naturali: unde adversarii, qui hoc argumento satis specioso utuntur,

tur, assumunt id, & supponunt, quod formalissime est in quæstione, & hoc ipso argumentum est inefficax, ac retorquetur in instantiis, v. g. certum est jus divinum, quod, qui peccavit mortaliter, hoc peccatum debeat confiteri, & tamen, casu quo quis dubitat dubio positivo ex ratione probabiliori, vel etiam probabilitantum, quod jam sit confessus, nec juxta plerosque adversarios tenetur confiteri; quia pro his circumstantiis jus divinum non stringit, vel saltem non certo existit.

Replicabis: Textus pro nostra sententia allegati non probant intentum. Siquidem 1. ex eo, quod negetur *actio* ad repetendos fructus virtualiter extantes, non infertur, quod bona conscientia retineri valeant; sicut ex eo, quod Jura negent actionem læso infra dimidium justii pretii, non infertur, lædentem esse securum in conscientia, & non obligari ad reparandam læsionem, 2. Illa verba *ejus esse*, item verbum *lucrari*, non indicant satis, quod ex fructibus *consumptis*, de quibus allegata Jura loquuntur, adhuc aliquid extet; cum intelligi possint in hoc sensu, quod bonæ fidei possessor consecutus sit libertatem ab obligatione restituendi fructus mere consumptos, alias refundendos, qui proin recte dicuntur *ejus esse*, & quod ipsos *lucretur*, in quantum nihil de suo tenetur restituere pro fructibus mere consumptis. R. *neg.* assertum ad probationem 1. Jura non præcise negent actionem, sed insuper tribuunt dominium per verba, *ejus esse*, & *lucrari*; quod enim omnino consumptum, & nihil est, *meum esse*, nec *lucrari* quis dici potest, ut patet ex communi persuasione hominum. Quis enim non me rideret, si dicerem: *equus, qui tabe, vel fulmine periit, meus est*: aut: *in hoc lusu, in cujus sine deprehendo eandem me*
ha-

habere pecunias, nec obulo plus quam initio lusus, *ego lucratus sum?* Dein paritas non est cum casu, quo negatur actio læso infra dimidium iusti pretii; quia lædens fuit in mala fide, & jura illi numquam tribuunt dominium ejus, in quo læsit: econtra in nostro casu possessor est bonæ fidei, & jura ipsi tribuunt *dominium & lucrum fructuum* consumptorum. Ad probationem 2. Imprimis huic interpretationi jurium obstat communis persuasio hominum, & modus loquendi, ut patet ex paulo ante dictis. Deinde repugnant jura, secundum quæ *lucrum* dicit incrementum patrimonii, & accessionem rei positivam, uti *l. 4. §. 1. ff. de munerib. & honorib.* non vero *lucrum* negativum, quod est potius negatio lucri & non *lucrum*: item *lucrum* distinguitur secundum jura a non damno, *l. Mutius 30. ff. pro socio*, ibi: *neque enim lucrum intelligitur nisi omni damno deducto*: ergo cessante damno primum incipit *lucrum*: at juxta adversariorum interpretationem nostri textus *lucrum & non damnum* essent idem. Denique ex dicta interpretatione sequeretur hoc absurdum, quod jura magis faveant illi bonæ fidei possessori, qui fructus ex re aliena perceptos inutiliter vel etiam peccaminose dilapidavit, v. g. per comestiones & comotationes, quam alteri, qui utiliter impendit tanquam gnavus œconomus, eo quod hunc obligent ad restitutionem, illum autem ab ista liberent: quod plane absurdum videtur esse, & alienum a mente Legislatorum sapientissimorum.

8 Dico 4. Proprietas seu dominium rerum acquiritur vel per acceptationem, vel per traditionem, accedente titulo, & animo sibi appropriandi, seu acquirendi dominium, adeoque iterum requiritur factum & animus simul, Communis ex §. 12. 39. 40. & 44. *Inst. de rer.*

*divis. l. 23. §. 4. ff. de R. V. & l. 20. l. 31. ff. de acq. rer. dom. l. 55. ff. de O. & A. Dixi 1. per occupationem, §. 12. & 39. citt. qua apprehenduntur & acquiruntur res, quæ vel numquam habuerunt dominum, uti feræ, margaritæ in littore maris inventæ &c. vel quæ iterum amiserunt dominum, ut bona vacantia, quæ fuerunt alicujus sine omni hærede decedentis, bona derelicta, quæ quis abjicit, vel ita negligit, ut nolit habere amplius sua, & thesauri, seu pecuniæ vel alia res mobilis a tempore, cujus memoria non extat, deposita, ut jam dominum non habeat. Et hæc fiunt primo occupantis, uti communiter dicitur, nisi aliud ordinaverint Leges. Ad occupationem refertur *venatio* tam *terrestris*, qua capiuntur animalia in terris vagantia, & in naturali libertate existentia, quam *aucupium*, quo volucres, & *piscatio*, qua pisces in mari vel flumine publico acquiruntur. Item *inventio*, qua thesauri, venæ minerales, bona derelicta, & incerta absque delicto, apprehenduntur. Demum *occupatio bellica*, qua homines, vel res hostiles capientibus cedunt. Dixi 2. per *traditionem*, qua acquiritur dominium rerum, quæ prius in alicujus dominio fuerunt, ut fit in contractibus, §. 40. 44. *citt.* non enim pactis, sed traditionibus & usucapionibus transferuntur rerum dominia, *l. 20. C. de pactis*. Excipe tamen hæreditatem, legatum, donationem Ecclesiis, locis piis, & civitatibus factam, item beneficia ecclesiastica, quorum omnium dominium vel jus reale acquiritur statim per acceptationem, nondum secuta etiam traditione.*

Dixi 3. *accedente titulo*, seu causa de se habili ad conferendum vel transferendum dominium, cujusmodi causæ vocantur propterea *modi acquirendi dominium*, In rebus, quæ prius in nullo jus
erant

erant dominio, causa datur *immediata* & *proxima*, scil. *occupatio* seu apprehensio, consequenter non requiritur titulus distinctus: in rebus autem, quæ prius fuerunt in alicujus dominio, præter causam immediatam, quæ est *traditio* seu vera seu ficta, per quam ab uno immediate transfertur dominium in alium, datur etiam causa *mediata* & *remota*, adeoque titulus distinctus, v. g. emptio, donatio, & alii contractus & pacta, siue sint a jure gentium introducti, ut prima rerum divisio, & multi contractus, siue jure civili, ut stipulatio &c. Ad modos acquirendi civiles seu jure civili introductos refertur etiam ab aliquibus usucapio seu præscriptio, item testamentum, Legatum, successio hereditaria, arrogatio. Rursus inter modos acquirendi domini etiam censetur *accessio*, vi cujus aliqua res fit mea, quia alteri, quæ mea vel est, vel esse putatur, accedit, per *l. 23. §. 4. ff. de R. V.* Et est duplex, *naturalis*, quæ fit operante sola natura, qualis est alluvio, coalitio, insulæ productio, alvei mutatio, foetura seu natiuitas animalium, & perceptio fructuum. Alia autem *artificialis* seu *industrialis*, quæ fit per artificium, industriam, vel factum hominis, ut est inædificatio, implantatio, satio, in-textura, scriptura, pictura, confusio, commistio seu permistio, denique specificatio; quorum verborum sensus & explicatio petenda est a Legistis ad *Tit. instit. de rer. divis.* Dixi 4. & *animo sibi appropriandi*, ut colligitur ex *l. 55. 57. ff. de O. & A.* si enim non accedit animus, quo acceptas titulum, quem tibi jus naturale vel gentium vel civile offert, res non fit tua: imo, si res fuit prius in alterius dominio, etiam hujus consensus requiritur, *l. 55. cit.*

9 Dico 5. Dominium rerum fere amittitur con-

trariis modis, per *l. 35. ff. & c. 1. de R. J.* ibi: *omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur.* Nimirum si res abjiciatur, vel negligatur cum animo non amplius habendi ut suam. Et accessio, vel traditio, dum uni dant, alteri auferunt dominium.

10 Dico 6. Causa possessionis & proprietatis cumulari seu simul in eodem Judicio proponi potest statim initio litis, ut si actor utramque proponat in eodem libello, vel reus agenti super possessione opponat, & probare contendat proprietatem rei, 2. imo & successive seu in decursu litis, quin & ab eodem actore mutari potest, itaut, si prius intentavit petitorium, seu super proprietate egit, postea possessorium aliquod instituire valeat, ac vice versa. Pars 1. quam tenet communis contra aliquos apud Bartolum, & plurimi etiam extendunt ad possessorium *retinendæ* cumulandum ab eodem cum petitorio, sumitur ex *c. 2. seqq. h. t. l. 18. in fin. ff. de vi & vi arm.* Pars 2. ex *c. 5. h. t. Clem. un. eod. l. 8. cit.* quia intentans causam proprietatis non hoc ipso renuntiat causæ possessionis, nec vicissim. *Objic. 1.* Sententia lata in petitorio parit exceptionem rei judicatæ in possessorio, ac proprietas absorbet possessionem, & sic reddit possessorium inutile, per *c. 3. & 6. h. t.* ergo non possunt cumulari tanquam actiones contrariæ, 2. qui intentat petitorium, tacite fatetur, non se ad adversarium possidere: ergo cum petitorio cumulari nequit possessorium, saltem *retinendæ* possessionis. R. ad 1. *n. ant.* quia possessio nihil commune habet cum proprietate; & ideo non denegatur ei interdictum *uti possidetis*, qui cepit rem vindicare; non enim videtur possessioni renuntiasse, qui rem vindicavit *l. 12. ff. de acq. poss.* Vel enim eadem Pars proposuit utramque causam,
vel

vel una causa proprietatis, & altera possessionis, si prius, sententia super proprietate non absorbet, nec inutilem reddit alteram super possessione; quia tribuit non tantum commoda domini, sed etiam possessoris: si posterius sententia in petitorio lata absorbet quidem sententiam in possessorio quoad effectum principalem, quia possessio debet cedi proprietatem evincenti, *l. 9. C. de R. V.* non vero quoad effectus secundarios; nam cadens causa possessionis, si bona fide possedit, retinet fructus consumptos, & juxta nos etiam virtualiter extantes &c. Ad 2. n. ant. propter *l. 9. & 12. cit.* quamvis enim fateatur, qui cum petitorio cumulat possessorium retinendæ, adversarium rem *detinere*, vel *in possessione esse*, non tamen fatetur eum *possidere*. Dein potest fateri, alterum possidere naturaliter, ipse tamen agere ad retinendam possessionem civilem. Et cur cum petitorio nequeat simul agere, ne turbetur in possessione, & sic eam retineat?

II Dico 7. Utraque causa, possessionis & proprietatis, siue cumuletur, siue post terminatam unam finito Judicio proponatur altera, apud eundem Judicem regulariter tractanda est, *c. 1. h. t. l. 10. C. de Judic.* quia sunt connexæ, cum respiciant eandem rem: connexio autem seu continentia causarum non est dividenda, *l. 10. cit. Objic.* In *l. 12. cit.* dicitur: *proprietatis nihil commune habet cum possessione.* R. Quoad naturam suam & effectus &c. C. quoad subordinationem & forum. N. assertum. Dixi, *regulariter*; nam causa spiritualis, si de ea agatur in petitorio, vel in possessorio quæstionem Juris seu super proprietate annexam habente, non potest tractari coram Judice laico, per *c. 2. de Judic.* si prius in mero & nudo possessorio circa rem spiritualem non habente

annexam quæstionem juris coram laico actum est, uti saltem vi consuetudinis fieri posse testantur plurimi (nam spectato jure *Clem.un.h.t.* etiam possessorium merum super re spirituali, & quæstio meri facti pertinet ad judicem ecclesiasticum.) Idem est si clericus in causa profana obtinuit in possessorio coram iudice laico; nam si finita causa redeat laicus ad petitorium, non ad iudicem laicum eundem, sed ad ecclesiasticum ire debet, *c. fin. de iudic.*

12 Dico 8. Si quis litigare intendit, longe consultius intentat possessorium, si aliquo experiiri possit, quam petitorium. Ita salubriter monet *7. C. l. 24. ff. de R. V.* ex ratione, quia possessio facilius longe probatur, quam dominium, & probata possessione rejicitur onus probandi dominium in adversarium, Siquidem *possessio* probatur per apprehensionem rei semel factam, detentionem, usum, perceptionem fructuum, & alios actus possessorios, qui incurrunt in oculos & sensus, atque ideo facile probantur per testes, instrumenta, famam &c. Neque est necesse, ut testes (per quos probatur possessio) deponant de eodem actu possessionis, vel exercitio sub idem tempus, sed sufficit, si unus v.g. testetur, Titio rem esse traditam, alter vero, eandem a Titio elocatam pro pensione: vel si unus testetur, Titium seminasse in hoc agro, alter eundem messuisse &c. vel si unus testetur, Titium hoc, alius alio tempore, jurisdictionis actum exercuisse. Imo in probanda possessione saltem momentanea sufficit semiplena probatio, v. g. unus testis, aut fama. Maschar. *de prob. concl.* 1205. *an. 1. & n. 14.* cum plurimis. Ceterum si duo contendant de possessione, præsumptio stat pro illo, qui probat antiquiorem possessionem; nam novior præsumitur (nisi probetur aliud) clam

clam aut violenter, adeoque injuste acquisita, c. 9. de prob. & qui semel possedit, etiam hodie possidere præsumitur, ait brocardicum. *Proprietas* e contra est admodum difficilis probationis, præsertim ubi per viam præscriptionis probari nequit; non enim sufficit probare titulum emptionis, donationis &c. imo & traditionem, sed etiam, quod venditor, donans &c. fuerit dominus: cum *nemo possit plus juris in alium transferre, quam sibi competere dignoscatur*, c. 76. de R. J. in 6. Unde suadetur quoque, ut, si quis in petitorio agere intendat, non instituat *rei vindicationem*, sed remedium prætorianum, videl. *actionem publicianam*, in qua opus non est probare, sed solum rem esse sibi traditam ex justo titulo, adeoque bona fide acquisitam, l. 1. seqq. ff. de pub. in rem act.

13 Quæres, quænam sint remedia, per quæ agatur in petitorio & possessorio, seu in causa proprietatis & possessionis? R. 1. In petitorio sunt *actiones* tum *reales*, quas explicavimus tit. I. de Judic. tum *personales* quæ nimirum descendunt ex contractu vel quasi, delicto vel quasi, de quibus in suis titulis, v. g. de *emptione & venditione, locato, conducto, injuriis & damno dato &c.* R. 2. In possessorio sunt varia *Interdicta* (sic appellantur remedia possessoria, vel hodie *actiones extraordinariæ in factum*) & quidem in possessorio possessionis *adipiscendæ* sunt hæc tria, *interdictum quorum bonorum*, quod competit hæredi ad consequendam hæreditatis possessionem: *quorum legatorum*, quod competit eidem hæredi, vel bonorum possessori, ad restituendam sibi possessionem legati, quod legatarius propria auctoritate occupavit; & *Interdictum Salvianum*, quod competit locatori fundi adversus conductorem, ut adipiscatur possessionem rerum, quas

iste in prædium conductum intulit, tanquam locatori oppignoratarum pro pensione conductionis. R. 3. In possessorio *retinendæ* sunt hæc duo: *interdictum uti possidetis* in ordine ad retinendam possessionem rerum immobilium, in qua quis turbatur extra Judicium: & *interdictum utrobi* pro retentione possessionis rerum mobilium. R. 4. In possessorio *recuperandæ* inter præcipua sunt duo *juris civilis*, nimirum *interdictum unde vi* pro recuperanda possessione rerum immobilium, & *jurium immobilibus æquiparatorum*, a qua quis violenter dejectus est: & *actio vi bonorum raptorum* pro recuperanda possessione rerum mobilium, qua quis spoliatus est per rapinam, aut furtum, &c. Item duo *de jure canonico*, quæ non vocantur interdicta, sed *conditiones ex lege* ad recuperandam possessionem, nempe *condictio ex c. sæpe contingit*, & *conditio ex can. redintegranda*, & hæc dicitur etiam *remedium redintegrandæ*. Sed de remediis *recuperandæ* aget sequens

T I T U L U S XIII.

De Restitutione Spoliatorum.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid veniat nomine spoliati, & restitutionis.*
- 2 3 *Spoliatus regulariter restitui debet ante omnia, & plene, modo probet spoliationem.*
- 4 *Quæ sint remedia possessionis recuperandæ, quibus agere possit spoliatus; & quodnam sit optimum. Remedium Redintegranda datur etiam contra tertium possessorem bonæ fidei.*
- 5 *Quæ sit alia pœna spoliatoris.*

1 **S**poliatus dicitur, qui clam vel vi injuste dejectus est possessione vel quasi possessione rei, nam *spolium* est violenta vel clandestina privatio possessionis, sive dein facta sit a privato, sive a Judice juris ordinem non servante; non enim concessum est Judici contra jus aliquid facere, *l. 32. ff. de injur.* ne inde nascatur occasio injuriarum, unde jura descendunt, *l. 6. C. unde vi.* Per *restitutionem* intelligitur positio in pristinum statum auctoritate Judicis facta.

2 Dico 1. Regula est, quod omnis spoliatus regulariter restitui debeat. 2. Et quidem ante omnia. 3. Ac plene seu cum omni causa. 4. Modo probet possessionem prius habitam, & dejectionem ab ea, seu spoliationem. 5. Quocumque remedio possessorio agat. Pars 1. patet ex *l. 1. seqq. ff. de vi & vi armata, c. 15. 17. 19. h. t.* Pars 2. ex *c. 1. §. 7. eod. c. ult. de ord. cognit. l. 1. l. cit. §. 1.* Pars 3. ex *d. l. 1. §. 31. 40. 41. c. 11. h. t.* Pars 4. ex *d. l. §. 21. 23. & c. 10. de offic. deleg.* Pars 5. ex *l. cit. §. 6. l. 1. seqq. C. unde vi, c. sæpe contingit 18. h. t. & can. redintegranda 3. caus. 3. q. 1.* Declaratur & probatur ulterius assertio; nam Dixi 1. *omnis*, ut adeo etiam prædo, seu qui invasit rem alienam, & ab alio, modo non fit notorius rei dominus, si res spoliatur, restituendus sit. *c. 5. h. t. l. 1. cit. §. 30.* Dixi 2. *spoliatus*, quo nomine veniunt etiam hæredes ipsius & successores.

Dixi 3. *regulariter*, quia non restituitur 1. qui renuntiat privilegio restitutionis, permittendo spoliantem agere in petitorio. 2. Si constet nullum jus competere spoliato, ut si quis sponte dimisit possessionem, ut ex *c. 1. seqq. h. t.* docet communis contra Fachin. 3. Si notorium sit, spoliantem esse dominum seu proprietarium rei; cum notoria proprietas debeat prævalere injustæ possessio-

fioni; si autem spolians dicat tantum, se esse dominum, non tamen in continenti probet, licet sit, restitutio procedit. 3. Si spoliato opponatur exceptio, quod agere non possit, utpote excommunicatus vel bannitus, vel crimen, ex quo amittitur ipso jure proprietas & possessio, v. g. crimen læsæ majestatis. 4. Si ex restitutione immineret scandalum, vel grave periculum animæ & peccati, aut corporis, vel damnum irreparabile, ut si uxor petat sibi restitui maritum, cui jam cohabitavit, qui tamen in continenti offerret se ad probandum impedimentum dirimens: vel si maritus peteret sibi restitui uxorem, quæ fugit ob viri sævitiem, nisi nempe prius ille cautionem præstet de non offendendo, &c. 5. Si pro spoliatore contra spoliatum stet præsumptio juris, nisi spoliatus doceat de titulo, v. g. si quis in aliena Parochia collegit Decimas, & a Parocho spoliatus est, *c. 2. h. t. in 6.* Dixi 4. *ante omnia*, h. e. spoliator non auditur a Judice, antequam restituerit rem ablatam, nec ante tenetur respondere spoliatus ad objecta. Dixi 5. *plene, seu cum omni causa*, scil. non solum res ablata, sed etiam ejus accessoria, & fructus omnes (exceptis mere industrialibus) a die spoliationis percepti, imo & percipiendi, quos nempe spoliatus exinde potuisset percipere, licet non perceperit spoliator, sunt restituendi, item resarciendum omne damnum spoliato cum expensis, & exhibenda satisfactio pro injuria, nec spolians potest repetere expensas in rem spoliatam factas, nisi necessarias. Dixi 6. *modo probet possessionem &c.* si ve dein ea fuerit naturalis tantum, si ve civilis tantum, si ve naturalis & civilis simul, modo quis possederit tempore spoliationis: item gaudet hoc privilegio restitutionis: qui possedit ut vassallus, emphyteuta,

usufructuarius, usuarius, conductor ad longum tempus, &c. Dixi 7. *agat*, h. e. spoliatus induat partes actoris; si enim sustineat partes rei, & agenti, a quo fuit spoliatus, objiciat exceptionem spolii, non restituitur, cum restitutionem non petat; actori tamen nec excipiens ratione spolii responderi tenetur, donec possessio ablata restituatur; nisi conventus fuerit criminaliter, & non majori bonorum parte spoliatus aut nisi conventus super re spirituali opponat exceptionem spolii in re temporali privata, vel vicissim; tunc enim non impeditur cognitio & decisio causæ principalis, c. 1. §. 1. & 2. *b. t. in 6.* Idem est, si objiciat spoliationem ab alio, non ab actore, factam, c. 1. §. 1. *cit.* Dixi 8. *quocumque remedio*, videl. siue *agat Interdicto unde vi*, aut *actione vi bonorum raptorum*, siue ex *c. sepe contingit 18. b. t.* aut ex *can. redintegrandi, 3. caus. 3. q. 1.* quamvis aliquod sit inter hæc remedia discrimen, ut constabit ex assertione sequente. Interim

3 *Objic. 1.* Prædo rem vi ablatam illicite detinet: ergo licite a quovis eidem eripi, & ipse spoliari potest. 2. Bona fides, & æquitas non patitur, ut dominus a prædone spoliatus cogatur eidem rem suam restituere: ergo saltem prædo non est ante omnia restituendus. 3. Spoliatus beneficio ecclesiastico non restituitur, nisi prius docuerit de titulo colorato, ut tenet communis ex *c. 1. de eo, qui mittitur &c.* R. ad 1. illicite detinet respectu veri domini notorii. *C. ant.* respectu tertii spoliatoris, qui nullum occupandi possessionem jus habet, *n. ant. & cons.* Ad 2. *dist. ant.* si notorium sit, vel dominus in continenti probare possit, se esse dominum rei ablatæ. *C. ant. secus n. ant. & cons.* Ad 3. transeat *ant. n. cons.* & paritatem; nam possessio beneficii est conjuncta cum proprietate:

ergo actor super possessione etiam de proprietate docere debet, quod fit probando titulum saltem coloratum, *arg. l. 2. §. quædam ff. de interdictis.*

4 Dico 2. Interest, quo quis remedio *recuperandæ* agat. Quippe si agat *interdicto unde vi*, solum permittitur agere, qui suo nomine possedit, non qui alieno, ut depositarius, commodatarius, inquilinus ædium, conductor ad breve tempus, colonus fundi, procurator: item solum super spoliatione possessionis rerum immobilium: & contra eum, qui vi dejecit, mandavit, vel suo nomine factam dejectionem ratam habuit, & qui clam fecit, non contra tertium: uti nec liberis contra parentes: contra hos enim solum competit actio in factum rursus non ultra annum utilem in ordine ad persecutionem damnorum, licet ulterius concedatur de eo, quod ad spoliatorem pervenit. Habentur hæc *l. 1. §. 1. 12. 14. 22. 39. 43. & l. 7. l. 15. ff. de vi & vi arm.* Si vero intentet *actionem vi bonorum raptorum*, in rebus solum mobilibus locum invenit. Si autem experiatur *conditione exc. sæpe contingit*, agere potest etiam contra hæredes & successores spoliantis, mandantis &c. imo contra quemcumque detentorem malæ fidei, seu spolii conscium, licet centesimus esset, *c. sæpe contingit cit.* quod ait, *non multum interesse quoad periculum animæ, injuste detinere, ac invadere alienum.* Quapropter, cum agatur de peccato & periculo animæ, etiam in foro civili hoc remedium procedit. Si denique velit uti *remedio can. redintegrandæ*, quod omnium pinguissimum est, & in utroque foro propterea communiter adhiberi solet, eo agere permittitur non solum, qui proprio sed etiam qui alieno nomine possedit vel detinuit rem, ut inquilinus, depositarius &c. & quidem sine præfinitione temporis, tam in bonis immobili-

bus

bus quam mobilibus spoliatus, nec tantum contra injuste spoliantem, mandantem, & tertium possessorem spoliationis conscium, sed etiam, ut tenet communis contra Gailium & Layman, adversus quemcumque possessorem etiam bonæ fidei, ad quem res pervenit vel cum, vel sine titulo, ad exemplum *actionis quod metus causa*, quæ datur non solum adversus personam inferentis metum, sed etiam adversus omnes, ad quos res metu extorta pervenit *l. 9. §. ult. ff. quod met. caus.* Sic sentire nos docet text. & gl. in *d. can. redintegranda*, & recepta praxis in foro etiam Civili, de qua testatur Mynf. cent 3. observ 85. n. 3. 4. 5. 6. Addunt DD. plurimi cum Innoc. & Abb. quod absolute non sit necessarium probare spoliationem, sed sufficiat probare possessionem antiquiorem & adversarium nunc possidere; quia possessio nova præsumitur vitiosa vel clandestina.

Objic. 1. Melior est conditio possidentis: ergo bonæ fidei possessor non tenetur rem restituere, donec ab adversario probetur dominium. 2. Jus recentius corrigit antiquius: sed *c. sepe contingit cit.* cujus remedium datur etiam contra tertium, at malæ tantum fidei possessorem, est recentius, quam *d. can. redintegranda*: ergo. R. ad 1. Non est melior conditio possidentis, quando jus resistit possidenti: sed *can. cit.* per verba *per quas-cumque injustas causas*, & dum impersonaliter loquitur, contra quemcumque indulgetur restitutio, & juxta communem intellectum praxi firmatum resistit possidenti rem spolio ablatam; imo, postquam spoliatus probavit spoliationem, vel antiquiorem possessionem, desinit bona fides possidentis, & incipit militare ratio peccati. Ad 2. *dist. ma.* Si jus recentius exprimat correctionem, vel impossibile fit, cum antiquiore.

C. ma. fecus N.ma. nec exprimi correctionem
d. c. sæpe contingit, nec per hoc, quod exprimat tantum malæ fidei possessorem, pugnat cum *can. redintegrandæ*; quia utrumque jus profine habet evitacionem peccati, quod continuatur in injusta detentione rei spoliata: injusta autem detentio detegitur, & malæ fidei possessio oritur ex probatione spoli.

5 Quæres, an specialis adhuc pœna civilis reperiat in jure contra spoliatores lata? R. affirmam de jure Civili in *l. 7. C. unde vi* constitutum est, quod si dominus per vim accepit rem suam, amittat illius dominium: si non dominus, præter restitutionem debeat æstimationem rei ablatae præstare. Et hoc jus non videtur correctum a jure Canonico, sed potius approbatum in *can. 2. caus. 16. q. 6.* Notant tamen DD. quod pœna hæc amissionis dominii, & præstandæ æstimationis, hodie paucis in locis sit usu recepta, sed pœna arbitraria a Judice infligatur. Vid. Lauterbach *ad ff tit. de vi & vi arm. §. 10.*

T I T U L U S X I V.

De dolo, & contumacia.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit dolus.*
- 2 *Quid & quotuplex sit contumacia.*
- 3 *Dolus antecedens substantialis actum facit nullum, uti & error talis.*
- 4 5 *Non vero dolus antecedens accidentalis, licet committatur circa contractum bonæ fidei.*
- 6 *Facit tamen actum rescindibilem ex parte decepti.*
- 7 *Dolus concomitans neque facit rescindibilem.*

- 8 Quomodo probari possit dolus.
 9 Quando quis censeatur esse contumax.
 10 Quando ut talis condemnari possit.
 11 Quomodo procedendum contra contumaces,
 reum vel actorem.

¶ **Q**UAMVIS *dolus* hoc loco non alius a compilatore consideretur, quam qui conjunctus est cum contumacia, & in dolo esse censeatur, qui in judicio comparere vel respondere recusat; solet tamen hic sumi occasio tractandi de dolo in genere, nempe de dolo malo, qui nihil est aliud, quam *verbum, vel actio, qua quis alterum malitiose decipit*: dico, *malitiose*, h.e. cum intentione prava decipiendi, per quod differt a culpa, ignorantia, errore, & deceptione materialiter tantum injusta. *Dolus* malus alius est *verus*, qui vel a jure habetur pro tali, vel indubitatis indiciis detegitur: alius *presumptus*, qui ex indiciis non manifestis urgentibus tamen, colligitur per *l. 1. & 6. C. de dolo*. In contractibus *dolus prescriptus* fere coincidit *cum culpa lata*, quam committit, qui in re aliena non facit, quod facere solet quilibet etiam minime diligens in re sua: non item in delictis. *Dolus* in contractibus præterea alius est *antecedens*, seu *dans causam contractui*, qui ita movet ad ineundum contractum, ut deceptus omnino non contraheret, si veritatem sciret: alius *concomitans* seu *incidens*, quo stante nihilominus contraheres, sed alio modo, v.g. pro leviori pretio. Si *dolus* antecedens versetur circa substantiam actus, vel rei in contractum deductæ, ut si expresse restringas tuum consensum ad aliquid, quod non subsistente non vis contrahere, vel deciperis in corpore, ut si vitrum emas pro gemma, vel in tali qualitate aut prædicato rei, ad quod commu-

niter solent homines restringere vel alligare consensum, vel ad quod ipsæ leges restringunt, vocatur *substantialis*: si vero dolus versetur circa accidens, ad quod nec tu expresse restringis tuum consensum, alias non consensurus, si veritatem scires, nec tacite ex communi usu hominum aut dispositione legum, appellatur *accidentalis*.

2 Altera pars rubricæ est de *contumacia*, dicta a *contemptu*, quæ hoc loco sumitur pro *inobedientia erga Judicem qua talem*, quæ committitur 1. non veniendo, quando quis in iudicium citatus trina vice, vel semel peremptorie, non compareret absque iusta causa excufante; & ista contumacia, si dixit, se nolle venire, vel si certum est, quod citatio ad ipsum pervenerit, vocatur *vera*; *ficta* vero vel *presumpta*, si non constet, an citatio ad ipsum pervenerit, ut si citatus est ad domum, vel per edictum publice affixum. 2. Non respondendo, vel non debite respondendo. 3. Recedendo a coepta lite absque licentia Judicis. 4. Non parendo Judicis mandato, v. g. jubentis præstari juramentum calumniæ, exhibitionem instrumentorum, restitutionem pignoris, &c. Contumacia cadit tam in actorem quam in Reum, ac præcipua est in non veniendo.

3 Dico 1. Dolus antecedens *substantialis* (idem est de errore tali) contractum facit omni jure nullum; quia tollit consensum circa substantiam actus, vel rei in contractum deductæ; qui tamen non solum jure naturali, sed etiam positivo *l. 15. ff. de jurisd. & l. 9. C. de J. & F. I.* necessarius est.

4 Dico 2. Dolus antecedens *accidentalis* non irritat contractum stricti juris. 2. Neque contractum bonæ fidei probabilius. Pars prior, quam sustinent plerique communiter contra Baldum, sumitur ex *§. 1. inst. de except. l. 11. §. 5. ff. de*

ff. de act. empt. l. 5. C. de inutil. stipul. ubi decepto datur actio vel exceptio ad rescissionem contractus rescindi autem non potest, quod non valuit vel coaluit. Idem est, si dolus ab alio, & non a contrahente, fuit commissus *l. 7. pr. ff. h. t.* Pars posterior, quam defendunt Less. Laym. Lug. Haun. Pirhing, &c. contra Panorm. Bart. & communem Legistarum, probatur 1. negative, quia ex jure positivo non satis ostenditur nullitas, & recessus a jure naturali, quo spectato valent actus dolo accidentali, sicut metu injusto extorti. 2. Ex paritate cum contractibus stricti juris; cum dolus non magis obsit consensui in contractibus bonæ fidei, quam in illis. 3. Ex paritate cum Matrimonio, quod valet cum dolo antecedente accidentali initum, licet sit contractus bonæ fidei, sicut de jure canonico omnes contractus. Cævall. *q. 226. n. 7.* cum aliis. 4. ex *l. 5. C. de rescind. vend.* ibi: *si dolo adversarii deceptum venditionem prædii te fecisse Præses animadverterit, rescindi venditionem jubebit*: sed venditio est contractus bonæ fidei. Confirmatur: res aliena vendi potest valide *l. 28. ff. de contrab. empt.* sed vendens rem alienam agit dolo. 5. Ex ratione: quia jura volunt gravare potius, quam ab obligatione liberare decipientem, decepto autem favere: sed, si dicatur, contractus bonæ fidei dolo initos valere, magis gravatur decipiens, & magis favetur decepto? Cum iste habeat sibi irremediabiliter obligatum decipientem, si contractum sibi fortem utilem esse contingat, ipse vero decipienti obligatus efficaciter non sit: ergo.

5. Objic. 1. In *l. 7. h. t.* dicitur de minore, qui in hoc ipso, ut venderet (servum) circumscriptus est, nullam esse venditionem. Consonat *l. 1. C. de rescind. vend.* ibi: *mala fidei emptio irrita est.* 2. In *l.*

16. ff. de min. & l. 3. ff. pro socio. dicitur nulla esse societas dolo malo coita. 3. Contractus bonæ fidei, cui dolus dat causam, non habet omnia substantialia, quia deceptus non absolute consentit, seu sub tacita conditione, nisi dolus interveniat: cum erret in causa, at in contractu stricti juris non consideratur error in causa, utpote quæ est extra contractum, quia in hoc contractu nihil attenditur, quam id, de quo expresse conventum, & ideo datur absolutus consensus. R. Imprimis retorquendo omnia in contractibus stricti juris, in contractibus metu extortis, cum quibus l. 1. cit. comparat emptionem malæ fidei & dolo factam, ac in Matrimonio. Item oppono leges nostræ sententiæ faventes. Nunc ad singula R. ad 1. est nulla, vel irrita quoad effectum, si deceptus velit actum rescindi. C. in se. N. vel: non est efficax contra deceptum. C. contra decipientem. N. Sic explicare has leges cogit nos ratio, ne sequatur recessus a jure naturali non satis clare expressus, aut contrarietas cum aliis legibus. Ad 2. vel est eadem responsio; vel dic, sermonem esse de dolo substantiali, ut evitetur antilogia legum. Ad 3. Etiam causa, circa quam erat deceptus, in contractibus bonæ fidei est extra contractum, & sic utrobique est consensus absolutus, ut patet in Matrimonio. Certe nullum jus vel a longe indicat, dictam conditionem inesse contractibus bonæ fidei; quod enim in his concedatur extensio ad expresse non conventa, nihil facit ad rem, cum illa extensio etiam interveniente dolo locum habeat. Dein error cum dolo non conjunctus non facit consensum conditionatum, nec metus, in contractibus bonæ fidei; cur ergo dolus faciat?

6 Dico 3. Dolus antecedens accidentalis facit contractus tam stricti juris quam bonæ fidei (nisi sint

fiat ex natura sua irrefcindibiles, ut Matrimonium & Professio Religiosa) rescindibiles ex parte decepti (non ex parte decipientis, qui irrefcindibiliter obligatur) ut adeo ipsi competat *actio doli*, si contractum jam implevit; quæ actio & exceptio competit quoque hæredibus decepti, non tamen contra hæredes decipientis. Sumitur ex §.1. *inst. de except.* & aliis legibus pro priori assertionem allegatis, item ex l. 7. ff. *de except. præscript.* & l. 12. ff. *de dol. mali & met. except.* Notandum tamen est, quod actio doli, cum *famosa* sit, seu inferens infamiam, non concedatur, ubi alia actio specialis locum habet, v.g. actio tutelæ, restitutio in integram &c. atque ideo *Subsidiaria* vocatur, sicut nec liberis datur contra parentes &c. ob reverentiam his debitam, sed *actio in factum*, qua idem obtinetur. Ceterum actio doli solum conceditur per biennium l. *fin. C. h. t.* nisi commodum aliquod ex dolo perceptum adhuc extet apud decipientem (vel apud ejus hæredes, contra quos tali casu non actio doli, sed actio in factum procedit) tunc enim extenditur ad 30. annos *text. & gl. in l. 28. ff. eod.*

7 Dico 4. Dolus concomitans seu indicens nec irritum facit contractum, nec rescindibilem; quia consensum non tollit, nec ulla lex reddit rescindibilem: dat tamen actionem doli decepto ad resarcitionem damni & interesse adversus decipientem, ut restituat, quod ratione contractus plus justo accepit & licet læsio fuerit infra dimidium l. 13. §. 1. & 4. ff. *de act. empt.*

8 Quæres, quomodo probandus sit dolus? R. ordinarie, quia intentio prava decipiendi latet in animo, non aliter nisi per præsumptiones in indiciis indubitatis fundatas, adeoque violentas, si de vero dolo agatur; vel per præsumptiones admodum

dum graves ex indiciis urgentibus, licet non manifestis, desumptas, si de dolo præsumpto sit sermo. Quænam in particulari sint talia indicia, Judicis est arbitrari circumstantias personæ, actus gesti, rei in contractum deductæ, verborum, & modi in contrahendo adhibiti, temporis, loci, &c. diligenter pensantis.

9 Dico 5. Ut aliquis habeatur pro contumaci in non veniendo, requiruntur duo. 1. Citatio trina, vel una peremptoria a competente Judice facta, & legitime intimata *l. 53. ff. de re jud.* 2. Absentia justæ causæ a veniendo excusantis *d. l. 53. seq.* Tales causæ sunt notoria incompetencia Judicis: prohibitio proprii Magistratus: absentia Reipublicæ causa: majoris negotii occupatio: citatio ad superius tribunal præterita prima instantia: adversa valetudo: inundatio aquarum: nimia loci distantia: & quidquid accessum ad Judicem reddit vel impossibilem citato, vel valde difficilem. Si una hora tantum serius comparet, quam fuit designatum, pro contumaci non est habendus: quod aliqui etiam extendunt, si uno die integro serius veniat, & primum altero post diem designatum: quod ex æquitate admitto in tantum, ut non *necessario* talis statim sit condemnandus ut contumax, etsi altera pars postulet.

10 Dico 6. Ut aliquis condemnari ut contumax possit in poenas a jure statutas, requiruntur iterum duo. 1. Ut constet de contumacia factis, ut per se clarum est. 2. Ut pars adversa accuset de contumacia, & condemnationem petat *l. 68. & seqq. ff. l. 13. §. 2. C. de Judic.* Poenæ autem sunt 1. refusio expensarum, quas altera pars facere debuit ob contumaciam compartis; & in has semper condemnandus est contumax, licet forte pro ipso ferretur sententia *c. 2. & 6. h. t. auth.*

auth. qui semel C. quomodo & quando, & si eas solvendo sit, arbitrarie puniendus per *l. 1 ff. de pœnis*. 2. Immissio in bona, sed suo modo, ut dicitur: si autem contumax bona non habeat, vel immissio non videatur Judici expedire, illius loco potest decerni sequestratio rei petita, possessionis, fructuum, vel captio pignorum ex rebus absentis, vel prohiberi, ne debitores absentis huic solvant debita, sed apud Judicem deponant, vel contumax capi, incarcerari, arrestari, aut alio modo invitus trahi ad iudicium, vel per multam intentatam ad id compelli, vel puniri banno Imperiali, vel, si Judex est Ecclesiasticus, ab hoc per censuras cogi ad comparandum. 3. Processus in causa, ita ut ad partis presentis instantiam de causa cognosci, ac, si de ea liqueat, pronuntiari possit. 4. Si vere, & non mere præsumptive, sit contumax, negatur ipsi restitutio in integrum quoad ea, quæ interim eo absente acta sunt, item appellatio, licet intra 10. dies post latam sententiam appareat, item nova citatio; & arbitrarie insuper puniri potest, nisi nempe comparens purgaverit contumaciam. 5. In quibusdam locis habetur pro confesso, & condemnatus causa cadit, quod tamen de jure communi non procedit. 6. Contumaciter non respondens Reus ad articulos actoris quoad hos habetur pro confesso *c. 2. de confessis in 6.*

II Quæres, quomodo ergo procedendum contra contumaces; R. cum distinctione inter actorem & Reum. Si reus contumaciter adsit, antequam contestatus est litem, actor, si petit, regulariter mittendus est in possessionem bonorum Rei ex primo Decreto (de quo in *tit. seq.*) nisi nimirum bona in territorio Judicis non habeat Reus, vel nisi magis expedire videatur Judici captio pignorum, sequestratio, incarceratio, vel alia compul-

sio

sio ad comparandum, ut supra notavimus. Si vero lis jam fuit contestata, tunc altera distinctio est adhibenda: vel enim jam satis liquet, ex qua parte stet melior causa, & tunc ad sententiam pro-vel contra actorem presentem est procedendum: vel nondum satis liquet, & tunc in arbitrio actoris est, vel petere immisionem in bona Rei, aut alio ex dictis mediis uti, vel in ipso negotio principali procedere, testes & alias probationes adducere, ut secundum merita causae proferatur sententia, cum absentiam contumacis suppleat presentia Dei, & Judex illius partes, quantum potest, sustinere debeat *c. 4. h. t. l. 13. §. 3. C. de judic. auth. cit.* Quod si autem actor contumaciter absit, & quidem post litem contestatam, tunc, si petit Reus, iterum citandus est: si vero neque tunc compareat, in arbitrio Rei erit, an velit petere se absolvi ab instantia seu observatione judicii, vel continuari Processum, h. e. recipi suas exceptiones, earumque probationes, testes, ac ferri sententiam, qua penitus absolvatur a petitione actoris: si tamen judex, qui partes actoris absentis, ut poterit, sustinebit, meliorem causam esse actoris invenerit, pro hoc feret sententiam, simul tamen eundem condemnabit in expensas, quod semper fieri debet contra contumacem text. & DD. *in c. 3. h. t. C. un. de eo, qui mitt. in poss. in 6. l. 73. ff. l. 13. cit. §. 4. C. de jud.* Si vero actor post oblatum libellum contumaciter absens fuerit lite nondum contestata (quod vix possibile est) secundum jus Canonicum *c. 3. cit. &c.* pari modo contra ipsum proceditur: de jure civili vero post novam citationem conceditur ipsi integer annus, intra quem, si comparuerit, audiri quidem debet, sed refusus prius expensis Reo, & praestita idonea cautione de judicio fisti: si intra

annum non comparuerit, proceditur contra ipsum, sicut contra factorem, qui post litem contestatam fuit contumax. Sicubi tamen alia est praxis procedendi contra contumaces, attendi debet. *Objic.* Lite non contestata non potest procedi ad sententiam definitivam *t.t. Ut lite non contest.* ergo Reo (vel auctore) contumaciter absente ante litis contestationem non potest contra ipsum procedi ad sententiam definitivam. *R. n. conf. & suppositum*, quod lis in effectu non sit contestata; nam in casu talis contumaciæ lis habetur pro contestata ex officio. Vel dic, casum contumaciæ esse exceptum a communi regula, quod lite non contestata ad sententiam definitivam procedi nequeat.

T I T U L U S X V.

De eo, qui mittitur in possessionem causa rei servandæ.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit missio in possessionem ex primo, & secundo decreto.*
- 2 *Quid requiratur, ut contra reum decerni possit.*

1 **M**issio in possessionem est jussio seu decretum Judicis, quo alicui bona vel eorum possessio attribuitur: est duplex, una in possessionem impropriad, & in detentionem custodiæ causa, quæ (nisi aliud remedium v.g. captio pignorum, arrestatio, captura &c. de quibus *priori. titul. magis expedire videatur*) *c.1. fin. h.t. l.2. l.9. ff. quib. ex caus. in poss. eat.* attribuitur auctori contra Reum contumacem

li-

lite nondum contestata, tanquam custodi, ne res per Reum fiant deteriores, fructus abalienentur &c. nam Reus tanquam Dominus non ejicitur de possessione, sed & actor & Reus possessores fiunt, iste ut dominus & proprie, ille ut custos & improprie, ac pignus prætorium consequitur in rebus, in quas immittitur, sequi tueri potest *interdicto, ne vis fiat*. Et hæc immissio vocatur *ex primo decreto*: Altera fit in possessionem veram ac propriam bonorum Rei contumacis, & hæc immissio vocatur *ex secundo decreto*; quæ vera possessio tribuitur actori, actionem personalem instituenti, per secundam jussionem Judicis in bonis Rei mobilibus, & si hæc non sufficiant pro quantitate debiti prætensi, in immobilibus etiam, possessione ipsi adempta, relicta tamen proprietate, si reus per integrum annum non comparuerit. Si vero instituit actionem realem, tribuitur actori vera possessio ipsius rei petitæ, & quidem sine novo seu secundo decreto (quamvis in praxi adhiberi soleat) si Reus intra annum non comparuerit *c. fin. § fin. ut lit. non contest. c. i. h. t.* Crescente contumacia, & Reo nec postea comparente, actor rem per sententiam sibi adjudicari petit, per quam consequitur & proprietatem *§ ult. inst. de offic. jud.* quod aliqui vocant immisionem in possessionem *ex tertio decreto*. Nota: si Reus, actione reali conventus, *post litem contestatam* sit contumax, locum non habet immissio ex primo decreto, sed, si liquet de justitia causæ, debet procedi ad sententiam: si non liquet, adjudicari vera possessio *c. 4. de dolo*. Hæc non procedunt contra *actorem* contumacem, sed observantur, quæ in *tit. præced.* dicta sunt.

2 Dico. Ut contra reum decerni possit una ex prædictis immissio, requiritur 1. ut ante litis contestationem sit contumaciter absens. 2. Accusatus de

Ut lite pendente nihil innovetur. 375
 de contumacia. 3. Et petita immissio ab auctore.
 4. Ac in ordine ad immisionem ex secundo decreto nova citatio & nova contumacia: ejusque accusatio. 5. Summaria saltem cognitio, an citatio ad Reum pervenerit, an actor saltem præsumptive probet, se jus habere in re, vel ad rem, quam petit, an Reus & qualia habeat bona, in quæ sit facienda immissio, demum, si agatur de secundo decreto, an annus integer lapsus sit. DD. communiter ex *c. fin. §. fin. ut lit. non contest. & auth. & qui jurat. C. de bonis auth. jud. possid.* Ceterum si Reus post immisionem, etiam ex secundo decreto, compareat, & probet legitimam causam, propter quam comparere non potuerit, debet ipsi iterum adjudicari possessio, vel, si ex legitima causa appellet contra processum, eadem restitui, præstita tamen cautione de judicio sisti, imo nec in expensas condemnandus est *c. 18. de sent. & re jud.*

T I T U L U S X V I.

Ut lite pendente nihil innovetur.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quomodo inducatur litis pendentia, & quid operetur.*
- 2 *Lite pendente nihil est innovandum in præjudicium partis.*
- 3 *Quas pœnas incurrat alienans, & recipiens rem litigiosam.*

1 **L** *Is pendens dicitur, quando inter duos mota, & in judicium deducta est controversia super aliqua re. Inducitur autem litis pendentia per citationem Reo intimatam. Clem. 2.*

Pichler Comp. Pars I, R h. t.

h. t. ac durat, donec lis finiatur per sententiam, & quidem, si post primam appellatur, per ultimam in appellatorio, vel per transactionem, vel per cessionem aliam partium, expressam aut tacitam. Per litis pendentiam simul res, vel, si actio personalis est instituta, ipsa actio redditur *litigiosa*, & hinc, si circa alterutram aliquid innovetur, conceditur parti *vitium litigiosi*: vi cuius potest petere, ut, si quid innovatum vel attentatum fuerit circa rem vel actionem, quæ per innovationem dicitur laborare *vitio litigiosi*, revocetur in pristinum statum, ac interim sistatur processus ad ulteriora per *c. 3. h. t.*

2 Dico. Lite pendente nihil est innovandum, nempe in præjudicium partis litigantis, ut habet per modum regulæ generalis *rubrica hujus tituli*. Adeoque nihil est innovandum 1. circa rem litigiosam *c. 1. 3. 4. h. t. & auth. litigiosa. C. de litigiosis*, adeoque alienari non potest, & ne quidem valide juxta jus Codicis *l. 2. cit. & l. 4. §. 1. C. eod.* Excipe, nisi alienatio fiat causa dotis: transactionis; divisionis rerum hæreditariarum; vel nisi alienatio fiat per ultimam voluntatem: nisi sit necessaria, v. g. quæ fit per publicationem bonorum ex præcepto Judicis, vel si sit periculum, ne res litigiosa pereat. 2. Circa actionem litigiosam *l. 2. cit.* ita ut alteri cedi, donari, vendi nequeat. 3. Circa jus, ratione cuius litigatur, v. g. si duo litigent de beneficio Ecclesiastico, lite semel mota non potest fieri nova provisio, licet unus litigantium moriatur, vel lite cedat *c. 1. 2. h. t. in 6.* quia per hoc non constat, an superstiti vel cessionario competat jus. 4. Circa possessionem rei, aut usum juris *c. 1. 2. h. t. X.* adeoque possessori salva manere debet sua possessio, & fructus, quamdiu lis pendet; nisi nempe ob periculum, ne partes veniant ad arma, vel ne fructus dilapidentur, & Reus aufugiat, vel ne res pereat, necesse sit possessionem, fru-

fructus, vel rem sequestrari, de quo *tit. seq. 5.* Circa statum causæ controversæ, itaut desuper privilegium vel aliud rescriptum, nisi in eo fiat expressa mentio litis pendentis, valide non obtineatur *c. 1. & ult. h. t. c. 3. de decim.* Siquid tale fiat, dicitur comitti *attentatum*; remedio *attentatorum*, si pars, in cujus præjudicium contigit, exigat, omnia in pristinum statum reponi debent, ac de jure Civili attentans condemnatur in expensas.

3 Quæres, an & quas poenas incurrat alienans & recipiens res litigiosas? R. Si neuter scivit, rem esse litigiosam, neuter incurrit poenam ob defectum culpæ, quamvis revocari in antiquum statum debeat, si id petatur. Si uterque scivit, tunc emptor amittit pretium, & venditor tantundem debet conferre de suo, ac utraque quantitas fisco applicatur, res vero litigiosa nulli cedit, sed manet in suo statu. Si alienans solus scivit, qui ordinarie præsumitur scivisse, debet pretium reddere ignorantibus, ac insuper tertiam partem pretii vel æstimationis rei, reliquas autem duas partes fisco inferre. Si accipiens solus scivit, non modo debet restituere rem, sed etiam perdit pretium, fisco applicandum *l. ult. pr. & §. 1. C. de litigiosis.* Sed opus est sententia Judicis.

T I T U L U S X V I I .

De sequestratione possessionum, & fructuum.

S U M M A R I U M .

- 1 *Sequestratio, & arrestatio, quid & quòtuplex.*
- 2 3 *An sequestratio sit licita, & an privet possessione.*
- 4 *An, & quando arrestatio sit licita.*

1 **S**Equestratio vel *sequestrum* est rei litigiosæ, possessionis, vel fructum apud tertium (qui *sequester* dicitur, & res illas interim custodire, subinde administrare debet finita lite victori cum fructibus, aut eorum pretio, restituendas) *depositio* l. 110. ff. de V. S. Alia est *voluntaria* seu *conventionalis*, quæ fit utriusque partis consensu. Alia *necessaria* seu *judicialis*, quæ fit per Judicem vel ex officio, vel ad petitionem unius tantum partis. Differt a *deposito*, quod solæ res litigiosæ dentur in sequestrum, & deponantur apud tertium. Vicina est *arrestatio* (seu *arrestum*) qua res vel persona aliqua prohibetur interim moveri loco ex causa securitatis. Iterum alia est *voluntaria*, quæ fit consensu utriusque partis. Alia *judicialis*, quæ fit mandato Judicis, fere ad instantiam partis tantum, & subinde etiam per manuum injectionem. Differt a sequestratione, quod hæc fiat post litem jam motam, illa vero lite nondum cœpta, & solum ob prætensionem alicujus.

2 Dico 1. Sequestratio voluntaria semper est licita l. 6. ff. *depositi*. Necessaria autem regulariter est prohibita c. 1. h. t. l. un. C. de *prohibita sequest. pecun.* Judicium enim non est inchoandum ab executione, ut habet Brocardicum ex l. 1. C. de *execut. rei jud. l. un. cit.* sequestratio autem est species executionis. Dein pendente lite nihil est innovandum, nec possessor privari fructibus & commodis suæ possessionis debet. Dico, *regulariter*; nam ex justa causa recte fit, uti 1. si non constet, uter litigantium possideat: vel si periculum sit. 2. Ne veniatur ad arma. 3. Ne Reus, si lis sit de re mobili, cum hac fugiat. 4. Ne Reus rem dilapidet, super qua litigatur, vel fructus, quos servare deberet, consumat; tunc enim recte vel res, vel pretium exinde collectum sequestratur,

tur. 5. Si Reus sit contumax, & immissio in bona non habeat locum, uti in beneficialibus; tunc enim, si neuter ex litigantibus super beneficio sit possessor triennalis; vel fructus soli, vel una cum beneficio sequestrari debent, &c. Sumuntur hæc ex *c.2.3. & Clem.un. h.t.l.7. §.2. ff. qui satisfdar. cog.* Interim tamen si pars, contra quam petitur sequestratio, satisfdaret, vel fidejuberet idonee de iudicio sisti, vel de re integra conservanda, ac in eventum restituenda victori, illa omitti vel jam facta tolli deberet.

3 Quæres, an sequestratio privet possessione, eamque transferat in sequestrem? R. negative cum communiori propter textum in *l.39. ff. de acquir. possess.* & rationem; quia sequestrum est species depositi: nullum vero depositum transfert possessionem in depositarium *l.1.6. 17. ff. depositi.* Excipe, nisi vel partes ipsæ, vel Iudex specialiter velit sequestri dare possessionem *l.17. cit. ibi: rei depositæ proprietatis apud deponentem manet: sed & possessio, nisi apud sequestrem deposita est: nam tum demum sequester possidet; id enim agitur ea depositione, h.e. specialiter intenditur, & animus transferendi possessionem cum re tradita accedit: alias non. Objic.* In *c.1. seqq. h.t.* dicitur possessio sequestrari. Idem in *ord. Cam. p.2. tit.21. §.ult.* ergo transfertur in sequestrem. R. Ibi per possessionem intelligitur res ipsa sequestrata. Ordinatio cameræ autem loquitur de possessione dubia, quam uterque litigans prætendit: at nec isto casu adimitur possessio, aut in sequestrem transfertur, sed huic solum committitur conservanda victori, sicut res deposita depositario. Unde victori contra sequestrem datur actio depositi sequestraria *directa*: sequestri autem contra victorem *contraria* ad se indemnem servandum *l.5. ff. depositi.*

4 Dico 2. Arrestatio voluntaria semper est licita *arg. l. 21. C. mand.* Necessaria vero seu Judicialis de jure communi est prohibita regulariter; quia Judicium non est inchoandum ab executione, cujus species est arrestatio, & quia per arrestum aliquis diffamatur de non-solventia, vel de delicto. Accedit recess. Imper. de anno 1570. Interim tamen Arresta vi consuetudinis passim recepta permittuntur fere ubique, sed ita, ut petatur a Judice ordinario loci, si ejus copia haberi possit, nec propria auctoritate quis invadat personam vel res debitoris: ut adsit justa causa, v.g. suspicio de fuga: ut Judex sine mora denuntiet ei, contra quem petitur Arrestum, ut se vel res non moveat loco, donec coram se comparuerit; postea autem in utriusque presentia summarie cognoscat, an actor afferat justa prætensionis hujus argumenta, ac dein totam causam examinet atque terminet. Si talia argumenta non invenerit, vel si Reus idoneam præstiterit cautionem, quanto cyus arrestum debet dissolvere. *Cancellar. Schimid. ad Stat. Bav. tit. 13. art. 2. & tit. 19. art. 8.*

T I T U L U S X V I I I .

De confessis.

S U M M A R I U M .

- 1 Confessio quid, & quotuplex.
- 2 Judicialis facit plenissimam probationem, si rite fiat.
- 3 Non tamen excludit sententiam Judicis.
- 4 Qualificata an possit acceptari quoad substantiam, & rejici quoad qualitatem.
- 5 Quando in criminalibus præjudicet consenti; an confessio criminosi sociis.

- 6 *An reus in judicio interrogatus teneatur confiteri veritatem.*
 7 *An confessio judicialis retractari possit.*
 8 *Confessio extrajudicialis regulariter non probat plene.*

1 **C**onfessio, prout est hujus loci, & forum externum spectat (non internum, ut confessio Sacramentalis, quæ ad aliquid probandum in foro externo nullatenus attendi potest) ex *l. 2. Cod. quorum appellat.* sic describitur: est asservatio illius, quod ab adversario intenditur, facta in judicio, vel extra illud. Unde confessio propria dicitur esse optima probatio. Alia est *judicialis*, quæ fit in judicio *l. unic. C. h. t.* seu quæ fit coram Judice competente qua Judice, sive actualiter pro tribunali sedeat, sive (ut aliquibus placet) non sic sedeat, nempe in loco judicii ex causa judicandi. Idem est, si confessio fiat coram Notario causæ ad Protocollum sedente: vel si coram arbitro ad dirimendam litem electo. Alia est *extra-judicialis*, quæ fit extra locum judicis, & non coram Judice competente, vel saltem non coram Judice qua tali, aut Notario ad Protocollum sedente. Rursus alia est *simplex*, qua quis fatetur debitum vel delictum simpliciter, pure, & sine qualitate modificante aut restringente adjecta: alia *qualificata*, quando adjicitur clausula vel qualitas modificans aut restringens, ut si quis dicat: accepi quidem mutuum, sed jam solvi: occidit Cajum, sed necessariæ defensionis causa. Item alia *expressa*, quæ fit verbis, scriptura, vel alio signo mentem contentis manifestante: alia *tacita*, quæ nempe vel præsumitur ex aliquo facto, vel fingitur a lege: sic, qui arti-

culis positionalibus respondere jussus non respondet, vel non recte, censetur eos confiteri *c.2. h.t. in 6.* qui allegatis in judicio contra se non contradicit, ea fateri præsumitur, ut habet communis. Iterum alia vocatur *discreta*, quæ nempe fit cum expressione causæ, ex qua ortum est debitum: alia *indiscreta*, quando nulla obligationis causa exprimitur. Demum alia est circa *causam civilem*, v. gr. circa debitum pecuniarium: & alia circa *causam criminalem*, scil. super delicto, quod vindictam publicam promeretur: si hæc obtineatur vi, metu, tortura, errore, dolo, dicitur *extorta*; si sine vi, metu, tormentis, errore, &c. *spontanea*.

2 Dico 1. Confessio judicialis rite facta non solum relevat adversarium ab onere probandi, sed etiam plenissime probat contra confitentem, & alias probationes, quæ pro ipso militant, infringit *l.1. ff. l. un. C. h. t. c. 10. de fid. instr. c. 24. de V. S.* Et hinc dicitur optima probatio: probata probatio: inducit notorium, tollit præsumptionem juris & de jure, licet hæc alias probationem aliam non admittat: valet etiam post conclusionem in causa: retractat sententiam, licet in rem judicatam jam transferit, & habetur in statu rei judicatæ: appellationi viam præcludit: atque omnem defectum processus, saltem civilis, sanat. Dixi tamen, *rite facta*, nimirum 1. a majorenni. 2. Sponte; nam a minorenni facta, vel per metum &c. extorta, vel est nulla, vel revocabilis. 3. Cum pleno usu rationis, & advertentia, non ex quadam passione, v. g. æstu iracundiæ prædominante. 3. Contra ipsum confitentem. 5. In judicio, prout jam explicatum est. 6. Coram adversario (vel ejus Procuratore) saltem de jure civili *l. 6. §. 3. h. t.* imo etiam de jure Canonico, ut contra quosdam do-

docet Abb. *in c. fin. h. t. n. 16.* Excipe nisi confessio fit relata in Protocollum vel aliam scripturam; tunc enim nec de jure civili requiritur præsentia adversarii. 7. Ex certa scientia, non ex errore juris vel facti, aut sub dubio tantum. 8. Super re litigiola seu in controversiam deducta. 9. Nec debet repugnare causæ favorabili de jure communi, qualis foret, si quis confiteretur contra valorem Matrimonii. 10. Nec juri contraria esse, ut si quis confiteretur, se valide professum esse Religionem ante 16. annum ætatis. 11. Nec naturæ, ut si quis confiteretur se occidisse Titium, qui tamen adhuc vivit, vel non constat, Titium esse occisum, vel nullum apparet vulneris, aut alterius violentiæ vestigium. Has condiciones Glossa *in c. fi. h. t.* complectitur his versibus: *Major: sponte sciens: contra se: ubi jus fit: & hostis: certum lisque: favor: jus: nec natura repugnet.*

3 Quæres, an contra judicialiter confessum adhuc opus sit sententia Judicis condemnatoria? R. affirm. *l. 3. l. 5. ff. de custod. & exhib. c. 10. de transact.* Excipe, nisi iudicium Summarium fit institutum, vel ordinarium quidem in causis civilibus, sed lis nondum contestata; tunc enim sufficit simplex præceptum Judicis solutionem imperantis *l. 21. ff. de judic.* Objic. *in l. 25. ff. ad L. Aquil.* dicitur: *Nullæ partes sunt judicantis in confitentes.* R. In ordine ad examinationem & probationem ulteriorem causæ. *C. ant.* in ordine ad prolationem sententiæ *N. ant. & conf.*

4 Dico 2. Confessio judicialis qualificata non potest a Judice acceptari quoad substantiam, quin simul acceptetur quoad qualitatem adjectam, si qualitas vel per se est connexa, vel contra eam non stat præsumptio juris, v.g. si fateris, te quidem vendidisse, sed sub pacto legis commissoria;

vel si fateris, te quidem sponsalia contraxisse cum Bertha, sed sub conditione, si parentes consenserint. Sumitur ex *l. 28. §. 12. ff. de liberat. leg.* Econtra si qualitas est separata, vel contra eam stat præsumptio juris, potest acceptari confessio quoad substantiam, ac rejici quoad qualitatem v. g. si fateris, te quidem accepisse mutuuum, sed jam solvisse: vel si fateris, te quidem occidisse Cajum, sed ex causa necessariæ defensionis; tunc enim mutuuum, & occisio habentur pro confessatis, tu vero probare debes solutionem, vel necessitatem defensionis. Sumitur ex *l. 25. ff. de probat. l. 1. C. ad L. Cornel. de Sicar.* Unde monent salubriter DD. ut, si qualitatem certo existere scias, nihil fatearis, sed neges quoque mutuuum, scil. in hoc sensu, *propter quod alteri sis obligatus*, vel occisionem a te factam, nempe in hoc sensu, *ut propterea sis reus, & puniri possis*; sic enim non imponis tibi obligationem probandi qualitatem, & tamen non mentiris; quia petitio in sensu actoris, & interrogatio in sensu Judicis principali, est falsa, atque ideo recte & cum veritate negatur.

5 Dico 3. Confessio judicialis in Criminalibus, si dolose sit elicit a Judice, est nulla. 2. Si per torturam, quam jus civile vocat *questiones*, sit extorta, non præjudicat confitenti, nec facit probationem plenam, nisi intra unam vel alteram diem Reus extra conspectum tormentorum positus, sed ad *banctum juris*, ut vocant, iterum confiteatur, & sic priorem confessionem ratificet. 3. Neque confessio criminosa, de se jam confessi, probat contra socios, quos fatetur vel dicit fuisse complices. 4. Nec Judex regulariter interrogare potest de sociis. Pars 1. fundatur in æquitate & communi DD. sensu ex *c. 7. de renunt.* si tamen Reus postea non

revocaret confessionem taliter elicitam, extraordinaria poena eum puniri ajunt. *Dolose* censetur elicita confessio, si per fictę promissam impunitatem, vel per quæstiones captiosas, quibus inducitur respondens ad perplexitatem, obtinetur. Pars 2. desumitur ex *c. 6. de R. J. l. 1. §. 17. 23. 27. ff. de quæst. & communi Interpretum* sententia, ac praxi. Si tortura non esset legitime adhibita, ut si non certo constet de corpore delicti: si non adsint tanta indicia, ut faciant saltem semiplenam probationem, quod hic homo commiserit delictum: si Reo non prius intimentur indicia, relicto spatio ad ea diluenda: si persona sit exempta a quæstionibus seu a tortura: tunc confessio taliter extorta, etsi postea ad *banchum juris* eam ratificet, non præjudicat Reo. Pars 3. quam tenet communis *Menoch. & Farin.* fundatur in ratione juris, quia criminofus de se confessus, vel convictus in judicio, est infamis, ac iste inidoneus testis: quamvis denunciare crimen, vel aperire Judici non prohibeatur, sicut alii infames, viles, & apparitores. Dixi, *non probat*; facit enim aliquam præsumptionem, ut de sociis denunciatis inquiri possit generaliter, imo & specialiter, si crimen est exceptum seu atrocius, vel alia accedant indicia contra socios. Pars 4. constat ex *c. 1. h. t. c. 10. de testib.* & ex ratione, quia hujusmodi hominibus, qui cupiunt habere socios poenarum, vel sperant mitius puniri, ac simul infames sunt, parum fidei tribuendum. Dixi, *regulariter*; nam de sociis interrogare fas est Judici 1. in criminibus, quæ non committuntur sine complice v.g. adulterio, stupro &c. 2. In criminibus, ex natura sua occultis & difficilis probationis, modo verisimile sit, confessum de se habuisse socios. 3. In criminibus exceptis, quæ ni-

mirum valde sunt pernicioſa Reipublicæ, uti Simonia, latrocinium, graſſatio per vias, maleficium Magicum, falſatio monetæ &c. 4. Vi conſuetudinis in crimine furti. 5. In criminibus, in quibus jam aliunde adſunt indicia, quod alius vel alii cooperati ſint. 6. In criminibus, ſuper quibus agitur tantum civiliter. 7. Quando agitur de crimine futuro, vel continuando in aliorum damnum, v.g. de aliquo occidendo. Sed in hiſ casibus debet Judex de ſociis interrogare prius in genere tantum, an criminofus habuerit ſocios, dein quos; alias enim foret potuit *ſuggeſtio*, quam inſiſtitio, niſi prius jam fuiſſet confeſſus criminofus, quod cum ſocio deliquerit; tunc enim ſtatim peti poteſt nomen complicitis, uti &, ſi aliqua perſona in ſpecie jam aliunde eſſet ſuſpecta.

6 Quæres, an Reus in iudicio interrogatus teneatur fateri veritatem? Reſp. 1. In Civilibus, ubi agitur de debito quod Reus ſcit eſſe contractum, & non expunctum, tenetur fateri (etiam non interrogatus, niſi velit clam ſatisfacere) quia jus naturale, & juſtitia commutativa, ac præceptum Judicis ita exigit. Reſp. 2. In Criminalibus, ubi agitur de pœna, non capitali, tenetur, quando Judex eſt legitime interrogans. Ratio; quia Judici & Superiori legitime præcipienti eſt parendum ſecundum jus naturale: ſed Judex legitime interrogans eſt legitime præcipiens, utpote ad veritatem dicendam juſte obligare intendens. Accedit, quod jus interrogandi, & obligatio reſpondendi, quod res eſt, ſint correlativa, & illud ſine hac fruſtraneum eſſet. Aliud foret, ſi Judex non ſervato juris ordine, ſeu non legitime, interrogaret; quia tunc Judex ſe haberet iſtar privati per c. 17. 19. *de accuſat.* ut ſi interrogaret Reum de crimine alio, non connexo cum illo, de quo extant indicia gravia, de altero autem
differ-

diffamatus non est; vel si de crimine, super quo interrogatur, non appareant tanta indicia, ut faciant semiplenam probationem; & probabiliter si dubium sit Reo, an Judex sit legitime interrogans, & sufficientia delicti indicia habeat, ut docent Less. Laym. Lug. contra Silv. Bonac. Dian. quia melior est conditio possidentis bonam famam, & incolumitatem. Neque dicas, præsumptionem esse in dubio: quod Judex juste interroget & præcipiat; nam R. id procedere, quando Judicis potestas aliunde jam est certa, non vero, quando ipsa potestas, uti hic, est dubia. Lugo *to. 2. de just. d. 40. sect. 1. n. 2.* Pari modo licet Judex legitime interroget, si tamen innitatur præsumptioni falsæ, non est obligatio fatendi crimen, sed potest interrogatio eludi vel æquivocatione, vel restrictione sensibili mentali, v. g. factum est homicidium, quod a te commissum esse gravia adsunt indicia, quia notatus es de loco occisionis cum gladio stricto te proripuisse, tu tamen non commisisti; negare potes, te cum stricto ense in loco tali fuisse. Idem est in civilibus, v. g. accepisti mutuum, sed jam solvisti: promisisti puellæ matrimonium, sed fictè &c. a Judice interrogatus negare potes mutuum, & promissionem; quia propositio Judicis in ipsius sensu principaliter intento est falsa; quia Judex non in alio sensu interrogat, vel interrogare potest, nisi an *re ipsa* occideris, *vere* mutuum, vel sponsalia contraxeris.

R. 3. In criminalibus, ubi agitur de vita amittenda, vel de poena æquivalente, utut Judex legitime sit interrogans, non tenetur Reus fateri delictum, a se commissum, si putet, illud plene probari non posse, vel si celando veritatem per æquivocationem, vel restrictionem mentis sensibilem, credat se vitam salvare & conservare posse, v. g.

dicendo, non commisi hoc delictum, sed subintelligendo, *ut teneatur fateri*; quia hæc restrictio mentalis ex circumstantiis fit *sensibilis* Judici: si autem exterius sensibilis sit, & gravis causa, uti hic, accedat, licita est restrictio mentis, & mendacium non est. Ita docet Card. *dissert. 19. ad Propositiones ab Innoc. XI. damnatas c. 7. n. 81.* & alii multi, maxime Recentiores, contra communioem. Ratio, quia Legislator humanus, etiam Princeps, non potest obligare ad rem valde arduam, & cum damno irreparabili, quale est jactura vitæ, ut tenent plerique omnes ex *can. 2. d. 4.* ergo multo minus Judex. Confirmatur: nemo potest cogi ad dicendam veritatem contra consanguineum suum, *l. 4. ff. l. 6. C. de testib.* ergo multo minus contra seipsum. *Objic.* Qui aliud cogitat mente, quam ore proferat, mentitur, *text. & DD. in can. 2. caus. 22. q. 2.* sed hoc facit, qui legitime interrogatus non fatetur delictum. Unde & Innoc. XI. damnavit propositionem, quæ dicit licitum esse uti amphibologiis ad tuendam salutem corporis, honoris &c. vel restrictione mentali. *R. dist. ma.* nisi id, quod mente cogitat, aliquo modo exterius indicet, vel per verba duplicem sensum habentia, vel per circumstantias, in quibus verba profert, *c. m. secus n. ma.* In præsentibus per circumstantias, in quibus versatur delictum negans, vel non confitens, satis indicatur exterius Judici, quod Reus neget in hoc sensu, *ut teneatur fateri cum certa vitæ &c. jactura*, quem sensum verum esse existimamus. Innoc. XI. damnavit amphibologias & restrictiones mere mentales, in quibus nullo modo indicatur exterius aliquis sensus verus. Adde, quod illa propositio, quæ admittebat amphibologias ad tuendam salutem corporis, honoris &c. sit damnata

propter & contra Jansenistas, qui hoc modo tangebant suam hæresim, quando debebant vi formulæ juramenti sibi præscripti illam damnare, asserentes, sufficere *obsequiosum silentium* ad satisfaciendum Bullis Pontificum. Ceterum ubi ex gravi causa licitum est uti æquivocatione, vel restrictione mentis sensibili, ex eadem licitum quoque est addere juramentum, quia nec in veritate deficit, nec in judicio, nec in justitia.

7 Dico 4. Confessio judicialis rite facta non potest amplius retractari; quia talis confessus habetur pro judicato, *l. un. C. h. t.* Excipe nisi revocatio fiat in continenti, h. e. antequam recedatur a Judicio, vel confessio redigatur in scripturam, *arg. c. 7. de testib. cog.* Item nisi post intervallum revocare volens probet errore se lapsum, modo error non fit circa factum proprium, vel jus manifestum.

8 Dico 5. Confessio extrajudicialis sponte &c. facta, etsi plene probaretur in Judicio v. g. per duos testes, se sola non plene probat regulariter, adeoque non relevat adversarium ab onere ulterius probandi. Text. & DD. *in l. ult. C. de probat. c. 14. de fid. instrum.* Dixi 1. *etsi plene probaretur*, si enim non plene probatur, nec ipsa aliquid probat contra contententem. Dixi 2. *non plene*: nam semiplene probat in civilibus in duplici casu: si est *discreta*, h. e. cum expressione causæ, ex qua ortum est debitum, v. g. mutui: item si fit *præsente adversario*, at sine expressione causæ, ut notant DD. In criminalibus autem sufficit ad torturam. Dixi 3. *regulariter*; nam plene probat in civilibus, 1. si facta est in scripto, & simul cum expressione causæ debiti, modo scriptura legitime recognita fuerit, *l. II. & Auth. si quis C. qui potior. in pign.* In scriptura liberatoria de-

debito, vel quitantia, non requiritur expressio causæ, 2. si est facta præsentè adversario, & simul cum expressione causæ, 3. si fuit jurata, 4. si geminata, seu bis facta, 5. si cedit in favorem causæ piæ, 6. si facta in publico, seu coram majori parte populi, 7. si a moribundo cum expressione causæ. In criminalibus; si adjuvetur aliis adminiculis, potest quidem plene probare, non vero in ordine ad pœnam ordinariam. DD. passim.

T I T U L U S X I X .

De Probationibus.

S U M M A R I U M .

- 1 *Quid sit probatio, & quibus modis fiat.*
- 2 *Alia dicitur plena, alia non plena, vel semiplena.*
- 3 *Qualis debeat esse probatio, & quæ ex contrariis sit efficacior.*
- 4 *Probare regulariter tenetur actor, & qui aliquid affirmat.*
- 5 *Quandoque etiam negans suam negativam.*
- 6 *Ocularis inspectio rite facta probat plenissime.*
- 7 8 *Quid sit fama, & rumor: quid probent.*

1 **P**robare hoc loco & in genere nihil est aliud, quam de re dubia alicui fidem facere per adducta argumenta, seu rei intrinseca & ex visceribus causæ desumpta, seu extrinseca, uti sunt testes, tabulæ, &c. c. 3. & l. 13. ff. h. t. Unde probatio definitur esse *ostensio rei dubiæ vel controversæ per legitimos modos facta*, ut nimirum constet de rei veritate, non quidem necessario quoad rem ipsam in se, sed quoad modum: sic per duos testes constat satis, etiam in Judicio, de
veri-

veritate, licet testes subornati a parte rei falsum dederint testimonium. Modi autem seu species probationis sunt *Testes*: *Instrumenta* seu scripturæ vel tabulæ: *præsumptio*: *juramentum* (de quibus agent, 4. tituli subsequentes) *fama* & *inspectio ocularis*, de quibus, cum alius non extet locus proprius, hic aliqua trademus; dicitur quidem res probari etiam per *evidentiam rei*, & per *confessionem propriam*, sed strictè loquendo non sunt probationes; nam quæ sunt evidentia seu notoria, per se constant, & solum allegantur; imo, etsi non allegentur, a Judice attendi debent: confessio autem propria, de qua in *tit. præced.* est potius relevatio ab onere probandi, quam probatio, & inducit notorium. Ceterum sub probationem cadunt ea, quæ sunt *Facti*, non quæ *Juris* sunt: siquidem *Jura* censetur esse aliunde jam nota Judici ac certa, nisi nempe existentia ipsius *Juris* vocetur in dubium. Interim tamen *allegationes Jurium*, quibus instruitur Judex ad ferendam sententiam, passim referuntur inter probationes, & ut tales adducuntur.

2. Probatio dividitur in *plenam* & *non plenam*. Illa facit plenam fidem, seu moralem certitudinem parit, itaut, si in Judicio afferatur, Judex sententiam definitivam pro probante possit ferre, imo & debeat, *can. 4. caus. 3. q. 7. l. 6. §. 1. ff. de offic. præf.* qualem faciunt duo testes omni exceptione majores, instrumentum publicum, vel authenticum, præsumptio *Juris* & de *Jure*, &c. *non plena* parit tantum opinionem, nec regulariter sufficit, ut ex illa Judex ferre possit sententiam, qualem facit unus testis, instrumentum vel scriptura privata, præsumptio probabilis, fama &c. Hæc habet suos gradus, alia enim dicitur *semiplena*, quæ facit mediam quasi fidem; & una cum alia *semiplena* integram seu ple-

plenam conciliat; uti unius testis depositio cum juramento suppletorio, vel cum fama, in causa civili, text. & DD. in *c. 27. de testib. & c. 13. ac l. 5. C. h. t.* alia plusquam semiplena, v. g. depositio unius testis valde excellentis, quæ, si jungatur cum alio adminiculo de se non apto ad semiplene probandum, uti est testis non omni exceptione major hujus defectum supplere, & fere, vel omnino plenam probationem efficere potest: alia minus, quam semiplena, qualem facit præsumptio levior & talis non sufficit, ut delato juramento suppletorio plenam constituat probationem. Qualem gradum attingat allata in Judicio probatio non plena, pertinet arbitrari ad Judicem. *Objic. 1.* si actor deficiat in probatione, reus est absolvendus, *c. fin. §. sane de jurejur. l. 4. C. de Edendo*, sed actor deficit in probatione, quotiescumque non plene probat: ergo quotiescumque actor non plene probat: Reus est absolvendus; ergo vel nulla datur semiplena probatio, vel saltem non attenditur, & inutilis est, 2. duo imperfecta non faciunt unum perfectum, *arg. can. 14. d. 23.* ergo nec duæ semiplenæ probationes. *R. ad 1. dist. maj.* si ita deficiat, ut nec plene, nec semiplene probet suam intentionem, non supplendo defectum unius probationis per aliam semiplenam, v. g. per juramentum, confessionem Rei extrajudicialem, præsumptionem probabilem, *transfeat*, & regulariter, non semper verum est; quia probatio semiplena subinde sufficit ad ferendam sententiam, uti in rebus levibus, factis antiquis, & quando agitur de vitando peccato, v. g. si semiplene probatum est impedimentum inter contrahere volentes matrimonium: item in causis criminalibus sufficit ad instituendam inquisitionem, incarcerationem, &c. Si semiplenam ful-

fulciat per aliam semiplenam, *n. ma.* Ad 2. *dist. conf.* nisi tendant ad eundem finem, & singulæ habeant vim semiplenæ probationis, *c. conf. secus, neg. conf.* In *d. can.* sermo est de Sacramentis, quæ conficiuntur a duobus, quorum unus ponit materiam, & alter formam: quod utique non fit valide: sed non est ad rem.

3 Dico 1. Probatio, ex qua ferri possit ac debeat sententia, debet esse clara, *c. 8. h. t.* & regulariter plena, & concludens vel convincens, *l. 9. C. de Judic. & Matth. 18.* ibi: *in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.* In criminalibus vero, ubi agitur de vita & membris, luce meridiana clarior, *l. fin. C. h. t.* Ceterum probatio plenior & efficacior vincit contrariam minus plenam & fortem, per *c. 9. §. fin. h. t.* itaut obtineat causam, qui melius probat, *l. 21. §. 3. ff. de testib.* Quænam ergo, si utraque pars litigans afferat pro se probationem, censenda est efficacior & victrix? R. 1. quæ fit per evidentiam facti, vel per aspectum ocularem, 2. quæ fit per rei veritatem, præfertur alteri, quæ fit per conjecturas, præsumptiones, juramentum, 3. quæ est favorabilior, ut quæ excludit peccatum. Si vero probationes omnino æquales, & inter se contrariæ afferantur utrimque, ad invicem conquassantur & neutris standum: interim tamen favendum est Reo, aut Possessori, *c. 11. & 65. de R. J. in 6.* nisi actor habeat causam in jure *favorabilem*, quales sunt quatuor, matrimonii, testamenti, dotis, libertatis; tunc enim pronuntiandum est pro causa favorabili, *c. fin. de sent. & rejud. c. 3. h. t.*

4 Dico 2. Onus probandi regulariter incumbit actori. Ratio, quia probare debet, qui aliquid affirmat in præjudicium alterius, non qui negat, *l. 2. & 19. ff. l. 1. 8. 23. C. h. t.* Sed actor aliquid affirmat in præjudicium Rei, & Reus negat ordi-
na-

narie: ergo . Dixi , *regulariter* ; nam 1. Reus probare tenetur exceptionem affirmativam , qua nimirum aliquid vel formaliter vel virtualiter affirmat , dicendo v.g. se jam solvisse , quod petitur , se præscripsisse , testatorem non fuisse sane mentis , virtualiter enim affirmat , testatorem fuisse dementem . Siquidem Reus affirmative excipiendo fit actor , *l. 1. ff. de except. l. 19. cit.* 2. Si pro actore stet præsumptio Juris , uti pro Parocho decimas in sua parochia sitas prætendente , vel possessio , per *c. 3. de procurat. c. 2. de restit. spol. in 6. c. 65. de R. J. in 6.* quia talis præsumptio , aut possessio , rejicit onus probandi in Adversarium , 3. Si Reus ipse , fiducia sui juris : in se suscipiat onus probandi , *l. 14. ff. b. t.* quo tamen casu , si Reus deficeret in probatione , tamen absolvendus esset , si actor non satis probaret intentionem suam . 4. Si Judex justa de causa onus probandi transferat ab actore in Reum , *c. fin. & l. 38. ff. de jurejur.* 5. Si actor esset privilegiatus , ut pupillus , mulier , agricola , miles , qui censentur rerum forensium & Jurium imperiti ; si enim assererent , se solvisse indebitum , Reus id negans probare deberet , fuisse debitum , *l. 25. §. 1. ff. b. t.* Sic Civitas vel Ecclesia , licet fateatur mutuuum , non tenetur solvere , nisi creditor probaverit , illud esse versum in utilitatem Civitatis vel Ecclesiæ *c. 1. de depos. c. 2. de solut.* Denique 6. Si instituat^r Judicium divisorium , vel commune , vel duplex , uti *finium regundorum* , *communi dividundo* , *familie heriscundæ* , *interdictum retinendæ possessionis* , uterque litigans probare debet suam intentionem ; quia uterque simul est actor & Reus *c. 3. b. t. §. 4. Inst. de interdictis.*

5 Quæres , an negans numquam teneatur probare , aut negativa propositio numquam possit probari ? R. Pure & simpliciter negans , v. g. se mu-

mutuum accepisse, se occidisse &c. numquam tenetur probare, imo talis negativa *facti pura* nec directe nec indirecte probari potest; cum *per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit*, l. 23. C. h. t. intellige per testes, instrumenta &c. nam per confessionem vel per juramentum negantis utique probari potest. R. 2. negativa *facti* non pura, sed *prægnans*, quæ nempe virtualiter in se continet affirmativam, ut si neges te *sponte* renuntiasse beneficio, vel *vestita* circumstantiis loci, temporis, personæ &c. directe quidem probari non potest, quia non entis nullæ sunt qualitates, potest tamen indirecte, & si negans in ea fundet suam intentionem, probari debet. Idem est de negativa *Juris*, qua negatur aliquid de Jure fieri potuisse, v. g. Titium initiari ordinibus, testamentum legitime esse factum &c. & de negativa *qualitatis*, quæ naturaliter & communiter inesse censetur v. g. Titium esse legitime natum, esse potentem ad generandum &c. Ratio est, quia in his casibus negans virtualiter aliquid affirmat, v. g. te coactum esse ad renuntiandum beneficio, tempore commisi homicidii te fuisse alibi, extare legem, propter quam Titius valide ordinari, vel testamentum valide non potuerit conficere, Titium fuisse natum extra legitimum matrimonium: dein quilibet tenetur probare id, in quo fundat suam intentionem.

6 Dico 3. *Ocularis inspectio*, rite facta, ordinarie est validissima probatio, inducens rei evidentiam, communis DD. ex l. 8. ff. *finium reg.* Dixi *rite facta*, nempe vel per ipsum Judicem, vel per deputatos ab ipso commissarios; utiliter etiam adhibitis testibus, maxime rerum peritis, qui videntur necessario adhibendi, ubi veritas per inspectionem haberi nequit, nisi per artis peritos, ut si vulnus inspiciendum, an sit lethale; qui testes,

stes, & rerum periti, nisi per se sint jurati, sub juramento interrogandi sunt, quid sentiant: item convenit citari ad illam partes litigantes. Subinde, ubi nempe non suppetunt aliæ probationes, necessaria est, uti si controversia est circa limites agrorum, in novi operis nuntiatione, in cautione damni infecti, ut si caveri petas tibi de damno, quod metuis ex vicini domo ruinosa, iste autem neget esse ruinofam; item si contingat vulneratio; tunc enim Judex statim debet curare, ut per Medicos & Chirurgos fiat inspectio vulneris.

7 Dico 4. *Fama*, prout hic sumitur, & species probationis est, definitur esse *communis hominum alicujus loci de aliqua re sermo, ex sola quidem suspitione, certo tamen auctore, proveniens*. Differt a *rumore*; quod fama ortum habeat a certis auctoribus, qui dixerunt, se vidisse, vel interfuisse, atque insuper quod tota vicinia, vel major pars communitatis (intellige non absolute semper, sed saltem respective major, h. e. respectu eorum, qui scire poterant & ad quos spectabat scire, v. g. major pars peritorum alicujus artis, si quærat de facto ad talem artem spectante) aliquid asserat; quare & *vox populi* dicitur: econtra quod rumor non habeat certos auctores, & minoris partis de communitate vox sit, ac tantum *particularis sermo ex sola suspitione, & incerto auctore proveniens*, adeoque temeraria *vulgi vox*.

8 Dico 5. *Fama* si fuerit constans & uniformis, ortum habens a personis dignis; item si legitime fuerit probata, in causis civilibus plerumque probat semiplene, non plene. Ita communis apud Masch. *in concl. 754. de Probat.* Fundatur in *c. 27. de testib. l. 3. §. 2. ff. eod.* In criminalibus (idem fere est in civilibus arduis) in ordine ad pœnam ordinariam nec semiplene probat, ut habet

communis; quamvis sufficiat ad inquisitionem specialem, & ad incarcerandum diffamatum, si de fuga suspectus sit, item, si vehemens sit aut aliis adminiculis adjuta, ad torturam. Carpov. *in Pract. crim. p. 3. q. 120. n. 27.* In civilibus subinde etiam plene probat, uti in rebus modicis, in factis antiquis, memoriam hominum excedentibus, per *c. 13. h. t.* ac in aliis, quæ sunt difficilis probationis, & aliunde non obtinabilis, item quando agitur de vitando peccato, aut quando cum fama concurrunt alia adminicula, per *c. 11. de præsumpt.* Vid. Masch. *concl. 754. cit.* ubi affert, 32. tales casus. Rumor minus probat, & fere suspicionem tantum, & levem præsumptionem inducit. Sed quando censetur fama legitime probata? R. Si producat instrumentum authenticum super fama erectum: vel testes saltem duo, omni exceptione majores, qui jurato testantur, se audivisse ita dici a majori parte communitatis, & saltem duas personas nominatim exprimunt, a quibus audiverint, afferentibus se vidisse, aut alia indicia rei adducentibus. Masch. *concl. 750. 751.* allegans alios. Ex quo apparet, prorsus difficilem esse probationem famæ.

T I T U L U S XX.

De testibus & attestacionibus.

S U M M A R I U M.

- 1 Testes, & attestaciones quid sint.
- 2 Quinam possint esse testes, & qui non.
- 3 Testes alioquin inhabiles quandoque admittuntur.
- 4 Quomodo produci, & recipi debeant testes.
Ubi de articulis, interrogatoriis, & examine testium.

- 5 *Præter testes etiam citari debent partes.*
- 6 *Testes, antequam examinentur, debent jurare regulariter.*
- 7 *Super quibus sint examinandi.*
- 8 *Quomodo debeant testificari.*
- 9 *Quarto productio testium non permittitur, imo nec secunda, postquam testimonia innotuerunt producenti testes.*
- 10 *Quando duo testes plene probent: quid probet unus: quid testis de auditu.*
- 11 *Quid testes singulares.*
- 12 *An aliquid probet testis varius, & contrarius.*
- 13 *Exceptiones quæ sint contra testes & eorum attestaciones.*

1 **P**rima & usitatissima probandi species fit per attestaciones testium: *testis* autem Judicialis ex *c. 1. h. t.* definitur esse *persona idonea, quæ ad instantiam partis evocatur & examinatur a Judice ad faciendam fidem re controversa.* Ut vero sit idonea, seu ad ferendum testimonium habilis, nec a Lege, nec a Canone repelli debet, *l. 1. §. 1. ff. & c. 1. h. t.* Unde testis idoneus a quibusdam vocatur etiam *omni exceptione major*, quamvis in rigore talis, cui nulla prorsus exceptio opponi potest, superet testem simpliciter habilem, tanquam *comparativum positivum* gradum. Testibus idoneis opponuntur inhabiles, qui sunt in duplici classe; aliqui enim ita sunt inhabiles, ut neque cum consensu partium, contra illos non excipientium, testari valeant, uti excommunicati non tolerati: alii vero valide testificantur, si partes contra ipsos non excipiant, aut eos non repellant propter defectum alicujus qualitatis; ut si non excipiant contra consanguineum pro consanguini.

guineo testificantem, vel si inimicum contra se admittant. *Attestationes* fiunt asseverationes seu depositiones testium super aliquo facto.

2 Dico 1. Testis potest esse omnis, qui nullo jure prohibetur, *l. 1. cit.* Prohibentur autem 1. aliqui jure naturali, qui nempe laborant defectu mentis, uti infantes, fatui, furiosi extra tempora, quibus habent lucida intervalla. Impubes & pupilli; si habeant sufficientem usum rationis, non quidem repelluntur jure naturali, regulariter tamen jure positivo propter immaturitatem Judicii, *l. 3. §. 5. ff. b. t.* Licet admittantur in contractu matrimoniali, in criminibus exceptis, & puberes facti de iis, quæ in impubertate perceperunt. Puberes autem seu minores admittuntur in causis civilibus non admodum arduis, non vero in criminalibus ante completum annum 20. ætatis, *l. 20. ff. eod.* nisi sint causæ difficilis probationis, ubi etiam impubes admittuntur tam in criminalibus quam in civilibus. Jure naturali prohibentur quoque ordinarie muti & surdi simul, quia ordinarie mentem suam explicare & intelligi satis nequeunt.

Secundo. Prohibentur jure positivo 1. cæci, qui rem solo auditu perceperunt, *can. 15. caus. 3. q. 9. 2.* Servi proprie dicti, *l. 7. ff. b. t. c. 10. de V. S.* Religiosi tamen his servis in hoc puncto non sunt annumerandi, quia juxta *c. 51. b. t.* cum licentia Prælati licite, & sine illa valide testificantur. 3. Infames infamia juris, *can. 9. caus. 3. q. 5. c. 13. & 54. b. t.* quales sunt histriones, adulteri, contrahentes incestuosas nuptias, polygami &c. per sententiam Judicis damnati tanquam fures, raptores &c. Lauterbach putat, de jure civili infames infamia juris non arceri a ferendo testimonio; infames autem infamia facti, qui nempe rei notorie quidem sunt criminis,

cui tamen infamia a Jure non est annexa, aut condemnatio Judicis non intervenit, nec de jure canonico nec de jure civili, quamvis alii aliter sentiant. 4. Perjuri, etsi poenitentiam egerint, *can. 24. caus. 2. q. 7. Farin. alii.* 5. Pecunia corrupti, *c. 1. & l. 3. citt.* ut & alii suspectæ fidei, inter quos censentur esse personæ valde viles & pauperes, *can. 7. caus. 2. q. 1. l. 3. cit.* nisi vita eorum & fama integra tollat suspicionem corruptionis, quæ præsumitur ex nimia egestate & vilitate, per *c. 8. h. t.* 6. Excommunicati non tolerati, *c. 8. de sent. excom.* si vero tolerati sint, removen-
tur solum ope exceptionis, *arg. c. 13. §. 5. de hæret. in 6.* Atque prædicti prohibentur absolute; alii econtra prohibentur solum in certis causis, vel pro aut contra certas personas. Unde

Tertio. Prohibentur esse testes in certis causis. 1. Mulier in re feudali, & in testamento solemni: item de jure canonico in causis criminalibus, ut habet communior cum gl. in *c. forus 10. de V. S.* in quo *c.* datur hæc ratio, quia *varium & mutabile testimonium super femina producit*; quod recte restringitur ad causas criminales, quia in civilibus non admodum arduis etiam jus canonicum admittit feminas, *c. 3. h. t.* Sicut jus civile *l. 18. ff. eod.* indistincte admittit. 2. Regulariter quilibet minor 20. annis in causis criminalibus. 3. In iisdem, si agitur ad penam sanguinis, contra reum clerici & religiosi. 4. Laicus contra clericum in iisdem criminalibus, *c. 14. eod.* si nempe clerici testes haberi possint. 5. Actor vel accusator in causa, super qua agit vel accusat, & Judex in causa, quam judicat, advocatus, item procurator, administrator, negotiorum gestor, in causa quam gerit, vel defendit, *c. 6. x. & c. fin. eod. in 6.* 6. Quilibet in causa propria, *c. 38. caus. 2. q. 6. l. 10. ff. h. t.*

Quo

Quo etiam referas testem, qui est membrum communitatis, si ex ejus testimonio redundat commodum in singula communitatis membra, & non præcise in utilitatem communitatis, qualis: excipe tamen clericos & religiosos, qui in defectu aliorum testes esse possunt in causâ suæ Ecclesiæ vel Monasterii, *c. 12. 38. h. t. & c. 26. de jurejur.* licet directe exinde commodum redundet in Ecclesiam, &c. quia res Ecclesiæ & Monasterii revera non sunt singulorum.

Quarto. Prohibentur testari aliqui contra certas personas, uti 1. gravi laborans inimicitia contra inimicum. 2. Libertus contra patronum. 3. Parentes contra liberos, & hi contra parentes, saltem contra invitos; quo revoces etiam fratres & sorores contra se invicem, conjuges contra se, vitricum contra privignum, socerum contra generum, & vicissim, vassallum, & suo modo subditum, contra dominum; quia his personis debetur specialis reverentia, amor, & concordia. 4. Advocatus contra clientem, tutor & curator contra pupillum & minorem suum, administrator, syndicus, &c. contra suos principales in causis sibi commissis, *arg. can. 3. caus. 4. q. 3.* (ubi plurima circa testium qualitates & fidem, quam faciunt, referuntur ex jure civili) & *l. fin. ff. h. t.* 5. Judæi, pagani, apostatæ, item hæretici non tolerati contra Christianos & Orthodoxos, *can. 25. 26. caus. 2. q. 7. l. 21. C. de hæret.* denique. 6. Socius criminis contra socium, & quilibet de crimine convictus vel confessus contra alios *c. 10. & l. 11. C. h. t.* quia sunt infames infamia juris, & suspectæ fidei.

Quinto. Prohibentur aliqui pro certis personis testes agere propter nimiam conjunctionem, & inde ortam suspicionem minus sinceræ testificationis, uti 1. parentes & alii ascendentes, ac liberi, fra-

tres & sorores, conjuges, pro se invicem: item consanguinei & affines propinqui pro se in causis criminalibus, & valde arduis civilibus; in aliis autem causis non sunt testes omni exceptione majores, itaut Judicis sit arbitrari, quantum fidem faciant; probant tamen in causa consanguinitatis vel ætatis, nisi inde redundet speciale commodum in testificantes. 2. Domestici, non qualescumque, sed quibus producens ratione potestatis dominativæ vel gubernativæ imperare potest, uti famuli, & coloni mercenarii: item subditi pro domino suo, nisi prius (quoad actum præsentem) solvantur juramento subjectionis, & non agatur de proprio eorum commodo: idem est de officialibus Principum &c. si nempe illi vel isti inquam vexationem propter datum liberum testimonium metuere possint. 3. Socius tam contractus quam criminis pro socio. 4. Singulariter amicus pro amico. Sumuntur hæc ex *can. 1. 12. caus. 3. q. 5. can. 3. caus. 4. q. 3. l. 3. 6. 24. ff. l. 9. C. h. t.*

3 Quæres an prædicti testes inhabiles, vel minus idonei, numquam admitti possit vel soleant ad aliquid probandum? R. si sint jure naturali inhabiles, numquam, ut clarum est: si jure humano, lege vel canone, admitti possunt ac solent in sequentibus casibus, 1. quando veritas aliter haberi nequit, 2. quando agitur de peccato vitando, v.g. de impediendo matrimonio propter suspicionem impedimenti, 3. in criminalibus exceptis, atrocibus, & valde perniciosis, uti est crimen læsæ majestatis, simoniæ, hæresis, &c. 4. si deponant pro innocentia rei in criminalibus, 5. si deponant contra producentem, 6. si a partibus rogentur, & sic approbentur positive, vel 7. si approbentur negative, h. e. nec a parte, contra quam producuntur, nec a Judice re-

pellantur, 8. si procedatur summarie, & probationes non exactæ requirantur de Jure, DD. passim, & Greneck in suo egregio *examine juris canonici h. t. n. 9. me citato*, qui insuper notant, plerumque Judicis arbitrio committendum esse, an & quantam fidem in his casibus mereatur testis alias inhabilis, aut minus idoneus, ut adeo defectus supplere possit numero, gravitate vel excellentia contestis, conjecturis & præsumptionibus, &c. Notat insuper P. Streinius *p. 3. tit. V. §. 1. n. 4. in fine* cum Zypæo & Vallense, moribus hodie receptum esse ut neminem testari volentem Judex repellat, quia nimirum expedit ad bonorum securitatem, & malorum oppressionem, ut quacumque via & modo noxæ detegantur & abigantur, *c. 35. de sent. excomm.* Ipsius dein erit despiciere, quid fidei debeat tribuere.

4 Dico 2. Ut testes legitime producantur, & recipiantur, atque per eos fiat probatio, observanda ex communi praxi & sensu DD. sunt sequentia. Actor ex articulis positionalibus, seu ex positionibus a reo negatis, format articulos, quos vocant *probatoriales*, seu positiones, ex quibus tanquam præmissis veris conatur deducere, quod sibi probandum est, & his articulis in ordinem positis præfigit certos numeros: tum denominat personas testium, quos ad probandos articulos intendit producere, & quia ordinarie non omnes & singuli testes notitiam habent, nec audiri possunt de omnibus articulis, hinc specificat articulos, super quibus unumquemque testium cupit audiri, v. g. super articulo 1. 2. 3. Cajum & Mævium, super 4. & 5. Sempronium & Titium, &c. super 6. 9. 11. eundem Cajum & Mævium, &c. quæ specificatio appellatur *denominatio testium cum directorio*, quia dirigit Judicem in Examine te-

stium instituendo. Postmodum hi articuli cūn-
denominatione testium & directorio exhiben-
tur Judici, & ab hoc communicantur reo, non
tantum ut iste possit excipere contra personas
testium & articulos, si exceptionem se habere
credat (relicta interim Judici potestate statim
admittendi probationem exceptionis, vel, dila-
ta probatione usque post publicationem attesta-
tionum, prius examinandi testes *c. 7. b. t.*) sed
etiam ut *interrogatoria* (seu certas quæstiones)
quæ testibus a Judice proponantur circa factum
eiusque circumstantias, ponere, & iis, quæ Ju-
dex ipse fortassis format, addere possit ad di-
gnosendum, & eum in finem, ut appareat, an
testes consequenter loquantur, ut causam sui
dicti reddant, vel ut deprehendatur suborna-
tio: & hæc interrogatoria non communicantur
producendi testes, ne istos circa illa instruere
vel subornare valeat, imo nec testibus ante
examen, ne colludant.

His præmissis citantur testes, & in præsen-
tia utriusque partis, quæ citari necessario debet
ad videndum jurare testes, *c. 2. b. t.* jurant de
veritate dicenda; tum vel a Judice, vel ab alio,
cui Judex committit, examinantur & audiun-
tur singuli seorsim & secreto super interroga-
toriis & articulis, eorum dicta inferuntur pro-
tocollo, rursus ipsis præleguntur, ut forte incon-
sideratius dicta corrigere possint, & in fine ipsis
imponitur silentium, idest, monentur, ne evul-
gent, quid interrogati responderint. Absoluto
examine protocollum, quod hic appellatur *Ro-
tulus examinis* clauditur sigillis commissariorum
(si per commissarios examen testium fuit in-
stitutum) traditur Judici deleganti: qui illud
publicat, nempe attestations, & utrique parti
petenti copiam concedit, ut utraque videat,
quid.

quid pro vel contra se deposuerint testes; nam ex his attestationibus actor desumit suas probationes, easque in scripto Judici exhibet: Reus etiam notat ea, quæ pro se faciunt, præsertim circa personas & dicta testium, ut postea illa actori opponere possit. Contra scriptum indemnitatis hoc potest actor replicare, & porrigere. Ceterum cum subinde contingat, ut etiam reus, ex confidentia causæ, innocentiam suam ex superabundanti probare velit, etiam ipse similiter formare debet articulos, qui dicuntur *Reprobatoriales* vel *Defensionales*, quia contra actorem probat, & eius intentionem reprobat, denominare testes cum directorio, & alia observare, quæ de actore articulos probatoriales ponente diximus. Quod si pars post productionem testium dubitet, an per exhibitos articulos causam suam sufficienter probaverit, potest exhibere novos articulos, qui nominantur *Additionales*, modo elogia testium prius non fuerint publicata, vel didicit a parte. Hæc ut melius intelligantur

5 Dico 3. Præter citationem testium specialiter necessaria quoque est citatio partium, prout jam insinuavi, ut videant testes jurare & recipi, ita ut alias examen testium esset nullum, text. & DD. *in c. 2. h. t. cit.* Si autem aliquis testium non foret sub jurisdictione Judicis, per litteras *mutui compassus*, ut vocant, deberet Judex requirere illius superiorem, ut vel mittat testem ad locum motæ litis, vel ipse examinet super articulis & interrogatoriis formatis, illiusque depositionem sigillo suo munitam communicet Judici motæ litis.

6 Dico 4. Juramentum testium ante depositionem regulariter adeo necessarium est, ut absque eo nullam in Judiciario faciant fidem in præjudicium alterius, *c. 5. 17. 29. 39. 51. l. 9. C. 18. C. h. t.*

etsi testis esset clericus vel religiosus : & licet causa tractetur summarie , ut notat Myns. *cent.* 3. *observ.* 80. *num.* 3. cum Imola &c. Nisi nempe utriusque partis consensu ; expresso vel tacito , remittatur testibus juramentum , *c.* 39. *cit.* & *arg. c. ad Apostolicam, de regular.* Vel nisi testes forent tales , quibus ex consuetudine non solet añjungi verum juramentum & formale , quales añ Germania sunt personæ illustres , & in dignitate constitutæ , quæ appellantur *egregie* ; harum enim depositio valet sub *fide nobilitatis* , aut *status sui* , licet non compareant in Judicio , sed solum in scripto sic testentur. Gail. *l. i. observ.* 101. *n.* 14. Jurant autem testes tactis Evangeliiis ; Episcopi & Sacerdotes tacto pectore , positis tamen ante conspectum Evangeliiis . Apud Germanos consuetudo habet , ut testes non tangant Evangelium , vel alias Scripturas Sacras , sed ut mares erectis duobus digitis anterioribus (si feminæ sint , manu dextera super sinistram pectoris partem posita) jurent , ac dicant : *Sic me Deus adjuvet , & omnes Sancti ejus* : vel *Sanctum ejus Evangelium* . Clerici tamen & religiosi non coram Judice laico , si ab hoc petitur testimonium , sed coram suo Episcopo vel Prælato , aut cui is commiserit , jurant , *can. 2. caus.* 14. *q.* 2.

Objic. 1. Juramentum testium est introductum jure communi ; ergo remitti a partibus non potest . 2. In *c.* 39. *b. t.* ubi permittitur remissio juramenti , solum fit mentio Adversarii : ergo non requiritur consensus utriusque partis , ut nos diximus . R. ad 1. *dist. ant.* est introductum jure communi , regulariter tamen & immediate in favorem partium , *c. ant.* in & ob favorem publicum , cui privati renuntiare non possint , *n. ant.* & *conf.* In causis tamen matrimonialibus & spiritalibus , ubi periculum animæ , item in crimina-

minalibus criminaliter intentatis, ubi bonum publicum vertitur, partes remittere hoc Juramentum nequeunt. Ad 2. Etsi tantum fiat expressa mentio adversarii, quia tamen in illo casu jam fuit præsens, qui voluit producere testes sine juramento, plus non requiritur, quam ut adversarius consentiret; sic enim jam utriusque partis consensus interveniebat.

7 Dico 5. Præstito juramento examinandi sunt testes singillatim & secreto de Interrogatoriis & Articulis, inchoando a generalibus, & paulatim ad magis particularia descendendo, nempe sic: cujus nominis, 2. ætatis, 3. conditionis sit testis, 4. an non consanguineus, 5. vel inimicus adversæ partis, 6. an non subornatus, 7. non convenerit cum aliis testibus de eo, quod velint dicere, 8. an aliquod emolumentum speret ex causa controversa, 9. cui parti optet victoriam. Dein quoad factum & circumstantias illius, 10. an sciat, v. g. delictum esse commissum: quale: a quo: quando: quomodo. Demum 11. an sciat, vel solum credat: unde sciat (ut causam reddat sui dicti) nempe an viderit ipse, vel tantum audiverit, &c. Cujusmodi interrogatoria ponit Judex, vel ejus commissarius ad examen testium delegatus, vel pars, contra quam producuntur testes. Judex tamen & interrogans debet abstinere ab interrogatoriis *suggestivis*, quibus quasi suggerit, prævenit, indicat, quid testis respondere debeat. l. 1. §. qui questionem 21. ff. de question. Caveri quoque debent impertinentia & superflua, cujusmodi si a parte essent formata, a Judice rejici, sicut suppleri debent utilia, quæ a parte non sunt posita. §.

8 Dico 6. Testes debent deponere *viva voce*, non per scripturam vel alia indicia, nisi sint valedudinarii, aut personæ egregiæ, ad quas, si Judex

nolit accedere, vel id non deceat, notarium vel alios viros idoneos mittere debet, ut domi suæ sub juramento, vel sub fide nobilis, testificentur; imo possunt suas depositiones suo sigillo & subscriptione munitas mittere ad Judicem. Ratio, quia ex voce trepidante, vultu, gestu, multum desumi subinde potest. Unde l. 3. §. 3. ff. b. t. dicitur, *non testimoniis, sed testibus credendum*. Concordat c. 8. de cohabit. Cler. & mul. c. 37. & l. 4. C. b. t. Debent item deponere *clare non dubitative*, v. g. per verbum *puto, videtur, nisi fallor*; talis enim depositio non probat, nisi negotium in se obscurum sit, vel alia probatio haberi nequeat. Præterea debent dare *causam sui testimonii*, idest indicare, quo modo, & quo sensu corporeo, visu vel auditu vel utroque, rem sciant. Quodsi tamen nec Judex interroget, nec pars interrogari petat testem super causa sui testimonii, credendum est etiam causam non reddenti, nisi deponat in causa criminali ad condemnandum reum, vel super negativa probanda, vel super re, quæ sensu corporeo non percipitur, ut est nobilitas, dominium, jurisdictio, bona existimatio &c.

9 Dico 7. Testes, sive iidem sive novi, super iisdem articulis non possunt produci nisi secunda & tertia vice; nam quarta productio, nisi fiat ex justa causa, & producere volens juret, quod depositiones testium nec subtraxerit, nec didicerit, nec malitiose novam productionem petat. 2. Post publicationem vero attestationum, aut postquam didicita seu intellecta jam sunt a producente testimonia, regulariter etiam altera productio & receptio testium super iisdem articulis, vel directe contrariis, non conceditur propter periculum, ne producens subornet testes, ut v. g. aliquid addant, vel demant suæ depositioni. Pars 1. habetur

tur c. 15. 36. 46. h. t. Nov. 90. c. 4. Pars posterior c. 46. & nov. citt. & maxime Clem. 2. h. t. Addidi regulariter; nam etiam post publicationem attestationum (quæ est publica prælectio depositionum in Judicio, & fieri debet, postquam partes ulteriori testium productioni renuntiarunt, ac citatis partibus) vel post didicitas depositiones licet producere aut recipere testes de novo 1. ex consensu utriusque partis. 2. Ex speciali facultate Principis. 3. Quando aliquis testis sponte comparet, & asserit, se nunc melius recordari rei peractæ. 4. Quando prius examen perperam factum, vel nullum fuit. 5. In causa matrimoniali ob periculum peccati, & quoties post conclusionem in causa admittuntur adhuc testes, aut quando post latam sententiam non datur exceptio rei judicatæ. Abb. Fel. Host. Farinac.

10 Dico 8. Duo testes, omni exceptione majores, vel idonei, de veritate & proprio sensu deponentes, ordinarie plenam faciunt fidem, ita ut sententia desuper ferri possit ac debeat, can. 3. caus. 2. q. 5. ibi, *testimonio duorum vel trium testium quilibet Jure convinci & damnari poterit*. Conspirat c. 4. 10. 24. h. t. & Jus Divinum Deut. 17. 19. Matth. 18. Luc. 17. verbis: *in ore duorum vel trium peribit*, item: *in ore duorum vel trium stat omne verbum*. Dixi 1. duo testes, nempe non pauciores; nam unus testis, cujuscumque sit excellentiæ, regulariter solum semiplene probat, per c. 10. 23. 28. & l. 9. C. h. t. Unde illud vulgatum: *unus testis, nullus testis*, scil. ad plene probandum ordinarie; excipiuntur tamen causæ leviores, & ubi non agitur de præjudicio tertii, vel agitur de impediendo peccato, & nulli adhuc jus est quæsitum, & ubi testis deponit in iis, quæ pertinent ad ejus officium, v. g. Officialis publicus & juratus in rebus ad officium

pertinentibus, chirurgus vel medicus in dubio, an vulnus sit lethale &c. In his enim casibus plene probat unus testis, uti & si Papa, vel Imperator, vel alii Principes superiorem non recognoscens de facto proprio testantur, vel si versamur in antiquis, & alia probatio haberi non potest, aut si aliæ conjecturæ, præsumptiones, iuramentum suppletorium, &c. accedat. Possunt tamen & solent pro quibusdam casibus a jure plures testes, quam duo, requiri: sic in testamento solemniter requiruntur septem, & in matrimoniali contractu duo vel tres testes præter Parochum. Dixi 2. *de veritate deponentes*; nam deponentes *de credulitate*, per verbum *credo*, vel, *non credo* ita contigisse, regulariter non probant. Communis ex *c. 5. h. t.* nisi nempe deponant contra producentem, vel nisi sit causa, in qua sufficit probatio præsumptiva & minus concludens, vel quando credulitas est proxima sensui propter circumstantias, & ipsum factum ordinarie non potest percipi visu, &c. ut in adulteriis, vel quando testis reddit rationem suæ credulitatis, vel testatur de re ad officium, vel artem suam pertinente, ac universim quando sufficit testis ex auditu alieno. Dixi 3. *de sensu proprio*, nempe de visu, vel de auditu proprio ac immediato, si res sit auditu perceptibilis. Sumitur ex *c. 2. de consuet.* In teste testamentario, & quando agitur ad condemnandum in criminalibus, vel ad dissolvendum matrimonium, præter auditum proprium requiritur etiam, ut testis viderit personam loquentem, utut alias noverit personam ex voce: secus nec semiplene probat. Testis autem *de auditu alieno*, & testis *ex auditu auditus*, ut loquantur, h. e. asserens, se audivisse ab aliis fide dignis, qui dixerint, se vidisse, vel audivisse immediate, regulariter non probat, sed ad summum

in Civilibus facit indicium & aliquam probationem. Communis ex c.33 h.t. probat tamen, si illi, a quibus audivit, jam sunt mortui, 1. in factis antiquis, ubi est difficultas vel impossibilitas aliter probanti. 2. Quando deponit contra producentem. 3. Quando agitur ad defensionem Rei. 4. Quando causa est difficilis probationis, saltem si concurrant alia adminicula. 5. Quando sufficiunt conjecturæ & præsumptiones. Vid. Tuschus litt.T. concl. 180. Mynf. cent.6. obs. 58.

¶ Quæres, quid sint testes *singulares*, & an aliquid probent? R. 1. testes *singulares* dicuntur, qui non conspirant, sed deponunt vel super factis diversis, vel super eodem quidem, sed ita, ut quilibet in suo testimonio sit singularis quoad locum, tempus, vel aliam circumstantiam, vel ut quilibet super eo, quod dicit, sit unus solus. Si unus testis repugnat alteri, v.g. si unus idem delictum, non successivum, asserat contigisse in hoc, alius in alio loco, unus hoc tempore, alius alio, &c. est *singularitas obstativa*. Si sibi non repugnant, sed deponunt quidem de diversis actibus, at non contrariis, nec tamen se invicem adjuvantibus v.g. si unus dicat, mutuum esse datum Monachii, alter Ingolstadii, quia utrobique potuit esse datum, nuncupatur *singularitas diversificativa*. Si denique deponunt de diversis quidem actibus, mutuo tamen adjuvantibus ad probandum id, de quo controversetur, v.g. si unus testetur, Titium abstulisse equum, alter vero se audivisse Titium confitentem, quod abstulerit equum: vel, quando agitur de probanda possessione agri, si unus dicat, se Titium vidisse arantem, alius se vidisse messes colligentem in eodem agro, vocatur *singularitas adminiculativa seu cumulativa*. Testes singula-

gulares non faciunt numerum testium, & opponuntur *contestibus*, qui testantur super eodem facto, iisdemque circumstantiis, & concordant. R. 2. testes singulares *singularitate obstativa* nihil probant; quia unus evertit dictum alterius, ac melius est, unum pro se habere testem, quam plures sibi repugnantes. Testes singulares *singularitate diversificativa* faciunt semiplenam probationem, sicut unus testis, per *c. 9. de prob. & c. 32. h. t.* quia talis est testis singularis, quia ab alio non enervatur ejus testimonium, meretur fidem, quam meretur unus testis, quia vero contestes circa idem factum non habet, plene non probat. Testes singulares *singularitate adminiculativa*, quod actusest successivus, vel plures habet partes integrales, plenam efficiunt probationem in civilibus non valde arduis per *l. 16. C. de penis*; quia tales testes concordant respectu ejusdem finis, ad quem tendunt per diversa media, adeoque non tam singulares, quam contestes dicendi sunt.

12 Petes, qui dicatur testis *variatus*, & *contrarius*, quidque probent? R. 1. testis *variatus*, seu *variatus* est, qui in dicto suo non stat firmus, sed varia dicit ac diversa, non tamen contraria directe. *Contrarius* vero *sibi ipsi*, qui directe contraria & inter se pugnancia deponit. Qui autem aliis testibus contraria edicit, est *contrarius respectu aliorum*. R. 2. testis *variatus*, si contraria deponit, nempe in hoc iudicio istud, & in alio iudicio aut examine contrarium, juxta aliquos apud *Mynf. cent. 2. obs. 86.* nihil probat: juxta alios probat secundam depositionem per *c. 10. de prob.* quamvis hæc probatio multum minuatur per alteram testificationem diversam; si tamen hanc secundam faceret juratus, primam non juratus; vel si allegaret er-

rorem in prima depositione, cumque probaret, vel secundam depositionem præsumptio vel aliud adminiculum redderet verisimiliorem, probaret secundum secundam. R. 3. testis *sibi contrarius* nihil prob. c. 54. in fin. de app. imo tanquam perjurus arbitrarie puniendus est l. 16. ff. h. t. *Contrarius aliis* tunc probat quando aliis testibus, vel adminiculis ita adjuvatur, ut cum his fortiorem & verisimiliorem fidem merito faciat, quam testes contrarii per c. 9. & c. 32. citt.

13 Dico 9 Exceptiones variæ opponi possunt testibus. 1. Contra eorum *personas* quod nempe non sint legales, de quo videatur assertio prima. 2. Contra *examen* earum, quod nempe ad id non sit citata pars adversa, quod deposuerint non jurati, non singillatim, non secreto, &c. 3. Contra eorum *dicta*, quod sint contraria, non verisimilia, non satis clara, de auditu alieno tantum, de credulitate tantum, quod causam scientiæ non expresserint, quod in suis dictis sint singulares, &c. Contra personas testium post eorum receptionem, & a fortiori post attestationum publicationem non licet amplius excipere producenti testes, nisi nempe ex postfacto primum emerferit, vel innotuerit causa suspicionis, & hoc probaretur per juramentum; vel nisi expressè ante examen sibi pars reservavit exceptiones contra personas testium l. 17. C. h. t. quia producendo (nam pars *producit*, Judex autem *recipit* testes, eos jurare faciens & audiens) censetur approbasse personas testium tanquam habiles: *quod autem semel placuit, amplius displicere non potest* c. 21. de R. J. in 6. Idem dic. de altera parte, quæ debito tempore nihil opposuit contra personas testium. *Objic.* exceptiones peremptoriæ possunt opponi quocumque tempore, modo id fiat ante sententiam.

tiam definitivam l. 2. C. sent. rescind. non poss. Sed exceptio contra testes est peremptoria : ergo. Resp. dist. maj. quæ spectant immediate causam principalem. C. ma. quæ incidentem, ut quæ opponitur testibus. N. ma. Dein etiam min. est falsa ; nam exceptio contra testes nec est *peremptoria*, cum non sit actionis exclusio, nec proprie *dilatoria*, quia post litem contestatam opponi potest ; sed participat de utraque, & solum indirecte perimit intentionem actoris. Ceterum tantum una & altera reprobatio testium probatoriorum admittitur per testes reprobatorios, & horum per alios reprobatorios, non vero tertia vel ulterior, ne procedatur in infinitum. Denique observa, testes producendos esse sumptibus producentis ; quamvis enim pro ipso testimonio veritatis nihil exigi possit, vel dari debeat, sumptus tamen itineris, & compensatio lucri cessantis ex omisso labore, &c. exigia testibus possunt ; quia officium suum nemini debet esse damnosum, ut habet regula juris.

T I T U L U S XXI.

De testibus cogendis, vel non.

S U M M A R I U M.

- 1 *An testes cogi possint ad testificandum.*
- 2 3 *An etiam in criminalibus.*

Quia subinde contingit, ut nominati ab alterutra parte testes, & requisiti ad testificandum, testari tamen nolint, ideo

1 Dico 1. Testes ad testificandum regulariter, si non sint privilegiati, cogi possunt in causis civilibus de utroque jure, etsi juramento

se astringissent ad non testificandum, prævia tamen monitione. Text. & DD. in *c. 1. seqq. h. t. l. 16. & 19. C. de test.* Ratio, quia Reipublicæ interest veritatem in judicio non occultari, sed manifestari. Dixi 1. *regulariter*; nam ad testificandum super eo, quod quis novit sub sigillo Sacramentali (nimirum ex confessione peccatorum ordinata ad impetrandam absolutionem) utique nemo cogi potest: item quod quis novit sub secreto naturali, puta si vel modo injusto notitiam acquisivit, vel justo quidem, sed tacite aut expresse promisit alteri, se non revelaturum, modo secreti celatio non cedat in grave damnum Reipublicæ, aut privati innocentis. Dixi 2. *Si non sint privilegiati*, seu excusati, uti parentes & alii ascendentes contra liberos & descendentes: agnati & cognati usque ad sobrinum subrinove natum, adeoque usque ad tertium gradum: affines, qui sibi sunt instar parentum & liberorum, ut socer & socrus, gener & nurus, vitricus & noverca: atque conjuges, nimirum contra se invicem *l. 4. ff. l. 6. C. de test.* nisi aliunde probatio haberi nequeat, quod probare debet petens compelli testes. A fortiori a coactione immunes sunt, qui ad ferendum testimonium sunt inhabiles, uti excommunicati, infames infamia juris, perjuri &c. quia eorum testimonium nihil prodesset. Dixi 3. *de utroque jure*; de jure Civili quidem captis pignoribus, vel multa pecuniaria, de Canonico autem per censuras, Laiici per excommunicationem vel per interdictum, Clerici per suspensionem *c. 1. 2. 4. 5. h. t.* Objic. Si privilegiati possint cogi ad ferendum testimonium, quando veritas aliter haberi non potest, nihil prodest ipsis suum privilegium. R. Prodest, quatenus extra hunc casum cogi nequeunt, uti tamen possunt non privilegiati.

2 Dico 2. In causis criminalibus criminaliter intentatis de jure civili possunt testes cogi regulariter *l. 16. C. de testib.* Consonat communis DD. sensus, & praxis, nisi nempe crimen ita esset occultum, ut nulla de eo indicia adfint publica, & delictum aliis non esset perniciosum: vel nisi appareret, delictum plane probari non posse: vel nisi testis sciret, factum caruisse culpa. De jure Canonico autem regulariter cogi non possunt, ut habet communis & probabilior contra Konig *b. t. n. 10.* & alios ex *c. 10. b. t.* ibi: *testes, præterquam super criminibus, per censuram Ecclesiasticam coacti veritati testimonium perhibere.* Concordat *c. 3. & ibi gl. de testib.* ubi habetur, quod testes, ubi agitur de probando crimine, *monendi, non cogendi* sint. Excipe tamen casum, quo veritas aliter haberi nequit, *c. 5. b. t.* & quo veritas sine peccato celari nequit, ut si agatur de crimine excepto, vel in futurum pernicioso Reipublicæ aut aliis: vel etiam ipsi delinquenti, si non probetur delictum, & delinquens emendetur; vel si probanda sit innocentia Rei, vel testis se subtrahat ex passione, nimirum vel odio accusati, vel gratia aut timore accusantis.

3 *Objic. 1.* Testi in Criminalibus imminet periculum irregularitatis, vel alterius gravis incommodi. 2. Inhumanum est cooperari ad pœnam alterius per testimonium: ergo juste se excusat testis, consequenter injuste cogitur. R. ad 1. Non fit irregularis, qui coactus testificatur, licet ex hoc testimonio sequatur mors alterius. Et bonum publicum præferendum est periculo privati incommodi. Ad 2. non peccat contra humanitatis leges; qui per suum testimonium vel maxime promovet humanam felicitatem obediendo Judici, qui plectere debet Reipublicæ noxios & sceleratos.

TITULUS XXII.

De fide instrumentorum.

SUMMARIUM.

- 1 Quid, & quotuplex sit instrumentum, tam publicum & authenticum, quam privatum.
- 2 Quid ex parte conficientis requiratur.
- 3 Et quid ex parte formæ ad confectiorem instrumenti publici.
- 4 Instrumenta publica, & privata authentica plene probant: an & transumpta.
- 5 Instrumenta privata pro scribente nihil, contra eum probant plene, regulariter.
- 6 Quid probent libri privati.
- 7 Et quid libri Mercatorum, & Sociorum.
- 8 Quomodo & quando producenda instrumenta.
- 9 A quo sint edenda.
- 10 Quomodo impugnari possint.
- 11 Præsertim ratione falsitatis.

I **P**ER instrumentum hic intelligitur scriptura, ad faciendam fidem Judici, seu ad aliquid probandum in iudicio, confecta vel adhibita. Dicitur ab *instruendo*, utpote instruens Judicem circa causam. Est duplex, *publicum*, quod a persona publica qua tali, seu a Notario, qui etiam vocatur Tabellio, ad hoc specialiter ordinato, & simul cum certis solemnitatibus confectum est. Et *Privatum*, quod a persona non publica ad id muneris destinata & sine solemnitatibus confectum est. Utrumque est vel *originale*, quo nomine venit prima, & principalis illa scriptura, primitus confecta, & adhuc existens: vel *exemplum*, seu *exemplar*,

copia transumptum, vidimus, quo nomine venit scriptura secundum originale transcripta; si id factum est manu vel auctoritate publica, dicitur *exemplar authenticum*. Ex instrumentis privatis aliqua vocantur *authentica*, & referuntur quoad effectum probandi ad publica, ac eatenus publica vocari merentur; quæ nimirum aliunde, quam a manu Notarii cum certis solemnitatibus ea erigentis, vim probandi publicis parem obtinent, uti sunt 1. Protocolla judiciorum, seu acta judicialia, quæ continent gesta coram Judice Notario publico, vel duobus viris idoneis annotata *c. 11. de probat.* 2. Scripturæ publico & authentico munitæ sigillo, v. g. Episcopi aut Prælati Ecclesiastici, Principis, Civitatis, vel alterius Communitatis saltem accedente consuetudine, per *c. 7. de probat. c. 9. h. t. c. 14.* & ibi gl. *de exces. Prælat.* quod extendunt etiam ad sigillum Officialis publici cujuscumque quoad ea, quæ facit vi officii. *Speculat. de probat. §. 3. videntum n. 15.* sed sigillum debet esse illæsum, & satis cognitum, ac insuper accedere vel subscriptio ejus, cujus est sigillum, quod tamen probabilius negatur a Mascardo & aliis, vel fieri mentio in contextu, illud voluntate sigillantis esse appositum. 3. Scripturæ ex Archivio publico depromptæ, & ibi inter scripturas publicas asservatæ *auth. ad hæc C. h. t.* Sed ut censeatur esse archivium publicum, debet esse ad servandas scripturas publicas & authenticas erectum auctoritate Principis vel Magistratus, potestatem ferendi leges habentis, nempe Episcopi aut superiorum Prælatorum, Principis, vel alterius Status Imperii, qui in suo territorio jura Regalium exercet: cujusmodi Archivio præest Archivarius vel Cancellarius, *Com-*

mentariensis olim dictus. Unde Archiva inferiorum, v. g. Monasteriorum, Ecclesiarum, Civitatum Municipalium, ac Nobilium, qui non sunt Status Imperii, privata sunt; cum jus publici archivii non obtineant, nec ibi reponantur solæ scripturæ authenticæ, sed etiam registra, æstima, urbaria, 4. Libri Officialium publicorum, Parochorum, Collegiorum opificum, libri censuales Civitatum. 5. Scripturæ privatorum, quibus præter ipsos principales subscripserunt tres integri testes, qui tamen recognoscere debent manum suam *arg. l. ii. C. qui pot. in pign.* demum 6. Litteræ contractuum, quibus utraque pars contrahens subscripsit.

His opponuntur instrumenta privata *non-authentica*, qualia sunt. 1. Chirographum, quo aliquis fatetur se debere, v. g. 100. florenos ex mutuo. 2. Apocha, seu quietantia, quo creditor fatetur solutionem sibi esse factam. 3. Antapocha (alio nominæ litteræ reversales) qua vicissim debitor fatetur, se creditori solvisse censum, pensionem annuam &c. 4. Syngrapha, qua contrahentes testantur, se iniisse contractum, v. g. emptionis-venditionis, conventionem &c. In praxi subinde confunduntur sygrapha, chirographum, apocha. 5. Libri privati, v. gr. censuales, libri rationum, seu dati & accepti, conventionum initarum, inventaria seu registra privata, in quibus v. g. tutor descripsit res sui pupilli, paterfamilias accepta & expensa, socius merces nomine societatis emptas, litigans expensas in litem factas &c. 6. Litteræ missivæ, seu epistolæ, litteræ cambii, dimissoriales &c.

2. Dico 1. Ut instrumentum publicum rite conficiatur, *ex parte conficientis* requiritur 1. ut sit Notarius legitimus. 2. Ut legitime procedat. Sumi-

mitur utrumque ex c. 2. h. t. Nov. 43. 44. 73. c. 5. & 7. Censetur autem esse *Notarius legitimus*, si est ex legitimo thoro natus, juris peritus, aut eorum saltem, quæ muneris sui sunt propria, & legitime creatus, scil. ab eo, qui potestatem creandi habet, cujusmodi per se sunt foli Principes & Magistratus Superiorem non recognoscentes, uti est Pontifex in Ecclesiasticis, Imperator in politicis per Imperii Romani limites: ex privilegio tamen competit Comitibus Palatinis, ex consuetudine vero Episcopis, & Principibus inferioribus, sed pro suis dumtaxat territoriis. Si Notarius sit constitutus a Supremo Principe, vi consuetudinis valida erigit instrumenta pro utroque foro, scil. creatus a Papa etiam pro foro sæculari & in causis temporalibus, ac vicissim creatus a Cæsare etiam pro foro Canonico & in causis spiritualibus. Item valida conficit etiam pro extraneis, modo ipse sit intra territorium constituentis. Abb. in c. 15. h. t. n. 9. Hiltrop. de process. Judic. p. 3. tit. 10. denique debet esse juratus.

Ut tamen censeatur *legitime procedere*, requiritur 1. ut rogatus sit ad faciendum instrumentum a parte, vel partibus, a cujus vel quarum voluntate dependet Instrumentum. Ut circa hoc nihil possit objici, consultum est, ut Notarius vel initio vel in fine exprimat, se ad id rogatum esse. 2. Ut vel proprie manu scribat ipse instrumentum, vel saltem subscribat, nomen & cognomen suum, addendo etiam, qua auctoritate, an Cæsarea vel Pontificia, sit Notarius: item apponendo signum sui Notariatus, quod est aliqua imago vel figura. An cujus signi, uti & Sigilli, appositio sit de substantia instrumenti, lis est inter DD. quam optime dirimit consuetudo loci. 3. Ut non faciat instrumentum pro non subditis illi, a quo constitutus est, licet a supremo Principe constitu-

tus possit etiam pro extraneis, & peregrinis, ut jam annotavimus. 4. Ut negotium sit honestum & licitum, atque non requirens cognitionem Judicis. 5. Ut habeat negotii, super quo conficit instrumentum, notitiam per se ipsum, illudque ipse viderit, vel audiverit, ut adeo ipse debuerit interesse actui: nisi utraque pars suum contractum, vel Testator suum testamentum, coram Notario quasi de novo repeteret. 6. Ut totum factum vel negotium cum debitis circumstantiis & clausulis fideliter, integre, & in charta munda, vel potius membrana pergamena describat, nempe quis, quid ex qua causa &c. debeat *l. scripturas 11. C. qui pot. in pign.* si tamen nemo excipiat contra instrumentum, in quo similia sunt omissa, illud subsistit *arg. l. 3. ff. de V. O. uti & instrumentum antiquum*, ante 30. nempe, vel juxta alios ante 60. vel 100. annos confectum (quod tamen tempus melius relinquitur arbitrio Judicis) licet illa omnia non accurate exprimat.

3 Dico 2. Ut instrumentum publicum rite conficiatur, ex parte formæ requiruntur sequentes solemnitates. 1. Debet præmitti invocatio Divini Nominis his, vel similibus verbis: *In nomine Domini. Amen:* vel: *in nomine SS. & Individue Trinitatis, &c.* 2. Debet exprimi tempus, nempe annus Christi, mensis, & dies, vel etiam hora. 3. Indictio, quam reperire est in Calendariis. 4. Nomen & annus Papæ, vel Imperatoris, vel utriusque, aut Regis, in cujus territorio fit instrumentum. Nomen Consulis hodie omittitur. 5. Locus non tantum generalis, sed etiam specialis, scilicet non tantum territorium, sed oppidum, imo de consuetudine etiam domus, & hypocauftum. 6. Testium saltem duorum, in quorum præsentia actus est

gestus, nomina, qui tamen non necessario debent esse omni exceptione majores, cum habilitentur per consensum partium. An omnes, vel quænam ex his solemnitates necessariae sint ad valorem instrumenti, dependet ex consuetudine. Vid. Haunold. de J. & J. tom. 5. tract. 4. n. 369. & 389.

4 Dico 3. Instrumenta publica, & privata authentica, nisi per exceptionem elidantur tanquam falsa, vel saltem ut suspecta, plene probant quoad ea, quæ dispositive in iis continentur, licet non quoad ea, quæ solum enuntiative seu narrative vel incidenter dicuntur c. 1. 2. & l. 15. C. b. t. DD. passim. Extendit se assertio 1. ad transumpta, exemplaria auctentica, & copias vidimatas, modo sint conformes originali, factas ab eodem Notario cum debitis solemnitatibus, vel ab alio quidem, sed cum auctoritate Judicis, aut cum expresso consensu partium, talem copiam vel transumptum approbantium tanquam conforme originali. Sumitur ex l. 24. ff. qui test. fac. poss. c. 20. de convers. conjug. Everhard. Felin. Abb. &c. cum tale exemplum censeatur virtualiter esse ipsum originale. Consonat c. fin. h. t. ibi: *Si instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam justam causam exemplari petantur, coram ordinario Judice, vel delegato, ab eo specialiter presententur; qui si ea diligenter inspecta in nulla sui parte vitiata reperit, per publicam personam illa precipiat exemplari, eandem auctoritatem per hoc cum originalibus habitura.* Hodie vi consuetudinis teste P. Pirhing h. n. 22. non Judex, sed Notarius inspicit originalia. Aliter si fiant transumpta, regulariter nihil probant c. 1. h. t. ibi: *Si scripturam auctenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus.* Extendit se 2. ad apostillas seu additiones, in margine, vel initio, vel in fine, item ad inter-

lineationes, cancellationes & rasuras, si factæ sint ab ipso Notario una cum ipso instrumento; debet tamen Notarius subscribendo attestari, eas a se esse factas, & quidem de singulis, si plures fecit. Communis cum Mascardo. Extendit se 3. ad libros rationum, Censuales, Fiscali-um, Thesaurariorum, & Parochorum, utpote conscriptos ab Officialibus publicis, nimirum quoad ea, quæ pertinent ad eorum officium *l. 10. ff. de probat.* Quia Officiales publici publica auctoritate sunt constituti ad talia conscribenda non minus, quam Notarii publici ad instrumenta publica conficienda.

5 Dico 4. Instrumenta privata non-authentica, seu scripturæ privatæ, pro scribente regulariter nihil. 2. Contra scribentem (idem est de subscribente, vel de sigillante) plene probant, modo sint confessatæ, h. e. modo scribens recognoscat suam manum, vel sigillans suum sigillum, & causa debendi sit expressa. Pars 1. constat tum ex *l. 7. C. de prob.* tum ex ratione, quia nemo est idoneus testis in causa propria, & in nullius potestate esse debet alium sibi obligatum facere per suam scripturam; quamvis autem pro scribente nec plene nec semiplene probet, aliquam tamen facere potest præsumptionem Dixi *regulariter*; non fallit 1. si est summa modica, & scribens alias valde bonæ famæ; tunc enim scriptura privata probat plene juxta aliquos. 2. Si adversarius eam producat pro se *l. 26. §. fin. ff. depositi, & auth. ad hæc C. h. t.* Item si inter partes approbata (vel in judicio recepta & agnita fuit) seu si pars adversa nihil opposuit. Reiffenstuel *hic n. 191. seqq.* & in his casibus iterum plene probat, uti & 3. Si epistola ab eo, ad quem missa est, fuit acceptata & retenta sine contradictione, per *Clem.*

1. *de procur. & l. 16. ff. de S.C. Maced.* 4. Si a scribente fuit adjectum juramentum; tunc enim tribuitur ipsi semiplena probatio, quia æquivalet uni testi jurato. 5. Siquis alteri dedit *chartam blancam*, ut vocant, seu vacuam, nomine tamen & sigillo suo signatam, ut is scribat, quod petit, pro libitu; hæc enim probat tunc, quando, qui dedit, postea legit ratumque habuit, quod alter scripsit; non vero, si excipiat, qui dedit, dicendo, se non legisse; quod scriptum est, vel se non dedisse talem chartam in hunc finem, vel quædam præter intentionem suam fuisse adscripta. *Sutting. obs. 72. n. 5. 6. Engel h. n. 29. cum Panorm.*

Pars 2. probatur tum ex *l. 26. cit. §. 1. & l. 13. C. de non num. pecun.* tum ex ratione; quia talis scriptura privata, qua quis aliquid scribit contra se, censetur esse confessio, & agnoscens suam manum confiteri reputatur, vera esse, quæ scripsit; propria autem confessio est optima probatio. Nec obstat, quod confessio extrajudicialis non probet, saltem plene, quæ facta est absente parte adversa: hoc enim solum procedit de confessione verbali, non de scripta; scriptura enim semper loquitur, etiam coram adversario & Judice, si exhibeatur. Deinde majori deliberatione solemus scribere, quam loqui *arg. l. 1. C. de usur.* unde confessio extrajudicialis scripta æquivalet confessioni extrajudiciali vocali geminatæ, seu ex intervallo repetitæ, & factæ coram adversario; cujusmodi, si simul expressa sit causa, plene probant, uti dictum *ad tit. de confessis.* Addidi tamen, *modo causa debendi sit expressa*; nimirum specifica, an scribens debeat ex mutuo, emptione, vel quo alio titulo: nisi fateatur se debitorem causæ piæ *arg. c. fin. de success.* vel nisi aliunde causa fa-

cile præsumi possit, ut si scripto promittas bene merito de te, vel pauperi, te illi donaturum ædes, vel certam eleemosynam, vel scribas alterum tibi non obligari; quia in his casibus præsumitur causa gratitudinis, misericordiæ, liberationis vel gratuitæ, vel solutionis factæ. *Objic.* Qui scribit, se debere alteri, licet non exprimat causam, an ex mutuo, empto, &c. debeat, non minus fatetur debitum, quam qui exprimit causam: sed propria confessio est optima probatio: ergo. *R.* Fatetur quidem, sed non confessione, ex qua secundum Jura oriatur actio, vel ex qua efficaciter obligetur.

6 Quæres, an etiam libri privati, in quibus describuntur rationes, acceptum & expensum, jura, census; debita activa, & passiva, prædia, silva, res alienæ, quæ administrantur, uti sunt Registra, Urbaria, Inventaria sine auctoritate Judicis conscripta, &c. nihil probent, sicut scripturæ privatæ, seu chartæ separatæ, & non consutæ in libros? *Resp.* Quamvis regulariter pro scribente non stricte probent, utpote scripturæ privatæ, faciunt tamen magnam præsumptionem; cum tales homines, talia referentes in libros, non soleant fraudulenter procedere; imo efficiunt semiplenam probationem, si scribens alias fuit bonæ famæ, & jam mortuus, contineantque data & accepta. *Nicol. de Passerib. de Scriptura privata l. 4. de libris rationum n. 24.* Imo pro eodem plene probarent, si scribens, homo alias bonæ famæ, juramento confirmavit, verum esse, quod scripsit, & summa sit parva. *Masc. concl. 973. m. n. 13. 58* Item si plura alia adminicula concurrant, ut si contineant data & accepta, atque sic etiam aliquid contra scribentem: si expriment causam: si apponant annum, mensem, & diem: si scribens alias sit fide dignus, & adjiciat juramentum: si libri contineant so-

lum res ad officium illud pertinentes, & careant conciliationibus, &c. Nicol. de Passer. *l. 4. cit. de libr. Mercat. a n. 48* præsertim si scribens jam sit mortuus. Denique in factis antiquis, memoriam hominum excedentibus, & ubi aliæ probationes moraliter haberi nequeunt, ejusmodi libri semiplenam, & juxta aliquos etiam plenam fidem merentur.

7 Petes, quid sentiendum de libris mercatorum, Campsorum, & Sociorum? R. si rite sint instructi secundum statuta & consuetudines locorum, plene vel semiplene etiam pro scribente probant. Sic juxta statutum Norimbergense libri mercatorum plene probant, si sint regulati juxta arbitrium peritorum mercatorum, scripti a viro famæ bonæ & scripturam confirmante cum juramento, & adversarius nihil probet contra. Item iidem libri etiam secluso hoc statuto probant semiplene. Gail. *l. 2. obs. 20. n. 2.* Carpzov. apud Haun. *to. 5. tr. 4. de J. & J. n. 509.* Lauterbach. *ad ff. h. t. §. 50.* Idem de libris Campsorum cum proportione dicendum quoad ea, quæ ad cambia & suam negotiationem pertinent. Si vero hi mercatores, & campsores, non teneant suos libros legaliter, sed in iis alterationes, superadditiones, interlineationes, apostillæ, abrasiones, vel cancellationes reperiantur, non adhibetur eis fides. Citatur Rota *p. 19. dec. 405. n. 19. in recent.* De libris rationum inter Socios docet Menoch. *de arbitr. Jud. casu 92.* quando plene probent quoad negotia communia.

8 Dico 5. Instrumenta in judicio producenda sunt parte citata, & quidem in termino probatorio, nempe post litis contestationem (vel etiam post publicationem attestatorum; quia hic nullum est periculum subornationis) regulariter tamen ante conclusionem in causa.

2. Edenda quoque seu exhibenda sunt Judici integra, parti vero solum illud capitulum (si plura contineat instrumentum) circa quod lis est, inspiciendum vel prælegendum, data etiam ipsi copia vel extractu illius in scripto. Pars 1. constat ex *c. 9. h. t.* item ex praxi & ordine Judiciario. Poterunt tamen produci etiam post conclusionem in causa, si Judex censeat esse necessarium vel utile; si pars adversa non contradicat; si id serviat ad defensionem Rei in causa Criminali, vel ad vitandum peccatum in matrimoniali; & si primum postea sint reperta, ac producens juret, se prius eorum notitiam non habuisse. Pars 2. sumitur ex *c. 5. h. t. l. 10. §. 2. ff. de edendo* & hac ratione, quia Judicis est examinare, an instrumentum sit legitimum, igitur totum videre debet: pars vero necesse non habet aliud inde scire, quam capitulum vel puncta litem concernentia.

9 Dico 6. Edere seu exhibere instrumenta illa tenetur & actor & Reus, quæ allegat, seu ipse in judicio usus est. 2. Item illud, ad quod se refert instrumentum productum. 3. Actor quoque tenetur edere Reo, id petenti, instrumenta, quibus ipse alias usus non est. 5. Non tamen vicissim Reus actori, etiam petenti, saltem regulariter. Pars 1. habetur *l. 1. §. 3. ff. de edendo* ubi DD. Pars 2. in *auth. Siquis in aliquo C. eod.* quia referenti sine relato non creditur. Pars 3. in *l. 5. & fin. C. eod.* Pars 4. *l. 1. & fin. C. eod. l. 7. C. de testib. & c. 1. de probat.* Ratio disparitatis est, quod actor voluntarie ac sponte compareat in judicio, adeoque conveniens sit, ut veniat aliunde instructus ad probandam intentionem suam, & probationes non petat e *domo Rei* vel adversarii sui: e contra Reus veniat ad Judicium invitus & tractus; proinde favorabiliores debent esse ejus partes, ita ut favore defensionis

etiam ex domo actoris medium se defendendi petere possit, ac vicissim ne cogatur arma ad se impugnandum adversario porrigere, quod nimis inhumanum foret *l. 4. & fin. C. de edendo*. Interim tamen in quibusdam casibus etiam Reus tenetur instrumenta edere actori petenti, nempe 1. ea, quibus ipse usus est, ut dictum. 2. Quæ sunt utrique litiganti communia, vel communibus expensis facta *c. 12. h. t.* qualia sunt testamenta, utpote communia hæredibus & legatariis, acta judicialia, super contractibus v. g. emptionis - venditionis erecta. 3. Si actor est fiscus *l. 2. §. 2. ff. de J. F.* quod privilegium extendit communia etiam ad Ecclesias, causas pias, & matrimoniales. 4. Si Reus est usurarius, vel alias fraudibus assuetus *Clem. un. de usuris*. 5. Si actor intentionem suam jam habet fundatam, v. g. jam plene probavit, se fundum vendidisse Reo, nescit tamen, sub quibus conditionibus *l. 52. ff. de act. empt.* 6. Si æquum videatur Judici, ut Reus actori exhibeat instrumenta, ut si actor probet sufficienter, se citra culpam suam amisisse, v. g. incendio, instrumenta propria. Atque ita sentiendum de actore & Reo, in lite constitutis. Tertius vero regulariter non tenetur edere instrumenta *l. 2. C. quando & quib.* nisi instrumentum sit proprium petentis editionem, vel commune per *c. 12. cit.*

10 Dico. 7. Impugnari instrumenta possunt variis ex capitibus. 1. Ratione causæ efficientis, quia v. g. Notarius, qui fecit, non fuit legitimus, vel ut falsarius jam semel condemnatus. 2. Ratione causæ formalis, quia instrumentum non habet solemnitates requisitas, caret debita subscriptione vel sigillo legitimo, invocatione Divina, anno, die, Indictione, loco adscripto, &c. 3. Ratione causæ materia-

lis,

lis, quia erectum est super re illicita & prohibita. 4. Ratione causæ finalis, quia non probat intentum, ad quod probandum producitur, vel sub-aut obreptitæ obtentum est. 5. Ratione falsitatis, quam continet in puncto substantiali, v. g. circa negotium gestum, ejusque conditiones, circa locum aut tempus, quo dicitur confectum, circa testes, qui sunt instrumento inscripti, cujusmodi falsitas probari potest vel per instrumentum contrarium, vel per testes sive instrumentarios, h. e. Instrumento inscriptos, sive per extraneos. 6. Ratione lituræ, rasuræ, cancellationis in loco substantiali & suspecto, si aliquid reperiatur additum aliena manu, caractere diverso, &c. Dixi, *impugnari*, Judicis autem dein erit, an objecta sint talia, ut expugnari & reprobari debeant instrumenta. De falsitate.

II Dico 8. Si falsitas circa aliquid substantiale instrumenti appareat, vel per instrumentum aut testes instrumento adversantes sufficienter probeatur, expugnatur & reprobatum instrumentum per *c. 6. 10. 13. b. t. l. 14. C. eod.* & quidem probabilius in totum, ita ut in nulla sui parte fidem mereatur; quia testis, qui suo dicto adjicit falsitatem circa punctum substantiale, reprobatum in totum *can 17. caus. 3. q. 9.* Et rescriptum per falsitatem dolose expressam obtentum amittit suam vim quoad omnes partes *c. 15. & 20. de rescr.* sed in ordine ad probandum æquiparantur instrumenta & testes, ac eadem in instrumentis pugnat ratio, quæ in rescriptis. Addidi *1. vel probeatur per instrumentum adversans*: si enim producatum aliud instrumentum exhibitum contrarium vel contradictorium, quod conciliari cum altero nequit (si enim conciliari, & evitari possit per interpretationem, contrarietas vel contradictio, evitari debet) tunc vel est productum utrumque ab eadem parte; & fides

instrumenti omnino corrumpitur *c. 13. & l. 14. cit.* si unum ab actore, alterum a Reo, ulterius refert, an unum sit dignius altero, v. g. unum publicum, alterum privatum, & tunc credendum est digniori per *l. 14. C. de contrab. & comitt. stipul. & c. 32. de test.* si utrumque est æque dignum, & paræ auctoritatis, utrumque enervatur, & si per instrumentum probare suam intentionem voluit, aut debuit actor, succumbit, Reusque est absolvendus, nisi actor habeat causam in jure favorabilem. Addidi 2. *aut per testes adversantes*, ut si testes instrumentarii omnes, vel potiores, negent se actui interfuisse, vel dicant, aliter gestum esse, quam in instrumento sit scriptum, & tum rueret instrumentum *c. 5. de prob. Nov. 73. c. 3.* non vero si solum dicerent, se quidem fuisse præsentem, at non amplius recordari, quid sit actum inter partes, vel quo anno & die; quia testes dubitantes nihil probant in contrarium. Si vero testes extranei deponerent contra instrumentum, saltem duo, ac omni exceptione majores, asserendo, vel negotium non ita esse gestum, vel personas principales, aut testes instrumento inscriptos, tempore confecti testamenti fuisse in alio loco, quam in quo factum esse instrumentum loquitur, tunc est faciendum discrimen, an testes inscripti adhuc vivant, & pro instrumento deponat, vel jam sint mortui: in priori casu non sufficiunt duo testes reprobatorii; quia testimonium Notarii, quod habet magnam præsumptionem & assistentiam in jure, adjutum per testes inscriptos prævaleret: in posteriori expugnatur instrumentum per *l. 14. cit. & c. 10. h. t.* quia testes duo de jure plene probant, instrumentum vero, testibus inscriptis, utpote jam mortuis, non adjutum, sed solum testimonium

nium unius Notarii, quod solum ex indulgentia & assistentia juris acceptatur pro plena probatione, solaque juris præsumptione nititur: atqui præsumptio debet cedere veritati, quæ de jure tam Divino quam humano habetur per duos testes omni exceptione majores.

Objic. 1. Probatio per instrumentum certior est, quam quæ fit per Testes; quia, quæ scribuntur præmeditate fiunt, & fidelius retinentur memoria: ergo instrumentum non reprobatur per testes. 2. Instrumentum inducit notorium, & ab Auctoribus vocatur probatio probata. 3. Instrumento solent inscribi saltem duo testes: ergo una cum Notario publico enervari nequeunt per duos testes extraneos. R. ad 1. Id forte verum est, quando nihil opponitur instrumento, & ejus falsitas, vel alius defectus non probatur per testes. Ad 2. Instrumentum confessatum, contra quod nihil opponitur, facit notorium, *transcat* quod vocatur in controversiam, vel omnino eliditur, *negatur*. Ad 3. Si testes non subscripserunt instrumento propria manu, vel adhuc vivi non stant pro instrumento, fides instrumenti demum fundatur in Notario, cui facile est testes falso inscribere; cui proin merito prævalent duo testes extranei.

T I T U L U S XXIII.

De præsumptionibus.

S U M M A R I U M.

- 1 Quid & quotuplex sit præsumptio, & quomodo differat a fictione juris.
- 2 Quantum probet præsumptio Hominis:
- 3 Et præsumptio juris, vel juris & de jure.

4. *Præsumptio violenta, etiam in criminalibus, sufficit ad ferendam sententiam.*
 5. *Quæ sint axiomata de Præsumptionibus.*

1. **P***Præsumptio*, quasi *ante-sumptio*, quando nempe ante legitimas probationes aliquid pro vero sumitur, sæpius accipitur pro conjectura, non faciente probationem plenam vel semiplenam, & sic opponitur probationi tanquam aliquid minus; sæpe tamen ipsa sola plene vel semiplene probat, ut videbimus. Definiri potest, quod sit *anticipata de re dubia opinio ex indiciis per rerum circumstantias frequenter evenientibus desumpta, aut ex legum determinatione procedens*. Fundatur igitur in indiciis seu signis, quæ quo majora & veritati magis vicina esse apparent, eo fortiorem efficiunt præsumptionem. A *conjectura*, cum quæ sæpe confunditur, differt, quod præsumptio importet magis determinatum assensum, quam conjectura, quæ fere suspicionem tantum denotat, non iudicium vel opinionem: a *fictione juris* autem, quod hæc non sit opinio veri, nec versetur circa rem dubiam, sed sit certæ falsitatis ex rationabili causa a jure facta assumptio in ordine ad aliquem effectum, non admittens probationem in contrarium: sic jura fingunt, hæredem esse eandem cum defuncto personam in ordine ad succedendum in omnia defuncti jura & onera: sic fingunt, Religiosum esse mortuum ad disponendum de rebus fortunæ: Canonicum in studiis versantem residere in sua Ecclesia in ordine ad percipiendos fructus annuos.

2. Præsumptio est duplex, *Homini* & *juris*: *Homini* est, quæ ex indiciis & circumstantiis formatur a viro prudente, vel a Judice, pro vel contra aliquem, ac nullibi in jure reperitur

tur expressa, v. g. si Titius fuit inimicus Sempronii, & iste comperiatu noctu occisus præfente Titio, hic præsumitur occidisse Sempronium. *Juris*, quæ in jure, nimirum vel in Canone vel in Lege aliqua, reperitur expressa: sic jura præsumunt, quemlibet esse bonum, donec probetur malus: semel malum semper esse malum in eodem genere delicti, decimas spectare ad Parochum &c. l. 18. §. 1. ff. de probat. c. 8. de R. J. in 6. c. fin. de rest. spoliat. Utraque subdividitur: *Hominis* quidem in *probabilem*, seu *gravem*, vel *discretam*, quæ fundatur in indiciis verisimilibus, & cum effectu frequenter conjunctis, qualis est, qua puella præsumitur parum verecunda, quæ cum viris frequenter conversatur, ut est exemplum in c. 13. h. t. & in *violentam*, quæ etiam *vehemens*, vel *vehementissima* dicitur, & oritur ex indiciis vehementibus, & cum re, vel facto, quod præsumitur, ordinarie & fere semper conjunctis, ita ut prudenti dubio fere locus non relinquatur, ut si nudus cum nuda in loco obscuro deprehendatur; præsumitur enim fornicatio, ut est exemplum in c. 12. h. t. His opponitur præsumptio *levis*, vel *temeraria*, quæ formatur ex indiciis levibus, vel vanis, vel superstitiosis, qualis erat usitata olim purgatio vulgaris per aquam, ferrum candens, duellum c. 2. & fin. de purg. vulg. Præsumptio *juris* alia est *simpliciter talis* & *juris tantum*, quam quidem jura faciunt, sed ei non ita assistunt, ut non admittatur probatio in contrarium: alia autem *juris* & *de jure*, quam nimirum non tantum exprimunt jura, sed etiam super præsumpto tanquam aliquo sibi comperto aliquid statuunt, ac ita habent pro veritate, ut nullam in contrarium probationem directam admittant; hinc etiam vocatur *necessaria*, vel *violentissima*: talis datur pro sententia, quæ transit in

rem judicatam: quod res in inventario descriptæ in bonis fuerint defuncti &c. l. 207. ff. de R. J. l. ult. C. arbitrium tutelæ.

2 Dico 1. Præsumptio hominis *violenta* probat saltem in civilibus plene, quamdiu contrarium evidenter non probatur. 2. *Probabilis* vero semiplene, vel plus, minusve, pro qualitate indiciorum, & subjectæ materiæ, atque circumstantiarum; quod denique arbitrio Judicis relinquendum est. Pars 1. sumitur ex c. 2. 12. 13. h. t. c. fin. de presbyt. non baptiz. in c. fin. c. un. §. Porro ut benefic. Eccl. sine diminut. DD. passim. Pars 2. ex c. 3. 11. b. t. & l. 3. C. de reb. cred.

3 Dico 2. Præsumptio *juris* tam probabilis quam *violenta*, pariter plene probat, ac pro veritate habetur, non absolute quidem, sed sub conditione, nisi contrarium probetur. 2. Præsumptio *juris* & *de jure* autem ita plene probat, ut non admittat probationem in contrarium. Pars 1. constat ex c. fin. de rest. spol. in 6. l. 25. ff. de prob. cum is, pro quo stat talis præsumptio, habeat intentionem fundatam in jure, ut loquuntur. Pars 2. ex l. ult. cit. c. 6. de cond. appof. c. 30. de spons. Interim tamen, cum omnis præsumptio debeat cedere veritati, etiam præsumptio *juris* & *de jure* vincitur per confessionem propriam ejus, pro quo stat: per evidentiam facti, & allegationem notorii: per instrumentum publicum: per hoc, quod is, pro quo stat, non excipiat contra probationem in contrarium adductam: item per probationem indirectam, qua ostenditur, non adesse in facto qualitates requisitas ad præsumptionem *juris* & *de jure*.

4 Dico 3. Præsumptio *violenta*, tam hominis, quam *juris*, probabilius sufficit etiam in criminalibus (saltem ubi delictum est difficilis probationis, uti sunt delicta carnis, suppositio partus, in-

cendium, furtum, veneficium, & similia, quæ in occulto & per fraudem committi solent) ad sententiam definitivam & ad poenam ordinariam. Abb. Farin. Menoch. Laym. & alii contra Innoc. Fel. Fachin. Mynf. Prob. 1. ex l. 34. C. ad L. Jul. de adult. c. 12. h. t. c. 11. de Sim. & c. fin. de homicid. in 6. ubi contra reum delicti, contra quem stat hujusmodi præsumptio, statuitur poena ordinaria. 2. Ex ratione; quia talis præsumptio non minorem inducit certitudinem, quam duo testes, qui juxta omnes sufficiunt ad condemnandum in criminalibus & ad poenam ordinariam infligendam, imo facit majorem; cum utique minus fallere possint indicia violenta, ordinarie & fere semper connecti solita cum facto, quam duo testes, qui corrumpi & decipi possunt longe facilius. 3. Ex detrimento, quod Reipublicæ immineret ex opposita sententia, secundum quam rarissime puniri poena ordinaria possent crimina difficilis probationis, quæ non solent committi coram testibus, vel cum erectione instrumentorum. *Objic. 1. In l. fin. C. de probat. ad condemnandum in criminalibus majoribus requiruntur probationes luce meridiana clariores, scil. haustæ ex apertissimis documentis, vel indiciis indubitatis, & luce clarioribus: sed præsumptiones non sunt probationes tam apertæ & claræ.* 2. In *can. 1. caus. 2. q. 1.* ait S. Augustinus *in quemquam sententiam ferre non possumus, nisi aut convictum, aut sponte confessum.* R. ad 1. Illa lex, cui præcipue innituntur adversarii, nobis potius favet, cum disjunctive insinuat sufficere *indicia indubitata*, ex quibus oritur præsumptio violenta. Vel dic, textum loqui de delictis, quæ ordinarie aliis modis probari plene possunt, quam per præsumptiones; quod non est contra nostram assertionem. Ad 2. præsumptione

ne violenta gravatus recte, & æque bene dicitur convictus, quam per duos testes; cum æque, vel magis illa faciat moralem certitudinem, quam isti.

5 Dico 4. Varia de Præsumptionibus extant axiomata, uti I. Præsumptio cedit veritati, seu quando res aliunde fit clara, *l. 25. pr. v. sin vero ff. de probat.* II. Præsumptio relevat ab onere probandi, & id rejicit in adversarium; quia ille, pro quo stat, suam intentionem habet fundatam. III. Præsumptio una cedit pluribus in contrarium stantibus, per *l. 3. §. 1. ff. de testib.* IV. Una præsumptio fortior tollit alteram infirmiore, quæ stat in contrarium, *l. 7. ff. de in integr. rest. c. 3. qui fil. sint legit.* Et quamvis in dubio relinquendum sit arbitrio Judicis, quænam ex contrariis sit fortior & verisimilior, ceteris tamen paribus potentior censetur communiter 1. quæ stat pro valore actus, 2. quæ favet reo, 3. quæ excludit peccatum, vel absurdum, 4. quæ juri communi conformior est, 5. quæ fundatur in natura, 6. quæ est *Juris*, 7. quæ est favorabilior vel benignior, 8. quæ est magis specialis &c.

T I T U L U S XXIV.

De Jurejurando.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit Juramentum; & quibus verbis fiat.*
- 2 *Quotuplex sit Juramentum, tam Judiciale, quam extrajudiciale.*
- 3 *Quando jurare sit licitum.*
- 4 *Qualis esse debeat ejus materia.*
- 5 *Effectus Juramenti promissorii.*
- 6 *Quandoque obligat Juramentum, licet promissio sit nulla.*

- 7 *Juramentum, actui per jus civile irritato adjectum non confirmat actum.*
- 8 *Juramentum Judiciale (quod actor deferre reo non potest, si prorsus nihil adhuc probavit) præstari debet vel referri. An recusari aliquando possit.*
- 9 *Necessarium an, & cui deferri debeat.*
- 10 *Quis sit effectus Juramenti utriusque, tam delati, quam præstiti.*
- 11 *Juramentum in litem cui, a quo, & quando deferendum.*

J *Usjurandum, seu Juramentum, quod sæpe servit ad faciendam vel complendam probationem tum extra tum intra Judicium, quæ de causa l. i. ff. b. t. maximum remedium expediendarum litium vocatur, est invocatio divini nominis in testimonium, seu est actus latriæ, quo Deus, vel potius Divina veracitas, invocatur in testem, scil. vel ad faciendam fidem, vel ad firmandam promissionem. Ut valeat, requiritur 1. Intentio invocandi Deum in testem, 2. locutio, saltem interior, 3. res honesta & licita, si juramento aliquid promittatur. Fit autem vel explicite, ut si dicas: juro: vel: Deus mihi sit testis: vel sic me Deus adjuvet, vel: dispaream, diabolus me rapiat &c. nisi ita sit; quæ sunt juramenta imprecatoria; vel ex communi persuasione & consuetudine, vel implicite, ut si dicas: per cælum: per fidem Catholicam: per Deiparam: per Sanctos, &c. quia in his creaturis speciali quodam modo relucet divinum numen, & sic, si in testes vocentur, implicite ipse Deus vocari censetur. Si quis Deos falsos invocat in testes, non est juramentum, nec inde obligatur seclusa conscientia erronea. Econtra juramentum non est, si dicas, vere, per fidem meam, per*

per conscientiam meam, in fide sacerdotis, sub fide nobili, quam vere vivo, & (seclusa intentione Deum invocandi in testem, sed solum enuntiative proferendo hæc verba) Deus est testis, Deus scit ita esse, coram Deo loquor, vivit Deus. Item hæc comparationes, *quam vere est Deus, quam vere Deus est veritas, quam vere Christus est in Eucharistia, quam verum est Evangelium &c.* Si quistamen tantam suis dictis inesse veritatem vellet indicare per hos modos loquendi, quanta inest veritatibus fidei, blasphemus, foret, non verò, si solum aliquam similitudinem, non paritatem, vellet instituire, ut sensus esset: *verum hoc est sicut verum est Deum existere, &c.* tunc enim solum esset aliqua levitas, & irreverentia erga res Divinas.

2 Juramentum 1. & generaliter dividitur, in *assertorium & promissorium*. Illo confirmatur assertum de re præsentem, vel præterita, vel etiam futura, sed absque promissione: Isto confirmatur promissio aliqua de dando, faciendo, vel omittendo in futurum a jurante: si sit de sumenda vindicta, vocatur *comminatorium*: si jurans sibi imprecetur malum, si dictum non sit verum, vel promissio non implenda a se, dicitur *Imprecatorium*, vel *Execratorium*: si juretur cum solemnitate aliqua, & actione corporali, v. g. tactu Evangeliorum, vel pectoris, vel erectione digitorum appellatur *solemne, vel corporale*. Dividitur 2. in *judiciale*, quod præstatur in Judicio: & *extrajudiciale*, quod extra Judicium. Judiciale est multiplex, nimirum *calumnie & malitiæ*, de quibus ad *Tit. de juram. cal.* item *credulitatis, & veritatis*, de quibus ad *tit. de testib.* jam actum. Aliud dicitur *Litis decisorium*, quod in defectu aliarum probationum præstatur ab alterutra parte litis finiendæ causa, & est triplex, scil. *Voluntarium*, quod pars defert parti, non appro-

ban-

bante Judice, & sic appellatur, quia libere recusari vel referri vel præstari potest ab eo, cui defertur: *Judiciale in specie*, quod pars defert parti approbante Judice, & hoc regulariter recusari nequit, sed vel præstari debet, vel referri, nempe illi, qui detulit, petendo, ut ipse juret, *l. 12. §. 1. C. de reb. cred. l. 34. §. 6. 7. ff. h. t. demum necessarium*, quod a Judice ipso defertur alterutri parti, & hoc neque referri potest, sed præstari debet, *l. 12. cit. §. 2. c. fin. h. t.* atque ideo *necessarium* nuncupatur: si Judex illud deferat actori ad supplementum probationis, *suppletorium*, si reo ad se purgandum, *Purgatorium* dicitur. Præter hæc juramenta Judicialia datur & aliud, quod vocatur *Juramentum in litem*, vel *æstimatorium litis*, quod nempe Judex defert actori, & petit, ut jurato edisserat, quanti æstimet rem, in Judicium deductam, & super qua litigatum est: si juret super vero valore rei, appellatur *de veritate*: si juret super damno, quod pati debuit, vel super lucro, quo carere ob rem sibi non restitutam *de interesse*: si demum nec de vero valore rei, nec de interesse, sed super singulari affectione sua, qua fertur in rem sibi ablatam, juramentum *affectionis*, vel *de affectione* vocatur.

3 Dico 1. Jurare licitum imo meritorium est, si habeat tria necessaria requisita, quæ vocantur *tres comites*, & sunt veritas, judicium & justitia. Communis omnium contra Anabaptistas. Patet ex Scripturis *Deut. 6. & Psal. 62.* ibi: *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.* Jeremias autem diserte exprimit dictos tres comites, dum ait *c. 4. jurabit, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Unde, quando Christus *Matt. 5.* jubet *non jurare omnino*, & addit: *sit sermo vester, est, est, non, non*, intelligendus est de juramento, quod caret aliquo ex dictis comitibus. Ratio au-
tem

tem est, quia juramentum rite præstitum pertinet ad virtutem Religionis & cultum Dei latreuticum, cum per illud confiteamur Dei infallibilem veracitatem & summam auctoritatem. *Veritas* in juramento assertorio datur tunc, quando jurans credit coram Deo absque prudenti formidine, rem sic se habere, prout asserit: in promissorio datur duplex veritas, *intentionis* nempe, quando jurator promittens habet animum implendi promissum, & *executionis*, quando re ipsa suo tempore implet. *Judicium* datur, si juramentum non fiat temere, & absque justa causa utilitatis vel necessitatis, sed discrete & cum reverentia. *Justitia* demum, quæ fere respicit tantum juramentum promissorium, si objectum, super quo juratur, vel res, quæ promittitur, non sit illicita, sed sine peccato præstari possit. Et hinc de juramento promissorio tres in jure canonico regulæ extant; duæ negativæ: prima: *juramentum non est vinculum iniquitatis*, c. 18. *b. t.* seu obligare nequit ad faciendam rem illicitam: secunda: *non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum*, c. 58. *de R. J.* in 6. v. g. juramentum faciendi furtum, non revocandi res Ecclesiæ male alienatas &c. Una autem affirmativa: *Omne juramentum esse servandum, quod sine salutis æternæ dispendio, & præjudicio tertii, servari potest*, c. 28. *b. t.* seu quod absque peccato servari potest: sic obligat juramentum solvendi usuras, c. 6. *b. t.* quia solvere usuras peccatum non est; quamvis eas exigere sine justo titulo peccatum sit. Ceterum si in juramento assertorio deficit *veritas*, & in promissorio *intentionis*, semper est peccatum mortale, etiam in re levi; quia perjurium, seu juramentum falsum, semper est gravissima injuria contra veracitatem Dei; cum per id Deus invocetur,

ut testificetur falsum: si vero in promissorio solum deficit veritas *executionis*, si nempe non exequaris, quod promisisti, peccatum, si res levis promissa sit, est tantum veniale, quia nec Deus nec homo censetur obligare velle ad præstandam rem levem sub peccato gravi. Si vero deficiat *judicium*, per se censetur esse solum peccatum veniale, nisi nempe per accidens fiat mortale, ut si temere jures frequenter, & sic te exponas periculo propinquo jurandi falsum; talem enim consuetudinem teneris sub mortali deponere. Si denique deficiat *justitia* in juramento promissorio, peccatum est grave, si materia sit graviter illicita, leve, si leviter peccaminosa. DD. communiter, quamvis hoc ex ratione difficulter probetur. Unde

4 Dico 2. Materia juramenti promissorii debet esse licita, 2. & si fiat soli Deo, de meliori bono; adeoque non sufficit, si materia sit indifferens, vel impeditiva majoris boni. Communis. Ratio primæ partis est, quia juramentum promissorium non potest esse vinculum iniquitatis. Ratio secundæ, quia juramentum promissorium non obligat, nisi acceptetur; Deus autem, si ipsi soli fiat, non acceptat, nisi sit de meliori bono; & tale juramentum æquiparatur voto, imo est votum juratum, quod essentialiter debet esse de meliori bono, uti videbimus ad *tit. de Voto. Obji.* In Juramento promissorio, quod fit homini, æque invocatur Deus in testem, ac in illo, quod fit soli Deo: ergo in utroque materia potest esse æqualis: sed, quod fit homini, admittit materiam indifferentem: ergo. R. n. ant. nam in priori Deus tantum ut testis invocatur, in posteriori autem ut testis, & simul ut acceptator, promissarius, atque creditor.

5 Dico 3. Juramenti promissorii libere facti effectus

fectus est obligatio, eaque duplex, religionis & Justitiæ, saltem sub certis conditionibus, modo a promissario fuerit acceptatum. Communis & certa. Quod pariat obligationem religionis, patet ex *c. 6. b. t.* & quod obligationem Justitiæ, ex *c. 14. eod. & l. 9. ff. de probat.* Ratio, quia in juramento promissorio reperiuntur duo, nempe juramentum, quod accedit promissioni, & ipsa promissio: *Promissio* autem acceptata, utpote pactum vel contractus parit obligationem Justitiæ, & juramentum, casu quo accedit promissioni, parit obligationem sibi propriam, nempe Religionis, ad præstandum id, quod juratum est. Obligatio Religionis est personalis, & ideo non transit ad hæredes jurantis, vel successores. S. Th. 2. 2. *qu. 98. ar. 2. ad 4.* quia est actio personalis, & vinculum personæ annexum, sicut votum. Obligatio Justitiæ est realis, & transit ad hæredes jurantis, utpote descendens ex pacto vel contractu, atque ideo datur actio, si non ex pacto, saltem ex juramento de Jure, *c. 14. cit. Dixi 1. libere præstiti*, h. e. cum debita cognitione, advertentia, & deliberatione. Si metu gravi injuste incusso vel per injuriam extortum sit, valet quidem, & obligationem parit, ut habet verior & communior ex *c. 6. & 15. b. t. & c. 4. de his, quæ vi*; quia injuria & metus non tollit voluntarium & liberum simpliciter, *l. 21. ff. quod met. caus.* adeoque jure naturali valet juramentum sic extortum: Jure autem positivo non reperitur clare irritatum. Facile tamen impetratur ipsius relaxatio a superiore ecclesiastico; vel hac non impetrata juramento satisfacit per solutionem momentaneam, itaut statim repeti solutum possit, v. g. jurato promissisti solvere usuras iniquas; quamprimum has solveris, & sic obligationi Religionis satisfeceris, poteris

ris repetere solutas. Dixi 2. *Obligatio*, nempe gravis, si res, de qua juratum est, sit gravis, levis autem, si res sit levis; quia Deus, qui per juramentum invocatur in testem, censetur auctoritate sua obligare juxta proportionem materiæ, sicut alias solet per sua præcepta. Dixi 3. *sub certis conditionibus*, quæ nimirum tacite censentur esse imbibitæ promissioni, consequenter & juramento accessorie adjectæ, quales sunt: *si potero: salvo jure tertii*, cui præjudicari nequit: *si res in eodem statu permanserit*, & circumstantiæ non notabiliter postea mutantur, per c. 25. *h. t.* vel: *nisi is, in cujus gratiam jurato aliquid promissum, sponte remiserit obligationem*, per c. 12. *de for. comp.* remissa autem obligatione principali promissionis cadit hoc ipso etiam obligatio Religionis seu juramenti tanquam accessoria. Dixi 4. *modo fuerit acceptatum a promissario*, seu cui jurato aliquid promissum est; promissio enim non acceptata non parit obligationem Justitiæ, sed evanescit, consequenter & obligatio juramenti propria, velut accessoria: si tamen promissio non acceptata parit obligationem fidelitatis, videtur & obligatio juramenti seu religionis subsistere.

Objic. 1. Observationem Juramenti exigit ipse Deus, utpote per illud invocatus in testem: ergo homo, cui juratum est, illam remittere nequit. 2. Si omne juramentum promissorium involvit dictas condiciones, nullum dabitur absolutum; quod est absurdum dicere. 3. Qui rem parvam juramento promissam non præstat, Deum facit testem falsi, seu facit, ut Deus testatus sit falsum: ergo peccat mortaliter non præstando rem levem. *R.* ad 1. Deus non aliter acceptat juramentum, quam in quantum acceptat homo promissionem: ergo, si homo remittit obligationem promissionis
sibi

sibi factæ, etiam Deus remittit obligationem juramenti. Ad 2. *Conditio*, quæ vel suapte, natura, vel ex dispositione legis inest actui, eum non facit conditionatum, *l. conditiones ff. de condit. & demonstr. DD. & gl. in c. 25. h. t.* Ad 3. qui initio, quando fecit juramentum promissorium, habuit intentionem implendi, & postea non implet, non mentitur, neque peccat contra veritatem, sed solum contra fidelitatem, vel simul contra Justitiam, quæ utraque virtus parvitatem materiæ admittit, consequenter nec Deum in testem falsi adducit.

6 Quæres, an juramentum, quod diximus esse promissioni vel actui accessorium, subsistere possit & obligare, quando actus, cui adjicitur, aut promissio est invalida, & non obligat? R. affirmative, tunc nempe, quando, quod juratum est, præstari potest sine præjudicio tertii ac sine dispendio salutis æternæ, h. e. sine peccato *c. 6. 28. h. t.* Sic, licet promissio solvendi usuras sit nulla, & obligationem Justitiæ non pariat, qui tamen jurato promisit, ex juramento & virtute Religionis tenetur eas solvere: quia solvere peccatum non est. Idem dic de eo, qui latroni juravit, se soluturum ei lytrum, si parcat. Sic, licet renunciatio feminae ad successionem in bonis paternis de Jure civili sit nulla, si tamen accessit Juramentum, servari debet, *c. 2. de pact. in 6.* Aliud foret, si etiam juramentum esset irritatum a Jure, vel jurans intendere se obligare ad actum lege prohibitum, v. g. minor ad alienandas ædes, vel uxor ad alienandum prædium dotale &c. quia nec per juramentum obligare se quis potest ad id, quod nequit perficere. Sed quid Juris, si quis gessit actum non eo modo, & solemnitate, uti Jura præscribunt, & ad valorem actus requirunt, addidit tamen Ju-

ramentum, quod revocare nolit; vel actui irritato a Jure adjecit juramentum? v. g. si femina male alienavit & nulliter prædium dotale, vel alius fecit testamentum, adjecit tamen juramentum, quo promisit non revocare alienationem, vel testamentum: item si filia renuntiet cum Juramento hæreditati paternæ dote contenta: si Minor sine auctoritate curatoris juramento celebret contractum: si quis donet ultra 500. solidos jurato absque insinuatione apud Judicem: si mulier fidejubeat cum Juramento renuntians privilegio S.C. Vellejani &c. An hujusmodi juramenta *confirmant* actus prædictos, a jure civili irritatos, h. e. an tantas habent vires, ut actus istos quasi resuscitent, atque ita firment, ut præter obligationem Religionis Juramento propriam pariant obligationem quoque Justitiæ, quam peperissent actus, si non fuissent a Jure irritati? Ad hanc quæstionem celeberrimam R. &

7 Dico 4. Juramentum non confirmat actum vel contractum, de Jure civili irritatum in favorem privatorum. Ita cum P. Vviestn. *h. n. 73.* ex modernis non pauci primique nominis DD. contra *gl. in c. 2. cit. v. servari.* Bald. Covar. Guttier. Fachin. Suar. Azor. Sanch. Pirh. & aliorum communissimam. Probatur negative, quia juramentum nec ex natura sua actum invalidum facit validum, aut obligationem aliam quam Religionis sibi propriam producit, non vero obligationem Justitiæ; alias enim hanc quoque producere deberet juramentum de solvendis usuris; quod nemo dicit: nec ex jure positivo humano, ut patet ex solutione objectionum. Imo nec Jus civile potuit Juramento, quod est extra spheram illius, tribuere vim producendi obligationem Justitiæ, juramento extrinsecam. Nec jus canonicum extra territorium Papale, cum ad materiam

profanam, de qua aliquid disponit jus civile, se non extendat extra territorium Papale: neque credibile est, Papam, licet posset, voluisse beneficium Juris Civilis, in favorem certarum personarum aliquos actus irritantis, iterum tollere, illos validando vel vim validorum actuum tribuendo per appositum Juramentum. Dixi 1. *de jure civili irritatos*; quod enim non firmi et actus Jure naturali irritos, aut in præjudicium tertii cedentes, clarum est per se, ac ita, ut neque Juramentum valeat, aut obligationem sibi propriam pariat; id quod etiam intelligas de actibus a Jure Canonico, vel etiam civili prohibitis sub peccato in conscientia; cum utique nulla possit dari obligatio ad illicitum. Dixi 2. *in favorem Privatorum*, quales sunt actus pro exemplo superius *nu. præced.* allati: si autem sint irritati propter bonum publicum, tum nec ipsum Juramentum stringit ad faciendum vel exequendum id, quod a Jure civili est annullatum. Ratio disparitatis est, quod privati renuntiare possint favori propter se principaliter introducto, &, si actui irritato adjiciant Juramentum, absque peccato observabile, censeantur renuntiare: nemo autem renuntiare favori publico, vel spectanti principaliter bonum publicum, *c. 12. de for. compet.*

Objic. 1. Jura majorem tribuunt vim juramento, quod sponte præstatur, quam illi, quod per dolum vel metum præstatur, *Auth. Sacramenta puberum C. si adversus venditionem, c. 28. h. t. & c. 2. de pactis in 6.* sed, quod præstatur dolo vel metu extortum, jam parit obligationem Religionis: ergo, quod sponte adjicitur actui, majorem parit obligationem: ergo præter obligationem Religionis parit obligationem Justitiæ, consequenter confirmat actum, 2. in *d. c. 2.* dicitur, quod

quod *pactum* renuntiationis invalidæ, cui sponte adjicitur Juramentum, *servari debeat*, & *firmitatum* fuerit: sed *pactum firmitatum* parit obligationem Justitiæ: ergo. 3. Juramentum promissorium actui invalido adjectum juxta omnes parit obligationem Religionis: ergo valet Juramentum; ergo & valet promissio, ratione cujus est & dicitur Juramentum *promissorium*. 4. Nihil interest, an actus, cui adjicitur Juramentum, convalescat, aut confirmetur, vel non; ergo frustra disputamus de hoc objecto.

Resp. Ad 1. *N. illatum*; nam illa majoritas obligationis adhuc se tenet intra latitudinem & limites Religionis; siquidem Juramentum sponte præstitum relaxari, rescindi, vel dispensari non potest sine speciali & nova causa; bene tamen vi, dolo vel metu aut alia injuria extortum, quod a superiore ecclesiastico ob hanc solam injuriæ causam facile relaxatur. Dein Juramento per metum &c. extorto satisfit per momentaneam solutionem, ut statim rursus repeti possit solutum, non autem sponte præstito. *Auth. cit.* non est ad rem, quia loquitur de sacramento (h. e. Juramento) actibus validis adjecto, ut patet ex *Rubrica tituli*, ad quem ponitur, nempe *de rescind. vend.* & ex textu subjuncto, qui habet verbum *retractandis*: invalidi enim actus non rescinduntur, non retractantur; quod enim nullum est, rescindi aut retractari non potest. Ad do, quod imperator novam vim Juramento, quod est aliquid spirituale, tribuere nequeat propter defectum jurisdictionis. Ad 2. *pactum* servari recte dicitur, si id quod conventum est, ex virtute Religionis præstari debeat, sicut ipsi adversarii dicunt, promissionem usurarum sub Juramento factam servari debere, quamvis non ex

alia quam Juramenti & Religionis obligatione; cum per Juramentum talis promissio non reconvalescat ita, ut pariat obligationem Justitiæ: fervari igitur debet *materialiter*, non *formaliter* seu in ratione pacti. Pari modo *firmatum* dicitur, in quantum ex adjecto Juramento saltem aliqua orta est obligatio, nempe Religionis. Ad 3. *N. Illatum*, retorsio est manifesta in Juramento promissorio de usuris solvendis, quod est Juramentum promissorium, quamvis qua promissio sit invalidum, & obligationem *Justitiæ* non producat, bene tamen *Religionis* qua Juramentum, quod *reddi debet Domino*, ut loquitur *c. 6. h. t.* usurarius autem compellendus est ad usuras, vi Juramenti solutas, iterum restituendas, *c. 6. cit.* Ad 4. *n. ant.* in effectu enim plurimum interest; si enim firmaretur actus invalidus per Juramentum ita, ut oriretur obligatio *Justitiæ*, sequeretur 1. quod talis obligatio transfret ad hæredes jurantis. 2. Quod relaxato Juramento maneret adhuc obligatio *Justitiæ*. 3. Quod actus vel contractus per Juramentum confirmatus pareret actionem in foro externo. 4. Quod esset irrevocabilis. 5. Quod Juramentum non facile relaxari posset propter jus promissario inde quæsitum. Quæ omnia aliter se habent, si actus, de Jure civili in favorem privatorum irritati, non confirmentur per Juramentum. Hucusque de Juramento extrajudiciali, & promissorio maxime: nunc aliqua supersunt dicenda de Judiciali, maxime assertorio.

8 Dico 5. Juramentum judiciale specificè sumptum (quod nempe defert pars parti Judice approbante) in defectu sufficientis probationis tam reus actori, quam actor reo deferre potest, 2. non tamen actor reo, si prorsus nihil adhuc probavit, 3. regulariter in omnibus causis

civilibus, 4. delatum vero præstari, vel referri, necessario debet, & recusari sine justa causa nequit. Pars 1. constat ex *l. 12. C. de reb. cred.* Pars 2. quam tenet Abb. Bart. Menoch. Haun. P. Vviestn. contra Jas. Fachin. Umm. Zoef. P. Engel & aliorum satis communem, qui pro se etiam allegant praxim, sumitur ex *l. 4. C. de edendo, & c. fin. §. sane h. t.* ubi dicitur, *actore non probante, vel omnino deficiente in probatione, si nimirum nec præsumptionem pro se habeat ullam; Reum esse absolvendum, etsi nihil ipse præstat, vel etsi nihil præstiterit, adeoque nec juraverit: item ex l. 11. C. de reb. cred. ibi: satis absurdum est redire ad Sacramentum, & cum desperavit aliam probationem, ad religionem convolare.* Ratio est, quia Juramentum absque Judicio & temere præstari licite non potest: ergo nec exigi temere; quod fieret, si actor omni probatione, & præsumptione, destitutus reum vexaret, & oneraret jurisjurandi necessitate, cogeretque ipsum probare, quod tamen onus probandi actori incumbit. Pars 3. ex *l. 3. 9. & 11. 34. ff. h. t.* In Criminalibus saltem actor reo deferre non permittitur: quo referuntur etiam causæ civiles valde arduæ, & matrimoniales, ubi agitur ad dissolvendum matrimonium, item causæ omnes, in quibus lex vel statutum omnino plenas requirit probationes: quæ enim fit per Juramentum, dicitur esse probatio solum privilegiata. Pars 4. ex *l. 38. ff. h. t.* ibi: *manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre, h. e. petere, ut deferens juret: causæ autem absolute recusandi delatum Juramentum, itaut nec referri debeant, sunt plures. 1. Si deferens jurare prius nolit de calumnia, pars tamen, cui defert, id exigat, uti exigere potest, l. 34. §. 4. l. 37. ff. eod. e contra*

referens non tenetur jurare de calumnia, sicut primo deferens, *l. 34. cit. §. 7.* Dein is, cui relatum est Juramentum, non potest iterum referre, per *l. cit.* sed necessario jurare debet. 2. Si deferens semel revocavit delatum Juramentum, *l. 11. C. de R. C. cit.* nec enim permittitur iterum deferre. 3. Si pars, cui defertur, jam aliunde satis probavit, *c. 2. de probat.* quod longe probabilius etiam verum est, si se offerat ad satis probandum, per *c. cit.* 4. Si actor deferens nihil omnino probavit, ut vidimus. 5. Si deferens sit persona suspectæ fidei, cui referre tutum non est. 6. Si is, cui defertur, ignoret rem, super qua jurare deberet, *l. 34. cit. pr. l. 11. §. 2. ff. de act. rer. amot.* Et in hoc casu deferens tenetur simpliciter ipse jurare, nisi pariter versetur in ignorantia facti alieni. Demum 7. si causa sit famosa, *c. fin. pr. h. t.* item si non competat actio, vel Judex non sit competens, *l. 14. §. 3. C. de non num. pecun. l. 35. §. fin. ff. b. t.*

Objic. contra secundam assertionis partem 1. In *l. 35. cit.* dicitur, audiendum esse tutorem, qui *omnibus aliis probationibus deficientibus defert jusjurandum*: ergo actor omni probatione destitutus potest deferre Juramentum. 2. Reus ægre ferre non potest, si ipsi deferatur Juramentum, etiam absque alia probatione actoris; quia sic constituitur Judex & testis in propria causa, si enim juret, absolvitur; si autem jurare nolit, referre potest Juramentum actori. 3. Ipsa Juramenti delatio est species probationis: ergo Actor deferendo Juramentum hoc ipso aliquid probat. R. ad 1. Tutor, utpote gerens officium publicum pro pupillo, habet præsumptionem pro se, & causa pupillorum per se est valde favorabilis, & sic præponderet causæ adversarii, daturque saltem aliqua præsumptio, consequenter &

pro-

probatio pro auctore Tutore. Ad 2. Reus gravatur fatis, si sine justa causa conjiciatur in necessitatem vel jurandi, vel, quod sæpe tutum non est, Juramentum referendi adversario, qui, sicut litem temere movit, ita facile jurabit, & sic in Judicio vincet. Ad 3. est species probationis, petita tamen ex domo rei, quod est contra *l. 7. C. de testib. & l. 4. cit.* vel probationis temerariae, nisi eam præcedat alia.

9 Dico 6. Juramentum necessarium Judex non solum potest, sed etiam tenetur ex officio, etsi litigantes non petant, deferre vel auctori vel reo, ubi allata est probatio, at non sufficiens, & quidem regulariter in omnibus causis. Communis, desumpta ex *l. 31. ff. b. t. l. 3. C. de reb. cred. & c. fin. b. t.* Ratio; quia officium Judicis pertinet supplere ea, quæ Juris sunt, ut habita sufficienti probatione ferre possit sententiam, & Partibus jus dicere. Dixi 1. *vel auctori vel reo*; quamvis enim per se deberet potius deferre reo ceteris paribus, utpote cujus partes in Jure sunt favorabiliores, *l. 125. ff. de R. J. & c. 11. eod. in 6.* promptiora enim sunt jura ad absolvendum, quam ad condemnandum, *c. 3. de probat.* sæpe tamen debet deferre auctori, *c. fin. cit. §. sane*, uti 1. si auctor semiplene probavit, reus vero nihil, & præcise negavit, nec præsumptionem pro se afferens: dico, *semiplene*; nam auctori, nisi saltem semiplenam afferat probationem, vel præsumptionem gravem, quæ faciat semiplenam probationem, numquam est deferendum, 2. si auctor, licet reus etiam aliquid positive probaverit, sit magis legalis, fide dignior, vel rei veritatem magis nosse credatur, 3. si auctor plusquam semiplene probavit, reus vero semiplene tantum, vel minus. Dixi 2. *regulariter in omnibus causis*, nempe tam cri-

minalibus, quam civilibus. Interim tamen in criminalibus criminaliter intentatis, in causis famosis, matrimonialibus in ordine ad dissolvendum, & beneficialibus non est deferendum auctori saltem, uti nec in civilibus valde arduis, nisi plus quam semiplene probaverit, Juramentum suppletorium, *arg. l. fin. C. de Probat. c. fin. h. t.* item in iis causis, in quibus lex, vel statutum, requirit probationes manifestas, indubitatas, vel evidentes, cujusmodi non facit Juramentum suppletorium.

10 Dico 7. Effectus *Juramenti judicialis* specificè sumpti, si deferatur, est obligatio illud præstandi vel referendi, *l. 38. ff. h. t.* nisi nempe adsit causa recusandi, de quo supra *nu. 3.* Si vero delatum præstetur, effectus est victoria, quam jurans ita obtinet, ut pro ipso ferri debeat sententia, & ab hac regulariter appellari nequeat, aut causa sit decisa retractari sine appellatione, licet nova instrumenta reperiantur, imo licet prætendatur perjurium a jurante commissum, modo evidenter & sine indagine longiori non pateat perjurium & dolus *l. 5. §. 2. l. 9. §. 1. l. 11. §. fin. l. admonendi 32. ff. h. t. l. 1. C. de reb. cred.* Et hinc si auctor juravit, consequitur *actionem in factum*, vel *judicati* ad consequendum id, quod sibi deberi juravit: Reus vero, si ipse juravit, *exceptionem juratoriam*, vel *judicati*, qua elidit actionem ulteriorem contra se circa debitum prætentum, *l. 7. 8. 9. §. 1. & l. 28. §. ult. h. t.* Ratio; quia habet speciem transactionis, quæ, si sine dolo satis probato inita est, inviolabiliter observari debet. Effectus autem *juramenti necessarii*, si deferatur, est necessitas illud præstandi, itaut nec referri possit vel recusari, nisi adsit talis causa, qualis sufficit ad recusandum

dam Juramentum Judiciale, de quo *n. 8.* Sumitur ex *l. 12. §. 2. C. de reb. cred. & c. fin. h. t.* Si vero delatum præstetur, ejus effectus est quidem victoria, quam jurans obtinet per sententiam pro ipso ferendam, *l. 3. §. 1. ff. h. t.* hæc tamen non ita est firma, ut absolute transeat in rem judicatam, sed potest retractari etiam post decennium, si nova instrumenta, ex quibus apparet, falsum fuisse juratum, reperiantur, *arg. l. 4. C. si ex fals. instrum. & l. 31. cit.* Sed contra *objic. 1.* Juramentum Judiciale potest libere referri (& *voluntarium* in vel extrajudiciale etiam recusari) ergo & Juramentum *necessarium* libere referri potest. 2. Sententia, lata dependenter a Juramento Judiciali, non est retractabilis regulariter, aut causa de novo resuscitabilis propter instrumenta reperta: ergo nec lata dependenter a Juramento *necessario*. R. ad 1. *N. conf. & parit.* quia Juramentum Judiciale (& *voluntarium*) defertur a parte, quæ alteri imponere necessitatem non potest propter defectum jurisdictionis: e contra *necessarium* defertur a Judice, cui parere necesse est propter jurisdictionem, quam habet in litigantes. Ad 2. *N. rursus conf.* ratio disparitatis est, quod Juramentum (Judiciale vel *voluntarium*) mutuo consensu partium defertur & præstatur, adeoque habet rationem transactionis, quæ propter noviter reperta instrumenta non retractatur *l. 19. 29. C. de transact.* e contra Juramentum *necessarium* defertur a solo Judice, & sic naturam transactionis non induit, sed sententiæ, & quidem latæ ex probatione privilegiata, nimirum ex testimonio in propria causa contra regulam generalem *l. 10. ff. de testib.* ibi: *nullus idoneus testis in re sua intelligitur*; cui enim defertur Juramentum, testis

fit in propria causa : cujusmodi probatio privilegiata non vere , sed tantum interpretative convincit , ac ideo prolata dependenter a Juramento necessario sententia numquam transit in rem judicatam . Idem indicat *l. 31. cit.* quæ initio concedit rescissionem sententiæ ex Juramento necessario latae , in fine autem negat rescissionem sententiæ ex Juramento Judiciali latae , dum subjungit : *quod si alias inter ipsos jurjurando transactum sit negotium , non conceditur eandem causam retractare .* Hæc de Juramento *decisorio litis ; nunc de æstimatorio litis .*

II Dico 8. *Juramentum in litem* soli auctori deferri potest , & quidem , si est Juramentum *affectionis* , a solo Judice , ac tantum propter contumaciam vel dolum adversarii , rem restituere vel exhibere non volentis , item in causis tantum realibus , vel personalibus directis bonæ fidei : si vero sit Juramentum *veritatis* , etiam a reo deferri potest auctori , quando reus non amplius potest restituere rem ; item locum habet in actionibus etiam personalibus stricti Juris , & licet reus nec dolum , imo nec culpam commiserit . Sumuntur hæc ex *l. 1. seqq. ff. de in litem jurando* . Sed notandum , quod Juramentum affectionis possit præcedere taxationem Judicis , & eam subsequi : Juramentum autem veritatis , seu de veritate & interesse , necessario præcedat taxatio Judicis ob periculum perjurii , nam prius taxat Judex rem , damnum , expensas , interesse &c. dein auctor jurat , ea tanti valere : & tum reus secundum hanc æstimationem juratam condemnatur . *Auth. post jusjurandum C. de Judic.*

T I T U L U S XXV.

De exceptionibus.

S U M M A R I U M.

- 1 2 *Quid, & quotuplex sit exceptio.*
- 3 *Plures exceptiones, etiam diversæ, possunt opponi simul, & successive.*
- 4 *Quomodo reus excipiendo fiat actor.*
- 5 *Quando exceptiones dilatorias.*
- 6 *Et quando peremptorias oporteat proponere.*
- 7 *An omissas in prima instantia liceat oppone-
re in secunda.*

1 **S**icut probationes sunt arma actoris, ita exceptiones sunt clypeus rei, quo se defendat. Exceptio, in genere sumitur pro defensione, hic autem accipitur pro omni defensione in Judicio contra actorem, & in *l. 2. ff. h. t.* dicitur *exclusio actionis*; quia vero subinde actor convenit reum, licet actionem non habeat, ut si Titius te conveniat exempto, emptio tamen non præcessit, vel te conveniat super re, quam tu jam præscripsisti, &c. ideo melius definitur exceptio sic: *est exclusio actionis, vel intentionis, quam actor deducit in Judicium ad condemnationem rei.* Si actori competit quidem actio de Jure, ex qua tamen iniquum esset condemnare reum, vocatur *exceptio Juris*, qualis est exceptio metus, doli, jurisjurandi, &c. si non competat actio, & tamen agit, est & dicitur *exceptio facti*. Si exceptioni aliquid opponat actor, hæc oppositio vocatur *replicatio*: responsio, quam ad replicationem dat reus, dicitur *duplicatio*: & quam reddit ad hanc actor, *triplicatio*: si

hanc rursus refellat reus, erit *quadruplicatio*, &c. Ultra quadruplicationem in plerisque tribunalibus non sinuntur partes progredi, nisi adsint gravissimæ causæ: in audientiis verbalibus, & causis summariis concludi solet per duplicationem: de Jure Bavarico *tit. 7. art. 1. & titul. 8. articul. 7.* quælibet pars duabus vel ad summum tribus scriptionibus concludit. Practici appellant *replicam, duplicam, triplicam, quadruplicam, &c.*

2 Sicut actio, ita & exceptio alia est *realis*, quæ cohæret rei vel causæ, & ideo ad hæredes vel successores transit, uti est exceptio rei judicatæ, doli mali, &c. alia *personalis*, quæ competit præcise intuitu personæ, & ideo ad hæredes vel successores non transit, uti exceptio competentia, qualem habent clerici, parentes erga liberos, &c. Præcipua autem divisio exceptionum est in dilatorias & peremptorias: *Dilatorie* seu *Temporales* sunt, quæ jus aut actionem vel intentionem non excludunt penitus, sed solum differunt, vel suspendunt ad tempus, aut transferunt in alium locum: hæc vel respiciunt personam Judicis, v. g. quod sit incompetens, suspectus, inimicus rei, &c. vel personam actoris, v. g. quod sit pupillus, excommunicatus, vel aliunde non habeat personam legitimam standi in Judicio: vel personam accessoriam, puta procuratoris, v. g. quod procurator esse non possit, mandato, saltem legitimo, careat, &c. quod testis non sit habilis, &c. vel locum Judicii, quod non sit satis tutus, &c. vel tempus, v. g. quod sit feriatum, quod conventa solutionis dies nondum advenerit, &c. vel ipsam denique causam, qualis est exceptio inepti vel obscuri libelli &c. *peremptorie* seu *perpetue* sunt, quæ jus & actionem actoris, vel quod

intendit, perimunt ac omnino tollunt, qui nempe vel ostendunt actionem numquam ortam esse, v. g. contractum non esse celebratum, vel eam aliunde jam extinctam esse, v. g. pacto de non petendo, præscriptione &c. Et ex his aliquæ vocantur *litis finitæ*, uti exceptio rei judicatæ, transactionis, & Juramenti, scilicet litis decisorii: vel denique ostendunt, actionem elidi & perimi posse, uti sunt exceptiones doli, metus, erroris &c.

3 Dico 1. Potest aliquis opponere plures exceptiones vel simul vel successive, licet sint diversæ, l. 5. l. 8. ff. l. 8. l. 9. C. b. t. l. 43. ff. de R. J. c. 15. de præscr. Lex 8. ff. cit. sic habet: *nemo prohibetur pluribus exceptionibus uti, quamvis diversæ sint*. Sed contra *Objic. 1.* In recessu Imperii de anno 1654. jubetur, omnes exceptiones simul proponi ad abbreviandas lites: ergo non possunt proponi successive. Idem in quibusdam locis exigit consuetudo, nisi nempe postmodum novæ exceptiones emergant. 2. Si possunt exceptiones diversæ proponi, poterunt etiam contrariæ, ut si reus diceret: *Cajus mihi non dedit mutuum, & ego jam solvi*: sed hoc repugnat: ergo. R. ad 1. Standum quidem est consuetudini, & Juri recentiori, ubi receptum est: nostra assertio procedit de Jure scripto antiquiori. Ad 2. N. maj. vel *dist. min.* sed hoc repugnat, si tales exceptiones opponantur conjunctive per particulam & C. min. si disjunctive per particulam vel, dicendo: *Cajus mihi non dedit mutuum, vel, si dedit, jam solvi*. N. min.

4 Dico 2. Reus excipiendo fit actor secundum quid, itaut exceptionem probare debeat. 2. Si tamen in probatione deficiat, non hoc ipso censendus est fateri intentionem Actoris. Pars 1.

constat ex *l. 1. ff. b. t. Pars 2. ex c. 63. de R. J. in 6.* & ex ratione, quod excipiendo velit se tueri contra intentionem actoris: ergo non est censendus velle illam confiteri pure excipiendo, v. g. per verbum *solvi*; cum possit tamen habere adhuc verum sensum, nempe conditionatum, *si Cajus mihi mutuum dedit, ego certo solvi*: quo pacto mutuum non fatetur: consequenter non relevat Cajum ab onere illud probandi: aliud favet, si ipsum factum, in quo se fundat actor, fateretur, dicendo v. g. *accepimus mutuum a Cajo, sed ego jam solvi*. Unde consultum est conditionate vel disjunctive exceptionem formare: *non memini, mihi mutuum esse datum: si tamen datum sit, jam solvi*. Vid. de hac re plura in meis *Decisionibus, dec. 62.*

5 Dico 3. Exceptiones dilatorias regulariter oportet opponere ante litis contestationem, præsertim fori declinatorias, & quæ spectant personam Judicis, tanquam incompetentis; vel suspecti. Ita plerique omnes ex *c. 20. de sent. & re jud. c. 62. de appell. c. 4. & t. penult. ac ult. C. b. t. Dixi 1. regulariter*, nisi nimirum primum ex nova causa orientur post litis contestationem, uti quæ opponuntur testibus aut instrumentis: vel nisi reus Juramento fidem faciat, sibi eas primum postea innotuisse, vel prius a se probari non potuisse: vel nisi tales sint, quæ retro acta & processum irritent, uti excommunicatio actoris, incapacitas jurisdictionis in Judice, falsum procuratoris mandatum: vel nisi quis aliquam exceptionem dilatoriam expresse nominatam sibi reserverit proponendam post litis contestationem *c. 4. cit. Dixi 2. præsertim fori declinatorias & c.* alias enim reus censetur consensisse in Judicem, si coram ipso vel unicum actum Judiciale m gessit, eique jurisdictionem in se prorogasse, ita ut
rece-

recedere nequeat amplius, modo Judex jurisdictionis in tali causa & in Reum sit capax.

6 Dico 4. Exceptiones peremptorias regulariter oportet proponere post litis contestationem, ita ut, licet ante proponi possint, litis tamen contestatio procedat, discussione exceptionis dilata, usquedum confiterit de jure actoris per probationes; quæ si non suffecerint, Reus est absolvendus, quin onus probandi exceptionem habuerit. 2. Regulariter tamen ante sententiam definitivam. Pars 1. liquet ex *c. 1. 2. de lite contest. in 6. l. 8. l. 9. C. h. t.* Pars 2. ex *l. 2. C. sentent. rescind. non posse.* Dixi in utraque parte *regulariter*; nam *ante litis contestationem* opponi possunt & admitti illæ exceptiones peremptoriæ, quæ incontinenti probari possunt, vel evidenter statim patent, & sic actoris calumpniam manifestam faciunt; quales maxime sunt, quæ vocantur *litis finitæ*, uti *rei judicæ*, *jurisjurandi* (tam judicialis quam necessarii) & *transactionis c. 1. cit.* ne nimirum lis inutiliter introducatur, & nec Judex nec altera pars frustra fatigetur. *Post sententiam* vero proponi adhuc possunt 1. exceptiones nullitatis, seu quæ sententiam retro nullam faciunt; quæ tamen executionem sententiæ non impediunt, modo victor cautionem præstet de restituendis omnibus, si exceptio probetur per *Clem. 1. de sent. & re jud. & auth. quæ supplicatio. C. de precib. Imperat. offer.* 2. Exceptiones primum postea emergentes, vel cognitæ *arg. l. 1. C. de re jud.* 3. Exceptiones, quæ respiciunt executionem, uti exceptio compensationis, competentiæ, S. C. Vellejani, S. C. Macedoniani, solutionis jam factæ transactionis, rei jam traditæ, non numeratæ pecuniæ, vel si executor excedat modum, male interpretetur sententiam, careat potestate exequendi; hæ enim executionem impediunt.

7 Dico 5. Quamvis exceptiones peremptoriae in prima instantia omiffae proponi poffint in fecunda instantia juxta communem cum *gl. in c. 20. de sent. & re jud. in fin.* juxta illud axioma: *non allegatum, non probatum in prima instantia, allegari & probari potest in appellatorio judicio*, feu in fecunda instantia *l. 6. §. 1. C. de appellat.* Id tamen non procedit de exceptionibus dilatoriis in prima instantia omiffis *l. 13. C. de procurat.* Ratio disparitatis est, quod dilatoriis (intellige illas, quas ante litis contestationem diximus opponendas esse) per litis contestationem, quae est tempus ipsis praefixum, censeatur esse renuntiatum, non vero peremptoriis, utpote quae post litis contestationem regulariter proponendae sunt usque ad sententiam definitivam & ultimam; nam litis contestatio in prima instantia extenditur ad secundum quoque. Allegatum axioma procedit de allegationibus & probationibus actoris, vel, si ad exceptiones extendatur, solum de Peremptoriis.

TITULUS XXVI.

De praescriptionibus.

SUMMARIUM.

- 1 *Praescriptio & usucapio confunduntur.*
- 2 *Quid sit praescriptio:*
- 3 *Positiva & privativa, ordinaria & extraordinaria.*
- 4 *Ob quas causas introducenda sit.*
- 5 *Et quo jure, gentium an Civili.*
- 6 *Quis sit ejus effectus.*
- 7 *An procedat etiam in foro interno.*
- 8 *Quis praescribere possit, & contra quem praescribi.*
- 9 *Quid*

- 9 Quid sit bona fides ad præscriptionem necessaria; non stat cum dubio practico: quomodo hoc deponendum.
- 10 Quid & quotuplex sit titulus ad præscriptionem necessarius.
- 11 Quid & quotuplex sit possessio, ad præscriptionem necessaria.
- 12 Quotuplex sit tempus ad præscriptionem necessarium. Et quomodo probetur immemorabile.
- 13 Quenam res aptæ sint præscribi. Ubi de servitutibus.
- 14 Sine bona fide non currit vel incipit ulla præscriptio.
- 15 An bonæ fidei obsit ignorantia.
- 16 17 An dubium speculativum saltem tunc, quando ea stante inchoatur præscriptio.
- 18 An scientia juris alieni.
- 19 An bona, vel mala fides auctoris prosit vel obsit successori.
- 20 An & quando præsumatur bona fides.
- 21 Sine aliquo titulo nulla datur præscriptio.
- 22 Quando sufficiat existimatus:
- 23 Et quando præsumptus.
- 24 Detecto titulo vitioso corrumpitur omnis præscriptio.
- 25 26 Sine aliqua possessione non procedit ulla præscriptio.
- 27 Res mobiles, etiam ecclesiarum, præscribuntur triennie sed cum titulo.
- 28 Immobiles autem privatorum 10. v. 20. annis.
- 29 Principum vere 40. annis. Intra quod tempus & an præscribantur Regalia Principum, item bona fisco debita.
- 30 Ecclesiarum 40. aut amplius annis.
- 31 Præstationes annuæ sicut acquiruntur tempore longissimo 30. vel 40. annorum, ita amittuntur unica præscriptione ejusdem temporis.

- 32 *Servitutes omnes etiam discontinuæ sicut acquiruntur tempore longo 10. vel 20. annor. ita eodem tempore amittuntur.*
- 33 *Actionibus realibus tempore brevi vel longo:*
- 34 *Personalibus autem longissimo regulariter præscribitur:*
- 35 *Nisi sint Prætoricæ pœnales &c.*
- 36 *Criminalibus vero 20. annis.*
- 37 38 *Quenam res non sint præscribibles.*
- 39 *Ubi de rebus mere facultatis: & de rebus vitiosis. Quenam sint contraria præscriptioni.*
- 40 *In quibus casibus dormiat præscriptio:*
- 41 42 *Et quando interrumpatur naturaliter, vel civiliter.*
- 43 *An per actus extrajudiciales inducatur interruptio.*
- 44 *An, & quando contra præscriptionem completam detur restitutio in integrum.*

1 **E**Xceptionibus in genere subjungitur nominatissima earum species, nempe *præscriptio*, exceptio quidem impropria, peremptoria tamen, qua Reus contra actorem se defendit, dicendo, se jam præscripsisse actioni adversum se motæ per lapsum temporis, vel ipsam rem, quam actor petit, jam præscripsisse; si enim jus alterius, quod habuit erga nos, per præscriptionem extinguimus, utimur *dativo*, v. g. huic obligationi, actioni &c. jam præscripsi: si vero jus alterius acquirimus, vel rei dominium prius non habitum, utimur *accusativo*, v. g. hoc jus venandi, hanc sylvam, servitutem &c. præscripsi. Unde & apparet, quod præscribens non solum exceptionem, sed sæpe etiam actionem consequatur, qua dominium vel jus acquisitum prætendat. Quamvis autem *præscriptio* & *usucapio* in rigore differant tanquam effectus & causa, quod nempe usu-

cipio acquisitionem domini per possessionem debiti temporis significet, præscriptio autem exceptionem *l. 8. pr. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* hodie tamen confunduntur *l. un. C. de usucap. transform.* atque tam a Doctoribus quam a practicis sumuntur passim pro eodem, & ideo etiam nos idem faciemus, ac fere semper utemur voce *præscriptionis*: quamquam DD. aliqui unam adhuc differentiam in modo loquendi observent, & *usucapionem* vocent, quando per veram possessionem res corporalis acquiritur, *præscriptionem* vero, quando per quasi-possessionem jus incorporale, liberatio a jure alieno acquiritur. Hanc proin non modo utilissimam scitu, sed etiam necessariam de præscriptionibus materiam, quæ quotidiani est usus, nunc explicatum eo, & jurium Candidatis singulariter commendatam cupio.

§. I.

Natura, varietas, causa finalis, efficiens, atque effectus præscriptionis, item subjectum.

2 Dico 1. Præscriptio est *modus acquirendi a jure approbatus, quo per possessionem debito modo & tempore continuatam obtinetur jus aliquod, vel liberatio aliqua.* Ita quoad sensum plerique DD. quamvis quoad verba discrepent, & multi male ac imperfecte definiant ex *l. 3. ff. de usurpat. & usucap.* præcise per *adjectionem domini*; quia etiam juxta ipsos per præscriptionem non tantum acquiritur dominium rei, sed etiam jus personale, imo & liberari aliquis potest a jure alieno activo, consequenter & a jure passivo seu ab obligatione sua; & hinc per *to jus* in definitione positum intelligi-

ligitur jus tam reale, & dominium, quam *personale*, quo nobis immediate adstringitur persona: sicut per *to liberatio aliqua* intelligitur peremptio juris alieni, quo nos sibi adstrictos habuit vel immediate in persona, vel immediate in re nostra. Si obtinetur liberatio, utimur *dativo*: si jus, *accusativo*, uti jam insinuatum est. Qualis debeat esse possessio, modus & tempus ad legitimam præscriptionem, uti & quæ sit res seu objectum præscriptionis, explicabitur §. *seq.* Hic adverto, præscriptionem sumi posse vel *causaliter & incomplete*, quando nimirum adhuc est *in fieri*, & nondum completa; atque in hoc sensu dicitur *inchoari, continuari, currere &c.* vel *formaliter & complete*, quando nimirum per decursum legitimi temporis &c. jam est completa. Quomodo differat a consuetudine, cum qua aliqui practici eam subin male confundunt, dictum ad *tit. de consuet.*

3 Dico 2. Præscriptio dividitur 1. in *positivam*, qua acquiritur jus aliquod positive, & alteri aufertur, ut si per eam acquiras agrum, jurisdictionem &c. Et in *privativam*, qua acquiritur aliqua liberatio vel immunitas, adeoque perimitur quidem alienum vel actio, nihil tamen proprie & positive acquiritur. 2. In *ordinariam* vel *temporalem*, quæ completur tempore ordinario, quod in rebus mobilibus est triennium &c. in immobilibus decennium vel vicennium: & in *extraordinariam*, seu *longissimi temporis*, quæ completur tempore extraordinario, vel longissimo 30. 40. 60. 100. annor. (quæ ultima vocatur etiam *centenaria*) vel tempore *immemoriali*, quando nempe possessionis initium excedit hominum defacto existentium memoriam, sive dein pauciores vel plures a cœpta possessione anni fluxerint, quam centum.

4 Dico 3. Finis & ratio introductæ præscriptionis est bonum publicum, nimirum ne dominia rerum semper sint in incerto *pr. inst. c. l. i. ff. de usucap.* atque ut lites, alias infinitæ, certi temporis lapsu extinguantur *l. ult. ff. pro suo* ac demum ut acuatur hominum industria in inquirendis rebus & conservandis juribus suis *c. 5. h. t. pr. inst. cit.* quæ omnia vel maxime intersunt Reipublicæ. Alius finis insinuatur *l. 2. C. de annali except.* nempe ut puniatur negligentia, res & jura sua oscitanter curantium: qui finis a plerisque habetur pro secundario, & fere spectat præscriptionem longissimi temporis, quæ proin *pœnalis* aut *odiosa* dicitur.

5 Dico 4. Præscriptio quoad substantiam est juris gentium. 2. Quoad præsentem vero formam & conditiones est introducta a jure Civili primitus, dein a jure Canonico, maxime quoad bonam fidem in ea necessariam. Secundum membrum est apud omnes certum, & patet ex variis legibus *inst. de usuc. c. de præsc. longi temp. c. de præsc. 30. vel 40. ann.* item ex variis *cc.* maxime *c. 5. c. fin. h. t.* Primum, cui adversatur Schneidevvin, König, & alii multi, suffragantur vero Grot. Brunem. Eckolt, P. Ininger, & alii pariter multi, probatur tum ex usu gentium, quæ ad evitanda bella ipsis adeo nociva iis, qui diu quiete possederunt certas provincias, regna, urbes &c. tribuunt eorum proprietatem, & pro dominis agnoscunt, licet forte iniquo bello vel modo adepti sint possessionem: sic Jephthe *Judic. 11.* jus Israelitarum in certas terras defendit contra Ammonitas ex possessione longi, imo longissimi temporis, adeoque ex præscriptione: sic aliis nationibus, etiam Christianis, nemo audet in dubium vocare certas provincias, licet forte olim non satis æquo Marte

occupatas, ac propterea bellum movere. Vid. Bellarm. l. 5. de Pontif. Rom. c. 5. cum id cederet in perniciem Gentium: tum ex paritate cum prima rerum & dominiorum divisione, quæ communiter dicitur esse juris gentium per l. 5. ff. de Just. & Jur. sicut enim per primam divisionem acquirebantur, ita per præscriptionem transferuntur & conservantur dominia penes certos. Interim jus gentium non determinavit certum possessionis tempus, sicut jus Civile, nec requirit bonam fidem, sicut jus Canonicum.

Objic. Si præscriptio quoad substantiam est *Juris gentium*, erit etiam *Juris Naturalis*; quia etiam jus naturæ vult caveri lites & bella, atque dominia esse certa: sed hoc est contra communem. R. Quamvis aliqui concedant *ma.* cum P. Schmier de præscr. c. 2. sect. 1. §. 2. & P. Ininger, forte tamen melius negatur; quamvis enim de jure naturali valde conveniens sit, præscriptionem introduci, inde tamen non sequitur, eam necessario vel actu esse introductam jure naturali: instantiam habemus in prima rerum divisione: in Matrimonio clandestine contracto &c. quæ non sunt juris naturalis obligantis, ut habet communis. Neque verum est, quod bona, quæ ignorante domino possidentur ab alio, vel quæ a sciente sua esse, propter defectum virium recuperari nequeunt, haberi possint pro derelictis.

6 Dico 5. Effectus præscriptionis est consecutio domini rerum prius non habiti, aut juris alterius realis & personalis, vel liberatio ab alieno jure, & immunitas ab obligatione, prout nimirum fuerit præscriptio positiva vel privativa l. 1. 3. 4. ff. de usurp. l. 10. ff. si servit. vind. l. penult. & ult. C. de servit. l. 3. 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann. c. 4. & 6. b. t. Item tribuit exceptionem in foro externo l. 11. C. de præscr. longi temp. Rursus præscriptio

ordinaria parit præsumptionem bonæ fidei, *extraordinaria* etiam præsumptionem tituli, & *immemorialis* obtinet etiam vim privilegii, &c. Sed de his effectibus particularium præscriptionum infra. De effectu generali utroque.

7 Dico 6. Effectus præscriptionis etiam procedit in foro interno conscientiæ, h. e. præscribens non tantum securus est pro foro externo, sed etiam pro interno, ut adeo præscriptio locum habeat etiam in conscientia, & completa præscriptione res licite retineatur, licet postea constiterit fuisse alienam. Ita communis Theologorum modernorum æque, ac Juristarum contra Alciat. & Henr. Gandav. aliosque paucos antiquos, item ex parte contra Scotum & Adrian. qui id tantum admittere dicuntur pro casu, quo ille, contra quem præscribitur, fuit notabiliter negligens in inquirenda re sua vel custodiendo jure. Probatur: Respublica potuit hanc vim tribuere præscriptioni, utpote habens dominium altum (quod est jurisdictionis, non proprietatis) in res & jura subditorum, vi cujus potest de rebus subditorum disponere propter bonum publicum, seu ex causis bonum publicum spectantibus, transfereudo etiam dominium ab uno in alterum, atque auferendo jus activum adversus alios, ut nemo negat. Sed & voluit hanc vim præscriptionis etiam ad forum internum extendere, quia voluit transferri per illam dominium *can. 6. & 11. caus. 16. q. 3. l. 3 ff. de usurp. & usucap.* atque præscribentem *plenissima munitione securum esse l. 4. cit.* Sed dominus bona conscientia retinet rem suam; & plenissime securus non esset, qui in conscientia teneretur rem præscriptam restituere &c. Et parum tribuissent Jura, si reliquissent in præscribente obligationem restituendi pro foro interno; quid enim prodest in judicio

conveniri non posse, si interim maneat obligatio pro foro interno rem restituendi, vel jure acquisito aut immunitate non utendi? Certe leges præscriptionum sic parum consulissent bono publico, adeoque finem suum non obtinissent. Confirmatur: lex justa pro foro externo est etiam justa pro interno; cum lex humana nequeat esse justa, quæ sine peccato observari nequeat.

Objic. 1. Lex præscriptionis se habet, sicut illa lex, quæ negat actionem læso infra dimidium justii pretii: sed hæc lex lædentem non facit securum in conscientia, quo minus teneatur refarcire iniquam læsionem: ergo nec lex præscriptionis præscribentem facit in conscientia securum. 2. Lex præscriptionis fundatur in præsumptione culpæ & negligentia prioris domini: ergo, ubi hæc negligentia non reperitur, non stringit in conscientia foro, in quo præsumptio cedere debet veritati. 3. Is, contra quem præscribitur, ordinarie ignorat, rem suam ab alio possideri, vel jus suum ab alio usurpári &c. sed ignorans non potest bona conscientia privari re vel jure suo: ergo. 4. Ipse Imperator Nov. 9. præscriptionem vocat *impium præsidium, & improbam temporis allegationem*: ergo. R. ad 1. *N. ma.* Nam lex negans actionem læso infra dimidium non positive assistit lædenti, dominium ipsi in excessum pretii, vel plenam securitatem tribuendo: econtra lex præscriptionis positive assistit præscribenti, dominium ipsi absolutè tribuendo & plenissimam securitatem. Ad 2. *N. ant.* vel *dist.* fundatur in præsumptione negligentia principaliter. *N. ant.* secundario *transf.* Ad 3. *dist. min.* ignorans non potest privari auctoritate privata. *C. min.* auctoritate Reipublicæ & Legis, quæ ob bonum publicum supplet consensum, & ignorantem

habet

habet pro sciente. N. min. Ad 4. Imperator ibi reprobatur conformiter juri Canonico præscriptionem, quæ solius temporis lapsu nititur, ac bona fide destituitur, quam bonam fidem, saltem in continuatione præscriptionis, non requirebant leges Civiles antiquiores.

8 Dico 7. Subjectum præscriptionis est duplex, activum & passivum: *activum* sunt personæ, quæ præscribere possunt: *passivum* illæ, contra quas præscribi potest. Quamvis regulariter omnes præscribere, & contra omnes præscribi valeat; præscribere tamen nequeunt, qui juris realis, vel personalis, vel possessionis suo nomine capaces non sunt: sicut vice versa contra illos non currit præscriptio, qui jure activo, reali, vel personali, carent, aut impediuntur agere, seu tueri illud jus, impedimento juris. Ita enim statuitur a DD. per modum regularum. Et hinc præscriptionem inchoare nequeunt infantes, amentes, furiosi sine interventu tutoris vel curatoris, quia se solis apprehendere rem ut suam vel cum animo possidendi non possunt, licet continuare valeant, si post possessionem cœptam incidant in amentiam, vel infans succedat alteri possidenti *arg. l. 4. §. 2. 3. ff. de usurp. & usuc.* Neque servi, neque Religiosi in particulari, res temporales, quia juris activi sunt incapaces: neque commodatarius, depositarius, conductor, &c. quia rem alienam non suo nomine possident. Sicut vicissim præscriptio non currit contra agnatos vassalli alienantis rem feudalem, quia necdum habent jus activum: contra pupillos, licet tutore instructos *l. 3. C. de præscr. 30. vel 40. annorum*, contra filiumfamilias quoad bona adventitia durante patria potestate, & contra uxores quoad bona dotalia stante Matrimonio; item contra credito-

rem,

rem, cui debetur sub conditione, vel in diem, ante eventum conditionis vel adventum diei, &c. quia laborant impedimento juris, propter quod agere & sua defendere non permittuntur. Aliud est de laborantibus impedimento facti, uti est absentia, ignorantia, morbus, defectus pecuniæ, &c. Dein *ordinaria* præscriptio non sufficit contra minores l. 3. cit. & contra alienare prohibitos, nisi coepta sit, antequam res alienari fuerit prohibita, v. g. vinculo feudi, fideicommissi, dotis ligata.

§. II.

Bona fides, titulus, possessio, tempus, & res præscribi apta; quæ sunt requisita, & conditiones necessariae præscriptionis.

Hæ conditiones, quæ constituunt causam formalem & materialem præscriptionis, exprimi solent his versiculis:

*Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque:
Bona fides: justus titulus: res non vitiosa:
Ut res tradatur (h. e. possideatur) tempus
quoque continuetur.*

Ab aliis autem brevius hoc modo:

*Sit res apta: fides bona: sit titulus quoque
justus:*

Possideas juste: completo tempore legis. Jam

9 Præmittendum 1. Bonam fidem in præsentibus recte dici sinceram opinionem, qua quis iudicat, se nihil agere contra jus alterius, nempe possidendo rem, exercendo actum, vel
omit-

omittendo. A. Someting *inst. de usucap. nu. 8.*
 P. Friderich *de empt. & vendit. p. 4. c. 2. nu. 485.* Est hæc definitio non solum melior, quam illa; quam alii tradunt dicendo, est *credulitas vel dictamen, quo quis prudenter judicat rem esse suam, vel saltem non alienam*; quia universalior est, cum conveniat etiam præscriptioni *juris incorporalis, & privative*, qua per missionem extinguitur jus alienum; & quia conformior est juri in *c. 5. & fin. h. t.* ubi ad bonam fidem sufficere statuitur ignorantiam sinceram, quod res sit aliena, vel quod aliquis alteri sit obligatus ad aliquid præstandum vel omittendum, nec opus sit, ut aliquis judicet positive de proprietate rei, quam possidet, sed tantum ut judicet de licentia actionis vel omissionis suæ: quod judicium formari etiam poterit ab ignorante, rem non esse suam, item a dubitante speculative de proprietate, uti videbimus, modo deponat dubium practicum. Circa quod adverte duo. I. *Dubium speculative* in hac materia esse, quando aliquis dubitat & fluctuat, an res sit sua vel non, an alter vel ego habeam jus, vel an immunis sim ab obligatione agendi vel omittendi aliquid: si habeam rationes probabiles in utramque partem, vel pro una probabiliore, non tamen formem judicium, sed suspendam judicium de proprietate &c. vocatur *dubium positivum*, si pro neutra parte adsint sufficientes rationes & probabiles alterutrum opinandi, dicitur *negativum*, & quæ huic innitur, a Theologis appellatur *fides negative bona*. Econtra *dubium practicum* est, quando quis dubitat seu fluctuat, an sibi hic & nunc liceat rem possidere, hunc vel illum actum ponere aut omittere, adeoque dubitat *de licentia actionis vel omissionis*, sicut speculative dubitans fluctuat de

proprietas, vel jure. Utrumque dubium potest dari initio, dum inchoatur possessio & præscriptio, & supervenire, quando jam cœpta continuatur præscriptio.

Adverte 2. licet dubium speculativum a præscribente deponi non debeat, imo ordinarie non possit, debet tamen deponi dubium practicum; quia operari cum dubio practico semper est peccatum, & quia hic versamur in materia justitiæ, peccatum contra justitiam, quod solum tollit bonam fidem præscribentis, non vero peccatum contra aliam virtutem; ut si quis rem possideret animo avaro &c. Sed quomodo deponi potest ac debet dubium practicum. R. Debet rem occupans vel possidens, quando ipsi oritur dubium, an res sit sua, an habeat jus agendi vel omittendi aliquid, morali diligentia inquirere in veritatem, dein, si post diligentem inquisitionem non innotescat veritas, & sic remaneat dubium speculativum de dominio, vel jure, debet se resolvere (hæc enim resolutio est dubii practici depositio) per dictamen reflexum moraliter certum, quod formabit ex aliquo principio indirecto & extrinseco, v. g. possessionis, præsumptionis Juris, &c. sic ratiocinando: *in dubio melior est conditio possidentis* (vel *ejus pro quo stat præsumptio Juris*) *sed ego versor in dubio, & pro me stat possessio* (aut *præsumptio Juris*) *ergo melior est mea conditio: ergo licite ago rem retinendo, vel occupando, vel hoc agendo aut omittendo.* Vel sic discurrendo: *qui in re morali sequitur opinionem vere probabilem, agit prudenter: ergo agit licite: sed ego hic & nunc sequor opinionem vere probabilem* (si dubitem speculative) *rem ut meam retinendo, hoc agendo vel omittendo, &c. ergo ago licite.* Unde, si dubitans
non

non prius inquireret diligenter in veritatem, vel si post inquisitionem non formaret hujusmodi dictamen reflexum, ille non deponeret dubium practicum, consequenter operando peccaret contra justitiam.

10 Præmit. 2. per *titulum*, in quo fundatur bona fides, intelligi causam, de se habilem ad transferendum dominium vel jus, ex qua possidemus, vel aliquid facimus. Iste debet esse *justus*, seu a jure approbatus ad præscribendum, qualis respectu præscriptionis positivæ est tantum, qui est de se translatus dominii vel juris, & revera transferret, si re ipsa daretur, uti est donatio, emptio, legatum, transactio &c. non vero commodatum, depositum, conductio, promissio &c. Tales tituli in jure prodiiti vel sunt generales, ut *pro suo*, & *pro soluto*, vel speciales, ut *pro donato*, *pro emptore*, *pro legato*, *pro transacto*, *pro permutato*, *pro judicato*, *pro dote*, *pro derelicto*, *pro socio* (quando nempe soluta societate uni ex sociis obtigit pars rei alienæ, quæ putabatur esse communis sociorum) & *pro hærede*, quando nempe ad hæreditatem vocatus, vel credens se vocatum, rem alienam in massa hæreditatis inventam possidet tanquam propriam. Tituli generales *pro suo*, & *pro soluto*, se soli non sufficiunt ad præscribendum, nisi accedat justa causa credendi probabiliter, rem esse suam, vel sibi solutam ex titulo de se habili ad transferendum dominium, licet non intervenerit. Porro *titulus justus* est quadruplex.

1. *Verus*, quando causa dominii translative vere processit, & res tradita, ac tradens dominium habuit: hic titulus non habet locum in præscriptione, sed eam excludit; quia, *quod nostrum est, nostrum amplius* (per præscriptionem) *fieri non potest*, ut habet Brocardicum ex

§. 10. *inst. de legat. 2. Coloratus*, seu *apparens*, quando quidem præcessit causa de se habilis ad transferendum dominium, sed solum apparen-ter, quia v.g. emptio ex occulto vitio fuit in-valida, vel tradens alienare non potuit, vel ipse dominium non habuit. 3. *Existimatus* seu *puta-ritius* quando nec vera nec apparens causa, v.g. emptio, vel donatio præcessit, probabili tamen errore creditur præcessisse. 4. *Præsumptus* quan-do jura ex diuturnitate temporis & possessionis causam præcessisse præsumunt, sive dein præ-cesserit, sive non. Alii aliter loquuntur: & ti-tulum *coloratum* vocant *verum*, vel *apparentem*, atque opponunt *præsumpto*, vel omnem non *verum* appellant *apparentem* aut *existimatum*.

II Præmit. 3. *Possessionem* definiri, quod sit *detentio rei, a jure possideri non prohibita, cum animo eam sibi habendi*, seu ut suam: proin re-quiritur, ut res sit tradita & apprehensa cor-pore, vel apprehensione vera vel ficta, si res est corporalis; si autem est incorporalis vel jus aliquod, v.g. servitus, jus venandi, jurisdictio &c. possessio non consistit in detentione pro-pria, sed in usu & exercitio actus ex jure in-corporali promanantis. Porro possessio in rebus corporalibus vocatur *vera* vel *possessio* simplici-ter; in incorporalibus autem *quasi-possessio*; quam-quam in praxi non scrupulose hoc observetur, cum *vera* & *quasi-possessio* habeant eodem ef-fectus. Dividitur possessio in *naturalem*, quan-do nempe quis detinet rem sine opinione do-minii: & in *civilem*, quando detinet cum opi-nione dominii, seu ut loquuntur, *cum opinio-ne dominii*. Alii, præfertim Theologi, posses-sionem *naturalem* a modo detinendi vocant, quando quis corporaliter infistit rei, quam alius possidet civiliter; *civilem* vero, quando quis
rem

rem quidem aliquando corporaliter apprehendit, at ei non inficit actu, retinet tamen animum eam sibi habendi; *mixtam* ex utraque autem, quando quis corpore & animo rem detinet. Alia quoque possessio dicitur *justa*, quæ nimirum iusto titulo munita, ac alia *injusta*, quæ iusto titulo destituta est.

12 Præmit. 4. *Tempus*, quod omni præscriptioni essentialis est, ac a jure determinatum, pro diversitate rerum & jurium, quæ cadunt sub præscriptionem, ac personarum, contra quas tendit præscriptio, esse quadruplex. 1. *Breve*, nempe triennium, & omne, quod est infra decem annos. 2. *Longum*, quod est decennium, vicennium, & quod est infra tricennium, seu 30. annos. 3. *Longissimum*, quod 30. annos adæquat vel superat usque ad 100. annos. 4. *Immemoriale*, quod est tantum, ut nullus hominum defacto existentium meminerit, vel sciat initium, quo cœperit aliquid fieri, observari, vel possideri l. 3. §. 4. ff. de aqua quotid. & c. 26. de V. S. cui nihil obstat, licet ex historiis, vel documentis constet, olim aliter fuisse observatum; alias enim subinde nec 200. vel 300. anni &c. sufficerent ad constituendum tempus immemoriale. Tempus *immemoriale* ferre per testes tantum probari potest, qui de proprio sensu per 40. annos habito, quod nempe ipsi viderint vel audiverint sic semper fuisse observatum, vel Titium v.g. hujus rei vel juris possessionem vel quasi semper continuasse, testificari debent, ac insuper, quod contrarium nunquam viderint, vel ab ullo homine, qui aliter factum fuisse, aut se initium possessionis scivisse dixisset, audiverint, item quod communis opinio sit, de contrario usu non contestare. Controversia tamen est, utrum testes

necessario debeant jurato deponere *de auditu positivo* majorum, nimirum se a majoribus suis audivisse, sic semper fuisse observatum, hunc vel illum in usu hujus juris seu in quasi-possessione hujus juris vel in possessione hujus rei semper fuisse, an vero sufficiat, si deponant *de auditu negativo*, quod nempe contrarium nunquam audiverint. Ego hoc posterius affirmavi, & mihi satis probasse videor *in Manipulo casuum casu 11.* tum ex auctoritate Doctorum maxima, tum ex ratione efficaci (cum alias vix unquam probari posset tempus immemoriale, quod foret contra intentionem jurium) tum ex SS. Canonibus *c. 21. & 26. de V. S. & l. 3. cit.* ubi tempus immemoriale, per negationem memoriae initii explicatur, ac specialiter ex *l. si arbiter 28. ff. de prob.* ubi habetur, tempus immemoriale probari, *si nemo sit eorum, qui id meminerit, quibus consulibus id viderit: sed cum omnium hæc est opinio, NB. nec audisse, nec vidisse, cum id opus fieret: NB. neque ex eis audisse, qui vidissent, aut audissent.*

13 Præmitt. 5. Res quidem aliquas præscribi non posse, ut videbimus, illas vero, quæ sunt aptæ præscribi, seu præscribibilis, & objectum præscriptionis, vel sunt *mobiles*, quæ nimirum loco moveri possunt, uti pecunia, vestis, fructus, animalia &c. vel *immobiles*, quæ vel absolute loco moveri non possunt, vel non sine sui destructione, uti prædia, fundi, agri, domus &c. vel sint *jura incorporalia*, quæ, si adhærent rebus mobilibus, inter res mobiles, si immobilibus, inter immobiles reputantur, sicut his accensentur census annui, & usufructus sine termino & limite constituti, servitutes, officia, beneficia, jus Patronatus, Advocatiæ &c. licet personis, quæ utique

mōbiles sunt, adhæreant, utpote jura ex se perpetua: vel denique sunt *actiones* reales, aut personales.

Et quia de *servitutibus* mentio facta est, ac in jure & apud Auctores sæpe fit, multumque interest earum naturam & veritatem nosse, ulterius advertite, *servitutum* in genere esse *jus*, quo *res aliena præter naturam debet servire alteri rei* (& tunc est *servitus Realis*, seu *Prædialis*) *vel personæ* (& tunc est *Personalis*, cujusmodi sunt *ususfructus alieni*, constitutus in re aliena, *usus*, & *habitatio*, nec aliæ dantur) *Realis* subdividitur in *Urbanam* & *Rusticam*: *Urbana* dicitur, quæ debetur prædio urbano, h. e. ædificio ad habitandum principaliter, vel *lucri* aut *voluptatis gratia* extracto sive in urbe, sive ruri, uti *jus immittendi tignum* seu *trabem* in *parietem alienæ domus*, *jus altiustolendi*, *jus, ne officiat luminibus* &c. *Rustica*, quæ debetur prædio rustico, h. e. ad *usum rusticum* v. g. ad *alenda pecora*, ad *asservandas fruges* &c. principaliter extracto, & potius inhæret *fundo*, quam *ædificiis*, quales sunt *servitutes viæ itineris*, *actus*, *aquæductus*, *aquæhaustus*, *pascendi pecoris* seu *pascuorum*, *coquendæ calcis*, *arenæ fodiendæ* &c. ex his *servitutibus prædialibus* aliæ sunt *continue*, quæ postquam semel constitutæ sunt, *actum continuum* habent, semperque sunt *utiles prædio dominanti* absque *ulteriori facto hominis*, ut est *immissio tigni* in *alienum parietem*: aliæ dicuntur *discontinue*, quæ non habent *actum continuum*, nec semper sunt *utiles prædio dominanti*, nisi accedat *novum factum hominis*, uti *iter*, *actus*, *via*, *aquæhaustus* &c. *Prædium dominans* vocatur, cui ab altero aliquid debetur, & respectu illius *servitus* appellatur *activa*: *Prædium serviens* ve-

ro, quod in utilitatem alterius tenetur aliquid facere aut omittere, aut aliquid pati, & respectu hujus servitus nuncupatur *Passiva*. His præmissis

14 Dico I. Bona fides ad omnem omnino præscriptionem, tam continuandam quam inchoandam, necessaria est. Ita definitum in *c. 5. 17* & maxime *c. fin. b. t.* ibi: *quoniam omne, quod non est ex fide (seu quod est contra conscientiam) peccatum est: Synodali judicio definitum, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam Canonica, quam Civilis. Cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.* Unde apparet, quod jus Canonicum correxit jus Civile, quod præscriptionem longissimi temporis cum mala fide etiam inchoatam admittit *l. 3. 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* ordinariam vero cum bona fide continuatam *§. diutina 12. inst. de usuc. & l. 10. ff. de usurp.* Consequenter & correxit, quod Gratianus *can. 15. caus. 16. q. 3.* descripsit ex jure Civili, nempe *§. 12. cit.* Neque dicas, venditorem, qui scienter vendidit rem vitiosam, adeoque cum peccato, præscribere posse intra 6. menses contra actionem redhibitoriam, non repugnante jure Canonico: ergo potest dari præscriptio cum peccato, consequenter mala fide. Resp. *neg. conf.* & suppositum, quod in hoc casu detur præscriptio proprie dicta; quia jus non positive assistit tali venditori, tollendo obligationem in conscientia ad refarciendum damnum emptori illatum ex re vitiosa, sed solum negative, non dando actionem emptori, post lapsum semestre ad minuendas lites, fere quo modo negat actionem læso infra
dimi-

dimidium, relinquendo interim obligationem in conscientia ad reparandam læsionem.

15 Dico 2. Nulla ignorantia (aut error) juris vel facti, si sit invincibilis seu inculpata (quam scilicet quis non potest, vel non tenetur vincere seu tollere) tollit bonam fidem Theologicam, adeoque ignorans, se possidere rem alienam, vel se agere contra jus alterius, præscribit. Est certum apud omnes, quia, ubi culpa Theologica non est, non datur fides theologice mala. Dixi, *Theologicam*; nam error vel ignorantia juris manifesti & certi apud personas, in quibus & quando non toleratur ignorantia juris, inducit fidem juridice malam, seu à jure præsumptam, vel potius quia jura fingunt, in tali dari fidem malam; sicut enim post litis contestationem fingunt malam fidem ad consequendos fructus post illam perceptos, ita præsumunt vel fingunt, seu talem ignorantiam habent pro culpabili & vincibili, cum qua præscribi nequeat *l. 4. ff. de J. & F. J. l. 31. ff. de usurp. c. 13. de R. J. in 6.* ut si emas a pupillo scienter, per errorem tamen putes, a pupillo emi posse absque auctoritate tutoris; quod exemplum refertur *l. 2. §. 15. ff. pro emptore*. Interim tamen præscriptio *extraordinaria* & longissimi temporis etiam procedit cum ignorantia invincibili juris manifesti & certi, ut docet communis contra Fachin. & Molin. quia jus Civile in præscriptione longissimi temporis nec titulum nec bonam fidem requirit, jus vero Canonicum non correxit jus Civile quoad fidem juridice malam, sed solum Theologice malam, cum peccato *mortali* conjunctam coram DEO. Obj. in *l. 31. cit.* dicitur: *nunquam possessoris juris error prodest*: ergo cum hoc neque stat præscriptio extraordi-

maria. R. Textus intelligi debet de præscriptione ordinaria; quia in *digestis* incognita est præscriptio extraordinaria.

16 Dico 2. Nullum dubium speculativum (five sit negativum five positivum) obest bonæ fidei, five superveniat præscriptioni & possessioni jam coeptæ, five antecedit illam, modo adfit justus titulus & causa inchoandi possessionem, consequenter & præscriptionem, atque deponatur dubium practicum: adeoque non solum continuari potest præscriptio cum dubio speculativo, tam positivo quam negativo (consequenter cum fide quoque negative bona) sed etiam inchoari. Pars prior *de continuatione* si dubium superveniat, fere est extra controversiam etiam apud Theologos: posterior vero *de inchoatione* præscriptionis est contra Theologos plerosque, qui dubium negativum, imo & positivum, saltem quando non est probabilius, vel unice probabile (nulla stante probabilitate in oppositum, quod res sit mea, aut jus hoc agendi vel omittendi mihi competat) non sufficere autumant, & acerrime contendunt, præscriptionem inchoari non posse cum dubio speculativo, & fide negative bona. Imo est contra multos quoque Juristas, maxime Canonistas, qui tamen videntur rem non satis examinasse. Posterior, inquam, pars, quam tenet Ferd. Vasq. *Illustr. controv. l. 2. c. 77. a num. 3.* citans gloss. & alios plures, Canonistæ Salisburgenses, P. Engel *h. n. 14.* P. Franc. Schmier *de præscr. c. 5. sect. 1. a num. 45.* P. Placidus Bockn *h. num. 5.* item D. Greneck *in exam. juris Canon. h. t. num. 19.* Suffragantur mihi quoque mei DD. Collegæ, Legum Professores, mihi longe est probabilior, & vix non moraliter certa.

Probatur 1. Quænam sit bona fides ad præscribendum sufficiens, maxime desumendum est ex jure Canonico, utpote a quo regulatur præscriptio quoad bonam fidem: sed jus Canonicum *in can. 5. caus. 24. q. 1. c. 5. & c. fin. h. tit.* plus non requirit ad bonam fidem, exclusivam peccati injustitiæ, quam ut aliquis ignoret, vel non sciat, rem, quam possidet, esse alienam, dum ait: *oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ c. fin. cit.* Nec in ullo alio loco plus requirit. Sed dubitans speculative (sive dein sit dubium positivum sive negativum) ignorat, vel non scit, rem esse alienam, quam possidet; ergo dubitans speculative habet bonam fidem, peccati exclusivam, sive dein dubium speculativum detur, quando inchoatur, sive superveniat, quando continuatur præscriptio; cum textus notanter addat, *in nulla temporis parte*, scilicet nec in inchoatione nec in continuatione: ergo dubium speculativum, positivum vel negativum, non tollit bonam fidem: ergo illo stante tam inchoari, quam continuari potest præscriptio, consequenter cum fide tam positive bona, quæ innititur dubio speculativo positivo, quam negative bona, quæ dubio speculativo negativo.

Prob. 2. Cum dubio speculativo, tam negativo quam positivo, superveniente potest continuari præscriptio, adeoque & cum fide negative bona: ergo & inchoari. *Antec.* communiter omnes adversarii admittunt. *Cons.* patet a pari; si enim dubium superveniens non inducat malam fidem, & cum fide negative bona continuari possit præscriptio, non video, cur idem dici non possit de inchoatione, præsertim cum etiam inchoans cum dubio speculativo

deponere possit dubium practicum. Notetur bene hoc argumentum, cum omnia fere adversariorum argumenta per hanc retorsionem, quæ mihi videtur solidissima, elidi valeant. Siquidem

Prob. 3. Non minus inchoans præscriptionem cum dubio speculativo potest deponere dubium practicum, quam continuans: sed si deponit dubium practicum, non peccat incipiendo possessionem & præscriptionem: ergo nec inchoans præscriptionem cum dubio speculativo peccat: ergo est in bona fide, positive vel negative bona: ergo & præscribit. *Ma. prob.* Ideo continuans, cui supervenit dubium speculativum, potest deponere dubium practicum, quia habet principium indirectum & extrinsecum a jure approbatum, nempe possessionem, ex quo formare potest dictamen reflexum, & judicium practicum, quod licite agat continuando præscriptionem, sic discurrendo: *in dubio melior est conditio possidentis: sed ego dubito speculative, & post diligentiam adhibitam non potui habere certitudinem, ac dubium speculativum de proprietate rei deponere, & jam possideo rem: ergo melior est mea conditio: ergo licite ago eam ulterius possidendo, & retinendo.* Atqui inchoans possessionem vel præscriptionem habet simile principium indirectum & extrinsecum in jure fundatum, ex quo possit deponere dubium practicum, ac inde formare dictamen reflexum, quo prudenter & moraliter certo judicat, sibi licere inchoare possessionem v. g. peregrinus, vel alius, offert equum vel mercem venalem, ego autem speculative dubito, an ille sit dominus equi vel mercis, aut an emptio, quam volo facere, sit valida: in hoc casu stat pro me præsumptio juris duplex, nempe hæc: *nemo*

*in dubio præsumendus est malus seu malæ fidei, nisi satis probetur, & constet, item: contractus præsumitur in dubio esse validus, nisi constet vel probetur, esse invalidus: sed ego hic & nunc dubito, an alter sit dominus, vel an contractus valeat, & certitudinem post diligentem inquisitionem habere non possum: ergo pro me stat præsumptio Juris: ergo licite ago rem emendo, eamque traditam possidere, consequenter & præscribere inchoando. Vel sic possum discurrere: in dubio non teneor me privare jure & facultate per justum titulum, v. gr. emptionis, consequendi possessionem rei, eo quod pro me stet possessio hujus facultatis, & simul præsumptio, quod alter sit dominus, a quo rem volo consequi: ergo licite ago, dum ex justo titulo possessionem hujus rei incipio. Cum utique agat licite, pro quo stat possessio, & simul præsumptio Juris; præsertim cum præsumptio Juris sit æque fortis in Jure ac possessio, imo fortior: cum præsumptio pro aliquo militans rejiciat onus probandi in possessorem, per *c. un. de benef. eccles. c. fin. §. sane de Jur. jur.* Imo etiam (quod bene notari velim) possum applicare principium ex possessione depromptum, fere eo modo, quo adversarii in continuante præscriptionem, sic ratiocinando: *Melior est conditio possidentis: sed ille, a quo rem mihi ex justo titulo traditam accipio, rem possidet: ergo melior est ipsius conditio: ergo licite possidet, & licite disponit de re, eam vendendo, donando, &c. & mihi tradendo: ergo & ego licite accipio: non enim apparet ulla ratio, cur ego non licite accipiam, si alter licet mihi tradat rem, utpote totum suum jus, quod ipse habet, in me transferens, qui, sicut licite retinere eam potuisset, ita licite mihi tradere, & possessionem licitam in me transferre potest. Rursus sic possum depo-**

deponere dubium practicum: *Melior est conditio possidentis: ergo credere licite possum, illum, a quo emo equum vel mercem, esse illius dominum: ergo licite ab ipso accipio equum mihi venditum, ac possidere & præscribere incipio.*

Confirm. Rarissime contingit, ut incipiens possessionem rei sit moraliter certus, quod is, a quo sibi res traditur ex justo etiam titulo, v. g. venditionis, donationis, &c. fit dominus, eo quod dominia vix soleant esse certa nisi interveniente præscriptione legitima; hinc enim tam provide exiguntur & præstantur cautiones de evictione; ergo ordinarie datur dubium aliquod speculativum in inchoante præscriptionem, nisi is rerum omnino sit imperitus: ergo, si cum dubio speculativo non posset inchoari præscriptio, ea vix unquam haberet locum: quod est contra communem sensum & experientiam. Id tamen adhuc adverto, quod dubietas crassa & supina, quæ æquiparatur scientiæ, nec peccatum excludit, non sufficiat ad deponendam dubium practicum per principium etiam extrinsecum: id quod adversarii etiam admittere debent de tali dubietate superveniente in ordine ad continuandam præscriptionem: & sic iterum manet paritas inter inchoationem & continuationem præscriptionis cum dubio speculativo.

17 *Objic.* 1. Qui rem alienam, de qua dubitat, num sit sua vel non, occupat, agit inique; cum sine sufficienti causa se præferat aliis, v. g. Testator aliquis fecit legatum, & dubium est, an Cajo, vel Titio: hoc casu alteruter, qui occupat legatum, agit inique; ergo. 2. Accipiens cum dubio exponit se periculo occupandi rem alienam; ergo peccat; quia sic est constitutus: sive res sit mea sive non, ego
illam

illam mihi attribuo, & possidere incipio. 3. Judex in dubio non potest uni adjudicare causam sine alterius injuria: ergo nec homo privatus sibi rem, de cujus dominio dubitat. 4. Qui negative dubitat, nullam habet prudentem rationem judicandi, rem potius ad se pertinere, quam ad alium: ergo eam accipiendo imprudenter agit in re morali, adeoque peccat: ergo est in mala fide. 5. Fides negative dubia non est bona formaliter; ergo negative dubitans, dum rem accipit, & possidere incipit, non habet bonam fidem. 6. Qui utitur principio & regula præsumptionis Juris, ex qua diximus deponi posse dubium practicum, habet fidem positive bonam: ergo saltem cum fide negative bona, quam deberet fundare dubium speculativum negativum, non inchoatur præscriptio: & hæc propositio, *negative dubitans ex regulis præsumptionis hoc sibi dictamen formare potest, quod hic & nunc licite rem emptam possideat &c.* implicat utramque partem contradictionis; quia involvit fidem negative bonam, & eandem rursus excludit, quia dicit, negative dubitantem habere istud iudicium, *quod hic & nunc licite rem emptam possideat.* Nec est paritas cum licita continuatione præscriptionis stante fide negative bona; quia in continuatione dubium, & fides negative bona versatur circa proprietatem rei; iudicium & fides positive bona versantur circa possessionem rei: econtra in inchoatione dubium & fides negative bona, uti & iudicium ac fides positive bona, dantur circa eandem proprietatem rei.

Resp. ad 1. Vel argumentum loquitur, ut videtur, de occupante rem, quæ nullius est aut de rem accipiente ab alio absque titulo justo, & est

& est extra rhombum, ac non ad rem; quia sermo est non de occupante rem in nullius dominio existentem; nam tunc non opus est præscriptione: neque de occupante sine justo titulo emptionis, donationis, legati, &c. Vel loquitur de occupante rem, ab alio sibi traditam ex justo titulo, & tunc iste titulus est sufficiens causa se præferendi aliis, qui titulum non habent. Et hinc paritas est nulla de legato, quod Cajus nec possessione nec præsumptione suffultus arripit, Titio eundem titulum habente. Dein quis damnet legatarium, si in tali dubio petat legatum, & si detur, possidere incipiat, paratus respondere adversario? Ad 2. *dist. cons.* ergo peccat, nisi deponat dubium practicum ex principio extrinseco possessionis, vel præsumptionis. C. Si deponat, uti deponere potest secundum dicta. *N. cons.* Ad 2. *N. parit.* quia Judex tenetur partibus æquale jus habentibus tribuere æqualem portionem, ubi pro neutra, ut ponitur, aliunde datur adminiculum vel assistentia Juris, v. g. possessio vel præsumptio: si vero ponas, quod ceteris paribus pro alterutra parte insuper stet possessio aut præsumptio Juris, tunc admitto paritatem, & Judex debet (sicut præscribere volens potest accipere sibi) stante dubio rem uni adjudicare, pro quo nempe stat præsumptio vel possessio. Et sic ad alias quoque instantias, quas afferunt adversarii, responderi potest; quia semper ponunt talia exempla de inchoante præscriptionem, ubi vel titulus abest, vel præsumptio Juris, aut possessio, vel dubietas est crassa, & peccati non exclusiva, ita ut dubium practicum nec ex principio reflexo deponi valeat. Ad 4. *N. suppositum antec.* quod speculative dubitans negative, judicet vel judicare debeat de proprietate, seu

rem

rem ad se pertinere, quia de essentia dubii speculativi est exclusio seu suspensio iudicii: quando rem possidere incipiens ex principio extrinseco & reflexo (quod requiro ad deponendum dubium practicum, non speculativum de proprietate) deponit dubium practicum, iudicat quidem sibi licere rem accipere & possessionem inchoare; sed hoc iudicium est de licentia actionis (non de proprietate) & ad hoc iudicium habet prudentissimam rationem, præsumptionis vel possessionis vel utriusque. Ubi adest prævie ratio positiva, adeoque dubium speculativum positivum, possum quidem formare iudicium *probabile* prævium de proprietate: sed ex hoc iudicio nondum oritur fides bona, sed primum ex iudicio reflexo se fundante in præsumptione vel possessione, per quod deponitur dubium practicum de licentia actionis, non speculativum de proprietate. Ad 5. Qui sic objicit, imperite loquitur: nam quando potest deponi, & actu deponitur dubium practicum (de quo casu est sermo) non est fides *dubia*, licet præcesserit dubium speculativum de proprietate, sed est *bona*, & certa ex dictamine reflexo moraliter certo. Non admittimus fidem *negative dubiam*, sed *negative bonam* ad inchoandam præscriptionem. Ad 6. hic potest fieri quæstio de nomine, utrum, quando dubium speculativum negativum datur, & ex ratione positiva extrinseca ac reflexa, nimirum ex possessionis vel præsumptionis beneficio, deponitur dubium practicum, fides bona inde resultans vocari debeat *negative* vel *positive bona*. Mihi est perinde; si adversarii propter principium extrinsecum velint vocari *positive bonam*, tunc neque continuari potest præscriptio cum fide *negative bona* (quod tamen mor-

dicus

dicus defendunt) quia etiam in continuatione deponitur dubium practicum ex ratione positiva extrinseca, nempe ex beneficio possessionis, *melior est conditio possidentis*, ut semper clamant: si vero velint in continuatione vocari *negative bonam* fidem propter superveniens dubium negativum, non obstante, quod dubium practicum deponatur ex ratione extrinseca positiva, ægre non ferent, si & ego dicam, inchoari posse præscriptionem cum fide *negative bona* propter dubium speculativum negativum de proprietate. Dum de implicantia aliquid asuetur, objiciens idem dicere debet ipse, si admittat, uti revera admittit, & contendit, continuari posse præscriptionem cum fide *negative bona*; nam formare debet hanc propositionem: *negative dubitans* (dubio superveniente postceptam possessionem) *ex regula possessionis hoc sibi dictamen formare potest, quod hic & nunc licite rem emptam retineat, ac ulterium possideat*: sed hæc propositio (juxta ipsius modum argumentandi) implicat utramque partem contradictionis; quia involvit fidem *negative bonam*, ut ipse vult, & eandem excludit, quia *negative dubitans* habet hoc judicium, *quod hic & nunc licite rem emptam retineat*. Et est omnimoda paritas, quam non tollit per id, quod subjungit, dum per vocum abusum dicit, in continuatione judicium & fidem *negative bonam* versari circa proprietatem, & *positive bonam* circa possessionem; in inchoatione vero fidem & *negative & positive bonam* versari circa eandem proprietatem. Mirabile! fides tam *negative* quam *positive bona*, nec de proprietate nec de possessione directe judicat, sed de licentia possidendi; cum bona fides consistat in opinione vel judicio, quod licite aliquis

agat, & non contra jus alterius, rem possidendo, hoc vel illud agendo aut omittendo. Dein objiciens fingit, quod juxta mea principia negative & positive bona fides in inchoatione versetur circa eandem proprietatem. Protestor solemniter contra; imprimis enim non admitto in inchoante cum dubio speculativo ullum judicium super proprietate, quo deponatur dubium speculativum. Dein non admitto fidem dupliciter bonam, positive & negative, sed unam, sive malis vocare *negative* bonam propter dubium negativum de proprietate, sive *positive* bonam propter positivam rationem extrinsecam, ex qua deponitur dubium practicum; quamvis stante ratione positiva probabili, & in dubio positivo probabili, & in dubio positivo possim (non teneam) prævie super proprietate judicare, *probabiliter* rem esse meam: sed per hoc judicium probabile non deponitur dubium speculativum; siquidem nec positive nec negative *bona fides* est judicium super proprietate, sed est judicium de licentia actionis. Dein monitum te volo, & identidem tibi inculcatum, ut numquam obliviscaris retorsionum, quas ad hæc, & omnia fere alia, quæ forsitan excogitabunt, argumenta, semper dare poteris in continuatione præscriptionis cum dubio speculativo, seu positivo seu negativo, superveniente, ubi deponere oportet dubium practicum ex possessione, & numquam, si hucusque allata rite intelligas, invenies mea opinione sufficientem disparitatem.

Replicabis. Multa sunt licita in continuatione possessionis, quæ non sunt licita in inchoatione: ergo non hoc ipso, quod cum fide negative bona, seu cum dubio speculativo negativo, continuari possit præscriptio, etiam cum

tali fide inchoari poterit. *Antec.* constat ex multis exemplis: v. g. si qua femina nupsit viro alieno, quem ignorabat jam esse uxoratum, cohabitare illi & continuare usum matrimonii potest, quamvis postea incipiat dubitare speculative, an non sit vir alienus; licet econtra eidem stante dubio speculativo, positivo vel negativo, nubere & sic possessionem inchoare nequeat; ut est casus in *can. si virgo 5. caus. 34. q. 1. Resp. dist. ant.* Si inchoans possessionem non habeat æque sufficiens fundamentum, ex quo deponat dubium practicum, ac continuans. *C. ant.* Si habeat. *N. ant. & conf.* Exemplum ex *can. si virgo*, nihil facit ad rem: partim, quia loquitur de ea, quæ penitus nescivit, virum esse alienum, quando eum duxit, *nesciens viro nupsit*, non de ea, quæ jam tum dubitabat, an non sit alienus; & illa utique, si postmodum supervenit possessioni dubium speculativum, ex eadem dubium practicum potuit deponere: partim quia primum nunc talis femina dicitur esse malæ fidei, postquam *scierit* esse virum *alienum*. Unde negatur paritas cum nostro casu præscriptionem inchoantis, qui dum eam inchoat cum dubio speculativo, negativo vel positivo, æque bonum & sufficiens habet fundamentum deponendi dubium practicum ex *possessione* prioris domini, a quo rem accipit, & *præsumptione* Juris, quod prior dominus non sit malus, & rem alienam mihi non tradat, atque ille, qui cum tali dubio continuat præscriptionem; cujusmodi fundamentum non habet femina, quæ nubit viro, de quo dubitat, an non sit uxoratus, si formaretur casus de femina dubitante, & non de nesciente, uti est casus in *d. can. si virgo*. Dein, sicut in *cit. can.* femina solum tunc dicitur esse malæ fidei, quando *sciverit*, vi-

rum esse alienum; ita præscribens primum tunc est malæ fidei, quando scit, rem esse alienam, quam possidere vel incipit vel continuat: scientiæ autem in ordine ad inducendam malam fidem æquiparatur dubium, non quidem speculativum, sed practicum quod ex legitimo fundamento deponi non potest, nec deponitur, ut patet etiam in continuante præscriptionem: quæ proin paritas cum continuante, & retorsio sæpius audita manet in suo vigore.

18 Dico 3. Quamvis scientia rei alienæ obsit bonæ fidei, c. 5. & fin. h. t. scientia tamen juris alieni in præscriptione privativa, qua extinguitur jus alienum, reale vel personale, aut debitum, indefinite contractum, probabilius non obest, si alter omittat tempore per Jura requisito exercere suum jus, vel debitum exigere: sic v. g. legatum, quod quis 30. annis non exigit ab hærede, extinguitur via præscriptionis: sic mutuum, cui dies solutionis non est adjecta, item usuræ extinguuntur eodem tempore. Panorm. Vasq. Host. Bart. Glettle, a Someting, Franz. P. Franc. Schmier. Sumitur ex l. 5. ff. de R. C. l. 17. §. 1. ff. de usuris & l. 10. C. de pignor. ex quibus colligitur, neminem obligari solvere debitum, nisi vel Jus exigat, uti exigit, ab emptore accepta merce solvi pretium, nec dies interpellet, uti si certa dies solutioni est præfixa, nec homo, scil. creditor. Ex altera parte jura & actiones, quas alii contra nos habent, restrictæ sunt ad usum, itaut, si certo tempore, v. g. 30. annis, non exerceatur usus juris, vel actio non intentetur, expirent, l. 13. l. ult. C. de servit. l. 3. & 4. C. de præscr. 30. & 40. ann. Jam sic: nemo tenetur alterum monere, ut utatur jure suo, vel offerre solutionem nullo interpellante, licet sciat: alteri competere jus vel actionem,

per *ll. citt.* ergo scientia juris alieni non obest bonæ fidei; qui enim scit jus alterius, suo jure non utentis, vel debitum non exigentis, non agit hoc ipso contra jus alterius, neque peccat omittendo monitionem, ut utatur, vel præstare solutionem, nec a Jure, nec ab homine exactam: ergo non peccat contra Justitiam: ergo habet bonam fidem peccati exclusivam. Confirmatur exemplis: juxta omnes præscribitur 10. annis servituti tam reali rusticæ itineris, viæ &c. *l. 13. & ult. C. de servit. citt.* quam personali ususfructus, *l. 25. ff. quib. mod. usufr. amitt.* non obstante, quod præscribens sciat, aliis competere jus eundi & plaustra ducendi per suum fundum, aut capiendi ususfructum. Sic præscribitur actioni pœnali non obstante scientia Juris, quod habet alter ad pœnam exigendam, & obligationis propriæ ad eam subeundam, si exigatur; quia nemo tenetur sicut monere, ut alter utatur servitute activa, ita nec ut pœnam exigat.

Objic. Vel debitor, qui scit alterius jus & suam obligationem solvendi aut aliquid præstandi, habet animum satisfaciendi aut solvendi, vel non habet? si habet, non est in quasi possessione suæ immunitatis: si non habet, est in mala fide; ergo non præscribitur cum scientia juris alieni, & suæ obligationis. *R.* Retorquendo in exemplis allatis. Deinde dico, quod habeat animum satisfaciendi vel solvendi &c. sub conditione, si alter utatur suo jure, vel solutionem exigat: & sic est in bona fide, & quasi possessione immunitatis suæ per omissionem usus & exactiois.

19 Dico 4. Bona fides auctoris (seu qui prius possedit) prodest successoribus tam particulari quam universali, itaut accessione temporis uti possit,

fit, h. e. illud etiam tempus computare, quo auctor possedit, 2. econtra mala fides auctoris nocet successori universali immediato, nempe hæredi, itaut nec accessione temporis valeat uti, nec de novo inchoare præscriptionem ordinariam, 3. licet non ita noceat successori particulari, qui nempe rem obtinet titulo singulari, v. g. emptionis, donationis &c. ut præscriptionem ordinariam, saltem in rebus mobilibus a se ipso incipere nequeat. Pars 1. sumitur ex §. 12. 13. *Inst. de usucap.* Pars 2. ex l. 11. ff. de diversis tempor. præscr. l. 11. C. de acquir. vel retin. possess. quia hæres immediatus fictione Juris reputatur pro eadem persona cum defuncto. Quod autem præscriptionem extraordinariam incipere possit, inde habetur, quod in hac Jus civile non requirat bonam fidem, Jus vero canonicum non attendat fidem malam fictam peccato non imbutam, qualis tantum datur in hærede infcio malæ fidei veri auctoris. Pars 3. ex l. 5. ff. de divers. temp. præscr. Excipiuntur res immobiles nov. 119. c. 7. & *Auth. mala fidei C. de præscr. longi temp.* De Jure Bav. tit. 9. art. 2. emens rem immobilem præscribit intra 5. annos contra hypothecam, cui res fuit obnoxia. Et juxta art. 9. etiam hæres potest inchoare ex sua persona, & complere præscriptionem ordinariam.

20 Dico 5. Bona fides (etiam in præscriptione ordinaria, si allegatur & probetur titulus) præsumitur, itaut a præscribente nec allegari, nec allegata probari debeat, si debito tempore possedit, vel possedisse se dicit. Vasq. Panorm. Covar. contra Fachin. & alios; quia a Jure quilibet præsumitur bonus, consequenter bonæ fidei, nisi probetur contrarium, *arg. c. fin. de præsumpt. l. 51. pr. ff. pro socio, & is, pro quo stat*
 præ-

præsumptio relevatur ab onere probandi, per *l. 12. ff. de probat.* Interim tamen possunt adesse tales circumstantiæ, ex quibus oritur fortior præsumptio malæ fidei, consequenter præsumptionem allegans probare debebit bonam fidem: ut si emit a prodigo: si extrajudicialiter confessus est, se scire, rem esse alienam: si rem occupavit clam: si titulum a Jure reprobatum alleget: si penes ipsum reperiantur instrumenta, rem alienam esse perhibentia &c.

21 Dico 6. In omni præscriptione positiva rerum corporalium necessarius est aliquis titulus. Est certum ex claris textibus in *l. 4. C. de præscr. longitemp.* & *l. 24. C. de R. V.* quia in titulo fundatur bona fides. Dixi 1. *positiva rerum corporalium*, nam in privativa, & regulariter in positiva rerum incorporalium, loco tituli sufficit patientia domini, modo præscribens non possideat vi, clam, aut precario, *l. 3. C. de præscr. 30. vel 40. ann. l. 10. pr. ff. Si servit. vind.* An vero hæc patientia debeat dici *titulus*, vel *aliquo loco tituli*, est quæstio de nomine. Regulariter, inquam, *etiam in positiva incorporalium*; nam jus pascendi, venandi, ususfructus &c. quia per horum jurium acquisitionem valde grave infertur præjudicium prioribus dominis, opus est titulo positivo, ut agunt communiter. Dixi 2. *aliquis titulus*, nempe *coloratus*: an vero etiam sufficiat *existimatus*, & *præsumptus*, videndum.

22 Dico 7. Titulus existimatus ad præscribendum sufficit, si fundetur in errore facti alieni, ut si ab alio fide digno audiveris, rem, quam possides, esse emptam, vel putas, a tuo procuratore esse emptam, cum tamen emptio non præcesserit, *l. 11. ff. pro emptore*, non vero sufficit, si fundetur in errore facti proprii, ut si per erro-

rem

rem putes, a te rem fuisse emptam, §. 11. *Inst.* & l. 27. ff. de usucap. l. 11. cit. Ratio disparitatis est, quod error circa factum alienum sit probabilis, & in Jure toleretur, l. 5. ff. pro suo, l. 2. ff. de J. & F. J. non vero circa factum proprium in ordine ad percipiendum inde commodum, per l. 7. ff. ad SC. Vellejan.

23 Dico 8. Titulus præsumptus regulariter sufficit in præscriptione extraordinaria, seu longissimi temporis, ut adeo præscribens nullum determinatum titulum assignare, aut, si alleget, probare teneatur. Communis ex l. 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann. c. 6. h. t. x. & c. 1. eod. in 6. Dixi, regulariter, nisi nimirum Jus fortiter resistat possidenti, possessionem prohibendo. Arn. Rath de usucap. assert. 33. cum Covarr. & alii, aut nisi aliunde Jus præsumat malam fidem; tunc enim etiam in longissima (non tamen in immemoriali) præsumptione opus esset allegare & probare titulum: sic si Clericus contra Parochum, vel Parochus in aliena Parochia præscripsisse se decimas assereret, c. 1. cit.

24 Quæres, an præscriptio, titulo præsumpto innixa, etiam immemorialis corruat, si postea detegatur titulus vitiosus, & invalidus de Jure, ut si innotescat, possessionem cœpisse titulo locati-conducti? R. cum Fachin. Masch. & aliis, quos sæpius nostra Facultas Juridica in consulendo secuta est, affirmative contra Ferd. Vasq. Ratio, quia, si detegatur titulus vitiosus, innotescit, unam ex necessariis conditionibus defuisse, consequenter præscriptionem fuisse nullam. Favet c. 31. de Decim. & commune brocardicum ex can. 4. seqq. d. 8. desumptum: *præsumptio debet cedere veritati.*

Objic. 1. In præscriptione extraordinaria præ-

sumitur a Jure titulus absolute, itaut, si unus detegatur falsus & vitiosus, præsumatur alius latens & idoneus. 2. Post completam præscriptionem, etsi constiterit, rem fuisse alienam, illa non resciditur: ergo neque, si postea constiterit de titulo vitioso. Resp. ad 1. *N. ant.* quia detecto uno vitioso titulo præsumi alium idoneum, nec ex Jure, nec ex ratione, nec auctoritate DD. satis probatur, imo ex hoc ipso, quod pateat, possessionem coeptam esse ex titulo vitioso, oritur præsumptio in oppositum, quod nullus idoneus lateat; cum possessio ex pluribus titulis non soleat inchoari. Ad 2. *N. conf.* nam detecto titulo vitioso constat, præscriptionem non potuisse subsistere, compleri, imo nec incipere, propter defectum justi tituli, & quæ in illo fundari debuisset, bonæ fidei.

25 Dico 9. Possessio aliqua ad omnem præscriptionem est necessaria. Ita diserte pronuntiat *l. 25. ff. de usurp. & usucap. & c. 3. de R. J. in 6. ibi: sine possessione præscriptio non procedit.* Unde commune DD. Effatum: *tantum præscribitur, quantum possidetur.* In præscriptione privativa non quidem datur possessio positiva, quæ habetur per actus positivos corporis, vel animi, vel utriusque, datur tamen proportionata, scilicet negativa, quæ habetur per negationem & omissionem actuum, quibus creditor vel alius posset v. g. exigere debitum, census, decimas, &c. vel instituere actionem, exercere actum sui juris, non tamen facit; per quam omissionem obtinetur & continuatur possessio vel quasi possessio immunitatis a solvendo vel aliud faciendo aut patiando, ac demum obtinetur completo tempore ipsa immunitas, quæ fuit remissa per contractionem debiti,

biti, vel impositionem obligationis, v. g. in contractu celebrato, &c.

26 Petes, qualis requiratur possessio? R. 1. ad inchoandam præscriptionem rerum corporalium possessio *naturalis & civilis simul*, seu quæ fit per apprehensionem vel veram vel fictam rerum cum animo eas sibi habendi, & cum opinione dominii, l. 4. C. de acquir. & retin. possess. ad continuandam vero sufficit etiam *mere civilis*, per l. 17. §. ult. ff. de furtis; cum naturalis continuari toto tempore moraliter nequeat rebus semper physice & corporaliter insistendo, bene tamen civilis per animum possidendi per se vel per alium. *Mere autem naturalis* non sufficit ad continuandam vel inchoandam præscriptionem l. 55. ff. de O. & A. quia sine animo rem habendi ut suam non potest acquiri ejus dominium, & sine opinione dominii non habetur bona fides. R. 2. ad præscribendas res & Jura incorporalia requiritur quasi possessio, quæ consistit in usu & exercitio alicujus juris, facta non vi, clam, aut precario, sed cum opinione, quod juste agas, & cum patientia alterius. Communis ex l. fin. ff. de servit l. 10. ff. si servit. vindic. l. 1. §. fin. ff. de aq. plu. arc. l. 2. junct. gl. C. de servit. & c. 3. de caus. possess. & prop. R. 3. ad præscriptionem privativam requiritur & sufficit possessio negativa, ut paulo ante fuit explicatum. R. 4. Possessio in omni præscriptione debet esse continua, seu moraliter numquam interrupta per totum tempus, quod a Jure determinatum est ad complendam præscriptionem. Ita omnes ex §. 12. 13. Inst. de usucap. & c. 8. h. t. Quomodo autem interrumpatur possessio, & præscriptio, dicetur infra §. 3. Jam de tempore ad præscribendum requisito.

27 Dico 10. Res mobiles, etiam pretiosæ, cum

titulo præscribuntur tempore brevi, nempe triennio. 2. Probabilius etiam, licet pertineant ad Ecclesias. Pars 1. habetur *pr. Inst. de usucap. & l. un. C. de usucap. transform.* ubi correctum est Jus antiquum, quod determinavit unicum annum. Neque Jura distinguunt inter res pretiosas & non pretiosas: licet res fiscales, & furtivas, ac vi occupatas excipiant, de quibus nos infra. Addidi, *cum titulo*; deficiente enim titulo opus est tempore longissimo 30. annorum, ut eruitur ex *l. 3. & 4. C. de præscr. 30. ann.* atque DD. per modum regulæ statuunt, ubi Jura requirunt tempus breve, vel longum, deficiente titulo requiri tempus longissimum. Pars 2. quam sustinent civilistæ communiter, & canonistæ multi contra alios pariter multos, probatur ex communi regula, *c. 1. de N.O.N.* quod nempe Jus canonicum censeatur sequi leges civiles, ubi speciale nihil statuit: sed leges civiles universim res mobiles præscribi volunt triennio, & Jus canonicum nihil speciale statuit de rebus mobilibus ad Ecclesias pertinentibus, nam in *c. 4. 6. 8. 9. b. t.* ubi requirit 40. annos, intelligendum est de rebus immobilibus, vel æquivalentibus: ergo. Confirmatur ex *Auth. quas actiones. C. de SS. Eccl.* ubi, postquam Ecclesiis & locis piis concessum est privilegium, ut contra ea in rebus immobilibus non præscribatur nisi 40. annis, subjungitur: *usucapione triennii, vel quadriennii* (quæ tantum in rebus mobilibus locum habet) *præscriptione in suo robore durantibus*. Accedit æquitas naturalis; quia Ecclesiæ usucapiunt res mobiles contra alios inter triennium: ergo æquum est, ut & ipsæ patiantur idem ab aliis.

Objic. 1. Jus civile nihil potest disponere circa res Ecclesiarum: ergo, dum requirit triennium

ad præscriptionem rerum mobilium, non debet extendi ad res Ecclesiarum. 2. Res mobiles Ecclesiarum pretiosæ alienari prohibentur sine solemnitatibus de Jure canonico: ergo saltem istæ non poterunt præscribi triennio; nam *alienationis verbum etiam usucapionem continet*, l. 28. ff. de V. S. R. ad 1. Etsi Jus civile nihil possit de rebus & juribus Ecclesiarum disponere directe, ejus tamen dispositio potest recipi a Jure canonico, sicut hæc recepta cense-ri debet, partim quia nihil diversi statuit, partim quia in *can. 16. caus. 16. q. 3.* aperte recepit & approbavit *cit. Auth. quas actiones*. Ad 2. hoc argumentum probat nimium, quia etiam res immobiles Ecclesiarum alienari prohibentur sine solemnitatibus, & tamen præscribi possunt, ut apparet ex *c. 4. 6. 8. 9. citt.* Præscriptio rerum Ecclesiasticarum non alias requirit solemnitates, quam conditiones a Jure requisitas ad præscribendum.

28 Dico 11. Res immobiles privatorum cum titulo præscribuntur tempore longo, nempe 10. annis inter præsentem, & 20. annis inter absentem. Idem intellige de juribus incorporalibus, quæ immobilibus adhærent, vel æquivalent. Communis ex *pr. Inst. de usucap. l. penult. & l. ult. C. de præscr. longi temp.* Deficiente titulo requiritur tempus longissimum 30. annorum, per *l. 3. & 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* Si is, contra quem præscribitur, partim absens, partim præsens fuerit, duo anni absentia reputantur pro uno presentia. *Nov. 119. c. 8.* proin si quis præsens fuisset 9. annis, & absens uno anno, nondum fuisset completa præscriptio, sed duo anni absentia primum facerent unum, & decimum annum presentia, consequenter præscriptionem complerent. Porro

pro absente non habetur in hac materia, qui personaliter hic & nunc est absens a loco præscribentis, sed alibi habet domicilium, nempe extra provinciam præscribentis, vel sub alio Duce, Principe, Comite, Præfecto, Judice; item si res sita est extra domicilium tam præscribentis, quam ejus, contra quem præscribitur, per *l. ult. cit. D. de Bassis in 50. decis. dec. 46. n. 4. seqq.* Dixi autem *privatorum*, nam res immobiles communitarum sæcularium, & civitatum, non nisi 30. annis præscribuntur, ut habet *verior ex nov. 111. c. un.* contra Bartol. Jaf. Covar. Excipiuntur Civitates Imperiales, & Status Imperii, contra quos non nisi 40. annis præscribuntur, ut docet *D. Rath de usucap. c. 5. assert. 44.*

29 Dubitabis, intra quod tempus præscribantur jura & bona immobilia Principum, uti & bona eorum Filio debita? R. 1. Bona immobilia ad privatum Principis patrimonium spectantia cum vel sine titulo præscribuntur 40. annis, *l. fin. C. de fundis Patrimonial. lib. 11. Rath assert. 43.* & alii contra Covar. & Zoef. qui rebus & juribus patrimonialibus Principum illam a rebus privatorum prærogativam tribuunt. R. 2. Jura Principi qua tali reservata *in signum præeminentiæ*, quæ vocantur *Jura majestatis extrinseca*, vel ab aliis *Regalia minora*, uti jus imponendi tributa, jus aggratiandi, jus creandi Doctores, legitimandi, cudendi monetam, &c. requirunt præscriptionem 40. annorum cum titulo, & sine titulo immemoriam, ut tradunt DD. ex *c. 1. h. t. in 6.* quia præscribenti fortiter resistit Juris prohibitio, per *l. 3. ff. ad L. jul. majest.* Quæ vero reservata sunt Principi *in signum supremæ potestatis*, & vocantur *jura majestatis intrinseca*, vel ab aliis *Regalia majora*, uti jus ferendi leges publicas, jus creandi Duces, jus

supremæ advocatiæ, &c. omnino a privatis & subditis præscribi nequeunt. R. 3. Vectigalia, jus collectandi, aliaque Regalia & jura, alias non præscriptibilia, præscribuntur tempore immemoriali. Lauterbach ad ff. tit. de usurp. & usucap. §. 45. R. 4. Bona Fisco debita (uti vacantia) nondum tamen Fisco (seu Cameræ Principis) illata, nec denunciata, h. e. si lis nondum possessori super iis mota est, 4. annis: si vero sint aperta Fisco propter crimen læsæ majestatis, hæresis, non soluti vectigalis &c. adeoque commissa, necdum tamen Fisco incorporata aut ab eo vindicata, 5. annis acquiruntur a possessore, siue sint bona mobilia, siue immobilia, l. 1. & tot. tit. C. de quadrienn. præscr. juncta l. 18. ff. b. t. item l. 2. C. de vectigal.

30 Dico 12. Res immobiles, & jura spiritualia, & temporalia immobilibus æquivalentia seu perpetua, contra Ecclesias cum vel sine titulo non præscribuntur, nisi ad minimum 40. annis c. 4. 6. 8. b. t. Auth. quas actiones C. de SS. Eccl. nov. 111. & nov. 131. c. 6. ubi receditur a Jure antiquo, l. 23. C. de SS. Eccl. ubi centenaria, & can. seqq. caus. 16. q. 3. ubi solum tricennaria contra Ecclesias indulgebatur præscriptio. Nomine Ecclesiarum veniunt etiam hospitalia, loca religiosa omnia, & causæ piæ &c. ut habet communis ex d. Auth. non vero Clerici singulares quoad bona sua profana & patrimonialia. Dixi 1. cum vel sine titulo; si enim præscribenti resistit jus prohibendo possessionem (non omnino incapacem possidendi reddendo; tunc enim præscriptio nulla procederet) determinate requiruntur 40. anni cum titulo, vel hoc deficiente tempus immemoriale, c. 1. b. t. in 6. c. 2. de restit. spol. in 6. Sic Clericus contra Parochum, vel Monasterium, cui incor-

porata est pleno jure Parochia, sine titulo non præscribit decimas, nisi tempore immemoriali, *c. 1. c. 2. cit.* uti & jus patronatus contra Ecclesiam liberam, seu jure patronatus non affectam. *Trid. sess. 25. c. 9. de ref. Dixi 2. ad minimum*; nam aliquæ Ecclesiæ & Ordines Religiosi habent majoris temporis privilegium: sic contra Ordinem Benedictinum requiritur præscriptio 60. annorum ex privilegio Eugenii IV. & Julii II. contra Ecclesiam Romanam 100. annorum, *c. 13. 14. h. t.* uti & contra domus Ordinum Mendicantium ex concessione Leonis X. & Pii IV. *Arnold. Rath. de usucap. c. 5. assert. 35.*

31 Dico 13. Præstationes annuæ, seu pensiones singulis annis præstandæ, acquiruntur præscriptione 30. & contra Ecclesias 40. annorum. 2. Probabilius etiam omnes, tam præteritæ jam cessæ, quam futuræ nondum cessæ, extinguuntur unica præscriptione ejusdem temporis, quæ incipit a tempore, quo prima vice cum bona fide ommissa est præstatio vel solutio. Pars 1. quam forte nemo inficiatur, sumitur ex *l. 3. §. 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* item ex *l. 6. pr. ff. de usur. & 2. feud. tit. 26. §. 4.* Pars 2. cui contradicunt Fachin. Myns. Gail. Berlich. plurimique alii, maxime civilistæ, existimantes, solum unam præstationem extinguere per lapsum 30. annorum, non vero alias, a quarum cessatione nondum fluxerunt 30. anni, adeoque censum primum præscribi anno 1730. qui cessit anno 1700. & sic deinceps, ut adeo tot requirantur præscriptiones, quot sunt præstationes successive singulis annis debitæ, & non solutæ, nec præscriptio contra præteritas se extendat ad futuras, & nulla pensio extinguatur, nisi a tempore, quo cessæ & non soluta est, fluxe-

fluxerint 30. anni. Pars, inquam, secunda, quam cum Bulgaro antiquo Glossatore, tenent Abbas, Bald. Beor. Nicol. Everhard. Haun. Rath. *de usucap. c. 4. assert. 8.* & alii multi, prob. 1. ex *l. 3. & 4. cit.* ubi generaliter de omni actione statuitur, quod mediante unica præscriptione longissimi temporis extinguatur, 2. ex *l. 26. C. de usur.* ubi dicitur tolli obligatio solvendi usuras, quæ est annua, unica præscriptione 30. vel 40. annorum, 3. ex *c. 4. & 6. h. t.* ubi obligatio solvendi decimas, quæ itidem est annua, totaliter 40. annis extinguï perhibetur, 4. ex ratione; quia unica reperitur radix & jus exigendi præstationes annuas, nimirum vel contractus, & actus inter vivos vel ultima voluntas: ergo etiam unica datur actio exigendi præstationes annuas, ut non negant adversarii, qui admittunt jus exigendi præstationes annuas, licet hæ respiciant plures successive annos, nasci ex unico actu, imo & ex unica præscriptione: ergo etiam datur unica obligatio eas solvendi (cum jus passivum respondeat juri activo) atqui unica præscriptio sufficit ad extinguendam unicam actionem ex parte creditoris, & ad tollendam unicam obligationem ex parte debitoris: ergo.

Objic. 1. Præstationes annuæ sunt obligationes in diem, vel sub conditione; sed talibus non præscribitur, antequam dies advenerit, vel conditio extiterit: ergo, 2. & principaliter. *In l. cum notissimi 7. ult. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* sic habetur: *in iis etiam promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per singulos annos (vel menses &c.) continent, temporis præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cujusque anni, vel mensis &c. computari manifestum est,* ergo cum quolibet anno,

quod non solvitur præstatio decursa, incipere debeat juxta textum præscriptio, debent dari tot præscriptiones, quot sunt præstationes, & anni, quibus debentur, vel deberi incipiunt. R. ad 1. *n. maj.* nec enim sunt plures obligationes, sed unica, & quidem absoluta, plures successive annos respiciens. Deinde retorquetur in obligatione solvendi usuras, & decimas, quæ secundum Jura certo extinguitur totaliter unica præscriptione. Ad 2. sensus est, quod non incipiat præscriptio *ab exordio obligationis*, seu a tempore, quo contracta est obligatio, & hoc *manifestum* esse ait Imperator; sed a quolibet anno, quo bona fide omittitur solutio, vel præstatio pensionis: & hoc pariter manifestum est ex aliis legibus, v. g. de servitute rustica, usufructu &c. extinguendis per præscriptionem. Adde, quod *d. l.* loquatur de emphyteuta & conductore rerum alienarum, ac velit, eos per omittas præstationes non præscribere dominium rei emphyteuticæ, vel rei locatæ. Ceterum si per præscriptionem jam esset extinctum principale, in quo velut accessorium quo fundantur præstationes annuæ, uti usuræ in mutuo, hoc ipso etiam essent extinctæ totaliter præstationes, uti nec adversarii negant. Consulatur Brunnem. *ad l. 26. C. de usuris n. 1.*

32 Dico 14. Servitutes tam reales (saltem continuæ) quam personales, uti usufructus, cum titulo (vel patientia domini, quæ est saltem loco tituli) præscribuntur tempore longo, nempe 10. annis inter præsentés, & 20. inter absentes, 2. eodem tempore amittuntur per non usum, etiam reales discontinuæ, præscriptione privativa. Communis quoad utramque partem, prior patet ex *l. 10. ff. de servit. vind. l. fin. C. de præscr. longi temp.* Posterior ex *l. 23. & ult. C. de ser-*

servit. Ut tamen amittatur servitus realis urbana, v. g. jus altius tollendi ædificium, requiritur actus positivus, quo incipias possessionem, v. g. prohibitio, qua alterum prohibeas altius tollere volentem, & is acquiescat prohibitioni per tempus longum; si enim, qui jus habet altius tollendi, etiam 100. & amplius annis non utatur jure suo, non amittit hoc jus, nisi nempe prohibitus a te acquieverit: secus est de servitute rustica viæ, itineris &c. quæ amittitur præcise per non usum longo tempore. Dixi in prima parte, *saltem continuæ*; nam ad acquirendas discontinuas plurimi cum Mol. & Gail. requirunt tempus immemorabile, v. g. ad jus pacendi in alienis pratis vel silvis. Melius tamen etiam discontinuas acquiri longo tempore sustinetur cum Fach. Harp. Rath Vinn. Struvio, propter *l. 5. §. penult. ff. de itin. act. que priv.* ubi de servitutibus itineris & actus, item *l. 10. cit.* ubi de aquæductu, quæ sunt discontinuæ, idem asseritur. *Lex 10. ff. de usurp. & usucap.* &, si forsan aliæ extant, uti *l. 14. ff. de servit.* ubi contrarium videtur adstrui, sunt referendæ ad Jus antiquatum Legis Scriboniæ, per quam fuit sublata propria præscriptio servitutum, ut notat P. Franc. Schmier. *Objic.* In *l. 28. de ff. de serv. præd. urb.* redditur ratio, cur servitus fluminis tempore longo acquiri nequeat, quia nempe *causam perpetuam* v. g. navigandi non habet, sicut servitutes discontinuæ. *Resp.* per *causam perpetuam* ibi non intelligitur usus perpetuus, sed jus & facultas perpetuo utendi.

33 Dico 15. Actionibus realibus præscribitur eo tempore, quo præscribuntur res mobiles & immobiles ac jus reale, de quibus jam dictum. Schneidevv. *ad tit. de usucap. rubr. quot sint species præscriptionis*, nu. 7. cum Balbo. Excipe

petitionem hæreditatis, quæ durat 30. annis *l. 7. C. de petit. hæred. & querelam inofficiosi testamenti, quæ finitur 5. annis ab adita hæreditate, l. 34. in fine C. de inoff. testam.* Item actionem hypothecariam, quæ, si pignus vel hypotheca possidetur a debitore, requirit 40. annos, si possidetur a tertio, requirit cum titulo tempus longum, & absque titulo longissimum, *l. 7. §. 1. 2. C. de præscr. 30. vel 40. ann. l. 12. ff. si advers. cred. præscriptio.*

34 Dico 16. Actionibus personalibus civilibus, siue sint persecutoriæ, siue pœnales, consequenter & debitis, quæ per actiones exigipotuerant, præscribitur 30. & contra Ecclesias 40. annis, *l. 1. C. de Annali except. l. 3. & 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann. c. 4. h. t. ubi correctum est Jus antiquum, quod voluit esse perpetuas: hodie autem, quæ durant 30. annis, jam dicuntur perpetuæ. Excipe actionem redhibitoriam, quæ 6. mensibus, l. 19. §. fin. ff. de Ædil. Edict. Item actiones, jam semel deductas in Judicium per litis contestationem, quæ primum 40. annis finiuntur, l. 1. §. 1. C. de ann. except.*

35 Dico 17. Actiones prætoricæ pœnales, uti & persecutoriæ, quæ impugnant actum de Jure civili validum, uti est actio Pauliana, sunt annales & extinguuntur lapsu unius anni, *pr. Inst. de perpet. & temporal. act. l. 35. ff. de O. & A.* Actio doli autem, licet prætorica sit & pœnalis, lapsu bienii finitur *l. ult. C. de dolo malo, & actio furti manifesti ad quadruplum est perpetua, seu durat 30. annis pr. Inst. cit. uti & actiones prætoricæ rei persecutoriæ, quæ non impugnant actum de Jure civili validum, uti quæ datur bonorum possessori; pr. & l. 35. cit.*

36 Dico 18. Actionibus Criminalibus in ordine ad punitionem præscribitur 20. annis. Communis DD. fundata in *l. 12. C. ad L. Cornel. de falsis l. 3. ff. de requirend. vel absent.* Excipe actionem injuriarum, quæ uno anno *l. 5. C. de injur.* actionem doli, quæ biennio *lult. cit.* accusationem delictorum carnis, uti adulterii, stupri, incestus, lenocinii &c. item actionem peculatus, quæ quinquennio extinguuntur *l. 29. §. 5. seqq. ff. ad L. Jul. de adult. l. 7. ad L. Jul. peculatus.*

37 Dico 19. Res non aptæ præscribi, seu non præscribibiles, vel sunt ex natura sua, vel de jure positivo. Ex natura sua præscribi nequeunt, quæ non sunt in commercio, vel a privatis, aut a certo genere hominum possideri ut propriæ non possunt *arg. §. 1. inst. de usuc.* quales sunt 1. Liber homo, ut fiat servus. 2. Res sanctæ, h.e. quæ speciali sanctione defenduntur, & eximuntur a violatione hominum, uti Imperium Romano-Germanicum Corona, Sceptrum, Pomum Imperiale, & omnia jura Majestatis intrinseca, uti supra dictum: portæ & muri civitatum. 3. Res publicis usibus servientes, uti forum, plateæ, viæ publicæ, pontes, & fontes publici, maria, flumina, littora, scholæ, Curia &c. 4. Res universales, & communes, ab hæredibus & sociis, quamdiu manent indivisæ. 5. Jura spiritualia a Laicis per privilegium non habitatis ad possidendum, uti jus eligendi Prælatum Ecclesiasticum, jus decimandi necdum a Pontifice separatum a titulo & officio spirituali. 6. Immunitas ab obedientia erga summum Pontificem. 7. Matrimonium carnale, ut impedimento dirimente laborantes evadant veri conjuges. 8. Res meræ facultatis, seu quando actus *meræ facultatis*, qui ni-

mifum ex mero arbitrio, vel caufa amicitiaë, liberalitatis, familiaritatis, aut precario, citra ullam obligationem ponuntur vel omittuntur, interveniunt; ex his jam actibus vel omiffionibus non potest nafci aliquod jus uni, aut obligatio, vel immunitas ab obligatione alteri, ut habet communis ex l. 2. ff. de via publica & itin. c. Abbate 25. de V.S. v.g. multis annis invitas alterum certo die ad convivium, vel accedis certam tabernam pro vino aut cerevisia: item multis annis non ædificas tuam domum altius: per hoc tamen alter non acquirit jus adverfus te, ut debeas invitare, vel ejus tabernam frequentare deinceps, nec contrahis obligationem altius non tollendi domum. Aliud foret, fi aliquando omiffiffes alteram invitare &c. & ifte prætendiffet jus, ac tu ejus prætentioni acquieviiffes; tunc enim alterum in quafipoffeffione conflituiffes, te vero in putatitia obligatione: fed tunc tua invitatio non amplius foret meræ facultatis, fed cum opinione obligationis, propter actum poffefforium alterius cum opinione juris exercitum. Præterea ex actibus meræ facultatis, ut fi diu accessiffi ad certam tabernam, molendinum &c. potest lubinde oriri jus ex præfumptione obligationis, & alteri prætenfio juris exigendi: fed præfumptio non eft præfcriptio. *Objic.* Si creditor omittat executionem folutionis, vel habens contra te actionem intra debitum tempus eam non intentet, vel habens jus præfentandi intra certum tempus neminem præfentet ad beneficium Ecclefiafticum, contra hos præfcribitur, non obftante, quod iftæ omiffiones fint actus negativi meræ facultatis: ergo in rebus & actibus meræ facultatis locum habet præfcriptio. R. Ifta jura funt a juribus reftriéta ad certum tempus,

pus, intra quod si non exercentur, amittuntur ex dispositione legum per viam præscriptionis, & ideo, quamvis liberum & meræ facultatis sit exigere solutionem, agere in iudicio, præsentare vel non, spectando nudum factum exigendi, agendi, præsentandi, non tamen liberum & meræ facultatis est pro omni tempore hos actus exercere.

38 Dico 20. Præscribi de jure positivo nequeunt 1. limites manifesti diocesium, Parochiarum, regionum. 2. Res Pupillorum durante pupillari ætate. 3. Jus consecrandi, ubi intervenire debet sacra unctio: item potestas conferendi Sacramenta Confirmationis & Ordinis; quia hæc sunt reservata Episcopis. 4. Omni visitationi Ecclesiæ &c. a quocumque Prælato Ecclesiastico faciendæ. 5. Potestati exigendi procuraciones pro tempore actualis visitationis. 6. Res *vitiosæ*, ut vocantur res furto, vel per rapinam ablatae. 7. Res alienari prohibita. Quæ omnia a DD. confirmantur adductis iuribus. Interim de rebus *vitiosis*, & *alienari* prohibitis aliqua notanda sunt. Res *vitiosæ* præscribi quidem etiam a bonæ fidei possessore non possunt (nisi vitium prius fuerit purgatum) tempore ordinario §.2. & 3. *inst. l. 33. pr. ff. de usucap.* possunt tamen extraordinario 30. vel 40. annorum per *l. 3. & 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* Purgatur autem vitium furti vel rapinæ, si res furtiva, vel vi possessa, in potestatem domini reversa fuerit §.3. *inst. l. 4. §. 6. ff. de usuc.* Unde, quia res mobiles dominis substractæ vitio furti non raro infectæ sunt, præscriptio in mobilibus rarior est; dantur tamen exempla in §.4. *inst. eod.* ut si hæres inveniatur res defuncto commodatas, vel locatas, & credens esse hæreditarias, vendat; emptor
 eas

eas poterit usucapere. Dein fructus rei furtivæ cadunt etiam sub præscriptionem ordinariam triennii. Pariter res *alienari prohibitas* (nimirum sine certa forma & conditionibus a jure præscriptis, non absolute) uti res immobiles Ecclesiarum, feudales, fideicommissio subjectæ, dotales, minorennium, præscribi tempore extraordinario 30. vel 40. annorum posse verior habet sententia. Ratio, quia in his rebus secundum jura locum absolute habet præscriptio *c. 4. 6. h. t. 2. feud. 26. §. 4. l. penult. §. 3. C. commun. de legat. &c.* Sed raro vel nunquam haberet locum, si etiam extraordinaria esset prohibita; licet enim sub nomine *alienationis* veniat etiam usucapio *l. 28. ff. de V. S.* Si tamen usucapio habeat condiciones a jure requisitas, valebit, sicut valet alia dictarum rerum alienatio sub forma & solemnitatibus a jure requisitis. Si autem præscribantur res fideicommissariæ, sive sint majoratus sive primogenituræ, per talem præscriptionem contra unum completam non præjudicatur remotioribus agnatis. De rebus feudalibus vid. *tit. ult. lib. 5. feud.* Dein præscriptio rerum dotalium durante matrimonio inchoari nequit *l. 30. C. de jure dot.* *Objic.* Alienatio rerum Ecclesiasticarum indèbite facta *nec jus aliquod tribuit, nec præscribendi etiam causam parat. c. 2. de reb. Eccles. non alien. in 6.* Resp. Ibi est sermo de casu, quo uterque contrahens scienter omittit solemnitates juris, consequenter etiam accipiens est in mala fide, propter quam, licet in hoc casu possit esse sine peccato injustitiæ, jus tamen nolvit præscriptionem procedere.

§. III.

Contraria Præscriptioni.

39 Hæc vel *præcedunt*, ac faciunt, ut præscriptio non procedat, vel non inchoetur, uti est defectus bonæ fidei, tituli, possessionis &c. de quibus hucusque: vel *superveniunt* præscriptioni jam cœptæ, ac impediunt ejus cursum, uti sunt, quæ illam interrumpunt, aut dormire faciunt: vel completam *rescindunt*, uti fere sola est contra illam impetrata restitutio in integrum. *Dormire* dicitur præscriptio, quando solum suspenditur ejus cursus, ita ut remoto impedimento tempus præteritum computetur, & connectatur cum subsequente, deducto tantum illo tempore tanquam inutili, quo duravit impedimentum. *Interrumpi* autem, quando tempus præteritum nihil valet amplius, & præscriptio de novo incipi debet: quod fieri potest dupliciter, naturaliter, & civiliter: *naturaliter* interrumpitur præscriptio, quando post ejus inchoationem deficere incipit unum ex ejus substantialibus requisitis, v. g. bona fides, vel civilis possessio: *civiliter* vero, quando intervenit actus judicialis, quo interpellatur præscribens; quales sunt citatio, litis contestatio, sententia; tunc enim subtilitate juris fingitur deficere una ex necessariis conditionibus. Inter naturalem & Civilem interruptionem discrimen in effectu est 1. quod præscriptio naturaliter interrupta statim remoto impedimento rursus inchoari possit: si vero interruptio fiat civiliter per litis contestationem, nova præscriptio non statim inchoari iterum potest, sed primum post 40. annos a lite deserta computandos, *l. ult.*

l. ult. C. de præsc. 30 vel 40. ann. quia per litem contestationem actio fuit perpetuata, & huic prius præscribi debet, antequam altera præscriptio inchoetur. 2. Quod, si post litem moram feratur sententiam in favorem possessionis seu præscribentis, habeatur præscriptio pro non interrupta, ac omne tempus, quod etiam intra moram judicii effluxit, computetur. Id quod etiam verum esse ajunt, quando partes ex pacto aut transactione a lite recedunt.

40 Dico 1. Præscriptio dormit in sequentibus contingentibus. 1. Respectu pupilli (si jam contra partem coepta est) durante pupillari ætate; respectu minoris autem ita, ut durante ætate minorenni non currat nisi præscriptio extraordinaria *l. 3. eod. l. 3. C. quib. non objicitur*. 2. Respectu Ecclesiæ, quando vel caret Rectore, vel habet quidem Prælatum, sed ob censuram, captivitatem &c. agere in judicio impeditum, vel quando vivit ille Prælatus adhuc, a quo fuit læsa *c. 4. 15. h. t. can. 10 caus. 16. q. 3.* denique 3. respectu omnium tempore grassantis belli aut pestis, quo jus in tribunalibus non dicitur, & homines aufugiant *c. 10. h. t. & ibi DD.*

41 Dico 2. Naturalis interruptio præscriptionis inducitur superveniente mala fide, resoluta justo titulo, & amissa possessione Civili *c. 5. 19. eod. l. 44. ff. de usurp.*

42 Dico 3. Interruptio Civilis contingit in præscriptione odiosa (quæ nempe est introducta in odium, res & jura sua longissimo tempore negligentium custodire, qualis est tantum extraordinaria longissimi temporis) spectato jure Civili per solam citationem. 2. In mixta, seu partim favorabili partim odiosa, qualis est præscriptio longi temporis, per litem contestationem. 3. In mere favorabili, qualis est præscri-

scriptio temporis brevis, nempe triennii, per solam sententiam, eamque validam. Pars 1. sumitur ex *l. 3. l. 7. pr. C. de præscr. 30. vel 40. ann. & l. 3. C. de Annali except.* Ratio quia per sola n conventionem & citationem judicalem jam cessat negligentia. Pars 2. ex *can. placuit 15. ff. potest. & seq. caus. 16. q. 3. l. 2. l. 10. C. de præscript. longi temp. Gonzal. ad c. 8. b. t. n. 7. Berlich. p. 2. concl. 9. num. 24. cum aliis.* Pars 3. ex *l. 2. §. 21. ff. pro emptore l. 18. ff. de R. V.* quia nec per citationem, nec etiam per litis contestationem tollitur titulus & possessio præscribentis. Dixi in prima parte, *spectato jure Civili*, utpote quod ultra lapsum temporis in præscriptione extraordinaria nihil aliud requirit, adeoque nec bonam fidem, nec titulum. Si autem velimus, uti debemus, etiam attendere jus Canonicum, quod etiam in hac præscriptione requirit bonam fidem, probabilius longe est, neque hanc extraordinariam, adeoque nullam præscriptionem, civiliter interrumpi per solam citationem, sed saltem opus esse litis contestationem, uti docent *Abb. Ant. de Butr. Felin. Balb. Doctores Ingolstadienses & Lovanienses in quodam Consilio n. 23. 24. quod extat in tom. 3. Responsorum diversarum Academicarum loco 9. Rauchbar, Coler. Berlich. n. 44.* licet Lutherani &c. Probatur ex *can. placuit cit. v. si autem* ubi præscriptionem longissimi temporis bona fide instructam gaudere dicit præsidio, quo gaudet præscriptio longi temporis, ac reddit rationem, quia præscriptiones cum bona fide introductæ sunt favore possidentis, & odio petentis; quia *lex favet his, qui bona fide possident, odit autem & punit circa rem suam negligentes & desides*, adeoque non mere sunt odiosæ, sed partim

tim etiam favorabiles, uti præscriptiones longi temporis, & sic nulla amplius datur præscriptio mere odiosa post SS. Canones.

43 Quæres, an per actum extrajudicialem, v.g. per interpellationem, denuntiationem, inhibitionem, protestationem, vel etiam pignorationem, v. g. per ablationem rei pro pignore, interrumpatur præscriptio? R. Nec *naturaliter* interrumpitur; quia per hujusmodi actum præscribens non acquirit scientiam rei alienæ, vel se agere contra jus alterius, adeoque manet bona fides &c. Nec *civiliter* l. 13. ff. *pro emptore*; quia hæc vis nullibi tribuitur a jure actui extrajudiciali DD. communiter cum dicto Concilio Ingolstadt. & Lovan. n. 33. imo l. 13. cit. ei denegatur. Excipe 1. nisi interpellatus acquiescat prohibitioni, &c. tunc enim admittit possessionem. 2. Nisi quis ita fuisset interpellatus exhibitis instrumentis &c. ut clare potuerit intelligere, rem non esse suam, vel sibi nullum competere jus; tunc enim deficeret bona fides. 3. Nisi in pignoratione pignus tradatur Judici. 4. Nisi in casu, quo possessor præscribens propter absentiam, potentiam, infantiam, furorem conveniri judicialiter nequit, denuntiatio fiat Præsidi, vel Episcopo, vel defensori civitatis l. 2. C. *de annali except.* Videatur in meis *decisionibus casuum dec. LXIX.*

44 Dico 4. Quamquam Ecclesiis, minoribus, & quibusdam majorennibus alias competat restitutio in integrum, si sint notabiliter læsi c. 1. seqq. *de in integr. restit.* l. 1. 2. 7. 8. ff. *de minor.* l. 1. 2. &c. ff. *de in integr. rest.* probabilius tamen nec Ecclesiæ, nec minores contra præscriptionem in rebus immobilibus adversus se completam restituuntur. 2. Uti nec majorennis, quibus alias competit in quibusdam casibus resti-

ffitutio, contra ullam præscriptionem ex capite solius ignorantia. Pars 1. quam tenet *glos. in c. 3. & Clem. un. eod. P. Franc. Schmier de præsc. c. 7. n. 43. 48.* cum aliis contra plurimos, praxim (cui, ubi sufficienter probatur, nolim me opponere) pro se allegantes, probatur ex *l. ult. C. in quib. caus. in integr.* ubi exceptio 30. vel 40. annorum, quæ competit præscriptionem extraordinariam allegantibus, in suo statu permanere dicitur etiam contra minores, quibus jura antiqua contra temporales seu ordinarias præscriptiones (tunc autem sublatas) concedebant restitutionem in integrum. Item ex *l. 3. & 4. C. de præscr. 30. vel 40. ann. & c. 6. h. t.* ubi muniti præscriptione extraordinaria plenissime dicuntur *securi, omni prorsus actione exclusa contra se*; quod verum non esset, si daretur beneficium restitutionis contra præscriptionem extraordinariam: cum igitur contra minores non curat alia præscriptio, quam extraordinaria *l. ult. cit.* uti & contra Ecclesias in rebus immobilibus *c. 4. 6. 8. h. t.* sequitur, ipsi nunquam competere restitutionem adversus præscriptionem in rebus immobilibus. Pars 2. quam defendit Fachin. Rath. Zoëf. & in decidendo sæpius secuta est nostra facultas, contra Felin. Bart. Gail. & alios non paucos, desumitur inde, quod alias præscriptio vix non penitus amitteret omnes suas vires, quod est contra intentionem juris, omnem securitatem præstantis præscribentibus; quis enim, nisi ignorans, rem suam ab alio possideri, vel jus alteri non competens contra se exerceri, & sic præscribi patitur? si ergo ignorantia esset sufficiens causa rescindendi præscriptionem, ista fere nunquam esset firma, ac jura suo fine & intentione frustrarentur.

Objic. 1. In *l. un. C. si advers. usucap.* diferte conceditur restitutio minoribus, si ipsorum res usucapiantur. 2. In *Clem. un. de rest. in integr.* Ecclesiis indulgetur restitutio contra lapsum temporis illimitate: ergo & contra omnem præscriptionem, necessario consistentem in lapsu temporis. 3. Illis, qui non possunt agere propter impedimentum; non currit tempus, consequenter nec currit præscriptio: ergo nec ignorantibus, saltem ita, ut restitutio, quam suadet æquitas, ipsis non detur. *Resp.* ad 1. Illa lex est antiquata per *l. ult. cit.* seu intelligi debet de præscriptione longi temporis, quæ in *d. l.* est abrogata; nam extraordinaria non venit nomine *usucapionis*, quam vocem adhibet *l. un. cit.* Ad 2. per lapsum temporis ibi intelliguntur præscriptiones temporales, quibus Ecclesia læditur vel in mobilibus, vel per actus Judiciales in judiciis. Ad 3. Si datur impedimentum juris seu a jure approbatum. *C. Antec.* si est impedimentum facti, uti ignorantia. *Neg. antec. & cons.* Nec jura agnoscunt ignorantiam pro impedimento præscriptionis, uti late docui in meis *decisionibus casuum decis. XLI. q. 3.* nec æquitas suadet, ut in hac materia succurratur ignorantibus; sic enim præscriptiones fere nunquam forent firmæ, consequenter dominia rerum nunquam essent certa & litium non esset finis, cum maximo detrimento utilitatis publicæ.

TITULUS XXVII.

De sententia, & re judicata.

SUMMARIUM.

- 1 2 *Quid sit conclusio in causa, & quid operetur.*
- 3 *Quid, & quotuplex sit sententia.*
- 4 *Quae requirantur ad ejus valorem.*
- 5 *Contra quem sit ferenda.*
- 6 *Quid operetur sententia.*
- 7 *Quando & quomodo transeat in rem judicatam tam interlocutoria, quam definitiva.*
- 8 *Quis sit effectus rei judicatae.*
- 9 10 *An habeat locum etiam in foro interno.*
- 11 *Quid sit executio: a quo.*
- 12 13 *Et quomodo facienda.*
- 14 *Quando & an victus debeat condemnari in expensas.*

1 **P**ostquam partes litigantes in judicio proposuerunt suas ultro citroque probationes & exceptiones, *concludere in causa* vel sponte solent, vel, ne lis nimium protrahatur, jubentur a Judice, h. e. renuntiare ulterioribus probationibus & allegationibus, & causam submittere Judicis decisioni. Id etiam conditionate & eventualiter, *nisi emerferit aliquid novi*, fieri potest, & ab utraque parte concludi debet, ita tamen, ut Reo, si petit, detur copia proferendi ultimam scripturam, quia pati debuit, ut actor contra se proferret primam. Si una, vel utraque pars nollet concludere, post praefixi termini lapsum posset Judex causam pro conclusa ex officio acceptare per
auth.

auth. jubemus C. de Judic. conclusionem in causa sequitur sententia, qua Judex edicit, quid *sentiat* de causa. Si a sententia intra debitum tempus neutra pars appellet, censetur approbata, ac *transit in rem judicatam*, seu vocatur *res judicata*, vel *judicatum*: unde differt a sententia tanquam effectus a causa: rem judicatam sequitur *executio sententiae*, quæ est finis judicii.

2 Dico 1. Conclusio in causa operatur hoc, ut post illam nulla amplius a partibus admitatur regulariter probatio vel exceptio. Communis ex *c. 5. de caus. possess. & propr. c. 9. de fid. instr.* Dixi 1. *a partibus*, nam Judex, si ei ita videbitur aut dubium oritur, etiam post illam potest ulterius inquirere, partes interrogare, instrumenta admittere: unde Judici nunquam concluditur in causa, uti nec Reo in Criminalibus majoribus, ubi agitur de vita & membris. Dixi 2. *regulariter*; nisi nempe aliquid emergat de novo, vel prius non cognitum, v.g. instrumentum, vel novi testes detegantur, modo allegans juret, id de novo emerfisse, vel primum sibi innotuisse: vel nisi producat Concilium Doctorum, v. g. alicujus juridicæ facultatis, aut allegetur jus; quod multi permittunt.

3 Dico 2. Sententia est pronuntiatio Judicis, continens decisionem causæ controversæ. Arnold. Rath *de sent. th. 2.* Alia est *definitiva*, & proprie dicta, qua deceditur causa principalis, totique controversæ imponitur finis per condemnationem vel absolutionem, & sic terminatur prima instantia. Alia est *interlocutoria*, qua deceditur tantum aliquis articulus, & quæstio incidens, sed summarie tantum, ac inter initium & finem causæ principalis, quæ manet suspensa, v. g. quis litigantium probare de-

debeat, an testes sint legales vel admittendi &c. Si interlocutoria non contingit causam principalem, est *mere talis*: si vero indirecte & oblique tangit causam principalem, & eam vel finit, vel periclitari facit, vel facit cessare officium Judicis: vel parit præjudicium, quod per definitivam, aut appellationem ab ea reparari non possit, dicitur *mixta*, vel *interlocutoria habens vim definitivæ*, ut si per interlocutoriam partes absolvuntur ab observatione judicii: si pronuntiatur, appellationem esse desertam, Judicem esse incompetentem &c. si defertur juramentum litis decisorium: si admittitur exceptio peremptoria: si pars jubetur aliquid dare vel facere: si decernitur incarcerationatio, excommunicatio, vel aliud gravamen partis, quod trahit secum executionem. Discrimen inter definitivam & interlocutoriam mere talem præter alia est, quod illa a Judice ordinario, si valide est lata, revocari seu retractari regulariter non possit, bene tamen ista, etsi ab ea appellatum esset *c. cum cessante 60. de appell.*

4 Dico 3. Ad valorem sententiæ requiruntur variæ conditiones tam intrinsecæ quam extrinsecæ. *Intrinsecæ* sunt 1. Ut sententia sit conformis juri *constitutionis* claro & certo, seu legibus, ut si Judex pronuntiaret, alienationem rerum Ecclesiæ immobilium sine solemnitate factam valere, minorem non esse restituendum &c. non valeret sententia. Procedit hoc etiam de sententia consuetudini, vel statuto, de quo constat certo, contraria: si vero solum est contra jus partis, injusta quidem, at invalida non est, & datur locus appellationi, uti si pronuntiet Judex, rem Ecclesiasticam esse legitime alienatam, cum tamen non ita sit. 2. Ut sit conformis libello, seu non super alia re, quam quæ fuit in libello petita, nec ex alia causa, quam ex

qua fuit petita: excipe causas criminales, in quibus accusator non concludit ad certam poenam item casum, quo alicui committitur a Principe, ut *procedat sola facti veritate inspecta*. 3. Ut continuat formaliter vel virtualiter condemnationem aut absolutionem. 4. Ut non sit lata sub conditione extrinseca de futuro, v. g. condemnans, si Navis ex India adveniet; aut sub conditione ad probationes spectante, v. g. si Judex sic pronuntiet, *ego te condemno, si actor satis probabit per testes idoneos &c.* quia videtur esse lata sine prævia cognitione, & contra juris ordinem, vi cujus probationes debent præcedere sententiam. Interim tamen vi consuetudinis valet & sustinetur sententia absolutoria sic concepta: *Reum absolvo, nisi actor intra 2. vel 3. menses intentionem suam melius, quam hucusque, probaverit.* Ut non sit notorie injusta, aut ex instrumentis notorie falsis lata. 6. Ut non exprimat causam vel rationem motivam, quæ probatur esse falsa; quare consultum non est, ut Judex causam suæ sententiæ exprimat, ubi non tenetur, uti tenetur in appellatorio ad conservandum honorem Judicis inferioris.

Conditiones *extrinsecæ* in judicio ordinario sunt 1. Ut Judex ipse ferat sententiam, nisi sit Episcopus, vel vi consuetudinis Illustris, qui per alios recitari faciunt, imo hodie passim recitantur sententiæ per Secretarios vel Syndicos. 2. Ut pronuntiet sedens, & non stans &c. 3. Ut recitet ex scripto. 4. Ut promulget de die, non de nocte. 5. Non in die feriato. 6. Ut in loco debito judicii. 7. Ut præsentibus partibus, vel saltem legitime citatis ad eam audiendam. Ita DD. passim ex variis juribus, qui simul notant, consuetudinem vel statuta in
qui-

quibusdam locis derogasse his conditionibus, saltem quibusdam extrinsecis, item in Camera Imperiali, ac in Curia Romana nullas attendi Processus nullitates, nisi Judex jurisdictione caruerit, vel pars ad standum in iudicio inhabilis fuerit, vel de meritis causæ non satis constiterit: quia nimirum suprema auctoritas defectum supplet solemnitatum.

5 Quæres, contra quem ferenda sit sententia? R. Contra eum, qui litem est contestatus. Proin si procurator contestatus est litem, in ipsum, non in principalem ferenda est *l. 1. C. de sent. & interlocut.* De jure tamen Canonico tam in principalem quam in procuratorem ferri potest, ut erui putant ex *c. 6. de integr. rest. juncta gl. v. monasterium*. Excipiuntur causæ spirituales, & criminales, in quibus regulariter in solum principalem ferenda est. *Vviestner tit. de procur. n 61.*

6 Dico 4. Effectus sententiæ definitivæ est 1. quod terminet officium Judicis, qui per eam definit esse Judex respectu talis causæ. 2. Litem finiat, uti & 3. jus faciat inter partes: sed hæc duo operatur solum firmiter, si sententia transeat in rem judicatam. 4. Quod condemnato propter delictum publicum, imo & propter privata furti, rapinæ, injuriæ, doli, item in contractibus depositi, mandati, tutelæ, & societatis, si directe ex dolo actum est, irroget infamiam, nisi nempe Judex condemnato specialiter reservet famam, uti frequenter fieri solet.

7 Dico 5. Sententiæ (tam interlocutoria quam definitiva) transit in rem judicatam vel absolute & irrevocabiliter, vel conditionate & revocabiliter, si intra 10. dies a die habitæ de sententia notitiæ neutra pars appellat *can. 28.*

caus. 2. q. 6. c. 32. §. fin. de elect. c. 13 c. 15. h. t. auth. hodie cod. de appel. quia partes præsumuntur sua taciturnitate sententiam approbare & confirmare. Excipitur tamen 1. sententia invalida. 2. Lata in causis matrimonialibus, quando agitur de valore Matrimonii, & ubicumque observari sine peccato non potest sententia. 3. In Criminalibus saltem vi consuetudinis. Et in his casibus nunquam transit in rem judicatam. Si est lata ex juramento litis decisorio necessario, aut ex probationibus privilegiatis & præsumptivis, ex concilio DD. vel peritorum in arte sua, item ex instrumentis non notorie falsis, aut mota pretio; in his casibus transit quidem, at non absolute, in rem judicatam, sed tantum, conditionate & rescindibiliter; quia quando postmodum afferuntur contra sententiam probationes certæ & convincentes, vel pars vincens confitetur sibi jus non competiisse, aut detegitur falsitas instrumenti, vel Judicis corruptio, rescindi & retractari potest sententia, imo debet. Idem est, non quidem de jure *l. 4. C. de re jud.* sed de praxi, si postmodum reperiantur nova instrumenta, modo producens juramento probet, ea sibi antea fuisse incognita. *Retractatur* autem talis sententia non per appellationem a Judice superiore, sed per *querelam* inique condemnati a priori Judice, qui cognita summarie justitia querelæ restituere in integrum debet querelantem.

8 Dico 6. Effectus rei judicatæ est 1. quod faciat jus inter partes litigantes, ac fundet præsumptionem juris & de jure, ut adeo non admittat probationem in contrarium, & lis, saltem via juris ordinaria, per ullum remedium resuscitari, aut sententia retractari non valeat. 2. Quod sententia pro actore lata producat
actio-

actionem Judicati, seu *in factum*, ad consequendum id, quod ipsi adjudicatum est; lata autem pro Reo pariat exceptionem *rei iudicate* contra actorem ejusque hæredes, ne denuo conveniatur super illo debito, a quo absolutus est. Pars 1. constat ex *c. 13. 15. 20. h. t. l. 25. ff. de statu hom. l. 207. ff. de R. J. l. 4. cod. de re jud. l. 1. cod. quando provoc. non est necesse*. Excipe tamen casus, in quibus *n. præc.* non absolute in rem iudicatam transire diximus sententiam. Retractari quoque potest sententia contra Fiscum & causam publicam lata, si reperiantur nova instrumenta *l. 35. ff. de re jud.* Idem extendunt ad causas minorum, pias, & alias favorabiles per *l. 3. C. de jur. Reipubl. lib. XI.* Pars 2. ex *l. 6. ff. de re jud. l. 8 C. de reb. cred. l. 4. & 6. ff. de except. rei jud.* Dixi in parte 1. *inter partes litigantes*; nam aliis regulariter nec prodest, nec obest sententia vel res iudicata *l. penult. ff. de re jud. l. 1. 2. C. quib. res jud. rubr. & t. t. C. inter alios acta & c.* Excipe, nisi tertius causam habeat a litigante, ut legatarius ab hærede condemnato: vel tertius, cui competebat actio vel defensio primo loco, passus tamen est alium agere, cui id competebat tantum secundo loco: item nisi causæ sint connexæ: aut ex jure condemnati pendeat jus tertii.

9 Quæres hic apposite, an res iudicata habeat quoque locum in foro conscientiæ, ita ut per sententiam, quæ transit in rem iudicatam, absolutus a debito, illud absque peccato non solvat, licet postea certo cognoscat, se debitorem fuisse, vel, si actor fuit, sibi jus non competiisse. R. cum P. Vviestner *h. n. 95.* & aliis ab ipso allegatis contra Panorm. Innoc. Felin. & c. Probabilius affirmative, modo bona fide

litigaverit, putans se nihil debere &c. Prob. 1. ex legibus, quæ rei judicatæ tribuunt vim legis l. 38. ff. de legib. illam habent pro veritate l. 207. ff. de R. J. asserunt, quod jus faciat inter partes litigantes, c. 13. h. t. ibi: *quantum ad litigantes ipsos, jus ex sententia factum est, postquam in rem transiit judicatam, etiamsi contra jus litigatoris lata fuisset, cum contractus constitutionis expresse lata non fuerit.* Sed leges, & veritas, in foro quoque conscientiæ vim habent, nec jus dici potest, quo quis absque peccato & injuria alterius uti non potest: ergo. Prob. 2. Ex paritate cum præscriptione; nam per hanc ita obtinetur dominium rei alienæ, ut hæc retineri bona conscientia possit, licet post completam bona fide præscriptionem innotescat, rem fuisse alienam, ut docent communiter, & nos supra tit. de præscr. n. 7. ergo etiam ita acquiritur dominium rei alienæ, vel liberatio a debito per rem judicatam; ut nimirum finiantur lites, & dominia rerum evadant certa &c. propter quas causas, bonum publicum spectantes, potuerunt ac voluerunt jura tantam vim tribuere præscriptioni.

10 Obj. 1. Sententia Judicis fundatur in præsumptione, quod vincens habuerit justam causam, & meliorem, imo & ipsæ leges, tantam vim tribuentes rei judicatæ, fundatur in præsumptione hujusmodi, quod sententia sit juste lata c. 13. cit. in fin. Sed præsumptio debet cedere veritati, postmodum cognitæ l. 24. 25. ff. de prob. præsertim in foro conscientiæ, ubi præcisè attenditur veritas. 2. In l. 28. §. 60. ff. de condit. indeb. habetur, quod verus debitor, etsi in judicio fuerit absolutus, repetere nequeat solutum, quia *natura debitor permanet: sed obligationem naturalem conscientiæ tollere*

nequit sententia & res iudicata. 3. In *l. 17. §. ult. ff. commod.* permittitur repetitio solutionis, si res commodata, quæ credebatur amissa, ac propterea pretium pro ea solutum est, postea rursus fuit inventa: ergo nec res iudicata liberat ab obligatione solvendi, si postea deprehenditur, sententiam fuisse injustam, quæ prius credebatur iusta. R. ad 1. Quamvis ipsa sententia fundetur in præsumpta iustitia & meritis causæ, imo & res iudicata; firmitas tamen sententiæ, & leges, tantam rei iudicatæ vim tribuentes, non fundantur in præsumptione falsæ iustitiæ in casu particulari, sed in bono publico, cuius interest, & magis expedit, res iudicatas esse firmas, quam iustas. Ad 2. In *l. 28. cit.* est sermo de eo, qui absolutus sponte solvit. In *l. 60.* de illo, qui conscius debiti mala fide ligavit: & apud huiusmodi noluerunt leges rei iudicatæ tollere obligationem naturalem, sicut nec leges præscriptionis volunt malæ fidei possessores facere securos in conscientia. Quod autem alios faciant leges rei iudicatæ securos in conscientia, patet etiam ex *l. 1. C. de condit. indeb.* ubi a contrario eruitur, repetitionem pecuniæ ex causa iudicati solutæ non dari; quia, ubi solutum repeti non potest, accipiens non obligatur naturaliter reddere *l. 10. ff. de O. & A.* Ad 3. Si vestis commodata, quæ credebatur amissa, iterum venit in potestatem commodantis, qui pro ea accepit pretium, utique iste tenetur naturaliter reddere pretium: cum alias haberet rem & pretium simul, quod leges rei iudicatæ non volunt. Dein argumentum probaret nimium, quia probaret, nec in foro externo rem iudicatam habere locum; quia in casu legis *17. citat.* datur etiam actio pro foro externo;

nempe *condictio sine causa*, ut commodans reddat pretium.

11 Dico 7. Executio (quæ est *actus judicialis quo vere & realiter præstatur victori, quod ipsi verbaliter adjudicatum est per sententiam*, adeoque est complementum iudicii) ubi locum habet, facienda est a Iudice, qui tulit sententiam, etiam in appellatorio, si Iudex superior reformavit sententiam inferioris, & aliam tulit *l. 1, ff. de re judic. c. 5. 7 9. de offic. Jud. deleg. Dixi 1. ubi habet locum*, nam sententia *absolutoria* non indiget executione; cum Reus, qui absolutus est, jam habeat, super quo litigatum est, & posthac tutus sit exceptione rei iudicatæ. Dixi 2. *etiam in appellatorio, si &c.* nam casu, quo Iudex *ad quem*, seu superior, directe & expresse confirmavit sententiam Iudicis *a quo*, nempe prioris, probabilius quidem pertinet quoque ad eundem Iudicem superiorem executio per *auth. si quis C. de Episc. aud.* quia iurisdictio per appellationem devoluta est a Iudice primæ instantiæ ad Iudicem secundæ instantiæ: si vero solum indirecte & tacite confirmavit, v.g. pronuntians, appellationem esse desertam, fatalia esse præterlapsa executio pertinet ad Iudicem *a quo* per *l. ult. §. 4. C. de tempor. appel.*

12 Dico 8. ut executio rite fiat, debet attendi, an actio realis sit instituta, vel personalis. Si realis, statim est facienda, postquam sententia transit in rem iudicatam: quia res clamat ad dominum: si *personalis*, condemnato conceduntur de jure 4. menses ad solvendum *l. 2. seq. C. de usur. rei jud. c. 26. de offic. deleg.* qui tamen terminus hodie fere ubique est arbitrarius. Lauterbach. *ad ff. tit. de re jud. §. 34. ex l. 2. ff. eod.* Præterea in *actione reali* (uti & per-

personali, qua species vel certa res petitur) executio facienda est in rem ipsam, si existat: si non extet, vel debitor in actione personali ad nullam rem determinate sit condemnatus, vel non sit solvendo in pecuniis, ordo iste servari debet; primo enim executio fieri debet in bona ejus mobilia, dein in immobilia, demum, si nec ista sufficient ad expungendum debitum, in jura & nomina seu jura incorporalia, semper tamen prius in minus pretiosa & viliora per *l. 15. § 2. ff. de re jud.* relictis quoque debitori valde necessariis, uti sunt vestes, & suppellex ad usum quotidianum necessaria, instrumenta agriculturæ & boves aratorii, stipendia & arma militum, libri studiosorum *arg. l. 7. C. quæ res pignor. & l. 4. C. de execut. rei jud.* nisi hæc sint specialiter debita, aut alia bona deficient. Rosbach *in process. civ. tit. ult. n. 11.* Si Reus nihil omnino habeat in bonis, & ex culpa non sit solvendo, mancipatur carceri, vel condemnatur ad labores publicos, juxta illud: *qui non habet in ære, luat in cute.* Quod si debitus hic ordo, & modus, in executione non observetur, ab eodem appellatio conceditur, alias non permessa in executione *l. 5. cod. quorum appell. non recip.*

13 Quæres, quid faciendum, si Judex, cujus est exequi, vel propter impotentiam cogere condemnatum nequeat, & executionem facere? vel si res aut persona, in quam facienda est executio, sit extra territorium Judicis, qui sententiam tulit? R. in utroque casu requiri posse alium Judicem: in posteriori quidem per litteras *subsidiarias*, vel *mutui compassus*, ut vocant, ut Judex illius loci faciat executionem per *c. 1. de for. comp. & l. 13. § 3. cod. de Judic.* quod quidem facile impetrabitur, si Judex requisitus sub eodem sit

Principe vel ditione; difficilius autem, si sub diverso sit Principe; unde actori melius est, si actionem instituat, casu quo causa realis agitur, in loco rei sitæ, quia in hoc est expedita & parata executio; in priori autem casu requiri potest ab alio Judice, ut vel familiam accommodet, nempe lictores, vel milites, quibus ille, qui sententiam tulit, caret, per quos dein ipse exequatur: vel ut brachium præstet, & Judex requisitus exequatur: sic Judex Ecclesiasticus implorare potest brachium sæculare a Sæculari, qui illud omnino præstare, & sine nova causæ cognitione exequi tenetur l. 8. C. de Episc. aud. & c. 1. de offic. ordin. atque ad id cogi per censuras potest ab Ecclesiastico c. 1. cit. & ibi Panormit. n. 10. seqq.

14 Petes, an Judex ferens sententiam debeat victum victori condemnare in expensas? R. Si victus temere litigavit, h. e. causam litigandi probabilem non habuit (de qua arbitrari spectat ad Judicem) tenetur, ita ut alias litem faciat suam, seu expensas de suo debeat resarcire §. 1. inst. de pœn. temp. litig. l. 13. §. 6. C. de Judic. c. 4. de pœnis si tamen victor in libello vel postea petiit expensas (idem est de fructibus rei litigiosæ, interesse, ac damnis propter rem destructam aut deterioratam) vel expressis verbis vel per clausulam generalem, v. g. dicendo, *super his omnibus peto mihi jus diei, & Justitiam administrari omni meliori modo, quo de jure fieri potest, implorando desuper nobile officium Judicis.* Si hoc non petiit, potest quidem Judex, at non tenetur, ad expensas & fructus condemnare exceptis fructibus post litem contestatam provenientibus; hos enim victori adjudicare debet etiam non requisitus, quia videntur una cum re litigiosa in judicium de-

deducti t. t. C. de fructib. & lit. expens. Postquam vero Judex condemnavit in expensis, earum designationem exhibet victor, a Judice communicandam victo ad excipiendum, tum Judex eas moderatur, victor autem jurat, quod tanti sua intersit, quanti Judex per moderationem æstimavit. Sermo autem est de expensis *necessariis* propter litem factis, v.g. in Advocatos, Procuratores, Notarios, Testes, Apparitores &c. Item de expensis *contumaciæ* ob litem male retardatam causatis: non de *voluntariis*, quæ fiunt in litem non necessario, uti sumptus itineris solito majores, honoraria in Advocatos, &c.

TITULUS XXVIII.

De appellationibus, recusationibus, & relationibus.

SUMMARIUM.

- 1 5 *Quid sit appellatio. Judex a quo &c.*
- 2 *Quid recusatio: quando & ubi proponenda.*
- 3 *Quid relatio: & quis ejus usus.*
- 4 *Quid remedium nullitatis: quomodo & quando proponendum.*
- 6 *Quando, ubi, quomodo, & ad quem interponenda appellatio.*
- 7 8 *Quis, a quo, in qua causa, & a qua sententia appellare possit.*
- 9 *Effectus appellationis est duplex.*
- 10 *Fatalia appellationis interponendæ, petendi Apostolos, introducendæ & prosequendæ appellationis.*
- 11 12 *Quid sit supplicatio, & reversio: quid circa eas notandum.*

1 **C**ONtra prolatam sententiam dantur varia juris vel consuetudinis remedia. Si sententia est invalida, datur *remedium nullitatis*: si injusta, *appellatio*, qua provocatur ad Judicem superiorem, & inchoatur secunda instantia: Judex primæ instantiæ vocatur *Judex a quo*, Superior autem & secundæ instantiæ *Judex ad quem*, vel *Judex appellationis*, aut *appellatus*. Loco appellationis deficientis conceditur *supplicatio* ad Superiorem, vel *revisio* Actorum. Quia vero aliquid appellationi simile habent *recusatio* & *relatio*, cum utraque jurisdictionem Judicis suspendat, etiam sub hac rubrica ponuntur: sed quia locum habent jam ante coeptam litem, vel saltem ante sententiam, prius de his breviter differemus. Proin

2 Dico 1. *Recusatio* est declinatio Judicis tanquam suspecti quæsitæ ex justa causa, v. g. quod recusanti sit inimicus, vel adversario specialiter familiaris, addictus, consanguineus, affinis vel in causa habeat interesse, &c. Sumitur ex *l. 16. C. de Judic. c. 39. de offic. deleg.* Proponenda est intra 20. dies ab oblato libello, & ante litis contestationem vel alium actum judicalem, recusari de jure Canonico potest tam ordinarius Judex, quam delegatus *c. 4. de for. comp. & c. 39. cit.* De jure Civili autem solum delegatus *l. 16. & fin. C. de Judic.* Si vero Judex ordinarius sit suspectus, juxta multos non omnino recusari potest de jure civili, sed Episcopus juxta *auth. Si vero C. eod.* vel vi consuetudinis alius Judex ipsi adjungendus est: juxta alios autem etiam de jure Civili non improbabilius recusatio ordinarii habet locum per *d. l. 16. & l. 4. C. de jurisdic.* In praxi fororum Civile sequitur jus Canonicum. D. a Vidmont *ad ff. tit. de Judic. n. 103.* Totum ve-

ro Collegium vel integer Senatus ordinarie recusari nequit, cum causa suspicionis contra omnes de Senatu haud facile p.æsumi aut probari possit. Si causa suspicionis est dubia, spectato Jure cognoscunt arbitri ab utraque parte eligendi, *c. 39. & l. fin. citt. c. 61. n. & c. 2 in 6. h. t.* vel delegans, si recusetur Judex Delegatus, vel Episcopus, si recusetur ejus Vicarius, *c. 4. de off. deleg. in 6.* Si recusetur Judex Laicus de causa plerisque in locis solet cognoscere Judex superior teste D. Herz *de Magistrat. l. 2. c. 1. tit. 2. n. 22.*

3 Dico 2. *Relatio*, prout hic sumitur, est consultatio inferioris Judicis, in causa dubitantis de Jure, cum consensu utriusque partis ad Summum Principem missa, quem interrogat, quid in ea judicandum, & per sententiam decidendum sit, *l. 1. C. de relat. c. 68. h. t.* Relationum usus olim fuit frequens, & utriusque Juris corpus plenum est rescriptis ad hujusmodi consultationes datis. De Jure civili autem hodie est abrogatus, *nov. 125.* de Jure canonico autem adhuc est permissus, licet sit rarissimus. Interim in utroque foro relationum loco frequentissime in causis dubiis interrogantur Jurisperiti, & Facultates Juridicæ, a quibus dum expectatur responsum vel consilium, suspensa manet jurisdictio Judicis, & nihil innovari potest.

4 Dico 3. *Remedium*, vel *querela nullitatis*, est imploratio super vitio, ex quo quis petit sententiam pronuntiari vel declarari ut ipso Jure nullam, per *l. 1. C. de execut. rei jud.* proponi potest vel coram Judice superiore, per *l. 1. C. de sent. ex brevic. recit.* quod consultius & frequentius est teste Lauterbach: vel coram Judice, qui sententiam tulit, si ordinarius sit; si enim

enim esset delegatus non supremi Judicis ad causam particularem, desineret esse Judex in tali causa, utpote per sententiam, etiam nullam, functus officio suo, proinde delegans adeundus foret. Dein proponi potest vel *principaliter* & absque alio remedio: vel *incidenter* & *cumulatim* cum appellatione, nimirum disjunctive, v. g. dicendo, sententiam esse nullam, vel saltem injustam; quod posterius est magis consultum; quia arguens sententiam nullitatis incidenter seu cumulatim, si in probatione nullitatis deficiat, habet recursum ad appellationem; item suspendit semper executionem sententiæ propter conjunctam appellationem: principaliter vero & unice sententiam arguens nullitatis non habet amplius recursum ad appellationem neque suspendit executionem. *Clem. 1. de sent. & re jud.* nisi nullitas sit notoria, aut manifeste probata. *Clem. cit.* Demum adverte, quod querela nullitatis, si principaliter & sine appellatione accipiatur, duret 30. annis, ut habet communis ex *l. 3. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* In Camera tamen Imperiali juxta *Recess. Imper. de anno 1654. §. 121. seq.* debet proponi intra 10. dies, sicut appellatio, nisi nullitas sit *insanabilis*, ut appellant, quæ nimirum provenit ex persona Judicis, vel ex illegalitate litigantium, vel ex defectu substantialium processus.

5 Dico 4. *Appellatio* Judicialis est provocatio ab inferiori ad superiorem Judicem ratione gravaminis per sententiam, vel actum judiciale illati vel inferendi, rite facta. Text. & DD. in *l. 21. & c. ff. l. 1. seqq. l. 32. C. c. 17. seqq. h. t.* Finis ergo appellationis est, ut Judex superior, qui proin jurisdictione in causa, & in ipsum Judicem inferiorem, præditus esse debet, trutinatis causæ meritis gravamen tollat. Dixi 1.

Judi-

Judicialis; si enim provocetur ad superiorem ab actibus extrajudicialibus, quibus aliquis se gravatum queritur vel gravandum timet seu a parte, seu a Judice, extra Judicium, v. g. si quis electionem aut collationem beneficii factam vel faciendam indigno impugnat, si quis suspicatur sibi imminere incarcerationem, excommunicationem &c. vocatur *Extrajudicialis*, & est impropria, ac potius est *provocatio ad causam* Superiori deferendam *c. 5. eod.* Dixi 2. *rite facta*, si nempe servetur tempus, locus, forma, subordinatio. Unde

6 Dico 5. Appellatio hodie interponi debet intra decendium (seu 10. dies) quod initio est utile, in decursu continuum. In Bavaria conceduntur 90. dies juxta decretum Electorale de 28. Novemb. 1647. 2. coram Judice a quo, 3. viva voce, vel scripto, 4. gradatim, h. e. ad immediatum superiorem Judicem in eodem foro, ecclesiastico aut seculari, in quo litigatum in prima instantia. Pars 1. habetur in *Auth. hodie C. h. t.* igitur ignorantiam gravamen non incipit currere decendium; habita vero scientia currit etiam diebus feriatis, *l. 1. §. 7. & ult. ff. quando appell. l. 1. C. de feriis*, si autem gravamen foret permanens, & tractum haberet successivum, ut v. g. incarceration, suspensio &c. non inciperet currere decendium, antequam Judex pronuntiaverit, gravamen esse justum. Pars 2. in *c. 59. & fin. h. t. l. 1. §. 10. ff. quando appell.* (In Bavaria debet appellatio proponi coram Judice *ad quem* deductis gravaminibus &c. D. a Vvidmont *tit. ff. quando appell. n. 8.*) non tamen est necesse, ut tum Judex a quo sedeat pro tribunali. Si tamen copia Judicis a quo haberi non posset, Judex *ad quem* adeundus foret, & ibi proponenda appellatio, *l. 1. §. 10.*

cit. & l. 19. C. h. t. modo id postea intimetur Judici a quo, ne porro se immisceat tali causæ. Si vero neutrius Judicis copia haberi possit, sufficit appellare, in scriptis tamen, coram Notario, aut aliis viris honestis, *c. fin. cit. l. 7. ff. h. t.* Idem esse ajunt, si appellare volens non audet ob gravem metum adire alterutrum Judicem. Pars 3. in l. 2. & 5. ff. l. 6. §. 5. l. 14. C. h. t. Viva voce fieri potest, si appellatio in continenti, h. e. Judice adhuc pro tribunali sedente, vel ad alios extraneos actus nondum digressio, vel, ut ajunt, *stante pede* interponatur, v. g. per verbum *appello*, vel per alia: in scripto autem, quod vocant *libellum appellatorium*, appellari debet, quando post aliquod a prolata sententia intervallum interponitur, *l. 5. cit. c. 34. h. t.* uti & quoties appellatur a sententia interlocutoria simplici, aut extrajudiciali gravamine, *c. 1. eod. in 6.* Pariter in appellatione ab interlocutoria simplici (quæ tamen spectato Jure scripto vix hodie locum habet) necesse est exprimere in scripto causam gravaminis specificam, propterquam se gravatum credit appellans, nisi procedatur summarie, uti & in appellatione extrajudiciali. Maranta *tit. de appell. a n. 153.* In appellatione autem a definitiva, vel interlocutoria vim definitivæ habente, etfi fiat in scriptis, non est necesse exprimere causam gravaminis, sed sufficit dicere, se esse gravatum, vel se appellare, *c. 1. & l. 2. & 5. cit.*

Pars 4. in c. 66. X. & c. 3. §. 1. in 6. h. t. l. 21. ff. l. 32. C. eod. Si in foro ecclesiastico debet ab inferiori Judice appellari ad Episcopum, ab hoc ad Archiepiscopum, ab isto ad Patriarcham, vel Legatum Papæ, ac denique ad ipsum Papam. Excipe 1. causas spirituales & ecclesiasticas, in quibus licet immediate appellare ad Pa-

pam vel ad Nuntium Apostolicum, c.7.c.52. h.t. c.1. de off. Legati, 2. casum, quo ille, contra quem appellatur, est exemptus, vel immediate subiectus Pontifici, 3. casum, quo immediatus Superior est aperte inhabilis, v.g. excommunicatus, notorie suspectus &c. 4. casum, quo ille, contra quem appellatur, non excipit contra appellationem ad Superiorem mediatum factam, 5. casum, quo fit appellatio a Judice delegato; tunc enim appellandum est ad delegantem.

7 Dico 6. Appellare regulariter potest quilibet gravamen passus, 2. a quolibet Judice. 3. In qualibet causa, 4. a qualibet sententia valida. *Regulariter*, inquam, omnia enim membra patiuntur suas limitationes. *Primum* probatur ex l.1.4.5. ff. h.t. & ex ratione, quia appellatio habet rationem defensionis, quæ omnibus debet esse permessa. Excipiuntur, qui tacite vel expresse renuntiarunt appellationi, aut sententiam permiserunt transire in rem judicatam: formaliter contumaces, h. e. qui peremptorie citati aperte dixerunt, se nolle venire, & sic formaliter contempserunt Judicem, ac ut contumaces condemnati sunt: qui in eadem causa tres conformes contra se sententias tulit: judicialiter confessus, vel convictus; quia in notoriis non potest esse justa defensio: quia specialiter prohibitus est appellare. Addidi, *gravamen passus*, adeoque non tantum appellare permittitur pars litigans, & ejus Procurator, sed etiam alii, quorum interest, uti consortes litis, successor in lite, parentes pro liberis, dominus pro subditis, maritus pro uxore, cohæres pro cohærede, tutor pro pupillo, fideicessor pro eo, qui fidejussit &c. *Secundum* patet ex priore. Appellatio tamen non procedit a vel contra Principem supremum, ejusque Summum Dicasterium, nempe

contra Papam aut Concilium Generale unitum Papæ, a Papa ad Concilium Generale, a Vicario ad Episcopum, ab Imperatore, vel Rege, aut a Camera Imperiali ad Cæsarem, a Præfectis Comitum ad ipsos Comites; quia est idem tribunal: ab iis, a quibus propter speciale privilegium non permittitur appellatio, quales sunt electores juxta Bullam Auream. *Tertium* ex c. 5. 12. h. t. & Clem. 3. eod. l. 6. & 20. C. eod. Excipiuntur causæ criminales, præsertim capitales, causæ civiles valde modicæ vi praxis; & secundum Recess. Imper. in Camera, nisi agatur saltem de summa 15. florenorum Rhenensium, ac a Judicio Statuum Imperii ad Cameram, nisi summa ascendat ad 400. thaleros: causæ & delicta notoria, vel in quibus Judex pronuntiavit secundum Jus manifestum, vel dictavit penam clare in Jure determinatam: causæ dilationem non patientes in ordine ad effectum suspensionis: causa possessionis momentaneæ: causæ per juramentum voluntarium decisæ: atque causa appellationis jam declaratæ prodeserta: causa correctionis, quam Prælatus ecclesiasticus secundum SS. Canones, vel Regulas Ordinis, decrevit in subditos Clericos vel Religiosos; executio sententiæ, nisi excedatur modus: causa, quæ alicui committitur cum clausula, ut procedatur *remota appellatione*: demum causa censuræ jam latæ in ordine ad effectum suspensionis. *Quartum* membrum ex c. 5. 11. 12. & c. h. t. ubi permittitur appellatio tam sententia definitiva quam interlocutoria. Interim hodie juxta Trident. *sess.* 13. c. 1. & *sess.* 24. c. 20. *de reformat.* appellare non amplius licet ab interlocutoria simplici, nisi nempe vim definitivæ habeat, vel præjudicium inferat non reparabile per appellationem a definitiva. Con-

cordare videtur Jus civile in l. 7. C. quorum appell. non recip. Unde, quotiescumque juxta dicta non datur appellatio a definitiva, toties appellare licet ab interlocutoria. Addidi in quarto membro, a sententia valida; nam si sententia est nulla, non appellatio, sed remedium nullitatis locum habet. Sed juxta Recessum Imperii de anno 1654. §. 115. appellari quoque potest a sententia invalida, nisi nullitas sit insanabilis.

8 *Objic.* 1. Appellatio, cum sit defensio, est Juris naturalis: ergo negari in casibus prædictis non potest. 2. Si appellare non liceat, ubi reperitur clausula de procedendo *remota appellatione*, quam quidem solus Summus Princeps suæ delegationi apponere potest, vel prohibetur appellatio justa, & hoc est iniquum & contra jus naturalis defensionis: vel frivola & frustratoria, sine justa causa & præcise ad vexandam alteram partem, & ad protelandam causam interposita, & hæc aliunde jam est prohibita Jure positivo & naturali: ergo per dictam clausulam nulla prohibetur appellatio. R. ad 1. *dist. ant.* sumpta materialiter & quoad substantiam est Juris naturalis, *c. ant.* formaliter sumpta, & quatenus est remedium se defendendi certo modo, & juxta præscriptum legum humanarum, *n. ant. & conf.* quamvis enim iste modus se defendendi negetur subinde, non tamen hoc ipso negatur omnis defensio Jure naturali permixta; dantur enim adhuc alia media se defendendi, v. g. remedium nullitatis, supplicatio, revisio, recusatio, &c. Ad 2. probabilius prohibetur appellatio alias justa, sed tantum formaliter sumpta, relictis interim aliis remediis, querela nullitatis, querela protractæ vel denegatæ justitiæ, petitione revisionis &c. quarum aliqua semper

per manet salva, ubi reperitur injustum gravamen. Dein per dictam clausulam non removetur appellatio, cui adjicitur probabilis causa gravaminis in scripto, aut quando gravamen est notorium: neque negatur appellatio quoad effectum devolutivum, sed solum quoad suspensivum, uti DD. notant. Siquidem.

9 Dico 7. Effectus appellationis rite factæ a definitiva est duplex, *suspensivus*, dum suspendit executionem sententiæ, & jurisdictionem Judicis a quo c. 39. 55. b. t. l. 3. C. eod. itaut circa causam nihil amplius attentari ab ipso vel a parte possit, & siquid attentatum, innovatum, vel factum fuerit, tanquam nulliter actum *remedio attentatum* revocari possit, & cassari debeat: dein *devolutivus*, consistens in eo, quod tota causa, ejusque cognitio devolvatur ad Judicem superiorem, cui tribuitur potestas priorem sententiam vel confirmandi, vel reformandi, vel novam ferendi, c. 55. 59. l. 6. §. 1. C. eod. Effectum *devolutivum* parit omnis appellatio non frivola, c. 55. cit. non tamen semper *suspensivum*, uti in causis, in quibus Jura concedunt *paratam executionem*, quales sunt causa dotis, mercedis, alimentorum, causæ piæ, & aliæ, quæ celeritatem exigunt, item causa censurarum jam latarum, item casus, in quibus de Jure (vel propter clausulam *appellatione remota*) appellare non licet, concessum tamen est ex speciali gratia Principis, ac demum causæ notoriæ.

10 Quæres, quænam sint fatalia appellationum? R. 1. *Fatalia* (quæ nihil sunt aliud, quam tempora a Jure determinata, intra quæ inchoari & finiiri debet causa appellationis; quod, si non contingat cessante impedimento, appellatio fit *deserta*, & quasi *fato extincta*) sunt in qua-

dru-

druplici classe, nempe 1. fatalia *interponendæ* appellationis, quæ 10. diebus absolvuntur, intra quos appellandum esse jam diximus, 2. petendi & concedendi *Apostolos*, 3. *introducendæ* appellationis, seu præsentandi Apostolos *Judici ad quem*, 4. *prosequendæ & finiendæ* appellationis. R. 2. Tempus petendi Apostolos de Jure sunt 30. dies a lata sententia & cognita, *l. 24. C. h. t. c. 6. eod. in 6.* debent peti a *Judice a quo*, & quidem *instante*, *instantius*, *instantissime* (quibus vocibus uti solent appellantes) per *l. un. §. ult. ff. de libellis dimissor.* Sunt autem *Apostoli* nihil aliud, quam litteræ, quibus *Judex* primæ instantiæ significat *Judici ad quem*, an & qualiter appellationi detulerit: si *judicet* se appellationi ut probabili detulisse, vocantur *dimissorii* in specie: si *deferat* appellationi non ob causæ justitiam, sed solum ex reverentia erga *Judicem* superiorem, dicuntur *reverentiales*: si *testetur*, se appellationem habere pro *frivola*, & non *admississe* propter hanc vel illam causam; quam debet exprimere, appellantur *refutatorii*: si *appellatio* est *interposita* non apud *Judicem*, sed apud *Notarium*, vel alium virum idoneum, & is *testetur*, coram se esse appellatum, nuncupantur *testimoniales*. Petitos *Apostolos* tenetur dare *Judex*, a quo petuntur, & iste potest petenti præscribere terminum, intra quem eos præsentet superiori: si *deferat* appellationi *frivolæ*, vel non *deferat legitimæ*, puniri *arbitrariè* potest a superiore, qui etiam cognoscit de *justitia* appellationis, si *dati* sunt *refutatorii*, executione interim *suspensa*. Ceterum in *Camera*, & multis aliis *tribunalibus*, *Apostoli*, & eorum tempora, non adeo sunt in usu; sed *condemnatus* proponit *Judici a quo* appellationem per *libel-*

bellum, & Judex per Notarium curat scribi, appellationem admitti, vel non: si admittat, petuntur acta, ad superiorem Judicem transmittenda cum scripto Judicis, in quo testatur appellationem esse admissam: si non admittat, potest pars, se gravatam existimans, simpliciter adire superiorem, eidemque proponere, appellationem non esse admissam; qui superior postea petit rationem, quare non fuerit admissa. R. 3. Tempus *introducendæ* appellationis; & præsentandi Apostolos, non est satis in Jure determinatum, ac insuper praxis locorum variat, sed de Jure canonico c. 4. 33. h. t. & quorundam locorum praxi Judex a quo præfigit terminum, quem si non observet pars, per sententiam Judex ad quem declarat, appellationem esse desertam. Resp. 4. Tempus *prosequendæ & finiendæ* appellationis de Jure est annus, & ex justa causa biennium, a die interpositæ appellationis, c. 12. de rescr. Clem. 3. h. t. Auth. Ei, qui C. de tempor. appell. Sed in praxi passim non observatur; cum ob multitudinem causarum per multos interdum annos protrahi videamus lites.

II Dico 8. *Supplicatio* est remedium extraordinarium, quo per sententiam gravatus, cui remedium ordinarium appellationis non competit, allegato gravamine humiliter petit a Principe, ut ex gratia & benignitate causa denuo cognita retractet sententiam, & adversus illam restituat supplicantem. Text. & DD. in l. 5. & auth. que *supplicatio*. C. de Precib. Imp. off. Fieri potest apud eundem etiam Judicem, qui sententiam tulit, licet Princeps non sit; nec intra 10. dies, ut appellatio interponi debet, sed per integrum biennium potest. Non suspendit executionem: si tamen intra decennium interponatur, debet is, in cujus favorem fit executio, cautionem

præstare de facienda restitutione, si supplicans obtineat causam. Rarior est hujus remedii usus, sed fere successit revisio, de qua

12 Dico 9. *Revisio* est remedium extraordinarium, quo gravatus, cui non competit appellatio, petit a superiore, ut sententiam una cum actis revideat vel per se vel per constitutos *Revisores*, ac, si compererit, injustam esse, reformet. DD. passim, & *Recess. Imper. de anno 1654. a §. 125.* Peti debet intra 4. menses, causæque gravaminis unico exprimi scripto, in quo nihil novi, v. g. nova probatio prius omissa, ponendum, item certa pecunia deponi a petente, quam amittit, si causam apud revisores perdat, recipit, si ibidem obtineat: sufficit tamen cautio de illa summa. Nec per petitionem revisionis suspenditur executio sententiæ, ut contra Gail vult Gilhausen & Kaut, licet de restituendo judicato cautionem præstare debeat pars, in cujus favorem fit executio. In quibusdam locis hunc in finem instituta sunt *consilia revisoria*, ad quæ per modum appellationis recurritur suspensa executione: sic in Bavaria, si litigatum sit in ordinario, & intra 90. dies recurratur ad consilium revisorium, suspenditur executio; non tamen, si in Summario, *Decret. electoral. de anno 1625. & 1627.*

TITULUS XXIX.

De clericis peregrinantibus.

SUMMARIUM.

- 1 *Quid hic intelligatur per peregrinantes.*
- 2 *Quando peregrinatio habeat effectum appellationis.*

1 **P**ER istos hoc loco intelliguntur Romipetæ, qui devotionis vel alia de causa Romam vel ad Sedem Apostolicam proficiscuntur, maxime autem, qui post latam in se sententiam iter Romanum seu ad Sedem Apostolicam arripiunt, ac propterea ipso facto appellare censentur: de quibus in hoc Titulo, qui propterea est appendix prioris, *c. un.* disponitur, ut ab inferiori Judice, cujus jurisdictio per tale iter suspenditur, vel a privato, nihil innovetur vel attentetur circa causam: secus si fiat, id omne tanquam attentatum & irritum non minus retractetur & revocetur, ac attentatum appellatione verbali interposita: quare talis peregrinatio Romana (idem dicunt de alio itinere ad Judicem superiorem arrepto, & de Nuntio ad Papam vel alium Judicem superiorem misso) habet vim appellationis. Et quamvis Rubrica loquatur de *Clericis*, textus tamen subjunctus loquitur generaliter, & DD. communiter idem intelligunt de Laicis.

2 Dico. Ut peregrinatio Romana &c. habeat vim & effectum appellationis, debet arripi intra 10. dies a lata sententia, vel illato gravamine: item intimari Judici, vel parti adversæ: & iter meditans non debet esse præventus citatione. Text. & DD. *in d. c. un. & c. 9. de appellat.*

T I T U L U S X X X .

De Confirmatione utili vel inutili.

S U M M A R I U M .

- 1 2 *Quid, & quotuplex sit confirmatio.*
 3 4 *Quis ejus effectus.*

1 Cum

1 **C**UM sæpius contingat, prioris iudicis sententiam a superiore confirmari, pronuntiantem, bene iudicatum, & male appellatum esse, idcirco agitur modo de hac confirmatione, & hujus occasione etiam aliorum actuum, v. g. privilegiorum, electionum instrumentorum, statutorum &c.

2 Dico 1. Confirmatio est juris prius quocumque modo habiti per legitimum superiorem facta corroboratio, *c. 6. de fid. instr.* Si impetrans omnia bene exposuit subsecuta confirmatio valet, & jus tribuit, ac propterea vocatur *utilis*: si per ob vel subreptionem, aut per falsa narrata sit impetrata, non valet, & dicitur *inutilis*. Alia datur in *forma communi*, quando nempe nulla vel non perfecta cognitione prævia superior confirmat actum in eo statu, in quo erat prius. Et alia in *forma speciali*, quando superior causa plene cognita confirmat actum vel negotium, id quod colligitur ex adjectis clausulis, v. g. si confirmans dicat, *ex certa scientia*: vel, *cognita causa*: vel *ex plenitudine potestatis*: vel, *supplendo omnes defectus*: vel, *non obstante quacumque lege vel consuetudine in contrarium*: vel si totus tenor sententiæ, privilegii &c. inseritur confirmationi.

3 Dico 2. Confirmatio in *forma communi* (idem est de simplici *innovatione*, quo nomine appellatur, si confirmans non est superior respectu illius, qui actum priorem exercuit, ut si Pontifex confirmet vel prius innovet privilegium alicui concessum ab antecessore) non tribuit jus novum, nec valorem actui, si forte fuit invalidus, sed tantum conservat jus vetus, si quod fuit obtentum, *c. 1. 2. 4. h. t. c. 29. de privil.* Econtra confirmatio in *forma speciali* tribuit jus novum, & actum, cui accedit, validum reddit, si forte prius fuisset in-

validus, modo defectus, quo laborat actus, a confirmante fit dispensabilis, vel in eo dispensari solet. Text. & DD. in *c. 5. b. t. & c. 1. de transact.* quia est nova concessio. Addidi, *vel in eo dispensari solet*: sic Papa, quibuscumque utatur clausulis, non censetur dispensare aut confirmare electionem intrusi ad prælaturam aut simoniaci possessionem violente acquisitam, actum juri alterius quæsito repugnantem, aut contrarium particulari statuto vel consuetudini locorum, nisi huic specificè de-roget.

4 Dico 3. Confirmatio etiam in forma communi data facit, ut nemo, nisi confirmans, vel ejus delegatus, de actu taliter confirmato, si lis super illo oriatur, directe cognoscere valeat. Nec inferior de confirmatione Pontificis. Text. & DD. in *c. 1. 2. b. t. c. 20. de rescr.* incidenter tamen & indirecte potest, v. g. cognoscendo an privilegiatus a Papa fit capax privilegii, an privilegium non sit vitiosum vel subreptitium &c. Abb. in *c. 12. de Judic. n. 3.* Pirhing. *b. n. 15.*

DECRETALIUM GREGORII PAPÆ IX.

LIBER III.

Sicut Liber I. Ecclesiasticos Judices constituit & Liber II. Judicia seu Processum judicarium adornat, ita tres Libri sequentes suppeditant res & causas in judiciis tractandas, & quidem Liber III. ac IV. *Civiles*, Liber V. vero *Criminales*. Itaque præsens Liber III. agit initio de vita, functionibus, juribus, & rebus Clericorum *Secularium*; tum de variis contractibus, ultimisque voluntatibus, quæ etiam Laicis sunt communes materiæ, ac in Praxi frequentissimæ; postea de statu, locis, juribus, & obligationibus Clericorum *Regularium*, seu Religiosorum: demum de Sacramentis, Sacrificio Missæ, aliisque rebus spiritualibus, atque de ipsis Ecclesiis & locis sacris.

TITULUS I.

De vita & honestate Clericorum.

SUMMARIUM.

- 1 *Ingressus.*
- 2 *Quinam clerici; & quæ eorum vitæ honestas.*
- 3 *A quibus abstinere debeant Clerici.*
- 4 *In quo consistat decentia habitus clericalis.*
- 5 *Quinam obligentur ad habitum & tonsuram clericalem.*

PER Clericos intelliguntur personæ ad Dei servitium in Ecclesia Christi debite ac specialiter deputatæ. Si deputentur per collationem

nem ordinis ecclesiastici, etiam primæ tantum tonsuræ, sunt clerici proprie dicti: si tantum per certa vota, aut professionem religiosam, sicut Religiosi nullum habentes Ordinem, uti fratres laici seu *conversi*, & moniales quoque, sunt improprie dicti: in favorabilibus tamen veniunt & isti nomine clericorum, non in odiosis; sicut in his nec Episcopi aut in dignitate ecclesiastica constituti, imo nec canonici veniunt nomine clericorum: quia *odia restringi, favores ampliari convenit*, c. 15. de R. J. in 6. Interim tamen in hoc & similibus Titulis, ubi agitur de vita ac honestate clericorum, comprehenduntur vel maxime prælati, & in dignitate ecclesiastica constituti, atque Sacerdotes; imo & religiosi utriusque sexus. Considerari autem potest duplex illorum *vita honestas*, nimirum *interna*, quæ consistit in puritate conscientia, recta intentione, & variarum virtutum exercitio interno, de quibus ascetæ; & *externa*, quæ tria requirit 1. *abstinentiam* non modo a peccatis in actum externum prodeuntibus, a quibus & laici abhorreere debent, sed etiam a quibusdam actibus alias licitis. 2. *integritatem vitæ*, quæ maxime elucere debet in studio castitatis, sobrietate, mansuetudine, & sedula sacri officii administratione, 3. *decentiam habitus*, & vestitus clericalis juxta SS. Canonum & Episcoporum ordinationes: quo etiam refertur tonsura clericalis in vertice, seu corona abrasis per modum circuli capillis juxta modernum Ecclesiæ morem. Et de hac externa clericalis vitæ honestate Conc. Trid. sess. 22. c. 1. de ref. sic ordinat: *quapropter sic decet omnino clericos, in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil, nisi grave, modera-*

deratum, ac religione plenum præferant, levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem.

3 Dico 1. Clerici abstinere specialiter jubentur 1. a negotiis sæcularibus, quæ vel multum impediunt a functionibus ecclesiasticis, uti negotiatio, *c. 3. & fin. h. t.* vel avaritiæ speciem habent, uti cambium, confectio auri chimici *c. 10. eod. Extrav. un. de crim. fals. int. comm.* vel ob vililitatem suam statum clericalem reddunt contemptibilem, uti officium mimi, jocularis, histrionis, carnificis, lanionis, tabernarii &c. *c. un. in 6. & Clem. 1. h. t.* imo juxta *c. 12. & 15. eod.* nec licet ipsis auscultare histrionibus, aut larvis multum tegere &c. 2. ab omni actu, ex quo oriri posset suspicio Veneris aut incontinentiæ, *c. 13. eod.* 3. a lusu alearum, & alio, in quo mera fortuna, & nulla industria vel ars intervenit, item a choreis, *c. 15. cit. Trid. l. c.* præsertim si id fiat publice, & frequenter, ac lucri studio, 4. a crapula & ebrietate, provocatione ad æquales potus, imo & a tabernarum & hospitiorum frequentatione, *c. 14. seq. h. t.* Qui in his deliquerint, puniantur ab Episcopo vel arbitrarie. *Trid. l. c.* vel pœnis passim in *h. t.* statutis. Si vero negotiatores, aut officium mimi, &c. exercentes ter moniti se non emendaverint, privilegio Fori ipso Jure excidunt, *c. fin. & Clem. 1. h. t.* Vide *Constit. 13. Benedicti XIV. tom. 1. incip. Apostolicæ servitutis*, qua interdicitur clericis quælibet negotiatio.

4 Dico 2. Ad decentiam habitus clericalis requiritur 1. vestis congruens consuetudini loci, & SS. Canonum & Episcoporum præscripto, nimirum nigri coloris apud non Canonicos Cathedralis & in dignitate ecclesiastica non constitutos,

non virgata vel partita aut variegata, h. e. diversos habens colores, aut ad luxum composita, non tamen debet esse sordida aut lacera, nec nimis longa vel brevis, *c. 15. cit.* talarem seu usque ad talos protensam voluit Sixt. V. in *Const. Cum sacrosancta*. 2. Corona in capite, apud Sacerdotes hostiam majorem magnitudine fere adæquans, apud inferiores minor juxta usum regionum, *can. 7. caus. 12. q. 1.* Econtra 3. non licet clericis gestare arma militaria extra casum justæ defensionis, *c. 2. h. t. Clem. 2. eod. Clem. 1. de stat. mon.* sicut 4. usurpare froenum, calcaria, fellam deauratam *c. 15. cit.* item anulum, nisi competat ratione dignitatis aut Doctoratus, vel nisi consuetudo aliud obtineat, 4. nutrire barbam, vel relaxare comam, *c. 4. 5. 7. h. t.* licet relaxatio comæ hodie, ubi corona non amplius formatur ritu antiquo, quem modo retinent Franciscani & Dominicani, non videatur amplius procedere. Turpe tamen est crispare comam instar mulierum, aut cyprio conspergere pulvere. *Berucca*, seu coma fictitia, si non gestetur ex vanitate, tolerari potest vi consuetudinis, saltem extra Sacrificium, quo durante gestari prohibuit Innoc. XII. & extra illud quoque nuper Benedictus XIII. quæ tamen ultima prohibitio in nostris partibus ad usum non pervenit. Pœnas in hos delinquentes videre est in *citt. Juribus*, quibus tamen derogatum esse videtur consuetudine.

5 Dico 3. Habitum & tonsuram in publico gestare tenentur, nisi justa causa excuset, clerici omnes in majoribus (in minoribus vero ordinibus infra subdiaconatum constituti, si habeant beneficium ecclesiasticum) sub pœna suspensionis, & si semel correpti denuo in hoc deliquerint, privationis officiorum & beneficiorum per
sen-

sententiam infligendæ. 2. Minoristæ non habentes beneficium, licet, non teneantur, si tamen non gestent habitum, privati existunt privilegio *Fori*. 3. Probabilius tamen privilegium *Canonis*, vi cujus citra excommunicationem percuti injuriose nequeunt, non amittunt seclusa consuetudine contraria, qualis apud nos vigere videtur. Pars 1. constat ex *citt. c. 15. & Clem. 2.* atque ex *Trid. sess. 14. c. 6. de ref.* Pars 2. ex *Trid. sess. 23. c. 6. de ref. & Clem. 1. b. t.* per privilegium *Fori* intelligitur exemptio a foro & jurisdictione Laicorum. Pars 3. quam tenent multi cum Nav. Molina &c. apud P. Schmalzgruber *b. t. n. 39.* allegantes declarationem *Cardd. contra Suar. Laym. Engel*, probatur partim, quia Trident. exprimit solum privilegium *Fori*, consequenter non extendendum ad privilegium *Canonis*, in *can. si quis suadente caus. 17. q. 4.* omnibus clericis illimitate concessum, ne admittenda sit correctio juris, utpote odiosa; partim quia per injuriosam clericorum percussione[m] major irrogatur irreverentia statui clericali, quam si trahantur ad judicem sæularem.

T I T U L U S II.

De cohabitatione clericorum & mulierum.

S U M M A R I U M.

- 1 2 *Clericis non licet cohabitare cum mulieribus.*
- 3 *Pœnæ Clericorum cum suspectis mulieribus cohabitantium, fornicantium, & concubinariorum.*

1 **H**onestati vitæ clericalis vel maxime repugnat, concubinatus, imo & suspicio

de incontinentia, quæ facile oritur ex cohabitatione cum certis mulieribus in iisdem ædibus, ex qua facile oritur flamma vel periculum, aut omnino fornicatio, aut concubinatus. Unde

2 Dico 1. Clerici, ob Ordinem Sacrum ad continentiam adstricti, vel qui ratione benefici Ecclesiæ deserviunt, jure ecclesiastico prohibentur cohabitare in eadem domo cum feminis suspectis, vel extra domum propriam cum talibus conversari, *can. 20. 27. 31. 32. d. 81. c. 1. & 9. b. t.* licet forte per accidens non esset periculum incontinentiæ; ubi enim hoc datur, etiam jus naturale & divinum prohibet. *Suspectæ* autem censentur juvenes, cultæ, procaeces, malæ famæ; non autem, quæ in primo vel secundo consanguinitatis, aut in primo affinitatis gradu sunt conjunctæ, uti mater, soror, avia, amita, matertera, filia fratris, noverca, &c. quia, ut loquitur *c. 9. cit. in his naturale sedus nihil permittit sævi criminis suspicari*; nisi & istæ aliunde reddantur suspectæ, *c. 1. cit.* Nec pro suspectis per se habentur dictarum mulierum famulæ, nec aliæ proVectioris ætatis 40. annorum & honestæ famæ, nec vi consuetudinis coquæ, vel ancillæ, etiam juniores, ad rem œconomicam curandam necessariæ, modo absit familiarior cum ipsis conversatio, ex qua vel periculum castitatis in clerico, vel scandalum, quod ex familiari consortio facile oritur, nascatur in populo.

3 Dico 2. Pœnæ clericorum dictorum cum suspectis feminis cohabitantium, vel extra domum male conversantium, aut simplicem fornicationem committentium, si hujusmodi delictum est notorium, quamvis veteri jure variæ fuerint statutæ, hodie tamen vi consuetudinis sunt positæ in arbitrio Episcopi, v. g. multa pecuniaria, in-

carceratio &c. pro qualitate & circumstantiis delicti, & consuetudine cujuslibet diœcesis. 2. Spectato tamen recentiori Jure Tridentini probabilius puniendi essent, sicut concubinariï, qui sunt notorie tales, & beneficium obtinent. 3. Hoc quidem ordine. 1. Notorie reus imposita conveniente pœna pro arbitrio Episcopi specialiter monendus est, 2. si monitus se non emendet, ipse facto (opus tamen est sententia declaratoria criminis) privatur tertia parte fructuum beneficii, applicandorum Ecclesiæ vel alteri loco pio, 3. si neque tunc resipiscat, ipso facto, ut prius dictum de parte, amittit omnes fructus, insuper suspendendus est ab administratione beneficii, 4. si suspensus necdum desistat, omnibus beneficiis, officiis, pensionibus ecclesiasticis perpetuo privandus, & ad ea inhabilis reddendus est, 5. si nec ita punitus carere velit scorto vel concubina, quam expelli totis viribus laboret Superior vel Episcopus, excommunicandus est.

Pars 1. Quam communiter sustinent Doctores, probatur tum ex c. 2. 3. 4. 6. 7. h. t. tum ex ratione, quod, quando Jura variant in pœna, relinquere determinationem pœnæ oporteat arbitrio Judicis. Pars 2. quam tenent Navar. Engel, & alii contra Ricc. & Garc. satis clare habetur in Trid. sess. 25. c. 14. de ref. ibi: *prohibet sancta Synodus quibuscumque clericis, ne concubinas, aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo vel extra, detinere, aut cum iis ullam consuetudinem habere audeant; alioquin pœnis, &c.* quibus verbis præter concubinariï, qui stri cte loquendo sunt illi, qui concubina seu feminam solutam instar uxoris domi suæ, non extra, detinent & cum ea carnale commercium frequentant, etiam alios incontinentes disjuncti-

ve exprimi manifestum est. Pars 3. patet ex eodem Trid. l. c. quod utpote Jus recentius observandum potius est, quam antiqui Canones juxta Bullam Pii V. 1566. editam. Addidi, *beneficium obtineat*, qui vero non habent, carcere, suspensione ab Ordine, & inhabilitate ad beneficia, aliisque modis juxta Canones puniendi sunt & coercendi.

T I T U L U S III.

De Clericis conjugatis.

S U M M A R I U M.

- 1 *Clerici conjugati sunt in duplici classe.*
- 2 3 *Quid. Juris, si clerici minoristæ contrahant matrimonium:*
- 4 *Vel in Sacris constituti.*
- 5 *An conjugati possint promoveri ad ordines.*

1 **C**lerici conjugati sunt in duplici classe. 1. Qui post susceptos ordines minores validum contraxerunt matrimonium. 2. Qui post matrimonium valide initum susceperunt ordines etiam majores. Addi potest tertia classis eorum, qui post ordines majores invalide & illicite attentant matrimonium contrahere; sed hi non sunt proprie *conjugati*; quia matrimonium non valet. Nihilominus tamen & de his agitur in hoc Titulo.

2 Dico 1. Clerici minoristæ non solum valide sed etiam licite contrahunt matrimonium, 2. ipso tamen facto amittunt beneficia prius habita, 3. & privilegia clericalia, v. g. competentia, immunitatis a tributis, collectis, &c. 4. privilegia tamen *canonis*, & *fori* in criminalibus, &
pro-

probabilius etiam in civilibus causis retinent, si observent certas conditiones, nimirum si contraxerint cum una, eaque virgine: si deferant habitum clericalem cum tonsura: & si ab Episcopo deputati actu serviant alicui Ecclesiæ. Pars 1. est certa ex *c. 1. h. t.* & ex communi DD. ac ratione, quia nec votum nec lex ecclesiastica obligat hos clericos ad statum cælibem. Pars 2. ex *d. c. 1.* ubi dicuntur compellendi *ad relinquenda beneficia, & retinendas uxores*: nemo autem compellendus est ad relinquendam rem suam, cujus habet dominium & justam possessionem: ergo supponit textus, quod beneficiorum quasi dominium ipso facto amittant ducendo conjugem. Ratio est, quia tacite censentur renuntiare beneficiis per assumptionem status incompatibilis, qualis est matrimonialis cum divinis & ecclesiasticis obsequiis, *c. 3. & 5. eod.* Unde sequitur, quod casu, quo matrimonium propter impedimentum dirimens, v. gr. consanguinitatis, affinitatis &c. invalide contrahunt scienter, non ipso facto amittant beneficia; quia scienter contrahens invalide efficaciter non vult contrahere, aut assumere statum incompatibilem. Imola, Decius &c. apud Sanch. *l. de matrim. d. 43. n. 2.* aliud est, si ignoranter cum impedimento dirimente contrahunt, teste Sanch. *n. 5.* cum communi contra Laym. & Pirhing. quia, quantum est ex se, volunt efficaciter eligere statum incompatibilem cum beneficiis, adeoque his renuntiare. Et istud ego quoque olim verius esse censui: sed nunc mutavi mentem; quia Jura nostra, quando privatos volunt beneficiis clericos, loquuntur de matrimonio valido, uti in *citt. c. 1. 3. 5.* ergo per invalidum non privantur, sive scienter sive ignoranter contraxerint invalide; cum jura

non faciant inter hæc discrimen, & odiosa sint alias restringenda. Accedit regula generalis *c. 52. de R. J. in 6.* ibi: *non præstat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum.* Nec verum est, quod matrimonium invalidum re ipsa sit status incompatibilis cum beneficiis, cum revera nullum inducat statum. Pars 3. patet ex *c. un. b. t. in 6.* ubi postquam his Clericis conjugatis, si servant certas condiciones, conservatur privilegium fori & canonis, subjungitur: *in ceteris autem gaudere nolumus privilegio clericali,* adeoque habentur pro laicis. Pars 4. tum ex *c. un. cit.* ubi requiruntur duæ priores condiciones, tum ex *Trid. sess. 23. c. 6. de refor.* ubi requiritur tertia. Quod autem retineant etiam privilegium fori *in civilibus*, desumitur ex *d. c. un.* ibi: *cum (juxta Parisiense Concilium) nullus clericus distringi, aut condemnari debeat a Judice seculari: præsentis declaramus edicto, hujusmodi clericos conjugatos pro commissis ab eis excessibus, vel delictis, trahi non posse criminaliter aut civiliter ad Judicium seculare: nec ab ipsis secularibus Judicibus eos debere personaliter vel etiam pecuniariter ullatenus condemnari.* Accedit, quod non sit asserendus recessus a Jure antiquiori, si clare non exprimat in recentiori: sed de Jure antiquiori clerici omnes gaudebant privilegio fori tam in civilibus quam in criminalibus, per *can. 3. 11. 13. d. 32. c. 2. de for. comp. &c.* in *d. c. un.* autem non clare exprimitur exceptio in civilibus: ergo.

Objic. 1. Privatio beneficii est pœna: sed pœna non incurritur ante sententiam, & ipso facto. *2.* In *c. 3. & 5. cit.* dicuntur hujusmodi clerici suis beneficiis *privandi*: ergo non ipso facto *privati* existunt, *3.* In *can. 8. caus. 12. q. 1.*
sta-

statuitur, ut Clericis conjugatis provideatur de stipendiis. Et in *c. 7. b. t.* supponitur, eos posse habere beneficia. 4. Ignoranter contrahentes Matrimonium invalidum efficaciter intendunt statum incompatibilem cum beneficio: ergo tacite illi renuntiant ex præsumptione juris per *c. 3. & 5. citt.* non minus, ac qui validum contrahunt; sicut bigamiam contrahit, qui transit ad secundum Matrimonium, licet istud ex ignorato impedimento fuerit invalidum, scil. *propter affectum intentionis cum opere secuto c. 4. de bigam. R. ad 1. N. ma.* quia poena non habet locum, ubi culpa non est: sed Clerici Minoristæ ducunt conjuges sine culpa: igitur non in poenam, sed ex sola juris dispositione, & tacita renuntiatione a jure præsumpta, privantur beneficiis. Ad 2. *dist. ant.* dicuntur *privandi* &c. possessione, si illa *detinere præsumant*, vel de facto. *C. ant.* dicuntur *privandi* titulo beneficiorum, vel de jure *N. ant. & cons.* qui enim renuntiasse præsumitur a jure beneficio, vel conditionem coelibatus a jure in beneficiatis requisitam non implet, titulum & jus in beneficio jam amisit. Ad 3. ibi per *stipendia* intelliguntur salaria, quæ debentur ratione laboris vel ministerii temporalis in Ecclesia obiti, v. g. ædituis, cantoribus &c. si forte sint Clerici conjugati. In *c. 7* supponitur quidem, Clericos conjugatos posse beneficia habere, at ex dispensatione Pontificis; nam Episcopus contra jus commune dispensare nequit, nec ipsi hoc in *d. c.* conceditur. Ad 4. Cum de jure errantis nullus sit consensus, illa intentio nullum sortitur effectum. De in *dist. cons.* ergo tacite renuntiat per errorem, qui facit renuntiationem nullam (cum ignorans impedimentum intendat frui Matrimonio vero.)

Conc. conf. absque errore *Neg. conf.* vel renuntiat sub tacita conditione, si Matrimonium valeat. *C. conf.* absolute. *N. conf.* quia Matrimonium nullum (sicut Sponsalia de futuro tantum) non inducit statum incompatibilem cum beneficio. Paritas cum bigamia est nulla, partim quia in *d. c. 4.* est sermo de Clericis, qui in majoribus constituti attentant contrahere Matrimonium secundum, adeoque scienter invalide, partim quia ibi bigamia statuitur in pœnam delicti, Clericus autem Minorista ad nuptias convolans non in pœnam delicti privatur beneficio, partim quia in pœnalibus non est facienda extensio a casu expresso ad non expressum; imo ipsum *c. cit.* vult non extendi, quia expresse addit restrictionem per verba, *in hac questione.*

4 Dico 2. Clerici constituti in Sacris seu Majoribus Ordinibus, inter quos hodie recensetur etiam Subdiaconatus *can. 10. 11. dist. 32. c. 1. h. t.* sicut illicite, ita invalide contrahunt Matrimonium, propter votum solemne castitatis *c. 1. cit. c. 1. qui Clerici, vel vov.* Trid. *sect. 24. can. 9. de Sacr. Matrim.* Si tamen attentent, incurrunt irregularitatem, & excommunicationem ipso facto, non tamen reservatam *c. 1. & 2. eod. Clem. un. de consang. & affinit.* ac insuper in pœnam possunt privari beneficiis, non tamen ipso facto privati iis existunt *c. 1. h. t.* ibi: *sed si in subdiaconatu & aliis superioribus ordinibus uxores accepisse noscuntur, eos uxores dimittere -- compellere procuretis* en! solas uxores, non beneficia, dimittere cogendi sunt: ergo privatio ipso jure non est statuta. *Objic.* Minoristæ contrahentes Matrimonium ipso jure privantur beneficiis, uti dictum: ergo & in Sacris constituti; quia hi insuper illicite ducunt conjuges,

con-

consequenter non debent esse melioris conditionis propter suum delictum. R. N. *cons.* quia apud illos privatio est in jure expressa, non apud hos; notum est autem, quod in odiosis nec propter majoritatem rationis facienda sit extensio. Dein etiam ratio est dispar, quia Minoristæ privantur beneficiis propter assumptum statum incompatibilem, & inde præsumptam renuntiationem, majoribus autem initiati non assumunt statum incompatibilem, cum Matrimonium non valeat.

5 Dico 3. Conjugatus non potest licite promoveri ad ordines Clericales, etiam minores, vel primam tonsuram, & sic fieri *clericus conjugatus*, nisi ipse prius voveat castitatem, & uxor consentiat, ac insuper ista ingrediatur Religionem, vel, si propter provecctam ætatem non est suspecta de incontinentia, saltem votum castitatis emittat. De *prima tonsura & minoribus* colligitur ex *can. 6. d. 77. c. ult. de temp. ordin. in 6. Trid. s. 23. c. 4. de ref.* quia juxta *c. ult. & Trid. c. ult.* nullus licite promovetur ad tonsuram vel minores ordines, nisi probabilis extet conjectura de intentione ad majores ordines progrediendi, quæ dari vel præsumi nequit in conjugato, qui sine voto continentiæ, & consensu uxoris &c. vult ordinari. De *majoribus ordinibus*, si conjugatus jam sit Clericus, seu in minoribus constitutus, ulterius suscipiendis constat ex *can. seriatim 14 d. 32. c. 2. b. t. c. 5. & 8. de convers. conjug.* ubi dictæ conditiones requiruntur in conjugato ad Sacros Ordines promovendo. *Objic.* In Ecclesia Græca, licet jam sacris initiati non permittuntur ducere uxores, Clericis tamen Minoristis conjugatis, qui cum virgine contraxerunt, licitum est sine dictis conditionibus recipere ordines majores, imo & uti

Matrimonio : ergo & Clericis conjugatis in Ecclesia Latina . R. N. *conf.* quia in Ecclesia Latina prohibitum idest in SS. Canonibus *citt.* in Græca autem expresse permissum in *c.6. h.t.* Ex quo apparet , coelibatum Clericorum & Sacerdotum non jure naturali aut Divino , sed Ecclesiastico tantum esse introductum ; alias enim Græcis ab Ecclesia permitti non potuisset conjugium .

T I T U L U S I V .

*De Clericis non residentibus in Ecclesia
vel præbenda .*

S U M M A R I U M .

- 1 *In quo consistat residentia beneficiatorum .*
- 2 *Regulariter tenentur residere omnes .*
- 3 4 5 *Et quidem curati Jure Divino , & naturali : & quomodo .*
- 6 *Canonici autem jure positivo humano .*
- 7 *Quinam fructus debeantur residentibus .*
- 8 *An sufficiat præsentia ficta ad illos lucrandos .*
- 9 10 *Quæ sit pœna non residentium .*

1 **A**D vitæ honestatem Clericorum Præbendas, seu beneficia Ecclesiastica , obtinentium vel maxime pertinet officium , seu functiones exercere in Ecclesia & loco , ubi beneficia existunt , ad quod opus est , ut in tali loco resideant , nam *residere* est continuo (moraliter saltem) esse præsentem in loco beneficii , ac inservire Ecclesiæ . Unde *residentia* beneficiatorum definitur esse *commoratio assidua personæ in loco beneficii , seu apud Ecclesiam , ad præstandum ibi personaliter servitium ecclesiasticum .* Leurent. *in foro beneficiali* p.1. f.3. qu.

363. & alii quoad sensum. Unde non sufficit materialis & otiosa mansio in loco, si totum servitium Ecclesiasticum alteri v.g. vicario relinquatur *c.4. h.t. Trid. s.23.c.1. de ref.* Locus residentiae apud Episcopos est Civitas, in qua est Cathedralis Ecclesia, vel saltem Dioecesis, praesertim si cura Pastoralis ipsum evocat ad alias suae dioeceseos partes: apud Parochum domus Parochialis, vel alia inter limites parochiae, & Ecclesiae vicina, ut commode per se ipsum ei deservire valeat explendo suum munus: apud alios ille locus, in quo existit beneficium. De tempore, quo residere oportet, dicemus infra.

2. Dico 1. Residere tenentur regulariter omnes beneficiati, nimirum non solum obtinentes Praelaturam, Dignitatem, Personatum, Officium, Canonicatum, praebendam vel portionem in Ecclesia Cathedrali vel Collegiata, aut beneficium Curatum, seu curam animarum annexam habens *c.1. seqq. c.6.10. h.t. c.13.30.35 de praeb. Trid. s.23. c.1. & s.24. c.10.12. de ref.* sed etiam obtinentes beneficium simplex, cui cura animarum non est annexa *c.un. fin. d.92. c.6. 10. & c.35. c.itt.* Ratio universalis redditur in *c.fin. de rescr. in 6.* ibi: *beneficium datur propter officium.* Interim tamen testantur plerique Doctores cum Garcia. Vall. Barb. in beneficiis simplicibus (exceptis tamen Canonicatibus ac praebendis Ecclesiarum Cathedralium & Collegiatarum) consuetudine fere communiter sublatam esse obligationem residendi, aut personale officium praestandi, ut adeo pro beneficiato huiusmodi praesumptio sit, eum non obligari personaliter residere, & per ipsum functiones obire, v.g. Missas legere, quando aliud non exigit aperta & specialis fundatio, aut contraria observantia. Et haec satis sunt certa, solemn-

nis

nis tamen controversia est, an obligatio residendi in loco beneficii jure Ecclesiastico tantum, an vero etiam Divino & naturali sit introducta, non quidem in Canonicatibus & beneficiis simplicibus, seu curam animarum non habentibus annexam; quia hujusmodi Beneficiatos non nisi jure Ecclesiastico, voluntatem Fundatorum approbante, obligari ad residendum, & ad munia per se ipsos obeunda, satis convenit inter DD. De reliquis.

3 Dico 1. Episcopi, Parochi, eorumque Vicarii, & alii beneficia Curata obtinentes, obligantur jure etiam Divino & naturali residere personaliter, saltem in thesi (seu in genere, & abstrahendo a certis circumstantiis) & conditionate, nisi nimirum justa causa excuset, privilegium aut dispensatio vel declaratio Pontificis, vel rationabilis consuetudo saltem immemorialis (modo beneficia ab aliis æque bene aut melius administrantur, ut nullum moraliter periculum immineat animabus) det licentiam non residendi. Communis contra paucos, satis manifeste decisa in Trid. *f.6.c.1. de ref.* explicans verba Scripturæ, *attendentes sibi & universo gregi act. 20. & alia, tu vero vigila, in omnibus labora, ministerium imple. 2.Tim.4.* docet; hæc fieri non posse a non residentibus personaliter. Et *f.23.c.1. de ref.* declarat *præcepto Divino mandatum esse omnibus, quibus cura animarum commissa est*, nempe Patriarchis, Primatibus, Archi-Episcopis, & Curatis inferioribus, uti sunt Abbates, Præpositi, Priores, Parochi, Vicarii, &c. & aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod Ecclesiasticum, curam animarum habens, obtinent, ut resideant, seu eos obligari ad personalem in sua Ecclesia, vel diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio de-

fun-

fungi teneantur, neque abesse posse, nisi ex causis & modis infra scriptis. Neque Pastor animarum dici potest, qui eas deserit, & per alios pascit, nec vivere de altari debet, qui non servit altari; & conjugium spirituale, quale est inter Prælatos & beneficiatos curatoscum suis Ecclesiis, exigit cohabitationem sponsi cum sponsa.

4 Indulget tamen Trid. *f. 23. c. 1. cit.* Episcopis, ut ex causa, non admodum gravi, v. g. visitationis amicorum, remissionis animi &c. singulis annis abesse possint per duos vel tres menses sive continuos sive interpolatos (modo illos menses unius anni non connectant & continuent cum mensibus alterius anni juxta declarationem Cardinalium, quia talis absentia *brevis*, ut esse vult Trid. non esset) sic tamen, ut non absint tempore Quadragesimæ, Paschatis, Pentecostes, Corporis Christi, Adventus, Nativitatis. Id quod extendendum quoque videtur ad Abbates & alios Prælatos inferiores at exemptos. Si diutius abesse vellent Episcopi, Tridentinum requirit causam gravem, & licentiam vel a Sum. Pontifice, vel ab Episcopo Suffraganeo antiquiore residente in scriptis dandam. Inferioribus autem Prælati, uti sunt Abbates & Præpositi non exempti, item Parochis &c. concedit quidem abesse ad breve tempus, at semper cum licentia Episcopi, quam ex causa minus etiam gravi dare potest Episcopus ad duos usque menses, sed ultra bimestre non nisi ex gravi causa, & in scriptis, semper tamen constituto idoneo Vicario. Consuetudo autem habet passim, ut Parochi ad modicum tempus, v. g. ad aliquot dies, discedant sine petita licentia Episcopi, substituentes interea vicarium, vel Parocho vicino curam ovium committentes, imo etiam non substituentes alium, si per unum vel alterum
dum.

dumtaxat diem absint, & morale animarum periculum non appareat; quia parum pro nihilo reputatur. Porro pro causis gravibus, ob quas licentia ultra 3. menses Episcopis, & ultra duos inferioribus Curatis dari potest, a Trid. habentur & specificantur hæ quatuor. 1. *Christiana charitas*, ut si absint ad componendam pacem, convertendos peccatores &c. 2. *Urgens necessitas*, v.g. ut mutata aura curetur morbus. 3. *Debita obedientia*, ut si Superior Ecclesiasticus avocet curatum ad peragendum negotium pro bono Ecclesiæ vel Reipublicæ. 4. *Evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas*, ut si quis alibi defendat jura suæ Ecclesiæ vel beneficii, negotium in utilitatem Regni expediat &c. semper tamen opus est interea substitui alium æque aptum vel aptiorem, qui curam animarum administret.

5. *Obj. 1.* Si obligatio residendi in beneficiis Curatis, & personale obsequium præstandi, est juris Divini & naturalis, tunc Papa nec per privilegium, nec per dispensationem poterit concedere absentiam, v.g. uni plures Episcopatus vel Parochias conferendo, beneficium Curatum uniendo Collegio, vel Monasterio, ut per Vicarium administretur: neque consuetudo sufficiet ad excusandum a residentia personali &c. Sed hæc omnia fiunt: ergo. 2. Consuetudo repugnans residentia in beneficiis curatis specialiter reprobatur a Trid. *l. c.* tanquam irrationalis, & *corruptela*: ergo saltem ista nihil potest circa dictam residentiam. 5. Dioceses & Parochiæ sunt institutæ ab Ecclesia: ergo obligatio in iis residendi descendit tantum ab Ecclesia, non ex jure Divino & naturali. R. ad 1. *dist. ma.* si esset juris Divini & naturalis absoluti, & in qualibet hypothese. *C. ma.* si

solum est conditionati, nisi nempe justa causa aliud postulet, & per Vicarium æque vel magis idoneum administraretur cura animarum, vel si solum in thesi, uti revera hoc modo est. *N.ma.* Ad 2. Reprobatur ut corruptela solum illa consuetudo, quando per alium non satis providetur saluti animarum, vel aliunde repugnat juri naturali. Ad 3. *N.conf.* Præsupposito enim, quod pro certo districtu, nimirum Diocesi vel Parochia, constitutus ab Ecclesia sit Episcopus vel rector animarum, Christus & natura illos obligat ad residendum, cum alias non possent debite suum munus obire.

6 Dico 3. Canonici Cathedralium & Collegiatarum Ecclesiarum, uti & obtinentes inibi dignitatem, præbendam, vel portionem, tenentur vi Tridentini & juris scripti residere per 9. menses, & solum per tres menses, nempe per 90. dies, quolibet anno, continuos vel interpolatos, sine omni causa & licentia, nec alio substituto, possunt abesse *Trid. s. 24. c. 12. de ref.* DD. communiter, cum hac tamen moderatione, ut non omnes aut plerique simul absint, ne præsertim in principalioribus anni festis cultus Divinus detrimentum patiat. Consuetudo tamen in multis Canonicatibus plures absentia mensis concedit: sic alicubi per 3. alibi 4. alibi 6. menses &c. dumtaxat præsentis esse debent Canonici, itaut nihilominus fructus præbendales totius anni percipiant: quia nempe Tridentinum vel nunquam receptum, vel iterum per consuetudinem abrogatum est. Sicut etiam vi consuetudinis sufficit, si Canonici de die tantum semel compareant in Choro, vel si psallant non per se, sed per Vicarios.

7 Dico 4. Emolumentum, quod debito tempore
& mō.

& modo residentes percipiunt, sunt fructus, qui sunt in duplici classe. 1. *Fructus præbendæ*, seu *anni*, vel *grossi*, & hi sunt reditus fixi, qui residentibus dantur annuatim absque respectu ad singulas interessentias seu præsentias in Choro, vel Officio Divino. 2. *Distributiones quotidianæ*, seu *præsentia*, sive consistant in pecuniis, sive in frumento, vino &c. (& tunc vocantur etiam fructus grossi, aut victualia) & sunt illi fructus, qui dantur intuitu cujuslibet personalis præsentia in Choro vel Officio Divino; sive dein a fidelibus sint fundati, ut portiones funebres in anniversariis, sive ex mensa communi seu massa & collectione omnium fructuum Ecclesiæ quotannis obvenientium designati, ut dividantur inter præsentem personaliter in Officiis Divinis. *Ut fructus annuos* consequatur Canonicus, requiritur & sufficit, ut vel 9 mensibus juxta Trident. vel tanto tempore, quod statuta vel consuetudo suæ Ecclesiæ exigit, resideat in loco Canonicatus cum effectu. *Trid l.c. & DD. communiter.* Excipe 1. si quis absit causa studiorum in aliqua universitate vel generali studio, modo studeat Theologiæ vel juri Canonico *c.12. b.t. & cult. de Magist.* vel ex alia ex dictis quatuor, aut quæ Episcopo justa videbitur, cum licentia tamen Episcopi vel Prælati. 2. Si Canonici duo, sive Cathedralis sive Collegiatæ Ecclesiæ, quos assumit Episcopus ad se juvandum in suo munere, absint in servitio Episcopi, v.g. in visitatione Diocæsis *c.7. & 51. b.t.* hi enim fictione juris habebuntur pro præsentibus in ordine ad lucrandos fructus annuos, non ad distributiones quotidianas, adeoque in his casibus sufficit residentia *facta*. Ut autem lucrentur Canonici *distributiones quotidianas*, requiritur præsentia

in choro & servitio actuali vel vera, vel ficta. Trid. l.c. & c.un. h.t. in 6. ut adeo absentibus concedi nequeant per remissionem presentia in choro, non obstante statuto vel consuetudine contraria d. c.un. Trid. f. 22. c. 3. de ref. & f. 24. c. 12. de ref. Sed pars, quam amittunt absentes, accrescit presentibus, si certa portio est assignata omnibus, qui presentes sunt v.g. 10. vel 20. floreni Trid. f. 21. c. 3. de ref. si vero singulis presentibus sit determinata certa portio, v. gr. cuilibet presenti 1. florenus, vel 30. crucigeri, remanet residuum in mense communi, vel penes Ecclesiam, aut arbitrio Episcopi applicandum est alteri pio loco Trid. f. 22. c. 3. cit. hoc enim modo conciliatur dispositio Tridentini, in dictis duobus locis facta. Attendatur tamen consuetudo quoad hoc.

8 Quæres, quando sufficiat presentia ficta in Choro in ordine ad lucrandas distributiones? R. Siquis absit ex causa a jure specialiter approbata ad hunc effectum, & sic fingitur esse presentis in Choro: tales juxta c.un. h.t. in 6. sunt tres. 1. *Infirmitas*, sive jam presentis, sive quæ Medici judicio timetur ex accessu ad Ecclesiam, ut est podagra, febris, &c. licet orta ex culpa & intemperantia infirmi, requirunt tamen DD. ut talis sit presentis in civitate, vel urbe, aut loco, ubi Ecclesia existit per c. un. cit. & c. 30. de elect. in 6. item ut sanus consueverit alias interesse Divinis in Choro. 2. *Iusta & rationabilis corporalis necessitas*, cui nempe quis causam non dedit ex sua culpa, ut si quis injuste sit incarceratus, mittit sanguinem &c. 3. *Evidens utilitas Ecclesie*, nimirum ejus in particulari, de cujus distributionibus quæritur, non alterius, vel particularis vel universalis Ecclesie: ut si quis Romæ agit negotia Ec-
cle-

clesiæ, aut alibi defendit jura Capituli, vel sui beneficii, qui nomine Episcopi vel Capituli mittitur ad visitanda limina Apostolorum, Concilium aliquod &c. His adde 1. *privilegium* a Pontifice obtentum: sic Pœnitentiarius durante re Divina audiens Confessiones, & obtinens præbendam Theologalem vel magistralem pro toto die, quo legit vel concionatur in propria Ecclesia, lucratur distributiones. Trid. *sect. 24. c. 8. & 12. de ref.* item Canonicus habens incorporatam parochiam pro toto tempore, quo exercet curam. Trid. *sect. 22. c. 3. de ref.* Adde 2. *consuetudinem* primum introductam post Tridentinum, nam istud antegressæ ab eodem sunt sublatae *c. 12. cit.* sic alicubi lucrantur distributiones, licet absentes sint, qui 40. annis inservierunt Ecclesiæ interessendo Divinis. *Obj.* Distributiones quotidianæ non minus deputantur in sustentationem Canonicoꝝ, quam fructus grossi: ergo quotiescumque aliquis abest ex tali causa, propter quam fingitur esse præsens ad percipiendos fructus grossos seu annuos, ex eadem fingitur esse præsens ad percipiendas distributiones. *Resp. dist. ant.* deputantur ad sustentationem, ex alio tamen titulo, nempe propter singulas interessentias in Choro, *C. antec.* ex eodem titulo, ex quo fructus grossi. *N. ant. & cons.*

9 Dico 5. Pœna non residentium in beneficiis curatis est, quod ultra tempus a jure permissum & absque justa causa & licentia absentes pro rata absentia fructus non faciant suos, eosque ante omnem sententiam teneantur erogare in fabricam Ecclesiæ vel in pauperes Trid. *s. 23. c. 1. de ref.* ubi exasperavit pœnam *in s. 6. c. 1. de ref.* statutam. Episcopi insuper, si privatione fructuum non moveantur, denunciandi sunt

sunt Summo Pontifici, ut is remedium afferat
Trid. *sect.* 6. *cit.* Inferiores autem Curati sunt
vel personaliter citandi, vel per edictum, &
quidem ter, & non nimis festinanter, atque
monendi sub comminatione, ut resideant *c.* 8.
10. 11. & *fin. h.t.* Trid. *sect.* 23. *c.* 1. *citat.* si
expectatis 6. mensibus neque tunc pareant, vel
contumaciter non compareant citati, in arbi-
trio Episcopi est vel statim privare beneficiis,
vel prius per sequestrationem fructuum vel per
censuras adigere ad residendum, & postmo-
dum refractarios privare iisdem *c.* 2. *seqq.* &
c. 11. *h. t.* Contra Regulares procedendum est
secundum constitutiones ordinum.

10 Dico 6. Poena Canonicorum, & alio-
rum, qui in Ecclesiis Cathedralibus & Colle-
giatis dignitatem, præbendam, vel portionem
obtinent, debito tempore &c. non residentium
est hæc: primo anno privandi sunt dimidia
parte fructuum, computatis etiam illis, quos
forte eo anno ratione præbendæ & residen-
tiæ, at non sufficientis, fecerunt suos; secun-
do anno omnibus fructibus, quos illo anno
lucrati sunt: tertio anno, si contumaciter ab-
sint, contra eos procedendum est juxta Sacro-
rum Canonum constitutiones Trident. *sect.* 24.
c. 12. *de ref. h. e.* citandi sunt, & contuma-
ces vel per Censuras &c. ad residendum co-
gendi, vel statim privandi sunt Canonicatibus
&c. juxta *c.* 4. 8. 11. *h. t.* expectatis tamen
post ultimam citationem 6. mensibus.

TITULUS V.

De præbendis & dignitatibus.

SUMMARIUM.

- 1 2 3 *Quid sit præbenda & dignitas, quid
& quotuplex beneficium.*
- 4 5 6 *Beneficia compatibilia, & incompati-
bilia.*
- 7 8 *An quoad incompatibilia obtinenda possit
aliquid dispensatio, vel consuetudo.*
- 9 *Quid & quotuplex sit unio beneficiorum.*
- 10 *A quo & qualiter fieri possit.*
- 11 12 13 *Dismembratio: divisio: & suppressio
beneficii.*
- 14 *Quotuplex sit collatio beneficiorum.*
- 15 16 *Quibus sint conferenda.*
- 17 *Quotuplici modo Papa conferre possit.*
- 18 *Reservatio & affectio beneficiorum.*
- 19 20 *Quænam sint perpetuo reservata Pontifici.*
- 21 22 *Quænam alternis mensibus, & quomodo.*
- 23 *Quid sentiendum de annatis.*
- 24 *Quænam beneficia conferat Episcopus, vel alii.*
- 25 *An aliqua conferri valeant Laicis.*
- 26 *An aliquando obtineri præscriptionem.*
- 27 *Quid statuat regula de viginti.*

1 **Q**Uam hucusque supposuimus, hic expla-
natur natura beneficiorum Ecclesiasti-
corum; quamvis enim *præbenda* stricte
loquendo dicat vel Canonicam portionem pro-
ventuum Ecclesiasticorum, seu fructus annuos
propter residentiam in Canonicatibus; vel jus
illos percipiendi ratione *canoniæ*, quæ est jus
habendi sedem in Choro, vel etiam vocem in

Capitulo, donec præbenda, seu perceptio fructuum accesserit, resultans ex eo, quod aliquis inter Canonicos adlectus sit; in quo utroque sensu restringitur ad Canonicos; hic autem accipitur pro omni beneficio Ecclesiastico, sive sit Canonica sive non. *Dignitas* autem sumitur pro beneficio Ecclesiastico majore.

§. I.

De natura, varietate, pluralitate, & unione &c. beneficiorum Ecclesiasticorum.

2 Dico 1. Beneficium est jus perpetuum percipiendi redditus ex bonis Ecclesiasticis ratione spiritualis officii auctoritate Ecclesiastica constitutum. Communis ex *can. 2. d. 70. & c. 16. h. tit.* Unde quatuor requiruntur ad essentiam beneficii. 1. *Officium spirituale*, vel potius obligatio præstandi functionem spirituales, qualis est recitatio vel decantatio Breviarii, prædicatio Verbi Divini, legere Missas, administrare Sacramenta &c. & hoc officium spirituale est quasi fundamentum beneficii; cum beneficium detur propter officium. 2. *Jus percipiendi fructus* temporales, quod est jus reale, in bonis Ecclesiæ radicatum, ex quibus proveniunt redditus, atque in se est temporale, fit tamen spirituale propter officium vel ministerium sacrum, cui est annexum, & ideo *jus spirituali annexum dicitur*. Ipsi autem fructus & proventus sunt & manent aliquid mere temporale. 3. *Auctoritas Ecclesiæ*, vel Prælati Ecclesiastici, dictum jus officio spirituali annexentis, & sic beneficium erigentis vel constituentis. 4. *Perpetuitas*, quæ duplex considerari potest, una respectu ipsius beneficii,

quod exigit durare perpetuo, ita ut non extinguatur cum morte beneficiati, sed ut vacans alteri conferri debeat, altera respectu beneficiati, cui beneficium confertur in titulum perpetuum, atque ita stabiliter, ut pro libitu & absque causa in jure expressa ei auferri nequeat. Prior perpetuitas est necessaria juxta plerosque, posterior juxta communem, exceptis paucis, propter *c. ex parte 5. de Cler. egrot.* Et propter defectum hujus perpetuitatis proprie & stricte beneficia non sunt. 1. *Manualia*, quæ nimirum ita conferuntur, ut ad nutum conferentis, vel alterius Papa inferioris, auferri valeant: quibus opponuntur *Titularia*, quæ conferuntur in titulum perpetuum. 2. *Commenda temporalis*, quando administratio beneficii committitur alicui ad tempus, non in perpetuum. 3. *Vicaria temporalis*, quando ad tempus alicui committitur administratio Ecclesiæ Parochialis & cura animarum; per quam differt a commenda temporali. 4. *Capellania simplex*, h. e. obligatio dicendi certas Missas, quæ vel non est erecta auctoritate Episcopi, vel in titulum perpetuum non confertur: quæ autem auctoritate Episcopi est erecta, & in titulum perpetuum confertur, vocatur *Capellania collativa*. 5. *Pensio Clericalis*, quæ est jus percipiendi certos fructus ex alieno beneficio concessum alicui Clerico ad tempus, vel etiam ad vitam pensionarii, quo mortuo expirat. In materia tamen favorabili etiam ista veniunt nomine beneficiorum. Ceterum solus Papa instituit beneficia majora & dignitates, item Canonicatus Cathedralium & Collegiatarum Ecclesiarum: Minora autem, etiam curata, modo non habeant jurisdictionem in foro interno, Episcopus *can. 3. d. 80.*

3 Dico 2. Beneficium dividitur 1. in simplex, & duplex. *Duplicia* dicuntur, quæ peculiarem juris prærogativam habent adjunctam, puta jurisdictionem, administrationem, eminentiam, curam animarum: ex quibus aliqua vocantur *majora*, uti sunt primæ dignitates, Episcopatus, Archiepiscopatus, Patriarchatus, & Cardinalatus, & in odiosis non veniunt nomine beneficiorum; alia *media*, quæ sunt dignitates inferiores, uti Archidiaconatus, Archipresbyteratus, Præposituræ, Decanatus, Vicariatus Generalis, Abbatia Sæculares & Regulares, Provincialatus &c. *Dignitas* proprie & specificè accepta est beneficium, quod præeminentiam una cum jurisdictione fori externi habet annexam, uti Vicariatus Generalis, Abbatia &c. *Officium* vero dicitur, quod habet annexam rerum Ecclesiasticarum administrationem sine præeminentia & jurisdictione, quale habent custos, Sacrista. *Personatus* autem appellatur, qui competit præeminentia seu præcedentia, v. g. in Choro, & Processionibus, sine jurisdictione, & administratione, uti Senioratus, Præpositura, & Scholasteria in Ecclesiis Germaniæ multis tam Cathedralibus quam Collegiatis. Alia demum sunt *infima*, quibus nimirum annexa est jurisdictio in foro tantum interno, seu cura animarum, consistens in obligatione administrandi Sacramenta, & Verbum Divinum, atque hinc appellantur *Curata*, uti Parochiæ, Plebanatus, Vicariæ perpetuæ. Proin *Simplicia* erunt, quæ hujusmodi juris qualitate non sunt affecta, uti Capellaniæ collativæ, & Canonicatus, qui tamen Canonicatus, præsertim in Ecclesiis Cathedralibus, vocantur *Simplicia majora*.

Dividitur 2. In *Sæculare*, quod Clericis Sæcularibus, h. e. nullius Religiosi Ordinis Regulam

professis; & in *regulare*, quod regularibus conferri debet vel ex fundatione, vel consuetudine, vel 40. annorum præscriptione. In dubio, an sit sæculare, spectandus est ultimus status per *c. 24. de elect. c. 19. de jur. patr.* si neque de hoc satis constet, præsumitur esse sæculare, consequenter titolare & perpetuum; nam regularia per se sunt tantum manualia. Dividitur 3. in *collativum*, seu liberæ collationis, ad quod collator pro libitu assumit Clericum: in *electivum*, quod prævia electione a majori parte suffragantium obtinetur per confirmationem vel admissionem Superioris: & in *Patronatum*, seu *Mixtum*, quod prævia præsentatione Clerici a Patrono facta acquiritur per institutionem præsentati. 4. Denique aliqua beneficia dicuntur *compatibilia*, alia *incompatibilia*. Illa se compatiuntur in eadem persona, ista non.

4 Dico 3. Plura beneficia compatibilia ab eodem Clerico obtineri & retineri simul possunt. Quia nec jus nec ratio obstat.

5 Dico 4. Plura incompatibilia ab uno eodemque Clerico obtineri, vel saltem retineri simul nequeunt. Textus clari in *c. 5. 7. 14. 17. 28. h. t. Clem. 3. & extrav. execrabilis Jo: XXII. eod. c. 9. de concess. præb. c. 1. de consuet. in 6. Trid. s. 7. c. 4. & s. 24. c. 17. de ref.* Pro majori declaratione notandum, aliqua beneficia esse *suapte natura*, nimirum vel ratione residentia, vel servitii impossibilis, incompatibilia, uti duo beneficia curata, duæ dignitates, duoperfonatus, duo Canonicatus, in quibus viget Tridentini dispositio, residentiam 9. mensium exigentis; quia singula hæc beneficia requirunt residentiam moraliter perpetuam, adeoque impossibilem; sic quoque duo beneficia uniformia sub eodem tecto, seu idem officium eodem tem-

pore & in eodem loco requirementia, uti duo Canonicatus in eadem Ecclesia, quæ capellanix ejusdem obligationis eodem altari (cum nemo possit simul bis psallere, vel idem servitium eodem tempore & loco bis præstare) sunt incompatibilia ex natura sua. Alia autem sunt tantum incompatibilia *ex accidenti*, & *dispositione juris*, nimirum illa, quorum quodlibet præbet congruam sustentationem. *Trid. s. 24. c. 17. cit.* ubi prohibet eidem Clerico plura hujusmodi beneficia conferri, quamvis permittat habenti unum non sufficiens ad congruam aliud simplex sufficiens conferri. Rursus alia dicuntur incompatibilia primi generis, alia secundi generis. *Primi generis* sunt, quæ ex juris dispositione inter se pugnant, ut plene obtento secundo (h. e. etiam quoad possessionem, eamque pacificam & frugiferam *c. 26. h. t. in 6. Clem. & extrav. cit.*) ipso jure amittatur, & vacet primum, & si quis non dimittat statim in manibus Superioris primum, ipso jure amittat etiam secundum quoad titulum, non vero quoad possessionem; quia amissio secundi est poena retentionis indebitæ primi, quæ non incurritur ante sententiam Judicis; talia sunt duo beneficia curata, duæ dignitates, duo personatus, duo officia, & juxta plerosque etiam duo beneficia uniformia sub eodem tecto, quæ diximus esse incompatibilia per se & ex natura sua. Atque de his ita disposuit. *Extrav. cit. & Trid. l. c.* Econtra *secundi generis* incompatibilia sunt, quæ quidem obtineri & simul retineri non possunt, ex nulla tamen juris dispositione obtento secundo vacat ipso jure primum, licet, si quis utrumque pergeret retinere, per sententiam cogendus esset, ut alterutram dimittat *c. 1. de consuet. in 6. c. 7. c. 14. & c. de multa 28.*

Trid. *f. 24. c. 17. cit.* qualia sunt, quorum quodlibet præbet congruam sustentationem, sive sint duo beneficia simplicia: sive beneficium simplex & dignitas, personatus, beneficium curatum: sive duo Canonicatus: imo & duo Canonicatus, impossibilem residentiam exigentes, licet singuli non sufficerent ad congruam.

6 *Objic. 1.* In *c. 1. 7. 14. 28. cit.* etiam obtento altero beneficio curato, dignitate, personatu &c. non ipso jure dicitur vacare primum, sed eo, vel alterutro privandum esse obtinentem, qui utrumque volebat retinere: ergo. 2. Trid. *sect. 7. c. 4. de ref.* generaliter statuit de omnibus beneficiis incompatibilibus, Clericum, qui ea recipere & simul retinere præsumpserit, ipso jure privatum esse his beneficiis, dum ait, *quicumque de cetero plura curata, aut NB. alias incompatibilia &c.* ergo omnia sunt incompatibilia *primi generis*. 3. In *d. extrav. §. statuimus* conceditur mensis ad dimittendum alterutrum beneficium, & in Trid. *f. 24. c. 17. cit.* ad id conceduntur 6. menses: ergo primum non statim vacat obtento secundo. R. ad 1. Jus illud antiquum fuit exasperatum a recentiore *in cit. extrav. & Trid.* Ad 2. pro *to alias incompatibilia* intelliguntur ea, quæ de jure antiquo, præsertim *c. 28. h. t.* ad quod se refert Trident. Synodus, ita fuerunt incompatibilia, ut per sententiam debuerit alterutrum auferri, qualia non solum fuerunt duo beneficia curata, sed etiam duæ dignitates, personatus, officia, non vero quorum singula solum præbebant honestam sustentationem &c. Deinde pro *to alias incompatibilia* possunt intelligi alia æque aut magis incompatibilia, nempe ratione servitii impossibile, uti sunt uniformia sub eodem tecto. Ad 3. *extrav. §. statuimus cit.* loquitur de

de illo tempore, quo fuit edita: ait in §. *si vero deinceps* subsequenti pro futuris temporibus præcipit primum dimitti *absque moræ dispendio*. Pariter Trid. addidit, *in præsentibus*, adeoque loquitur de tempore, quo habitum est Conc. in §. 7. c. 4. *de ref.* autem illimitate in futurum decernit privationem ipso jure, consequenter dimissionem primi statim faciendam; cum nemo possit retinere rem non suam.

7 Quæres an ad plura beneficia incompatibilia simul obtinenda & retinenda aliquid possit dispensatio Pontificis, vel consuetudo. R. 1. Dispensatio Pontificis habet locum, si justa adfuerit causa c. 1. & c. 28. *citt.* causæ justæ autem sunt 1. necessitas Ecclesiæ, si pro singulis beneficiis non reperiantur idonei Ministri. 2. Utilitas Ecclesiæ (non beneficiati) si nempe unus plus credatur prodesse fidelibus sua prudentia, industria, potentia, quam plures alii, ex quo capite plures in Germania Episcopatus conceduntur Principum filiis, quia Ecclesias efficacius possunt defendere contra insolentiam Hæreticorum. 3. Singularia alicujus merita in Ecclesiam; *qui enim præsumt Presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina*. Tim. 5. quo etiam referri potest eminent alicujus doctrina, vel generis nobilitas. Sic etiam Fundator potest velle, ut uni conferantur plura beneficia a se fundata. Leuren. p. 39. 73. n. 1. R. 2. Forte etiam consuetudo sufficiet, ut Papa inferior possit eidem conferre plura beneficia, præsentim incompatibilia propter residentiam, quia hanc tollere vel restringere est in potestate Ecclesiæ, & incompatibilia ratione sustentationis, quam præbent singula sufficientem; ubi nimirum intervenit justa causa. Procedit hoc maxime, ubi consuetudo immemorialis

invaluisset; quia juxta *c. 26. de V. S. c. 9. de off. ord. in 6.* & ibi DD. quidquid per privilegium est obtinibile, etiam est obtinibile per consuetudinem immemoriam.

8 *Obj.* 1. Pluralitas beneficiorum est contra jus naturale, non modo incompatibilium ex natura sua, videlicet ob residentiam vel servitium impossibile in una eademque persona, sed etiam eorum, quæ præcise sunt incompatibilia ratione sustentationis; quia procedit ex radice ambitionis & avaritiæ *c. 1. de consuet. in 6.* & per eam imminuitur cultus Divinus, læditur charitas, & justitia distributiva, dum unus abundat, alter eget, unus ebrius est, & alter esurit. Sed contra jus naturale nihil valet dispensatio etiam Pontificis, vel consuetudo: ergo. 2. In dicto *c. primo* consuetudo etiam immemorialis, vi cujus plura ab eodem beneficia obtinentur & retinentur, reprobatur *ut corruptela*: ergo saltem consuetudo non potest tribuere inferioribus Papa facultatem dispensandi vel uni plura beneficia concedendi. *R. ad 1. dist. ma.* est contra jus naturale absolutum, & pro qualibet hypothese, & omnibus circumstantiis. *N. ma.* contra jus naturale in thesi tantum, & conditionatum, nisi justa causa aliud exigat, vel saltem permittat, evacuando turpitudinem. *C. ma.* si talis adsit causa, Papa dispensat, vel declarat, uti & consuetudo jus naturale non dari; sicut de obligatione residendi in beneficiis curatis diximus *tit. præc.* Ad 2. In *d. c. 1.* reprobatur consuetudo tanquam corruptela solum tunc, quando justa causa eam non honestat vel reddit rationabilem, & quæ *de ambitionis radice processerit*, ut loquitur textus: alias nec Summus Pontifex dispensare posset quod tamen ibi ipsi conceditur, in plu-

ralitate beneficiorum. Dein textus loquitur tantum de certa pluralitate, nempe duorum personatum, dignitatum, officiorum, non de omni, v. gr. duorum simplicium, congruam sustentationem præbentium, & Canonicatum, ratione residentiaë jure positivo requisitaë, & incompossibilis, in quibus maxime consuetudini vim tribuimus. Ceterum consuetudini hac in re graviter se opponunt multi Doctores propter pericula abusu, & alias causas, ideo in responsione addidi *forte*; cum difficulter reddatur rationabilis.

9 Dico 5. Unio beneficiorum (vel Ecclesiarum) est duorum vel plurium beneficiorum a legitimo Superiore facta annexio. Fieri potest tribus modis. 1. *æque principaliter*, quando ex duobus beneficiis fit unum, sed ita, ut neutrum beneficium (vel Ecclesia) amittat suam naturam, titulum, qualitates, & prærogativas, ac neutrum subjiciatur alteri, unum tamen acquirant Rectorem, in quo communicantur, non inter se. 2. Et frequentius, *accessorie*, & ita ut beneficium minus dignum annectatur & adhæreat digniori tanquam accessorium principali, v. g. si Parochia uniatur Canonicatui, Præposituræ, Abbatiaë &c. & hoc casu beneficium accessorie unitum quasi extinguitur quoad titulum, assumit qualitates & prærogativas beneficii principalis, proinde nunquam vacat in se & per se, cessatque in eo jus patronatus & jus conferendi: taliter unitæ Ecclesiæ vocantur *filiales*, & altera, cui uniuntur *mater*. Atque hæc unio propriissime est unio beneficalis. Leuren. p. 3. q. 879. n. 2. & in dubio præsumitur ista. 3. *Quoad temporalia* tantum, h. e. quoad redditus, decimas &c. ad aliquam Ecclesiam pertinentes, quæ tribuuntur Monasterio, vel Collegio &c. Et hæc unio nec extinguit benefi-

cium, nec illud subijcit Prælato vel Rectori Monasterii vel Collegii ita ut unus sit Rector beneficii taliter uniti, & Collegii. Si tamen, ut sæpe contingit, beneficium, v.g. Parochiale, uniatur Monasterio, Collegio, Capitulo Ecclesiæ Cathedralis vel Collegiatæ, &c. quoad *temporalia & spiritualia* simul, dicitur beneficium vel Ecclesia pleno jure incorporata, & Prælatus Monasterii fit beneficiatus vel Parochus principalis, curam tamen animarum & administrationem beneficii incorporati non exercet per se, sed per Vicarium a se præsentatum, at ab Episcopo approbandum & instituendum. Si vero incorporaretur beneficium vel Ecclesia non tantum quoad temporalia & spiritualia simul, sed etiam populus in spiritualibus eximeretur a jurisdictione Episcopi, & Prælato Monasterii, &c. subijceretur, vocatur talis Ecclesia *plenissimo jure incorporata*, Prælatus vero habet in tali districtu, tanquam in parvula diœcesi, *jurisdictionem quasi-Episcopalem*. Et hæc unio vel incorporatio est rara; qualem tamen habere dicitur Monasterium & Abbas Princeps Sangallensis in Helvetia.

10 Dico 6. Unire perpetuo (non ad tempus, quæ unio spectat præcise favorem beneficiati, & est quasi dispensatio. Trid. s.7. c.4. de ref.) Beneficia & Ecclesias sibi subjectas regulariter potest Episcopus. 2. Et suo modo Capitulum Sede vacante. 3. At non mensæ Episcopali aut Capituli. 4. Nec sine justa causa prius cognita, qualis est evidens Ecclesiæ vel necessitas vel utilitas, ut si beneficia sint adeo tenuia, ut inde duo sustentari nequeunt, vel alias tam idonei Ministri non habeantur demum 5. nec sine consensu eorum, quorum interest. Pars 1. sumitur ex c.8. de excess. Præl. Pars 2. ex c.un. de major. in 6. modo Capitulum non uniat in præ-

præjudicium juris Episcopalis. Pars 3. ex *Clem.* 2. & ibi gl. *de rebus eccl. alien.* quia præstarent auctoritatem in facto proprio, & quasi in propria causa jus dicerent. Pars 4. ex *Trid. sess. 7. c. 6. de ref. & c. 33. h. t.* Pars 5. partim ex illis Juribus, quæ prohibent alienationem rerum & jurium ecclesiasticorum sine consensu Capituli; proin, quia unio beneficiorum est quædam alienatio, ad eam opus habet Episcopus consensu Capituli: partim ex ratione, quia in præjudicium tertii non debet fieri unio; proin, si unire vellet Episcopus beneficium patronatum, vel collativum, deberet requirere consensum patroni, vel collatoris, item, si vacat, defensoris, si non vacat beneficium unien- dum, possessoris. *Clem. & Trident. citt.* Si tamen adesset evidens unionis necessitas, defensor & possessor solum audiendi essent, licet non consentirent. Adde, quod possessori non fieret præjudicium, quia ante ejus obitum unio non habet effectum. Interim hodie prohibetur Episcopus unire beneficia unius diocesis cum beneficiis alterius; beneficia curata & Ecclesias Parochiales Monasteriis, Dignitatibus, Hospitalibus, Præbendis Ecclesiæ Cathedralis vel Collegiatae, aut beneficiis simplicibus: item collativa patronatis. *Trid. sess. 14. c. 9. sess. 24. c. 13. sess. 25. c. 9. de ref.*

11 Dico 7. Dismembratio beneficii est ejus diminutio, dum salva unius unitate & titulo pars fructuum, quibus abundat, applicatur alteri. Fieri itidem potest ab Episcopo, at non sine justa causa necessitatis vel utilitatis, & sine consensu Capituli. *Communis ex c. 10. h. t. c. un. §. fin. ut benef. Eccl. sine diminut.* quia est vera alienatio rei vel Juris ecclesiastici.

12 Dico 8. Divisio seu sectio beneficii, quæ op-
poni-

ponitur unioni, est, quando ex uno fiunt duo vel plura, itaut divisis fructibus impofterum duo vel plures instituantur beneficiati. Est rursus permiffa Epifcopo ex iufta caufa & cum confenfu eorum, quorum confenfum requiri ad unionem diximus. Conftat ex *c. 8. 26. h. t. c. 3. de Ecclef. adif* & *Trid. feff. 21. c. 4. de ref.* Imo ubi neceffitas urget, v. g. fi parochiani fine magna difficultate adire nequeant fuam Ecclefiam Parochialem, & fimul illa abundet ita redditibus, ut inde duo fufentari poffint, præcepta est Epifcopo divifio, *c. 3. cit.*

13 Dico 9. Suppreffio beneficii est totalis extinctio illius. Conceditur iterum Epifcopo ex iufta caufa, quæ fere est fola tenuitas & infufficientia reddituum, & cum confenfu Capituli, *c. 12. de Conftit. Trid. feff. 24. c. 15. de ref.*

§. II.

De collatione, feu refervatione beneficiorum. Ubi de concordatis Germaniæ, & Annatis.

14 Videndum nunc, quibus, a quo, & quomodo conferenda fint beneficia, cum regula fit, *beneficium ecclefiasticum non poffe obtineri fine institutione Canonica*, *c. 1. de R. J. in 6.* hæc *Institutio* vocatur quoque *Provisio*, & fi fiat fecundum facros Canones, *Canonica*; quæ triplex est. 1. *Institutio* fpecificè talis, quam præcedere debet præfentatio cleri idonei facta ab habente jus patronatus, de qua ad *tit. 7. infra.* 2. *Confirmatio* vel *Admissio* legitimi fuperioris prævia electione vel postulatione, de qua in *lib. 1. tit. 5. & 6.* egimus. 3. *Libera Collatio*, feu *Collatio* fpecificè acceptata, nullam præfupponens præfentationem vel electionem, de qua hic.

hic. Interim a dicta regula ponemus in fine exceptionem, ubi dicemus, quod beneficium obtineri valeat etiam per præscriptionem, adeoque sine canonica institutione. Cum vero Pontifex alia beneficia reservet suæ collationi non solum in jure communi, sed etiam in Regulis Cancellariæ, & in concordatis Germaniæ, etiam de his, quantum necesse est, tractabimus.

15 Dico 1. Beneficia sunt conferenda dignis; alias collatio non valet. Constat hæc assertio, quæ complectitur omnes tres species institutionis Canonice, ex *c. 7. 22. X. & c. 14. de elect. in 6. c. 1. de institut. in 6. c. 7. de Cleric. excomm.* Dignus autem censetur esse, qui habet qualitates a Jure præscriptas, nempe debitam ætatem, ordinem, legitimos natales, competentem morum probitatem, & scientiam, caretque censura excommunicationis &c. vel alio impedimento, de quibus vid. *tit. de electione: & de etate & qualit. &c. in lib. I.* Religiosi hodie probabilius sunt incapaces obtinendi beneficium sæculare, etiam Parochiale, nisi pleno jure sit ipsorum Monasteriis incorporatum. Vincent. Petra *to. 2. Comment. ad Constit. Apostol. sect. 1.* testans de communi. Sumitur ex *c. 9. de regular. & Trid. sess. 14. c. 11. de ref.* ut explicato per declarationem S. Congreg. approbatam a Gregor. XIII. & 8. Julii 1581, editam, atque ex hac communi beneficialistarum Regula: *Beneficia sæcularia secularibus, regularia regularibus conferenda sunt.*

16 Dico 2. Beneficia, saltem curata, dignioribus conferenda sunt, alias collatio vel provisio, licet valida sit, tamen illicita est, saltem si unus certo & notabiliter sit dignior ex Candidatis. *Trid. sess. 6. c. 1. & sess. 24. c. 1. & 18. de reform. & oppositum damnavit In-*

noc. XI. propositione 47. inter confixas . Ratio , quia beneficia curata sunt instituta pro favore Ecclesiæ & animarum, quibus, quantum fieri potest, maxime consulendum. Et quamvis Trid. c. 18. cit. ubi id decernit de inferioribus Curatis, loquatur de promovendis ad beneficia parochialia per *Concursum*, seu speciale examen, ad quod vocandi sunt vel admittendi, qui beneficium prestant, recte tamen communiter extenditur ad alias quoque collationes, quæ non prævio Concursum, quia forte in usu non est, fiunt. Dignior autem censendus est, qui in requisitis qualitatibus competitores superat, vel potius, uti Trid. declarat, qui pensatis omnibus *utilior* futurus creditur Ecclesiæ & animarum bono, ac aptior ad ministerium ratione Prælaturæ vel beneficii peragendum.

17 Dico 3. Papa de Jure communi habet amplissimam potestatem conferendi beneficia ecclesiastica, & quidem omnia per totum mundum, licet hac plenitudine potestatis uti non semper soleat, c. 2. h. t. in 6. Clem. 1. in fin. *Ut lite pend.* quia est Ordinarius Ordinariorum, & universali jurisdictione potitur. Conferre autem potest quadruplici jure. 1. *Jure præventionis*, dum nempe præveniendi vacationem beneficii vel in *forma pauperum*, vel in *forma dignum*, vel in *forma commissoria* mandat illud conferri a collatore ordinario, aut ipse ex tunc jam confert, postquam vacaverit, aut dat *gratiam expectativam* ad beneficium vacaturum. 2. *Jure concursus*, vi cujus tanquam Episcopus universalis concurret cum omnibus collatoribus inferioribus quoad beneficia actu vacantia, & tunc datur locus præventioni, ac illius collatio valet, qui prior contulit. Et talis concursus de Jure communi competit etiam Legatis
Apo-

Apostolicis , c. 6. x. & c. 1. & 3. de Legat. in 6. Verum sicut ipse Pontifex ob specialia concordata non amplius utitur hoc jure in Germania , ita nec Legati ipsius possunt , sed relinquuntur ordinariis collatoribus libera potestas private conferendi beneficia , Papæ non reservata in prædictis concordatis Germaniæ .

3. *Jure devolutionis* , vi cujus confert illa beneficia , quæ propter aliquam causam , ut si inferiores debito tempore non contulerint , vel indignis , devolvuntur ad Pontificem , de qua devolutione differemus ad tit. 8. de concess. præb. infra . 4. *Jure reservationis* , vi cujus confert certa beneficia , quæ suæ collationi private reservavit , de qua hic maxime agemus . *Jure Præventionis & jure Concursus* in Germania fere non utitur Pontifex , ne inferiores collatores , quibus vel ex privilegio vel ex concordatis competit jus conferendi , occasionem sumant conquerendi , vel ne dissidia & alia incommoda oriantur .

18 Dico 4. Reservatio beneficiorum Papalis est avocatio beneficii vacaturi a collatore ordinario ad Pontificem . Dividitur in *continuum* seu *fixam* , quando collationem sibi reservat Papa pro omni loco & tempore , ac in *discontinuum* seu *eventualem* , quando sibi reservat tantum pro casu , quo beneficium vacare incipit in certo loco , v. g. in Curia Romana , vel certo tempore , v. g. certis mensibus . Alia quoque dicitur *clausa in corpore Juris* , qualis reperitur unica in c. 2. 3. 34. h. t. in 6. ubi reservantur vacantia *apud Sedem Apostolicam* , seu in *Curia Romana* , quæ nimirum vacare incipiunt ibi , ubi vel existit Pontifex cum sua curia , vel Pontifex sine curia , vel sine Pontifice curia illius , seu Cancellaria , tribunalia , & ordinarii consilarii ac officia-

officiales Pontificii . Afficit hæc reservatio non solum Curiales, seu qui sunt de curia Pontificis, sed etiam alios ibi decedentes, imo extenditur etiam ad locum Papæ vel curiæ vicinum, h. e. non distantem ultra duas diætas, quarum quælibet complectitur 20. leucas, quarum singulæ habent 1000. passus, & conficiunt 4. plena milliaria Germanica: si igitur in tali vicinia moriatur beneficiatus, accedens vel recedens a Sede Apostolica vel Curia Romana, beneficium illius reservatur Pontifici: durat hæc reservatio non ultra mensem a die vacationis inductæ. Aliæ autem omnes dicuntur *non clausæ in corpore juris*, ut quæ extant in *Extrav. Execrabilis 4. Jo: XXII. & extrav. Ad regimen. 13. int. com. h. t.* Item quæ produntur in *Regulis Cancellariæ*, & in *Concordatis Germaniæ*. Vicina reservationi est *Affectio* beneficii, quæ fit per appositionem manus a Pontifice factam, de qua in *extrav. ult. eod.* quando nimirum Papa aliquando cœpit disponere de aliquo beneficio in ordine ad illud conferendum, & sic tacite ac ipso facto suæ collationi reservare censetur; per quod differt a reservatione, quod hæc fiat verbis, illa facto, item quod affectio cesset, si Pontificis collatio semel consecuta est effectum, reservatio autem duret, quotiescumque vacaverit beneficium. Ex quibus apparet, quid sit beneficium *Reservatum*, & quidem beneficium *Affectum*. Porro *effectus* tam reservationis quam affectionis est, quod beneficium reservatum vel affectum ab inferiori collatore conferatur invalide, atque omnia reduci debeant ad statum priorem; cum inferiori ligatæ sint manus, *c. 2. 13. h. t. in 6. arg. c. 1. & 2. de Confirm. ut.* Quod verum est, etsi reservationi non sit appositum decretum irritans: licet non afficiat ignorantem, sed valeat

valeat collatio inferioris, qui ignorat reservationem, sine clausula irritante factam; e contra si reservationi appositum sit decretum irritans, etiam afficit ignorantem collatorem, inficit titulum, & vitiat possessionem ita ut, si proviſus ſpoliatur poſſeſſione, non poſſit agere de ſpolio. Chokier in reg. 1. Cancell. n. 18.

19 Dico 5. Beneficia Pontifici reſervata in Germania non ſunt alia, quam quæ in concordatis Germaniæ ſpecificantur. Chokier ad reg. Cancell. 1. n. 22. eo quod in iisdem Papa diſcrete promiſerit, quod *per quamcumque aliam reſervationem, gratiam expectativam, aut quamvis aliam diſpoſitionem, ſub quacumque verborum forma factam vel faciendam impedire nolit liberam collationem Ordinariorum*. Quare non eſt neceſſe reſervationes alias, vel ante concordata in *extravagantibus Jo: XXII. & communibus* aut in *Regulis Cancellariæ*, vel poſt illa in *aliis Bullis* factas aut faciendas, in quibus non expreſſe derogatur dictis concordatis, opere & fruſtra adducere in Germania. *Concordata Germaniæ* autem de quibus hic, ſunt pacta a Nicolao V. Summo Pontifice cum Fridrico III. Imperatore, aliisque Principibus Germaniæ tum eccleſiaſticis tum ſæcularibus inita, & per ſpecialem Bullam, quæ incipit, *Ad Sacram Petri Sedem*, anno 1448 confirmata, ad tollendas difficultates & controverſias plurimas, ratione collationis beneficiorum ortas. In his Papa permittit liberam electionem prælatorum in Archiepiſcopalibus, Episcopalibus, & Regularibus Eccleſiis, ita tamen, ut electorum confirmatio (niſi ſint Prælati Regulares non exempti) petatur a Papa, ac inſuper liberam indulget collationem omnium beneficiorum ordinariis collatoribus, quæ in Concordatis ſibi non

non reservat vel perpetuo, vel alternative in certis mensibus vacantia: ac insuper a quibusdam beneficiis exigit annatas.

20 Quæres, quæ ergo beneficia in concordatis sunt reservata; R. Multa. 1. Quæ vacant apud Sedem, de quibus paulo ante. 2. Quæ vacant per acquisitionem dignitatis, personatus, vel alterius beneficii, aut officii ita incompatibilis, ut obtento secundo vacet ipso Jure primum. Et hæc reservatio statuitur etiam in *Extrav. Execrabilis* 4. Jo: XXII. an vero utrumque sit reservatum, disputatur; probabile est, quod solum secundo obtentum, quod quis nititur retinere cum primo. 3. Prælaturæ & Episcopatus vacantes per obitum Cardinalis. 4. Prælaturæ, dignitates, & omnia beneficia, quæ vacant per depositionem, privationem (interveniente sententia Pontificis) vel translationem auctoritate Apostolica factam. 5. Episcopatus vacans per renuntiationem liberam, a Papa acceptatam. 6. Prælaturæ, dignitates, & beneficia, ad quæ quis electus vel postulatus est, si electio vel postulatio fuit rejecta a Pontifice, vel renuntiatio talis Prælaturæ &c. a Pontifice admissa. 7. Dignitates & beneficia eorum, qui auctoritate Apostolica immediate promoti sunt ad Episcopatus, dignitates; ubi tamen excipiuntur Episcopatus Titulares: quatuor Episcopatus, quos confert Archiepiscopus Saliburgensis, nempe Gurcensis, Chiemensis, Seccoviensis, & Lavantinus. Item excipiuntur beneficia per gratiam expectativam Papalem obtenta: & obtenta per preces primarias Imperatoris imo probabiliter etiam beneficia, quæ electus in Episcopum ante obtentam Confirmationem a Sede Apostolica resignat in manus ordinarii collatoris; quia concordata lo-

quun-

quuntur *de Promotis*; complete autem promotus non est, qui necdum confirmatus. Eodem modo excipiuntur beneficia, quæ promotus ad Episcopatum retinuit ex dispensatione Pontificis, & postea vacant per ejus mortem; quia concordata loquuntur de beneficiis vacantibus per *promotionem*; quo modo non vacant hæc beneficia, sed per mortem. 8. Beneficia, quæ vacant per obitum certorum Officialium Papæ, nimirum, Vice-Cancellarii, Camerarii, septem Notariorum, Auditoris litterarum contradictarum, Auditorum causarum Palatii, 24. Pœnitentiariorum Apostolicæ Sedis, Abbreviatorum 25. Capellanorum ejusdem Sedis, qui in Albo Curialium descripti sunt, & commensalium verorum Papæ, si moriantur, dum actu habent prædicta officia. 9. Beneficia auctoritate Litterarum Apostolicarum immediate collata. Atque hæc reservationes *a num. 3.* allatæ comprehenduntur omnes etiam in *Extravag. Ad Regimen. 13. int. Comm.* ultimæ tamen duæ modificantur, & restringuntur aliquo modo a concordatis. 10. Dignitates majores post Pontificales in Ecclesiis Cathedralibus: & principales seu primæ in Collegiatis; sive dein pro majori vel prima habeatur Præpositura, ut in plerisque Germaniæ locis, sive Decanatus. Et hanc reservationem etiam statuunt *Regule Cancellariæ regul. 4.* Hinc, quia concordatis est inserta, omnes Præposituræ tam Cathedralium quam Collegiatarum Ecclesiarum in Germania sunt reservatæ Pontifici. Excipiuntur Præposituræ Salisburgensis & Augustana Cathedralis, etiam Elvacensis principalis, quæ ex privilegio sunt Electivæ, electus tamen a Pontifice est confirmandus: item Præposituræ Ecclesiarum

Collegiatarum in Bavaria, ad quas itidem ex privilegio nominat Serenissima Domus Bavari-
ca. II. Demum reliquæ dignitates & beneficia
pro alternis mensibus, nempe Januario, Mar-
tio, Majo, Julio, Septembri, Novembri, si va-
cent in his mensibus, libera autem collatione re-
lictæ ordinariis collatoribus pro reliquis 6. men-
sibus, Februario, Aprili, Junio, Augusto, Octo-
bri, & Decembri. Quamvis autem hæc alter-
nativa collatio etiam reservetur in *Regulis Can-
cellariæ reg. IX.* quæ olim fuit *VIII.* plus ta-
men conceditur in *Concordatis*; nam in illis
solum indulgebatur Episcopis, iisque actu resi-
dentibus, alternare cum Pontifice, in istis ve-
ro omnibus collatoribus ordinariis, licet Epi-
scopi non sint, vel actu non resideant. Porro
Papa suos menses subinde etiam aliis concedit:
sic Serenissimæ Domui Bavariæ competit jus
præsentandi ad Parochias alternativas, in men-
sibus Papalibus vacantes, sive ex privilegio spe-
ciali Pontificis, sive, ut loquuntur specialia
Concordata Bavariæ, ex præscriptione. Sed cir-
ca hanc reservationem.

21 Dico 6. Alternativæ collationi subjacent
dignitates omnes, & beneficia quæcumque, cu-
rata & non curata, consequenter & officia ac
administrationes, cum vere sint beneficia. Com-
munis ex *Concordatis* citatis. Excipiuntur ta-
men 1. omnia beneficia & dignitates perpetuo
reservatæ Pontifici in dictis concordatis, & jam
sunt recensitæ. 2. Beneficia manualia, & quæ
supra diximus esse improprie beneficia. 3. Re-
gularia, quæ ad nutum prælati regularis sunt au-
feribilia. 4. Electiva, quia hæc pro semper re-
lictæ sunt liberæ electioni capitularium. 5. Pa-
tronata, modo sint juris patronatus laici, &
quidem obtenti non per privilegium &c. sed ex
fun-

fundatione, dotatione, vel constructione Ecclesiæ; cum Pontifex patronatui laico non censeatur derogare, nisi clare exprimat. Procedit, etsi ecclesiasticus simul cum tali laico sit patronus, itaut nec ecclesiastico suum jus præsentandi auferatur, eo quod æquius sit, ut privilegiatus trahat secum non privilegiatum, quam ut privilegiatus propter societatem alterius amittat suum privilegium. 6. Beneficia, quæ conferuntur per concursum, uti parochialia deberent per se juxta Trident. 7. Accessorie unita, v. g. mensæ Episcopali, Capitulari, Monasterio &c. quia quoad titulum sunt extincta, & proprie non vacant. 8. Vicariæ perpetuæ (quando nimirum Ecclesiæ Parochiales non accessorie, sed æque principaliter sunt unitæ Monasteriis, Collegiis &c.) juxta *Constitut. Ad exequendum S. Pii V.* 9. quæ vacant per resignationem puram & expressam quocumque mense factam in manibus Ordinarii, quia in regulis Cancellariæ permissum est Ordinariis talia conferre beneficia, in concordatis autem abstrahitur: ergo cum nationis Germanicæ conditionem per concordata non duriores facere voluerit Pontifex, sed favorabiliorem, quam sit aliarum nationum, alternativæ non censendus est subjecisse beneficia taliter resignata: & concordata, cum aliud non exprimant, debent intelligi secundum regulas Cancellariæ tanquam Jus commune. Demum 11. Beneficia parochialia & curata, quæ quidem vacant in mense, qui pertinet ad collationem Papæ, at Sede Papali vacante, vel quando a Papa, cum adhuc viveret, collatio non est facta; tum quia reservatio horum beneficiorum, casu quo vacant apud Sedem, Sede vacante, vel a vivente Papa non sunt collata, non videtur statuta, ex ratione,

ne ex longiori vacatione salus animarum periclitetur, *c. 3. 35. b. t. in 6.* quæ ratio etiam pugnat pro casu, quo vacant extra Curiam, & non apud Sedem, Sede vacante &c. tum quia hæc beneficia (uti & non curata, ad quæ proin probabilius fit extensio) mense quidem Papali, at Sede Papali vacante, vacantia, in Regulis Cancellariæ ratione mensium non sunt reservata, ut docent communiter: ergo nec sunt reservata vi concordatorum; quia, ut jam insinuatam Papa in concordatis non voluit duriores facere conditionem Germanis, nec augere, sed mitigare reservationes Regularum Cancellariæ. Id quod in multis Episcopatibus confirmat praxis, præsertim quoad beneficia Curata, vi cuius indifferenter conferri solent ab Episcopis, in quocumque mense, Sede Papali plena vel vacua, vacantia.

Objic. Pacta & concordata non extinguuntur morte paciscentium: ergo reservationes in concordatis durant etiam vacante Sede, præsertim cum non sit paritas cum Regulis Cancellariæ; nam illa sunt perpetua, istæ autem solum durant, quamdiu vivit Papa, & electo novo iterum restaurari debent. *R. dist. cons.* durant Sede vacante, quas voluit Pontifex durare. *C. cons.* quas durare noluit, uti sunt reservationes mensium pro casu Sedis vacantis propter allatam rationem. *N. cons.* quod non impedit, quo minus perpetua sint concordata, eo quod non indigeant nova restauratione, sicut Regulæ Cancellariæ indigent.

22 Dico 7. Quando beneficium alternativum vacat in mense Papali (qui incipit ad primum pulsum horæ duodecimæ noctis, ubi incipit v.g. Januarius, & finitur ad primum pulsum horæ 12. noctis ultimæ Januari) debet collator
ordi-

ordinarius in nostra Germania expectare provisionem Papæ per tres menses. Text. & DD. in Concordat. §. de Ceteris, ibi: *quoties non apparuerit infra tres menses, a die notæ vacationis in loco beneficii, quod alicui de Apostolica auctoritate provisum fuerit.* Sed notandum, quod juxta declarationem Greg. XIII. in Const. *Quæ in Ecclesiam*, 41. illa verba non apparuerit non sint reducenda ad verba *in loco beneficii*, sed ista ad immediate præcedentia *notæ vacationis*. Unde DD. duo inferunt. 1. Trimestre Pontificis incipere currere non a tempore, quo innotescit vacatio Romæ, sed quamprimum non ante, innotescit in loco beneficii. 2. Ordinarium collatorem non statim posse (saltem absolute) beneficium conferre, si post elapsum trimestre provisus a Papa non appareat in loco beneficii; præfertur enim, si postea appareat provisus a Papa, modo intra trimestre sit facta provisio. Quæ tamen Constitutio Gregoriana teste Chokier & Zypæo apud La Croix l. 4. n. 517. minus observatur, utpote emanata non consulta prius natione Germanica; nam Pontifex in dictis concordatis subnectit concessionem alternorum mensium deinceps perpetuo duraturam, nisi in futuro Concilio NB. *de consensu dictæ nationis* (Germanicæ) aliter fuerit ordinatum.

Ceterum quatuor adhuc notanda sunt 1. Trimestre Pontificium non incipere ipsa die, qua innotescit vacatio in loco beneficii, sed postera die, quia juxta l. 41. ff. de V. O. præpositio a excludit terminum a quo gl. in c. 3. b. t. in 6. V. numerandum, Chokier, & alii, 2. Si dubium sit, an beneficium vacare cœperit in mense Papæ vel Ordinarii, ut si prima Februarii reperitur mane mortuus beneficiatus, standum esse pro

Ordinario ; quia habet intentionem fundatam in Jure , quamdiu non constat ipsi per reservationem (quæ est odiosa) ligatas esse manus . 3. Prædictum trimestre Pontifici currere etiam Sede Papali vacante , & probabilius . 4. Licet provisio Papæ non sortita sit effectum propter impedimentum provisi , ob vel subreptionis &c. quia concordata ordinariis collatoribus tribuunt jus conferendi absolute post lapsum trimestre ; & paria censentur , *non providere , ac invalide providere l. quoties 6. ff. qui satisfacere cog.* Contra hoc ultimum *Objic.* Beneficium , cui Pontifex aliquando manum apposuit per invalidam collationem , fit *affectedum* , & sic tacite reservatum ipsius collationi perpetuo , donec collatio fortiatur effectum . *Extrav. 14. §. Romani h.t. int. comm.* ergo invalida collatio Pontifici non tollit vel sistit cursum trimestris . Resp. Verum quidem est *antec.* generaliter , sed per specialem dispositionem concordatorum pro hoc casu aliter ordinatum est ; quia in his Pontifex promisit , quod per *quamcumque aliam dispositionem aut reservationem* nolit impedire liberam collationem inferiorum : ergo nec per reservationem *tacitam* , qualis est affectio beneficii ; nam & hæc esset aliqua reservatio , vel dispositio , impediens collationem inferiorum , atque præjudicaret concordatis . Ajunt quidem , stylum Curia Romanæ contrarium esse ; sed exinde non evincitur , nostram sententiam in puncto Juris non esse veriore .

23 Quæres , quid sint annatæ , de quibus mentionem etiam faciunt & reservant concordata Germaniæ in §. 5. 2. A quibus solvendæ ? 3. Et an licite exigantur . Resp. ad 1. Sunt pensiones seu certæ quantitates pecuniæ , quæ de Episcopatum aliarumque dignitatum & beneficiorum

vacan-

vacantium fructibus primi anni exiguntur a Papa pro Camera Apostolica: aliæ sunt integræ, & vocantur *communia servitia*, atque denotant omnes fructus primi anni: aliæ non integræ, & sunt dimidia tantum pars fructuum primi anni, ac proprie & specificè dicuntur *annatæ*. R. ad 2. Promoti ad prælaturas majores, seu *Consistoriales* ut vocant, quas nimirum Papa confert in Consistorio Cardinalium, rogatis eorum suffragiis, quales in Germania sunt Episcopatus, & prælaturæ principales, sæculares aut regulares, uti Elvacensis, Campidunensis, Fuldensis &c. obligantur per se ad integros fructus primi anni pendendos Camerae Apostolicæ, licet taxa ex liberalitate Pontificis in libris Camerae Apostolicæ annotata vix quintam fructuum partem excedat, ac insuper ad eandem solvendam concedantur duo anni, & si contingat uno eodemque anno plures Episcopos vel Præsules in eadem Ecclesia mori, nonnisi semel solvenda sit, nec illam teneatur solvere successor, si forte antecessor non solvisset. Promoti autem auctoritate Papæ ad dignitates & beneficia minora, & non consistorialia, quorum valor seu redditus annui 24. ducatos juxta taxam Camerae Apostolicæ non excedunt, solum ad dimidiam fructuum partem primi anni per se obligantur: quamvis & hæc portio soleat valde moderata & mitigata esse, imo omnes Canonicatus Germaniæ taxentur in Camera tantum ad valorem 24. aureorum, licet annui redditus ascendant reipsa ad mille & amplius ducatos, ut adeo ex iis nullæ annatæ solvendæ sint. R. ad 3. Exactio annatarum rationalis & omnino licita est, partim quia exiguntur in signum subjectionis ad Sedem Apostolicam, partim ut Papa habeat, unde Cardinales

aliosque officiales, quibus indiget plurimis ad regendam universalem Ecclesiam, sustentet, bene meritos de Ecclesia præmiatur, egentibus succurrat, Ecclesiam contra hostes defendat, fidem inter infideles propagare possit &c. *Objic.* Exactio & solutio annatarum est simoniaca, quia temporale exigitur & solvitur pro confirmationibus electionum, & collationibus beneficiorum, quæ sunt aliquid spirituali annexum: ergo est illicita. *Resp. N. ant.* quia ex aliis, & jam insinuatis causis exiguntur, non tanquam pretium pro rebus spirituali annexis. Adde, quod annatæ non exigantur ex pacto, sed ex lege, jam antecedenter existente; imo sunt debitæ ex natura rei velut onus reale, h. e. ipsis fructibus primi anni impositum, ac subrogatæ sunt decimis, quæ olim ex toto Orbe Christiano debebantur & solvebantur Papæ juxta Veteris Ecclesiæ institutum. *Leuren. p. 3. qu. 190. num. 2.*

24 Dico 8. Dignitates & beneficia omnia, quæ Pontificis collationi non sunt reservata, de Jure communi conferri possunt a quolibet Episcopo confirmato in sua Dioecesi, ut adeo ad hoc habeat intentionem in Jure fundatam, sive dein sermo sit de collatione libera, sive de necessaria, supponente electionem, vel præsentationem clerici præviam. *Text. & DD. in can. 10. 11 caus. 16. q. 7. c. 10. de off. Ordin. c. 3. instit. c. 12. §. fin. de hæret. ibi: ad Episcopi officium tam institutio, quam destitutio Sacerdotem noscitur pertinere.* Excipiuntur tamen beneficia, quæ alius ex jure speciali, nempe privilegii, consuetudinis, præscriptionis, conventionis &c. conferendi obtinuit. *Canonicatus dignitates & præbendas Cathedralium Ecclesiarum de Jure probabilius conferendi essent ab*

Episcopo & capitulo simul; itaut Episcopus unam, & capitulum alteram vocem constituat, per *c. 15. concess. præb. Garc. p. 5. c. 4. n. 17. 28.* Collegiatarum vero Ecclesiarum a prælato immediato & capitulo simul, ita tamen, ut institutio ad Episcopum spectet. *Garc. n. 64.* Sed & hic sæpius aliud obtinet ex jure singulari, vi cujus subinde canonicatus conferuntur ab aliis, ver. gr. a Papa alternative, ab ipsis canonicis vel capitulariter, vel per *turnum*, ut vocant, itaut unus post alterum, incipiendo a Seniore, conferat canonicatum in suo mense vacantem, aut a Principibus sæcularibus per præsentationem, &c. Quid de reliquo in collatione beneficiorum quorundam possit capitulum, vel Vicarius Generalis, patebit ex dicendis ad *tit. Ne Sede vac.*

25 Quæres, an laicis competere possit potestas conferendi beneficia? R. æque parum, ac potestas ea consequendi: quia beneficia sunt jus spirituali officio annexum, consequenter eorum collatio requirit potestatem spiritualem, sicut consecutio ordinem spiritualem: cum igitur laici, omni ordine clericali destituti (secluso privilegio Papali) ne quidem capaces sint juris & potestatis spiritualis, *c. 2. & 3. de Judic.* nec conferre, nec adipisci beneficia possunt. Unde, si Imperator, Reges, & alii Principes, & sæculares, dicuntur providere esse Ecclesiis suarum ditionum, & conferre præposituras, canonicatus, imo & Episcopatus, sensus est, quod habeant jus nominandi, & quodammodo præsentandi clericos ad beneficia vacantia, vel, ut fit per *primas preces*, de quibus *tit. de Jurepatron.* vacatura, & sic petant conferri certis personis a potestate ecclesiastica, non quod ipsi conferant jus officio spirituali annexum.

26 Dico 9. Beneficia possunt etiam obtineri per præscriptionem, modo acquisita sint titulo colorato collationis, institutionis &c. re ipsa invalidæ propter defectum occultum, scil. intra triennium pacificæ possessionis. Ita communis cum Sanch. l. 7. Moral. c. 29. n. 88. seqq. propter clarum textum *Regulæ Cancell. 36.* quæ inscribitur *de triennali Possessore*, ibi: *Si quis quæcumque beneficia ecclesiastica, absque simoniaco ingressu, ex quovis titulo, Apostolica vel Ordinaria collatione: aut institutione eorum, ad quos ista pertinent, per triennium pacifice possederit (dummodo: se non intruserit, h. e. qui aut nullum habet titulum, vel non ab eo, cujus est conferre beneficium) super iisdem beneficiis taliter possessis molestari nequeat &c.* ergo per triennalem & pacificam possessionem, titulo & bona fide instructam, acquiritur jus & quasi dominium beneficiorum, atque stabilis titulus in iisdem, tanquam per præscriptionem, quæ tam in possessorio quam petitorio excludit omnem actionem, atque, sicut omnis alia legitima præscriptio, in foro conscientiæ quoque procedit, ut habet communior & verior sententia cum laudato Sanch. bonæ fidei, ut ego quidem existimo, non obest, si promotus per titulum coloratum sciat impedimentum suum, modo alias illud occultum sit, & Juris tantum ecclesiastici: cum ex nullo Jure probetur obligatio impedimentum tale manifestando se tam notabili commodo privandi.

Objic. 1. Nullum beneficium obtineri potest absque canonica institutione, vel collatione, c. 1. de R. J. in 6. Sed præscriptio non est canonica institutio vel collatio, quæ debet procedere ab habente potestatem, & titulum validum, ac verum, non mere coloratum, tribue-

re: ergo. 2. Nec per longissimam consuetudinem, quæ in Jure reprobatur, acquiri potest beneficium absque canonica institutione, *c. 3. de instit.* ergo nec per præscriptionem. 3. Qui scit suum impedimentum, vel vitium tituli, & tamen acceptat vel retinet beneficium, ille peccat contra SS. Canones, qui requirunt titulum verum & validum canonice institutionis: ergo est in mala fide: si autem 4. ignorat SS. Canones præfatos, laborat ignorantia Juris manifesti, quæ iterum obest bonæ fidei: sed sine bona fide nulla datur præscriptio: ergo. R. ad 1. *antec.* intelligendum est de via & modo ordinario ac immediato consequendi beneficia, non de extraordinario & mediato præscriptionis, quam SS. Canones nullibi prohibent, imo in allegata Regula Cancellariæ manifeste approbant. Ad 2. *N. Conf. & Parit.* partim quia SS. Canones consuetudinem reprobant, præscriptionem vero approbant; partim quia consuetudo, in Jure reprobata, erat talis, per quam sine consensu & opera Episcopi obtinebant clerici beneficia a laicis, vel sese intrudebant, adeoque cum manifeste vitioso, aut nullo titulo, etiam apparenter tali; quod utique illicitum est & corruptela morum: fere sicut res alienas rapere nulla consuetudo facit licitum, licet præscriptio justo innixa titulo earum tribuat dominium. Ad 3. *N. ant.* nam nec *c. 1. cit.* nec alii SS. Canones clare obligant ad non acceptandum vel non retinendum pro foro interno beneficium pro casu, quo quis impedimentum Juris mere humani novit. Vid. *tir. de Electione num. 15.* Ad 4. Negatur, quod labore ignorantia Juris manifesti, quia nullum ostendi potest, quod clare reddat inhabilem ad beneficium, qui ignorat vitium tituli, mediante

possessione & præscriptione obtinendum, imo clare hoc permittitur ad *d. Reg. Cancell.* Dein ignorantia Juris manifesti non vitiat bonam fidem Theologicam.

27 Occasione hujus *Regulæ de triennali possessore forte.* Quæres, quid statuatur in *Regul. Cancell.* 19. quæ intitulari solet *de infirmis resignantibus*, vel vocari *regula de viginti*? R. Statuitur, quod, si infirmus resignaverit vel dimiserit beneficium suum, & intra 20. dies a die præstiti a resignante consensus coram legitimo superiore, resignationem acceptante, numerandos mortuus fuerit, resignatio habeatur pro nulla, & beneficium censeatur vacare per mortem; quia hujusmodi resignationes, cum fieri soleant in favorem certarum personarum, referunt speciem hæreditariæ successionis, quam SS. Canones detestantur. Per *infirmum* rectius intelligitur ille, qui laborat non qualicumque infirmitate, sed gravi, ex qua aliquis moriturum se crediderit, ideoque resignaverit, eo quod *regula dicat, si de ipsa infirmitate decesserit.* Sed *Objic.* *Regula* permittit hæc verba: *etiam vigore supplicationis, dum esset sanus, signatæ*: ergo resignatio habetur pro nulla, licet sanus adhuc (a fortiori, si levi infirmitate correptus) resignaverit, modo intra 20. dies postea decesserit. R. cum P. Engel *h. t. nu. 31.* hæc verba respicere stylum Curia Romanæ, ubi ante actualem resignationem, & consensum resignantis in Cancellaria ponendum, supplicatur Summo Pontifici pro licentia resignandi, qui supplicationem signat & subscribit, *fiat, ut petitur*: nihil igitur aliud videntur velle Pontifices, qui illa verba hoc tempore addunt *Regulæ*, quam quod dicti 20. dies computandi sint a die supplicationis signatæ, si fiat resignatio Romæ, ne scilicet committeretur
fraus;

fraus; alias enim fani adhuc possent supplicationem porrigere, & suum consensum differre usque ad tempus periculosæ infirmitatis.

T I T U L U S VI.

De Clerico ægrotante vel debilitato.

S U M M A R I U M.

- 1 Quibus constituendus coadjutor. Quis iste sit, & quid coadjutoria.
- 2 3 A quibus constitui possit coadjutor, tam perpetuus, quam temporalis.
- 4 Quod sit coadjutoris officium, & quæ potestas.
- 5 Unde sustentari debeat.

SI contingat Episcopos, prælatos, aut alios curatos, incidere in morbum incurabilem, vel in amentiam, aut ob senium vel mutilationem &c. reddi inhabiles ad sua ministeria obeunda, nequaquam debent amoveri, c. 1. seqq. h. t. quia afflictio non est addenda afflictio, c. 5. eod. sed constituendus est eis coadjutor vel in spiritualibus tantum, vel in temporalibus tantum, vel in utrisque, prout nimirum inhabilis est redditus principalis ad illa vel ista tantum, vel ad utraque rite administranda. Unde hic agitur de *coadjutoria*, quæ est vicina beneficio, & definitur esse *facultas alicui concessa adjuvandi prælatum &c. inhabilem in suis ministeriis*. Alia est *temporalis*, quando coadjutor solum constituitur ad tempus, nimirum vel ad dies vitæ, vel quamdiu durat coadjuti infirmitas vel inhabilitas; hac enim cessante, vel illo convalescente, expirat. Alia autem *perpetua*, seu *cum jure successionis*, ita ut moriente vel resignante

re coadjuto succedat hoc ipso coadjutor in prælatura &c. Neque coadjutori etiam perpetuo conceditur jus, titulus, aut possessio beneficii & prælaturæ aut habitus curæ, quamdiu vivit principalis seu coadjutus, sed solum administratio illius Juris, & exercitium curæ. Coadjutor temporalis fere coincidit cum *Administratore*, & a *Vicario* in beneficiis inferioribus curatis fere non differt.

2 Dico 1. Ad assumendum coadjutorem v.g. Episcopi perpetuum, & cum jure succedendi, necessarius est consensus Summi Pontificis. 2. Consensus coadjuti seu Episcopi regulariter, & 3. in Germania consensus capituli. Pars 1. patet ex Trid. *sess. 25. c. 7. de ref. item ex c. 2. & 3. de concess. præb.* Pars 2. ex *c. un. b. t. in 6.* quia coadjutum vel maxime concernit coadjutoria, & hinc invito obtrudi non debet, nisi laboret defectu vel morbo incurabili; tunc enim capitulum non quidem per se cogere ipsum potest ad assumendum coadjutorem, bene tamen statum Ecclesiæ fideliter referre ad Pontificem, ut is, si ita visum fuerit, compellat ad coadjutorem admittendum, vel perpetuum vel temporalem: idem est, si Episcopus consentire non possit lapsus in amentiam, *c. un. cit.* Pars 3. tum ex *d. c. un.* tum ex concordatis Germaniæ, in quibus capitulo conceditur libera electio successoris, cui præjudicaret coadjutor perpetuus sine consensu capituli datus; iste autem consensus non necessario debet esse capitulariter positus, neque, si coadjutor ob impedimentum esset postulandus, a duabus tertiis (hæc enim in electione tantum & postulatione, ubi Sedes jam vacat, necessaria sunt, uti judicatum est Romæ anno 1694. in coadjutoria Moguntina) sed sufficit consensus majoris.

joris partis capituli etiam non congregati. Ceterum si Episcopus consensit quidem in coadjutorem sibi dandum, non tamen in genere, sed proponendo certum, tunc aliam personam nominare non potest capitulum. Postquam vero coadjutus seu Episcopus & capitulum conspiciunt in certam personam, eam petere debent a Summo Pontifice, non tamen in instrumento coadjutoriae petendae adhibere verba, *se eligere vel postulare*, sed *se consentire*, & *petere*, ut Papa dignetur coadjutorem concedere. Si autem ipse coadjutor peteret, posset tanquam ambitiosus rejici Romae.

3 Dico 2. Coadjutorem temporalem Episcopis & praelatis exemptis etiam regulariter dat solus Papa. 2. Inferioribus autem non exemptis Episcopus aut superior ordinarius. Pars 1. sumitur ex *c. un. cit. dixi, regulariter*; nam in locis a Sede Apostolica valde remotis, uti in Germania, ipse Episcopus cum consilio & assensu capituli sibi unum vel plures coadjutores temporales assumere potest: vel, si ille sit impos mentis, capitulum vel duae ipsius partes, *c. un. cit.* Pars 2. ex *c. 3. & ult. b. t. & Trid. sess. 21. c. 6. de ref.*

4 Dico 3. Officium & potestas coadjutoris est eadem quae coadjuti, per *c. 5. b. t.* cum aliqua tamen limitatione, vel in litteris coadjutoriae expressa; vel in Jure &c. Sic non potest alienare res immobiles Ecclesiae, *c. un. cit.* conferre beneficia ecclesiastica sine consensu coadjuti &c. per *c. ult. de Off. Vicar. in 6.* conficere negotia ardua, per *c. 81. de R. J. in 6.* Tenetur insuper rationes administrationis suae reddere coadjuto, vel, si hic mente non valeat, capitulo, vel successori coadjuti, *cap. unic. cit.*

5 Dico 4. Coadjutor sustentandus est ex proventibus Ecclesiæ, cujus prælato datus est, si sufficientiant ad moderatam utriusque sustentationem, *c. 3. h. t. & c. un. cit.* Si redditus pro utroque non sufficientiant, ex illis debet ali coadjutus, quia retinet titulum & possessionem prælaturæ vel beneficii, per *c. 1. & 5. h. t.* Coadjutori autem providendum ex residuo, si quod detur, & aliunde additamentum v. g. ex collato alio beneficio, aut pensione, eidem procurandum &c. Trid. *sess. 21. c. 4. & 6. de ref.*

T I T U L U S VII

De institutionibus.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit institutio.*
- 2 3 *A quibus fieri possit, vel debeat.*
- 4 *Quid juris conferat.*

1 **I**Nstitutio late sumpta ac in genere dicitur quamcumque beneficii concessionem canonicam, & tituli collativam, qua confertur jus in re & proprietatis in beneficio etiam absque traditione vel possessionis consecutione, modo consensus & acceptatio institui accedat, *c. 17. de præb. in 6. c. ult. de concess. præb. in 6.* strictè autem & specificè accepta *institutio collativa juris est concessio beneficii a superiore ecclesiastico facta ad præsentationem Patroni; & quia hæc præsentato tribuit jus ad rem, est concessio necessaria, ac proin differt a collatione libera beneficii, quæ fit ad arbitrium collatoris, & sine ullo jure per præsentationem alicui competente, de qua ad tit. V. egimus §. 2. Porro*
alia

alia institutio vocatur *auctorizabilis*, quæ nihil est aliud quam commissio curæ animarum, alioque nomine *approbatio* dicitur. Alia autem nuncupatur *realis* vel *corporalis*, seu investitura, aut installatio, quæ est actualis inductio in possessionem.

2. Dico 1. Potestas instituendi præsentatos de jure communi pertinet ad Episcopum Dioecesis primario *c. 3. h. t. c. 21. de jur. patr.* Dein ejus loco ad Vicarium Generalem *c. 3. cit.* per verba, *qui hoc de jure possunt*, etiam sine speciali mandato. Demum Sede Episcopali vacante ad Capitulum Cathedrale *c. 1. h. t. in 6.* vel potius ad Vicarium Capituli. Ex jure tamen speciali, præscriptionis, aut consuetudinis aliquando spectat, ad inferiores quoque Prælatos, vel Collegia, institutionem *auctorizabilem* tribuunt quidem iidem, cum per concessionem beneficii Curati, si specialiter non conferatur prævio examine concedi censeatur approbatio seu cura animarum *Trid. s. 23. c. 15. de ref.* Putant quidem aliqui, hanc potestatem posteriorem non posse per præscriptionem vel consuetudinem acquiri, nisi simul beneficium desinat esse Curatum, vel manere sub jurisdictione Episcopi, per *Trid. s. 7. c. 13. de ref. s. 25. c. 11. de regular.* ubi derogatur omnibus consuetudinibus etiam immemorabilibus. Accedit praxis Episcoporum, qui ad curam Parochiarum nullos admittunt sine prævia sua approbatione. Sed melius sustinetur contrarium ex generalibus principiis de præscriptione & consuetudine. Ad *Trid.* respondetur, quod loquatur de consuetudinibus Tridentinum antegressis præsertim cum prorsus idem dicat de *privilegiis*; quis autem ex adversariis neget, privilegio Pontificis deinceps dando posse obtineri ab inferioribus Prælatibus institu-

stitutionem auctorizabilem. Si Episcopi nullos admittant sine prævia sua approbatione, id inde proveniet, quia non sufficienter probatur consuetudo vel præscriptio. Institutio *corporalis ac investitura* de jure scripto pertinet quidem regulariter ad Archidiaconum *c. 7. de offic. Archid.* vi consuetudinis tamen hodie multis in locis etiam hanc Episcopi tribuunt per Commissarios, Decanos rurales, vel alios. Fit variis modis pro diversitate locorum, & beneficiorum, v. g. Abbates & alii Prælati investiuntur per inductionem in Ecclesiam & collocationem in Sede Abbatiali, Canonici per assignationem stalli seu sedis in Choro & Capitulo, Parochi & alii beneficiati per impositionem bireti factam a Vicario Generali post editam professionem Fidei; aut in loco beneficii per inductionem in Ecclesiam, osculum altaris, contactum vel reserrationem januæ, per novi Parochi promulgationem in Ecclesia coram populo &c.

3 Quæres, an etiam Laici possint facere institutionem aliquam? R. 1. Collativam juris, & auctorizabilem, non possunt, quia hæc requirunt jurisdictionem spiritualem. R. 2. Investituram in ordine ad administrationem in spiritualibus proprio nomine etiam dare prohibentur, possunt tamen ex commissione Episcopi, si præcessit investitura verbalis una cum traditione bireti &c. actualem introductionem in locum beneficii una cum traditione clavium & jurium facere; quia hæc executio consistit in mero facto, in temporalibus autem, ubi quoad ista solet fieri specialis investitura, etiam absque commissione Episcopi Parochum novum v. g. possunt inducere in domum Parochialem, ibidem tradere claves, & rationum libros, ac redditus assignare.

4 Dico 2. Quamvis per institutionem juris collativam acquiratur jus in re & in beneficio per *c.17. & 40. §. fin. de præb. in 6.* taliter tamen instituto non licet propria auctoritate possessionem beneficii apprehendere per *c.7. de off. Archidiacon.* nisi accedat consensus Superioris corporalem possessionem tradere valentis. Si tamen propria auctoritate occuparet, probabilius non amitteret ipso jure proprietatem beneficii, quia hæc tam gravis poena non satis probatur. Amitteret tamen, si per violentiam caperet possessionem *c.18. §. insuper de præb. in 6. & arg. l. 7. C. unde vi. Objic.* Præsentatus ad beneficium, si illud occupet absque institutione, hoc ipso privatur omni jure per præsentationem acquisito *arg. c.5. de elect. in 6. & ibi DD.* ergo etiam institutus in beneficio, si illud occupet ante investituram, hoc ipso privatur omni jure per institutionem acquisito. *R. trans. antec.* quod a multis non male negatur, quia *cit. c. 5.* loquitur de electo: ergo tanquam odiosum non debet extendi ad præsentatum: *neg. conf. & parit.* quia electus & præsentatus per acceptationem solum obtinent jus ad rem, institutus vero jus in re: difficilius autem amittitur jus in re, quam jus ad rem.

T I T U L U S VIII.

De concessione præbendæ & Ecclesiæ
non vacantis.

S U M M A R I U M.

- 1 Quid sit libera collatio: quibus modis vacare possit beneficium vel Ecclesia.
- 2 Quomodo conferri possit vacans de jure tantum.

3 4 5 Beneficii nondum vacantis tam concessio
quam promissio est irrita.

6 Debet conferri intra certum tempus.

7 Quo elapso ad quem devolvatur collatio.

1 **U**T beneficium rite concedatur vel per liberam *collationem*, vel prævia præsentatione per *institutionem*, necesse est, ut prius debito modo vacet. Quia vero Collatores & Patroni adstringuntur, ut conferant vel præsentent ad beneficia intra certum tempus, postquam vacare coeperunt, videndum nunc est, quid juris sit, si beneficia nondum vacantia conferantur vel promittantur, & si debito tempore a cœpta vacatione non fiat collatio vel præsentatio.

Vacare autem beneficium potest triplici modo. 1. *De factò tantum*, quando habet quidem proprietarium, qui obtinet jus & titulum in beneficio, non tamen possessorem, quia nempe vel possessionem nondum est adeptus, vel vi ab illa expulsus, vel longo tempore abest a beneficio, & ignoratur, ubi sit. 2. *De jure tantum*, quando habet possessorem, caret tamen proprietario, ut si quis in beneficium, quod nullus obtinet in titulum, se intrudat, vel propter delictum ipso jure privatus beneficio illud defacto occupet, & possessionem retineat. 3. *De factò & jure simul*, quando nec possessorem nec proprietarium habet ut communiter contingit per mortem beneficiati, per renuntiationem expressam vel tacitam, per professionem Religiosam, per privationem ipso jure inductam ob delictum vel omissionis vel commissionis, vel per privationem hominis, seu per sententiam Judicis, propter homicidium simplex, perjurium judiciale, bestialitatem,

tem, sodomitiam imperfectam, deflorationem Monialis, adulterium, concubinatum scandalosum &c. beneficium auferentis. Et hæc vacatio est propriissima, secunda vero propria, prima autem, *defacto tantum*, est impropria, & beneficium censetur proprie non vacare.

2 Dico 1. Beneficium vacans *de jure tantum* potest quidem conferri & promitti, non tamen possessio concedi, nisi prius vocato possessore (modo ejus possessio non sit notorie injusta) & prævia cognitione, an huic non competat aliquod jus in beneficio *c. 28. de præb. in 6.* quia contra alium, prius non auditum, nihil unquam statuendum est propter generale periculum, ne quis injuste suo jure privetur.

3 Dico 2. Concessio beneficii non vacantis (vel *de facto tantum* vacantis) est ipso jure nulla *c. 1. 2. 7. h. t. c. 4. de donat.* Nec sufficit, si beneficium vacet *interpretative* h. e. si beneficiatus solum sit excommunicatus, suspensus, irregularis, ab hoste captus &c. & sic impeditus ab administratione, sed debet *vere* vacare.

4 Dico 3. Etiam promissio beneficii nondum vacantis, five certi, five incerti, aut proxime vacaturi, est ipso jure nulla, etsi juramento, vel scriptura sit firmata, five a collatore five a Patrono facta *text. in c. 2. 3. 11. 13. h. t. c. 2. eod. in 6. Trid. s. 24. c. 19. de ref.* ubi sublatae sunt omnes *gratiæ expectativæ* in materia beneficiorum DD. communiter. Ratio, ut hoc modo coerceatur avaritia, ac ambitio, quæ elucet in iis, qui ita præmature beneficiis inhiant, & ne minus digni per importunas & intempestivas preces dignioribus præripiant beneficia; atque ut evitetur ansa optandi & captandi mortem alienam, nempe actu possidentium

beneficia; sicut propter similem causam jus Civile reprobatur pacta de futura viventis hereditate. Nec juramentum utpote SS. Canonibus repugnans; & in præjudicium boni publici æque ac privatorum cedens, subsistere & promissionem firmare potest, minus scriptura, quam vocant *Signaturam*.

5 *Obj* 1. Valet promissio beneficii sub his generalioribus terminis concepta, *conferam tibi beneficium, cum potero*: vel, *quamprimum se facultas obtulerit text. in c. 14. b. t.* ergo saltem valet promissio beneficii incerti, v. g. proxime vacaturi, præsertim cum hæc promissio non præbeat ansam optandi & captandi mortem alienam. 2. Praxis habet, etiam timoratorum, ut passim vel voce, vel per signaturam, promittant beneficia proxime vacatura, tam in genere quam in specie; ergo hoc fit valide & licite, saltem vi consuetudinis. 3. Saltem jurata promissio tenebit & obligabit; quia omne juramentum debet servari, quod potest servari, sine peccato & præjudicio tertii: sed hoc juramentum potest servari sine peccato, quia non per se, sed solum per accidens inducit ad optandam & captandam mortem alienam (alias nec ipse Papa posset absolute dare gratias expectativas) item sine præjudicio tertii, quia nemini aufert suum jus, cum respiciat tempus, quo aliunde vacabit beneficium. Confirmatur 1. valet pactum de futura successione in bonis viventis, licet a jure Civili sit reprobaturum, cui adjicitur juramentum. 2. Idem pactum valet, si accedat consensus illius, de cujus hereditate initum est, modo ille usque ad mortem perseveret in suo consensu *l. fin. C. de pact.* ergo & valebit promissio beneficii nondum vacantis, saltem si fiat cum consensu possessoris beneficii.

R. ad

R. ad 1. Illud c. 14. fuit correctum a c. 2. h. t. in 6. quod est jus recentius. Et quamvis promissio beneficii incerti non det occasionem proximam optandi & captandi mortem alienam, tamen præbet aliquam, & nutrit avaritiam, &c. quod sufficere potuit Legislatori, ut etiam tales promissiones illimitate in d. c. 2. reprobaret & irritaret propter universale periculum *abusus*, & ad frænandam *detestandam* hominum *perversitatem*, *nimiam importunitatem*, *ambitionem improbam*, ut Pontifex loquitur. Ad 2. *dist. ant.* & per hanc promissionem, utpote irritam, conceditur aliqua spes. *C. antec.* jus ad beneficium in promissario, vel obligatio fidelitatis aut justitiæ oritur in apparenter promittente. *N. ant. & Cons.* Ipsemet scio, beneficia, ad quæ quibusdam fuerunt datæ signaturæ, postmodum sine scrupulo aliis fuisse data, præsertim a Patronis: ergo illa praxis non inducit consuetudinem legalem & veram, saltem id necdum est satis probatum. Ad 3. *Neg. min.* quamvis enim promittere beneficium nondum vacans non sit peccatum contra jus naturale, est tamen contra jus Ecclesiasticum, quod propter bonum publicum Ecclesiarum, & aliquale saltem periculum optandi mortem alienam, avaritiæ & ambitionis speciem, non solum irritat, sed etiam *reprobat*, h. e. prohibet hujusmodi promissiones: quo jure licet non adstringatur Papa, adstringuntur tamen alii, & ideo promissiones sunt peccatum, consequenter & juramentum iis adjectum, quia esset vinculum iniquitatis, & servari non posset sine præjudicio juris, & Ecclesiarum periculo, non valet, nec ullam parit obligationem, sed cadit cum suo principali. Ad *Confirmat. 1.* est disparitas hæc, quod jus Civile pactum futuræ hæreditatis non prohibeat, sed solum

irritet, & quidem ob bonum privatorum, de quorum hæreditate fit pactum, consequenter juramentum ei adjectum stare potest per se, & observari absque peccato, adeoque observandum est saltem ex virtute Religionis: econtra promissio beneficii non vacantis est insuper prohibita a jure Canonico, & irrita propter bonum publicum Ecclesiarum, & periculum animarum. Ad *confirm. 2.* Iterum est disparitas; quia jus Canonicum irritat promissiones tales absolute, jus Civile autem illa pacta solum conditionate, nisi nempe fiant cum consensu illius, de cujus hæreditate agitur *l. fin. cit.*

6 Dico 4. Tempus quoque certum conferendis beneficiis est præfixum: quale autem illud sit in electivis *in tit. de elect.* & quale in Patronatis, *in tit. de jure patr.* dicitur. Collativa autem, seu quæ sunt liberæ collationis, conferri debent intra 6. menses, a die cognitæ vacationis computandos, & cessante impedimento *c. 2. & 5. h. t.* nam legitime impeditis non currit tempus. Si autem intra hoc semestre non conferunt ordinarii Collatores, devolvitur collatio ad Superiorem.

7 Quæres, ad quem Superiorem fiat devolutio collationis? R. 1. Si collator inferior Episcopo, vel Capitulum Cathedrale moram committat, immediate ad Episcopum *c. 2. h. t.* si Episcopus per alios 6. menses non providerit, ad Archiepiscopum per *c. cit.* ab hoc autem ad Primatem vel Patriarcham, ac demum ad Papam, & sic gradatim semper ad Superiorem immediatum. Nec impeditur devolutio ad Episcopum, si collator ab ejus jurisdictione sit exemptus, quia tunc Episcopus tanquam delegatus Sedis Apostolicæ confert, *Clem. unic. de suppl. neglig.* Aliud foret, si ipsum beneficium esset exem-

exemptum, tunc enim devolutio fieret immediate ad Papam per *c. 32. de præb. in 6. in f. R. 2.* Si collator sit Episcopus ipse, & quidem jure proprio, fit devolutio immediate ad Capitulum, & primum ab hoc ad Archiepiscopum *c. 2. cit.* R. 3. Si vero Episcopus sit collator jure extraordinario, puta privilegii, delegationis, devolutionis, &c. immediate ad Archiepiscopum. Eadem devolutio & eodem modo locum habet in casu, quo ordinarius collator beneficium confert indigno; quia pro illa vice amittit jus conferendi per *c. 32. cit.* cum idem sit, imo pejus, promovere inhabilem, ac promovere nullum.

T I T U L U S IX.

Ne Sede vacante aliquid innovetur.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quando dicatur Sedes vacare.*
- 2 *Quid non possit Capitulum Sede vacante.*
- 3 *Quid econtra possit.*
- 4 *Maxime circa beneficia Ecclesiastica.*

1 **P**ER Sedem vacantem hic intelligitur Ecclesia Cathedralis vel Collegiata & Conventualis, cujus Prælati vel est mortuus, vel exauctoratus, vel resignatus, vel excommunicatus, suspensus &c. ita ut administrationem non habeat, adeoque intelligitur Sedes vel *vere* vel *interpretative* vacans. Datur quidem in hac Rubrica generalis regula, quod Sede vacante nihil possit Capitulum, cui tamen adversatur alia, vi cujus juxta *c. 11. & 14. de majorit. c. un. eod. in 6. c. 3. & 4. de suppl. neglig. in 6. & Trid. sect. 24. c. 16. de ref.* jurisdictionis & administratio

rerum & jurium Sede vacante ad Capitulum devolvitur. Unde veniunt conciliandæ hæ duæ regulæ in speciem oppositæ, & dicendum, quid possit & non possit Capitulum Sede vacante, præsertim quoad beneficia.

2 Dico 1. Capitulum Sede vacante generatim nihil potest, per quod censetur aliquid *innovari*, h. e. per quod status Diœcesis, Monasterii, vel Collegii immutatur, alteratur, vel aliquid fit, quod cedit in præjudicium Ecclesiæ vel successionis Prælati. Text. gl. DD. *in rubr. c. 1. & ult. b. t.* atque in hoc sensu vera est generalis regula Rubricæ. Ratio datur *in c. 1. cit.* quia Sede vacante non est, qui Episcopale & Ecclesiæ jus tueatur. Sicut igitur gesta in præjudicium pupilli, cui æquiparatur Ecclesia Rectore, velut defensore, destituta, ipso jure sint nulla *l. 2. seqq. C. de auctor. præst.* ita & gesta in præjudicium Ecclesiæ. Quapropter Capitulum in specie non potest de emolumentis Episcopalibus aliquid transferre ad mensam vel commodum Capituli *c. 40. in 6. & Clem. pen. de elect.* solvere unionem, qua Ecclesiæ vacanti annexa erat alia *c. 1. b. t.* alienare res immobiles, imo & mobiles servando servabiles, inchoare litem vel inchoatam prosequi, super bonis & juribus ad mensam solius Prælati pertinentibus, nempe extra casum inevitabilis necessitatis, &c.

3 Dico 2. Capitulum Sede vacante generaliter potest omnia, quæ potest Episcopus vel Prælati jure ordinario, vel quæ ad ordinariam ejus jurisdictionem pertinent per *c. 11. 14. x. & c. un. in 6. de majorit. c. 3. de suppl. & c. cit.* quia per hoc nihil *innovatur*, sed potius conservatur, & jure successionis continuatur prior status Ecclesiæ. Proin in hoc sensu procedit altera regula generalis. Dixi 1. quæ ad ordinariam Episcopi, &c.

jurisdictionem pertinent, siue dein ea fit *contentiosa*, quæ spectat causas, in iudicio decidendas, etiam Decimales, Beneficiales, Matrimoniales, Criminales &c. siue *necessaria*, quæ respicit actus, per quos tribuitur tertio jus quæsitum, uti est instituere præsentatos ad beneficia confirmare electos &c. siue *voluntaria*, quæ ordinatur ad actus a libera Episcopi &c. voluntate dependentes, ut est absolvere a censuris & peccatis, ab Episcopo per modum legis perpetuæ reservatis, a censuris a jure latis & non reservatis Pontifici, vel inflictis ab Episcopo defuncto, ferre censuras, dispensare in votis, juramentis, denuntiationibus Matrimonii, observatione festorum, in irregularitatibus ex delicto occulto provenientius &c. approbare & exponere Confessarios, exequi ultimas voluntates, visitare diocesim, subsidium charitativum in necessitate exigere, facere statuta, & ab Episcopo facta revocare, ac generali mandato revocare licentias & approbationes ab Episcopo datas &c. Notandum autem est 1. quod Capitulum hæc possit ac debeat facere per suum Vicarium, quem in spiritualibus (& per oconomum, quem pro temporalibus, licet non assignato tempore) specialem constituere vel antiquum confirmare tenetur intra octiduum a morte Episcopi juxta Trid. *sess. 24. c. 16. de ref.* Notandum 2. quod casu, quo vacat Ecclesia inferior, Episcopo subiecta, Capitulum in jurisdictione alias spectante ad Episcopum non succedat, sed Episcopus retineat suam ordinariam, qui tamen, si Ecclesia sit Regularis, in ea non se immisceat, quæ pertinent ad disciplinam Religiosam, nisi per administratorem, si quem constituat, vel nisi Superior claustralis sit in ea curanda negligens. Pirhing *tit. de majorat. a n. 58.* Dixi 2. *Quæ potest Episcopus, vel Prælati, jure ordinario*, seu qua Episcopus

pus &c. nam in iis, quæ potest Episcopus jure extraordinario, nempe privilegii, concessionis specialis, delegationis & commissionis, seu ut delegatus, non succedit Capitulum: sic non potest dispensare vel absolvere in iis casibus, in quibus id specialiter concessit Episcopo Papa, procedere contra exemptos, contra quos Episcopus tantum ut delegatus Sedis Apostolicæ potest procedere, visitare Monasteria Monialium exempta, eligere Regem Romanorum, si ea potestas competit Archi-Episcopo viventi, &c.

4 Dico 3. Circa beneficia Ecclesiastica potest Capitulum, generaliter ea, quæ ad ordinariam & necessariam jurisdictionem Episcopi spectant, non vero illa, quæ sunt jurisdictionis extraordinariæ & gratiosæ. Sumitur ex *c. 1. de instit. in 6. c. 2. h. t. c. un. eod. in 6.* Unde quamvis possit conferre beneficia certis personis debita, v.g. Clerico ex certa familia, præsentatis, electis, dando institutionem vel confirmationem, vel vacantia ex causa permutationis, jam acceptatæ ab Episcopo adhuc vivo; conferre tamen prohibetur beneficia liberæ collationis ad solum Episcopum, vel ad ipsum & Capitulum simul spectantis, antequam 6. menses ad collationem concessi fluxerint suppressere beneficia, unionem beneficiorum & Ecclesiarum dissolvere, imo nec beneficia extra causam ineluctabilis necessitatis unire, demum, quamquam admittere valeat resignationes beneficiorum libere vel ex causa permutationis Sede vacante factas, ea tamen, quæ ad liberam collationem Episcopi pertinent, non potest conferre, Ita communiter DD.

TITULUS X.

De his, quæ fiunt a Prælato sine consensu Capituli.

SUMMARIUM.

1. Quid sit Capitulum ejus consensus, & consilium.
2. Quando Prælati teneatur adhibere.
3. Et quando non, consensum vel consilium Capituli.
4. An in hac re aliquid possit consuetudo.

I Sicut Capitulum Sede vacante non potest omnia, ita nec Episcopus, vel alius Prælati Sede plena sine consensu Capituli, cujus nomine venit Collegium capitularium congregatorum, vel Senatus aut Concilium Episcopi aut Prælati, dictum a *capite*, quod non est Prælati, utpote a capitulo adæquate distinctus, sed Decanus vel Præpositus, una cum reliquis capituli membris unum corpus constituens, capitulum vero & Prælati simul constituunt unam Ecclesiam, cujus caput est Prælati, membra autem Capitulares c. 4. b. t. Ad constituendum capitulum requiritur 2. ut sint plures personæ, & quidem Ecclesiasticæ. 2. Ut habeant communem cassam & ærarium. 3. Commune sigillum. 4. Actorem & syndicum communem, per quem causæ capituli controversæ agantur. Apud Religiosos sæpe vocatur *Conventus*, nec habet bona propria a bonis Prælati sui distincta propter votum paupertatis. Quidquid agit capitulum qua tale, debet agere *capitulariter*, h. e. legitime congregatum per majora suffragia, per c. 5. de prob. c. 1. & fin. de his, quæ fiunt a ma-

Jori. Ubi de jure requiritur Capituli *consensus*, qui est comprobatio Capitularium, Prælatu tenetur illum sequi : ubi vero *consilium*, quod est sensus tantum & opinio Capitularium, tenetur quidem audire, at non sequi per se.

2 Dico 1. Episcopus (vel alius Prælatu) tenetur adhibere consensum Capituli non solum in negotiis, quæ concernunt Capituli onus vel interesse *arg. c. quod omnes 29. de R. J. in 6.* sed etiam in aliis quibusdam majoris momenti præjudicium vel interesse Ecclesiæ, aut successorum in Prælatura concernentibus, ubi jura id specialiter requirunt ; cujusmodi in specie sunt alienare res immobiles, & mobiles pretiosas Ecclesiæ, unire Ecclesias & beneficia, suppressere beneficia, celebrare contractum mutuum, vel alium, quo obligatur Ecclesia *c. 1. 8. 9. h. t. c. 4. de fidejuss.* augere numerum Canonico- rum vel minuere per *c. 8. de constit.* decernere ferias sacras *c. ult. de feriis* processum crimina- lem instituere contra Canonicos Cathedralis aut Collegiatæ Ecclesiæ exemptos ; sed in hoc casu solum tenetur adhibere duos Canonicos, circa initium anni ad id a Capitulo electos. *Trid. s. 25. c. 6. de ref.* Dixi, *consensum* ; nam in aliis negotiis gravioribus, ubi jura non expresse requirunt consensum, deberet saltem exquirere Capituli *consilium* per *c. 4. & 5. h. t.* uti sunt condere statuta, punire Clericos propter delicta, dare consensum in alienationem rerum ad Ecclesias inferiores pertinentium, admittere erectionem novi Monasterii &c. item quando jura præcipiunt adhiberi consilium, uti institutione & destitutione Abbatum, & Clericorum in beneficiis majoribus *c. 4. cit.* in providenda lectione S. Scripturæ, Theologiæ, & Grammaticæ Clericos & alios Scholares pau-
pe-

peres docendæ, Trid. *s. 5. c. 1. de ref.* An vero ejusmodi actus, sine consensu vel consilio Capituli gesti, sint tantum illiciti, vel etiam invalidi, pendet ex eo, an jus requirat tanquam conditionem *sine qua non*, vel addat clausulam irritantem, vel non. *Objic.* Episcopus non tenetur sequi consilium Capituli: ergo frustra requiritur. *R. N. conf.* quia, si debeat exquirere consilium auditis consulentium rationibus, longe prudentius & cautius procedit, & sic magnam habet hæc requisitio utilitatem.

3 Dico 2. In aliis negotiis minoris momenti, vel ubi Capitulum ob tempus belli, contagionis &c. congregari nequit, & quando aliunde manifestum est, quid sit agendum, atque in causis, quæ pertinent ad Episcopum ut delegatum Sedis Apostolicæ, vel jure extraordinario, v. g. devoluto ob negligentiam vel delictum inferioris Prælati, Episcopus, vel Prælati, neque consensu neque consilio Capituli opus habet; cum ad ipsum tota ac libera potestas regendi Ecclesiam pertineat *c. 1. de offic. ord. in 6.* neque tam insignis, qua pollet, potestas restringenda est, ubi jura vel consuetudo non specialiter restringunt. Huc etiam pertinet consuetudo non adhibendi consensum vel Consilium capituli in negotiis, ubi jura alias requirunt, quæ dicitur in multis locis vigere. Sed hinc

4 Quæres, an consuetudine hoc introduci possit? *R.* universim & totaliter sine capituli consensu vel consilio procedendi potestas introduci nequit, imo nec in casibus specialibus, in quibus vertitur periculum gravioris præjudicii Ecclesiæ, uti in alienationibus rerum Ecclesiasticarum immobilium per *c. 1. 3. de consuet. & c. 4. b. t.* bene tamen in aliis negotiis particularibus, ex quibus tantum Ecclesiæ periculum

non imminet per *c. 6. eod. & c. 3. de consuet. in 6. Quomodo conciliantur d. c. 4. & c. 6.*

TITULUS XI.

De his, quæ fiunt a majori parte capituli.

SUMMARIUM.

- 1 *Quenam sit major pars capituli.*
- 2 *Quando censeatur capitulum legitime congregatum.*
- 3 *Qualis majoritas capitularium requiratur.*
- 4 *Et qualis subscriptio ad valorem actuum capitularium.*

1 **U**T a capitulo rite aliquid fiat, v. gr. præstetur consensus, ubi secundum jura necessarius est Prælato, debet legitime esse congregatum, & major pars capitularium conspirare. Pars *major* autem potest esse vel *absolute*, nimirum respectu habito ad omnes suffragia ferentes, ut si capitulum constet ex 24. capitularibus præsentibus, & 13. conspirent: vel *relative*, seu respectu habito ad vota dispersa, medietatem capitularium præsentium non attingentia, ut si ex 24. septem velint hoc, octo aliud, & novem iterum aliud, vota novem sunt relative majora.

2 Dico 1. Ut capitulum legitime sit congregatum, requiritur, ut omnes in loco præsentibus, qui jus suffragii habent, & interesse possunt, convocentur in locum unum ab habente potestatem convocandi. Text. & Doctores in *c. 42. de elect. l. 3. & 4. ff. quod cujuscumque universit. Dixi 1. omnes*; si enim vel unus non sit vocatus, potest agere de contemptu,

ptu, &, quod a reliquis actum est, irritare per *c. 28. & 36. de elect.* Si vero pauciores, quam duæ tertiæ, si præsentibus capitulares dividerentur in tres partes, tantum essent vocati, conventus & ejus acta ipso jure essent nulla *l. 3. & 4. cit.* Dixi 2. *in loco præsentibus*; absentes enim ordinarie non sunt necessario vocandi *arg. c. 55. de elect.* exceptis casibus faciendæ electionis Prælati, vel novi Canonici, & cessationis a Divinis *c. 42. cit. c. 8. de off. ord. in 6.* & quando tractatur negotium summe arduum, v. g. de alienatione rerum & jurium Ecclesiæ, vel quando aliud habet consuetudo. Dixi 3. *Ab habente potestatem convocandi*, qui est Episcopus vel Prælati, nisi sit absens, vel nisi proponendum esset negotium concernens vel rem ad Prælati commodum spectantem, vel solum capitulum tangentem, aut nisi capitulum sit exemptum; in his enim casibus convocare pertineret ad Præsidentem capituli, v. g. ad Decanum.

3 Dico 2. Ad valorem actus capitularis regulariter sufficit & requiritur consensus partis absolute majoris & sanioris præsentium, etsi opponat se pars minor *c. 1. 3. & fin. h. tit. c. 48. de elect.* quia pars major repræsentat totam communitatem, &, quod hæc facit, ab omnibus fieri censetur *l. 19. ff. ad municipalem.* Dixi 1. *regulariter*: nam duas tertias conspirare in postulandum necesse est, quando postulatio concurrit cum electione, & quando eligitur præfecta monialium in discordia &c. *c. 40. de elect. & c. 43. eod. in 6.* omnes autem, quando decernitur electio per viam compromissi, vel quando agitur de re singulos capitulares concernente, non qua Collegium, per *c. 29. de R. J. in 6.* Dixi 2. *absolute majoris*;

licet vi consuetudinis, extra casum electionis Prælati, vel negotii valde ardui, passim sufficere dicantur respectively majora. Dixi 3. *sanioris*; sed, nisi manifeste appareat, majorem partem pravo affectu in transversum agi, major pars semper præsumitur etiam sanior, & hinc multis in locis solet tantum attendi major suffragiorum numerus. Dixi 4. *præsentium*, inter quos etiam censentur absentes illi, qui debuissent vocari, & non sunt vocati, proin si ex 24. Canonici tres non essent vocati, absolute majora non essent 11. sed 13. suffragia Abb. in c. 55. de elect. n. 11. *Objic.* In c. 29. cit. dicitur quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari & in c. 56. de R. J. in 6. in re communipotentior est conditio prohibentis: ergo, si decretum capitulare præjudicat minori parti, & hæc se opponit, non sufficit consensus majoris partis. R. Hæc regulæ solum procedunt, quando aliquid decernitur de jure singulorum proprio, non, quando decernitur de jure universitatis, vel singulorum quidem, at redundante in utilitatem Ecclesiæ, vel Collegii.

4. Quæres, an & qualis subscriptio requiratur in Instrumento, quod erigitur super actu capitulari? R. De jure scripto necessaria est subscriptio, saltem in gravioribus negotiis, non solum Prælati, sed etiam capitularium vel omnium, vel saltem majoris partis *can. 52 caus. 12 q. 2. c. 1. de his quæ fiunt a Præl.* Hodierno tamen usu solet se tantum subscribere Prælati, & capituli caput, vel senior, vel uterque, adjecto generali nomine capituli vel Conventus, & opposito sigillo tum Prælati tum capituli. Interim talis subscriptio non reddit Instrumentum satis securum; nam si causa ad iudicium deveniat, & capitulares diffiteantur se præbuisse

Ut Ecclesiastica beneficia &c. 621

se consensum, horum contradictio vel assertio prævalet *c. 5. de prob.* nec patiuntur jura, ut in Prælati, & alterius, qui sigilla communia custodiunt, potestate sit Ecclesiam obligare vel ei præjudicare per *c. 2. de solut.*

T I T U L U S XII.

Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.

S U M M A R I U M.

- 1 Quenam dicatur diminutio beneficiorum.
- 2 An collator possit reservare fructus beneficii.
- 3 An & qualem beneficio imponere pensionem possit Episcopus.
- 4 An novum onus personale beneficiato.

Diminutio beneficiorum esse censetur, si uniantur, dismembrentur, dividantur, vel supprimantur, de quibus jam egimus *tit. V.* item si collator sibi vel aliis reservet fructus in collatione, aut novum onus vel *reale*, ut est pensio ex fructibus, alteri a beneficiato solvenda, vel *personale*, ut est obligatio cantandi in choro, docendi pueros Grammaticam, legendi plures Missas &c. imponitur beneficiato novo. De hac reservatione fructuum, & novi oneris impositione adhuc tractandum hic restat.

2 Dico 1. Nullus collator absque consensu Sedis Apostol. potest aliquos beneficii, quod confert, fructus sibi, vel suis, vel mensæ capituli &c. reservare, multo minus de iisdem sibi relinquendis cum collatario pacisci. Communis ex *rubr. & c. un. h. t. c. 4. x. & c. 9 de off. ord. in 6. c. 31. de V. S.* Ratio, quia per ta-

lem reservationem subverterentur piæ fundatorum voluntates, passim grassaretur avaritia, & beneficiati ob diminutos fructus segnius obirent functiones sacras: si vero prædictum accederet pactum, insuper committeretur Simonia per *c.6. & fin. de pactis*. Regulariter proin servandi sunt fructus beneficii vacantis successori, vel expendendi in utilitatem beneficii aut Ecclesiæ *c.4. & 9. cit.* vel, ut habet recepta passim consuetudo, si adhuc pendentes, & ab antecessore beneficiato, qui aliquo anni tempore jam præstitit servitia, nondum percepti sint, dividendi pro rata temporis inter hæredes defuncti & successorem. Dixi, *sibi vel suis &c.* siquidem ad reparandam Ecclesiæ Cathedralis fabricam, vel ad solvenda Episcopatus gravia debita, vel ob aliam gravis necessitatis causam permittitur Episcopo (non aliis) partem fructuum beneficii reservare ad tempus. Innoc. in *d.c.un.n.6.* & alii; modo id faciat, dum beneficium adhuc vacat; nam post collationem novus beneficiatus jam obtinuit jus ad omnes fructus, qui proin eo invito minui non possunt; vel, si duret exactio fructuum etiam post collationem, modo congrua beneficiati sustentatio maneat salva. Si tamen per consuetudinem esset introductum, ut Episcopus ad commodiorem suam sustentationem aliquid percipiat ex fructibus beneficiorum vacantium, vel ex jam collatorum fructibus primi anni, ea non foret damnanda, propter *c.9. cit.* & paritatem cum annatis Pontifici solvendis; modo id fiat sine pacto, quod esset Simoniacum, & auctoritate Episcopi. Neque refragatur Trid. *sect.24. c.14. de ref.* ubi quidem reprobatur consuetudinem, sed pravam dumtaxat, quæ vel pactiorem Simoniacam, vel avaritiam redolet, non vero laudabilem.

3 Dico 2. Quamvis Episcopus (vel alius inferior Papa) non possit beneficio ipsi imponere pensionem perpetuam, alteri Clerico tanquam pensionario solvendam, seu ut obligatio solvendi transeat ad successores in beneficio, & duret etiam post mortem beneficiati, cui solvenda injungitur. 2. Potest tamen ex justa causa pensionem imponere beneficiato moderatam, ac temporalem, quæ duret etiam ad vitam beneficiati, & eo extincto expiret velut obligatio personalis. 3. Imo probabilius etiam ad vitam pensionarii, ut postea expiret tanquam obligatio personalis. Pars 1. constat ex rubr. & c.un. h. t. c. 7. de censib. & Trid. loc. cit. Pars 2. ex c. 21. & 30. de præb. & communi DD. Justæ autem causæ sunt 1. bonum pacis, ut si duo litigent super eodem beneficio, unus autem velit alteri colliganti illud relinquere contentus pensione. 2. Subsidium alimentationis; ut si senex, morbidus &c. velit resignare beneficium suum, si ex eo, quod retinere potuisset, etiam inutilis, assumpto coadjutore, solvatur sibi pensio. 3. Remuneratio insignium in Ecclesiam meritorum &c. Pars 3. desumitur ex c. 5. de transact. ubi prohibetur, ne census seu pensio, quæ vitam ejus, qui solvit, excedat, & transeat ad successores, donec moriatur pensionarius, imponatur *absque Episcopali auctoritate*; ergo Episcopo id permittitur ex justa causa. *Objic.* Pensio, quæ transit ad successores beneficiati, censetur ipsi beneficio imposita: sed hoc est prohibitum c. 21. cit. ibi: *non dignitas Prioratus, sed persona Prioris maneat onerata: ne forte circa proventus aliqua videatur facta sectio Prioratus.* R. hoc est quidem ibi prohibitum, at non Episcopis & Ordinariis, seu Judicibus delegatis, etiam Papæ, de

quibus in *d.c.* est sermo, & ratio pugnat specialis: quia per hoc delegati præjudicarent juri Episcoporum, qui non possunt conferre beneficia sine onere pensionis, & non nisi diminuta quoad fructus.

4 Dico 3. Novum onus personale, quod vi foundationis beneficium non habet sibi annexum, absque consensu Papæ imponi non potest beneficiato, consequenter sine conditione, modo, pacto, quo oneretur beneficiatus, conferri beneficia debent per *rubr. & text. h.t. & c. fin. de pact.* aliqui DD. cum *gl. in c. 11. v. ita quod de præb.* volunt ab Ordinario cum consensu capituli fieri posse, quando beneficium adhuc vacat, & non actu confertur, propter *Summarium c. 11. cit.* Sed R. ibi licentia ad id petita ac obtenta est a Pontifice; quod est signum, absque illa fieri non potuisse.

T I T U L U S XIII.

De rebus Ecclesiæ alienandis, vel non.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid intelligatur per Ecclesiam: Alienationem, & res.*
- 2 *Res Ecclesiarum immobiles, & mobiles pretiosæ, alienari sine justa causa, & solemnitatibus nequeunt.*
- 3 *Quænam sint illæ solemnitates.*
- 4 *An etiam necessariæ, si fiat alienatio in aliam Ecclesiam.*
- 5 *Et an in repudiatione hereditatis, donationis &c.*
- 6 *An alienatio sine justa causa & solemnitatibus sit invalida, etiam pro foro interno.*
- 7 *Quid.*

- 7 *Quid remedii competat Ecclesiæ in casu alienationis invalidæ.*
- 8 *Quæ sint pœnæ male alienantium, & res alienatas accipientium.*
- 9 *Quenam res Ecclesiarum alienari possint licite, vel saltem valide sine solemnitatibus.*

NE beneficia propter defectum reddituum vel deficient vel imminuantur, ac Ministris Ecclesiæ necessaria ad sustentationem, provide cavetur, ne res Ecclesiæ, seu ad Ecclesiam pertinentes, facile & libere a Prælati & administratoribus alienentur. Per *Ecclesiam* hic intelligitur omnis locus pius auctoritate Episcopi constitutus, videlicet non modo templa, oratoria, altaria, sed etiam collegia Clericorum, Monasteria, & domus Religiosorum, hospitalia pauperum, & piæ laicorum congregationes *l. 14. junct. auth. hoc jus porrectum C. de SS. Eccl.* Per *alienationem* vero non solum illi actus vel contractus, per quos dominium vel plenum, vel utile tantum, mediante traditione transfertur in alium mediate, vel immediate sed etiam per quos privatur aliquo jure, aut onere gravatur Ecclesia, ut est donatio, venditio, permutatio, datio in solutum, transactio secum ferens traditionem, & omnia alia conventio, quam indicat teste Abb. *vox conditionem in c. 5. h. t.* posita, concessio in feudum, emphyteusim, hypotheca specialis, constitutio usufructus, vel servitutis realis, locatio in tempus longum, & ultra tres annos; sed recte de ultima notat Covarruv. si res non ferat fructus nisi tertio primum anno, omnes tres annos computari pro uno. Sumuntur hæc ex *c. 5. h. t. extrav. ambitiosæ eod. int. Comm. & l. fin. C. de reb. alien. non alienand.* Ratio, cur no-

men *Ecclesiæ* & vox *alienationis* in hac materia ita late & ample sumantur, est, quia prohibitio alienationis rerum Ecclesiasticarum Ecclesiis est valde favorabilis.

Porro *res Ecclesiarum* vel sunt *immobiles*, uti fundi, agri, prædia, horti, vineæ, domus, templa, item jura incorporalia immobilibus vel adhærentia, uti jus piscandi, venandi, servitutes, vel æquivalentia, uti census annui, usufructus, nomina debitorum, & actiones; non tamen pecuniæ, licet ad rem immobilem comparandam sint destinatæ. Vel sunt *mobiles*, quæ vel se ipsas movere possunt, ut animalia, vel ab aliis moveri, quin destruantur. Ex his aliquæ dicuntur *pretiosæ*, quæ nimirum vel excellentiam, artem, pretium suum reputantur in thesauro Ecclesiæ, uti Reliquiæ sacræ *insignes*, gemmæ, monilia, vasa & ornamenta magni valoris, aurum & argentum magnæ quantitatis, vel quæ magnam Ecclesiæ præstant utilitatem per annuos & diuturnos redditus, uti grex ovium &c. Huc revocantur pecunias, quæ vel a donante, vel a Prælate destinatæ sunt ex voto aut juramento ad comparandam rem immobilem, vel ànstar thesauri, non fructuum, habentur, ut notat Tambur. *de Jure Abb. & Palao*. Aliæ ex mobilibus sunt *servando servabiles*, uti bibliotheca, libri, vasa aurea &c. aliæ non item, quæ nimirum ultra 3. annos asservatæ deteriorantur, uti oleum, frumentum, vestes, pecudes in specie &c.

2 Dico 1. Res immobiles magni momenti Ecclesiarum, & mobiles pretiosæ, servando servabiles, alienari non possunt sine justa causa, & solemnitatibus a jure præscriptis, nimirum alienatione voluntaria. Communis & certa ex *can. 15 16. 20. 50. seqq. caus. 12. q. 2. c. 1. 3. 7. 8. de his, quæ fiunt a Præl. q. 1. C. 2. h. t. in 6. Clem. 1. eod.*

cod. Extr. & l. 14. cit. nov. 120. c. 10. Dixi 1. magni momenti; nam, quæ sunt exigui valoris, aut parum utiles, aut etiam noxiæ, uti sunt subinde domus, ex quibus plus in steuram & reparationem expendi debet, quam utilitatis capitur, sine solemnitatibus alienare licet, *can. 20. 52. 53. caus. 12. q. 2. Dixi 2. pretiosæ*, quænam autem in particulari pro talibus habendæ, uti & quæ exigui valoris, Judicis arbitrio relinquitur pensantis statum Ecclesiæ vel Prælati, aliasque circumstantias. Dixi 3. *alienari*. Excipitur tamen concessio in emphyteusim rei sterilis, ut ad culturam redigatur, item emphyteuticatio vel infeudatio rei ab antiquo in emphyteusim vel feudum dari solitæ, *c. 7. b. t. Extrav. cit. Dixi 4. sine justa causa*, cujasmodi semper requiritur, licet forte aliquando solemnitates non requirantur, ut si fiat alienatio cum consensu Pontificis, &c. Causæ autem sunt tres. 1. *Necessitas* urgens, cui alio modo obviari nequit, v. g. si necesse sit solvi debita, reparari ruinosum ædificium Ecclesiæ &c. 2. *Evidens utilitas*, & quidem major, quæ speratur ex alienatione, ut si res vicinior Ecclesiæ, vel majorum reddituum, ematur pro alia divendita, *d. can. 52. c. 7. 8. de his, quæ sunt a Prelato*. 3. *Pietas*, ut si ex alienatione redimi possint captivi, vel Reipublicæ, aut aliis in gravi necessitate constitutis succurri. Si quis impugnet, & neget adfuisse justam causam alienandi ea probari debet ab alienante, per *c. 1. b. t. in 6. Dixi 5. sine solemnitatibus*, de quibus statim. Dixi 6. *alienatione voluntaria*; necessaria enim, quam nempe vel Jus præcipit, aut sententia Judicis, vel expressa donantis aut fundatoris voluntas, vel quam exigit incapacitas possidendi bona immobilia, qualis est apud Franciscanos de obser-

vantia, & domos professas Societatis Jesu, vel ubi aliud remedium ab instanti malo Ecclesiam liberandi non suppetit, & consensus eorum, quem Jura requirunt, tam cito haberi nequit, permittitur absque solemnitatibus Juris; nam *quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum*, c. 4. de R. J. ne alias, quod in favorem Ecclesiæ est introductum, in ejus dispendium redundet.

3. Quæres, quænam sint solemnitates a Jure ad dictarum rerum alienationem requisitæ? R. 1. Si Ecclesia præter prælatum aut rectorem habeat capitulum, requiritur 1. *Tractatus* cum capitulo capitulariter congregato, in quo discutiendum, an adsit certo justa alienandi causa, & quænam res sit alienanda. 2. *Consensus* capituli, saltem majoris partis, & quidem expressus. 3. *Subscriptio* capituli. Colliguntur hæc ex *can. 52. c. 1. 3. 8. de his quæ fiunt a Præl. c. 1. h. t. in 6. & Extrav. cit.* Sicut autem consensus capituli, ita & a fortiori consensus Prælati est necessarius, ut communiter docent. 4. *Auctoritas* seu consensus *superioris* expressus, & quidem immediati, qui apud non exemptos ordinarie est Episcopus, apud Religiosos exemptos Provincialis vel Generalis. 5. Spectato Jure scripto *auctoritas Summi Pontificis*, excepta locatione ad triennium, emphyteuticatione & infeudatione rei ab antiquo in feudum & emphyteusin dari solitæ. Statuuntur hæc in *can. 41. caus. 12. qu. 2. c. 2. h. t. in 6. & Extrav. cit.* Volunt tamen multi DD. necessitatem consensus Sedis Apostolicæ vi consuetudinis non esse necessarium in Germania, saltem in Ecclesiis non exemptis, & in exemptis, quando agitur de alienatione prædiorum minoris momenti. Engel *h. t. n. 15. 24. Kon. n. 25. De regulari-*

laribus extat speciale decretum S. Congreg. ab Urbano VIII. approbatum anno 1624. urgens observationem *Extrav. Ambitiosæ h. t. int. comm. cit.* ut nempe exigatur consensus S. Congreg. qui censetur esse Pontificis. Econtra quibusdam in locis vel vi consuetudinis, vel vi privilegii Apostolici, vel vi juris in fundatione reservati necessarius quoque est *consensus Principis secularis* territorialis, ut in Bohemia, Austria &c. D. Greneck. *h. t. n. 10.* Idem obtinet in Bavaria apud Ecclesias & Monasteria propter specialia concordata. *Kon. loc. cit. Nunc R. 2.* Si vero Ecclesia capitulum vel conventum non habeat, sufficit consensus rectoris vel administratoris, ac simul superioris, prævio examine super justitia causæ. *Clem. 1. h. t. Reiffenstuel eod. a n. 23.*

Notandum vero est, quod alienatio sanetur, si dictæ solemnitates, v. g. consensus & subscriptio capituli, vel auctoritas superioris, ex post superveniant, quia ratihabitio subsequens retrotrahitur ad tempus factæ in Ecclesiæ utilitatem alienationis, *c. 10. de R. J. in 6. Communis. Objic. Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere, l. 29. ff. eod. & non firmatur tractu temporis, quod de Jure ab initio non subsistit, c. 18. eod. in 6.* sed alienatio rerum ecclesiasticarum facta sine solemnitatibus vitiosa est, & non subsistit: ergo R. non est necesse, ut tractu temporis convalescat, quia talis alienatio, cui supervenit solemnitas prius omissa, ex dispositione & fictione Juris habetur pro valida non solum *pronunc*, sed etiam pro tunc, seu tempore, quo facta est; nam fingit Jus, jam tum intervenisse solemnitatem requisitam, nempe in favorem Ecclesiæ.

4. Dubitabis, an dictæ solemnitates sint etiam

necessariæ , quando res unius Ecclesiæ alienatur in aliam Ecclesiam , vel locum pium? R. cum Card. de Luca , Pyrrho Corrado , & aliis , stylum Curia Romanæ , & inferiorum tribunalium praxim allegantibus , & cum aliorum communi affirmative contra Barb. P. Fr. Schmier , & Begnudellium &c. Desumitur tum ex *c. 1. eod. in 6.* ubi alienatio decimarum ab una in aliam Ecclesiam facta sine tractatu & consensu capituli decernitur esse nulla , tum ex *c. 2. eod. in 6. can. 41. Clem. 1. & Extrav. Ambitiose citt.* ubi generaliter & sine distinctione , an in laicos vel Ecclesias fiat alienatio , requiritur consensus capituli & superioris. Ac insuper ratio , ne res semel Ecclesiis acquisitæ contra intentionem Fundatorum ab Ecclesiis particularibus , ne ibi cultus Divinus & ministrorum sustentatio detrimentum capiat , facile distrahantur , pugnat æque in casu , quo fit alienatio in alias Ecclesias . *Objic.* In *c. 1. b. t.* plus non requiritur , quam consensus ambarum Ecclesiarum . 2. In *c. 2. cit.* necessitas consensus Summi Pontificis diserte restringitur ad alienationem *in laicos* faciendam . 3. Idem fere dicit *Extrav. cit.* quæ in principio solum agit contra illos , *qui immobilia & mobilia pretiosa , Deo dicata , profanis usibus applicare præsumunt* : sed usibus profanis non applicantur , si alienantur in Ecclesias : ergo. R. ad 1. Jura non dicunt omnia in omnibus locis ; hic igitur consensum Ecclesiarum , alibi consensum capituli , & superioris , alibi justam causam requirunt . Certe dictum *c. 1.* ne facit mentionem causæ ; quis autem inde inferat , eam non esse necessariam ? Ad 2. ibi solum occasione facti , non per modum dispositionis restrictivæ & taxativæ , fit mentio laicorum , Ad 3. Ex illo

textu non satis fideliter omittitur particulâ implicativa *præcipue* illorum, qui profanis usibus &c. qua denotatur, majorem quidem dari rationem in uno casu, sed alter non excluditur, sed potius tacite involvitur Barb. *de Dictionibus v. Præcipue*.

5 Hærebis adhuc, an prædictæ solemnitates requirantur etiam in repudiatione juris Ecclesiæ delati, v. g. hæreditatis, vel legati, aut donationis factæ; an nimirum prælatus possit repudiare vel non acceptare sine solemnitatibus talem hæreditatem, legatum, donationem? R. cum Azor. Mol. Engel &c. contra Barb. & Sanch. probabilius necessarias esse solemnitates etiam ad valorem, non tantum ad licentiam. Prob. 1. Repudiatio juris delati saltem in latiori sensu habetur pro alienatione, *l. 5. §. 8. ff. de reb. eor. qui sub tutela*, ibi: *fundum autem legatum repudiare pupillus sine Prætoris auctoritate non potest; esse enim & hanc alienationem, cum res sit pupilli, nemo dubitat*: ergo repudiatio pro alienatione est habenda, ubi alienatio est prohibita in favorem: sed alienatio rerum ecclesiasticarum sine solemnitate est prohibita in Jure, & quidem in favorem Ecclesiarum, sicut alienatio rerum immobilium pupilli sine auctoritate Prætoris: ergo. Prob. 2. Hujusmodi hæreditas, vel legatum est relictum, aut res donata, non prælato, sed Ecclesiæ: sed nemo repudiare potest, nisi cui aliquid relictum vel donatum est, *l. 23. ff. de acquir. vel omitt. hered.* ubi dicitur, quod, qui repudiat, *de suo jure certus esse debeat*. Prob. 3. Per delatam hæreditatem, legatum, vel donationem factam Ecclesiæ acquisitum est jus proximum acceptandi; ergo Prælatus non potest non acceptare; alias enim transgrederetur limites potestatis suæ, & pri-

& privaret Ecclesiam jure jam quæsito ; quod prælato non est concessum , quia tantum est administrator in favorem & utilitatem Ecclesiæ , non in detrimentum & sub jure administrandi non comprehenditur jus repudiandi . Prob. 4. Qui actionem habet ad rem immobilem , rem ipsam habere censetur *l. 143. ff. de V. S.* ergo multo magis , qui sola voluntatis declaratione , citra molestiam actionis , dominium rei acquirere potest : ergo Prælatus nequit hanc declarationem omittere citra læsionem Ecclesiæ .

Objic. 1. Qui non acquirit , non censetur alienare , ut qui hæreditatem omittit , *l. 28. ff. de V. S.* Et hinc licet conjux donare non possit conjugi , in favorem tamen conjugis repudiare permittitur legatum , *l. 5. §. 14. ff. de donat. int. vir & ux.* 2. Per delationem hæreditatis , legatum , vel donationem factam , non acquiritur Ecclesiæ jus absolutum & perfectum , sed solum conditionatum , si adeat vel acceptet : ergo per non aditionem vel non acceptationem Ecclesia non privatur jure absoluto , nec ante acceptationem oritur Ecclesiæ actio . R. ad 1. *dist.* non censetur alienare in sensu rigido . *transf.* in sensu latiori , in quo hic ly *alienare* sumi debet , *negatur* . Dein talis Prælatus non præcise non acquirit , sed repudiat , & dimittit jus adeundi vel acceptandi jam absolute quæsitum . Ad 2. *n. ant.* dein nec jus conditionatum repudiari potest ab eo , cui delatum non est : neque impediri actio per non acceptationem , vel per repudiationem . Dein , quod Ecclesiæ relinquitur vel donatur , hoc ipso jam censetur acceptatum a Deo , ut habet receptor apud Engel *tit. de Pactis n. 4. & tit. de donat. n. 2.* vel ab Ecclesia *arg. l. 1. pr. l. 3. l. 9. de pollicit.*

6 Dico 2. Alienatio rerum Ecclesiæ immobilium, & mobilium pretiosarum, sine justa causa, vel solemnitatibus (nam & hæc & illa copulative requiruntur) non solum illicita, sed etiam invalida est, 2. probabilius tamen valida est pro foro interno, si tantum solemnitates desint, ut adeo talem rem sibi alienatam recipiens bona conscientia retineat, donec nullitas alienationis per sententiam declarata, & res Ecclesiæ adjudicata fuerit. Pars I. manifeste patet ex *c. 6. h. t. c. 1. & 2. in 6. Clem. 1. & Extrav. Ambitiosæ int. comm. eod.* Notandum tamen, quod hæc nullitas non detur respectu Ecclesiæ, si alienatio revera fuisset ei utilis, proin posset Ecclesia, invito eo, in quem facta est, convalidare alienationem suppleri curando solemnitates omissas, ut DD. communiter tradunt cum decisionibus Rotæ & Fagnano *in c. nulli h. t. n. 46.* ex paritate cum contractibus cum pupillo vel minore initis, qui sustinentur ex illorum parte, si ipsis sunt utiles, *pr. inst. de auct. tutor.* Pars 2. probatur negative, quia non sufficienter probatur nullitas pro foro interno, & recessus a Jure naturali, quo solo spectato alienatio ex justa causa & mutuo consensu facta subsistit, imo & licita esse posset.

Objic. 1. Ecclesia per alienationem læsa restituitur in integrum, *c. 1. & 3. de in integ. restit.* sed hæc restitutio supponit valorem actus. 2. Finis, propter quem requirunt solemnitates, est, ne damnificentur Ecclesiæ per alienationes: ergo, quia non damnificantur Ecclesiæ, quando constat de justitia causæ, v. g. de utilitate, & tantum desunt solemnitates, valet alienatio etiam pro foro externo. 3. Jura absolute irritant alienationes sine solemnitatibus factas, ita ut *nec jus aliquod tribuant, nec præscribendi etiam*

etiam causam parent, c. 1. Clem. 1. h. t. c. 2. eod. in 6. atque nullius omnino esse roboris vel momenti pronuntiantur *Extrav. cit.* ergo etiam pro foro interno sunt invalidæ. 4. In d. *Extrav.* excommunicatur tam alienans, quam recipiens rem alienatam: ergo & recipiens peccat in conscientia: ergo in conscientia non potest retinere, sed debet restituere ante omnem sententiam. 5. Solemnitas pertinet ad formam substantialem alienationis: sed actus sine sua forma omni modo est nullus, adeoque & pro foro interno. R. ad 1. *dist. ma.* restituitur in integrum, quando solum est læsa in pretio, *conc. ma.* quando defecit justa causa, vel solemnitates Juris, *n. ma.* Sumitur hæc distinctio ex c. 3. *de empt. & vendit.* Ad 2. *n. ant.* finis enim non est damnificatio actualis in casu particulari evitanda, sed securitas Ecclesiarum contra universale periculum damnificationum, quod generaliter & antecedenter ad omnes casus particulares dari præsumitur a Jure, licet in casu particulari forte per accidens non detur, vel Ecclesia non damnificetur. Ad 3. *dist. ant.* nullum jus tribuunt recipienti, & nullius omnino sunt roboris, in & pro foro externo. C. *Ant.* in & pro foro etiam interno, *n. ant. & conf.* Ad 4. *transm. enthim.* quando nempe recipiens scivit prohibitionem alienationis sub censura excommunicationis, *n. illatum*: aliud enim est contrahere, & recipere rem, & aliud retinere: illud prohibuit Jus, istud non, saltem clare satis, & ante sententiam. Ad 5. est eadem responsio; quia solemnitas pertinet quidem ad formam substantialem alienationis pro foro externo, non pro interno.

7. Quæres, quid remedii competat Ecclesiæ, si alienatio pro foro externo est invalida? R.

Com-

Competunt ipsi duæ actiones, una *personalis* adversus Prælatum & administratorem, ut damnum, si habeat propria bona, ex suo refarciat, *can. 18. caus. 12. q. 2. & c. 3. de pignor.* altera *realis* adversus possessorem rei male alienatæ ad eam recuperandam, *can. 39. q. cit. c. 4. & 6. b. t.* Si vero per unam ex his satisfactionem obtinisset Ecclesia, altera non amplius haberet locum, per *l. 57. ff. de R. J.* Si vero Ecclesia constituat rem ipsam repetere, consultius facit, si intentet remedium possessorium possessionis recuperandæ, quam vindicationem; quia domini probatio difficilior semper est, quam possessionis habitæ. Revocare autem rem male alienatam una cum fructibus ab altero ex ea percipiendis, & (si malæ fidei fuerit) etiam perceptis, & consumptis non solum potest ac debet successor alienantis, & capitulum, sed etiam ipse alienans, *c. 6. cit.* imo & quilibet clericus talis Ecclesiæ indefectu priorum, *c. 6. cit.* Imo & patronus id potest, per *can. 31. 32. caus. 16. qu. 7.* Quin & Princeps territorialis, ut notant.

8 Dico 3. Pœnæ, a moderno Jure *Extrav. cit.* in male alienantes & recipientes statutz, sunt hæ. 1. Si alienans est Episcopus vel Abbas, incurrit interdictum ab ingressu Ecclesiæ ipso Jure. 2. Si est inferior, excommunicationem ipso facto, & simul ipso Jure privatur beneficio, dignitate, officio, cujus bona alienavit. 3. Recipiens mala fide pariter est excommunicatus, & simul perdit pretium applicandum Ecclesiæ (post sententiam tamen) *l. 14. §. 1. C. de SS. Eccl. c. 5. b. t.* Si bona fide egit, poterit repetere pretium ab Ecclesia, si illud extet, vel versum sit in utilitatem Ecclesiæ. Ad dictis pœnis excusat ignorantia probabilis, & si alie.

si alienatio effectum non sit sortita. Imo satis multi existimant, has poenas a *d. Extrav.* statutas per desuetudinem abrogatas esse.

9 Ex hucusque dictis consecretarium est, sine solemnitatibus valide alienari (imo & licite ex justa causa; hæc enim in omni alienatione requiritur Jure naturali, cum administratoribus rerum Ecclesiasticarum non sit concessum eas prodigere, & temere erogare) 1. res mobiles non pretiosas (quas inter etiam reputatur pecunia) maxime servando non servabiles, 2. res immobiles modici valoris, vel inutiles, aut noxias, 3. locari ad triennium, vel de consuetudine ad novennium, 4. renovari infeudationem & emphyteuticationem, 5. alias res immobiles distrahi, si exigat inevitabilis necessitas Juris vel Facti, 6. vasa, etiam argentea, ut calices, pocula ordinaria, item ornamenta, ob vetustatem vel incommoda vel deturbata, aut fracta &c. permutari cum novis & melioribus, vel conflari, ut recentia & commodiora inde efficiantur, saltem vi consuetudinis; non vero illa, quæ vel ratione artis, vel materiæ, vel alterius qualitatis reputantur esse pretiosa, & instar thesauri a prædecessoribus habita vel asservata sunt.

T I T U L U S XIV.

De precariis.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sint precarie, & quid precarium.*
- 2 *Quomodo differat inter se.*
- 3 *An ad Precarias requirantur solemnitates.*

Nunc sequuntur varii contractus, per quos alienationes fieri contingit, & quorum generalia principia jam tradidimus ad *tit. de pactis in lib. I.* Primus, qui occurrit, est *precaria, seu precarie*, ac definitur esse contractus a Jure canonico inventus, quo alicui ad preces conceditur res ecclesiastica, in usumfructum ad dies vitæ vel ad certum tempus, ea lege, ut singulis annis petatur renovatio hujus concessionis. Communis ex *can. 3. 5. caus. 10. q. 2. c. 1. h. t.* Econtra *precarium* dicitur esse contractus (juxta alios pactum gratuitum & legitimum) a Jure civili inventus, quo alicui ad preces gratis conceditur aliqua res in usum, ita tamen, ut pro libitu semper revocari possit, *c. fin. eod. l. 1. 4. & 6. ff. de precario.*

2 Dico 1. *Precariæ & precarium* differunt in multis. 1. *Precariæ* non possunt pro libitu concedentis revocari, *c. fin. cit.* bene tamen *precarium*, licet res sit concessa ad certum tempus, vel adjectum pactum de non revocando ante lapsum certi temporis; quia revocabilitas est de essentia *precarii*, per *jura cit.* & hinc differt a donatione. 2. *Precarias* accipiens tenetur præstare culpam levissimam, per quam Ecclesiæ intulit damnum in re sibi concessa, & ad hoc resarciendum Ecclesia habet *actionem precariam*, per *can. 72. caus. 12. q. 2. & l. 5. §. 2. ff. commodati.* Econtra *precarium* accipiens solum tenetur præstare culpam latam, *l. 2. 8. §. 3. ff. de precario.* Unde concedendi parit *interdictum de precario*, vel *conditionem incerti* ad damnum per culpam latam sibi illatum resarciendum. 3. In *precario* nulla merces intervenire potest, nec renovatione opus est, bene tamen in *precariis*, licet plerumque gratis constituentur.

3 Dico 2. In primæva constitutione (non autem in renovatione) precariarum præter justam causam necessariæ sunt solemnitates, alias ad alienationem rerum ecclesiasticarum requisitæ, per *Extrav. Ambitiosæ, de reb. Eccles. alien. int. comm.* quia talis constitutio in effectu est alienatio rei frugiferæ immobilis, vel saltem locatio ultra triennium.

T I T U L U S XV.

De commodato.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & qualis contractus sit commodatum.*
- 2 *Ad quid inde obligetur commodans.*
- 3 *Et ad quid commodatarius.*
- 4 *Et qualis utrique nascatur actio.*

1 **C**ommodatum est contractus realis, sicut depositum, pignus, & mutuum, quia non solo consensu perficiuntur, sed actuali rei traditione. Qui dat commodato, *commodans*: qui accipit, *commodatarius*; sicut ordinarie vox, quæ terminatur in *arius*, denotat accipientem, uti depositarius, mutuatarius, donatarius, usufructuarius, pensionarius &c.

2 Dico 1. Commodatum est contractus realis, quo res alicui gratis conceditur ad certum usum & certum tempus, ea lege, ut finito usu eadem in specie restituatur. Communis ex §. 2. *inst. quib. mod. re contrah. obl. & c. un. h. t.* Unde ad commodatum requiritur 1. ut res tradatur: per quod differt a *contractibus consensualibus*, 2. ut detur ad usum: per quod dif-

fert

fert a *mutuo*, in quo insuper dominium transfer-
 tur in mutuatarium, item a *deposito*, quia
 in hoc res datur custodiae causa, & a *pigno-*
re, in quo datur in securitatem crediti, non
 ad usum, 3. ut usus concedatur gratis: per
 quod differt a *locatione*, in qua res concedi-
 tur ad usum pro certa mercede; & hinc,
 quia homines ordinarie non solent gratis res
 suas alteri ad usum concedere, in dubio præ-
 sumitur potius locatio, quam commodatum,
 4. ut detur ad certum usum, & certum tem-
 pus, quod, si explicite non determinetur, ta-
 cite determinatum esse censetur, nempe post
 usum finitum: per quæ differt a *precario*, in
 quo res ad usum & tempus indeterminatum
 datur, & simul possessio naturalis, 5. ut res
 sit talis, quæ finito usu in specie (h. e. ut Phi-
 losophi loquuntur, in individuo) reddi possit,
 adeoque non debet esse fungibilis, quæ ipso
 usu consumitur, ut est panis, vinum, pecunia
 &c. tunc enim potius foret mutuum. Porro,
 sicut omnis res, quæ usu ipso non consumitur,
 mobilis vel immobilis, corporalis vel incorpo-
 ralis (etiam aliena, l. 15. 16. ff. commodati)
 commodato dari potest: ita omnes (& soli)
 commodare possunt, qui liberam habent rerum
 suarum administrationem, per l. 1. §. 2. l. 2. ff.
 eod. Sed *Objic.* qui rem sibi commodatam al-
 teri commodat, censetur furtum committere,
 l. 54. §. 1. ff. de furt. ergo saltem res aliena
 non cadit in commodatum. R. n. *conf.* non
 enim repugnat, ut committatur furtum, & si-
 mul actio commodati nascatur.

3. Dico 2. Commodans vi hujus contractus
 obligatur 1. rem commodatam ante usum fi-
 nitum (nisi ipsemet ob casum ante non prævi-
 sum indigeat usu rei suæ, vel nisi commodatarius

intra tempus ipsi præfixum uti non potuerit, aut noluerit) non revocare, *l. 17. §. 3. ff. & c. un. b. t.* 2. refarcire expensas necessarias, quas in rem ipsam (non vero, quas in usum rei, v. g. si equus perdidit soleam) facere debuit commodatarius, *l. 18. §. 2. ff. eod.* 3. reparare damna per dolum vel culpam latam illata commodatario, ut si commodasset rem vitiosam vel sciens, vel si vitium facile potuisset scire, *l. 17. & 18. citt. l. penult. ff. eod. l. 23. ff. de R. J.* nam in contractibus dolo æquiparatur culpa lata, & ubi dolus jubetur præstari, intelligendum est etiam de culpa lata, *l. 226. ff. de V. S. l. 23. cit.*

4 Dico 3. Commodatarius vicissim obligatur rem commodatam, exactissima diligentia custodire, ac proin regulariter præstare non solum dolum & culpam latam, sed etiam levem, imo levissimam (saltem pro foro externo) per quam res deteriorata, destructa, vel deperdita fuit, *§. 1. inst. cit. l. 5. §. 2. & 8. l. 18. ff. commodati, l. 1. §. 4. ff. de O. & A. c. un. b. t.* non tamen per se casum fortuitum, nisi nempe specialiter ad eum se obligaverit, vel per usum sibi non concessum, aut per moram, causa fuerit casus fortuiti, 2. re commodata non aliter, & non diutius, quam ipsi concessum est, uti *l. 17. §. 3. ff. commod.* 3. eandem finito tempore & usu restituere in specie, *d. c. un. l. 17. §. fin. ff. eod.* Si tamen non amplius extaret, vel deterior facta est, sufficit dare æquivalens, *l. 18. §. 1. ff. eod.* quo casu etiam compensatio haberet locum, ut docui in *meis decisionibus b. t. ex l. 4. & fin. C. de Compensat.* & aliis fundamentis.

Objic. 1. Sufficit, si commodatarius eandem præstet culpam, ad quam tenetur venditor,

l. 3. ff. de perit. & comm. rei vend. sed venditor solum tenetur ad culpam levem, non levissimam. 2. Non est ratio, cur commodatarius teneatur ad culpam etiam levissimam, commodans vero ad culpam dumtaxat latam; ergo. R. ad 1. ibi est sermo de venditione nondum completa, ut si vinum ad mensuram venditum, nondum sit ad mensum: quo casu etiam venditor præstat culpam levissimam, l. 3. cit. & duabus præced. Harpprecht ad d. §. 2. inst. n. 29. Ad 2. N. Ant. Ratio disparitatis petitur ex cit. l. 5. §. 2. ubi datur hæc regula generalis: si contractus cedit in utilitatem utriusque contrahentis, uti emptio-venditio, locatio-conductio &c. præstatur culpa levis & lata, l. 18. ff. eod. si cedat in utilitatem & favorem solius dantis, accipiens tenetur solum ad culpam latam, ut in deposito, §. præterea, inst. quib. mod. re contr. obl. Si autem in gratiam solius accipientis, etiam levissima erit ab accipiente præstanda, uti in commodato, l. 5. cit. DD. communiter. Unde quia per accidens etiam commodatum cedere potest in utilitatem utriusque contrahentis, vel etiam in utilitatem solius commodantis, quamvis raro, commodatarius vel ad levem, vel ad latam tantum culpam adstringetur, cit. l. 18. pr. & l. 5. §. 10. A dicta regula excipe tutelam, quæ est quasi contractus cedens in solius pupilli utilitatem, & tamen præstatur non solum lata, sed etiam levis culpa; quia in favorem pupilli speciale & singulare hoc est.

5 Dico 4. Ex his mutuis obligationibus oritur duplex actio commodati, una, nempe *directa*, commodanti adversus commodatarium, ut præstet ea, ad quæ ipsum obligari ex commodato diximus; altera, nimirum *contraria*,

commodatario adversus commodantem in ordine ad ea præstanda, ad quæ ipsum teneri docuimus. Commodati insuper competere potest *actio Legis Aquiliæ*, si commodatarius rem deterioravit, *l. 18. cit. §. 1.* vel rei vindicatio, si alius, quam commodatarius, rem commodatam detineat, *l. 9. ff. de R.V.*

T I T U L U S XVI.

De deposito.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit depositum.*
- 2 *Ad quid obligetur deponens, & depositarius.*
- 3 *An in deposito locum habeat compensatio.*
- 4 *Actio depositi directæ, & contrariæ.*

1 **D**epositum (idem tene de commodato, & precariis ac precario) sumi potest vel *objective* pro ipsa re deposita, vel *formaliter* pro contractu depositi.

Dico 1. Depositum formaliter acceptum est contractus realis, quo res alicui gratis custodienda traditur, ea lege, ut eadem in specie, quandocumque deponenti libuerit, restituatur. Communis ex *l. 1. ff. depositi, & c. 2. h. t.* Unde apparet, quomodo differat ab aliis contractibus, mutuo, pignore, commodato &c. nec enim usus rei depositæ regulariter conceditur; si enim conceditur usus rei fungibilis, in mutuum, si non fungibilis, in commodatum aliquo modo degenerat, & fit depositum *irregulare*, si autem merces acciperetur, participaret de locatione. Aliud depositum est *Conventionale*,
vel

vel *in specie*, quod fit ex conventionione libera deponentis & depositarii: aliud *Judiciale*, quando res litigiosa traditur Judici, vel sequeftro (& tunc *sequeftarium* appellatur) ut eam retineat tamdiu, donec ex causæ decifione liqueat, cui debeat. Huc refertur, quod vocatur *siftendarum usurarum*, quando nimirum debitor solutionem, quam creditor non vult acceptare, deponit apud Judicem, ut se liberet ab usuris, *l. 19. C. de usuris*. Porro deponere, & depositum recipere, potest quilibet, qui contrahere, & contrahendo se obligaret. Item res quælibet deponi, quæ custodiam recipit, & alterius custodiæ commendari potest (unde depositum etiam vocatur *Commendatum*) qualis est etiam res immobilis, ut habet communior ex *l. 1. pr. ff. depositi, c. 2. de dolo*, item aliena, *l. 1. cit. §. 39.* licet deponens rem alienam secundum Jus civile dicatur furtum committere, ut de commodato dictum.

2 Dico 2. Deponens vi hujus contractus obligatur indemnem servare depositarium, scilicet refundendo expensas in rem depositam factas, & reparando damna per dolum vel culpam, etiam levissimam, illata depositario, *l. 5. 12. 32. ff. h. t. & arg. l. 5. §. 2. ff. commod.* vi cuius debet præstari culpa etiam levissima ab illo, in cuius solius utilitatem cedit contractus: sed depositum cedit in utilitatem & gratiam solius deponentis: ergo. Econtra depositarius obligatur 1. rem depositam custodire diligentia communi, licet ipse alias soleat res proprias custodire diligentissime, proin regulariter solum tenetur præstare dolum, & culpam latam, *§. 3. instit. quib. mod. re contrah. obl. l. 1. §. ult. l. 20. ff. l. 1. C. h. t. & arg. §. 2. l. 5. cit.* Nec obstat, *§. 17. inst. de oblig. quæ ex del.* ubi dicitur: *is,*

apud quem res deposita est, custodiam non præstat, quia juxta communem interpretationem per to *custodiam* intelligitur culpa levis, quo modo etiam alibi accipitur in Jure, uti *l. 28. C. de locato*. Excipe 1. nautas, caupones, & alios, qui ex officio suscipiunt deposita; hi enim tenentur ad omnem culpam, etiam levissimam, saltem si moniti sint de custodia, *l. 3. §. 1. ff. nautæ, caupones*. 2. Religiosos, vel etiam Prælatum, sine consensu superioris, vel capituli, deposita suscipientes; hi enim neque culpam latam, neque dolum præstant, nisi inde sint facti ditiores, *c. 1. h. t. & c. 76. de R. J. in 6.* Ceterum quæ tempore belli inferuntur in Monasteria tanquam in asylum, ne quidem deposita censentur proprie, quia Monasteria obligare se non solent ad custodiam. Obligatur 2. re deposita non uti sine expresso deponentis consensu, vel saltem tacito (qui censetur esse datus, si pecunia numerata, non tamen clausa vel obsignata, daretur in depositum) quin furtum committat, *§. 6. inst. de oblig. quæ ex del. l. 29. ff. depositi*, 3. rem depositam in specie (seu in individuo) reddere cum omni causa & statim, quando repetit deponens, nisi quid excuset *l. 1. §. 16. & 22. ff. eod.*

3. Quæres, an depositarius teneatur rem depositam restituere petenti etiam tunc, quando deponens aliquid vicissim debet depositario? Seu an in deposito locum habeat compensatio, vel retentio in compensationem debiti? 2. An depositarius in periculo incendii, hostilis incursionis &c. teneatur res depositas servare præ suis, & propriis, si utrasque servare nequeat? R. ad 1. non habet locum compensatio, vel etiam retentio tantum, saltem pro foro externo, *c. 2. l. 11. C. h. t.* nempe propter exuberantiam

rantiam bonæ fidei, in deposito requisitæ, quod non permittit, ut depositarius contra datam fidem retineat rem depositam in compensationem alterius debiti. Excipe casum quo depositarius ratione ipsius rei depositæ possit aliquid prætere, ut si expensas in eam facere debuit; tunc enim illam retinere potest, donec expensæ resarciantur, per *l. 18. §. 4. ff. commod. R. ad 2.* cum distinctione: vel res propriæ sunt pretiosiores, quam depositæ, vel saltem æque pretiosæ, & potest præferre proprias; tum quia charitas incipit a se ipso, & *potior habetur propria quam aliena causa, l. 97. ff. de solut.* tum quia prudentis est magis pretiosa præferre minus pretiosis, & ex æqualibus propria. Vel res depositæ sunt pretiosiores & tenetur has servare præ suis, *c. 2. cit.* quia æquitas hoc suadet: potest tamen petere compensationem damni, quod passus est præferendo res depositas, & si hanc non sperare potest, non damnare, si res suas, etiam viliores præferret.

Objic. 1. In *d. c. 2.* sic dicitur: bona fides abesse præsumitur (adeoque dolus committi) si salvis rebus propriis omittantur depositæ: ergo. 2. Commodatarius non potest res proprias æque pretiosas præferre commodatis, *l. 5. §. 4. ff. commodati*: ergo nec depositarius. *R. ad 1.* ille textus debet intelligi de rebus depositis magis pretiosis, quam sint propriæ, non vicissim, vel forte etiam de æqualiter pretiosis. *Ad 2. Antec.* verum est tunc, quando commodatarius relictis rebus commodatis omnibus solas servat suas, & quasi studiosè seligere videtur; non vero, si æque commodatas ac proprias, ut in confusione occurrunt, & ad manum sunt, servare studeat; tunc enim nullius culpæ argui potest. *P. Bockhn ad h. t. nu. 11.*

Dein *n. cons. & parit.* quia commodatarius omnem utilitatem habet ex commodato, depositarius ex deposito nullam: unde ille majorem rerum commodatarum curam habere tenetur, quam iste depositarum.

4 Dico 3. Ex his mutuis obligationibus oritur duplex *actio depositi*, una deponenti, & quidem directa, contra depositarium, altera, nempe *contraria*, depositario adversus deponentem, in ordine ad ea, ad quæ vi contractus sibi obligatos esse diximus, *l. 1. §. 23. ff. h. t.* Actio depositi directa habet hoc speciale, quod depositarium si dolose neget, vel restituere recuset rem depositam, atque de dolo convincatur & condemnetur, faciat infamem, *l. 10. C. eod.* & quod dupli eundem faciat reum, si perfide inficietur depositum *necessarium*, seu *miserabile* (sic vocatur, quando in 4. casibus, incendii, naufragii, hostilis incurfionis, & ruinae: res deponuntur) *l. 1. cit. §. 1.*

T I T U L U S X V I I .

De emptione & venditione.

S U M M A R I U M .

- 1 2 *Quid & quotuplex sit emptio-venditio.*
- 3 *Eidem potest adjici arrha, pactum legis commissoriae addictio in diem, & pactum de retrovendendo.*
- 4 *Quinam emere ac vendere possint, & an aliqui teneantur.*
- 5 *Quæ res emi ac vendi valeant.*
- 6 *An quoque res aliena, & furtiva.*
- 7 *Quomodo venditor rei alienæ teneatur ad evictionem.*

- 8 Quale debeat esse pretium in emptione-venditione.
 9 Corollaria inde deducta.
 10 11 12 Ad quid obligetur venditor.
 13 Quid juris, si eandem rem vendat duobus.
 14 Ad quid obligetur emptor.
 15 Penes quem sit periculum rei venditæ.
 16 17 18 Actiones ex emptione-venditione.
 19 Jus retractus.

I **F**requentissimus & celeberrimus inter contractus est emptio-venditio, quæ, licet sit unus contractus, duos tamen actus inseparabiliter connexos involvit, emptionem ex unius, & venditionem ex alterius parte, ac eum, qui offert rem pro pretio, *venditorem*, & eum, qui pretium offert pro re, *emptorem* denominat. Indaganda initio est ejus essentia & requisita, dein effectus, seu obligationes & actiones, quas producit, demum contraria, seu modi, quibus dissolvitur.

Dico 1. Emptio-venditio est *contractus solo consensu initus*, quo *de re pro certo pretio tradenda convenitur*, & *vicissim de pretio pro re dando*. Sumitur §. 1. *inst. h. t. l. 1. 2. 8. 9. ff. de contrab. empt.* Est igitur contractus consensualis, qui, si pure & sine conditione nec in diem fit initus, statim perficitur & obligat, licet nec pretium datum, nec re tradita sit, statimque producit actionem quoad substantiam, licet non quoad executionem, ita ut efficaciter actio intentari nequeat, nisi alteruter, offerendo pretium vel rem, ex sua parte contractum prius impleat, aut implere paratus sit. Tria proin ad ejus substantiam requiruntur, 1. *res certa*, quæ venditur, & *merx* appellatur, 2. *pretium certum*, & quidem *pecuniarium*, 3. *consensus verus* tam emptoris in pretium dandum,

quam venditoris in mercem tradendam, l. 8. & 9. & §. 1. *inst. cit.*

2 Inter alias emptionis-venditionis divisiones, quæ difficultatem non habent, singulariter notanda venit ea, qua alia dicitur ad *corpus*, seu per *averfionem*, quando plura vel individua, vel species, vel genera, per modum unius rei venduntur sine expressione numeri, ponderis, mensuræ, pro uno pretio, v. g. acervus tritici pro 800. florenis, vel integra bibliotheca pro 1000. thaleris: alia *ad quantitatem*, quando plura ut plura venduntur habito respectu ad certam quantitatem, scil. expresso certo numero, pondere, vel mensura; quod dupliciter fieri potest, vel *taxative*, ita ut pro singulis partibus singula statuantur pretia, v. g. dicendo: vendo tibi hoc dolium vini, quod complectitur decem amphoras, & quamlibet amphoram pro 10. florenis: vel *demonstrative*, ita ut quidem certa quantitas, v. g. numerus exprimatur, at non certo pretio in singulas partes statuto, sed unico in totum, v. g. si dicas: vendo tibi hunc acervum tritici (sunt 100. scaphæ, vel circiter) pro 800. florenis. Inter hos modos notabile in effectu discrimen est; nam emptio-venditio *ad corpus*, uti & *ad quantitatem*, ubi pro singulis partibus non taxatur certum pretium, sed numerus, mensura, pondus solum *demonstrative* exprimitur, emptio-venditio, quamprimum contrahentes consenserunt de pretio & merce, est pura & statim perfecta, atque periculum rei venditæ transfert in emptorem, §. 3. *inst. b. t.* DD. communiter: altera vero, *ad quantitatem*, ubi hæc *taxative* est expressa, & pro qualibet parte determinatum pretium statutum, est conditionata, & habet hanc tacitam conditionem, *si facta fuerit ad mensio, numeratio, ponderatio* (quæ etiam sunt loco traditionis) l. 35. §. 5. & 6. ff. de

de contrab. empt. adeoque adhuc est imperfecta, non quidem ratione consensu, & cum effectu, ut detur locus poenitentiae, vel facultas resiliendi, sed ut periculum rei venditae maneat penes venditorem, *l. cit. §. 7.* ac insuper, si postea deprehendatur major numerus scapharum, v. g. in acervo, quam fuerit expressus, iste excessus non censetur venditus, & vicissim si minor inveniatur numerus, emptor tantumdem detrudere potest de pretio, *arg. l. 40. §. 2. ff. eod.*

3 Quæres, quid soleat & possit adjici emptioni, venditioni? R. 1. *arrha*, consistens in pecunia vel alia re, quæ datur (regulariter ab emptore) in signum & confirmationem contractus initi, vel in securitatem ineundi, & subinde etiam datur per modum arrhæ pars pretii, in solutione postmodum detrahenda, etsi autem dans vellet amittere arrham, tamen probabilius resilire a contractu non potest, altera parte invita, jam inito, *per l. 6. C. de rescind. vend.* quia absurdum foret, contractum reddi minus firmum per id, quod adjicitur in ejus confirmationem: ergo per arrham magis confirmatur, sicut per poenam adjectam, *per l. 28. ff. de Act. empt.* R. 2. adjici possunt & solent varia pacta, uti pactum *legis commissorie*, quo emptor & venditor, ita inter se conveniunt, ut pretio intra certum tempus non soluto res sit, vel fiat inempta, seu quo *committitur* contractus arbitrio venditoris, ita ut merx cedat in *commissum*, atque revertatur ad venditorem, si is velit, *l. 1. seqq. ff. de lege commissor.* Ut autem hoc liceat venditori, requiritur, ut emptor culpabiliter non solverit pretium, & ut venditor statim post moram solutionis decernat, an rem velit inemptam, vel stare contractui & pretium adhuc exigere. Resp. 3. Potest quoque

adjici *addictio in diem*, quæ est pactum, v. cujus liceat venditori rem venditam *addicere*, h. e. alteri vendere, qui meliorem intra certum tempus conditionem obtulerit, v. g. majus pretium, vel celeriolem solutionem, aut onera a primo emptore imposita remiserit, *l. 1. 2. 4. §. 4. ff. de in diem addict.* si proin alius meliorem conditionem absque dolo offerat, res fit inempta, & dominium redit ad venditorem. Sed ut hoc liceat, requiritur, ut emptor primus nolit conditionem facere meliorem, & ut venditor meliorem a secundo oblatam re ipsa acceptet. R. 4. Solet quoque sæpe adjici pactum *de retrovendendo*, quo id agitur, ut vel emptori (aut ejus hæredibus) liceat post aliquod tempus, certum vel incertum, rem emptam revendere venditori, vel ut liceat venditori (aut ejus hæredibus) rem venditam redimere, vel ut liceat utrique, nimirum tam venditori redimere, quam emptori revendere. Text. & DD. *in l. 2. C. de pactis int. empt.* Licitum autem est tale pactum, *l. 2. cit. Extrav. 1. & 2. in com. h. t.* modo pretium, quod exigitur in retrovenditione, sit justum, & in prima emptione-venditione, si pactum retrovendendi cedat in utilitatem solius venditoris, seu ut hic solus possit pro libitu redimere, pretium minuatur; si vero cedat in utilitatem solius emptoris, ut hic solus possit revendere, pretium augeatur, juxta prudentem æstimationem oneris alterutri impositi, quod est pretio æstimabile. Si tempus retrovenditionis certum non sit determinatum, probabilius illud ultra 30. annos se non extendit, etsi hæc vel similia verba pacto essent inserta, per *l. 3. C. de præscript. 30. vel 40. annor.*

4 Dico 2. *Consensum* ponere, seu emere & vendere possunt omnes, qui contrahendo se obligare,
nec

nec specialiter prohibentur. 2. Nemo tamen regulariter, & extra casum, quod id exigit publicum bonum, tenetur vel cogi potest ad vendendum, vel emendum. Pars 1. sumitur ex *l. 14. C. de contr. empt.* Specialiter autem prohibentur tutores, & alii, qui ex officio res alienas administrant, emere de rebus pupilli, aut ejus, cujus res & negotia tractant, ob præsumptionem & periculum fraudis *l. 34. §. ult. l. 64. ff. eod.* nisi nempe palam faciat, hoc vel cum consensu contutoris, vel cum auctoritate Judicis, aut nisi res vendantur publice subhasta. Quid possint Prælati & administratores rerum Ecclesiasticarum quoad harum alienationem, patet ex *tit. 13. de reb. Eccl. alien.* Pars 2. ex *l. 14. cit. & l. 11. præced.* Excipitur adhuc casus, etiam privatæ necessitatis, v. gr. si habeas fundum, ad quem non patet accessus, nisi per fundum alterius, modicam vel fere nullam utilitatem ex eo capientis, iste alter cogi posset ad vendendum tibi fundum justo pretio arg. *l. 12. pr. ff. de Relig. & sumpt. & l. fin. ff. de servit. præd. urban.*

5 Dico 3. *Merx*, seu res, quæ vendi & emi possunt, sunt omnes pretio æstimabiles, & non exemptæ a commercio humano per jus naturale, gentium, aut positivum, ac specialiter non prohibitæ alienari *l. 34. §. 1. ff. de contrab. empt.* & ibi DD. Unde emi & vendi nequeunt amuleta Magica, prostitutio corporis, res spirituales vel spirituali annexæ &c. quia jus naturale repugnat: viæ, thermæ, & aliæ res publicæ, seu publicis usibus destinatæ, & liber homo, quia hujusmodi a jure gentium subtrahuntur commercio humano: venena, nisi permixturam medicam salubria evadant, res litigiosæ, res dotales (exceptis certis

tis casibus) etiam consentiente uxore, res specialiter in provinciam invehi prohibita, quas vocant *contrabando*, quia jus positivum resistit: demum res feudales & emphyteuticæ sine consensu domini directi, utpote sine hoc alienari prohibita. Econtra emi & vendi apta sunt alia omnia, tam immobilia quam mobilia, etiam non existentia, modo expectentur ex ordine & causa naturali exitura, uti fructus agrorum, foetus animalium; vel sperentur per accidens aut fortunæ casum, uti captus piscium ex jactu retis &c. quia emitur jus ad rem expectatam, vel speratam: item nomina, debita, chirographa, & inde resultantes actiones ac jura: item hæreditas jam delata: item officia publica, sæcularia tamen &c. Sumuntur hæc ex *l. 8. §. 39. ff. de contr. empt. l. 2. 17. §. 1. fere t. ff. de hæred. vel act. vendita* item ex praxi.

6 Quæres, an res aliena & furtiva vendi possit? R. cum distinctione; si & emptor & venditor scivit, rem esse alienam, aut furtivam, emptio venditio non valet, adeoque nec emptor nec venditor obligatur *l. 34. §. 3. ff. de contr. empt.* Aliqui id solum de re furtiva intelligunt propter *l. c.* alii autem melius etiam de non furtiva, aliena tamen propter *l. 27. C. de evict.* Si solus emptor scivit, non venditor, contractus pariter est nullus, nec poterit emptor rem accipere, vel ad eam sibi tradendam agere, aut, si tradita sit, agere pro casu evictionis, neque pretium, si jam solvit, poterit repetere *l. 34. cit.* Si denique solus venditor scivit, non emptor, valet quidem contractus & utrinque oritur obligatio, ac venditor acquirit dominium pretii, emptor vero incipit rem sibi traditam possidere, consequenter præscribere, imo licite & valide de novo distrahit *l. 25. 28.*

34 §. 3. ff. eod. l. 11. §. 2. l. 30. §. 1. ff. de act. empt. traditio tamen rei alienæ venditæ non est immediate translativa domini, & emptor tenetur (etiam non recepto pretio) domino, si comparuerit, rem restituere, relicta tamen ipsi actione de evictione adversus venditorem, ad quam evictionem iste obligatur, nec potest retinere pretium acceptum, sed debet per hoc, vel per rem recuperatam, domino satisfacere.

Obj. Si in hoc ultimo casu valet venditio rei alienæ, tunc venditor tenetur eam tradere emptori: sed hoc non potest admitti: quia res clamat ad dominum, & justitia exigit, ut cuique tribuatur jus suum *pr. inst. & l. 10. ff. de inst. & jur. & quidem illi, qui fortius habet jus l. 31. §. un. ff. depositi.* Sed dominus utique habet jus fortius, utpote in re, emptor autem solummodo jus ad rem: ergo. R. quamvis in meo *candidate h. t. n. 25.* concessa *Ma.* negaverim *Min.* cum Haunoldo & multis aliis propter *l. 30. cit.* nunc autem re melius considerata *N. Ma.* concessa *Min.* & dico, venditorem in foro interno obligari ad rem tradendam domino, si hunc sciat, vel, si ignoret, ad hunc inquirendum, ut tradat, satisfaciendo autem alia via emptori *arg. can. 1. caus. 14. q. 1. & c. 4. de R. J. in 6.* Pro foro autem externo, quamdiu aliis aut Judici non constiterit, rem esse alienam, cogendus quidem est venditor ad rem emptori tradendam, de quo casu intellige *l. 30. cit.* non vero, si ante traditionem patefiat dominus rei; tunc enim solum ad interesse emptori præstandum erit compellendus *arg. §. fin. inst. h. t. & l. 62. §. 1. ff. de contrah. empt.*

7 Petes, quid sit *evictio*, & quando venditor ad hanc obligetur? R. ad 1. *Evictio*, formaliter spectata, est rei emptæ (vel alio iusto titulo

tulo acceptæ) per justam Judicis sententiam ablatio, seu avocatio; nam *evincere* est rem ab aliquo auferre per vindicationis iudicium; quando nempe dominus rem suam alteri datam repetit instituta vindicatione in iudicio, & obtinet. Quoad effectum autem & obligationem venditoris, qua venditor emptori tenetur actione empti, spectata evictio, seu potius præstatio evictionis, est *resarcitio damni omnis, quod emptor sustinuit ob rem ex suis bonis evictam & ablatam*. Unde emptor a venditore, qui sibi rem alienam, scienter vel ignoranter vendidit, postea evictam, prætereundum potest non solum refusionem pretii, quod tempore contractus statutum est, sed etiam totum interesse, quanti nimirum emptoris interest rem evictam non fuisse, h.e. damnum emergens, lucrum cessans, & expensas, quas facere debuit in rem emptam, & in litem, modo hoc interesse non excedat duplum pretii *l. 13. 60. 70. ff. de evict. l. 11. §. 17. l. 43. ff. de act. empt.* Dixi supra *vel alio justo titulo acceptæ*; quamvis enim de jure antiquo evictio solum in venditione locum habuerit, successu tamen temporis etiam in aliis actibus & contractibus ob paritatem cum venditione saltem utilis actio de evictione dari coepit *l. 4. C. de evict.* cui consonat jus Bavar. *tit. 8. ar. 7.*

R. Ad 2. Venditor rei alienæ aut alteri obligatæ, & propterea evictæ, tenetur quidem emptori de evictione, licet de hac non fuerit conventum a contrahentibus *l. 1. ff. l. 6. C. de evict.* ab ea tamen excusatur sæpius, uti *1. Propter culpam emptoris*; puta, si non laudavit venditorem, h.e. si de mota sibi lite non monuit venditorem saltem ante conclusionem in causa, requirendo, ut liti assistat, & rem venditam defendat *l. 29. §. 2. ff. l. 8. §. 2. C. eod. ad quam*

quam denuntiationem tenetur emptor, licet venditor aliunde sciverit, litem esse motam, per jura *cit.* & *c. fin. h. t.* dein si emptor sciens rem alienam emit, de evictione specialiter sibi non cavit *l. 27. C. de evict.* si exceptiones sibi competentes non composuit, vel si constituit imperitum Advocatum aut Procuratorem, vel contumaciter non comparuit in judicio, vel condemnatus non appellavit &c. & propterea rem amisit per *l. 56. §. 1. & 3. ff. & l. 19. C. eod.* tunc enim sibi imputare debet. 2. *Propter defectum Judicis*, ut si emptor sponte rem reddidit domino, aut cum eo transegit, aut coram arbitrio rem amisit, quia Judicis sententia debet res evinci: idem est, si emptor rem amisit casu, vi aut metu per dominium illata. Huc revoca casum, quo res est evicta ex privilegio, v.g. retractus de jure vel consuetudine competentis, restitutionis in integrum &c. in hoc tamen casu venditor obligaretur ad refundendum pretium, licet non ad interesse (modo scienter non vendiderit rem alienam) *l. 11. §. 15. & 18. ff. de act. empt.* quia proprium evictionis est id tantum, *quod interest*; nam refusionem pretii videtur exigere jus naturale. 3. *Propter defectum justitiæ*, ut si propter errorem, imprudentiam, vel iniquitatem Judicis res fuisset evicta *l. 51. ff. de evict. c. fin. h. t.* Demum 4. *Propter pactum venditoris*, immunitatem ab evictionis obligatione sibi expresse in contractu reservantis, quod ipsi licet, si ignoranter vendidit rem alienam, aut alteri obligatam.

8 Dico 4. *Pretium*, in emptione-venditione interveniens, essentialiter debet esse 1. verum, non simulatum. 2. Pecuniarium, seu pecunia numerata. 3. Certum & determinatum. 4. Proprium ementis. 5. Justum & proportionatum: sed ultima

tima duo non tam ad essentiam, quam ad iustitiam contractus sunt necessaria. Pars 1. sumitur ex *l. 36. de contr. empt.* Unde si pro domo v.g. vel alia re magni valoris promitteretur pretium nimis modicum, v.g. tantum unicus nummus, emptio-venditio non esset vera, sed fictitia vel imaginaria, imo donatio foret per *d. l. 36. & l. 46. ff. locati.* Pars 2. patet ex *§. 2. inst. h. t.* si enim merx pro merce, seu res alia, quam pecunia, tempore contractus daretur pro re, vel promitteretur, permutatio foret, vel contractus innominatus: si autem conventum fuit, ut daretur pecunia pro merce, licet postea res alia in solutum detur, manet emptio-venditio *l. 9. C. de rescind. vend.* Si autem conventum, ut partim pecunia partim res alia pro merce detur, refert, an pecunia excedat rem alteram, & erit emptio-venditio: vel an res altera excedat, & erit permutatio *arg. l. 6. §. 1. de act. empt. & l. 6. C. de pact. int. empt.* vel an æqualiter se habeant, & juxta aliquos est contractus innominatus, juxta alios autem melius adhuc censetur esse emptio-venditio, vel talis erit contractus, qualem expresserunt contrahentes, cum contractus ex conventionem legem accipiant *c. 85. de R. J. in 6.* Pars 3. ex *§. 1. inst. h. t.* Unde venditio non erit, si venditor dicat, vendoti tibi hanc rem tanti, quanti valet, vel pro pretio, quale dare volueris &c. determinari autem pretium potest non tantum verbis expressis & absolute, sed etiam per relationem, v.g. ad tempus, vendo tibi hanc rem pro pretio, quo cras vendetur in foro: vel ad taxationem aliorum, v.g. vendo tibi rem tanti, quanti Judex, vel Cajus æstimaverit aut taxaverit, modo postea taxatio secuta fuerit *l. 7. ff. de contr. empt.* Pars 4. ex *l. 11. §. 2. ff. de act. empt.* ubi ha-

habetur, quod emptor debeat transferre dominium pecuniæ in venditorem; quod fieret, si dominus pecuniæ non esset: secus est in merce, cujus dominium non immediate transferri debet per traditionem in emptorem, & hinc aliena esse potest. Interim tamen res, alienis nummis empta, fit emptoris *l. 1. & penult. C. si quis alteri nisi sit res Ecclesiastica canon. 1. caus. 12. q. 3. & ibi gl.* Pars 5. ex natura justitiæ commutativæ. Pretium justum erit, si sit vel secundum taxationem legis, statuti, aut consuetudinis; & hoc vocatur *legale seu legitimum*, atque consistit in indivisibili: vel si sit secundum proportionem mercis juxta communem hominum æstimationem & judicium, consideratis circumstantiis, nimirum rerum utilitate vel necessitate, penuria vel abundantia, expensis in illas advehendas factis &c. per *l. 63 ff. ad L. Falcid.* ibi: *pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed NB. communiter funguntur*, h. e. ex communi populi sensu taxantur: & hoc appellatur *naturale* aut *vulgare*, neque consistit in indivisibili, sed habet latitudinem; cum hominum judicia non soleant convenire, & hinc tres illius gradus a DD. statuuntur, qui aliud vocant *infimum* seu *pium*, aliud *mediocre* seu *moderatum*, & aliud *sumum* seu *rigorosum*. Quanta inter hos gradus justii pretii debeat esse distantia, ex variis circumstantiis metiendum est, nec una certa regula statui potest: illud certum, quod tanto major sit hæc latitudo, quanto merx est pretiosior: sic si merx esset talis, cujus pretium summum reputantur esse 105. medium forent 100. & infimum 95. ut exemplificat Palao *tr. 32. d. 5. pun. 2. n. 2.* Econtra si pretium medium rei censerentur esse 10. floreni, supremum forent

11. & infimum forent 9. P. Engel *b. t. n. 11.*
cum Laym.

9 Ex quibus infertur 1. Justitiam pretii non dependere a libera contrahentium taxatione, itaut pro libitu vendere aut emere possint pro pretio, pro quo volunt aut possunt per *l. 63. cit. l. 33. ff. ad L. Aquil. l. 6. §. 2. ff. de jur. dot. & c. 1. 3. b. t.* ne ob avaritiam venditoris, vel indigentiam aut aviditatem emptoris, exigatur vel detur excessivum, vel vicissim ob sortitiam emptoris, & venditoris necessitatem, detur nimis modicum. 2. Pretia rerum tam legitima, quam vulgaria, pro varietate circumstantiarum & certis de causis variari posse, crescere, prout nempe fuerit major vel minor copia mercium, vel emptorum, major vel minor labor, periculum, expensæ in asportandis vel asservandis mercibus; item major vel minor affectio in mercem (damnum emergens aut lucrum cessans) ex parte venditoris, non autem ex parte emptoris &c. 3. Licite vendi rem currenti pretio ab eo, qui scit, pretium mercis brevi minuendum, v. gr. propter copiam frumenti aliunde advehendi; quia hic & nunc res adhuc tanti valet; nec venditoris scientia immutat pretium communi judicio vel usu taxatum: sicut vice versa emptor potest pecuniam seu monetam expendere juxta præsentem valorem, qui scit, ejus valorem brevi minuendum.

Obj. 1. *In emendo & vendendo naturaliter concessum est se invicem circumscribere: & licet se circumvenire l. 22. §. 3. ff. Locati l. 16. §. 4. ff. de minor.* ergo licitum est etiam quodcumque pretium exigere vel dare, prout possunt venditores & emptores. 2. Si quis sciat, pretium mercis brevi minuendum, & tamen eam vendat pretio currente non monito prius em-

emptore, hunc decipit: ergo ipsi facit injuriam, vel saltem lædit charitatem; cum is non emeret tanti, si sciret imminutionem pretii brevi futuram. R. ad 1. Vel illæ leges errarunt, sicut leges permittentes præscriptionem cum mala fide: vel *to concessum est, & licet*, idem sonant, ac *permittitur*, ut a gentium jure (hoc enim intelligitur pro *to naturaliter*) non puniantur, aut secundum leges Civiles conveniri nequeant, qui pretium justo majus acceperunt, vel minus justo dederunt, si læsio non sit ultra dimidium: vel per illam *circumscriptionem, & circumventionem* innuitur tantum solertia & dexteritas ementium vel vendentium cum suo lucro, intra latitudinem tamen justii adhuc pretii. Imo non desunt DD. qui cum Scoto & Laym. putent, non dari obligationem restitutionis faciendæ, si excessus vel defectus ultra latitudinem justii pretii fuerit modicus tantum, eo quod nimis durum videatur esse, & vix possibile exactissimam in contractibus justitiam & æqualitatem servare, & sic ratione communis persuasionis non judicent homines se obligari ad faciendam restitutionem. Ad 2. Decipitur quidem, vel potius permittitur emptoris deceptio, at non injuste, neque circa substantiam mercis. Nec ille, qui utitur jure suo, lædit charitatem. Aliud foret, si per fraudem induceret: alterum ad emendum currente pretio, mendaciter persuadendo, nihil metuendum de pretio mercium minuendo.

10 Dico 5. Venditor obligatur 1. in ipso hoc contractu aperire vitium rei, si illud sit occultum, vel non facile adverti a quolibet possit *l. 1. seqq. l. 10. Inc. ff. de Ædilit. edict.* Si vitium sit circa substantiam rei, ut si vitrum daretur pro gemma, vel si emptor consensum suum expresso

alliget existentiae aut absentiae certae qualitatis, aut tacite, ut si res vitiosa ad ejus finem parum vel omnino non esset utilis, aut etiam noxia, emptio-venditio esset nulla: si vero vitium sit solum circa qualitatem, ut si vendas equum ignavum pro generoso, vel circa qualitatem, ut si vendas vinum aqua dilutum (quia revera minus das) debet vel aperiri, vel tantum demi de pretio, quanto minus valet res ob tale vitium. *Obj.* emptor semper sic est constitutus, ut non emeret rem, si sciret, eam laborare vitio, etiam accidentali tantum: ergo etiam accidentale vitium semper necessario est aperiendum. *R. dist. ant.* Est ita constitutus habitualiter *transeat antec.* semper actualiter, expresse vel tacite alligando suum consensum ad talem qualitatem, existentem vel absentem. *Neg. ant. & Conf.*

II Obligatur 2. post initum contractum rem venditam tradere, & quidem probabilius praecise; ita ut non satisfaciat praestando emptori interesse. 2. Tradere rem vacuum, seu ab alio non possessam. 3. Et liberam a servitutibus, pensionibus, ac oneribus, de quibus in contractu mentio non est facta. 4. Una cum fructibus, accessionibus, & pertinentiis. 5. Non tamen cum effectu domini semper. Pars 1. constat *ex §. 2. inst. de donat & l. 80. ff. de contr. empt.* quamvis enim traditio non sit de essentia emptionis-venditionis, intentio tamen tradendi, seu consensus in traditionem est de ejus essentia. Quod vero non sufficiat praestare interesse, colligitur *ex §. 1. inst. h. t. & l. 11. §. 2. ff. de act. empt.* ibi: *ipsam rem praestare venditorem oportet, id est, tradere.* Pars 2. habetur *l. 2. & 3. ff. eod.* Pars 3. *l. 1. §. 1. l. 21. §. 1. ff. de act. empt.* Pars 4. *l. 13. & penult. C. eod. & §. 3. inst.*

inst. h. t. l. 11. cit. §. 17. Nomine autem *pertinentiarum* venit, quidquid ad rei venditæ usum perpetuo destinatum est, vel quod habetur pro parte, vel quod terræ aut corpori infixum est *l. 13. §. 14. l. 17. ff. eod. Pars 5. l. 25. ff. de contrab. empt. ibi: qui vendidit, necesse non habet fundum emptoris facere*, si nempe res sit aliena, quæ fuit vendita. Item si emptor post traditionem rei actualiter non solverit pretium, nec de eo venditor fidem habuerit, vel id exprimendo & solvendi dilationem indulgendo (quod est vendere *credito*) vel cautionem per pignora aut fidejussores admittendo, vel usuras pretii exigendo; nam venditor rem censetur non absolute tradere, sed sub conditione, si pretium sit solutum, aut de eo fides habita, consequenter per traditionem solam non transfertur dominium rei venditæ *§. 41. inst. de R. D. l. 19. ff. de contrab. empt. l. 11. §. 2. cit.*

Contra 1. partem *objic. 1.* In *l. 1. ff. de act. empt.* dicitur: *si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agitur*: ergo non est necesse, ut venditor determinate & præcise tradat rem ipsam. 2. In obligationibus facti, seu faciendi, sufficit præstare, quod interest *l. 72. & 81. ff. de V. O.* sed venditor habet obligationem facti, cum traditio pertineat ad factum, non ad jus per *l. 82. ff. eod.* Resp. ad 1. Illa lex, & aliæ plures, quæ adduci possent in contrarium, intelligendæ sunt de casu, quo res ipsa non amplius tradi potest, quia v. gr. est evicta, destructa, notabiliter deteriorata &c. Ad 2. *dist. ma.* in obligationibus facti nudi & simplicis, uti v. g. est ire Romam, pingere tabulam &c. *trans.* quia & in his probabiliter negatur, præsertim de jure Canonico per *c. 1. de*

de pactis in obligationibus facti prægnantis, & causam habentis, seu quando per factum transfertur dominium; vel saltem possessio, quale factum est traditio rei venditæ. *N. Maj.*

12 Quæres, quid juris, si venditor eandem rem successive vendidit duobus, & cui obligetur eam tradere? R. 1. Tenetur tradere emptori primo *c. 54. in 6. & l. 98. ff. de R. J.* R. 2. Si autem tradidit emptori secundo, traditio quidem tenet, & venditio posterior sustinetur regulariter, primus tamen emptor, cui illata est injuria; habet actionem personalem adversus venditorem ad consequendum interesse, seu ad id, quanti sua interest, rem alteri venditam & traditam non fuisse. Dixi, *regulariter*; nam in quibusdam casibus præfertur primus emptor, licet res tradita sit secundo, videlicet 1. si primus emptor fuit Ecclesia, civitas &c. quia his absque traditione acquiritur jus reale, ac dominium. 2. Si primo emptori tanquam creditori fuit res in specie antecedenter jam hypothecata, quia per hypothecationem citius acquisivit jus reale. 3. Si secundus emptor fuit malæ fidei, & scivit, rem fuisse jam alteri venditam, saltem spectato jure Bavar. *tit. 7. art. ult.* 4. Si emptor concurrat cum donatario, vel alio, ad quem res prius empta pervenit titulo mere lucrativo, ut notant DD. ex æquitate.

13 Obligatur venditor 3. refarcire damna, quæ occasione rei venditæ ex ipsius non solum dolo & culpa lata, sed etiam ex culpa levi passus est emptor *arg. l. 5. §. 2. ff. Commod.* quia emptio-venditio est contractus, utriusque contractantis utilitatem ex æquo respiciens. Demum obligatur 4. præstare evictionem, juxta superius dicta, de jure communi. Interim in quibusdam locis praxis habet, ut venditor de evictione

non teneatur, nisi de ea expresse conventum sit. Cujusmodi praxim vigere in Austria, cum Sutting. testatur D. Greneck *h. t. n. 9.*

14 Dico 6. Emptor econtra obligatur venditori 1. dare pretium justum, saltem infimum, de quo conventum est, & quidem statim post mercem acceptam, si venditor exigit, itaut pretium fiat venditoris §. 2. *inst. h. t. & l. 41. ff. de V. O. l. 11. §. 2. ff. de act. emptor.* unde debet aperire vitium monetæ, si forte esset adulterina, aut minus valet, quam putaret venditor: aperire bonitatem mercis, si meliorem pro viliori emptam ex errore offerret venditor: si autem hæc non aperuit, debet eousque augere pretium, ut evadat justum. Obligatur 2. ad usuras, si in mora solvendi ex culpa etiam levi tantum fuerit, nisi venditor consentiat in dilationem *l. 13. §. 20 ff. eod.* si autem dilationem concedat, ut de usuris expresse non paciscatur, non tenetur ad illas emptor. 3. Compensare expensas a venditore in rem factas, non tantum necessarias, sed etiam utiles, quas ipse emptor verisimiliter fuisset facturus *l. cit. §. 22.* 4. Refarcire damna, etiam culpa levi venditori illata propter non solum pretium in debita quantitate, qualitate, loco, tempore *arg. l. 5. §. 2. ff. commod. l. 1. §. 3. ff. de peric. & commod. rei vend.*

15 Quæres, penes quem sit periculum rei venditæ, nondum tamen traditæ, seu quis ferre debeat damnum, si res vendita post contractum pereat vel deterioretur, ut subinde contingit? R. Si res in specie, perfecte, & absolute sit vendita, regulariter est penes emptorem, ut iste debeat ferre damnum. Communis contra Vult. & Giac. ex apertis textibus in *l. 7. 8. 16 ff. l. 1. 4. seqq. C. eod. & §. 3. inst. cit.* Aliud foret, si non res determinata ac in specie,

fed in genere, v. g. aliquis equus ex stabulo ; 20. mensuræ vini &c. tunc, si periret unus equus, deberet venditor alium tradere quamdiu superest ipsi equus, ac in posteriori casu, ubi neque dolium, ex quo vinum tradi deberet, fuit determinatum, deberet aliunde procurare 20. mensuras vini ; quia genus non perit, ut ajunt Juristæ. Aliud quoque esset, si venditio fuisset facta sub conditione, & hæc nondum evenisset, item si venditio nondum esset perfecta, ut si vendita est quantitas, v. g. frumentum, ac in singulas mensuras vel modios certum pretium taxatum, & mensuratio nondum contigit. Sicut autem periculum, ita & commodum rei venditæ, nondum traditæ, debet esse penes emptores §. 3. & l. 7. cit. l. 13. 16. C. de act. empt. cum æquitas naturalis dicat, ut ad eum pertineant commoda rei, ad quem spectat periculum, & damna. Dixi, *regulariter* ; nam periculum est penes venditorem, si ita expresse fuerit conventum ; si res pereat vel deterioretur dolo aut culpa, etiam levi, venditoris : si venditor in tradendo commisit moram culpabilem, ac interea res apud ipsum, casu etiam fortuito, perit : si res pereat ex vitio contractum præcedente : si res ante traditionem addicatur fisco ; tunc enim venditor debet refundere pretium emptori l. 33. ff. locati DD. passim.

Obj. 1. Quælibet res perit : & fructificat domino suo : ut habet commune brocardicum ex l. 9. C. de pignor. act. sed venditor ante traditionem rei manet dominus . 2. Pecunia, si pereat ante solutionem, perit emptori ; ergo & res, si pereat ante traditionem, perit venditori . 3. Æquitas postulat, ut emptor non simul percipiat fructus rei venditæ, & simul fructus pretii, si istud nondum solvit : ergo saltem in casu, quo

quo emptor nondum solvit pretium, non ad ipsum pertinet commodum rei. R. ad 1. Pro hoc casu aliter disposuerunt leges, quia dominus, quamprimum emptor offert pretium, & petit rem sibi tradi, tenetur tradere, & sic transferre dominium. Ad 2. *dist. ant.* si pecunia in genere ac indeterminata, ut ordinate fit. *C. ant.* & tunc *N. cons. & parit.* nam venditor est debitor certæ speciei, qui hoc ipso, quod res pereat, liberatur a traditione & præstatione illius *l. 37. ff. de V.O.* e contra emptor est debitor generis: genus autem non perit, per *l. 11. C. si certum pet.* Ad 3. si venditor non exigat pretium (uti posset, si traderet rem) censetur illud & ejus commoda gratis relinquere emptori una cum fructibus rei venditæ. Si autem rem traderet & emptor ex culpa non solveret pretium, posset ab emptore exigere fructus pretii seu usuras consuetas, & donec has una cum pretio consequeretur, fructus rei, ante illius traditionem perceptos, retinere tanquam pignus; iis autem receptis debet restituere emptori fructus rei per *l. 13. §. 8. l. 25. ff. de ad. empt.*

16 Dico 7. Ex his mutuis obligationibus nascitur *actio empti & venditi*, seu *ex empto & vendito*. Actio empti competit emptori contra venditorem ad rem sibi tradendam, & ad præstandum, quidquid ex natura contractus, & æquitate, vel pactis adjectis debet præstare venditor *l. 1. pr. & §. 1. l. 11. ff. eod.* Actio venditi e contra competit venditori ad solvendum sibi pretium, ad præstandum, ad quod emptorem vi contractus obligatum esse diximus *l. 13. §. 19. ff. & l. 1. C. eod.* Sed istæ actiones in effectu intentari non possunt, nisi alterutra pars prius impleat contractum, nempe emptor pretium solvendo, venditor autem actua-

liter rem tradendo, aut nisi habeatur pro tradita, ut si ante traditionem casu periisset *l. 13. §. 8. l. 25. ff. cit.* Nisi enim hæc fiant, semper per exceptionem repelli potest agere volens *l. 13. §. 25. cit.* Sed quis prius tenetur implere contractum? R. qui prius exigit, ut alter impleat.

17 Dico 8. In ordine ad dissolvendam emptionem-venditionem dantur adhuc ex empto & vendito duæ aliæ actiones. Prima est ex *edilitio edicto*, altera ex *l. 2. C. de rescin. vend.* Ex *edilitio edicto* datur emptori adversus venditorem, qui rem notabiliter vitiosam vendidit, & vitium non aperuit, duplex actio, una vocatur *redhibitoria*, ut nempe venditor rem redhibeat, seu iterum habeat sive recipiat, & rescisso contractu pretium cum usuris, & cuncta alia restituat in integrum, compensando damna & interesse *l. 21. 23. 27. 29. 54. 48. ff. de edilit. edit. l. 13. pr. ff. de act. empt.* Excipe, nisi & ipse venditor ignorasset vitium; tunc enim non ad damna & interesse, sed ad solum pretium compensandum foret obligatio *l. 13. cit.* Durat hæc actio de jure communi solum per semestre, seu 6. menses *l. 19. §. ult. ff. edilit. ed.* Imo si ob solas res accessorias agatur, durat tantum 60. diebus *l. 38. ff. eod. pr.* Altera vocatur *æstimatoria*, seu *quanti minoris*, qua convenitur venditor non ad evertendum contractum, sed ut remittat vel refundat tantum de pretio, quanto minoris emisset emptor, si vitium scivisset *l. 61. ff. eod.* licet absolute emisset, si vitium scivisset. Et hæc actio durat per annum utilem dumtaxat *l. 19. §. ult. cit.* non obstante, quod reliquæ actiones empti & venditi, utpote personales, rei persecutoriæ, & utrinque in hæredes transitoriæ, durent 30. annis, & perpetuæ sint. Porro, si vitium fuerit tale, ut res em-
pta

pta omnino non fuisset eo cognito, vel ut emptori vix usui sit, in arbitrio emptoris est, actionem redhibitoriam vel æstimatoriam intentare *l.25. §.1. ff. de except. rei jud.* quod quidem satis multi etiam affirmant de casu, quo vitium fuit tale, quo cognito nihilominus res empta fuisset, at non tanti: sed melius negat hoc Huberus *tit. de ædil. ed. n.3.* & solum concedit æstimatoriam; partim quia *l.25. cit.* loquitur de vitio, *quod actor empturus non fuerit*, partim quia redhibitoria requirit vitium, quod usum impediatur *l.1. §.8. ff. de ædil. ed.* partim quia inique videtur petere rescissionem contractus, quia alias, licet minoris, emisset. Indulgent tamen aliqui tum venditori, tum Judici, ut redhibita re contractus rescindatur, licet emptor æstimatoria egerit, si velint, vel Judici visum fuerit per *l.43. §.6. ff. eod.* Unum adhuc adverto, has actiones non solum dari ob vitium rei venditæ, sed etiam ob defectum determinatæ qualitatis, quam venditor asseverato dixit, vel promisit *l.1. §.1. l.18. ff. eod.* non vero, si solum generaliter per modum commendationis aliquid dixit.

18 Dico 9. Actio legis 2. *C. de resc. vend.* in contractu emptionis-venditionis (idem ex æquitate & paritate rationis communiter asserunt de aliis contractibus onerosis, locationis, conductionis, permutationis, cambii &c. excepta tamen transactione) datur læso ultra dimidium justii pretii, vi cuius regulariter petere potest disjunctive vel rescissionem contractus, vel ut addatur aut dematur de pretio, donec evadat justum, ita tamen ut in arbitrio lædantis sit, utrum malit rescindere contractum, vel pretium augere, aut de eo, usque ad justitiæ limites, remittere: si tamen lædens sit emptor & eligat rescissionem contractus, non te-

netur fructus interea ex re perceptos una cum re restituere, si ignoranter læsit, & sine culpa aut dolo, text. & DD. in d.l.2. l.8. C.eod. & c.3. & 6. h. t. Dixi 1. *regulariter*; nam hæc actio competit, si læsus expresse & specialiter renuntiavit huic remedio per l.2. cit. si venditor donet defectum pretii: si res casu fortuito perit, vel devenit ad tertium possessorem bona fide & titulo oneroso; quia in hoc casu non amplius datur optio, vel potestas reddendi rem venditam, quamvis detur potestas & obligatio reducendi pretium ad justitiam. Dixi 2. *si tamen lædens sit emptor &c.* propter c.11. de reb. Eccl. alien. & hanc rationem, quia penes emptorem sicut est periculum, ita & commodum rei venditæ, adeoque & fructus, esse debet, si sit bonæ fidei. Dixi 3. *ultra dimidium justii pretii*; si enim læsio contingat in dimidio, vel infra dimidium, in foro externo non datur actio l.2. cit. ne quidem de jure Canonico c.3. & 6. cit. ne tribunalia obruantur nimis multiplici lite: quamvis pro foro interno lædens, etiam ignoranter, teneatur cognita injustitia pretii defectum supplere, vel excessum restituere, nisi tam modica esset læsio, ut ex communi persuasione fidelium nec in foro interno attendatur, vel nisi lædens præscripsisset.

Sed quando censetur esse læsio *ultra dimidium*? R. Si læsio contingat ex parte venditoris, facile convenit inter Auctores, tunc esse ultra dimidium, quando nec dimidiam justii pretii infimi partem accepit pro re vendita, v.g. si rem infimo pretio valentem 100. florenis vendidit pro 49. Si vero contingat lædi emptorem, in diversa abeunt: aliqui attendunt datum, & acceptum, seu pecuniam datam & mercem acceptam, atque dicunt; tunc emptorem lædi ultra dimidium, quando merx non
 attin.

attingit medietatem valoris pretii , & emptor duplo plus dedit , quam accepit , v.g. si pro re valente 100. florenis plus quam 200. v.g. 201. dedit . Sic sentiunt multi cum Fachin. & Haun. observat Camera Imperialis teste Mynf. cent. 4. obs. 73. n. 3. 4. & ordinat jus Bavaricum tit. 7. ar. 2. Alii econtra cum Molin. P. Friderich. & communiori putant juri Communi & æquitati conformius esse , si solum pretium attendatur , & tunc emptorem lædi ultra dimidium *justi pretii* , si rem 100. florenis in summo pretio valentem emit pro 151. quia dimidium pretii respectu 100. sunt 50. atque notant , si emptor duplo plus daret , eum potius in altero tanto , seu in toto pretio lædi , quam præcise ultra dimidium . Utraque sententia est probabilis . Attendenda igitur Statuta locorum , & praxis curiarum .

19 Dico 10. In ordine ad dissolvendam emptionem-venditionem datur adhuc alia specialis actio orta ex jure *retractus* seu *protimiseos* , vi cujus aliqui possunt rem immobilem alteri venditam ad se retrahere , a quocumque possessore , seu rescissa priori venditione pro se emere , oblato tamen eodem pretio , & refusis expensis , quos fecit primus emptor . Ita DD. communiter , qui observant , hanc actionem esse *personalem* , quæ dicitur *in rem scriptam* : intentandam proprio nomine : & durare tantum per annum utilem a cognita alienatione computandum 2. feud. 9. §. 1. & c. 8. de in integr. restit. & licet jus *Retractus* (saltem *Gentilitium*) abrogatus sit in l. 14. C. de contr. empt. illud tamen rursus restauratum esse putant tum a jure Canonico c. 8. cit. tum ab Imperatore Friderico 5. feud. 13. tum universali consuetudine : quæ proin , uti & statuta , attendi debet fere

unice. Dividunt in *Legale*, quod competit vi legis, statuti, consuetudinis: sic dominus directus in venditione rei emphyteuticæ, & in venditione rerum sub hasta ille, cui plus debetur, aliis emptoribus præfertur *l. ult. C. de jur. empb. l. 1. ff. de privileg. creditorum* vel potius *l. 16. ff. de reb. auth. jud. possid.* quæ lex est prima *privileg. creditor.* quæ rubrica in Corpore juris non extat sub his verbis, quamvis sub illis citari soleat, & incipiat a *d. l. 16.* In *Genilitium*, quod competit proximis consanguineis alicujus familiæ quoad bona avita, extraneo vendita. Et in *Conventionale*, quod competit ratione pacti specialis, vi cujus res, si vendatur, certæ personæ vendi debet per *l. 75. ff. Contr. emptor.* Differt hoc ultimum a pacto de retrovendendo, quod vi hujus inducatur obligatio præcisa revendendi, vel reluendi: in illo autem solum ex supposito, quod quis aliunde velit rem vendere. Hoc jus *Retractus Conventionale* differt a reliquis duobus, quod transeat ad hæredes, ac aliis cedi possit, & quod non pariat actionem in rem scriptam, consequenter non detur contra tertium possessorem, in quem res a primo emptore fuit translata. Plura de jure *Retractus* videri possunt apud *Tiraq Berlich. & Cancellarium Schmid. ad Statuta Bavar. tit. 10.* ubi aliqua singularia occurrent.

T I T U L U S XVIII.

De locato & conducto.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid & quotuplex sit locatio-conductio.*
- 2 *Quinam locare, & conducere possint.*

3 *Quæ*

- 3 *Quæ res locari, & conducì.*
 4 *Qualis esse debeat pensio locationis.*
 5 *Ad quid obligatur locator tam rerum, quam
operarum.*
 6 *An successor teneatur stare locationi ante-
cessoris.*
 7 *Ad quid teneatur conductor tam rerum,
quam operarum.*
 8 *Actio locati & conducti.*
 9 10 11 *Quid & quotuplex sit emphyteusis.*
 12 *Ad quid obligetur Dominus emphyteusim
concedens.*
 13 *Ad quid emphyteuta.*
 14 *Quæ actio oriatur ex contractu emphyteu-
tico.*
 15 16 *Quibus modis finiatur emphyteusis, &
fiat caduca.*
 17 *Quid requiratur ad incurrendam caducita-
tem.*

1 **L**ocare, hoc loco est vel concedere rem ad
 usum, vel addicere operam, pro mer-
 cede. Qui dat mercedem, *conductor* dicitur; qui
 accipit mercedem, *locator* appellatur univerſa-
 liter; nec enim locatio sine conductione, nec
 ista sine illa consistere potest, sicut nulla emptio
 sine venditione & vicissim. Definitur locatio-
 conductione esse *contractus consensualis, quo usus rei,
vel opera personæ, conceditur alteri pro certa mer-
cede pr. inst. h. t. l. 2. ff. locati.* Unde tria essen-
 tialiter involvit. 1. Consensum mutuuum, non vero
 traditionem. 2. Rem utendam, vel aliquam ab al-
 tero operam præstandam. 3. Locarium, seu certam
 mercedem & pensionem. Quare differt ab *em-
ptione-venditione*, cum qua alias magnam habet
 affinitatem, uti & a *mutuo*, quia rei usus tantum,
 non dominium, conceditur in locatione-condu-

Etione: item a *commodato*, quia pro usu concessio mercedem accipit locator. Quomodo differat ab *emphyteusi*, ex infra dicendis apparebit. Ab *admodiatione* vix differt aliter, quam quod in hac integræ alicujus Provinciæ, vel districtus, vel alterius rei redditus & fructus alteri concedantur percipiendi pro certa pensione. Dividitur locatio-conductio 1. in *perpetuam*, & *temporalem*, seu ad certum tempus. 2. In *regularem*, in qua res ad usum concessa restitui debet in specie finito usu: & in *irregularem*, in qua convenitur de re solum in genere restituenda, seu ut restituatur tantundem, quantum est acceptum; & sic, quia videtur transferri dominium rei, degenerat in mutuum, vel contractum innominatum. 3. Et principaliter in locationem *rerum*, v. g. domus, equi, prædii &c. & in locationem *operarum* vel *operæ*, quam quis alteri promittit, vel præstat pro mercede, uti famuli, Officiales &c. Huic vicina est locatio *operis*, nempe faciendi, quæ etiam dicitur locatio *facti*, ut si petas ab opifice, vel artifice opus, vel artefactum, v. g. horologium faciendum, tabulam pingendam, vel ut auriga te vehat Augustam &c. pro certa mercede. Et in hoc casu locator operæ, qui accipit mercedem, est conductor operis, & vicissim conductor operæ, qui dat mercedem, est locator operis l. 22. §. 2. ff. locati.

2. Dico 1. Locare & conducere possunt omnes, seu consensum ponere, qui contrahere & contrahendo obligari, nec specialiter prohibentur. Communis. Conducere autem prohibentur milites prædia rustica ad colendum, personæ Ecclesiasticæ ex causa quæstus & negotiationis, opifices artem streperam exercentes vicinas scholis publicis ædes. Consensus autem

potest etiam esse tacitus, uti si sciente & patiente locatore conductor finito conductionis tempore remaneat in re conducta; quia censetur esse tacita relocatio vel reconductio *l. 13. §. fin. ff. locati. l. 16. C. de locato.* si locatum sit prædium Rusticum, reconductio tali casu censetur esse facta ad integrum annum; si Urbanum, v. g. ædes ad habitandum, ad tantum tempus, quantum prius, fuit expresse determinatum, vel ordinarie determinari solet.

3 Dico 2. Locari & conducì possunt res omnes, tam mobiles quam immobiles, incorporales æque ac corporales, etiam alienæ (obligatur tamen locator præstare evictionem) modo res non sint fungibiles, seu quæ ipso usu consumuntur, aut positæ sunt extra commercium humanum: item quælibet operæ, modo sint honestæ, & non liberales, v. g. Professorum, Advocatorum &c. hæ enim ultimæ non mercedem, sed salarium vel honorarium admittunt. Communis *ex l. 1. seqq. ff. l. 6. C. eod.* Excipe servitutes reales, v. g. actus, viæ, juris pascendi &c. quæ sine prædiis, quibus cohærent: & res immobiles Ecclesiæ, quæ sine solemnitatibus juris ultra triennium (vel vi consuetudinis ultra novennium) locari nequeunt *l. 44. ff. h. t. Clem. 1. & extrav. ambitiosæ int. com. h. t.*

4 Dico 3. Merces seu pensio locationis debet esse certa & determinata *§. 1. inst. l. 25. ff. h. t.* Item justa, & proportionata usui, vel operæ, saltem intra latitudinem infimi & summi gradus; quia sic exigit justitia commutativa. Demum pecuniaria, saltem in locatione operarum, & rerum fruges non ferentium *pr. inst. h. t. l. 5. §. 2. ff. de præscriptis verbis.* Si vero res frugifera, fundus, prædium &c. locetur, potest pro mercede constitui pars fructuum *l. 35. ff. in*

fin. l. 8. l. 21. C. h. t. vel alia res fungibilis. Quod si non de certa quantitate fructuum conventum esset pro possessione, sed se incertata, v. g. de dimidia, vel quarta parte, vel alia quota fructuum, quæ pro majori vel minori fertilitate anni major vel minor esse solet, non tam locatio, quam species societatis, vel contractus innominatus est, quia certa ac definita pensio non est, vocaturque *affictus*, colonus vero *partiaris*, vel *dimidiarius* penes quem etiam est periculum ac impensæ.

5 Dico 4. Locator *rerum* obligatur conductori 1. usum rei locatæ concedere modo & tempore per conventionem determinato *l. 15. ff. eod.* proinde 2. ante tempus conventum non revocare rem locatam, & conductorem non expellere *c. 1. l. 3. & 21. C. eod.* nisi improvisa supervenerit justa revocandi causa, ut si ipse locator re sua ex improvise indigere incipiat, vel si hæc opus habent reparatione, modo in his casibus remittat de pensione pro rata temporis: si conductor illa abutatur, destruat, deterioret, meretrices, fures &c. in domum conductam introducat *l. 3. cit. c. 3. h. t.* & in hoc casu nihil tenetur remittere de pensione, licet ante tempus finitum expellat conductorem vel inquilinum. *Auth. qui rem. C. de SS. Eccl.* si conductor per biennium non solverit mercedem *l. 54, 56. ff. h. t.* si locator rem locatam vendat, donet alteri &c. & talis successor particularis nolit stare locutioni priori, *l. 9. C. eod.* at in hoc casu locator tenetur conductori ad interesse, quanti nempe ipsius interest, rem ante finitum usum sibi esse ademptam. Sed de hoc casu plus infra. 3. Reparare in re locata, quæ sunt necessaria ad usum *l. 15. cit. §. 1. 2.* 4. refarcire damna conductori illata ex vitio rei locatæ non manifestato *l. 19. §. 1. ff. eod.* item 5. damna, dolo,

dolo, culpa lata, & levi causata conductori, 6. refundere expensas, forsan a conductore factas in ipsam rem locatam, non modo necessarias, sed etiam utiles, quas cum præscitu & consensu locatoris, & modicas, quas etiam sine ejus præscitu fecit, *l. 55. l. penult. ff. eod.* ut si refecit fornaces, januas &c. si soleis ferreis armavit equum sibi locatum; quia hæ expensæ etiam post tempus locationis durant pro commodo locatoris: expensas vero, quas conductor facere debuit non in rem, sed in ea, quæ præcise ad usum serviunt, v. g. instrumenta ad arandum, metendum &c. non tenetur refundere locator, 7. demum remittere proportionaliter de pensione, si conductor sine sua culpa uti non potuit re sibi locata, vel non semper, aut, si ea frugifera sit, per accidens nullos exinde vel modicos tantum fructus percipere, nisi damnum esset valde modicum, *c. 3. l. 15. c. 1. l. 25. §. 6. ff. eod.* Si vero locator ipse per suam culpam aut iniquitatem impediret conductorem ab usu, vel perceptione fructuum, huic teneretur etiam ad interesse. *Objic.* In emptione-venditione, quamprimum consensu perfecta est, omne periculum rei venditæ transit in emptorem: ergo etiam in locatione-conductione, per consensum perfecto, mox omne periculum & damnum pertinet ad conductorem: quia hi duo contractus iisdem fere regulis innituntur. *pr. inst. & l. 2. ff. b. t. R. N. Conf.* non enim in omnibus eodem modo regulantur hi duo contractus, præsertim quoad periculum rei venditæ & locatæ; quia per venditionem completam transfertur dominium, & licet res necdum sit tradita, emptor tamen fictione Juris jam habetur pro domino quoad periculum: in locatione autem solus conceditur usus rei.

Dixi, *locator rerum*; nam *locator operarum* tenetur 1. exhibere operam & laborem fideliter per totum tempus conventum, *l. 15. cit. §. 6. l. fin. C. de condict. ob causam*, proin, si ex negligentia vel imperitia non præstitit, quod promisit, tenetur pro rata mercedem remittere, vel acceptam restituere, imo per *§. ult. inst. de V. O.* Etiam ad interesse. Aliud est, si ex parte conductoris fuit culpa, & impedimentum positum, ut si dominus famulum ante tempus expellat; tunc enim per *l. 38. pr. ff. h. t.* locatori, seu famulo, debetur tota merces, saltem si operas suas pro reliquo tempore alteri non locavit, vel locare non potuit pro congrua mercede. Sicut vicissim, si locator, v. g. famulus, ex malitia, culpa sua, aut absque justa causa recedat ante tempus finitum, amittit, pro foro externo saltem, totam mercedem, & obligatur domino ad damna inde secuta, per *l. 15. §. 6. cit. & l. 55. §. fin. ff. eod.* nisi nempe dominus statim habere possit alium famulum æque idoneum; tunc enim cessat obligatio ad damna, imo pro foro interno debetur ipsi merces pro rata temporis & operæ præstitæ, sicut etiam pro foro externo, si discedat ex rationabili causa. Sed quid Juris, si operæ fuerunt impeditæ casu fortuito, & ex neutrius culpa? R. circa hoc dicta Jura & DD. perplexe ac intricate loquuntur. Aliqui absolute obligant locatorem ad remittendam mercedem, si nihil præstitit, vel saltem ad partem pro ratione non præstitæ operæ. Alii tribuunt eidem totam mercedem. Alii permittunt ipsi retinere acceptam, non vero promissam petere. Alii jubent abstinere a petitione vel retentione mercedis, si casus fortuitus evenit ex parte locatoris: econtra permittunt eandem, si ex parte conductoris. Alii demum attendunt, an loca-

locatori natum sit damnum, vel lucrum cessans, ex eo, quod uni suam operam addixerit, ac propterea amiserit occasionem alteri eam locandi, vel non, in priori casu tribuunt ipsi mercedem, in posteriori negant. Unde nihil absolute decerni potest, sed spectatis casuum particularium circumstantiis ex æquitate & iudicio viri prudentis vel Judicis rem oportet decidere. Primi & ultimi Doctores magnam pro se rationem, imo & praxim habere videntur. Textus autem Juris, quos singuli ex quintuplici classe prædicta afferunt, apparentiam habent & difficultatem suam, ut videre est apud P. Kohn *h. t. n. 13. & seqq.* Tenetur 2. ad interesse & damna, quæ conductori infert etiam per culpam levem, quia iste contractus in utriusque contrahentis utilitatem cedit, *arg. l. 5. §. 2. ff. Commod.* Sic pastores gregum, si eorum culpa, etiam levi, pereat pecus, tenentur ad restitutionem.

6 Quæres, an locatoris rerum successor teneatur stare locationi a prædecessore factæ? R. 1. Si est successor universalis, nempe hæres, tenetur, *§. fin. instit. & l. 10. C. h. t.* si est particularis ex titulo emptionis, donationis &c. non tenetur, *l. 9. C. eod.* R. 2. Si res ad Ecclesiam pertinentes valide elocavit Prælati vel rector Ecclesiæ, obligatur & successor usque ad præfinitum tempus, *arg. l. 8. ff. de administr. tutor.* Si vero res proprias, vel ad suam mensam pertinentes, vel Parochus suos redditus beneficiales, non obligatur successor, *gl. & DD. in c. fin. Ne Prælati vices suas,* cum antecessor non possit præjudicare successori quoad redditus, qui post obitum illius statim pertinent ad hunc, *c. fin. de off. ord. in 6. Trid. sess. 25. c. 11. de ref.* Unde successor Parochus nec tenetur stare em-
phy-

phyteucationi mansi vel prædii parochialis, si ad Parochum, & non ad Ecclesiam pertineat. D. Collega Herman. Anton. de Chlingensperg *in differentiis inter Jus Bavar. & Commune ad tit. 21. art. 7.*

7 Dico 5. Conductor rerum econtra obligatur locatori 1. re conducta uti, ut bonus pater familias, nec ad alium adhibere usum, quam qui conventus est; id enim natura negotii exigit, 2. rem conductam non deserere ante finitum conductionis tempus, nisi justa subsit causa v. g. periculum ruituræ domus conductæ, si ingruat bellum vel pestis &c. Et, si sine justa causa recedit, tenetur ad totam pensionem, *l. 15. §. ult. l. 27. l. 55. ff. h. t.* 3. rem conductam convento tempore in specie restituere, *l. 25. C. h. t.* Item 4. damna locatori illata per suam culpam, etiam levem, resarcire, *l. 9. §. 4. 5. l. 11. §. 3. ff. eod. arg. l. 5. cit.* ut si domus per culpam inquilini, seu conductoris, aut domesticorum, conflagret, confringantur fornaces, fenestræ &c. Notant tamen DD. ex *l. 27. §. 9. ff. ad L. Aquil.* conductorem ex culpa domesticorum non teneri, si alias sedulos & bonos domesticos induxit vel selegit, aut, ut notat Gail. 2. *observ. 21. n. 6.* nisi famulus delinquat aut culpam committat circa officium sibi commissum, ut si stabularius in stabulo negligenter custodiat ignem, & inde comburatur domus, 5. integram mercedem solvere, & quidem tempore per conventionem, aut loci consuetudinem determinato, vel saltem post finitum usum, ita ut, si inculpabili sit mora, etiam teneatur ad usuras, *l. 17. C. h. t. l. 32. §. 2. ff. de usur.* Excipe, nisi ob causam extrinsecam vel casualem anni sterilitatem ex re frugifera sibi locata nihil vel parum de fructibus percipere, vel alia re compe-

ten-

tenter uti non potuerit; tunc enim juxta proportionem poterit de mercede conventa detraxere, non obstante, quod augere mercedem non teneatur ob immodicam anni fecunditatem vel lucrum, l. 25. §. 6. ff. h. t. Ratio disparitatis est, quod conductor certet de damno, locator autem de lucro, ac ideo ob fertilitatem majorem iste non permittitur augere mercedem. Si una merces fuit constituta pro integra locatione ad plures v. g. annos, demum ea integra finita statuatur, utrum remissio mercedis facienda sit. Dixi, *conductor rerum*; conductor autem *operarum* tenetur pariter ad solvendam integram mercedem debito tempore, v. g. post operam præstitam, vel opus confectum, & in casu moræ ad usuras, item non recedere a contractu, v. g. famulum non dimittere &c. absque justa causa, ante finitum locationis tempus; fere sicut de conductore rerum est dictum.

8 Dico 6. Ex his mutuis obligationibus nascitur *actio locati*, & *conducti*, seu *ex locato*, & *conducto*; actio locati datur locatori adversus conductorem in ordine ad mercedem & alia præstanda, ad quæ diximus obligari conductorem: actio conducti autem conductori adversus locatorem: ut sibi rem tradat ad liberum usum, exhibeat operas, & alia præstet, ad quæ locatorem obligari vidimus. Communis ex *pr. inst. l. 10. 17. 34. &c. C. h. t.* Utraque est personalis, rei persecutoria, directa, perpetua, & (nisi sit locatio-conductio operarum) utrimque transitoria ad hæredes utriusque. Restat, ut aliqua dicamus adhuc de contractu locationis simul & venditionis, ex qua utraque videtur esse conflata, valde affini, eoque usitatissimo, nimirum

De Emphyteusi.

9 *Emphyteusis* sumitur 1. *formaliter*, seu pro ipso contractu emphyteutico, quo sub certis conditionibus alteri conceditur res vel fundus colendus, nimirum ut vel ex sterili reddatur fertilis, vel ut melioretur, aut in sua fertilitate conservetur, 2. *effective*, seu pro jure emphyteutico, h. e. dominio utili, quod transfertur in colonum, dominio directo seu proprietate penes concedentem remanente: concedens appellatur *dominus directus*, colonus autem accipiens dicitur *emphyteuta*, 3. *objective*, seu pro re ipsa in emphyteusim concessa. Juxta primam acceptionem.

10 Dico 1. *Emphyteusis* est contractus, quo res immobilis cum translatione domini utilis, retento dominio directo seu proprietate, alteri colenda & fruenda conceditur vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel ad vitam unius aut plurium, sub onere laudemii pro investitura seu admissione, & certæ pensionis realis, domino directo, tum in recognitionem domini directi tum in compensationem fructuum, certis temporibus persolvendæ. Ita communis quoad rem ipsam. Dixi 1. *contractus*, nempe consensualis, nec traditionem, nec scripturam essentialiter & per se requirens, item bonæ fidei, non stricti Juris, ut habet verior. Originem suam debet Juri gentium, modernam formam Imperatori Zenoni, adeoque Juri civili §. 3. *inst. de Locatione*. Dixi 2. *res immobilis*, vel jus æquivalens, *t. t. C. de Jure emphyt.* nam res mobiles culturam non recipiunt in ordine ad fertilitatem, sed usu pereunt, vel deteriorantur, 3. *conceditur*, nimirum a tali, qui plenum rei im-

immobilis dominium habet cum libera administratione, ac alienandi facultate: alius proin constituere emphyteusim non potest per *l. ult. C. de reb. alien. non alien.* cum juxta *Extrav. Ambrosiæ de reb. Eccl. alien. int. Comm.* emphyteuticatio fit species alienationis, 4. alteri qui nempe contrahere, & contrahendo obligari potest, sive sit privatus, sive communitas, mas aut femina, 5. *sub onere laudemii*, dicti a laudatione seu approbatione vel consensu domini aliquem pro emphyteuta acceptantis, quod est certa pecunia, & quidem de Jure communi, *l. ult. C. de Jure emphyt.* quinquagesima pars pretii, quo alias æstimatur res emphyteutica tempore concessionis, vel mutationis, adeoque duo floreni pro centum, & exigitur vel pro prima investitura, vel pro veteris renovatione, quando mutatur emphyteuta. De Jure Bavarico & potioris Germaniæ praxi solet peti pars vigesima, adeoque 5. floreni pro 100. 6. & *certe pensionis &c.* consistentis vel incerta pecunia, vel in frumento aut aliis rebus fungibilibus, ordinarie singulis annis solvendæ domino directo, fere consuevit esse duplex saltem intra Baviaræ limites, una, quæ solvitur in recognitionem domini directi principaliter, & plerumque est modica quantitas: consistens in paucis nummis, altera, quæ hodie præstatur pro fructibus & utilitate concessa principaliter, consistit in majori quantitate vel pecuniæ, vel frumenti &c. juxta proportionem fructuum, & dicitur proprie *Canon annuus*. *Objic.* In *l. 1. & 2. C. de Jure emphyt.* fit mentio *Scripturæ & Instrumentorum*: ergo ad contractum emphyteuticum juxta præsentem formam substantialem requiritur scriptura. *Resp. dist. antec.* fit mentio scripturæ ex occasione facti.

facti, *conc. antec.* per modum dispositionis ;
n. ant. & cons. Nam in §. 3. *Instit. de locat.*
 ubi exprimit Imperator formam emphyteuseos,
 omittit mentionem scripturæ. Unde hæc non
 ad formam, sed ad probationem meliorem re-
 quiritur, nisi statuta particularia, uti in Ba-
 varia, aliud ordinent.

II Dico 2. Emphyteusis dividitur 1. in *ec-
 clesiasticam*, quando res ad Ecclesiam pertinens
 conceditur alteri, sive clerico sive laico, co-
 lenda fruenda: & in *laicalem*, quando res ad
 laicos, non ad locum vel causam piam, per-
 tinens sic conceditur, 2. in *perpetuam* vel *hæ-
 reditariam*, quando res conceditur sine præfi-
 xione certi temporis, & ita, ut ad quosvis hæ-
 redes emphyteutæ transferatur Jus emphyteu-
 ticum: in *hæreditariam ex pacto & providen-
 tia*, quæ etiam *familiaris*, vel *gentilitia* dici-
 tur, quæ nimirum non transit simpliciter ad
 omnes hæredes, etiam extraneos, sed solum ad
 liberos, descendentes, licet forte reliquam hæ-
 reditatem repudiarent: & in *temporalem*, quæ
 solum ad certum tempus conceditur, v. g. ad
 duas, tres &c. generationes: si conceditur ad
 dies vitæ, unius vel plurium, vocatur *vitali-
 tia*, vel *vitalitium*. De emphyteusi *perpetua
 & simpliciter hæreditaria* adhuc observa, quod
 in ea succedant hæredes tam ab intestato quam
 ex testamento, & quidem eo modo, quo in
 aliis bonis, sine discrimine inter mares & fe-
 minas, nisi statutum vel consuetudo excludat
 feminas, quamdiu adsunt masculi: neque a suc-
 cessione excluditur Monasterium vel Religio,
 successionis in bonis temporalibus alias capax,
 per *Auth. Ingressi C. de SS. Eccles.* tenetur ta-
 men Monasterium post obitum Religiosi eam
 vendere, ne domino directo præcidatur omnis
 spes

Spes accipiendi deinceps omnis laudemii, cum Monasterium numquam moriatur (sicut alia communitates) nisi per pactum, uti subinde fit, statuatur certum tempus pro solutione novi laudemii, v. g. quilibet annus vigesimus. Si tamen plures sint hæredes, v. g. filii, & filia, omnes quidem æquale succedendi jus habent, plerumque tamen solent, vel etiam debent, uni relinquere totam emphyteusim, accepta suæ portionis æstimatione. Potest quoque pater uni ex liberis eandem prælegare, vel dare indotem, modo reliquis relinquat legitimam. De *temporali* autem adverte, quod exacto tempore præfinito, vel vita aut generationibus, ad quas fuit restricta, finitis redeat ad dominum, consolidato iterum dominio utili cum directo. Id quod etiam evenit in *hereditaria*, si nullus defuncto emphyteuta superest hæres, & in *gentilitia*, quando nullus amplius ex liberis vel descendantibus, atque iis, qui in prima concessione vocati sunt ad successionem, est superstes. Casu quo autem redierit ad dominum, non tenetur iste aliis emphyteutæ defuncti consanguineis, quibus non debetur vi primæ concessione emphyteusim concedere præ extraneis, quamvis dictante æquitate id fieri soleat, si adsint idonei ex consanguineis.

12 Dico 3. Ex contractu emphyteutico obligatur dominus directus 1. possessionem rei emphyteuticæ cum dominio utili per investituram transferre in accipientem, 2. post translationem liberum illius usum concedere, 3. damna, quæ ex vitio rei non manifestato passus est emphyteuta, compensare, 4. non augere laudemium in emphyteusi hereditaria, quando fit mutatio emphyteutæ, nisi æstimatio rei interea, sit aucta, 5. non augere canonem & præsta-

stationes annuas, etsi bonum emphyteuticum sit notabiliter melioratum, etiam in emphyteusi alterata. Si tamen emphyteusis redierit ad dominum, & alteri de novo concedatur, potest exigi major canon, & majus laudemium juxta proportionem fructuum, quos profert prædium; Sumuntur hæc ex §. 3. *instit. de locat. l. 25. §. 6. ff. eod. l. 2. C. de Jure emphyt.*

13 Dico 4. Emphyteuta obligatur 1. in sui admissione & ingressu solvere laudemium, sed de Jure communi solum tunc, quando mutatio fit per actum inter vivos, v. g. permutationis, donationis, venditionis &c. vel quando extraneus succedit ex testamento, & quidem a solo accipiente unicum debetur, *text. gl. & DD. in l. fin. C. de Jure emphyt.* De Jure Bavarico autem *tit. 21. art. 21.* solvitur laudemium toties, quoties mutatur emphyteuta, sive per actum inter vivos, sive per successionem hæredis ab intestato, sive extranei ex testamento; quod & alibi forsitan receptum est. Dein idem *Articulus* permittit, ut aliquid accipi possit titulo discessus, ab emigrante emphyteuta per actum inter vivos, ut si vendat, permutet prædium emphyteuticum filio aut filiæ tradat, at in iis tantum locis, ubi ante publicatum Jus provinciale id notoria praxi fuit observatum. Vi consuetudinis hoc duplex laudemium viget quoque in sat multis locis, nunc etiam in casu, quo mutatio fit per obitum, ut nempe unum exigatur titulo discessus, & quasi mortuarii, alterum titulo accessus. Quo tamen aliqui domini necdum sunt contenti, sed insuper, postquam exegerunt alterum titulo accessus ab hæredibus defuncti, si plures sint, conjunctim, aliud, adeoque tertium, exigunt rursus titulo discessus ab iisdem, qui

qui uni ex medio suo relinquunt prædium, cum non omnes collective investiantur, imo & quartum rursus titulo accessus ab illo, cui relictum est, qui investitur, licet non totum, sed solum ex illis portionibus, quæ per cessionem in illum unum a reliquis hæredibus translatae sunt, nam pro sua portione jam solvit in collectione cum reliquis. Quæ ratio emungendi pauperulam gentem rusticam mihi plane periniqua videtur, difficilem aliquando rationem coram justo Dei tribunali paritura, 2. singulis annis pendere canonem annum, & quidem tam rigorose, ut, si habens emphyteusim ecclesiasticam per biennium, aut habens laicalem per triennium continuum non solverit, etiam non monitus, ea amittatur, & redeat ad dominum, *l. 2. C. eod. Auth. qui rem C. de SS. Eccl. & c. fin. de locat.* Nisi emphyteuta celeri satisfactione purgaverit moram, h. e. intra breve tempus vel paucos dies post lapsum tempus omissas pensiones exhibuerit: quod quidem in ecclesiastica permissum est *c. fin. cit.* non tamen in laicali, licet etiam in hac ex æquitate videatur admittenda hæc purgatio moræ, 3. fundum vel rem sibi concessam meliorare, vel saltem in priori statu conservare, eaque uti ac frui, sicut decet bonum virum, 4. damna per culpam, etiam levem domino illata refarcire, 5. rem emphyteuticam, ut & melioramenta ordinaria, quæ vi contractus facere debuit & fecit, v. g. in reparandis horreis, stabulis, stercoratione agrorum, item accessiones, quando emphyteusis expirat, vel revertitur ad dominum, huic restituere sine expensarum refusione, ut habet communis. Si tamen meliorationes fuissent extraordinariæ, ad quas vi contractus emphyteuta non obligabatur, ac insuper nota-

tabiles, has vel earum æstimationem repetere possent. Vid. Cancellar. Schmid *ad tit. 21. Jur. Bavar. art. 5.* id enim fundatur in æquitate naturali, 6. eandem rem, & meliorationes, aut jus emphyteuticum non alienare irrequisito domino, & non consentiente, in novum emphyteutam, *l. fin. de Jure emphyteut.* præsertim non vendere; si enim vendere vellet, deberet non tantum domino id significare, sed etiam, si cum alio jam prius tractavit de pretio, istud fideliter aperire, atque post hanc denuntiationem per duos menses expectare domini responsum & resolutionem, an non ipse velit emere; si citius absolute assereret dominus, se nolle emere, saltem pro tanto pretio, statim alteri potest vendere, *l. fin. & c. fin. citt. de Jure tamen Bavarico tit. 10. art. 1. & 15.* etiam post venditionem alteri factam datur domino jus retractus, & quidam anteconsanguineos emphyteutæ; item prohibetur (non tamen de jure communi) alienatio non proprie & striçte talis, nempe oppignoratio seu hypothecatio absque consensu domini sub pœna caducitatis; quamvis de jure communi etiam constitutio census, usufructus, vel alterius servitutis, elocatio ad modicum tempus, itaut finita emphyteusi duret servitus &c. sine consensu domini facta prohibeatur, at non sub pœna caducitatis. Ceterum licet emphyteuta ad omnem alienationem proprie dictam requirere debeat consensum domini, hunc tamen dominus negare nequit, nisi novus emphyteuta esset inidoneus valde potens, valde pauper, luridus œconomus, persona privilegiata quoad forum &c.

14 Dico 5. Ex his mutuis obligationibus nascitur *actio emphyteuticaria* personalis, & quidem domino contra emphyteutam, ut præstet

ea,

ea, ad quæ ipsum obligatum esse vidimus: & emphyteutæ contra dominum ad ea præstanda, ad quæ hunc diximus ex hoc contractu obligari. Præter hanc actionem datur utrique etiam actio realis adversus quemcumque, & quidem domino *rei vindicatio directa*, emphyteutæ autem *rei vindicatio utilis*, ratione domini, quod quilibet habet in re emphyteutica. Atque in ordine ad possessionem illius concessa sunt utrique *remedia possessoria*.

15 Dico 6. Emphyteusis finitur tribus modis 1. rei emphyteuticæ interitu: si res perit tota, finitur totaliter, si ex parte partialiter, 2. lapsu temporis, vel extincta generatione, vita, aut hæredibus deficientibus, ad quos est restricta, 3. ex culpa emphyteutæ, & tunc dicitur *committi*, vel *cadere in commissum*, seu *fieri caduca*, ita ut redeat plene ad dominum directum. Igitur

16 Dico 7. Emphyteusis fit caduca 1. si emphyteuta per biennium, si sit ecclesiastica, & per triennium continuum, si sit laica, non solvat annum canonem integrum culpabiliter, etiam non monitus, l. 2. *auth. qui rem, & c. fin. de locat. cit. nov. 7. c. 3. §. 2.* nisi nimirum emphyteutam iusta causa excuset, vel dominus expresse remittat caducitatem, aut tacite, si nempe sciens omissionem solutionis vel non declarat, se rem velle pro commissa habere, vel post declarationem caducitatis recipiat canonem præteriti, aut futuri temporis, quod quidem probabilius verum est non obstante, quod protestetur, se per receptionem canonis nolle caducitatem remittere; quia recipiens canonem, etiam sub tali protestatione, facit actum contrarium suo juri quæsito ad colonum expellendum, & sibi per protestationem plus videtur arrogare, quam Jus ipsi concedit; quia

l. 2. cit. dat quidem potestatem expellendi emphyteutam propter non solutos canones, non vero simul recipiendi pensionem, propter cujus omissionem potest expellere: sola enim privatio est poena sufficiens & gravissima. Proin hujusmodi protestatio est vel facta proprio, vel Juri contraria, quæ nihil operatur, 2. si per dolum, culpam latam, & probabiliter etiam per levem notabiliter deterioret rem emphyteuticam in substantia, itaut fundus ipse notabiliter infructuosior fiat, & minoris valoris. Communis ex *l. fin. & Auth. cit.* modo dominus declaret caducitatem, nec eam rursus remittat acceptando canonem &c. Pro notabili deterioratione de Jure Bavar. *tit. 21. art. 18.* etiam habetur, si colonus immodicis lignationibus extirpet silvas cæduas irrequisito domino; item si multis annis non stercoret agros &c. 3. si rem emphyteuticam sine consensu domini vendat, vel aliter alienet, ut supra explicavimus, alienatione ceteroquin (& abstrahendo a requisitione prævia domini) valida, & secuta traditione, *l. fin. cit. & l. 67. ff. de V. S.* Sufficit tamen consensus domini rationabiliter præsumptus; quia tunc non committitur culpa injustitiæ, consequenter locus non est tantæ poenæ, 4. saltem de Jure Bavar. si transgrediatur pacta in concessione emphyteusis inita: si plus Juris alienet, quam ipse habuerit: si sine voluntate domini clam discedat a prædio &c. de quibus vid. Cancell. Schmid. ad *tit. 21.* per plures *articulos*, præsertim 15. & 20.

17 Quæres, an caducitas incurratur ipso Jure, vel opus sit sententia privationis? R. Quamprimum dominus declarat, se rem habere pro caduca, incurritur ipso Jure, *l. 2. C. de Jur. emphyt. nov. 7. c. 3. §. 2.* Si tamen emphyteu-

ra negaret culpam vel delictum, cui annexa est caducitas, adeundus foret Judex, ut ferret sententiam declaratoriam culpæ vel delicti. Et, si emphyteuta re satis cognita vel liquida renueret cedere prædio & possessione, non auctoritate domini, sed decreto & ministerio Judicis expellendus foret, Fachin. l. 1. Controv. c. 95. In Bavaria in casu negatæ culpæ opus est formali processu judiciario, nec sufficit nuda Judicis accessio, arg. tit. 12. art. 6. Jur. Bavar.

T I T U L U S X I X.

De rerum permutatione.

S U M M A R I U M.

- 1 *Quid sit Permutatio, & quam producat actionem.*
- 2 *Quæ res Permutari possint.*
- 3 *An, & quomodo beneficia ecclesiastica.*

1 **P**ermutatio latissime accepta dicit omnem commutationem, & contractum, in quo res quæcumque datur pro alia; in quo sensu comprehendit etiam emptionem-venditionem, mutuum, & plerosque contractus; sed in hoc sensu non est hujus loci: generaliter accepta est contractus realis, quo res aliqua datur ea lege, ut vicissim detur res alia. Si res in specie & determinata, non fungibilis, detur pro alia re certa in specie non fungibili, seu corpus pro corpore, v. g. equus A. pro equo B. hæc domus pro hoc agro, vocatur a quibusdam cum Vvesenbec. Vultejo, P. Pirhing *stricte permutatio*: si vero species pro genere, vel vicissim; aut si res fungibilis pro non fungibili, vel vicissim;

aut si fungibilis pro fungibili, seu *quantitas* pro *quantitate* detur, quæ frequentius contingunt, ut si equus A. detur pro aliquo equo, vel pro frumento, aut frumentum pro vino &c. est *late permutatio*. Adeoque generaliter accepta permutatio comprehendit stricte & late talem: prior videtur recte dici contractus *nominatus*, posterior *innominatus*, & vix differt, saltem in effectu, ab illo contractu innominato, quem vocant, *do, ut des*; ratio, qua ipsum Jus inter permutationem & contractus innominatos facit discrimen, dum in *ff. lib. 19.* ponit de utrisque diversos titulos, quartum *de rerum permutatione*, & quintum *de præscriptis verbis*, quæ actio per se competit contractibus innominatis, consequenter indicat, aliquam permutationem (utique stricte sumptam) non esse contractum innominatum: quamvis DD. plerique, utique attendentes præcise, quod communius & frequentius evenire solet, permutationem indiscriminatim vocare soleant contractum innominatum. Id certum, quod in utraque, stricte & late accepta, debeat saltem ex una parte intervenire traditio, ut detur actio, vel *ex permutato*, vel *præscriptis verbis*, quia & altera pars cogatur ad realiter implendum; cum permutatio non perficiatur solo consensu, sed reali præstatione, atque ideo contractus realis sit, *l. 1. §. 2. l. 3. h. t.* Si utraque pars rem actualiter tradat, demum evadit perfecta permutatio. Quamdiu ex neutra parte secuta est traditio, negotium consistit in nudo pacto de permutando. Præterea notandum, quod res, quæ datur pro alia, non debet esse pecunia, alias foret emptio-venditio, aut locatio conductio. A *mutuo*, cum quo permutatio rerum fungibilium valde convenit, tamen adhuc differt, quod in
hoc

hoc contractu reddenda sit alia res similis, v.g. pecunia pro pecunia, frumentum pro frumento &c. neque intenditur principaliter acquisitio alterius rei, sicut in permutatione, sed principaliter spectatur utilitas mutuatarii.

2 Dico 1. Permutari possunt omnes & solæ res, quæ emi & vendi, 2. etiam ecclesiasticæ immobiles & mobiles pretiosæ, ex justa tamen causa, & cum debitis solemnitatibus, 3. quæ sunt necessariæ, licet permutatio fiat inter duas Ecclesias, 4. possunt tamen permutari res sacræ & spirituales inter se, licet vendi nequeant, 5. & vicissim res alienæ, licet vendi possint, sub permutationem non cadunt. Pars 1. constat ex *l. 1. ff. h. t. & l. 1. ff. de contr. empt.* Pars 2. ex *c. 1. §. & Extrav. Ambitiosæ, int. com. de reb. Eccl. alien. c. 6. h. t.* Pars 3. ex *cit. Extrav. & iis, quæ ad tit. XIII. de reb. Eccl. alien. n. 4. dicta sunt.* Pars 4. ex eo, quia id nullibi prohibetur in Jure, neque continet simoniam, modo temporale pro spirituali non interveniat per modum pretii: & hinc res sacra & spiritualis pro temporali juxta *c. fin. h. t.* permutari nequit, sicut vendi; cum id foret simoniacum. Pars 5. ex *l. 1. §. 3. & 4. ff. h. t.* Unde, qui rem alienam permutat, & tradit alteri, non habet actionem *prescriptis etiam verbis* ad hoc, ut & alter tradat rem; quia actus fuit nullus; agere tamen permittitur *conditione causa data causa non secuta*, §. 4. *cit.* Sed contra hoc

Objic. 1. In *d. l. 1. §. 1.* conceditur *actio in factum* ad interesse, si res aliena fuit permutata, & postmodum a domino evicta. 2 Permutatio numeratur inter titulos ad præscribendum habiles, si res aliena ignorantem per viam permutationis data est, *l. 4. §. 17. 18. ff. de usurp.* ergo

permutatio rei alienæ parit actionem publicianam, l. 7. §. 5. ff. de publ. in rem act. R. ad utrumque: illud procedere, quando jam ex utraque parte facta est traditio; qui enim rem propriam dedit, & alienam accepit bona fide, utique alterum sibi habet obstrictum ad præstandam evictionem, & inchoat, domino non comparente, præscriptionem, proin recte utitur actione publiciana, & gaudet evictionis jure.

3 Dico 2. Etiam beneficia ecclesiastica inter se permutari possunt, observatis tamen sequentibus, 1. si permutatio fiat justa de causa, c. 5. b. t. 2. in manibus legitimi superioris, ad quem spectat institutio, & ejus auctoritate, c. unic. eod. in 6. c. 5. cit. c. 7. seq. alias enim committeretur simonia juris ecclesiastici, permutatio foret nulla, & permutantes incurrerent excommunicationem, d. c. 5. & Extrav. 2. de simonia int. comm. licitum tamen est permutare volentibus prævie inter se convenire, at cum relatione ad futurum superioris consensum. Si autem superior resignationes permutantium acceptet, facultatem non habet beneficia resignata conferendi aliis, nisi permutantibus; cum non resignent absolute, sed conditionate, c. un. cit. Clem. un. eod. Quare si permutatio etiam ex alia causa non fortiretur effectum, libere est reditus ad beneficia præhabita, c. 8. b. t. 3. cum consensu habentium jus præsentandi, eligendi, conferendi, prout nempe fuerint beneficia patronata, electiva, collativa; cum fieri nequeat permutatio cum præjudicio aliorum, 4. si permutantes habeant in beneficiis jus vel in re, vel saltem ad rem, c. 6. de except. cum res aliena permutari nequeat, 5. prohibitum quoque est permutare beneficium cum alia re etiam spirituali vel sacra absque auctoritate Pontifici-

ificis, per *c. 5. cit. & c. fin. de pact.* ubi generaliter prohibetur omne pactum circa beneficia, uti & 6. interveniente quacumque permutatione simoniaca, qualis etiam probabilius esset, si conveniretur de compensatione pecuniaria, vel pensione, pro dimisso beneficio pinguiore, vel redditus ampliores ferente, per *c. fin. cit. t. t. ut benefic. Eccl. sine diminut.* quia id foret simoniacum.

Objic. 1. contra ultimum membrum. Compensatio pecuniaria solum statuitur pro fructibus majoribus: ergo solum fit pro re temporali: ergo non committitur simonia, 2. in *c. 6. b. t.* approbatur permutatio duarum Ecclesiarum, in qua excessus reddituum, quos una Ecclesia præbebat majores, per pecuniam fuit compensatus: ergo. 3. Talis compensatio fieri potest auctoritate Summi Pontificis: ergo non est simoniaca, saltem de jure divino & naturali. *R.* ad 1. *n. ant.* nam beneficiati permutantes non sunt domini fundorum beneficialium, ex quibus percipiunt redditus, neque reddituum futurorum, quos nondum perceperunt, sed solum beneficiorum, seu tituli & juris percipiendi redditus, quod jus est spirituali officio annexum, nec ista annexio ab Episcopo, minus ab ipsis permutantibus, tolli potest; & quia aliud non habent, hoc jus spirituali annexum dant vel promittunt pro pecunia, atque ideo committunt simoniam Juris divini, *arg. can. 7. caus. 1. q. 3.* Certe hoc modo etiam vendibilia redderentur omnia beneficia sine simonia, quia venditor protestari posset ac dicere, quod solos redditus annuos a titulo abstractos vel jus ad illos vendat, jus vero & titulum beneficii donet: quod nemo facile admiserit. Ad 2. *C. Ant. N. Cons.* quia Ecclesiarum illarum Paro-

chialium, quæ pleno jure fuerunt incorporatæ duobus Conventibus, fundi, ex quibus aliqui, ad unam Ecclesiam pertinentes, ferebant ampliores redditus, fuerunt aliquid mere temporale, ac insuper in Conventuum dominio, atque ideo facile ostenditur, quod mere temporale, nimirum ipsi fundi meliores, pecunia compensatum fuerit: econtra beneficiati nullius rei, quam juris ac tituli beneficalis dominium habent, & ideo, si pro hoc paciscuntur de compensatione pecuniaria, conveniunt de temporali dando pro spirituali. Ad 3. *dist. conf.* non est simoniaca, si fiat auctoritate Pontificis, jus ad fructus futuros, vel excessum fructuum separantis a titulo spirituali, qui solus id potest, *c. conf.* si fiat ab inferiore quocumque, *n. conf.*

T I T U L U S X X .

De Feudis.

S U M M A R I U M .

- 1 2 3 4 *Quid & quotuplex sit feudum.*
- 5 *Quibus modis acquiratur.*
- 6 7 *Quinam in illo succedant.*
- 8 *Ad quid obligetur dominus directus.*
- 9 *Ad quid vassallus, seu feudatarius.*
- 10 *Actio feudalis.*
- 11 12 *Quibus modis amittatur feudum.*

1 **F** *Feudum*, sicut de emphyteusi, cui valde vicinum est, diximus, sumitur 1. *objective* pro ipsa re in feudum concessa, & sic opponitur *allodio*, seu bonis *allodialibus*, 2. *effective* pro jure, quod ex concessione feudi tam *domino directo*, a quo conceditur quam *vassallo*

lo seu feudario, aut beneficiato, a quo accipitur circa rem feudalem resultat, 3. *formaliter* pro contractu ipso, quo res conceditur in feudum. In hoc contractu *essentialia*, sine quibus non consistit, sunt 1. mutua conventio & consensus, 2. translatio domini utilis (quod nihil est aliud, quam jus utendi fruendi tanquam re propria, seu usufructus causalis) 3. & quidem rei immobilis, seu immobili æquivalentis, 4. retento tamen dominio directo, seu proprietate. 5. promissio fidelitatis ex parte accipientis. *Naturalia* vero, quæ quidem per se & ex natura hujus negotii insunt, excludi tamen per conventionem possunt, qualia sunt 1. ut benevole & gratis, sine pretio, concedatur rei utilitas, 2. perpetuo, & cum jure succedendi hæredibus indulto, 3. & quidem solis agnatis, seu masculis, ab intestato venientibus, 4. sub nova tamen investitura, 5. & sine potestate alienandi absque consensu domini, 6. ut accipiens sub juramento promittat fidelitatem, 7. & se obliget ad servitia personalia.

2 Dico 1. Feudum *formaliter & essentialiter* spectatum est contractus consensualis bonæ fidei, quo alicui conceditur res immobilis, aut immobili æquivalens, cum translatione domini utilis, & sub onere fidelitatis specialis. Communis quoad rem ex 2. *feud. tit. 1. 3. & 23.* Prout vero involvit quoque *naturalia*, dicitur esse benevola ac perpetua concessio rei immobilis vel immobili æquivalentis, translato dominio utili retenta proprietate, in alterum sub onere specialis fidelitatis juratæ, servitii personalis, & inalienabilis in non hæredes agnatos sine consensu domini. Communis feudistarum quoad rem. Differt ab *emphyteusi*, quod in hac promittitur canon annuus & realis, non ff-

delitas, aut servitia personalia. A *Locatione*, quod in hac non concedatur dominium utile, sed solum usus rei. Ab *Usufructu formali*, quod in hoc non dominium utile, sed solum jus reale utendi fruendi alienis rebus certæ personæ tribuatur. A *causali* vero, quod in hoc non promittatur fidelitas aut obsequium personale. A *contractu censuali*, quod in hoc transferatur etiam dominium directum reservata pensione annua. A *mutuo*, quod in hoc detur res fungibilis cum omni dominio. A *contractu libellario*, quod in hoc statis temporibus res concessa revocetur data certa pecunia. *Objic.* 1. feudum non perficitur, nisi fiat traditio rei in feudum concessæ per investituram: ergo non perficitur solo consensu: ergo non est contractus consensualis, 2. feudum est contractus per consuetudinem introductus, quia Jus feudale est & dicitur *consuetudinarium*: sed hoc est stricti Juris: ergo & contractus feudalis, non bonæ fidei. R. ad 1. Traditio per investituram est solum complementum accidentale & integrale ad transferendum jus in re, sicut traditio in emptione-venditione, non substantiale. Ad 2. Licet sit contractus per consuetudinem primitus introductus, regulatur tamen præcipue secundum Jus commune scriptum, 2. *feud. tit. 1. pr.*

3 Dico 2. Feudum præsertim *objective* spectatum, dividitur in *proprium*, seu *rectum*, in quo nempe reperiuntur non solum essentialia, sed etiam omnia naturalia feudi, quale in dubio esse præsumitur. Et in *improprium* seu *non rectum*, in quo solum essentialia, non vero omnia feudi naturalia concurrunt, seu quod in aliquo a natura feudi declinant. Species feudi *propriii* sunt 1. feudum *nobile*, quod illum, cui confertur, vel supponit esse nobilem, vel facit

ex voluntate domini concedentis potestatem nobilitandi habentis: & *ignobile*, quod nobilem non supponit, nec nobilitatem confert. Si prius concedatur cum quadam potestate regali, vel cum jure exercendi regalia, ut si concedatur Regnum, Principatus, Comitatus, vel qui in Germania quoad hoc æquiparatur, Baronatus, vocatur *Regale*, quia per vexillum, si laico, & per sceptrum, si conferatur ecclesiastico, fieri solet investitura. 2. *Novum*, quod quis acquirit primus, & non per successionem in jam acquisito ab uno ex majoribus: ac *antiquum* seu *vetus*, quod etiam vocari solet *paternum*, vel *avium*, quod quis acquirit per successionem ab aliquo ex ascendentibus, vel progenitoribus. 3. *Hereditarium ex pacto & providentia*, h. e. in quo ex pacto primi acquirentis & provisione Juris feudalis prospectum est solis agnatis descendentibus, ut feudum conservetur in familia, vel certa gente; quapropter & *familiare*, aut *gentilitium* dicitur, vel *feudum familiae*, sive dein descendentes agnati quoad alia defuncti vassalli bona hæredes sint, sive non. 4. *Ecclesiasticum*, quod conceditur a Prælato ecclesiastico in bonis ad Ecclesiam pertinentibus; vel, ut est probabile, quod Prælato aut Communitati ecclesiasticæ etiam a laico, ver. gr. ab Imperatore, concessum est: & *seculare*, quod a laico in bonis ad Ecclesiam non pertinentibus constituitur, & datur laico. 5. *Ligium* a ligando antonomastice dictum, quia ita arcte ligat vassallum, ut domino præstet fidelitatem adversus quoscumque (excepto tamen semper Summo Pontifice, *argum. cap. 19. de Jurejur.*) & hinc a nemine, nisi a Superiorem non recognoscente, concedi, nec a duobus dominis recipi potest, &

non Ligium, in quo vassallus ita se obligat domino ad fidelitatem, ut simul maneat obligatus antiquiori domino, a quo aliud habet feudum, item Summo Principi, nempe Imperatori, vel Regi: & tale censetur ordinarie esse feudum.

6. *Datum, & oblatum*: illud sumit initium a concessione domini: istud a vassallo, qui rem propriam domino obtulit in titulum & nexum feudalem. Sed oblatum potius ad feuda impropria referendum est, quia in eo potius vassallus præstat beneficium domino, quam accipiat.

4 Species feudi *improprii* sunt 1. *hereditarium*, vel *simpliciter* tale, in quo succedunt omnes hæredes, etiam extranei, per testamentum vocati, proin multum habet de natura allodii, vel *secundum quid*, in quo succedunt quidem soli descendentes, at non solum masculi, sed etiam feminae, saltem deficientibus masculis, aut ubi successor feudalis adstringitur ad facta defuncti præstanda; aut alio modo succeditur, quam recepta feudorum natura exigit, 2. *Femineum*, quod vel primitus a femina fuit acquisitum; vel cui adjectum est pactum, ut & feminae succederent, licet primus acquirens fuerit masculus: huic opponitur *masculinum*, cum enim feuda originaliter concedi consueverint ob servitia militaria, & ad propagandas familias sub eodem stemmate & nomine, ad quod utrumque non quadrant feminae, feudum femineum recte inter impropria refertur. 3. *Francum* seu *liberum*, in quo vassallus vel ad nulla servitia, & onerosas præstationes, obligatur, vel ad certa tantum, non autem ad omnia, ver. grat. non ad militaria, licet per se illa exigeret natura feudi. 4. *Emptitium*, quod non gratis, sed pro pecunia datur. 5. *Pignoratitium*, quod

quod a Domino debitore constituitur pignoris loco, ita ut a domino possit redimi soluto debito, & non simpliciter transeat ad descendentes masculos Vasalli. 6. *Bursaticum*, quod nimirum servit bursæ domini, cui *relevium*, quod est vigesima pars pretii, quo æstimatur bonum feudale, proin 5. pro 100. solvi debet toties, quoties sive in persona domini, sive in persona Vasalli contingit mutatio: & talia sunt valde frequentia, & in Bavaria fere omnia plebeja & rustica, ac plerumque sunt emptitia. In his ultimis per se non est obligatio præstandi servitia personalia, aut canonem annuum. Succedunt hæredes ab intestato, etiam feminæ, licet petere debeant admissionem intra annum & diem. Si Vasallus non habet hæredes ab intestato successuros, potest per actum inter vivos alienare feudum requisito consensu domini, quem tamen iste sine sua causa negare nequit. Si vero habeat hæredes ab intestato, valide non alienat in extraneum sine consensu domini, licet consensus hæredum non requiratur. Sed de his jus Bavar. tit. 11. art. 3. & 4. consulatur. 7. *Feuda personalia vel temporalia*, quæ nimirum ad dies vitæ, vel ad tempus alicui conceduntur, uti feudum, *de camera*, quando ex ærario Principis alicui assignatur certa pecuniæ summa: feudum *de cavena*, quando ex cella Principis vel horreo certa vini vel frumenti quantitas: feudum *Guardiæ*, quando dicti proventus annui ob onus custodiendi arcem vel alias res conceduntur; feudum *Castaldiæ*, quando ob onus administrandi œconomiam: feudum *Advocatiæ*, quando ob alia negotia: & feudum *Aulicum*, quando ob officium Aulicum alicui ad certum tempus constituuntur: *feudum sol-*
da-

date vero, quando sine omni onere. Sed hæc impropriissima feuda fere in desuetudinem abiierunt; exceptis in Germania quatuor officiis *Pincernæ, Dapiferi, Camerarii, & Mareschalli*, quæ in Principatibus & Episcopatibus hodie dum durant, & cum feudis, quibus annexa sunt, ad hæredes masculos perpetuo transeunt. Reliquis successerunt Stipendia, Salaria, & Pensiones gratuitæ.

5 Dico 3. Feudum *effective* præcipue sumptum acquiritur tribus modis. 1. Contractu seu conventionem feudali, quæ completur per investituram, ut acquiratur jus in re. 2. Præscriptione. 3. Successione. Sed de singulis aliqua sunt notanda, & quidem de *primo modo*. Investituram, esse actum, quo dominus Vasallo fidelitatem promittenti possessionem feudi concedit: si realiter eum introducat, vocatur investitura *propria*, si solum tradatur signum cum verbis investituram significantibus, *abusiva*: hanc aliqui negant sufficere, sed melius affirmant alii propter textum. 2. *feud. tit. 33.* præsertim cum in allodialibus traditio ficta, & per signum fieri possit, & jus feudale aliter non probetur disponere; saltem sufficere ad hoc, ut facta traditione signi facultatem acquirat Vasallus propria auctoritate capiendi possessionem actualem. Aliqua investitura omnino necessaria esse dicitur 1. *F. 25.* cum dominia rerum non nisi traditionibus transferantur, non pactis *l. 20. C. de pactis*. Dein observa, Vasallum posse feudum, vel partem feudi, rursus alteri subinfeudare, & alterum investire, etiam sine consensu Domini, modo huic quoad servitia, aut alia, nihil damni emergat. 2. *feud 34 §. 2.* & non ultra tempus, quo subinfeudans retinet jus in feudo; nam

reso-

resoluto jure dantis resolvitur & jus accipientis, ut habet Brocardicum, item observa, etiam communitatem esse capacem accipiendi feudum, tamen constituere debet *quasi-Vasallum*, qui accipiat investituram, & quo mortuo communitas, utpote quæ nunquam moritur, petat renovationem investituræ.

De *secundo modo* animadvertite, eodem tempore per præscriptionem acquiri feuda, quo allodia immobilia vel immobilibus æquivalentia, uti sunt jura incorporalia, v. g. venandi, &c. quia jus feudale nihil videtur immutasse circa tempus præscriptionis: unde absente titulo, nimirum investitura, requiritur tempus longissimum 30. vel 40. annorum, ut quando quis 30. annis possedit rem allodiam alicujus tanquam feudalem, ipsi fidelitatem & servitia præstando, atque sic velut dominum agnoscendo: aut vicissim, quando rem propriam & allodiam tenuit tanquam feudalem, ac alteri tanquam domino directo, qui vero talis non erat, fidem & servitia exhibuit 30. annis: his casibus præscribitur jus feudale, a Vasallo in priori, a domino autem in posteriori casu 2. *feud.* 26. §. 4. Econtra interveniente titulo sufficit tempus longum, nempe 10. anni inter præsentem, & 20. inter absentes: v. g. si quis per investituram accipit rem in feudum ab eo, qui dominus rei non erat: vel si quis fuit investitus in re feudali, sed ad alium Vasallum spectante, eamque possedit longo tempore, dominium utile acquirit, text. in 4. *feud.* 87. Nec enim apparet, cur plus temporis requiratur ad acquirendum dominium utile, quam ad acquirendum per viam præscriptionis dominium plenum, ex directo & utili conflatum.

De tertio modo nota, successorem ex Testamento non dari regulariter in feudo 1.6.8. *pr.* nisi nempe vel *simpliciter hereditarium* sit, vel *novum*, in quo descendentes necdum habent jus quæsitum, vel *Bursaticum*, juxta jus Bavar. *art.4. cit.* vel denique nisi in feudo proprio accedat consensus tam domini directi quam Agnatorum. Proin in feudo *Gentilitio* seu *Hereditario ex pacto & providentia* sola successio ab intestato locum obtinet, & quidem eo modo & ordine, quo succeditur in allodialibus 2. *feud.37. pr.* ubi nempe Jus feudale non disponit aliter, uti in quibusdam facit. Unde

6 Quæres, quinam succedant in feudo familiae, & proprio? R. nisi aliud per pacta conventum sit, soli descendentes masculi, naturales & legitimi simul, non laborantes vitio corporis aut mensis, & quidem primo filii, dein nepotes in infinitum: ac, si plures sint in eodem gradu, in capita, nisi feudum sit individuum. Communis ex jure feudali, nimirum 1. *feud.1. 6. & 8.* item 2. *feud. 11.13.26.36.50.* Ubi deficient descendentes, in feudo antiquo (non in novo 1. *feud.1. §.2. & 2. feud.11.12.*) vocantur Collaterales agnati, nempe fratres defuncti Vasalli, eorumque filii, modo sanguinem ducant a primo acquirente (& sic etiam isti vocari possunt descendentes respectu primi acquirentis) sine distinctione intra fratres germanos, & consanguineos, iterum in capita, liberi tamen unius fratris jam defuncti jure repræsentationis ac in stirpem; quod tamen jus repræsentationis cessat, ubi fratres, & eorum liberi defuerunt: & tunc succedunt semper agnati gradu proximiores ultimo possessori, non primo acquirenti, atque ita, ut, si feudum semel
ad

ad aliquam lineam collateralem pervenit, non ante ad aliam transeat, quam si illa penitus defecerit. Rursus communis ex 1. *feud.* 8. 2. *feud.* 11. 31. 50. Unde a successione excluduntur 1. Ascendentes, pater vel avus Vasalli defuncti. 2. Filii naturales tantum, consequenter & spurii, & legitimi tantum seu adoptivi, atque etiam legitimatedi, nisi legitimatedi sint per subsequens Matrimonium. 3. Filii Clerici, aut Religiosi effecti, muti, surdi, cæci, claudi, furiosi, mente capti (licet hi vi consuetudinis dicantur hodie admitti præstitis per Vicarios servitiis) filia, neptes, & omnes feminae; tum quia hæ personæ ad servitia militaria, & pleræque etiam ad propagandam in flore familiam, quæ sunt propria & naturalia hujus feudi, non sunt idoneæ. 4. Cognati tantum, seu ex feminis, filia vel sorore Vasalli, descendentes consanguinei, item fratres uterini tantum: *ad cognatos enim beneficium (feudum) non pertinet, neque beneficii successio* 2. *feud.* 11. *cit.*

Circa successione descendente adhuc adverte 1. eos in feudo succedere, licet a patre fuissent exhæredati quoad reliquam hæreditatem; quia feudum ipsis debetur & quæsitum est a primo acquirente & nulla ordinatio defuncti locum habet in feudo 1. *feud.* 8. Econtra 2. filium nec in feudo succedere; si reliquam patris hæreditatem repudiet 2. *feud.* 45. 51. §. 4. quod tamen ad alios agnatos non extenditur. 3. Filium, si succedat in feudo obligari ad solvenda debita a patre contracta, regulariter tamen non agnati collaterales; quia filius solus non potest repudiare reliquam patris hæreditatem, si velit succedere in feudo.

7 Dubitabis, an ergo Clerici & Religiosi, item feminae, nunquam sint capaces succeden-

di in feudo? R. 1. In feudo familiæ & proprio nunquam juxta dicta. R. tamen 2. Clerici & Religiosi ad dies vitæ præ agnatis remotioribus capaces sunt succedendi in feudo improprio, & non stricte Gentilitio, nempe si feudum sit hæreditarium, femineum, emptitium, francum, quod nulla requirit servitia personalia, vel ita, ut per alium præstari possint, vel talia, quæ sine indecentia a Clericis & Religiosis personaliter obiri possunt, uti esset benedicere Mensæ, concionari in aula &c. Ita enim supponitur 2. *feud. 40. ff. fin. in c. 6. & 7. de for. comp.* Et confirmatur ex consuetudine, utique vel maxime attendenda in hac materia, vi cujus in Germania Episcopi, Abbates & alii Prælati Ecclesiastici feuda ab Imperio & Imperatore obtinent, imo & Canonici ad successionem in feudis admittuntur, uti testantur præstantissimi feudistæ apud & cum D. Christoph. de Chlingensperg *de feudis c. 6. q. 18.* R. 3. Femine pariter succedunt in feudo femineo, hæreditario, emptitio &c. sed ita, ~~ut non admittantur, quamdiu Masculus superest,~~ etiam alterius lineæ, originem tamen habentis a primo acquirente; imo masculus ex femina etiam descendens præfertur femine 2. *feud. 17. 18. 30.* nisi feudum sit simpliciter hæreditarium, aut femineum cum jure primogenituræ.

Id quæstionis est ventilatæ, an femina, alias feudi capax, semel a successione per masculum exclusa, maneat deinceps perpetuo exclusa, etiamsi postea omnes masculi deficient? Ad quod R. 4. Probabilius non manet perpetuo exclusa, sed, ubi nullus superest amplius masculus a primo acquirente descendens, ad successionem admitti debet text. clarus in 2.

feud.

feud. c. 17. cit. ibi: non patet locus feminae in feudi successione, donec masculus superest ex eo, qui primus de hoc feudo fuerit investitus: ergo feminae solum sub conditione, si & quamdiu masculus superest, excluditur, consequenter masculis deficientibus feudum aperitur feminae, non domino. Ceterum communis DD. ex æquitate & longissima praxi observat, feminis a feudo exclusis, & aliunde ex hæreditate non habentibus alimenta, & dotem competentem, ea præstari & constitui debere in feudo non solum a fratre, sed etiam a quovis agnato, ad quem devolvitur, imo & a domino, si ad hunc fuerit reversum feudum.

Objic. 1. Vasallus, si Clericus fiat aut Religiosus, amittit feudum jam habitum 2. *feud. 26 §. 4. quia desit esse miles sæculi, qui factus est miles Christi: nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet gerere officium 2. feud. 21. ergo multo minus admitti debet ad successionem in feudo nondum habito, ut in terminis habet textus in 2. feud. 30. in fin. 2. In 1. feud. 6. §. 1. sic habetur: *siquis eo tenore feudum acceperit: ut ejus descendentes masculi & feminae illud habere possint: relicto masculo, ulterius feminae non admittuntur. Et in subsequente §. 2. dicitur mutus feudum retinere non potest, ac demum subjungitur: & his omnibus casibus feudum amittitur, & ad dominum revertitur: ergo femina semel exclusa deinceps non amplius admittitur, & feudum aperitur domino, sicut quando Vasallus est mutus, qui succedendi est incapax. R. ad 1. Illi textus exaudienti sunt de feudis stricte Gentilitiis, in quibus servitia personalia, statui Ecclesiastico indecora, ac indispensabiliter per ipsum Vasallum præstanda, exiguntur, non de aliis in quibus**

jus feudale non stringit, ut fatentur optimi feudalistæ, Rosent. Vultejus, Schrader. &c. licet heterodoxi; vel correctum est a jure Canonico c. 6. & 7. *citt.* utpote in præjudicium personarum Ecclesiasticarum disponere præsumens, eaque a successione absque causa excludere. Ad 2. *to ulterius* vel facit sensum, quod *ultra* h. e. juxta masculinum non succedat femina, vel quamdiu masculus superest, etiam ulterior seu remotior gradu. Verba finalia textus solum referenda sunt ad metum, de quo in §. 2. disponitur, ita ut sensus sit, *his omnibus casibus*, ubi Vasallus est mutus, *feudum ad dominum revertitur*. Ratio sic interpretandi inter alias est hæc, ut evitetur contradictio juris feudalis, & textus minus clarus conformetur cum textu longe clariore in 2. *feud.* 17. *cit.*

8 Dico 4. Dominus directus ex contractu feudali obligatur 1. Vasallo præstita fidelitatis promissione feudum tradere, eumque in vacuum possessionem mittere, concessio dominio utili. 2. Præstare evictionem, si rem alienam, ignorante id Vasallo, tradidit. 3. Servare vicissim fidelitatem Vasallo, nimirum cavere, ne Vasallo, vel ejus rebus, aut familiæ vis inferatur aut periculum struatur, ne injuria inferatur &c. 4. Præstare culpam etiam levem, per quam ipsi nocuit. Sumuntur hæc ex 2. *feud.* 6. 7. 25. & ex l. 5. §. 2. ff. *commod.*

9 Dico 5. Vasallus obligatur 1. Domino promittere, vel, si is exigat, etiam jurare fidelitatem, quæ consistit in eo, ut avertat damna in vita, honore, & bonis domino, aut personis ei proxime conjunctis impendentia, consilio & auxilio adjuvet, ac positive defendat in vita, honore & bonis secreta non propalet, ac nihil adversus eum machinetur. 2. Præstare

stare servitia secundum tenorem conventionis & Investituræ, vel secundum consuetudinem, modo a domino requisitus fuerit, imo, ubi gravius est periculum, etiam ultro. 3. Dominum tanquam Superiorem agnoscere, & coram ipso tanquam Judice, & paribus curiæ, seu Convassallis, in causa feudali respondere. 4. Re feudali, prout decet diligentem patrem-familias, & juxta inita pacta, uti, ac frui, atque damna, quæ per culpam etiam levem intulit, compensare. 5. Non alienare feudum (nisi sit hæreditarium) irrequisito domino. 6. Petere renovationem investituræ intra annum & diem, quoties contingit mutari dominum, vel Vasallum, soluto, prout hodierna habet praxis, relevio. Desumuntur hæc ex 2. *feud.* 3. 6. 7. 23. 24. 44. 52. 55.

10 Dico 6. Ex his mutuis obligationibus utrique oritur *actio Feudalis* (quia est contractus bilateralis, & propterea bonæ fidei) Domino quidem adversus Vasallum ad ea præstanda, ad quæ hunc, Vasallo autem adversus dominum ad ea præstanda, ad quæ istum obligari diximus. Quæ actio est personalis, rei persecutoria, utrinque transiens ad hæredes. Competunt insuper utrique interdicta possessoria, & Vasallo rei vindicatio utilis, domino autem directa, adversus quoscumque, uti de Emphyteusi dictum est.

11 Dico 7. Feudum effective & objective sumptum, amittitur ex triplici capite. 1. *Ex parte rei feudalis*, ut si intereat. 2. *Ex parte Domini*, ut si contra Vasallum committat tale delictum, propter quod Vasallus contra dominum delinquens amittit dominium utile 2. *feud. tit. 26. V. Domino committente* & *tit. 47* aut si sine consensu Vasalli alienet proprietatem,

tem, excepto casu, quo alienat universitatem bonorum, cui feudum est annexum per *tit. 6. §. 26. feud. 2.* aut si decedat sine hærede; in his enim casibus dominium directum cum utili consolidatur, & ad Vasallum devolvitur, qui & succedit excluso filio, ut tenent feudistæ communiter propter mutuam correlationem, & mutuam fidelitatis nexum, qui datur inter Dominum & Vasallum, & ideo ad imparia judicari non debent. 3. *Ex parte Vasalli*, quod dupliciter fieri potest. 1. Sine culpa seu delicto, ut si moritur sine hærede ad feudum qualificato: si feudum refutat, h. e. renuntiat feudo, aut illius retinendi fit incapax, v. g. propter cœcitatem, & alius, ad quem agnationis jure devolvatur, non adest. Et in his casibus feudum dicitur *aperiri Domino*. 2. Ex culpa seu delicto, quod in hac materia vocatur *Felonia*, propter quam feudum dicitur *committi, cadere in commissum, fieri caducum*.

Talia delicta vel sunt *omissionis*, ut si intra annum & diem a coepta possessione feudi negligenter investituram non petit: si servitia, cum posset & deberet, præstare renuit: si Domini vitam vel bona in periculo posita eripere, machinationes noxias avertere, in prælio derelictum tueri, vel vulnerato assistere neglexit *1. feud. 22. 2. feud. 24. 52. &c.* Vel sunt *commissionis*, ut si directe offendit personam domini, vel ejus honorem, aut bona invasit: ejus secreta revelavit: foedus & amicitiam cum domini hostibus contraxit: si eum criminaliter accusavit, vel sponte testem aut Advocatum contra ipsum saltem in causa criminali agit; aut si indirecte offendit dominum, lædendo personas valde conjunctas aut

ad

ad illius familiam pertinentes, v. g. rem turpem habendo cum uxore, filia, sorore domini, vel cum uxore filii, aut cum nepte ex filio: item si proprium parentem, nepotem &c. occidit, crimen læsæ Majestatis, vel aliud (licet nec directe nec indirecte in dominum directum) valde atrox commisit, ex quo redditus infamis, honeste in Curia domini stare non amplius potest. 1. *feud.* 5. 17. 21. & 2. *feud.* 6. 7. 24. 33. 51. 57. Denique si rem feudalem notabiliter fecit deteriolem: si illam effectu secuto alienare attentavit alienatione ceteroquin (præcise consensu domini non adhibito) valida, & proprie dicta, per quam transfertur in alium utile dominium 2. *feud.* 6. 9. 38. 42. 44. 52. 55. Ad quam etiam refertur oppignoratio vera, per quam feudum oppignoratum simul traditur: non vero hypothecatio, licet & hæc invalida sit, si fiat sine consensu domini, & Agnatorum, ut isti inde non teneantur: sicut & transactio, quæ fit bona fide, & ita, ut res maneat feudalis, licet in collitigantem transferatur, est permiffa, etiam sine consensu domini. 2. *feud.* 26. v. *si Vasallus de beneficio* & 2. *feud.* 43. Et in his casibus, si feudum sit novum, simpliciter revertitur ad dominum per *tit.* 24. *in fine* v. *si tamen F.* 2. si antiquum facienda est distinctio: vel enim delictum est commissum in ipsum dominum directe vel indirecte: vel facta injusta alienatio, & feudum revertitur quidem immediate ad dominum, at solum quamdiu delinquens, aut ejus filii, aut descendentes (saltem si sint hæredes delinquentis in aliis bonis, uti ordinarie debent esse, si velint succedere in feudo) vivunt, postea vero redit ad agnatos, 2. *feud.* 26. §. 5. & 2. *feud.*

31. 38. 44. 55. & 4. *feud.* 78. Vel delictum fuit commissum in extraneum, & tunc nullatenus ad dominum, sed ad agnatos feudum pervenire debet. 2. *feud.* 24. v. *denique & cit.* 37. Sicut etiam, si Prælati Ecclesiæ feloniam committat; solum tamdiu feudum revertitur ad dominum, quamdiu Prælati vivit, aut non amovetur: dein vero redit ad successorem. 2. *feud.* 40. per c. 76. de R. J. in 6. ibi: *delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare.*

12 Dico 8. Ut feudum amittatur in casu tam *aperture*, quam *felonie*, opus est voluntate domini declarantis se feudum velle pro *aperto* vel *commissio* habere. 2. *feud.* 21. 22. item sententia vel condemnatoria si caducitas est dubia, vel declaratoria, si caducitas est notoria. 1. *feud.* 21. 22. 2. *feud.* 21. 22. *citt.* *Jus Bavar. tit. 11. art. 6.*

O. A. M. D. G.

